CERCETĂRI SOCIOLOGICE

VOLUMUL I

VINA ȘI PROCESUL EI LA ROMÂNI

DE

IOAN LUPU

Doctor în litere și filosofie

Profesor la Liceul Internat din Iași

MOTTO: Cu iarba cea uscată
arde și cea verde.
IOAN NECULCE

IAȘI * INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „BRAWO" * 1934

www.dacoromanica.ro

CERCETĂRI SOCIOLOGICE
VOLUMUL I

VINA ŞI PROCESUL EI LA ROMÂNI

DE

IOAN LUPU
Doctor în litere şi filosofie
Profesor la Liceul Internat din Iaşi

MOTTO: Cu iarba cea uscată
arde şi cea verde.
IOAN NECULCE

IAŞI * INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „BRAWO" * 1934

www.dacoromanica.ro

LUI

GEORGE VÂLSAN

IN AMINTIREA ANILOR NOŞTRI DE STUDII
IN APUS

www.dacoromanica.ro

PREFAŢA

Nu ne putem opri ca să nu facem atenţi, din capul locului, pe specialişti, că aceste cercetări ale noastre deschid numai discuţia celor cunoscători, fără să aducă rezultate definitive într'un domeniu neobişnuit de complex, cum este cel social, — la care se adaugă apoi greutăţile particulare obiectului studiat aici, — şi într'o vreme când ştiinţa societăţilor omeneşti deabia s'a înfiripat, sociologia având să lupte până mai dăunăzi din răsputeri cu duşmani înverşunaţi pentru îndreptăţirea existenţei ei. E drept că se mai aud deasemenea astăzi glasuri izolate, care susţin încă neputinţa acestui fel de cercetare ştiinţifică, dar ele nu mai sunt luate în serios, ci, în cel mai bun caz, sunt privite ca ultimele svârcoliri ale adversarului înlăturat definitiv din calea sociologiei.

Deşi victorioasă în afară, această ştiinţă a avut şi are încă de luptat cu puncte de vedere deosebite în ce priveşte felul de a proceda pe propriul ei câmp de activitate; la frământările de acest fel am fost şi noi, într'o clipă, părtaşi, rezultatul fiind cristalizat, între altele, în lucrarea noastră inaugurală, publicată în limba germană. Cu acest prilej am ajuns la gândul că suntem datori să ne întoarcem privirile către poporul românesc, spre a-l cerceta, cu intenţia de a înlătura o lacună regretabilă din cunoaşterea domeniului social total, unde realitatea socială românească este aproape ca şi inexistentă.

In acest chip şi în luptă cu tot felul de greutăţi, am ajuns să scoatem primul volum din *Cercetări sociologice*, după care nădăjduim să vină cele următoare, dacă adversităţile de tot felul vor putea fi din nou biruite.

23 August 1934, Iaşi. **Ioan Lupu**

www.dacoromanica.ro

ISVOARELE FOLOSITE

Academia Română, pecete 271.
Alexandri V., Poezii populare în Biblioteca pentru toţi.
Antonovici Iacob, Documente Bârlădene 4 vol., Bârlad, 1924.
Arhiva Românească, M. Kogălniceanu, ed. II, Iaşi, 1860, 2 vol.
Arhiva Statului, Iaşi, Transport 1137, Opis 1290, Dosar No. 41, fila 20, Divanul Domnesc, precum şi Dosar No. 4, fila 195, Tr. 1765, Opis 2014.
Balan Teodor, Documente Bucovinene, vol. I, Cernăuţi, 1933.
Barvinski Eugenius, Mironis Costini Chronicon Terrae Moldaviae ab Arone principe, Bucuresti MCMXII.
Bălcescu N., Postelnicul Constantin Cantacuzino, în Mag. ist. vol. I.
Boga T. L., Documente basarabene (extrase din revista Arhivele Basarabiei): 1 (1928) Chişinău; 2 (1928); 3 (1929); 4 (1929); 5 (1929); 6 (1929); 7 (1929); 8 (1929); 9 (1930); 10 (1930); 11 (1930).
Biografia patriarhului Nifon, în Arh. ist. I$_2$.
Bogdan I., Documente şi Regeste, privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul al XV-lea şi XVI, Bucureşti 1902.
„ Documentele lui Ştefan cel Mare, Comisia istorică a României, 2 vol., Bucureşti 1913.
„ Prinos D. A. Sturdza, Bucureşti 1903.
Buletinul Ioan Neculce, Fascicola 7, Iaşi, 1928.
Căpitanu Constantin, Istoriile Domnilor Ţării Româneşti în Mag. ist. vol. I şi II.
Codrescu Theodor, Uricarul, 25 volume, Iaşi, 1871-1895.
Coriolan G., Petru Rareş înainte de urcarea sa pe tron şi Petru Pribeagul, Bucureşti 1909.

www.dacoromanica.ro

Costăchescu M., Documente Moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare, 2 vol., Iaşi 1931-1932.

„ Documente Moldoveneşti dela Ştefan cel Mare, Iaşi 1933.

„ Observări istorice.

„ Satul Cristeşti, Iaşi 1929.

Dragomir Silviu, Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul în sec. XV şi XVI, Bucureşti, fără an.

Ghibănescu Gh., Ispisoace şi Zapise 6 vol. în câte două părţi fiecare. Iaşi, 1906-1933.

„ Surete şi Izvoade, 25 vol., Iaşi, 1906-1933.

Greceanu Radu, Istoria Ţării Româneşti dela 1689-1700 în Mag. ist. vol. II.

Hăjdeu Petriceicu B., Arhiva Istorică a României, 1^1, Bucureşti, 1865; 1^2, Bucureşti, 1865; 2, Bucureşti 1865; 3, Bucureşti, 1867.

Hurmuzaki, Documente, supl. I, vol. I, supl. II, vol. I, vol. II, supl. I, vol. II_3, vol. II, p. V, vol. III, supl. I, vol. III, supl. II, vol. IV, supl. I, vol. IV, p. I, vol. IV, p. II, vol. XI, vol. XIV, XV.

Iorga N., Anciens documents de droit roumain, 2 vol., Paris—Bucureşti, 1930-1931.

„ Inscripţii din bisericile României, 1, Bucureşti 1905; 2, Bucureşti 1908.

„ Introducere la vol. XI din Doc. Hurmuzaki.

„ Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor, 1-2, Bucureşti 1901; 4, Bucureşti 1902; 5, Bucureşti 1903; 6, Bucureşti 1904; 7, Bucureşti 1904; 11, Bucureşti 1906; 16, Bucureşti 1909; 19, Bucureşti 1910; 21, Bucureşti 1911; 22, Bucureşti 1913.

Istoria Ţerei Româneşti de când au descălecat Românii, Mag. ist. vol. IV şi V.

Istoria Ţerei româneşti dela 1669 încoace, continuată de un anonim, Mag. ist. vol. V.

Karadja Constantin şi Marcela, Documentele moşiilor Cantacuzineşti din Bucovina, Vălenii de Munte, 1931.

Letopisiţile Ţării Moldovii, publicate de M. Kogălniceanu, 3 vol., ed. I, Iaşi 1852 şi ed. II, Bucureşti 1872-1874.

www.dacoromanica.ro

Magazinu istoricu pentru Dacia, 5 vol., Bucureşti, 1845-1847.
Melchisedek, Cronica Huşilor şi a episcopiei cu asemenea numire, cu apendice la Cronica Huşilor, Bucureşti 1869.
„ Cronica Romanului şi a episcopiei de Romanu, p. I şi p. II, Bucureşti 1874-1875.
Minea I. şi *Boga T.*, Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XIV-lea, vol. I, Iaşi 1933.
Neculce Ioan, Cronică ed. Procopovici, 2 volume, Craiova 1933.
Nicolaescu Stoica, Documente slavo-române, Bucureşti 1905.
Odobescu Alexandru, Câteva ore la Snagov în Biblioteca pentru toţi.
Paul de Alepp în Arhiva istorică vol. I.
Popescu Radu, Cronică în Magazinul istoric pentru Dacia.
Relaţii despre ambasada lui Petru Rareş la Sigismund August, mare principe al Litvaniei din 1545 în Arh. ist. I1.
Revista pentru istorie, archeologie şi filologie, ed. de Gr. Gr. Tocilescu, Bucureşti.
Rosetti Radu, Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova, Bucureşti 1907.
Sârbu I. Dr., Istoria lui Mihai Viteazul, Bucureşti 1904.
Ştefanelli V. T., Documente din vechiul ocol al Câmpulungului, Bucureşti 1915.
Ştefulescu Alex., Documente Slavo-Române, Gorj, Târgu-Jiu 1908.
Şincai Georgie, Hronica Românilor, 3 vol., Iaşi 1853.
Tanoviceanu I., Marele spătar Ilie Ţifescu şi omorîrea lui Miron şi Velişco Costin, Bucureşti, 1910.
Ureche Grigorie, Letopiseţul Ţării Moldovei până la Aron Vodă, ed. C. Giurescu, Bucureşti 1916.
Ureche V. A., Miron Costin, Opere complecte, vol. II, Bucureşti, 1888.
Universul din 17 Dec. 1932 şi din 6 Oct. 1933.
Visarion Puiu, Const. Tomescu, Ştefan Berechet şi *Ştefan Ciobanu*, Documente din Basarabia, Chişinău 1928.

www.dacoromanica.ro

Voyages et ambasades de messire Guilbert de Lannoy en 1399, 1450. Traduse de B. Petriceicu Hăjdeu în Arh. ist. a Rom. vol. I.

Wickenhauser A. Fr., Geschichte der Klöster Woronetz und Putna, Czernowitz, 1886.

Xenopol D. A., Istoria Românilor, ed. I, 6 vol., Iași; ed. III, 14 vol., Cartea Românească, București.

www.dacoromanica.ro

VINA ŞI PROCESUL EI LA ROMÂNI

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

§ 1. SOCIETATE ŞI VINĂ

Societăţile omeneşti, văzute din afară, ni se înfăţişează ca îngrămădiri de oameni, ca mase materiale prin urmare; privite, însă, din interiorul lor ne apar ca idealuri, cari sunt sufletul însuşi al acestor grupări.

Fără aceste idealuri nu-i cu putinţă conveţuirea oamenilor la un loc; de aceea societăţile tind, din răsputeri, să păstreze neatinse idealurile lor şi prin urmare impun indivizilor, din cari se alcătuesc ele, să întrupeze, în fiinţa lor biologică, aceste idealuri.

Există însă o opoziţie firească între materie şi spirit; acest antagonism trebuie învins de omul biologic, fie pentru a întrupa idealul, fie pentru a nu-l jicni. Aceste ţinte sunt însă destul de greu de realizat. Cine înfăptueşte idealul este răsplătit, după cum cine nu-l poate trăi în firea lui şi cu atât mai mult cine-l jicneşte acela primeşte o pedeapsă, oricum ar fi aceasta.

Problema, care se pune îndeobşte şi pe care noi o urmărim în acest studiu numai pe o latură a ei la poporul românesc, este aceasta: Cui i-se cuvine recompensa şi cui pedeapsa? Răspunsul este uşor de dat pentru cine trăeşte într'o societate individualistă cum sunt cele europene de astăzi. Pentru cine este orientat însă, cât de puţin, în cercetările sociologice acest răspuns nu poate fi mulţumitor.

Pentru sociolog, pentru care există şi altfel de societăţi de cât cea individualistă, răspunsul, la întrebarea de mai sus, este mult mai complicat. In adevăr aptitudinea de a fi recompensat sau de a fi pedepsit nu se întinde numai la indivizi, ci şi la grupuri de oameni, apoi la alte fiinţe, ba chiar şi la lucruri.

www.dacoromanica.ro

Am spus că aici ne vom ocupa *numai* cu o latură a problemei, şi anume vom încerca să răspundem la întrebarea: cui i se cuvine pedeapsa, cine-i vinovat, când un ideal s'a jignit la poporul român. Vom urmări, în primul loc, fenomenul în trecutul acestui neam, folosind istoria lui.

Dacă lăsăm la o parte dispoziţiile pur individualiste din Codul penal, deoarece ele, pe lângă că sunt relativ recente, sunt rezultatul evoluţiei unei societăţi, care n'a fost a noastră, deşi poate aceasta prezintă asemănări cu aceea, găsim că la întrebarea noastră răspunde îndeobşte o colectivitate, ea este, cu alte cuvinte, vinovată pentru jignirea adusă idealului de vreunul din membrii ei şi deci ea va primi pedeapsa.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I

VINA COLECTIVĂ IN SECOLUL AL XIV-lea

SECȚIA I

DOVEZI DIRECTE DE VINĂ COLECTIVĂ

§ 2. VINA COLECTIVĂ PENTRU VICLENIE

Cele mai vechi urme de călcarea credinței, datorite domnului, se găsesc în istoria Românilor încă din secolul al 14-lea; sunt însă prea puține și apoi nu sunt însoțite de vina și pedeapsa cuvenită din împrejurări asupra căror nu putem stărui aici.

Așa Mircea cel Bătrân ajunge la tron prin uciderea fratelui său mai mare Dan, domnul Munteniei, de o seamă de boieri „fără îndoială după înteţirea lui Mircea"[1].

O parte din boierii din jurul voevodului Dan se pare deci că era nemulțumită de el, nu putem spune din ce motive; și se pare, mai departe, că însuși fratele lui, Mircea, era stăpânit de aceiași nemulțumire, pe care totuși n'o vădește tocmai fiindcă îi era rudă așa de aproape: în adevăr, o omorîre făţișă a fratelui său ar fi stârnit o indignare din partea tuturor, ceia ce ar fi apăsat greu asupra viitorului domn, caşi asupra urmașilor lui.

Dan este, cum vedem, omorît de o parte din boieri. Nu putem însă preciza, dacă a fost numai el lovit sau dacă au suferit și alți boieri, partizani de ai lui, dacă li s'au confiscat averile celor răpuși cu acest prilej. Se pare totuși că lovitura a avut caracter colectiv, dacă ținem în seamă relatarea istoricului Xenopol că „Dan al II-lea fugise la Turci după moartea tatului său"[2].

---

1 Xenopol, Ist. Rom., vol. II, ed. I, p. 85; ibid. p. 118.
2 Ibid., vol. III, ed. III, p. 97.

www.dacoromanica.ro

Ori cum colectivitatea, atât acea restrânsă, domn-boieri, cât şi acea generală, — comunitatea religioasă —, caşi familia, este periclitată de jicnirea suferită prin atingerea simbolului ei. Şi cu toate acestea reacţiunea, de neapărată nevoie, lipseşte în timpul domniei lui Mircea; în orice caz istoria, în starea de astăzi a rezultatelor ei, n'o menţionează. Presupunem însă că ea n'a putut lipsi în întregime şi că, dacă familia caşi colectivitatea domn-boieri mulţumiţi n'au lovit din imposibilitate materială, apoi poporul trebuie să fi fost cutremurat, mai ales dacă presupunerea, că însuşi fratele domnului omorît a contribuit la aceasta, avea o umbră de adevăr: vinovaţii au fost în acest caz nu indivizi, nu cutare sau cutare boier şi nici fratele lui Dan, Mircea, domnul de a doua zi, ci ei şi urmaşii lor.

Cum a închis ochii Mircea cel Bătrân, cum vom vedea în urmă, ura izvorîtă din uciderea lui Dan, domn şi frate mai mare al lui Mircea, care până acum mocnea, a început a se manifesta la urmaşii celui ucis, lovind fără cruţare în urmaşii ucigătorului, pentru ca şi aceştia să răspundă, la rândul lor, cu aceiaşi înverşunare. Sute de ani se desfăşoară această frământare[1] gigantică în felul ei, şi susţinută de concepţia vinei colective, pe care o ilustrează în chip deosebit.

Această luptă nu se deosebeşte prea mult de nesfârşitele hărţueli, care, cu numele de vendeta, se petrec între două triburi dela popoarele primitive. Cine îndură loviturile? Oricine face parte din grupare sau, respectiv, din trib şi le îndură tocmai pentru că face parte dintr'un tot, iar nu pentru că-i persoană şi în această calitate are să suporte urmările hotărîrei ei[2].

Insuşi Mircea cel Mare, odată ajuns domn, are de suferit din partea fiului său Vlad, care nu ţine în seamă credinţa cuvenită tatălui său, ca domn, şi nici consideraţiile isvorîte din faptul unei rudenii aşa de strânse, fiind cel mai apropiat părtaş cu domnul la familia căreia aparţineau amândoi.

1 Se sfârşeşte cu Mircea Ciobanul, 1545, Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 11-12.

2 Rezumatul acestor peripeţii se găseşte în Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 193-194 şi 200-203; frământările acestea sunt în istorie jalonate numai; restul lor, în toate amănuntele, fiind necunoscut, l'am presupus cu ajutorul câtorva date, cari au putut răsbi la suprafaţă.

www.dacoromanica.ro

In situaţia dată de istorie, acest Vlad ne apare incapabil de a trăi ceva şi din colectivitatea generală, căci umblă să-şi detroneze domnul în clipe neobişnuit de primejdioase pentru ea, anume când acesta „era dus în contra Turcilor la Nicopole“ [1].

Nemulţumiţii au fost acum în jurul lui Vlad [2] cum fusese mai înainte în jurul lui Mircea. Odată însă viclenia vădită se impunea, în chip necesar, pedepsirea celor vinovaţi: asupra nemulţămiţilor din Argeş strânşi în jurul lui Vlad, caşi asupra alor lor trebuia să cadă fulgerile domneşti, ceea ce nu ne spune însă istoria, pe cât am putut afla. Foarte puternic trebuia să cadă aceste fulgere asupra lui Vlad, fiul domnului. In adevăr într'o colectivitate plină de viaţă domnul n'ar fi stat la îndoială să-l decapiteze pe vinovat ceea ce nu face Mircea poate şi împiedicat de împrejurări materiale, Vlad usurpând tronul tatălui său în anul 1397, când acesta lipsea din ţară. Iar la reîntoarcerea din război nu l'a mai găsit, deoarece fusese prins şi dus peste munţi „cu toată familia lui“, în numele craiului unguresc, de Ştibor, voevodul Ardealului. Reuşind să fugă de aici nu se întoarce în ţară, ci „se duce la Constantinopole la curtea împăratului grecesc“ [3].

Chiar dela începutul cercetărilor noastre ne găsim, cum se poate uşor vedea, în faţa unui simbol de colectivitate slăbită de împrejurări, necunoscute în istoria trecutului românesc, şi căreia îi pot prin urmare ţinea piept alte colectivităţi, dămolind-o şi mai mult, cum trebuie să fi fost în acest caz faptul că Vlad era *fiul* domnului, precum şi că el voia să-şi răpună tatul în numele unei colectivităţi mai puternice, străină de el şi de ai lui, cum era cea polonă.

Nici în Moldova lucrurile nu se petrec altfel: boierii îşi omoară, în cursul anului 1374, pe propriul lor domn, Iuga Coriatovici, litvan de neamul lui [4].

Istoria nu ne spune cine sunt aceşti boieri nici care au fost numărul conjuraţilor; ne dă însă ca probabilă cauza

1 Xenopol, op. cit. vol. III, ed. III, p. 84.
2 Ibid.
3 Ibid., p. 85.
4 Ibid., p. 115.

www.dacoromanica.ro

acestei răsvrătiri: „ura boierilor" contra domnului, care a dat din dregătoriile țărei oamenilor aduși din patria lui de origină[1].

Dacă într'adevăr s'a încunjurat de conaționali, atunci a încercat să schimbe structura colectivității domn-boieri, înstrăinând-o de ceia ce era, când s'a alcătuit la suirea lui pe tron și deci vicleanul este Iuga Coriatovici și din această pricină vina a căzut asupra lui și deasemeni, cu multă probabilitate, asupra conaționalilor aduși de el în Moldova.

Istoria ne spune că domnul a fost otrăvit, ca o urmare a nerespectărei obligațiilor ce decurgeau din colectivitatea, pomenită mai sus, dar nu amintește prin nimic ce s'a întîntâmplat acelora cari respirau același suflet caș el, deși credem, cum am spus, că vina a cuprins deasemeni pe aceștia și deci și pedeapsa ca o urmare a ei.

Cu toate acestea nu trebuie să pierdem din vedere că în ochii poporului domnul se oglindea—mai ales în această vreme—ca simbol al idealului religios, pentru a cărui deplină înfăptuire și-a dat silințe, cum ne spune istoria[2]. Acest popor nu trăia colectivitatea restrânsă domn-boieri și deaceia în ochii lui suprimarea ocârmuitorului trebuie să fi fost un sacrilegiu, iar boierii făptași au fost vinovați ei și ai lor la nesfârșit.

Călcarea credinței cuvenită domnului o găsim în familia Mușătești lor; „Roman Vodă este... scos cu puterea din domnie de către fratele său Ștefan I Mușat"[3]; iar acesta este „răpus de proprii lui fii între care izbucnește o crâncenă luptă, și care sunt alungați amândoi de unchiul lor Roman, ce fusese răsturnat de părintele lor Ștefan[4]. Mână în mână cu șubreda colectivitate simbolizată de domn merge colectivitatea familială tot așa de lipsită de puteri, un fapt care se vede deasemeni la familia domnească din Muntenia: frații se răpun între ei, copiii își răpun părintele spre a se frământa apoi între ei până ce, în cele din urmă, sunt înlăturați de moșul lor.

---

1 Xenopol, op. cit., vol. III, ed. III, p. 115.
2 Ibid., p. 117.
3 Ibid., p. 121.
4 Ibid., p 122.

www.dacoromanica.ro

Nu ne ocupăm aici de această înfăţişare firavă a familiei; ne mulţumim să o spunem în treacăt numai. Constatăm însă cât de mare este numărul actelor de necredinţă într'un timp nu mai lung de 5 ani de la sfârşitul secolului al XIV în Moldova. In schimb vinovaţii nu-s precisaţi: cum a fost privit Ştefan Muşat pentru călcarea credinţei datorită fratelui său Roman, sau ce li s'a întâmplat celor doi fii, care-şi răpun părintele ce-i şi domn totodată, ce urmări are gestul lui Roman etc. nu putem şti, dovezile lipsind cu totul. Ne mulţumim deci să stabilim vicleniа, care, având loc între rude, poate că vinovaţii, colectivi fără îndoială, n'au avut de suferit prea greu, dacă ţinem în seamă că voevodul Iuga, fiul lui Roman, pe tronul Moldovei în preajma lui 1400, „se împăcase cu Ştefan I fratele şi răsturnătorul tatului său, şi cu fiii lui“ [1]. Dar pentru aceasta colectivitatea nu s'a slăbit mai puţin.

CAPITOLUL II

VINA COLECTIVĂ IN SECOLUL AL XV-lea

SECŢIA I

DOVEZI DIRECTE DE VINĂ COLECTIVĂ

§ 3. VINA COLECTIVĂ PENTRU VICLENIE

In acest secol ştirile cu privire la călcarea jurământului de credinţă dat domnului se îndesesc, precizându-se.

In 1435, Octombrie 18, Ilie Voevod dărueşte boierului Stan Balici satele Sobraneţi din ţinutul Ţeaţinei, Vascouţii şi Budinţii; cu acest prilej aflăm însă că satul Vascouţii aparţinuse boierului Mişea, iar Budinţii lui Mihai Coşcievici şi că amândouă fusese confiscate de domn, fiindcă numiţii boieri fusese vicleni [2].

---

1 Xenopol, op. cit. vol. III, ed. III, p. 123.

2 M. Costăchescu, Doc. Mold., vol. I, p. 21; comp. Radu Rosetti, Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova, vol. I, p. 139, notă. La M. Costăchescu găsim anul dat în text, la Radu Rosetti găsim 1434; diferenţa se explică prin greşeala de calcul a lui Radu Rosetti.

www.dacoromanica.ro

Intâlnim aici doi boieri trădători față de colectivitatea simbolizată de domn și apoi reacțiunea față de această încercare de distrugere pornită dela însăși colectivitatea atăcată sau, ceiace-i același lucru, dela domnul în funcțiune. Vinovați sunt la prima vedere Mișea și Mihai Coșcievici pentru care lucru li-se confiscă averea; în realitate numărul vinovaților este mult mai mare, și aceasta din cauză că daniile domnești nu se făceau individului, ci colectivității adică în această împrejurare familiei din care făcea el parte, cum se poate vedea în orice colecție de documente românești. Aici citâm numai sfârșitul uricului, menționat mai sus: „aceasta (e vorba de moșia dăruită) am dat'o slugii noastre, pentru a lui dreaptă slujbă, lui uric, cu tot venitul, nestricat niciodată, în vecii vecilor, aseminea și fraților lui, înainte și copiilor lui și nepoților lui și strănepoților lui și răstrănepoților lui și întregii semințiia lui, în veci".

Jicnirea colectivității a fost înfăptuită de cei doi boieri, pomeniți mai sus și cu toate acestea reacțiunea n'o sufăr numai ei, ci și toți ai lor, cărora nici nu le-a trecut prin gând o asemenea rănire; și, ceia ce-i mai uimitor, o parte din aceștia nici n'au venit pe lume și cu toate acestea ei sunt vinovați și prin urmare vor suferi pedeapsa de îndată ce se vor naște.

Documentul, de care ne ocupăm, nu pomenește reacțiunea, despre care-i vorba, în totalitatea ei, ceeace ni se pare foarte firesc, căci nu aceasta era scopul lui; de aceea o vom complecta noi ținând în seamă cazuri similare.

In primul rând cei doi boieri, dacă au fost prinși, trebuie să fi fost decapitați, aceasta fiind prima satisfacție a colectivității jicnite, și apoi, mai domolită, furia s'a întins, cum am spus, și asupra grupurilor, din care făceau parte aceștia făcându-le să sufere prin confiscarea avrerei lor, cum s'a văzut.

Aceasta este reacțiunea în întregimea ei; se poate însă să lipsească una din cele două momente, care o alcătuesc: decapitarea vinovaților nu se poate înfăptui, când aceștia scapă din mâna domnului, și atunci colectivitatea își varsă tot focul pe cei mai deaproape de dânșii, adică pe familiile lor; această împrejurare nu schimbă cu nimic proble-

www.dacoromanica.ro

ma pe care o cercetăm; poate lipsi însă pedeapsa familiilor din care fac parte vinovații și aceasta este un semn vădit de prefacere a societății care ne preocupă. In sfârșit această prefacere a ajuns foarte departe, când, al doilea moment lipsind, primul nu mai are loc cu atâta ferocitate.

In zilele aceluiași voevod Ilie întâlnim un fapt surprinzător, pe care nu l'am găsit pomenit a doua oară în tot cursul istoriei noastre, anume e vorba de trădarea unei femei, rudă în același timp cu domnul. In adevăr iată ce cetim în uricul, dat la Suceava în 1437, Fexruarie 24: „Iar satul mai sus scris Vascouți, pe care l'am dat panului Ștefan, a fost al Maruștăi, sora soției noastre și l'a pierdut în viclenie, când a fugit la Ruși [1].

Satul a fost, cum ni-se spune, confiscat de domn—urmarea vinei colective, — iar Maruşca a scăpat de pedeapsă expatriindu-se. Pentru cercetările noastre rămânerea ei în țară și deci pedepsirea ei personală, poate prin decapitare, ni-ar fi ajutat mult la determinarea intensității colectivității simbolizate de domn: am fi aflat, cu acest prilej, dacă acestei colectivități i-au putut sta cu folos în cale considerațiile de rudenie sau nu; sau, cu alte cuvinte, dacă a fost destul de puternică, ori dimpotrivă slăbită în parte, cum am găsit colectivitatea înfățișată de Mircea cel Mare cu privire la actul de viclenie, săvârșit de fiul lui, Vlad [2] sau pe aceea reprezentată de primii voevozi Mușătești [3].

In fața acestei știri nu putem totuși să nu facem unele reflexii: viclenia avea ca țintă detronarea domnului, așa că ne întrebăm cine era candidatul pentru care a complotat Maruşca; era acesta soțul ei sau altcineva? Ea nu putea fi în niciun caz. Termenul chiar de viclean nu i-se poate atribui în senzul boierului, care-și calcă jurământul de credință dat domnului, căci femeile în istoria noastră nu au avut acest rost. De aceea suntem înclinați să admitem că Maruşca este vicleană din cauza vinei colective venite asupra ei din faptul că soțul ei, sau altcineva foarte aproape

1 M. Costăchescu, op. cit., vol. I, p. 508.
2 V. m. sus p. 5.
3 Ibid. p. 7.

www.dacoromanica.ro

de ea, a complotat împotriva voevodului Ilie, stăpân pe atunci în Moldova.

In anul menţionat mai sus, adică în 1437, se petrece un fapt, la fel cu cele pomenite mai înainte, în Transilvania, deşi el nu are loc în colectivitatea domn-boieri, ci în aceia pe care o numim boier-ţărani, o colectivitate care a dăinuit şi dincoace de Carpaţi şi în care ţăranii erau datori boierului respectiv aceiaşi credinţă şi supunere, în temeiul unui legământ tacit, moştenit din cele mai îndepărtate vremi.

Abaterea era însoţită din partea stăpânului de o opresiune cu caracter colectiv, cum se poate vedea din relatările lui Xenopol: „Ţăranii români şi unguri se întrunesc în mare număr pe muntele Babolno şi trimit deacolo o deputăţie nobililor pentru a le cere libertatea de care ei se bucurau pe vremile vechilor regi ai Ungariei... Stăpânii însă măcelăresc pe trimişii poporului, ceeace provoacă pe ţărani a lua armele..." [1].

In ochii clasei suprapuse vinovată era întreaga ţărănime, aşa că oricine din ea ar fi căzut la îndămâna ei primea pedeapsa cuvenită tuturor şi suferea prin urmare pentru toţi; „trimişii poporului", ne spune istoria, au fost măcelăriţi de către stăpânii lor, un fapt complect firesc în domeniul vinei colective. Caracterul colectiv al vinei şi deci şi al pedepsei se vădeşte deasemeni prin ultimele rânduri ale citatului de faţă: „ceeace provoacă pe ţărani a lua armele"; durerea celor măcelăriţi este durerea grupului în numele căruia ei au venit în faţa boierilor, spre a le cere respectarea drepturilor încălcate şi prin urmare atingerea lor este atingerea grupului în întregime şi din această cauză recursul la violenţă.

Printre urmaşii lui Alexandru cel Bun găsim, între alţii, pe Ilie, despre care a fost vorba mai sus, şi care domneşte, cu drept de întâitate, însă, asupra Moldovei împreună cu fratele lui Ştefan al III-lea [2]. Coregentul Ştefan era dator credinţă fratelui său Ilie şi cu toate aceste în 1444 „cum

1 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 242.
2 Ibid., p. 136.

www.dacoromanica.ro

aude... despre peirea regelui polon, se răscoală... contra fratelui său, cu ajutorul boierilor nemulţumiţi cu prea marea întindere a supremaţii polone, răstoarnă pe Ilie, îl orbeşte şi-l aruncă în închisoare. Soţia lui Maria scapă însă cu fiii ei, Roman şi Alexandru, şi fuge în Polonia"[1]. In acest exil al ei este însoţită „de... Manoil, pârcălabul cetăţii Hotin. Manoil rămase credincios casei lui Iliaş"...[2].

Ştefan îşi orbeşte fratele şi îl pune la închisoare; aceiaşi pedeapsă sau poate una puţin mai gravă ar fi lovit şi pe familia acestuia, dacă ea n'ar fi fugit, la vreme, din ţară. Insăşi fuga este semnificativă, căci dacă familia lui Ilie ar fi ştiut că nu i se poate întâmpla nimic, ar fi stat locului, fără îndoială. Solidaritatea familială este însoţită, cum vedem, de vina colectivă: sufere tatul prigoană, dar în acelaşi timp şi familia lui. Averea se pare că le-a fost confiscată, cum reese dintr'un legământ al lui Petru al III-lea Aron, domnul de mai târziu, către Poloni, prin care se obligă „de a lăsa Mariei, văduvei lui Ilie, oraşul Siretiu şi satul Olovăţ"[3]. N'am putut afla ce s'a petrecut cu averea pârcălabului de Hotin, Manoil, şi nici ce altă prigoană au mai avut de îndurat ai lui.

Vina colectivă pentru trădare, în cazul de faţă din partea domnului faţă de colectivitatea pe care o representa, este vădită. Dar şi răspunsul, la aceste ameninţări, al grupului amintit, nu-i mai puţin semnificativ, Ştefan ca şi boierii nemulţumiţi fiind, în ochii lui, trădători faţă de domnul lor Iliaş, căruia îi datora credinţă, cum am mai spus; în adevăr „Roman intră în Moldova, bate şi ucide pe Ştefan"[4]. Istoria nu ne spune, dar, dat fiind spiritul vremei, răsbunarea pentru fapta lui Ştefan nu credem să se fi mărginit numai la uciderea acestuia. Aluzia lui Xenopol, că Roman, odată Ştefan ucis, „alungase şi pe celălalt unchi Petru, care stăpânea sudul Moldovei"[5], ar putea sta în legătură cu durerea şi cu nevoia de răsbunare ale familiei lui Ştefan.

Se ştie că Bogdan, fiul natural al lui Alexandru cel

1 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 157.
2 St. Nicolaescu, Doc. Slavo-Române, p. 110.
3 Xenopol, op cit., vol. III, ed. III, p. 144.
4 Ibid., p. 158.
5 Ibid., p. 159.

www.dacoromanica.ro

Bun, a domnit în Moldova între anii 1449—1451 şi că acesta a fost omorît de rudele lui foarte deaproape în frunte cu Petru Aron. Aceştia ş'au viclenit domnul şi deci trebuiau să-şi primească pedeapsa colectivă caşi vina, pe care se sprijinea această pedeapsă. In adevăr gestul lui Ştefan cel Mare dovedeşte acest lucru: în Aprilie 1457 acesta bate pe Petru Aron şi prinzându-l îi taie capul[1]. Răzbunarea nu se opreşte însă aici, ea se întinde mult mai departe: urmăriţi au fost fiii lui Petru al III-lea Aron, Alexandru şi Ilie fugiţi din Moldova în Polonia, tocmai fiindcă ştiau ce-i aşteaptă. Dar aprigul Ştefan nici aici nu i-a lăsat în pace, ţinând în seamă cele ce se povestesc de către cronicarii străini ai vremei cu privire la Ilie: „Adunându-se seim în Petricovia la începutul anului 1501 din porunca craiului Ioan Albert, au venit acolo soli dela Ştefan palatinul Moldovenilor, cari după aşezământul (în anul 1499) legat, cerea pe Ilie, feciorul lui Petru, carele fusese palatin mai nainte de Ştefan, pentru că se zicea: că poftеşte domnia Moldovei". Polonii nu l-au dat lui Ştefan, dar de teama lui „i-au tăiat capul înaintea solilor"[2].

Dar prigoana a cuprins întregul grup, în care apărea în chip proeminent Petru Aron Vodă, caşi pe acele ce erau în chip mijlocit în legătură cu grupul acesta: aşa ea s'a îndreptat, după ştirile rămase, asupra logofătului Mihail, acel care a fost trimis de Petru Aron la Constantinopol spre a închina Ţara Moldovei Turcilor, în vara anului 1456, caşi asupra fraţilor lui şi asupra slugilor lor, aceştia cu toţii fiind fugiţi la Poloni, de unde — furia colectivă domolindu-se—au fost în diferite rânduri chemaţi de Ştefan, făgăduindu-le reîntoarcerea averilor lor confiscate.

In adevăr, iată ce aflăm dintr'un uric: In anul 1457, Septemvrie 13, Ştefan Voevod trimite un salvconduct logofătului Mihail şi fraţilor săi şi slugilor lor că se pot întoarce în Moldova cu toate ale lor, l-a ertat de duşmănia din trecut şi-i va întoarce moşiile confiscate[3].

---

1 Xenopol, op. cit,. vol. IV, ed. III, p. 11 şi 39.
2 Şincai, Cronica Rom., p. 102, după St. Nicolaescu, op. cit., p. 116.
3 I. Bogdan, Domnia lui Ştefan cel Mare, II, 257 şi 258. Acelaş lucru se petrece în 1460 (6968), Iunie 12, ibid. p. 260—270. Acelaşi lucru în

www.dacoromanica.ro

In lupta de la Baia (1466) Matei Corvin este bătut de Ştefan, cum se ştie. Viaţa lui a fost în pericol de moarte: „Craiul Matiaş, rănit pe trei locuri... cu o lectică s'a scos din locul bătăiei... Prin facerea de bine a unui Român a scăpat craiul Ungariei, de nu s'a prins sau nu s'a tăiat, pe care Român Ştefan Vodă l-a pedepsit cu moartea, după ce a înţeles trădarea lui“ [1]. A fost acest Român un luptător de rând sau un boier? A avut urmări mânia domnului şi asupra familiei lui? Nu se poate preciza. Presupunerea că vina s'a întins şi asupra alor lui pare probabilă.

Faptul vinei colective pentru viclenie şi prin urmare al pedepsei de acelaşi fel reapare în lungul curs al domniei lui Ştefan cel Mare în anii următori: 1471 şi 1493.

In anul 1471, Ghenarie 16, li-se taie capul boerilor Isaia Vornicul, Negrilă păharnicul şi Alexa stolnicul, pentru viclenie, fără îndoială în folosul lui Radu cel Frumos, care şi pornise oştirea contra Moldovei [2]. In documentul cu privire la această împrejurare nu se vorbeşte de confiscarea averilor, care totuşi a trebuit să urmeze în chip necesar, dacă se ţine în seamă cazurile identice cu acesta din epoca istorică, de care ne ocupăm aici.

Cât priveşte cazul lui Isaia vornicul averea acestuia n'a fost confiscată, căci moşii de ale lui le găsim mai târziu în stăpânirea urmaşilor săi. Faptul se explică însă prin înrudirea lui cu domnul; îi era cumnat, adică ţinea în căsătorie pe sora lui Ştefan cel Mare.

Avem un conflict, deci, între două colectivităţi; colectivitatea de familie se opune la restul urmărilor pricinuite prin jicnirea colectivităţei domn-boieri, simbolizată de domn, dar aceasta nu are loc fără să nu aducă o slăbire colectivităţii dominante şi deci şi un ajutor individualismului.

In uricul din 1493, Martie 15, domnul dăruieşte lui Petrică comisul satul Oniceanii pe Şumuzul Rece. Satul, mai

1468 (6086), Iulie 28, când li se spune că întorcându-se le va da lui şi fraţilor lui deocamdată curtea lui de pe Siret şi satele Pârtănoşii şi Onteştii şi pe urmă şi celelalte sate confiscate (Ibid. p. 305—308). Invitaţia se repetă şi în anul 1470 (6978), August 10: Deocamdată îi dă satele confiscate: Negoeştii, Conţeştii, Pârtănoşii şi Valea Seacă. Ibid. p. 309—311.

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 37—38.

2 M. Costăchescu, Observări istorice, Iaşi, fără dată p. 14; comp. şi Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 41.

www.dacoromanica.ro

înainte, fusesă de cumpărătură, drept 305 zloţi tătărăşti, de la Giurgiu Oniceanu şi ai săi, lui Avram Visternicul „şi a pierdut Avram visternicul acest sat, în hiclenie, când a fugit dela noi în Ţara Litvanilor“ [1].

In anul 1492, Septemvrie, găsim pomenit, deşi nu destul de limpede, într'un uric, pierderea unei părţi din satul Şerbăneşti, stăpânită de boierul Ionaşco Giumătate, probabil din aceleaşi motive ca mai sus, în orice caz caracterul colectiv al vinei este vădit. Iată textul uricului ...„Şi noi Ştefan Voevod, domnul Ţării Moldovii văzând pe dânşii cu bună voie... şi noi după a lor voie dăm şi întărim slugii noastre Stefului Giumătate pentru acel sat ce s'au zis anume Şerbăneştii, pe Siret, cum ar să fie lor dela noi uric cu toate veniturile lor... Iar hotar acelui sat anume a Şerbăneştilor din poiana din Cornul Luncii ce este aproape de drum... Iar deacolo ce au fost a moşului lor Ionaşco Giumatate, dela moşul nostru Alexandru Voevod, pe acel sat ce s'a scris mai sus ei l-au pierdut, cum că este nouă în ştiinţă şi boierilor noştri, pentru aceia nimene, deacum înainte, nime cu acel dres ca să nu mai aibă a apăra nici a năpăstui preste acest al nostru dres nici odănăuară în veci“... [2].

Tocmai târziu aflăm că un alt boier din timpul lui Ştefan cel Mare a fost trădător faţă de domn şi prin urmare i s'a confiscat moşia. N'am putut afla în ce împrejurări a avut loc acest vicleşug. Căci Petru Rareş, când dăruieşte Coşeştii lui Dragotă, fiul lui Crâstea sulgerul, în anul 1456, Aprilie 8, menţionează doar atât: „Acest sat, pe numele Coşeştii, a fost rămas părintelui Domniei mele, Ştefan Voevod, pentru viclenie, dela Roman Gârbovăţ, când a fugit în Ţara Românească“ [3].

Roman Gârbovăţ este, după M. Costăchescu, Roman Pribeagul [4], despre care cronicarul Ureche spune următoarele:

„Pre acea vreme Radul Vodă, domnul muntenesc neavând nicio pricină asupra lui Bogdan Vodá, s'au sculat cu

1 V. M. Costăchescu, ibid. p. 13, nota 2, precum şi Radu Rosetti, op. cit., vol. I, p. 139, notă.

2 Gh. Ghibănescu, Surete şi Izvoade, vol. I, p. 40 şi urm.

3 M. Costăchescu, Observări istorice, p. 17; v. şi M. Costăchescu, Doc. Mold. vol. II, p. 199, nota 19.

4 Vezi Observări ist. p. 14-15.

www.dacoromanica.ro

toată puterea sa şi cu Roman Pribeagul de au intrat în ţeară, şi au prădat şi au ars ţinutul Putnei, şi pe de ceea parte de Siret, de multă pradă şi peire au făcut, şi s'au întors fără de nicio sminteală"[3].

Desigur că, dacă n'ar fi fugit, ar fi fost ucis de domn odată cu confiscarea, despre care-i vorba aici[4].

Contimporan cu prima parte a domniei lui Ştefan cel Mare a fost, cum e îndeobşte cunoscut, Vlad Ţepeş, domn al Munteniei. Acest domn simbolizează cel mai aprig colectivism, care s'a manifestat vreodată pe plaiurile noastre. Şi cu toate acestea trădătorii n'au lipsit nici în timpul lui, cum se poate vedea dintr'un hrisov al lui Mircea Ciobanul, dat la 1 Aprilie 1551 şi în care-i vorba de satele Glodul şi Hinţea, confiscate de Vlad Ţepeş dela boierul trădător Albul cel Mare, dându-le unor slugi de ale lui. Foarte semnificativă este proporţia, pe care a luat-o pofta de răzbunare a domnului: ...„Şi după aceea atuncea în zilele Vladului Voevod Ţepeş, acest boier Albul cel Mare râdicatu-s'au domn peste capul Vladului Voevod Ţepeş, iar Vlad Voevod a eşit cu oastea înaintea lui şi l'a prins pe el şi l'a tăiat şi pe el şi pe tot neamul lui"[1].

Averea imobilă se confiscă, cum vedem, iar neamul lui se stânge, căci odată cu omorîrea lui i-au fost tăiet „tot neamul lui", cum se spune în document. Ar mai rămânea în discuţie averea mobilă a acestui neam, care probabil, a fost confiscată de domn ca şi cea imobilă.

Urmărind firul fenomenilor, care ne preocupă pe noi, mai departe, la contimporanii lui Ştefan cel Mare în Valachia, găsim următoarea ştire luată din corespondenţa lui Radu cel Frumos cu oraşul Sibiu, şi din care reesă teama

---

1 Grigore Ureche, Letopiseţile Ţărei Moldovii, ed. I, Kogăl. T. I, p. 148.

2 Trădarea, cum vedem, enerva colectivitatea; dar aceasta nu-i singurul ei excitant; alcoolul, între altele, are acelaşi rost şi deci aceleaşi urmări, căci iată ce ne spune cronicarul Ureche, când vorbeşte despre Ştefan cel Mare: „de multe ori la ospeţe omorîa fără judeţ". (Grigore Ureche, op. cit., T. I, p. 145). Vinovată, în această împrejurare, era colectivitatea boierilor, adunaţi la ospăţ de domn; cum se manifesta explozia domnească nu putem spune, de oarece ştirile, când sunt, se arată peste măsură de laconice, cum se vede din relatarea cronicarului. Deasemenea nu putem spune nimic, în legătură cu această relatare, despre urmările vinei asupra familiei boerilor ucişi la ospeţe ca şi asupra averilor lor.

3 St. Nicolaescu, op. cit., p. 13-14.

www.dacoromanica.ro

de vina colectivă destul de limpede, aceasta fiind o dovadă că instituţia trăia în spiritul acestor vremi :

„Io Radu Voevod şi domn, scrie domnia mea... burgherme şterului şi pârgarilor din Sibiu. Şi de aceea îmi dete D-zeu pe duşmani sub picioarele mele. Iar la Radul vistiar şi Vlaicu pârcălab le-am iertat capul. De aceea vă rog, ca pe unii buni prieteni ai mei, femei şi copii şi orice au acolo, lăsaţi-i de dragul Domniei mele, să vină liber în ţara Domniei mele, să nu-i supăraţi...[1]".

După toate probabilităţile cei doi boieri fusese vicleni şi spre a scăpa de moarte au fugit la Sibiu, dar au luat cu ei femeile caşi copiii lor, pentrucă aceştia, dacă ar fi rămas în ţară, ar fi avut de suferit în urma faptei celor doi boieri amintiţi.

Domnul declară singur că i-a iertat după ce mai întâi vorbeşte de victoria lui asupra celor protivnici. Este firesc ca colectivitatea să facă acest gest, când, în urma succesului avut, şi-a recăpătat toată încrederea în sine. Cu toate acestea măsura boierilor nu-i mai puţin semnificativă.

Laiot Basarab este alungat din domnie de Basarab cel Tânăr sau Ţepeluş; în această luptă a lor vina colectivă îşi reîncepe jocul. In adevăr istoria ne dă următoarele amănunte cu acest prilej: „Când Ţepeluş detronă pe unchiul său, Laiot Basarab, acesta fugând luase cu el toată visteria şi mai mult încă şi pe bunica lui Ţepeluş, doamna Maria şi pe femeia lui şi pe altă jupâneasă dela curtea domnului pe care-l alungase; dar şi Ţepeluş puse mâna pe fata lui Laiot. în cât ambii pretendenţi cel cu ponosul şi cel cu folosul, căutaseră să constrângă pe rival prin răpirea familiei"[2]. Tot acum ni se spune că alături cu Laiot, fugarul, se găsea ca adversar al lui Ţepeluş „un boier Udrişte"[3]. Ce au avut de suferit rudele acestui boier dela Ţepeluş n'am putut afla. Deşi presupunem că n'au fost privite cu ochi buni şi nici n'au fost lăsate în pace de acest voevod.

Urmaşul lui Ţepeluş, Vlad Călugărul, confiscă satul

1 Silviu Dragomir, Doc. nouă, p. 13.
2 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 137.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

Aninoasa pentru viclenie dela „moşul" boierului Hamza, pe care-l dă „jupânului Milco".

Despre lucrurile de faţă, petrecute în timpul acestui voevod, aflăm mult mai târziu, anume în 1560, când Petru Voevod, fiul lui Mircea, dărueşte bisericii Târgovişteа satul Aninoasa: „Iar după aceea, spune documentul, vlădica Efrem dela acel sfânt lăcaş având judecată dinaintea Domniei mele cu Hamza Turcul şi cu neamul lui pentru acel sat, zicând Hamza că Aninoasa ar fi proprietatea lui; iar Domnia mea am judecat şi am pus pe Hamza să aducă 24 de boieri să jure că satul Aninoasa este într'adevăr al său. Apoi împreună cu acei 24 de boieri pus'am domnia mea a căuta din nou cauza acelui sat şi am cetit hrisoavele tuturor domnilor precedenţi şi am adeverit cum că moşul lui Hamza pierduse satul Aninoasa pentru trădare în zilele răposatului Vlad Voevodul Călugărul, care dete atunci acel sat jupânului Milco". [1]

Vlad Călugărul confiscă satele Bărbăteştii şi Brăneşti dela boierii vicleni de peste Olt, banul Barbu şi fratele său Drăghici [2]. Ştirea se găseşte într'un hrisov, dat de Vlad Vintilă în Târgovişteа la 19 Decembrie 1532. O dăm cum urmează: ...„Şi iar să le fie la Bărbăteşti şi la Brăneşti de peste tot hotarul partea Barbului ban şi a fratelui său Drăghici toată, fiindcă Barbul banul şi fratele său Drăghici le-a pierdut cu hiclenie dela Vlad Voevod"... N'am putut afla mai multe amănunte referitoare la această confiscare, deşi ele ni-ar fi fost de mare preţ. Au fost, depildă, tăiaţi aceşti boieri pentru fapta lor sau au pribegit, cum se obişnuia, prin alte ţări, până la vremuri mai bune? Ambele supoziţii pot sta în picioare.

In timpul acestui domn se pare că numărul trădătorilor a fost destul de rădicat, cum aflăm şi dintr'un hrisov, dat de fiul lui, Radul al IV-lea cel Mare, în care este vorba de trădarea boierului „Milea, feciorul lui Voico al Tatului", pentru care faptă pierde, vom vedea îndată în ce formă, jumătate din satul Topoloveni.

---

1 Venelin Vlaho-bolgarskaie gramota, p. 175, după Xenopol, op. cit., vol IV, ed. I, p. 107-108).

2 St. Nicolaescu, op. cit., p. 238.

www.dacoromanica.ro

Deoarece textul, referitor la aceste împrejurări, ni se pare semnificativ îl dăm aici în traducerea lui de pe presupusul original slavon, care lipseşte: Domnul amintit dărueşte mănăstirei Nucet, între alte sate şi „jumătate de Topoloveni pentru că acea jumătate de Topoloveni fost'au de moşie a Milii, feciorul lui Voico al Tatului: iar jupân Milea, el au fugit preste munte în zilele răposatului părintelui Domnii mele Vlad voevod Călugărul de au rădicat alt domn peste capul părintelui Domnii mele; şi au dat Domnul Dumnezeu de au căzut Milea feciorul lui Voico al Tatului în mâinele părintelui Domnii mele; deci l'au trimes de să-l arunce în cetatea Poenarilor. Iar Voico al Tatului, tată al Milei, a mers înaintea dregătorului Domnii mele, jupânului Gherghinei pârcălabul de au dat şi au închinat ci e mai sus zis satul jumătate den Topoloveni, ca să-i scoată capul fiu-său Milii dela cumplita moarte, şi i-au scos capul lui; iar boiarinul Domnii mele, el au strâns mulţi boieri de-au luat seama şi au preţuit ci mai sus zice ocină 15.000 de aspri şi într'acel ceas au dat 15.000 de aspri în mâna lui Voico al Tatului...".[1]

In cazul de faţă dăm peste ceva surprinzător pentru această epocă: boierul trădător, Milea, feciorul lui Voico al Tatului, este prins de Vlad Călugărul şi în loc să fie decapitat imediat, cum cerea spiritul timpului, aşa cum îl cunoaştem până acum, iar averea să-i fie confiscată, este pus la închisoare cu ameninţarea că i se va lua viaţa, dacă, complectăm noi în sensul documentului, nu va plăti o sumă de bani, care se vede că a fost 15.000 de aspri. Un act de trădare se acopere, cu alte cuvinte, printr'o amendă în bani, o pedeapsă tot colectivă, dar mult mai uşoară de cât cele obişnuite până acum, şi deci semnificativă pentru natura colectivităţii, care, un moment cel puţin, îşi pierde din tărie, lucru petrecut şi în Moldova lui Ştefan cel Mare nu cu privire la boierul Isaia vornicul, care este decapitat pentru vicleşie, ci la averea lui care, cu toate acestea, nu-i confiscată şi am spus atunci ce consideraţii s'au opus acestui fapt[2]. Lipsindu-ne datele strict de nevoe în această împre-

1 Şt. Nicolaescu op. cit., p. 9-10.
2 V. m. sus p. 13.

www.dacoromanica.ro

jurare, suntem nevoiți să constatăm numai starea de slăbiciune colectivă, foarte semnificativă pentru evoluția spre individualism și să punem această licărire prevestitoare a altor vremuri alături cu cele constatate până acum, adăugând că ele, deși au loc în cursul aceluiași secol, sunt cu toate acestea destul de îndepărtate unele de altele.

Demn de remarcat ni se pare contrastul în care stă știrea de mai sus, cu privire la pedeapsa dată pentru trădare, cu aceea pe care o dăm acum, culegând'o din același hrisov: ...„Și iar să fie sfintei mănăstiri satul Bădești toți cu toate hotarăle, pentru că acel sat fosta bătrână și dreaptă ocină a Vladului dvornic; iar Vladul dvornic, el au pierit cu cumplită muncă de către răposatul părintele Domnii mele Vlad Voevod Călugărul, pentru că s'au rădicat domn peste capul lui; iar după aceia au căzut Vlad dvornicul supt mâna părintelui domniei mele, și i-au tăiat capul, și au rămas bucatele lui domnești, și au cumpărat boiearinul domniei mele pan Gherghină pârcălabul acest mai sus zis sat dela răposatul părintele domnii mele Vlad Voevod Călugărul pe bani gata".[1]

Manifestarea colectivității jicnite, prin trădare, așa cum apare în secolul de față, când vicleanul se decapitează, iar familiei i se confiscă averile, este complectă de data aceasta, cum se vede din întâmplarea de față și cum am constatat acest lucru de atâtea ori mai înainte[2].

§ 4. VINA COLECTIVĂ A DOMNULUI IN OCHII CELOR NEMULȚUMIȚI DE EL

Alexandru cel Bun a avut și un fiu natural, Bogdan, care domnește în Moldova între anii 1449-1451 și căruia i se taie capul de rudele lui foarte deaproape, un frate și un

1 St. Nicolaescu, op. cit., p. 10.

2 Fiind vorba de Vlad Voevod Călugărul, amintim, în treacăt, că a fost detronat de fiul său Radu al IV-lea cel Mare în 1494, când părăsește țara, ducându-se în Ardeal, unde moare apoi, (Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 166). Aceasta este o dovadă de o slăbire complectă a familiei — constatată și cu alt prilej (v. mai sus p. 5 și 7), la individualitățile din această vreme, în veșnică frământare ca să ajungă simbol al colectivității dominante. Intrebarea legitimă: mai aveau ceva sfânt sau ajunsese, complect purificate de orice simț colectiv, sau, în alți termeni, erau complect biologisate aceste ființe omenești?

www.dacoromanica.ro

nepot, la Reuseni[1]. Fratele, despre care-i vorba, era Petru al III-lea Aron, care urmează în locul lui Bogdan la domnie.

Ce anume considerații au împins pe rudele așa de apropiate ale lui Bogdan să-l ucidă n'am putut afla; presupunem însă că pofta de domnie, cu foloasele ei materiale și morale, a fost factorul hotărîtor al acestui omor. Acest fapt nu-i însă individual, ceeace ne îndreptățește să presupunem o vină, din orice cauze ar fi isvorît, de natură colectivă. In adevăr Ștefan cel Mare, fiul lui Bogdan, ar fi avut aceiași soartă caș tatul lui, dacă el n'ar fi fugit la Munteni, stăpâniți pe atunci de Vlad Țepeș[2].

Fuga lui este un argument decisiv pentru existența fenomenului colectiv, pe care-l cercetăm aici. Nu am putut afla nimic cu privire la soarta celorlalte rude ale lui Bogdan și nici cu privire la confiscarea averilor lui. Odată însă vina colectivă vădită prin gestul lui Ștefan, putem presupune că ea nu s'a mărginit numai aici și că deci ravagiile urei de care a fost stăpânit Petru Aron au avut urmări mai întinse.

Sfârșitul lui Vlad Țepeș vorbește în sensul aceleiași instituții, căci iată ce citim în istorie: „Vlad Țepeș într'adevăr a pierit la Târgoviște în 1476 probabil cu fiul lui, Mircea... uciși de Basaraba Laiotă"[3].

§ 5. VINĂ COLECTIVĂ PENTRU ABATERI DE PUȚINĂ INSEMNĂTATE FAȚĂ DE DOMNUL, SIMBOL DE COLECTIVITATE

Intâmplarea cea mai elocventă în această privință a avut loc în timpul domniei lui Vlad Țepeș. Inadevăr, istoria ne spune că „un preot, necoborîndu-se destul de iute de pe cal înaintea lui (e vorba de domn), el pune să-l înțepe cu cal cu tot..."[4].

Apoi „ospătează într'un rând pe calicii din Târgoviștea și... dă foc casei în care mâncau, ucigându-i pe toți"[5].

Se vede din pățania preotului că alături cu el sufere

1 Xenopol, ibid., vol. III, ed. III, p. 142.
2 Ibid., vol. IV, ed. III, p. 11.
3 St. Nicolaescu, op. cit., p. 4 și 13.
4 Xenopol, ibid., vol. IV, ed. III, p. 17-18.
5 Ibid., p. 18.

www.dacoromanica.ro

ca vinovat şi calul, pe care acesta se găsea din întâmplare. Cui i-ar mai trece, în vremea noastră, prin gând cel puţin, să pedepsească un cal fiind privit ca vinovat şi deci pedepsit călăreţul de pe el! Apoi pedeapsa însăşi este, în ochii noştri, într'un desacord complect cu abaterea săvârşită de preotul în discuţie. Dar şi această împrejurare este încă un semn al colectivismului, este o dovadă indirectă pentru acest fenomen, cum vom vedea cu un alt prilej.

Procedura cu cerşetorii, care sunt ospătaţi şi apoi arşi de vii, presupune deasemenea o vină colectivă în care au căzut aceşti nenorociţi faţă de domni am putea face ipoteza că lui i se părea că orice calic a ajuns în această stare din lene şi că deci stârpindu-i, va înlătura din ţară acest viţiu, dând tot odată satisfacţie colectivităţii jicnite prin nesupunerea din partea multora la îndemnul ei de a munci.

Dar cine ar mai fi în stare să procedeze astăzi astfel, adică colectiv, aruncând în aceiaşi grămadă pe cerşetorii ajunşi din lene alături cu atâţia alţii, ajunşi aici din cauze complect neatârnate de voinţa lor?

Trebuie să avem înaintea noastră, în adevăr, o colectivitate pentru care se înfurie în cel mai înalt grad şi fără nici o înfrânare faţă de abateri nu peste măsură de grave, spre a asista la o pedeapsă aşa de aspră: arderea de vii a atâtor nenorociţi. Această procedare extremă este însă un semn al vremurilor în care predomină vina colectivă şi asupra căruia vom mai reveni.

O altă întâmplare, din timpul aceluiaşi domn, este semnificativă din mai multe puncte de vedere; dacă într'o privinţă stă alături cu cele înşirate mai sus, apoi în altă privinţă stă într'un contrast isbitor cu ele, dovedind prin aceasta că încordarea exclusivă a colectivităţei a ajuns intermitentă, cum am mai observat, între timp făcându-şi loc tendinţi nouă în instituţia de care ne ocupăm aici:

Vlad Vodă Ţepeş „mai făcut'au şi un lucru cu orăşianii din Târgovişte, pentru o vină mare ce au fostu făcutu unui frate alu Vladului Vodă. Când au fostu în zioa Paştiloru, fiindu toţi orăşianii la ospeţe, eară cei tineri la hore, aşià fără veste pre toţi i-au cuprinsu. Deci câţi au fostu oameni mari bătrâni pre toţi i-au înţepatu, de au ocolitu cu ei totu

www.dacoromanica.ro

târgulu; eară câți au fostu tineri cu nevestele loru și cu fetele mari, așia cum au fostu împodobiți în zioa Paștilor, pe toți i-au dusu la Poienari, de au totu lucratu în cetate, până s'au spartu toate hainele de pre ei, și au rămasu toți desvănuți (sic) în pieile goale...".[1]

Ne arătăm și de data aceasta părerea de rău că nu ne spune cronicarul în ce a constat „vina mare... făcută unui frate alu Vladului Vodă". Dacă am ști aceasta am putea hotărî cu mai multă precizie gradul de senzibilitate în această împrejurare al colectivității simbolizate de Vlad Țepeș.

In cazul de față avem două colectivități care se contopesc, familia și statul; acesta din urmă fiind mult mai bogat și deci mai intens, produce ravagiile, despre care vorbește cronicarul. Ceeace-i domnesc, un lucru sau o ființă, participă, deși în grade deosebite, la colectivitatea reprezentată de domn, așa că orice atingere de ei, în cazul de față de fratele domnului, înseamnă o atingere a acestei colectivități, foarte senzibilă, cum se vede, în vremea lui Vlad Țepeș.

Bărbații bătrâni ai unui grup destul de întins sunt trași în țapă, iar cei tineri și nevestele și fetele lor mari au fost supuse vreme îndelungată unei munci silnice, respingătoare în cele din urmă și prin înfățișarea oribilă și desgustătoare în care ajung cei chinuiți.

Constatăm, cu toate acestea, o deosebire în procedarea de aici față cu aceea de mai sus, pe când acolo manifestarea furiei nu cunoaște grade, e ca un val până la sfârșit, aici se vădește o deosebire în privința intensității pedepsei dată colectivității vinovate: o parte, cei bătrâni, deci cu mai multă putere de perspicacitate, este trasă în țapă, iar alta, cei tineri, deci cu mai puțină putere de discernământ, trebuie să execute pentru un timp o muncă silnică degra-

1 Radu Popescu, Cronică, în Mag. ist., vol. IV, p. 253-254. Vezi și Al. Odobescu, Câteva ore la Sânagov în Bibl. p. toți, p. 43. Comparând relatările lui Radu Popescu cu ale lui Al. Odobescu, am găsit unele nepotriviri: Odobescu spune că au fost duși la Poenari și copiii celor osândiți la munca silnică, un fapt, pe care nu-l semnalează cronicarul amintit; noi ne-am condus în considerațiile noastre după textul pomenitei cronice, care se pare că a fost folosit și de Odobescu, cu oarecare exagerări, firești poetului, bine înțeles.

www.dacoromanica.ro

datoare, cum am pomenit. In sfârşit au fost cruţaţi minorii şi bătrânele.

Ne găsim în faţa unor licăriri raţionale destul de semnificative pentru evoluţia vinei colective spre cea individuală; prin pânza încă destul de deasă a sentimentului încep să răsbată lumini de o natură cu totul deosebită; mulţumită acestui fapt asistăm pentru întâia oară, în cercetările de faţă, la o categorisire a oamenilor, când e vorba să fie declaraţi ca vinovaţi şi deci să fie pedepsiţi. Impărţirea este destul de grosolană, dar ea nu anunţă, cu toate acestea, mai puţin zorile unor vremuri noui în domeniul acestei instituţiuni din societatea românească.

§ 6. VINA COLECTIVĂ PENTRU ALTE JICNIRI ADUSE COLECTIVITĂŢII: OMOR, FURT, ETC.

Deşi unele din faptele pe care le analizăm aici nu-s destul de precizate, le ţinem totuşi în seamă, privindu-le ca probabile numai:

Din porunca lui Vodă Ţepeş se „taie sinurile unor mame, vinovate de nu mai ştim ce crimă şi pune să le ţintuiască în loc capetele copiilor lor".[1]

Mamelor vinovate li se taie sânurile, cum ni se spune, un lucru peste măsură de grav pentru sensibilitatea omului din epoca individualistă; furia domnului nu se mărgineşte aici, ea se întinde şi asupra copiilor nefericitelor mame; ei sunt decapitaţi, iar capetele lor înlocuesc sânurile tăiate.

Iată o pildă clasică de vină colectivă. E de regretat că istoria nu ne dă şi păcatul săvârşit de aceste mame.

Cu toate acestea este foarte probabilă presupunerea că ele n'au fost trădătoare faţă de domn, şi că păcatele lor trebuie să fi fost mult mai puţin periculoase pentru dăinuirea colectivităţii jicnite, deşi suntem în faţa unei pedepse colective aşa de grozave, însă caracteristică pentru acest timp.

Un uric dela Ştefan cel Mare, din 1473, Octomvrie 14, ne dă de veste următorul fapt, care ilustrează foarte bine ceeace urmărim noi. Acest domn spune „că a venit înaintea

1 Xenopol, op cit., vol. IV, ed. III, p. 18.

www.dacoromanica.ro

mitropolitului Teoctist dela Suceava şi înaintea episcopilor dela Roman şi Rădăuţi şi a boierilor mari şi mici boierul Petrea Stolnic, fiul lui Andrica şi a pârît pe fiica boierului Petru Ponici, pe Ilca, pentru moartea tatului său Andrica. Ilca nu s'a apărat pentru această moarte a lui Andrica, pe care l'a ucis Petru Ponici, tatul Ilcăi, ci a rămas de judecată înaintea noastră a domnului, mitropolitului, a episcopilor şi a boierilor. Şi a plătit Ilca moartea lui Andrica, pe care l'a ucis Petru Ponici, tatul Ilcăi în mânele boierului Petru Stolnic şi i-a dat un sat al său pe Siret, Brătieştii, şi pan Petru încă i-a dat Ilcăi pentru acest sat 40 de zloţi tătăreşti şi au rămas în veşnică pace. Domnul întăreşte".[1]

Petru Ponici omoară pe boierul Andrica, tatul lui Petrea Stolnicul; se vede că nu mult după aceasta Petru Ponici a murit, el care era vinovat de omucidere; pentru vremea de astăzi odată cu aceasta ar fi luat sfârşit însuşi procesul; ceeace nu s'a întâmplat însă în timpul lui Ştefan cel Mare, când, cum aflăm din uricul de mai sus, Petrea Stolnic „a pârît pe fiica boierului Petru Ponici, pe Ilca, pentru moartea tatului său Andrica". Acest pas al lui Petrea Stolnicul era foarte firesc, căci ne găsim în faţa unei instituţii, destul de puternice încă, cu numele de vină colectivă. Această tărie a ei se vede, în chip precis, din tot ce urmează în uric după această pâră: „Ilca nu s'a apărat pentru această moarte a lui Andrica". Ş'a recunoscut vina ei care era şi vina tatului ei, iar după aceea a plătit această faptă, dând satul ei Brătieştii de pe Siret. Răspunde deci pentru o crimă cu o sumă de bani, ceeace astăzi ar fi complect exclus. Mai mult încă aceşti bani nu-i iea domnul, simbol al colectivităţii, ci fiul celui ucis, Petrea Stolnicul. Acesta-i un fapt de netăgăduită primitivitate: se poate uşor vedea, că statul, în cazul de faţă, a renunţat complect la drepturile lui ca suprastructură a familiei. Să fi fost cele două familii aşa de puternice şi deci cu atâta prestigiu în ochii tuturor, încât prestigiul statului, simbolizat de domn să fi fost întunecat în sufletul divanului domnesc amintit?

---

1 Ion Bogdan, Doc. dela Ştefan cel Mare, I, p. 186-189; traducere liberă de M. Costăchescu.

www.dacoromanica.ro

Se poate. Dar acest fapt e cu putinţă sau la începutul statului sau la sfârşitul lui.

De remarcat ni se par, în legătură cu aceste consideraţii, vorbele scrise în acest uric după împăcarea părţilor: „şi au rămas în veşnică pace". Cuvintele acestea par să fie răsunetul unor vremuri nu prea îndepărtate, când familiile, în urma luptelor dintre ele nu erau nicidecum în veşnică pace, ceeace se accentuiază, când are loc. Dar mână în mână cu aceste frământări dintre familii merge lipsa sau în orice caz slăbiciunea suprastructurei lor, a statului.

In anul 1528, Mai 18, aflăm dintr'un uric, dat la Huşi de Petru Rareş, că un oarecare Neaniul neamiş a fost ucis în ţinutul Covurluiului, pe vremea lui Ştefan cel Mare şi că un grup a plătit o sumă de bani. Documentul fiind semnificativ, îi dăm cuprinsul, cum urmează: „Cu mila lui Dumnezeu Noi Petru Voevod, Domn Ţării Moldovii, facem ştire cu această a noastră carte... pentru adevăratele slugile noastre Petre, i Oane, i Toader, i Constandin, i Ioan, i Jurj Munceu, precum că au slujit noaă cu dreptate şi cu credinţă; pentru accea dar văzând noi a lor cu credinţă slujbă către noi i-am miluit Domnia mea cu osebita noastră milă, le-am dat şi le-am întărit lor a lor dreaptă ocină, ce ei au avut din ispisoc de întăritură dela părintele Domniei mele, Ştefan Voevod, cu mică peceate, o fântână anume roşie şi a patra parte ot câmpul Ocolului parte din jos ot Covurlui ce ei au plătit părintelui Domniei meale Ştefan Voevod 70 zloţi pentru moartea unui om, anume Neaniul neamiş, ce s'a găsit ucis într'acel câmp al Ocolului".[1]

Vina este colectivă, iar pedeapsa pentru această moarte de om ni-o înfăţişează amenda în sumă de 70 zloţi.

Ştirea fiind cu totul sumară nu putem preciza fazele, care s'au urmat dela aflarea omorului până la aplicarea pedepsei amintite. Aceste faze ar putea fi doar presupuse, dacă ţinem în seamă manifestările obişnuite ale colectivităţii în asemenea împrejurări: prinsă de nelinişte ea s'a orientat în primul rând spre locul, pe care se găseà omul ucis, iar după aceasta către cei ce stăpâneau acest pământ, sau dacă

1 Gh. Ghibănescu, Surete şi Izvoade, vol. XVIII, p. 136.

www.dacoromanica.ro

locul nu avea un stăpân, atunci către cei cari prin locul stăpânit sau prin locuinţele avute se găseau în nemijlocită apropiere.

Pe acest drum se pare că a fost găsită familia Munceu, care plăteşte, cum ştim, gloaba pentru omor, rămânând stăpâna locului, specificat în documentul de faţă.

Intâmplările de aici sunt semnificative: sufere o colectivitate, iar pedeapsa deşi deosebită are acelaş sens: desconsiderarea persoanei omeneşti; în această privinţă vorbeşte suferinţa mamelor şi a copiilor lor caşi amenzile plătite de familiile Munceu şi Ponici cu o singură deosebire însă: în primul caz această desconsiderare se observă faţă de persoana celor vinovaţi, iar în al doilea faţă de persoanele celor ucişi.

Ce anume consideraţii se vor fi ridicat în colectivitatea simbolizată de domn pentru ca cele două pedepse, deşi colective, să contrasteze aşa de puternic în ce priveşte intensitatea lor?

Cum prima întâmplare ni se pare firească pentru epoca colectivismului, căci acum colectivitatea înfuriată, — omorîrea unui membru din grup însemnând micşorarea lui, — nu-şi găseşte margini, întrebarea noastră îşi are toată semnificaţia cu privire la ultimele două cazuri, când, deci, aceiaşi colectivitate apare potolită în faţa unei morţi de om, căci acest fapt n'o impresionează în chip deosebit, cum ne dovedesc amenzile luate.

Şi acum din nou întrebarea: ce consideraţii au înfrânat colectivitatea? Desigur că nu simpatia pentru persoana omenească în genere, aceasta neavând nici o însemnătate de multe ori cum reesă din purtarea lui Vlad Ţepeş, ci felul cum se oglindeau în colectivitate grupurile vinovate, familiile Munceu şi Ponici făcând parte, cum se vede, din clasa boierilor.

Dacă lucrurile s'au petrecut astfel, atunci ne găsim din nou în faţa unui început de înfrânare a colectivităţii de o altă colectivitate, — boierimea, — şi prin urmare avem iarăşi o îmlădiere a ei spre individualism.

In timpul domniei lui Radu Vodă Călugărul în Ţara Românească, între anii 1482-1495, se petrec deasemenea

www.dacoromanica.ro

fapte de preţ pentru ceeace se urmăreşte aici. Despre acestea aflăm însă mult mai târziu şi anume în timpul domniei în Muntenia a lui Mihnea Vodă.

In 1586, Iunie 15, acest domn dă un hrisov în Bucureşti cu următorul conţinut: „Cu mila lui Dumnezeu, Io Mihnea Voevod... dă Domnia mea această poruncă... slugilor Domniei mele lui Dan cu fraţii săi şi lui Martin cu fraţii săi şi cu fiii lor câţi Dumnezeu le vor dărui, pentru ca să le fie moşie în Strâmba partea lui Micul, toată... pentru că a dat Micul această mai sus zisă moşie a sa de bună voie pentru o moarte de om, pentru că a ucis un fiu al lui Micul pe un om din Stejar şi a murit pe acea moşie şi Micul n'a avut să plătească acea moarte de om cu vaci sau cu aspri, ci a dat şi a închinat moşia sa lui Drăgoi şi lui Pătru, tatăl lui Dan şi Martin, încă din zilele lui Radu Vodă Călugărul. Iar apoi când a fost... în zilele Domniei mele, nişte nepoţi ai Micului, anume Neagul şi Radoslav, aşa pârau înaintea Domniei mele pe Dan şi pe Martin fiii lui Drăgoi şi ai lui Pătru ca să le întoarcă şi să le arunce înapoi acea moarte de om şi să ţină moşia ; iar la aceste Domnia mea am căutat şi am judecat după dreptate şi după lege şi cu toţi cinstiţii dregători ai Domniei mele şi am văzut Domnia mea şi am citit cartea răposatului Radul Voevod Călugărul, că a închinat Micul moşia pentru acea moarte de om mai sus zisă şi a scos şi a plătit capul său de streang cu 200 vaci şi au rămas Radul şi Radoslav nepoţii lui Micul de lege dinaintea Domniei mele".[1]

De ţinut în seamă rămâne şi aici faptul că o moarte de om se acoperc cu o sumă de bani, sau, cu alte cuvinte, pentru ea se plăteşte o amendă, pe care o încasează domnul, simbol al colectivităţii, şi apoi că această amendă o plăteşte un grup, ca şi mai sus, şi anume familia Micul „pentru că a ucis un fiu al lui Micul pe un om din Stejar", cum ne spune hrisovul de faţă.

Semnificative ni se par deasemeni fazele procesului dintre urmaşii lui Micul şi ai lui Drăgoi şi Pătru, când primii caută să „le întoarcă şi să le arunce înapoi acea moarte

1 Alex. Stefulescu, Doc. Slavo-Române, p. 247-250.

www.dacoromanica.ro

de om" celor de al doilea, spre a le lua moşia. Se făceau, în felul acesta, copărtaşi la o presupusă vină, pusă pe seama lui Drăgoi şi Pătru, moştenitorii acestora, lucru firesc în această vreme.

§ 7. VINA COLECTIVĂ IN SERVICIUL SANCŢIUNEI CONTRACTUALE

Numeroase întăriri şi danii, de cele mai multe ori domneşti, sunt însoţite de un blestem, în care se dă acei ce vor avea de îndurat pedeapsa, precum şi pedeapsa, care va cădea asupra lor, dacă hotărîrea domnului nu va fi respectată de urmaşi.

Domnul, simbol de colectivitate, nu vorbeşte de data aceasta în numele colectivităţii, isvorîte din jurământul de credinţă dintre el şi boieri, ci în numele colectivităţii mai generale, în care pluteşte întregul popor, şi unde se crede că stăpânul este trimes de Dumnezeu şi-l reprezintă pe el în locul, pe care-l are.

Deci pedeapsa, venită din nerespectarea actelor săvârşite de acel reprezentant, care acte trebuie să fie eterne ca şi fiinţa în numele cărcia lucrează, va fi aplicată de Dumnezeu sau de intermediarii lui din lumea suprasensibilă. Iar vinovaţi vor fi, ca mai totdeauna în faţa lui Dumnezeu, o colectivitate, chiar atunci, când acest lucru nu-i dat explicit.

Înşirăm aici câteva dovezi:

Alexandru Voevod dăruieşte mânăstirei Moldaviţa, în 1402, Oct. 31, două mori în Baia, jumătate de moară de sladniţă şi patru sălaşe de Tătari, din Baia. Dania este însoţită de următorul blăstăm: „Iar domnul, care ar strica această danie, să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu şi de Preacurata lui Maică, de cei 12 fruntaşi apostoli, de cei 318 sfinţi părinţi şi de toţi sfinţii. Să fie blăstămat şi asemenea lui Iuda vânzătorul şi blăstămatului Arie. Să aibă parte cu acei Iudei cari au strigat contra lui Hristos: sîngele lui asupra noastră şi asupra copiilor noştri".[1] Găsim aceiaşi formulă la următoarele danii domneşti: In 1403, Ianuarie 7, când Alexandru Voevod dăruieşte episcopiei Moldovei satul

1 M. Costăchescu, op. cit., vol. I, p. 45-46.

www.dacoromanica.ro

Avereştii la Suceava şi Hreaţca, aproape de Târgul Sucevei[1]. In 1407, Martie 18, când Alexandru Voevod dărueşte boierului Popşa Mihail satul Scorţeştii dela Valea Neagră şi Pânceştii, ce-i mai sus de Călugării din Dumbravă[2]. In 1409, Noembrie 18, când Alexandru Voevod dărueşte mânăstirei Moldaviţa vama Moldaviţei[3]. In 1411, Aprilie 14, când Alexandru Voevod dărueşte mânăstirei Moldaviţei satul Vama Moldaviţei[4]. In 1411, Septemvrie 22, când Alexandru Voevod dărueşte mânăstirii Sfântul Neculai din Poiană cinci sălaşe de Tătari, luate din satul Tămârtaşăuţii dela Şomuz[5]. In 1428, Iulie 8, când Alexandru Voevod dărueşte mânăstirii Bistriţa 31 sălaşe de Ţigani şi 12 poeţi de Tătari[6]. In 1429, Februarie 10, când Alexandru Voevod dărueşte soţiei sale Cneaghina Marena, mânăstirea la Vâşnevăţ, unde e egumen Chiprian şi satul Calinouţii, unde este Golovea, şi prisaca la Botne din vârful Cunilei, Brăneştii şi Şendreştii şi Prijolteanii şi Glăvăşanii[7]. In 1430, Decemvrie 23, când Alexandru Voevod întăreşte mânăstirii Neamţului balta Zagorna la Nistru, cu gârlele şi prisăcile şi o moară în Baia şi în fiecare an 12 bote de vin, din desetina dela Neamţ[8]. In 1435, Octomvrie 8, când Ilieaş Voevod dărueşte lui Ilieaş Liciul postelnic şi fratelui său Simion satele Ivancicăuţi şi Vanceneştii[9]. In anul 1438, Fevruarie 23, când Ilie Voevod dărueşte mânăstirei Neamţului satul Seucouţi la gura Cracăului, o prisacă la gura Tatarcăi şi o moară la gura Jejiei[10]. In 1439, Martie 12, când Ilie şi Ştefan Voevozi dăruresc Mânăstirii Moldoviţa, câte 12 vase de vin pe fiecare an şi posada dela Moldova. Aceasta în schimbul satului Todereşti, ce i l-a cuprins[11]. In 1443, Noembrie 29, când Ştefan Voevod întăreşte mânăstirii Moldaviţa, trei mori la Baia, în jumătate cu călugării dela Neamţ şi două mori la Baia, în jumătate

1 M. Costăchescu, Doc. Mold. I, p. 48.
2 Ibid., p. 58.
3 Ibid., p. 74.
4 Ibid., p. 83.
5 Ibid., p. 96.
6 Ibid., p. 214.
7 Ibid., p. 251.
8 Ibid., p. 310.
9 Ibid., p. 416-417.
10 Ibid., vol. II, p. 12.
11 Ibid., p. 33 şi T. Codrescu, Uricarul XVIII, p. 16.

www.dacoromanica.ro

cu pârgarii din Baia şi piua de sucmane şi satul Săşciori cu moară şi Vaculinţii, alături cu Brainţii şi seliştea lui Zârnă[1]. In 1448, Octomvrie 5, când Petru Voevod dărueşte Mănăstirii din Poiană, pe fiecare an, câte 6 vase de vin din deseatina dela Hârlău sau Cotnari şi ciara din Târgul Frumos[2]. In 1453, Februarie 23, când Alexandru Voevod dărueşte Mânăstirei lui Iaţcu, de lângă Suceava, să-şi aşeze sat în hotarul mânăstirii, chemând oameni din ţări străine sau din Moldova cărora le dă scuteli[3]. In 1454, Ianuarie 1, când Alexandru Voevod dărueşte mânăstirii Neamţului din Braniştea Bohotinului, din drumul către Nuoreţu Covasna şi prisaca dela Cozia[4]. In anul 1455, Iunie 6, când Petru Voevod întăreşte mânăstirii Bistriţa, Botna cu ezere, gârle şi ezurcane şi dela Cheşenăul Roşu la dealul Zagornei şi în sus şi în jos pe Nistru şi prisăci şi două vaduri, cum şi alte scuteli[5]. In 1455, Decemvrie 20, când Petru Voevod întăreşte mânăstirii Neamţului satul Balosceşti, pe Neamţ[6]. In 1457, Sept. 8, când Ştefan cel Mare confirmă mânăstirii Bistriţa daniile lui Alexandru cel Bun, etc.[7] In 1458, Aprilie 10, când Ştefan cel Mare confirmă călugărilor dela Bistriţa stăpânirea peste balta Botnei, etc.[8]. In 1466, Iulie 9, când Ştefan cel Mare confirmă mânăstirii Pobrata mai multe venituri[9]. In 1479, Martie 9, când Ştefan dărueşte lui Avram Frâncul satul Podolenii din ţinutul Neamţului, etc.[10] In 1487, Noemvrie 1, când Ştefan confirmă mânăstirii Bistriţa stăpânirea peste mai mulţi ţigani[11]. In 1488, Aprilie 3, când Ştefan dărueşte mânăstirii Putnii satul domnesc Cozminul şi mai multe venituri domneşti[12]. In 1488, Aprilie 4, când Ştefan confirmă „mitropoliei" de Roman... dania bunicului său Alexandru şi anume mai multe sate, etc.[13]. In 1488, Aprilie 6, când Ştefan dă-

1 M. Costăchescu, Doc. Mold. II, p. 189.
2 Ibid., p. 367.
3 Ibid., p. 463.
4 Ibid., p. 503.
5 Ibid., p. 532.
6 Ibid., p. 565.
7 I. Bogdan, Doc. dela Ştefan cel Mare, vol. I, p. 5.
8 Ibid., p. 9.
9 Ibid., p. 106.
10 Ibid., p. 222.
11 Ibid., p. 315.
12 Ibid., p. 335.
13 Ibid., p. 343.

www.dacoromanica.ro

rueşte mânăstirei Putnei... satul Grecii de lângă Siret... predându-i şi două privilegii...[1]. In 1488, August 17, când Ştefan dărueşte mânăstirii Voroneţului... satul Ştilbicanii, etc.[2]. In 1489, Martie 14, când Ştefan dărueşte mânăstirii Voroneţului satul Vlădenii[3]. In 1490, Martie 15, când Ştefan confirmă mânăstirii Putnii stăpânirea peste mai multe sate[4]. In 1490 (6698), Mart 15, când Ştefan cel Mare regulează dependenţa a 50 de biserici cătră episcopia de Rădăuţi, din cari 44 sunt în ţinutul Sucevei şi 6 în al Cernăuţului, aşa cum au fost regulate de Alexandru cel Bun[5]. In 1490 (6998), Iulie 26, când Vlad Vodă Călugărul întăreşte slugii sale de casă, jupân Laţco cu nepoţii lui satul Ohaba şi Petrenii pe jumătate, Topeştii luaţi în schimb pentru Mihaileşti, şi cumpăraţi cu 1300 aspri dela Mania Barbul[6]. In 1500, Martie 17, când Ştefan Vodă întăreşte mânăstirii Neamţului ozerul Zahorna, pe Dnistru, gârla şi prisaca, şi-i mai dă balta Crimia şi ozerul de sub Dubrovca şi gârla lui Chişcă[7]. In anul 1501, Dec. 17, când Ştefan dărueşte mânăstirii Putna două sate la Cârligătura[8]. In anul 1503, Februarie 2, când Ştefan confirmă mânăstirii Putnei un şir de privilegii[9]. In anul 1503, August 26, când Ştefan confirmă mânăstirii Moldoviţa satele Provorotiia şi Oprişinţii[10]. In anul 1503, Septemvrie 30, când Ştefan face mânăstirii Neamţului mai multe danii[11].

Alteori găsim blăstămul exprimat în următoarea formulă cum se vede în actul prin care Iuga Voevod dărueşte în 1400 boierului Braia un loc la Strahotin: „Iar după viaţa noastră cine va fi domn în ţară, ca să nu ia a noastră danie şi a noastră zapisă fără de a lui vină, iar cine i-ar lua, unul

---

1 I. Bogdan, op. cit., p. 348-349.
2 Ibid., p. 352.
3 Ibid., p. 378.
4 Ibid., p. 421.
5 T. Codrescu, Uricarul XVIII, p. 70 şi I. Bogdan, op. cit., vol. I, p. 409; ibid. vol. II, p. 409.
6 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. I, p. 296.
7 M. Costăchescu, Documente Moldoveneşti dela Ştefan cel Mare, p. 232-233. Vezi şi I. Bogdan, op. cit., II, p. 170-171.
8 I. Bogdan, op. cit., vol. II, p. 185.
9 Ibid., p. 216-217.
10 Ibid., p. 222.
11 Ibid., p. 235.

www.dacoromanica.ro

ca acela ca să fie blăstămat dela Dumnezău şi dela Preacurată a lui Maică, unul ca acela să fie asămănat cu toţi lepădătorii ce s'au lepădat dela Dumnezău" [1].

La prima vedere s'ar părea că vinovat este oricine s'a lepădat de Dumnezău, în realitate însă pedeapsa se întinde asupra lui caşi asupra urmaşilor lui la nesfârşit.

Uneori găsim o formulă puţin deosebită de cele înşirate până aici, cum este aceea din uricul prin care Alexandru Voevod dărueşte boierului Dan Vameşul în 1400, Februarie 11, un loc de şase sate: „Iar cine va strica acest uric şi aceste semne să fie blăstămat de cei 318 părinţi dela Nicheia şi de toţi sfinţii". [2]

Deşi nu se spune în chip expres, numărul celor vinovaţi este şi după această formulă nesfârşit.

In anul 1408, Septemvrie 16, Alexandru Voevod dărueşte bisericii Sfintei Vineri, (Paraschiva), din Târgul Romanului, două sate: Leucuşăuţii lui Brătianu şi cu moara dela Fântână şi altul peste Moldova, unde a fost Bratul şi Vadul dela Moldova, din jos de Roman. Această danie este însoţită de următorul blăstăm: „Iar cine ar voi să-i ia aceasta, ori cine ar voi să-i strice aceasta, pentru ca să i-o ia, unul ca acela să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu şi de Preacurata lui Maică şi de cei 12 sfinţi şi fruntaşi apostoli şi de cei 318 sfinţi părinţi dela Nicheia şi de toţi sfinţii şi de sfântul şi atot puternicul patriarh şi de mitropolitul nostru şi unul ca acela să fie asemenea şi lui Iuda vânzătorul şi Jidovilor, cari au răstignit pe Hristos, şi lui Arie, cel de trei ori blăstămat". [3]

Această formulă mai apare, cu mici modificări, în anul 1430 (6939), Sept. 16, când Dan Vodă confirmă lui Stoica, Dumitru, Vâlcsan, Mihail, Petru şi Şişman stăpânirea în satele Ciurileşti, Amarul, Dâmbova, Turcineşti, şi jumătate din Bolomireşti, pe care le scuteşte de toate dările [4].

„Această formulă cuprinde deasemenea în chip implicit o vină colectivă ca şi acelea pomenite mai înainte şi caşi cele următoare.

---

1 M. Costăchescu, op. cit., vol. I, p. 28.
2 Ibid., p. 35.
3 Ibid., p. 62.
4 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 282-283.

www.dacoromanica.ro

O altă formulare a blăstămului, de care ne ocupăm aici, o găsim în uricul, prin care Alexandru Voevod întăreşte în anul 1418, Martie 17, dania făcută de Sân Bârlici Mânăstirii Moldoviţa, anume satele Provoratie şi Oprişinţi: „Şi cine ar vrea să strice această danie şi întăritură, să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu şi de Preacurata lui Maică şi de toţi sfinţii, cari au trăit după poruncele lui Dumnezeu acum şi în viacul viitor şi să fie asemenea lui Iuda Iscarioteanul şi blăstămatului Arie“ [1]. Această formulă mai apare: în 1431, Februarie 6, când Alexandru Voevod dăruieşte Mânăstirei Bistriţa vama dela Taslău, să se ţie de vama dela Bacău, asemenea Mânăstirea Sfântului Neculai, unde a fost Huba, cu satul, moara şi seliştea dela Nichid şi patru prisăci, una la Bohotin, la Cozia, alta la obârşia Târnaucăi, alta la Itchil şi alta la gura Botnei [2]. In 1435, Octomvrie 18, când Ilie Voevod dăruieşte boierului Stan Babici satele anume Sobraneţi, la Ţeaţina, şi Vascouţii şi Budinţii [3]. Mai prescurtată în 1439, Mai 10, când Ştefan Vodă dă Mânăstirii Pobrata o prisacă dela Bohotin, anume prisaca din sus [4]. In 1439, Septemvrie 13, când Ilie Voevod întăreşte Mânăstirii Bistriţa vama dela Bacău [5]. In 1460, Aprilie 23, când Ştefan cel Mare confirmă Mânăstirii Bistriţa mai multe venituri [6]. In anul 1488, Oct. 15, când Ştefan dăruieşte „mitropoliei“ de Roman... mai multe sate [7]. Cu puţine modificări în 1490, Noemvrie 26, când Ştefan dăruieşte Mânăstirii Voroneţului... seliştea Poiana [8]. In acelaşi an şi zi, când Ştefan dăruieşte Mânăstirii Homorului satul Glodenii [9]. In 1491, Oct. 26, când Ştefan confirmă Mânăstirii Homorului hotarele sale cele vechi... [10]

Formula de mai sus o găsim prescurtată în uricul din 1415, Aprilie 13, când Alexandru Voevod dăruieşte Mânăs-

1 M. Costăchescu, op. cit., vol. I, p. 129.
2 Ibid., p. 315.
3 Ibid., p. 422.
4 T. Codrescu. Uricarul XVIII, p. 20.
5 M. Costăchescu, op. cit., vol. II, p, 60.
6 I. Bogdan, op. cit., vol. I, p. 38.
7 Ibid., p. 357.
8 Ibid., p. 437.
9 Ibid., p. 440.
10 Ibid., p. 488.

www.dacoromanica.ro

tirii lui Ivan vornicul, care-i la Humor, un sat la obârşia Solonţului, unde au fost Tatomir şi Pârtea, şi seliştea lui Dieniş: Şi cine va strica... „acela să fie blestemat de Dumnezeu şi de Preacurata lui Maică şi să fie asemenea lui Iuda şi blăstămatului Arie“[1]. Această formulă mai apare în anul 1422, Martie 12, când Alexandru Voevod dărueşte Mănăstirii Neamţului două sate, unul pe Moldova, Buzeşti şi altul, scliştea lui Nenavice, pe Topliţa[2]. In 1444, August 1, când Ştefan Voevod dă Mănăstirii Horodnic şi satului său Balasineşti o sumă de scutiri[3]. In 1448, Fevruarie 18, când Roman Voevod dă lui pan Petrea, fiul lui Toma, satul Storojineţi, pe Sireti, în sus de Rubcea, şi poiana Sârbului[4]. In 1449, Iunie 27, când Alexandru Voevod întăreşte mănăstirii din Poiană mai multe privilegii[5]. In 1453, Ianuarie, când Alexandru Voevod întăreşte Mânăstirii Moldoviţa obroc, în fiecare an, câte 12 vase de vin din deseatina domnească şi posada de pe Moldova, din sus de Baia. Îi mai întăreşte şi dania boierului Costea Orâş, anume prisaca din Branişte, la Bohotin, la izvorul Tatarcăi[6]. In 1453, Iulie 8, când Alexandru Voevod întăreşte Mânăstirii Horodnic şi anume oamenilor din Balosinăuţi mai multe scuteli[7]. Mai prescurtată în 1428, Dec. 4, când Alexandru cel Bun întăreşte dania ce face Manoil Başotă cătră Mânăstirea Neamţului în moşia sa Başoteni.[8]

Alexandru Voevod dărueşte soacrei sale, Doamna Anastasia, în 1413, Iulie 6, satul Coţmanul Mare, cu cătunele Suhoverhul, Hlivişcea, Davidăuţi şi spre Valeva, până sub Dumbrava. După moartea ei acestea rămân Episcopiei dela Rădăuţi. Iar la urma acestei danii găsim următorul blăstăm: Cine va strica... „să fie asemenea lui Iuda vânzătorul Domnului nostru şi să aibă parte cu de trei ori blăstămatului Arie“.[9]

1 M. Costăchescu, op. cit.. I, p. 118.
2 Ibid., p. 149.
3 Ibid., II, p. 209.
4 Ibid., p. 301.
5 Ibid., p. 393.
6 Ibid., p. 433.
7 Ibid., p. 493.
8 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. V, p. 112.
9 M. Costăchescu, op. cit., I, p. 102.

www.dacoromanica.ro

Mitropolitul Iosif al Moldovii şi cu Alexandru Voevod, dau în 1407, Ianuarie 7, popei Domenţian mânăstirea dela Bistriţa, ca amândouă să fie nedespărţite. La sfârşitul acestei danii citim următorul blăstăm: „După trecerea către Domnul a Vlădiciei mele, pe cine Dumnezeu va alege să fie mitropolit în scaunul Vlădiciei, ori iar după viaţa fiului Vlădiciei mele, Io Alexandru Voevod, cine va fi domn, oricine din sfetnicii lor şi va strica această scrisoare şi nu va întări-o, să-l judece Dumnezău şi Preacurata lui Maică şi să fie blăstămat de cei 318 părinţi purtători de Dumnezău şi să aibă parte cu Iuda."[1]

In anul 1400, Iunie 29, Alexandru Voevod dărueşte lui Stroe şi lui Ivan două sate..., dania fiind însoţită de următorul blăstăm: „Iar după viaţa noastră, cine va fi domn Ţării Moldovii, să nu-i strice zapisul nostru..., fără vina lui. Iar cine ar strica, unul ca acela să fie blăstămat de Domnul Dumnezău şi de Preacurata lui Maică şi de 318 sfinţi părinţi dela Nicheia şi să fie asemenea lui Arie şi lui Iuda.[2] Acelaşi blăstăm însoţeşte uricul din 1448, Fevruarie 23, când Roman Voevod întăreşte lui Didrih Buceaschi satele Vasilăul pe Dnistru, satul lui Boris, Cuciurul, satul lui Lenţovici, Iurcouţii şi Verbouţii.[3]

In anul 1429, Septembrie 1, Alexandru Voevod întăreşte Mânăstirii Neamţului iezerul Zagorna, la Dnistru şi prisaca dela Zagorna, şi douăsprezece vase de vin din desetina Neamţului după care urmează un blăstăm cu privire la comunitatea călugărilor din numita mânăstire, dacă ş'ar călca îndatoririle ce decurg din această danie: „Dacă cineva dintre dânşii sau cine va fi după dânşii conducător acestei mânăstiri nu ar îndeplini aceasta, acela să dea seamă înaintea lui Hristos în ziua straşnicului judeţ şi blăstămul lor să fie asupra lor". Puţin mai jos cetim un blăstăm cu privire la domnul, care va călca dania de faţă; formula lui este la fel cu aceea, pe care am dat-o la începutul paragrafului de aici şi care sfârşeşte prin cuvintele semnificative: „Sângele lui asupra lor şi asupra copiilor lor".[4]

1 M. Costăchescu, op. cit., I, p. 54.
2 Ibid., I, p. 59.
3 Ibid., II, p. 507.
4 Ibid., I, p. 289.

www.dacoromanica.ro

O formulă de blăstăm, mai puțin amenințătoare decât cele înșirate până acum, — se cunoaște că n'o dă domnul simbol al colectivității religioase, — este acea din 1476, Ianuarie 25, când Iuga marele visternic al lui Ștefan... dăruește Mânăstirii dela Putna satul Șirăuți peste Prut, o cadelniță, un chivot de argint aurit..., o sută de zloți ungurești și doi cai buni, cu condiția ca să-i facă pomenire veșnică atât înainte cât și după moarte... Arhimandritul, în acelaș timp și egumen al mânăstirii, făgăduește că va îndeplini voia pomenitului boiar, după care urmează blăstămul: „Iar dacă, după a noastră viață, vreunul dintre proistoșii sau dintre frații acestui sfânt lăcaș nu se va ține de această învoeală a noastră, acela să fie sub blăstămul părinților".[1]

Tot vistiernicul Iuga face o nouă danie aceleași mânăstiri în cursul aceluiași an la 1 Iunie, în schimbul unor anumite îndatoriri religioase din partea ei. Găsim ca și mai sus un blăstăm dămolit, credem din aceeași cauză, dar tot odată și cu trăsătură individualistă: „Iar dacă după viața noastră careva dintre stareții sau frații acestui sfânt lăcaș cine și care nu va sta în această întărîtură a noastră... să dea socoteală în ziua judecății înaintea Domnului și a îngerilor săi".[2]

Boierul, despre care-i vorba în această danie, împărtășea, fără îndoială, ceva din colectivitatea domnului său; cum însă ceeace simboliza el era mai puțin intens, era ușor cu putință deosebirea individului din grupul sau grupurile din care făcea parte. In felul acesta formula de blăstăm s'a schimbat înfățișarea, îmbrăcându-se cu haina amintită. In adevăr, angajamentele, odată călcate, acel care a făcut aceasta, și numai acela, va apărea la judecata de apoi în fața tribunalului ceresc, când va da samă și când, poate, va fi condamnat să stea veșnic în flacări și veșnic să fie chinuit. Această pedeapsă, deși individuală, este totuși peste măsură de severă; ceeace ne face să credem că în fața acestui tribunal nu există simpatie pentru persoana omenească, după cum ea lipsește tribunalului domnesc, cum am constatat mai înainte[3] și cum vom mai vedea. Așa că trăsătura individualistă, amintită aici, este numai ceva aparent.

1 I. Bogdan, op. cit., I, p. 214.
2 Ibid., p. 216; vezi și p. 217.
3 Vezi mai sus p. 26.

www.dacoromanica.ro

§ 8. VINA COLECTIVĂ IN DOMENIUL VIEȚEI INTERNAȚIONALE PRIVATE

Una din soțiile lui Alexandru cel Bun a fost Rimgaila, sora regelui Poloniei, de care se desparte însă în anul 1421, obligându-se să-i dea o pensie alimentară pentru restul vieței și care consta din „târgul Sireti și Volhovățul și cu satele și cătunele, cu morile și cu heleșteiele și cu vămile și datoriile și cu dările, cu produsele și veniturile și cu toate bunurile"... Pe lângă aceasta domnul se obligă să-i mai dea „șase sute de ducați de aur sau galbeni de aur ungurești, împărțiți în două : trei sute în ziua sfântului apostol Petru și la Nașterea lui Hristos alți trei sute"... Iar dacă făgăduiala nu va fi ținută, atunci suma de bani să se dubleze și să fie luată de Craiul Poloniei „dela negustorii noștri și dela pământenii noștri", spune Alexandru cel Bun.[1]

Avem o obligație a lui Alexandru cel Bun față de fosta lui soție și ni se pare, astăzi, ceva foarte firesc ca, în cazul nerespectărei ei, domnul să fie constrâns, căci din voința lui liberă a isvorît actul de mai sus. Dar vremea în care trăim astăzi este cu mult deosebită de vremea în care trăia voevodul amintit. Starea de colectivitate stăpânea încă în chip serios mințele, așa că ea se opunea tendințelor unui proces deosebitor, care va apărea mai târziu; pentru colectivism, Alexandru cel Bun plus boierii care se obligă din documentul amintit este tot una cu negustorii și pământenii, care întâmplător s'ar afla la neîmplinirea plății pe pământul Poloniei. Și acest fel de a privi lucrurile este la ambele părți contractante.

Nu cu mult mai târziu, pe la 1447-1448, pe când domnea în Moldova Roman al II-lea, găsim un fapt similar cu cel de față. Acest voevod „dăruește castelanului de Camenița, Ditrich Buczaski, șase sate din nordul Moldovei anume Cuciurul, Lențeștii, Iurcăuții, Verbăuții, Vasilăul și Borisovul, cu dreptul pentru Buczaski ca, în cazul când Roman nu ar executa darul, castelanul să aibă voie a confisca avutul tuturor negustorilor moldoveni din Polonia".[2]

---

1 M. Costăchescu, op. cit., vol. I, p. 143-144.
2 Xenopol, op. cit., vol. III, ed. III p. 138-139.

www.dacoromanica.ro

Prin anii 1434-1436 se trimite consiliului comunal din Braşov următoarea scrisoare dela primarul Bârladului Herlea, din care reesă aceeaşi înclinare de aplicare a vinei colective în raporturile civile internaţionale: „Plecată închinăciune birăului din Braşov dela... şoltuzul Herlea din Bârlad. Dau în ştire domniei tale, că au rămas oamenii voştri anume Ştul Iacob şi Ţirbis de vină înaintea judeţilor bârlădeni. Drept aceia ei s'au întocmit să plătească osânda judeţilor 10 zloţi în aur. De aceea eu sunt chezaş pentru acei oameni că ei au să plătească judeţilor; însă ei nu au trimes, iar judeţii mi-au luat acum mie 10 zloţi. Drept aceea, te rog pe domnia ta, fă-ne nouă dreptate cu acei oameni, altfel noi îi vom lua dela oamenii voştri pentru acea chezăşuire; căci am pagubă".[1]

Vodă Ţepeluş dă a înţelege că va aplica aceiaşi vină colectivă, dacă cererea nu va fi satisfăcută, cum se vede dintr'o scrisoare a lui către oraşul Sibiu: „Din mila lui D-zeu Io Tânărul Basarab Voevod, scrie Domnia mea... burgherme şterului şi celor 12 pârgari din Sibiu... Iată rog Domnia mea pentru omul Domniei mele, Dumitru, să-i faceţi dreptate. Căci a dat femeii lui Paul marfa sa..., iar dânsa a stricat toată cutia... şi a vândut-o. De aceea (rog) pe domnia voastră, cum nu vor avea pagubă nici oamenii voştri în ţara Domniei noastre"...[2]

Se vede că acelaşi domn a trimis pe o slugă a sa, Achim, la Sibiu şi că aici i s'au făcut oarecare neajunsuri, nu spune care anume, şi atunci domnul le spune că „slugile noastre să aibă pace de către domnia voastră. Iar slugile voastre să aibă pace la Domnia noastră"...[3]

In sprijinul spiritului din aceste vremi se poate invoca şi următoarea întâmplare în legătură cu viaţa de familie a lui Ştefan cel Mare: Fiul lui Ioan Vasilievici al III-lea, ducele Moscovei, se căsătoreşte cu fiica lui Ştefan, Elena; au un copil, Dimitrie. Ioan Vasilievici al III-lea se căsătoreşte a doua oară cu Sofia; are un fiu Vasile. Rivalităţile pentru urmare la domnie isbucnesc, cu sorţi schimbători, între Elena şi Sofia. Elena ca şi fiul ei Dimitrie sunt închişi în 1502.

1 St. Nicolaescu, op. cit., p. 311-312.
2 S. Dragomir, Documente privitoare la relaţiile cu Sibiul, p. 20.
3 Ibid., p. 20-21.

www.dacoromanica.ro

„Ştefan cel Mare, care până atunci urmase politica cea mai prietenoasă faţă cu ţarul Moscovei, se întoarse la auzul nedreptelor suferinţi impuse fiicei sale, la măsuri duşmăneşti. Neputând însă da alt curs răzbunării sale, din cauza complicaţiilor în care se afla cu Polonii, se mulţumeşte a opri pe solii lui Ioan al III-lea împreună cu meşterii pe care aacesta îi aducea din Italia, în Statul său"[1]...

Cum se vede, solii ruşi ca şi meşterii italieni răspund, sunt deci vinovaţi de fapta personală a ţarului moscovit Ioan Vasilievici al III-lea.

SECŢIA II

DOVEZI INDIRECTE DE VINĂ COLECTIVĂ

§ 9. VINĂ APARENT[2] INDIVIDUALĂ PENTRU FURT CU PEDEAPSĂ PREA SEVERĂ LĂSATĂ INSĂ LA VOIA CELUI JICNIT. ACEEAŞI VINĂ PENTRU OMOR: PEDEAPSA CU MOARTE TRANSFORMATĂ INTR'O AMENDĂ. VINĂ APARENT INDIVIDUALĂ NEPRECIZATĂ: SE PEDEPSEŞTE CU TRAGEREA IN ŢAPĂ.

Foarte instructivă este păţania cavalerului Guillebert de Lannoy, trimis de regele francez şi cel englez în misiune diplomatică prin aceste părţi ale Europei în anul 1421. Se întâlneşte cu Alexandru cel Bun într'un sat de pe Prut, după care pleacă la Cetatea Albă; în apropiere de acest oraş este atacat de hoţi şi jefuit. Iată cum povesteşte el aceastâ întâmplare: ...„La intrarea mea în oraşul Cetatea Albă, eu şi un tălmaci al meu furăm apucaţi de cătră hoţi, care mă răsturnară la pământ, mă despoiară, ba încă mă bătură şi mă răniră greu la braţ; dar ceeace e şi mai mult mă lăsară numai cu cămeaşa şi mă legară astfel de un

1 Xenopol, op. cit., IV, ed. III, p. 119.

2 Folosim termenul de aparent pentrucă socotim că o vină individuală în sensul actual al cuvântului n'a existat. N'am găsit, de fapt, niciun organ, cât de rudimentar, care să cerceteze intenţia criminală a celui vinovat. Apoi pedeapsa este prea severă, după cum este uniformă în această asprime, o dovadă de inexistenţa omului ca persoană în colectivitatea dominantă. Această lipsă nu poate fi tăgăduită de faptul că uneori pedeapsa pentru omor se prefăcea într'o amendă, căci această măsură, foarte de seamă pentru cercetările noastre, era rezultatul mărginirii colectivităţii stăpânitoare de o colectivitate mai puţin însemnată ca ea de boierime, cum s'a spus cu alt prilej.

www.dacoromanica.ro

copac, unde am petrecut apoi toată noaptea pe malul fluviului numit Nistru, în mare pericol de a fi ucis sau înecat; dar slavă Domnului, dimineaţa hoţii ne deslegară şi eu am scăpat dela ei gol, adică numai cu cămeaşa, şi aşa am venit cu vieaţă în târg. In aceiaşi zi sosiră ceilalţi oameni ai mei, înoptaţi în pustietate, pe când eu plecasem înainte pentru a le pregăti adăposturi. Paguba mea era de 100 până la 120 de galbeni, afară de alte lucruri; dar m'am pus a stărui atât pe lângă menţionatul Alexandru Vodă, care este domn al Cetăţei Albe, încât nouă hoţi au fost prinşi şi aduşi înaintea mea, cu ştreangul la grumaz, liber fiind ca să-i omor; fiind însă că ei mi-au înapoiat banii, am rugat pentru ei şi le-am scăpat vieaţa"...[1]

Această întâmplare dovedeşte, pentru punctul nostru de vedere, că pe vremea voevodului Alexandru cel Bun persoana omenească, ca atare, nu se bucura de un prestigiu deosebit: îi lipsea, cu alte cuvinte, nimbul religios, pe care-l are astăzi în societatea noastră. Aşa că nu era precizată reacţiunea potrivit gradului de jicnire aduse ei şi nici intensitatea acesteia asupra celui ce o desconsiderase prin fapta lui. Mai mult încă, şi aceasta e foarte semnificativ, partea jicnită este poftită să-şi facă singură dreptate; este, cu alte cuvinte, parte şi judecător în acelaşi timp, un fenomen, care se observă la societăţile omeneşti în prima lor fază de desvoltare. Rostul statului ca o supra structură, destul de şubredă, se reduce aici numai la prinderea vinovaţilor şi la executarea unei eventuale pedepse dictate de cel jicnit. Cavalerul Guillebert de Lannoy este bătut, rănit, prădat şi batjocorit, cum ni se spune; hoţii sunt prinşi şi aduşi în faţa lui cu ştreangul la gât pentru ca să hotărască chiar el, dacă să fie spânzuraţi sau nu. Iar el îi iartă. In adevăr nimeni nu simţise injuria decât Guillebert de Lannoy, adică el în fiinţa lui biologică, societatea în care se petrecuse cele povestite, fiind aproape surdă pentru acest fel de dureri. Şi atunci, odată ce banii furaţi i-au fost restituiţi, iar colectivitatea din care făcea el parte fiind în complectă

1 Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy en 1399, 1450; Mons 1840. Tradus de B. Petriceicu-Hăjdeu în Arh. ist. a Rom. I, 1, p. 129-130.

www.dacoromanica.ro

necunoştinţă de ce se petrecuse cu unul din membrii ei, aflat la aşa de mare distanţă de ea, deci cu totul în afară de ea, trebuie să-şi fi zis: la ce poate folosi pedepsirea lor? Intocmai ca şi mulţi oameni din zilele noastre, cărora o fiinţă din ale lor li-a fost ucisă de cineva. In ambele cazuri avem puncte de vedere, curat individuale, cu singura deosebire că în cazul al doilea avem o căptuşală de natură colectivă foarte puternică, care nici nu vrea să auză de spusele individului complect trecător faţă cu perspectivele veşnice ale societăţii. Dacă pentru individ pedepsirea nu are sens acum şi nici atunci, apoi pentra colectivitatea de astăzi aceasta este o chestiune de viaţă.

Vremea lui Alexandru cel Bun ar fi fost satisfăcută, pe de altă parte, dacă cei nouă tălhari ar fi fost spânzuraţi pentru jăfuirea şi rănirea cavalerului francez. Ar fi fost aceasta deasemenea gestul unei colectivităţi, pricinuit nu din jicnirea persoanei omeneşti preţuite, ci din cu totul alte consideraţiuni: trimisul unor mari stăpâni de neamuri fiind molestat, colectivitatea simbolizată de domnul moldovenesc s'a simţit, în chip indirect, ea însăşi ameninţată şi din această cauză, dacă Guillebert de Lannoy ar fi consimţit, tălharii ar fi fost executaţi prin streang, o pedeapsă cu mult mai aspră decât li s'ar fi cuvenit pentru fapta lor, dar potrivită cu gradul de iritare eventuală al colectivităţilor, în numele cărora venise prin aceste părţi cavalerul francez.

O întâmplare, care, deşi e dată de Mihai Viteazul într'un uric în Târgovişteа la 6 Iunie 1598, a avut loc către sfârşitul secolului, despre care-i vorba aici, în timpul domniei lui Radu Vodă Călugărul. Iată despre ce-i vorba:

Mihai Vodă lui Calotă biv vel ban, ca să ţie Coteana: toată partea lui „Taincoş Crănul", pentru că iaste a lui bătrână şi dreaptă moşie şi de baştină, pentru că au dat şi au închiriat Tainucoş Crănul toate părţile lui de moşie, însă jumătate de Coteana, jupânului Datco biv vel armaş, şi jupânesei lui Calei, încă den zilele Radului Voevod Călugărul, pentrucă au fost furat Tainucoş nişte cai şi au fost fur de faţă, apoi au vrut părîşii să-l spânzure pe faţă, iar Tăinucoş el au căzut înaintea jupânului Datco armaş ca să-i scoaţă capul dela moarte şi să-i ţie toată partea lui de moşie. Deci

www.dacoromanica.ro

jupân Datco armaş el au căzut înaintea Radului Voevod cu mare rugăminte şi au cerşut capul lui Tainucoş, pentru voia jupânului Datco armaş, şi au scos capul lui Tainucoş dela moarte cumplită; iar el i-au dat toată partea lui de moşie"...[1]

Pentru furt de cai se dă pedeapsă capitală, un lucru cu putinţă numai în vremea colectivismului; tot în această vreme este îngăduit ca partea lezată să fie şi judecător, cum am mai văzut, ba încă eventual şi executoare, cum ni se spune în uricul de aici: „apoi au vrut pârîşii să-l spânzure pe faţă".

Interesant ni se pare deasemenea împrejurarea care-l scapă pe Taincoş „dela moarte cumplită". Boierul Datco armaş, în calitatea lui de boier, deci cu prestigiul grupului intervine la reprezentantul colectivităţii, la domn şi din opoziţia lor scapă de moarte Taincoş Crănul, adică mulţumită înfrânării produse în colectivitatea dominantă de prestigiul boierului, şi aceasta cu atât mai uşor deoarece însuşi vinovatul era boer. Dar această înfrânare înseamnă ceva în evoluţia spre individualism a vinei colective.

De ţinut în seamă mai departe că amenda, dacă se poate zice aşa în această împrejurare, n'o iea domnul, ci boierul. O nouă dovadă de slăbiciune a statului, oricât de vremelnică ar fi ea.

O altă întâmplare, petrecută, se pare, către sfârşitul domniei lui Alexandru cel Bun, întăreşte constatările noastre de mai sus: înaintea acestui domn, în calitatea lui de judecător suprem, are loc un proces între doi boieri: Ilieaş pârăşte pe Giurgiu, nu putem şti pentru ce faptă urîtă săvârşită probabil asupra lui sau asupra altcuiva, pentru care domnul îl condamnă la moarte. Nu putem afirma, în chip sigur, dacă această hotărîre domnească era prea severă, căci nu ştim ce anume săvârşise împricinatul, ci numai presupunem asprimea prin analogie cu întâmplările de până acum. Fapt este însă că domnul i-a preschimbat pedeapsa într'o amendă, pe care făptaşul trebuia să i-o dea lui: „şi a rămas Giurgiu să-şi răscumpere dela noi gâtul său". Nea-

1 N. Iorga, Studii şi Documente, vol. V, p. I, pg. 175.

www.dacoromanica.ro

vând banii de nevoie a trebuit să-şi vândă „partea sa din sat din Tamârtaşinţi“ la doi boieri „Balotă şi Oancea“, iar aceştia „l'au răscumpărat din această gloabă“, adică au plătit amenda în locul lui.[1]

Că amenda era deasemenea pedeapsa în caz de omor aceasta se poate vedea şi dintr'un uric dela Petru al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun, prin care se face o danie de mai multe sate mânăstirei Neamţ, scutind-o de orice dare şi unde găsim următoarele: „nici gloabă... să nu aibă a lua dela oameni de printr'acele sate, chiar de va fi între oamenii aceea şi ucidere de suflete“.[2]

Aceiaşi lipsă de considerare faţă de persoana omenească ni-o dovedeşte următoarele întâmplări din timpul lui Vlad Ţepeş: Acest domn „prohodeşte pe un boier Dan, de viu, înainte de a-l trage în ţapă. Iar cu un alt prilej „pune şi jupoaie de piele tălpile unor vinovaţi, le presară cu sare şi apoi pune caprele să le lingă“.[3]

§ 10. OSTATICII ŞI ALTE MĂSURI PREVENTIVE

O instituţie, pe care n'o mai întâlnim astăzi în societăţile cele mai înaintate din lume, o găsim folosită în sec. XV, ca şi în cele următoare, cum vom vedea, ceia ce n'ar fi fost cu putinţă, dacă n'ar fi existat vina colectivă, pe care se sprijină şi pentru care alcătueşte deci o dovadă indirectă de existenţă şi care-i cunoscută supt numele de ostatici.

Dacă exista îndoiala că cel ce a jurat credinţă nu o va ţinea, atunci, pentru a face loc siguranţei în respectul jurământului făcut, i se cerea ca ostatic o rudă din cele mai de aproape ale lui, de obicei un copil, sau feciori de ai boierilor din colectivitatea celui ce jurase. Ostaticii trebuiau să stea mereu în apropierea celui ce primise jurământul pentru ca să îndure eventual urmările călcărei credinţei din partea părintelui sau stăpânului lor.

Alexandru al II-lea Aldea, domnitor în Muntenia între

1 M. Costăchescu, Doc. Mold. I, p. 327.
2 St. Nicolaescu, op. cit., p. 224.
3 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 18.

www.dacoromanica.ro

1431-1435, amenințat de Turci cu izgonirea de pe tron pentrucă nu se putea încrede lui, a trebuit să le dea ca zălog „copii boierești", cum spune el într'o scrisoare trimisă lui Razgon Ștvan, șpanul Temișoarei.[1]

Doi domni munteni, bine cunoscuți în istoria noastră, Vlad Țepeș și Radu cel Frumos, au trebuit să stee, în prima lor tinereță, ostatici la curtea sultanului turcesc Amurat și gata prin urmare să răspundă cu viața pentru neascultarea părintelui lor, Vlad Dracul, Voevodul Munteniei între anii 1435-1439.

Iată, în adevăr, ce citim în istorie cu privire la această împrejurare: „Un pașă din oștirea turcească arată sultanului purtarea îndoioasă a lui Vlad care este adus la Amurat și aruncat în închisoare, din care scapă numai dând ostatici pe fiii săi: Vlad (Țepeș) și Radu (cel Frumos). In 1439 este întors în Țara Românească"...[2]

Adăpostirea mamei lui Ștefan cel Mare în Cetatea Neamțului în timpul luptei dela Răsboieni, cum ne spune tradiția[3] și cu siguranță că n'a fost numai ea din familia lui Ștefan și nici numai această familie, ci și multe din familiile boierilor ce luptau alături de acest voevod, presupune existența aceleiași instituții.

§ 11. CRUZIMEA VĂDITĂ IN TIMPUL RĂZBOIULUI

Pilde se găsesc, la fiecare pas, în cursul acestui secol. Ne mărginim să dăm numai câteva cazuri.

Vlad Țepeș ne apare și cu acest prilej reprezentativ, căci iată ce ne spune istoria: „Intr'un rând prinzînd el niște Turci, le ordonă să-și scoată turbanele dinaintea sa, ceeace Turcii refuzând, conform prescrierilor religiei lor, Țepeș ordonă să li se prinză turbanele cu cuie de cap, spre a se ține mai bine"... „După ce înțepă pe toți Turcii lui Hamza pașa, întinde o masă între cei ce se luptau cu moartea în vârful furcilor, râde și benchetuește în acea încunjurime înspăimântătoare, închinând pahare în sănătatea Turcilor înțăpați".[4]

1 Șt. Nicolaescu, op. cit., p. 215-217.
2 Xenopol, op. cit., III, ed. III, p. 102-103.
3 Vezi Cronica lui Ioan Neculce, vol. I, ed. Procopovici, p. 12.
4 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III p. 18.

www.dacoromanica.ro

Comportarea cu Turcii este modelul unui desăvârşit exclusivism pe care-l poate avea o colectivitate faţă de o alta privită ca străină ei. Dar acest exclusivism este, în acelaşi timp, condiţia unui colectivism perfect.

Această intensitate aşa de crescută în faţa adversarului din războiu este o dovadă indirectă că tăria colectivităţii trebuia să se ţină la un diapazon destul de râdicat în faţa adversarilor mai puţin primejdioşi, cum erau aceia cari o jicneau deşi nu aşa de adânc, şi despre care a fost vorba mai înainte.

In această privinţă deosebirea între comportarea lui Vlad Ţepeş cu prinşii din război şi atitudinea noastră faţă de acelaşi fel de prizonieri este izbitoare. E adevărat însă că nici timpurile nu mai sunt accleaşi.

CAPITOLUL III

VINA COLECTIVĂ IN SECOLUL AL XVI-lea

SECŢIA I

DOVEZI DIRECTE DE VINĂ COLECTIVĂ

§. 12. VINA COLECTIVĂ PENTRU SFIDAREA DOMNULUI, SIMBOL DE COLECTIVITATE CA ŞI PENTRU VICLENIE. ACEIAŞI VINĂ A DOMNULUI IN OCHII CELOR NEMULŢUMIŢI DE EL.

In acest secol spre deosebire de cele precedente, cazurile de viclenie, mai ales în Moldova, sporesc, probabil din cauza slăbirii accentuate a colectivităţii dominante.

Ştefan cel Mare, despre care a fost vorba în secolul trecut, cu puţin înainte de a muri, în anul 1504, taie mai mulţi boieri cari se opuneau poruncei lui de a alege ca urmaş la tron pe Bogdan cel Incrucişat[1].

Au fost ucişi din acei boieri care se găseau în acest timp în Suceava şi cari erau împotriva viitorului domn, Bog-

1 „Quia cum intellexit dissensiones, statim fecit se portare in campum, dove era tutti li soi principes factionis utriusque, li fa pigliar tutti et li fa morir". Exarhu, Colecţia lui Marin Sanudo, XII, Veneţia 21 August 1504. Citat de Xenopol, Ist. Rom., vol. IV, ed. III, p. 130, notă).

www.dacoromanica.ro

dan. Dar vina lor era vina grupului din care făceau parte şi în numele căruia ei au îndurat moartea. Se petrece aici acelaşi fenomen caşi atunci când reprezentanţii ţărănimei din Transilvania au fost ucişi de nobili cu prilejul cererei ca drepturile lor la libertate să fie respectate[1]; de altfel însuşi documentul vorbeşte de „li... principes factionis"; aceştia au fost ucişi numai.

Ştirea de mai sus nu pomeneşte nimic despre confiscarea averilor acestor boieri, aşa că nu se poate nimic stabili cu privire la alte categorii de vinovaţi, care ar fi suferit pentru fapta boierilor protivnici dorinţei marelui voevod. Dar şi fără aceste amănunte vina nu-i mai puţin colectivă, cum am spus.

Intre anii 1507-1510 domneşte în Muntenia voevodul numit Mihnea cel Rău, un fiu al lui Vlad Ţepeş[2]. La moartea predecesorului său, Radu Voevod, boierii se împărţise în două tabere, fiecare avându-şi candidatul ei la domnie, un fapt, care cum ştim a avut loc şi aproape de sfârşitul zilelor lui Ştefan cel Mare. Mihnea reuşeşte să fie ales domn şi cum adversarii au continuat mai departe să-i fie protivnici[3], domnul îi pedepseşte măcelărindu-i, în care împrejurare reapare în plină lumină vina colectivă.

In adevăr în istorie citim cele ce urmează: „Şi cum apucă domnia îndată se desbrăcă lupul de pielea cea de oaie, şi-şi astupă urechile ca aspida şi ca Vasiliscul, iar arcul şi-l încordă şi găti săgeţi de a săgeta şi sabia ş'o fulgera şi mâna şi-o întăria spre rane. Şi prinse pe toţi boiarii cei mari şi aleşi şi-i munci cu multe munci cumplite şi le luă toată avuţia şi se culcă cu toate jupâneasele şi featele lor înaintea ochilor lor. D'aici unora le-au tăiatu nasurile şi buzele, pe alţii i-au înnecat şi pe alţii i-au spânzurat".[4]

Deşi nu ne găsim în faţa unor cazuri de trădare a colectivităţii, ci de sfidare a ei, cu toate acestea, ea nu-i mai puţin înverşunată, ba se poate spune că în întâmplările din urmă gradul de mânie a luat forme, cari se apropie foarte

1 Vezi mai sus p. 10.
2 Xenopol, op. cit., IV, ed. III, p. 170.
3 Ibid., p. 172-173.
4 Biografia patriarhului Nifon, Arhiv. ist., I, 2, p. 140 şi Radu Popescu, Cronica în Mag. ist., p. 243.

www.dacoromanica.ro

mult de exploziile colectivității primitive, unde considerația de om ca atare nu există nicidecum. Boierilor munciți „cu multe munci cumplite... le tăie nasurile... buzele...", acestea sunt dovezi de primitivitatea neîndoelnică a colectivității. Ba încă li se necinstesc „jupânesele și fetele lor înaintea ochilor lor", alături de durerea lor, găsim durerea soțiilor și a copiilor, un fapt semnalat numai la Vlad Țepeș, tatul lui Mihnea. Pe lângă aceasta, li se confiscă averea supraveţuitorilor, lăsându-i într'o situație mai grea decât însăși moartea, dacă ținem în seamă condiția socială a celor deposedați.

„Iar pre un neam care era mai ales și mai temător de D-zeu, căruia le era numele de moșiă Banoveți, adică Băsărăbești, el cu... grele jurământuri se lega... că nu-i va omorî...

Iar el în toate zilelele săpa groapa și cugeta cum va putea face să piarză și neamul lor"...[1]

Basarabeștii aflând de acest gând al domnului „se adunară de se sfătuiră și luară avuția și oameni cât putură, și trecură Dunărea... și scăpară toți din cursa Mihnii-Vodă...

Iar zvăpăiatul domn, dacă auzi de pribegia lor, de părere rea i se schimbă firea... și-și arătă mânia și urgia ce avea pre dânșii. Și alt nimic nu putu să le strâce, ci în pizmă le-au ars curțile și casele le-au râsipit. Iar câți a aflat de acel neam rămași, pre toți i-a muncit cu multe feluri de munci, pre unii i-a și omorît. Și mânăstirea lor, care o făcuse pe râul Bistriței, din temelie o a râsipit. Și biserica sfinților apostoli, care o zidise Neagoiă... să fie de îngropare morților, iar o a sfărmatu; încă și pomii i-a tăiat și i-a desrădăcinat.

Și ridică goană mare asupra acelui neam blagoslovit. Iar preoților duprin satele lor tuturor le-a tăiat nasurile spre batjocura bisericei. Și se ispitea și se sfătuia să arză pre toți egumenii de pre la toate mânăstirile".[2]

Purtarea acestui domn cu neamul Basarabeștilor este pilda vinei colective desăvârșite; de îndată ce ei au pribegit, acest fapt fiind un semn de vădită dușmănie față de sim-

1 Ibid., cum și Radu Popescu, Cronica, ibid., p. 243-244.
2 Ibid., p. 140-141 și Radu Popescu, Cronica ibid., p. 244.

www.dacoromanica.ro

bolul colectivităţei, furia deslănţuită s'a abătut asupra caselor ca şi asupra rudelor, rămase în urma fugarilor ca şi asupra bisericilor şi mânăstirilor făcute de acest neam, unele din ele fiind menite ca să servească „de îngropare morţilor". Se vede uşor cum nici morţii viitori n'au fost cruţaţi, după cum n'au scăpat nici pomii dimprejur, care au fost tăiaţi şi desrădăcinaţi. Şi apoi vijelia s'a întins asupra preoţilor din satele Basarabeştilor, tăindu-le nasurile. Se pare că nici cu toate aceste victime nu se potolise încă, căci intenţiona să meargă mai departe, cum ne spune cronica.

Un semn al timpului este şi retragerea lui Mihnea cel Rău la Sibiu împreună cu „femeia lui Voica" şi cu „copiii".[1] Trăind în vremea vinei colective, pe care Mihnea o mânuise de atâtea ori, cum am spus, i se părea firesc să nu-şi lase soţia şi copiii, nici o bucată de vreme numai, în ochii Basarabeştilor, care erau însufleţiţi de acelaşi spirit al vremei. Ce s'a făcut cu moşiile lui şi cu restul neamului ca şi cu credincioşii familiei, după plecarea lui, căci şi aceştia erau obiecte de vină colectivă? Istoria, pe cât am cercetat-o noi, tace în această privinţă.

Dar siguranţă nu-şi găseşte nici la Sibiu, căci ura grupului basarabesc îl urmăreşte deasemenea aici, unde câţiva membri ai lui îl ucid pe străzile acestui oraş.[2] Desigur că ar fi fost nimicită întreaga familie, dacă împrejurările material nu s'ar fi opus. Că aceasta ar fi fost ţinta firească a Basarabeştilor, reesă din următoarea relatare a lui Xenopol: „După moartea soţului ei (e vorba de Mihnea), ea (e vorba de soţia lui Mihnea, Voica) este luată sub proteguirea lui Vladislav, care porunceşte cu străşnicie Săbienilor s'o apere şi s'o îngrijească".[3] Porunca, ca ea să fie apărată cu străşnicie, nu poate fi de loc în legătură cu un atac al făcătorilor de răle obişnuiţi căci proteguirea oricui în acest sens este ceva dela sine înţeles chiar şi în aceste vremuri, în orice ţară s'ar fi găsit.

Acel care a răzbunat, pe loc, pe Mihnea ucis cum am spus, a fost fiul lui, Mircea, asociat la domnie tatului său

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 176.
2 Ibid.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

şi în care timp a confiscat „satul Nicuia" şi „un sălaş de ţigani, fostă stăpânire mai nainte a Velicăi soţia lui Lupul, fiica lui Cherbeleţ, şi pierdută mai apoi de un frate al jupâniţei Velica pe nume Mircea cu rea vicleníe de către răposatul frate al Domniei mele Mircea Voevod", spune aceasta Alexandru Voevod într'un hrisov din 1572, Iulie 8.[1]

Din acest hrisov mai aflăm că Alexandru Voevod (domneşte dela 1569-1577) a declarat cu privire la această confiscare că Mircea e viclean „asemenea de către Domnia mea".[2] Se pare deci că în timpul acestui domn s'a pus în discuţie confiscarea averilor, despre care-i vorba, de către urmaşii interesaţi ai lui Mircea şi că Domnul s'a opus la revenirea asupra unei hotărîri, luată de predecesorul lui.

Ambele fapte sunt demne de ţinut în samă: urmaşii boierului vinovat de vicleníe nu mai trăiau starea sufletească, pe care trebuia să o aibă atât cel ce-şi călcase jurământul cât şi ai lui, şi aceasta poate din cauza vremei, destul de îndelungate, care se strecurase dela săvârşirea trădării, sau poate că aceste rude nu se mai simţiau solidare cu ruda vicleană, şi prin urmare nici cu actele lui, din slăbirea cimentului de natură spirituală, ce-i ţinea într'un tot, ceeace ar fi un semn de progres în sensul evoluţiei urmărite aici.

Pe de altă parte Domnul a rezistat, cum s'a văzut, ceeace înseamnă că pentru el, simbol de colectivitate, mânia stârnită de actul de vicleníe îşi păstra toată vigoarea, ceva firesc colectivismului, deşi poate nu ne-am fi aşteptat, dată fiind şubrezenia colectivităţii domn-boieri. Nu-i exclusă însă posibilitatea ca Alexandru Voevod să fi fost ajutat la această hotărîre a lui de faptul înrudirei aşa de aproape cu domnul vicleníit. In această ultimă împrejurare ne-am afla în faţa unei familii bine închegate ceeace ar pleda în sensul aceluiaşi colectivism.

Cu toate că Mihnea cel Rău este ucis, în împrejurările

1 St. Nicolaescu, op. cit., p. 16. Divirgenţă de păreri cu privire la raporturile de înrudire dintre aceşti domni în Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 22 şi Stoica Nicolaescu, op. cit., ibid.

2 N'am putut citi acest hrisov în original; prima parte a relatărilor noastre am găsit-o la Stoica Nicolaescu, cum arătăm, iar pe aceea din care reesă poziţia lui Alexandru faţă de actul de vicleníe la I. Minea şi T. Boga, Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XVI-lea? p. 27.

www.dacoromanica.ro

pomenite mai sus, de Basarabeşti, aceştia nu-şi pot impune la domnie candidatul din familia lor, ci sunt nevoiţi să primească pe Vlad IV cel Tânăr, protivnic lor, dar susţinut de Turci.[1]

Foarte interesant este jurământul, depus atât de domn cât şi de Basarabeşti înaintea unui demnitar turc, că nu-şi vor face niciun rău reciproc; temelia lui o alcătueşte vina colectivă: „Basarabeştii... făcură jurământ înaintea lui Mehmet paşa al Dunării. Şi zise neamul Băsărăbeştilor: De vom umbla noi cu vicleşug şi de nu vom sluji domnului nostru Vladului-Vodă în dreptate, să piară neamul şi numele nostru dintr'această ţară de veci... Vlad-Vodă zise către Mehmet-paşa: De voiu face eu acestui neam vre-un rău... sabia ta să taie capul meu cu mare ruşine şi să pierzi neamul meu dintr'această ţară".[2]

Urmări înfiorătoare trebuiau să isvorască din călcarea jurământului pentru cele două părţi: vor fi daţi pieirei nu numai cei ce jură, ci şi neamul lor va fi complect nimicit. De ţinut în seamă este faptul că ambele părţi îşi iau angajamente în numele neamului, din care fac parte, ceeace presupune ca probabil un simţimânt puternic al totului la fiecare din ele şi deci şi la oricare alt membru al totului respectiv; deaceea vina colectivă venită asupra grupului nu scandaliza —credem noi—pe nimeni din el, căci nimeni poate nu era lipsit de acest suflet.

Intrebarea plină de indignare, când oricine din grup ar fi fost supus pedepsei ca o urmare a călcărei legământului făcut, la care el nu luase parte, dar care îl obliga, că ce are el de răspuns pentru ceeace a făcut cutare sau cutare membru al grupului, sau rudă, este din vremea individualismului, când sufletul colectiv şa pierdut aproape complect consistenţa, iar nu din vremea vinei colective, când o astfel de întrebare nu putea fi formulată de cât în chip excepţional.

Dacă sentimentul de rudenie ţinea încă destul de strâns pe membrii grupului respectiv — nu însă fără abateri, căci

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 176-177.

2 Biogr. patr. Nifon, Arh. ist., I, 2, p. 141; apud Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 177, nota 41.

www.dacoromanica.ro

am văzut cum fiii se ridică împotriva tatului lor, cum fraţii se ucid între ei şi nu mai departe, în cursul acestui secol, Radu dela Afumaţi se luptă cu fratele său Bădică Voevod—,[1] apoi respectul jurământului dat nu mai avea aproape fiinţă, totul fiind redus de cele mai multe ori la vorbe goale, sau, cu alte cuvinte, colectivitatea aceasta era aproape stânsă în păturile conducătoare ale acestei societăţi care ne preocupă. Toate trădările, fie ale boierilor, fie ale domnilor, sunt pricinuite de şubrezenia foarte accentuată a acestei colectivităţi, deşi trăim într'o epocă, în care colectivismul se ţine încă bine pe picioare. Paradoxul acestei afirmaţii este numai aparent, căci în societăţile omeneşti colectivităţile nu se sting deodată şi toate, ci acest proces urmează un drum întortochiat, până ce se ajunge la individualism.

Chiar în zilele următoare jurământului, menţionat mai sus, acesta este călcat, căci iată ce ne spune istoria: „Se vede că Neagoe Basarab, capul Băsărăbeştilor, fu pârît la Vlăduţ, cu sau fără drept, că umblă după domnie, ceeace împinse pe domn la gândul de a-l da morţei. Neagoe prinde de veste la timp, fuge peste Dunăre, şi revenind cu ajutorul Turcilor... îl bate şi-l ucide".[2] Din felul, cum se desfăşoară evenimentele, nu mai rămâne îndoială că, deşi fusese făcut un jurământ ca cel de mai sus, n'a fost ţinut în seamă, se pare, în cazul de faţă numai de Basarabeşti.

N'am putut afla ce s'a făcut cu neamul lui Vlad cel Tânăr şi nici cu averea lui. Presupunem cu toate acestea, că n'au rămas necruţaţi într'un fel sau altul; sau dacă nu li-s'a întâmplat nimic din cauza religiozităţii neobişnuite a domnului, atunci avem în faţă un conflict între două colectivităţi, întrunite în persoana lui Neagoe: religia şi puterea lumească, iar urmarea este o slăbire a acesteia din urmă, un fapt care înlesneşte evoluţia spre individualism.

Mai târziu apare un hrisov, dat de Vlad Vintilă în 1534, Sept. 4, în care-i vorba de un boier viclean, pedepsit de Vlad cel Tânăr. „Io Vlad, Voevod şi Domn a toată ţara Ungrovlahiei, dă Domnia mea... jupânului Vlaicul marele lo-

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 187.
2 Ibid., p. 178.

www.dacoromanica.ro

gofăt şi cu fraţii săi jupân Mihnea stolnicul şi Badea şi cu feciorii lor câţi le va da Dumnezeu, ca să le fie bucatele Radului de la Spinişor şi ale fratelui său Vlad moşie la Spinişor şi în Stângacea şi la Fratoşiţa de aşijderea părţile lor câte se vor alege: şi sat şi ţigani şi vii şi grâu şi marfă şi tot ce sunt bucate ale Radului şi ale fratelui său: Pentru că Radul şi fratele lui apoi ei li-au pierdut pe ele cu rea viclenie încă de la răposatul Vlad Voevod cel Tânăr, câci a fost Radul strângător de bir în judeţul Jiul de jos, şi a fost fugit cu birul şi cu haraciul Ţărei-Româneşti şi împăratului peste Dunăre cu 30,000 de aspri. Iar răposatul Vlad Voevod, el l-a ajuns cu dreaptă judecată... şi l-a prins... şi l-a ajuns legea a-şi pierde capul. Şi l-a pierdut pe el... ca un viclean...". [1]

Banii domneşti şi tributul împărătesc sunt aşa de strânse de colectivitate, sunt atribute de ale ei, aşa că nu te poţi atinge de ele fără să nu se jicnească profund însăşi colectivitatea căreia acestea aparţin; un element agravant îl alcătuesc aici banii împărăteşti ca atribut al unei colectivităţi foarte sensibile. De observat că Radu e decapitat, el a delapidat banii, şi cu toate acestea se confiscă odată cu averea lui şi a lui Vlad fratele acestuia. Aşa de îndârjită este mânia încât se numesc toate părţile averei: sat, ţigani etc. Nu care cumva să rămâie ceva lui Vlad sau rudelor lui Radu.

La începutul domnii lui, Neagoe ucide pe boierul Bogdan, cumnat, în urma divorţului cu prima lui soţie neîngăduit de patriarhul Nifon, al lui Radu al IV cel Mare. [2] „Intru acele zile", spune Constantin Căpitanul. „luând Neagoe Vodă domnia, iar Bogdan cumnatul Radului Vodă... temându-se de Neagoe Vodă, au vrut să fugă, dar n'au putut scăpa, că l-au prins şi aducându-l la domn, pentru avuţia lui şi domnească să o spuie, l-au muncit foarte până l-au şi omorît". [3]

Ne întrebăm în ce fel fusese jicnită colectivitatea pentru ca marele boier Bogdan să fie chinuit până la moarte

1 St. Nicolaescu, op, cit., p. 247—248.
2 Xenopol, op. cit,. vol. IV, ed. III, p. 168.
3 Cronicarul Const. Căpitanul în Mag. ist., T, I, p. 154.

www.dacoromanica.ro

de voevodul Neagoe spre a da pe față averea lui și pe a cumnatului lui, menite, odată găsite, să devină bun domnesc? De o conjurație se pare că nu-i vorba: atunci poate că ș'a primit pedeapsa ca rudă de aproape a boierilor drăculești,—cumnat cu un fost domn din acest neam—, constituind și pățania lui un inel din procesul secular dintre cele două neamuri? Nimic mai firesc dacă evenimentele s'au desfășurat în această direcție, mai ales că istoria ne vorbește de „boierii din partidul drăculesc, acei ai lui Vlăduț, acei care pribegiseră în Moldova",[1] la venirea la domnie a lui Neagoe.

Cu toate acestea mai există o posibilitate în cazul de față: Bogdan avusese un rol hotărîtor in cearta lui Radu al IV cel Mare cu patriarhul Nifon și prin urmare contribuise, în mare măsură, la jicnirea colectivității religioase, întruchipată în aceste împrejurări de numitul Nifon. Cum Neagoe în tinerețe fusese foarte aproape de acest patriarh, a fost „socotitorul" (secretarul) acestei fețe bisericești,[2] se poate ușor admite lovitura dată boierului Bogdan și alor lui, acum când avea toată puterea în mână. Bigotismul acestui domn ar putea să susțină această de pe urmă ipoteză.

In sfârșit în cronica lui Radu Popescu găsim, cu privire la raportul boierului Bogdan cu Neagoe, când acesta nu era încă domn, următoarele: ....„totdeauna sfătuia pe domn spre uciderea lui Neagoe și a neamului lui"....[3] In această ipoteză Neagoe și neamul lui amenințat—vină colectivă—a putut foarte ușor să-i răspundă, când împrejurările au fost favorabile, cum știm, lui Bogdan și neamului său. Ori cum ori fi fost antecedentele, vina colectivă este vădită și de data aceasta.

După moartea lui Neagoe Basarab, certurile între diferitele partizi de la domnie își măresc intensitatea,[4] și odată cu ele vina colectivă trebuia să fi dăinuit cu toată vigoarea. Turcii au căutat să se folosească de această sfâșiere intestină încercând să pună pe tron pe Mehmet-bei,

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 185.
2 Ibid., p. 179.
3 Radu Popescu, Cronica în Mag. ist., vol. IV, p. 249.
4 Const. Căpitănul, Mag. ist. T. I, p, 158.

www.dacoromanica.ro

român de origină şi încă rudă de domn. [1] I se opune Radu de la Afumaţi cu sorţi de izbândă schimbători; când Mehmet-bei era învingător şi deci stăpân pe situaţie, atunci tăia „boierimea, jupânese şi copii", [2] proceda, cum se vede, ca Vlad Ţepeş, de pildă, şi o făcea aceasta fiindcă prestigiul lui se lovea de o rezistenţă dârză din partea multor boieri, pentru care lucru aceştia ispăşeau cu ai lor cum ni se spune.

Nu altul a fost sfârşitul boierilor, care, datorînd credinţă lui Radu de la Afumaţi, s'au râdicat, cu toate acestea, impotriva lui spre a-l scoate din domnie. Printre vicleni sunt şi fii lui Bilţu, cum aflăm dintr'un document, dat la 16 Mai 1579, în Bucureşti, de către Mihnea Voevod; dăm în ccle ce urmează conţinutul acestui uric:

„Cu mila lui Dumnezeu Io Mihnea Voevod şi Domn a toată Ţara Românească, fiul marelui şi prea bunului Alexandru Voevod, dă Domnia mea această a Domniei mele lui Manea, fiul lui Mogoş, pentru ca să-i fie moşie Poiana toată, care este pe Jaleş, pentru că este a lui Manea bătrână şi dreaptă moşie şi moştenire, însă a fost cutrupită de răposat Basarab Voevod şi a aruncat lui Manea 5000 aspri cu sâlnicie, iar satul l-a luat şi l-a dat lui Bilţu. Intru cestea răp. Radul Voevod a căutat Domnia lui după dreptate şi după legę şi a aflat Domnia lui că a fost acest mai sus zis sat de moştenire lui Manea fiul lui Mogoş, iar fiii lui Bilţu au fost vicleni, când s'a bătut Radu Voevod cu păgânii turci cu Mehmet-bey, fiul lui Alibeg pentru creştini ca să nu domneiască păgânii turci Ţara Românească; fiii lui Bilţu şi cu alte slugi s'au râdicat asupra capului răp. Radului Voevod şi un tălhar să fie domn, anume Dragoslav Purcarul; şi aşa a aflat răp. Radul Voevod că a fost Poiana de moştenire a lui Manea, fiul lui Mogoş... Pentru aceasta am dat şi Domnia mea boierului Domniei mele jup.

---

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 186.

2 Ibid., p. 187. Comp. aceste relatări, pe care Xenopol le atribuie „lui Luca Cârjă, ambasadorul lui Ştefăniţă la curtea polonă", cu ceeace spune Const. Căpitanul în cronica lui, în Mag. ist. T. I. p. 138: „Şi Mehmet-Bei dar fiind la Târgovişte, încă până a nu trece la Nicopola, au trimis Turci de au robît pre Buzăeni, şi au prădat tot judeţul acela pentru rădicarea Radului Vodă Călugărul, ce-l râdicase ei domn, cu boierii pribegiţi".

www.dacoromanica.ro

Dobromir fost mare beiu şi fiului său Mihail, nepot lui Manea, pentru ca să le fie Poiana ohabă"...[1]

Deabia a domnit un an Radu de la Afumaţi,.. în 1523 ne întâlnim cu un alt domn pe tronul Munteniei Vladislav al III-lea, acesta începe „să omoare pe boierii cei de frunte şi bătrâni ai Ţărei Româneşti",[2] Nu am putut afla cum s'a manifestat vina colectivă cu acest prilej, adică ce rude ale boierilor ucişi au avut să sufere fie prin loviri directe, fie prin confiscarea averilor celor omoriţi.

Invălmăşeala este aşa de mare încât în acelaşi timp cu Vladislav istoria pomeneşte între alţii de un alt domn, Bădica voevod, în jurul căruia se grupase o parte dintre boieri.[3] Ce s'a petrecut între aceste cete de competitori şi cum prin urmare s'a desfăşurat procesul fenomenului de care ne ocupăm n'am putut găsi nicio ştire.

In vremea acestor frământări în Muntenia, Radu de la Afumaţi pribegea prin Ardeal,[4] însoţit de o seamă dintre boieri, cum reesă dintr'o scrisoare a lui către oraşul Sibiu: „Drept aceea ne rugăm domniei voastre pentru afacerea boerilor, ale căror sălaşe sunt acolo... ca să poată liber şi în pace veni în Ţara Românească la casele lor... că destul au pribegit"....[5]

Boierii pribegi, cum am mai amintit, erau consideraţi ca duşmani ai domnului, sub care pribegise şi dacă ei nu puteau fi pedepsiţi personal, atunci rudele lor, rămase în urmă, nu puteau fi lăsate în pace din partea stăpânului ţărei. Se poate însă, din cauza învălmăşelei, căci atâtea grupe de boieri, cu pretendenţi deosebiţi, voiau să pună mâna pe domnie, să nu li se fi întâmplat nimic. Lipsa de sancţiuni venită şi pe această cale a slăbit încă mai mult colectivitatea, înlesnind deci venirea unor timpuri nouă.

Radu de la Afumaţi aşezat iarăşi pe tron este tulburat de fostul lui rival, Vladislav al III-lea, despre care s'a vorbit mai sus, căci iată ce aflăm dintr'o scrisoare a lui

---

1 Alex. Stefulescu, op. cit., p. 207-209; comp. şi St. Nicolaescu, op. cit., p. 278.
2 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 168.
3 Xenopol, ibid., p. 189-190; comp. apoi St. Nicolaescu, op. cit., p. 33.
4 Xenopol, ibid., p. 190.
5 St. Nicolaescu, op. cit., p. 31.

www.dacoromanica.ro

Radu către orașul Brașov: „Și după aceea dau de știre domniei voastre în privința acelui vrășmaș, ce s'a fost rădicat din Mehedinți, iar Domnia mea au trimes pe cinstitul diriguitor al Domniei mele, pe jupân Pârvul banul și cu curtea Domniei mele de s'au bătut cu dânșii. Astfel a dat Dumnezeu de au tăiat capul aceluí vrășmaș și l-a fost adus la mâna Domniei mele și întreaga lui oaste, de s'au fost făcut multă moarte asupra lor fără număr". [1]

Vladislav, singurul vinovat în ochii noștri, este decapitat, dar vremea aceea nu s'a mulțumit numai cu atât căci s'au ucis, „fără număr" și din fostul grup al acestui dornic de domnie, ceva foarte firesc pentru epoca aceasta, nu însă și pentru noi, când nici chiar în timpul războiului, când adversarii sunt aprinși până la maximum, prizonierii nu se măcelăresc nici pe câmpul de luptă, dar încă după un timp mai îndelungat, cum se petrec lucrurile cu foștii partizani ai lui Vladislav, măcelăriți, cum ni se spune, după ce au fost aduși la domnie. Anevoie se mai stânge colectivitatea înflăcărată din aceste vremuri. Așa cum se petrec lucrurlle nu-i de loc nepotrivită presupunerea că mânia a avut un câmp mult mai întins pe care a operat: averile trebuie să fi fost confiscate de pildă și încă multe alte suferinți trebuie să fi avut loc, privite ca ceva de sine înțeles și deci nepomenite de cronicarii din acest timp.

Lupta fără cruțare, procesul de exterminare între cele două grupuri adverse, Drăculeștii și Basarabești, care proces se servește de vina colectivă în această frământare, cum am mai spus, aduce deasemenea sfârșitul lui Radu de la Afumați, ajuns prin căsătorie „partizan al Basarabeștilor". „El fu anume ucis într'o răscoală uneltită de doi boieri ai săi: Neagoe Vornicul și Drăgan Postelnicul". [2] Fiind prins domnul cât și fiul lui Vlad „amândurora le-au tăiat capetele". [3]

Alături de tată ispășește și fiul și poate și alte rude sau boieri credincioși, deși istoria tace în privința lor. Au

1 St. Nicolaescu, ibid., p. 38-39

2 Xenopol, ibid., p. 192.

3 Const. Căpitanu, Mag. ist., I, p. 166, apud Xenopol, op. cit., p. 192; v. Hurm, Doc., XI; p. 852 și Hurm. Doc., II, 3, p. 645.

www.dacoromanica.ro

fost şi confiscări de averi? N'am putut afla, deşi, cum vedem, procesul vinei colective se menţine mereu.

Dar grupului de boieri trădători în frunte cu cei pomeniţi de istorie, lor cine le-a aplicat pedeapsa în urma vinei colective provenite din călcarea jurământului de credinţă dat domnului lor Radu de la Afumaţi? Nici în această privinţă n'am putut afla nimic. Poate cineva dintre Basarabeşti, loviţi prin uciderea lui Radu şi al fiului său au răsbunat aceste fapte, lovind în grupul trădătorilor, fără alegere. Dar dacă, cu toate aceste probabilităţi, nu s'a răsbunat colectivitatea, aşa de greu jicnită, atunci ea a încercat o slăbire în plus, spre a da loc altor vremuri mai favorabile pentru om ca unitate deosebită de altele.

Împărtăşim tăgăduirea lui Xenopol, arătată cu prilejul criticei făcute cronicarului Const. Căpitanu şi Cronicei Anonime, cari susţin că faptul uciderei celor doi boieri, omorîtori ai lui Radu de la Afumaţi ca şi ai fiului său, de către Voevodul Moisi, următor la domnie, s'ar datora răsbunării pentru uciderea predecesorului său. [1] Xenopol îşi sprijină consideraţia pe relaţiunile dintre Moisi şi cei doi boieri trădători Neagoe vornicul şi Drăgan postelnicul. Din punct de vedere sociologic există următoarea justificare: O colectivitate jicnită nu şovăeşte în lovirea pe care o aplică, nu suspendă un şir de ani aplicarea sancţiunei, ci o aplică, fără discuţii, şi imediat. Acest lucru nu l-a făcut Moisi Voevodul cu cei doi trădători, ba dimpotrivă îi ţine în serviciul lui. [2] ca mulţumită, se pare, pentru trădarea lor.

Deşi boieri cu jurământ de credinţă dat lui Moisi şi în slujba lui, cum am spus, nu se dau în lături de la uneltiri pentru uciderea noului stăpân. „Acesta atunci strânge iarăşi legăturile cu boierii craioveni, dând pe sora lui în căsătorie după Barbu banul Craiovei şi ucide la masa nunţei pe cei doi boieri trădători". [3] Pedeapsa, deşi colectivă, ca urmare a vinei de acelaşi fel, căci în nici un caz lucrurile n'au fost puse la cale numai de aceste două persoane, ci au fost şi alţii, care lucrau din umbră, dat fiind proce-

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 196, nota 100.
2 Ibid., p. 195.
3 Ibid., p. 196.

www.dacoromanica.ro

sul între cele două fracţiuni, a trebuit să se întindă şi asupra rudelor celor doi boieri, prin confiscarea averilor din stăpânirea lor. Facem această presupunere ţinând în seamă spiritul timpului, deşi ştirile, pentru acest lucru, se pare că lipsesc, după cât am putut cerceta.

Procesul dintre cele două grupări muntene se continuă şi victima cea nouă este însuşi domnul ţării, Vlad al VI-lea Vintilă, omorît de beierii Munteniei Mari la o vânătoare în părţile Olteniei.[1] Deşi istoria nu-i destul de limpede în expunerea celor petrecute, se pare totuşi că Vlad Vintilă ar fi ucis la început boieri craioveni, cu care apoi se împacă, ceeace neconvenind partidei opuse s'a început ameninţările, care în cele din urmă sfârşesc prin uciderea domnului.[2]

Vina este, cum vedem, colectivă: o grupă, în frunte cu domnul, omoară boieri din grupa opusă şi tocmai fiindcă fac parte din ea: răsbunarea împotriva domnului şi a familiei lui nu au loc, fiindcă domnul devine un membru al grupului adversar lui până acum; în această calitate se pregăteşte să omoare din foştii lui tovarăşi, ajunşi acum adversari; boierii îl ucid însă înainte de aceasta, dar, deşi se pare că-i numai el victimă, actul nu este mai puţin îndreptat împotriva grupului advers.

Care au mai fost victimele făcute cu prilejul suirei pe tron al fratelui domnului, despre a cărui ucidere a fost tocmai vorba, a lui Petru Paisie, nu am putut afla, căci istoria pomeneşte în chip laconic de luptele „ce a avut de susţinut pentru a dobândi tronul".[3]

După suirea pe tron procesul reîncepe: „Acest Petru Voevod Paisie cum vine la domnie, caută să se răzbune pe boierii Munteniei Mici... Petru Paisie taie deci şi el, dintre Craioveşti, pe Toma banul şi pe Vlaicu logofătul".[4]

„Partida Basarabeştilor fuge în Ardeal, de unde se întoarce încurând împreună cu un pretendent la domnie din tabăra lor, Laiot Basarab, cu mai mulţi pribegi, precum Stroie, Manole şi Mihalcea, care alungă pe Petru Paisie din

1 Ibid., p. 197.
2 Ibid.
3 Ibid.
4 Ibid., p. 198.

www.dacoromanica.ro

scaun şi-l fugăresc până la Nicopole, de unde acesta întorcându-se sprijinit de Turci, bate şi ucide atât pe competitorul său la tron, cât şi pe acei ce-l susţineau...."[1]

Cum se vede noul domn nu se răsbună pe boierii Munteniei Mari, care-i omorîse fratele, în acelaşi timp şi simbol al colectivităţii generale, cum ar fi fost firesc, ci se îndreaptă asupra boierilor olteni, dintre care ucide pe Toma banul şi Vlaicul logofătul. Odată cu execuţia lor, înfăptuită în numele grupului, din care făceau parte, vina trebuie să se fi întins deasemenea asupra familiilor respective, manifestată prin pedeapsa confiscărei averilor etc.

Grupul Basarabeştilor, lovit, cum am văzut, prin uciderea celor doi boieri, fuge în Ardeal, de unde se întoarce, cu alţi pribegi şi cu noul pretendent la tron şi alungă pe Petru Paisie peste Dunărea: acesta revine şi, învingând adversarii, îi ucide pe toţi. Averile lor trebuie să fi fost confiscate, judecând după cele ce s'au întâmplat boierului Şerban banul, rădicat deasemenea, în acest timp, împotriva stăpânului său Petru Paisie, după cum spune acesta într'un hrisov dat în 1543, Iunie 15: „Şi iar să fie jupânului Datco armaşul un sălaş de ţigani Nan cu copii din ţiganii lui Şerban banul... iar Şerban banul cu rea vicleníe l-a pierdut, că s'a rădicat peste capul Domniei mele". [2]

După ce am urmărit fenomenul vinei colective, aşa cum s'a manifestat timp de peste o jumătate de secol în Valachia, ne reîntoarcem la istoria Moldovei din acest răstimp, spre a constata acelaşi lucru.

Domnia lui Bogdan cel Încrucişat a început, cum am văzut, prin uciderea mai multor boieri din grupa acelor ce nu-l voiau domn. Am pomenit atunci, că n'am putut afla dacă au avut loc şi confiscări de averi; presupunem, cu toate acestea, că această confiscare n'a lipsit.

În timpul acestui voevod, în 1514, „s'a pogorît din Ţara Ungurească un Trifăilă ce se numea fecior de domn, cu oaste asupra lui Bogdan Vodă, şi eşindu-i înainte la Vaslui,

---

1 Ibid.

2 St. Nicolaescu, op. cit., p. 62-63.

www.dacoromanica.ro

şi dând război, şi-au pierdut Trifăilă războiul şi capul, că l-au prins viu şi i-au tăiat capul". [1]

Ştirile lipsesc, pe cât am putut cerceta, atât cu privire la Trifăilă cât şi la neamul şi averea acestuia, aşa că nu putem arăta până unde s'a întins vina colectivă. Nici cronicarul, care ne dă vestea de mai sus, nu ne spune ce s'a petrecut cu însoţitorii lui, după ce i-s'a tăiat capul lui Trifăilă. Presupunerea că ei au îndurat, iar averile lor li-au fost confiscate, dacă le-au avut, ni-se pare de neînlăturat.

Ne folosim de acest fapt pentru a fixa atitudinea lui Petru Rareş, fiul natural al lui Ştefan cel Mare. Xenopol menţionând atacul lui Trifăilă îl numeşte „un agent al lui Petru Rareş". [2] Din ştirile date tot de Xenopol aflăm că în această vreme Petru Rareş trăia în Polonia [3] şi că voevodul Bogdan a ştiut de cine a fost pusă la cale această răsturnare a lui, căci s'a tânguit apoi Polonilor „că nişte hoţi puşi de Rareş ar fi cercat să-l omoare". [4] Din această pricină i-a venit lui Rareş din partea regelui o observaţie destul de severă. [5]

Nici faţă de urmaşul lui Bogdan, Ştefăniţă, atitudinea lui Petru Rareş n'a fost de altă natură: „In 1522... Ştefăniţă... se supără pe Poloni pentru adăpostul ce-l dădea unor boieri pribegi, Isac şi Bârlan, care se vede că susţineau pretenţiile lui Rareş la domnia Moldovei". [6]

Oricum Petru Rareş făcea mereu sforţări ca să răstoarne pe cei doi voevozi, rude aşa de aproape cu el. [7]

In lumina acestor constatări, Petru Rareş se înşiră în galeria, aşa de bogată în societatea noastră de pe atunci, a vicleniior, fără să mai amintim că purtarea lui faţă de frate şi nepot, în care curgea acelaş sânge caşi în el, dovedeşte, încă odată, dispariţia solidarităţii familiale, o eclipsă prea des repetată a acestui fel de colectivitate în pătura cea mai deasupra a acestui neam. [8]

---

1 Const. Căpitanu în Mag. ist., T. I, p. 155.
2 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 216.
3 Ibid.
4 Ibid., p. 217.
5 Ibid.
6 Ibid., p. 219.
7 Ibid., p. 226-227.
8 V. mai sus, pp. 3, 7 şi 19, nota 2.

www.dacoromanica.ro

Vicleniа este dată pe faţă şi de pribegirea lui şi a anumitor boieri. Fuga din ţară înseamnă, între altele, că conjuraţii erau suspectaţi şi că deci, în fiecare clipă, puteau fi omorîţi. Dar această fugă era, în acelaşi timp, şi o descoperire şi atunci o pedeapsă trebuia să urmeze neapărat: confiscarea averilor şi diferite suferinţe, pricinuite celor rămaşi în ţară, din ai pribegilor; această procedare ni-se pare normală, deşi n'am putut găsi ştiri pentru cazul lui Petru Rareş şi al boierilor partizani lui.

Faţă cu domnia bunicului şi a tatului, stă domnia lui Ştefăniţă Vodă într'un contrast isbitor în ce priveşte trădarea boierilor şi deci şi existenţa vinei colective, ca cel mai potrivit mijloc de apărare a colectivităţei aşa de greu încercate.

Dăm mai întâi ştirile aflate din uricele de la Petru Rareş. Acesta întăreşte în 1528, Aprilie 8, lui Ioan Stârcea şi surorilor lor Fetea, copiii Nastei, nepoţii lui Tăbuci. satul, la Prut, Boianu Mare cu toate cuturile.

Ivancu Pisaru pierduse partea lui din acest sat prin vicleníe, când el, cu alţi necredincioşi, a râdicat un lotru în contra nepotului de frate, Ştefan Voevod, şi în contra ţării.[1]

Tot în legătură cu nerespectarea jurământului de credinţă din partea unor boieri faţă de Ştefăniţă Voevod găsim un document din 8 Aprilie 1528, dat de Petru Vodă cu următorul cuprins: „Ştire facem cu aceasta a noastră carte tuturor, cum acest adevărat al nostru credincios boier, pan Toader logofăt, slujit'a înaintea celui îutru sfinţenie răposat părintele Domniei noastre, Ştefan Voevod, şi fratele Domniei noastre Ştefan Voevod, cu dreaptă şi credincioasă slujbă, iar acum slujeşte nouă cu dreptate şi cu credinţă. Pentru aceasta noi văzând drept credincioasa lui slujbă către noi, miluitu-l-am pre el cu osebita noastră milă, şi datu-i-am lui de la noi, în al nostru pământ moldovenesc, din trei părţi satul de la Starosilţi, două părţi, părţile lui Maxin Udrea, ce el li-a pierdut acele două părţi pentru hiclenie, când se râdică cu alţi necredincioşi, caşi un lotru, asupra

1 v. Wickenhauser, Woronetz und Putna, p. 205-207.

www.dacoromanica.ro

Domnului, nepotului Domniei noastre, Ştefan Voevod, şi în a noastră ţară acelea să-i fie lui de la noi uric cu tot venitul". Ultima parte din satul Starosilţi revine tot domnului, nu însă din viclenie, ci printr'un schimb între el şi urmaşii boierului Costea Posadnicul. „Şi iarăş Domnia noastră datu-le-am lor schimb pentru a lor a treia parte de sat din Starosilţi, un sat în ţinutul Horincilui cu numele Stoborianii, ce a pierdut acel sat Săcuianul ceaşnic, ginerele Tăutului logofăt, pentru hiclenie, când s'a râdicat cu alţi necredincioşi, caşi un lotru, asupra Domnului nepotul Domniei noastre, Ştefan Voevod, în al nostru pământ. Şi pentru aceea Domnia noastră miluitu-l-am şi datu-i-am aceea sus zisă, a treia parte de sat din Starosilţi, aşijderea credinciosului nostru Toader logofătul, ca să-i fie lui ci acel sat Starosilţii de la noi uric, cu tot venitul, lui şi copiilor lui, şi nepoţilor lui, şi strănepoţilor şi răstrănepoţilor, şi la toată seminţia lui, ce i-se va alege mai deaproape, neînstrăinat niciodată în viac.[1]

Ştirile ulterioare nu ne mai spun nimic, pe cât s'a putut cerceta, despre Maxin Udrea. In schimb cu vr'o sută de ani mai târziu citim cele ce urmează, cu privire la Săcuianu ceaşnic, într'un ispisoc de la Ştefan voda Tomşa, cu data de 1623, Sept. 5: ...„Ispisoc de la Ştefan Vodă.., întăritoriu lui Avram diac din Lucăceni i soru-sa Axenie fiii Zamfirii, nepoţi Nechitii, strănepoţi Săcuianului şi prestrănepoţi Tăutului logofăt, pe trii sate, anume Novosiliţi i Rosuşănii şi trei părţi din satul Lucăcenii, ce sânt în ţinutul Hotinului, pe pârâul Viliei".[2]

Deşi confiscarea averilor lui Săcuianu trebuie să fi fost totală, şi prin urmare, alături de Stoboriani, au avut aceeaşi soartă satele de mai sus, pe care, cu toate acestea, le găsim după o sută de ani iarăşi în stăpânirea urmaşilor, cum ne spune documentul de la Ştefan Tomşa, ne întrebăm ce anume s'a petrecut pentru ca o parte din urmele vinei colective să fie înlăturată.

Supoziţia că aceste sate n'ar fi fost luate pe seama

1 v, Th. Codrescu, Uricariul, vol. XVIII, Iaşi, 1892, p. 112 şi urm., comp. apoi p. 115 şi urm., precum şi vol. XIV, p. 78 şi urm.

2 Buletinul Ioan Neculce. Fascicola 7 din 1928, p. 210-211.

www.dacoromanica.ro

domniei nu poate fi verosimilă, aşa că numai o iertare a urmaşilor de vina strămoşului lor şi numai o iertare parţială poate ar sta în picioare. Cine, anume, dintre domnii urmaşi la tronul Moldovei, a făcut acest gest de iertare şi de ce consideraţii se va fi condus el, precum şi ce s'a petrecut cu aceste sate în răstimp, au rămas ele mereu domneşti, sau au fost date etc.? Nu ştim.

Soarta lui Maxin Udrea şi a lui Săcuianu ceaşnic a avut-o şi vornicul Petrea Carabăţ, învingătorul Tătarilor în lupta de la Ştefăneşti în 1518,[1] tot din aceleaşi motive, după cum se poate vedea din următorul uric, dat în Suceava la 18 Mai 1528 de către Petru Rareş: „Cu mila lui Dumnezeu noi Petru Voevod, Domn Ţării Moldovii, înştiinţare facem cu această carte a noastră..., pentru acest adevărat al nostru credincios boer, Felea păharnicul... Pentru aceea, văzând pe a lui drepte şi credincioase slujbe către noi, milui tu-l-am pre el... şi i-am dat noi lui de la noi întru al nostru pământ, al Moldovii, sate, anume Orgoeştii şi Negomireştii, deasupra Hovriletii, şi giumătate de siliste, care acum se numeşte Vădeştii, tiţ la Hovrileta. şi parte din Bogdăneşti, care le-au prăpădit, aceste sate, Petru Carabăţ, ce au fost vornic cu a sa hainie, când s'au rădicat, cu alţi necredincioşi, ca un tălhar, asupra domnii nepotului de frate, Ştefan Voevod şi asupra pământului nostru..."[2]

Şirul boerilor haini, şi deci şi al vinei colective din timpul lui Ştefăniţă Vodă se complectează, mai departe, cu Cozma Şerpe postelnicul, care fuge în Polonia şi ale cărui moşii au trebuit să fie neapărat confiscate, deşi dovezi directe n'au fost găsite încă, cu Arbore hatmanul, care-i ucis dimpreună cu fiii săi, cu Costea Gănescul, pârcălabul de Neamţ, cu Ivaşco logofătul şi Sima visternicul.[3]

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 219.

2 Iacob Antonovici, Documente Bârlădene, vol. IV, p. 18 şi urm., G. Coriolan. Petru Rareş, Bucureşti. 1909, p. 17 şi urm.

3 Gr. Ureche, „Letopiseţul Ţării Moldovii până la Aron Vodă" ed, Giurescu, p. 128-129, unde ni se spune: „Văleatul 7031 (1523), Martie 20, pribegit-au Şarpe postelnicul de frica lui Ştefan Vodă în Ţara Leşească... Intr'acestaş an, în luna lui Aprilie, în cetatea Hârlăului Ştefan Vodă au tăiat pe Arbore hatmanul. pe carele zic să-l hie aflat în vicleniе... Nu multă vreme după aceia, într'acelaş an. au tăiat şi pe feciorii lui Arbore, pre Toader şi pre Nichita". In ce priveşte prezenţa lui Cosma Şerpe în Polonia, v. Hurm. II[3], p. 441: „venit ad nos Ssarpa.„" scrie regele polon Sigismund cancelarului său în 1523.

www.dacoromanica.ro

In faţa celor întâmplate lui Arbore hatmanul şi fiilor lui, o seamă de boieri s'a râdicat împotriva domnului, dar fără izbândă, şi pentru a scăpa cu zile „s'au risipit prin alte ţări, lâsându-şi ocinile şi moşiile, iar pe Costea pârcălabul[1] şi pe Ivaşco logofătul şi pe Sima visternicul şi pre alţii pre mulţi i-au prins vii, şi le-au tăiat capetele în târg în Roman".[2]

Cele înşirate aici sunt un minunat exemplu de ce poate săvârşi colectivitatea înfuriată, folosindu-se pentru această sete a ei de răsbunare de vina colectivă: grupul boierilor, privit ca o unitate este foarte greu încercat şi să nu se uite că orice îndură fiecare din ei vine din faptul că-i parte într'un tot. Vina colectivă nu cuprinde însă numai acest tot, ci, oprindu-se la fiecare parte a lui, pe care o sfarmă, se întinde de aici la ultimul grup, din care face ea parte, la familie, în care, în diferite chipuri, produce noi ravagii, omorînd, cum sunt fiii lui Luca Arbore, şi confiscând averile, cum se va vedea încurând, şi cum am văzut de atâtea ori până acum.

Soarta fiiior lui Luca Arbore ar fi avut-o şi alţi fii de boieri, de pildă, fiul lui Cosma Şerpe, dacă n'ar fi fugit la vreme din ţară. In adevăr iată ce ne spune o ştire din 1527, luată dintr'o scrisoare a lui Sigismund, regele polon, către cancelarul său: ....„Revertitur ad vram Mgciam et terram Moldaviensem Nicor Scharpa, optimus juvenis, qui fugiens crudelitatem et summam injustitiam Stephani vaivodae nuper defuncti, venerat cum patre suo ad nos"...[3]

Dar nu a fost urmărit numai fiul lui Cosma Şerpe, ci şi nepotul acestuia, cum am aflat din crâmpeile de ştiri ajunse până la noi: Petru Rareş urmăreşte, prin trimisul lui în Litvania, pe Vascan, fiul ucisului Costea părcălabul, nepot, în acelaşi timp, lui Şerpe postelnicu.[4]

Fiind vorba de uciderea lui Arbore hatmanul, cronicarul Ureche spune că domnul l-a tăiat... „nici judecat, nici dovedit"...[5] Că s'a întâmplat, în astfel de condiţiuni, moar-

1 Acelaşi cu Gănescul pârcălab de Neamţ„ M. Costăchescu, Satul Cristeşti, Iaşi 1929, p. 23, nota 2.
2 Gr. Ureche, op. cit., p. 150.
3 Hurm. II[3], p. 600.
4 M. Costăchescu, op. cit., p. 24 şi nota 3 ibid.
5 Gr. Ureche, ibid., p. 120

www.dacoromanica.ro

tea marelui om de stat, Luca Arbore, nu-i deloc de mirare, căci judecarea și dovedirea vinovăției, în astfel de împrejurări, sunt lucruri străine de colectivitate.

Faptul că Ureche menționează lipsa acestui procedeu însemnează că el începuse să-și facă loc în vremea lui, și în asemenea împrejurări, dacă nu-i chiar o transpunere a felului de a simți personal a numitului cronicar, care era un om de știință.

O notă caracteristică a acestor frământări o face și faptul că, pentru prima oară în istoria noastră, se recurge la țărănime, pătura de la temelie, în care își are primele rădăcini și din care isvorăște așa de puternic colectivitatea înfățișată de domn, spre a sfărma grupul boierilor, în care crește o coleclivitate de mâna a doua, adică mult mai firavă: „Ștefăniță chemând în ajutor milițiile țărănești, înnăbușă răzmirița boierilor"... [1]

In sfârșit răscoala boierilor, tocmai menționată pentru ravagiile ce se făcea în rândurile lor, este o dovadă de solidaritatea care exista între ei și deci în chip indirect de vină colectivă, căci unde nu-i această simțire comună nu poate fi vorba de o astfel de vină.

Ștefăniță își mântuì veleatul prin otrava dată de chiar soția lui.[2] Ne găsim în fața unui omor nu al unui om de rând, ci al însuși domnului țării; s'a jicnit adânc colectivitatea isvorîtă din grupul rămas lui credincios, din țărănime: despre o vină și prin urmare despre o pedeapsă a soției domnului nu am aflat nimic. Petru Rareș, care se simte, după moartea nepotului, așa de indignat de faptele boierilor vicleni, n'a făcut nici un gest de răzbunare, deși era cel mai indicat. Ne întrebăm atunci oare el să nu fi fost cu nimic amestecat în administrarea otrăvei?

Cu toate acestea o vină colectivă n'a lipsit pentru aplicarea sancțiunei, de natură religioasă, pe care colectivitatea de temelie a cerut-o cu siguranță — de la Dumnezeu pentru ucigași și urmașii lor.—Și de teama acestei pedepse, credem noi, fosta soție a lui Ștefăniță, Doamna Stana, a îmbrăcat spre sfârșitul vieței haina monahală.[3]

1 Xenopol, op. cit,, vol. IV, ed. III, p. .224
2 Ibid., p. 226.
3 St. Nicolaescu, op. cit., p. 174.

www.dacoromanica.ro

Prăpădul fiind așa de mare în rândurile boierilor, cum am arătat, iar averile lor fiind luate pe seama domniei, e firesc deci ca urmașul lui Ștefăniță, și moșul lui totodată, să proceadă la împărțirea acestora la diferiții lui boieri credincioși:

Intr'un document, dat, la Huși în anul 1529, Martie 25 de către Petru, Voevodul Moldovei, aflăm că acesta dărueşte lui Pavel Scripcă Brăniștean „un sat în ținutul Sorocii, anume Cobâlia, ce a cumpărat acest sat Gonțea vornic de la Toma păharnicul și de la fratele său Gherasim Călugărul, nepoții de frate ai lui Cosma pârcălabul de Neamț, și a pierdut acest sat în hiclenie, când ș'a pus sie nume de domn și ș'a pus capul". [1]

Am spus mai sus că, în timpul lui Ștefăniță Vodă, Luca Arbore a fost ucis dimpreună cu fii săi, o pildă tipică de vină colectivă și deci de pedeapsă colectivă: în uricul din 1529, Aprilie 23, găsim o confirmare caşi o complectare a acestui fapt și în acelaşi timp desfășurarea totală a vinei și prin urmare a pedepsei colective. Iată despre ce-i vorba: Petru Rareș dărueşte episcopii Rădăuți satul de pe Prut, anume Grămeștii „pe care acel sat l-a luat nepotul de frate al Domniei mele, Ștefan Voevod, de la Luca Arbore, portarul de Suceava, când l-a prăpădit". [2]

Un alt document complectează, prin datele lui, vina colectivă, petrecută cu prilejul trădării lui Sima visternicul, care, cum știm, a fost decapitat la Roman: In anul 1530, Martie 3, acelaşi domn, Petru Voevod, dărueşte mânăstirii Tazlău pe lângă satul Tuteștii, de pe Tazlăul Sărat, cumpărat de domn de la Cristian și ai săi, „satul Păşcanii din Câmpul lui Dragoș, care sat l-a pierdut în viclenie Sima. când s'a râdicat contra nepotului de frate, tânărul Ștefan Voevod". [3]

In anul 1536, Martie 24, apare un document, care complectează pe cel din 1529, Aprilie 23; este vorba, și în acesta, de alte moșii confiscate ale lui Arbore hatmanul. Prin

1 V. Academia română VI—47, publicat de G. Coriolan, Petru Rareș înainte de urcarea sa pe tron și Petru Pribeagul, Buc. 1909, p. 41—44.

2 V. D. Dan, Cronica episcopiei de Rădăuți, p. 159—160 și Orest Popescul, Câteva documente, p. 31.

3 Hașdeu, Arh. ist., I, 152-3.

www.dacoromanica.ro

el Petru Rareş întăreşte stăpânirea satelor Jolcăuşanii, Tofilenii şi Grecenii „luate de la Luca Arbore, portar de Suceava, pentru vicleşug, supt Ştefan Vodă". [1]

In uricul din 1528, Aprilie 8, este vorba, între altele, cum am arătat mai sus, de boierul Săcuianu, căruia i-se confiscase satul Stoboreanii; în anul 1545, Decembrie 4, apare un alt uric, în care-i vorba de un alt sat confiscat tot de la acel boier, din pricina trădărei, şi prin care acelaş domn, „Petru Voevod dă mânăstirei Voroneţ satul Balinţi, în ţinutul Dorohoi cu pârâie şi mori în Başeu, fost al lui Săcuianu, care-l pierduse în viclenie, când s'a râdicat cu alţi necredincioşi contra vieţei tânărului Ştefan Voevod". [2]

Dar împărţirea averilor luate de la boierii trădători, destul de mulţi, după cum am văzut, tot nu s'a sfârşit. Intr'un uric de asemenea de la Petru Rareş, cu data din 20 Aprilie 1546, este vorba de „hiclenia lui Ionaş şetrar contra lui Ştefăniţă Vodă". Redăm cuprinsul cum urmează: Petru Voevod al Moldovei dăruieşte lui Şandru pârcălab de Cetatea nouă (Roman) jumătate din satul Oţeleşti, pe Berheci, şi cu mori în Berheci, pe care o pierduse Ionaş şetrar în hiclenie, când s'a râdicat cu alţi necredincioşi asupra nepotului de frate al Domniei mele, tânărul Ştefan Voevod. — La sfârşitul uricului găsim ideia următoare foarte semnificativă pentru ceeace urmărim noi prin studiul de faţă: „Şi dacă vreodată s'ar afla oarecare privilegii la fii lui Ionaş şetrarul sau la nepoţii lui sau ori unde, ei niciodată cu acele privilegii să nu aibă a dobândi în viac". [3]

Despre Petru Carabăţ, boier supt Ştefăniţă Vodă, a mai fost vorba în timpul domniei lui Petru Rareş; dintr'un uric de la acest domn am aflat că a fost printre boierii trădători ai lui Ştefăniţă [4] şi că i-sa confiscat anumite sate; vina colectivă, care s'a deslănţuit cu acest prilej, a avut repercusiuni fireşti, dar şi foarte semnificative; în adevăr în 1546, Mai 15, găsim un uric, prin care Petru Vodă dăruieşte

---

1 N. Iorga, Studii V, 222, Nr. 5. Radu Rosseti, op. cit., vol I, p. 139, notă.

2 Wickenhauser, Woronetz und Putna, p. 106—108.

3 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. XVIII, p. 212—213.

4 Vezi mai sus.

www.dacoromanica.ro

între altele un țigan „anume Badea și cu femeia lui și cu sălașul lui ce l-a pierdut Pătru Carabăț în hiclenie, când s'a rădicat asupra nepotului de frate al Domniei mele, tânărul Ștefan Voevod". [1]

Tot în legătură cu trădarea de către boieri a lui Ștefăniță Vodă, Petru Rareș dă un uric în 1548 (fără altă dată) prin care hărăzește mânăstirii de la Voroneț satul Balița, pe Bașeu, la ținutul Dorohoiului, care a fost al lui Săminiceanul păharnicul și l-au pierdut pentru că s'au sculat cu niște tâlhari asupra lui Ștefan Voevod (cel Tânăr)". [2]

Așa de mare a fost numărul boierilor, care ș'au călcat credința față de Ștefăniță Vodă în 1524, încât ne întâlnim cu urmările acestui fapt cu 28 de ani mai târziu, anume în anul 1552, Aprilie 25, când vărul acestuia Ștefan Vodă, fiul lui Petru Rareș, dă un uric, în care-i vorba de boierul hușan Ion Păstrăvul, al cărui sat Birăeștii fusese confiscat din pricina trădărei. Amintim din acest uric următoarele: „Cu mila lui Dumnezeu noi Ștefan Voevod... știut facem... că a venit înaintea noastră... părintele nostru Kiru Macarie, episcop,.. de la episcopia de la Târgul Romanului... și datu-i-am lui și sfântului loc, unde este templul prea cuvioasei Paraschivei... pentru schimb alt sat, anume Brăeștii, ce-i pe Moldova, la ținutul Sucevei, el a fost al lui Ioan Păstrăvul, fost urednic la Huși, și altor frați ai lui, copiii bătrânului Păstrăv, și pierdutu-l'a în hiclenie, când a rădicat un lotru pe capul rudei noastre, tânărul Ștefan Voevod. Dar părintele Domniei mele, Petru Voevod, a răscumpărat acel sat de la tot neamul și rudele Păstrăveștilor, și a dat 600 sloți tătărești de la visterie, toți bani gata"... [3]

Știrile din acest document au, pentru noi, o semnificație îndoită: găsim în el cași în cele anterioare o vină colectivă; satul lui Ion Păstrăvul și al altor frați ai lui a fost confiscat prin călcarea credinței față de Ștefăniță Vodă, fără să se ție în seamă, cum s'ar face de judecătorul din zilele noastre și cum vom arăta la timp, de faptul că nu

1 Melchisedek, Cronica Romanului I, p. 170 și 175.
2 Radu Rosetti, op. cit., vol. I, p. 159, notă.
3 Melchisedek, op. cit., p. 189.

www.dacoromanica.ro

era numai al trădătorului, ci şi al fraţilor lui, care, în gândirea individualistă, n'aveau de răspuns pentru fapta fratelui lor. Că lucrurile s'au petrecut astfel, nu poate fi nicio îndoială; dealtfel ştirile din document au luat asupra lor înlăturarea oricărei bănueli: „satul a fost al lui Ion Păstrăv şi altor fraţi ai lui şi pierdutu-l'a în hiclenie". Iar după aceasta, domnul următor, Petru Rareş, l-a „răscumpărat acel sat de la tot neamul şi rudele Păstrăveştilor" etc. Ori dacă n'ar fi fost la mijloc o confiscare colectivă n'ar fi avut loc răscumpărarea de mai târziu făcută de moşul lui Ştefăniţă, Petru Rareş; sau starea aceasta de lucruri exprimată în alt chip: Domnul care fusese trădat trebuia să specifice odată cu confiscarea şi părţile din sat care nu erau ale lui Păstrăv, ci ale fraţilor lui, cu nimic vinovaţi de fapta lui. Acest fel de a proceda presupune însă alte vremuri, cari vor veni, cu o înfăţişare deslușită, mult mai târziu.

In extremis, privite lucrurile complect la suprafaţă, cum o face istoricul Xenopol [1], încă avem o vină colectivă, căci numai fapta lui Ion Păstrăv a făcut ca celelalte părţi din sat ale celorlalţi Păstrăveşti să fie părăsite, cu sau fără voie, prin răscumpărarea domnească. [2]

Dar acest document mai are şi altă semnificaţie pentru noi: alături cu cele ce am constatat, când a fost vorba de pedepsirea locuitorilor din Târgovişte de către Vlad Ţepeş, [3] vesteşte în domeniul, în care ne aflăm o gândire nouă, individualistă. [4]

In adevăr, mânia colectivă, deslănţuită de boierii tră-

---

1 v. Xenopol, op. cit., vol. III, ed. 1, p. 563.

2 Iată, acum, ce spune Xenopol, op. cit. p. 563: „In 1552 găsim pe fostul uriadnic de Iluşi, Ioan Păstrăvul, fiul bătrânului Păstrăvul, pierzând partea lui de sat din Bîrăeşti pentru crima trădărei, deci către domnie, şi curând după aceea videm că fraţii lui sunt nevoiţi să-şi vândă şi ei părţile lor din acelaş sat domnului (Ilie fiul lui Petru Rareş) care luase şi partea lui Ioan primind ca preţ al acelei vânzări suma de 600 de zloţi".

Acest rezumat conţine vădite contraziceri cu textul de aici; Petru Vodă a cumpărat şi nu Ilie. Interpretarea nu ni-se pare justă.

3 Vezi mai sus p. 21-23.

4 Facem atent pe cetitor că aceste date nu-s îndoelnice, de aceia le privim ca jaloane bine fixate în evoluţia colectivităţei în ceeace priveşte felul de vină, ce ne preocupă. Probabilităţi pot fi şi în sec. XV în timpul lui Ştefan cel Mare, când unii boieri pribegi în Polonia, ca partizani ai lui Petru Aron, reapar mai târziu în divanul lui. A fost o ertare sau un altfel de a gândi? Nu putem preciza.

www.dacoromanica.ro

dători şi de care a fost stăpânit atât Ştefăniţă cât şi ţara (să nu se uite cuvintele pline de înţeles ale cronicarului Ureche: „şi văzând (e vorba de boerii resculaţi) că lui Ştefan Vodă i-au venit ţara într'ajutoriu"...),[1] deci întreaga societate, i-a împiedicat pe toţi, cum era şi firesc, să facă deosebire între fugarul Ion Păstrăv trădătorul şi ceilalţi fraţi ai lui, care, în ochii noştri, n'au păcătuit cu nimic. Colectivitatea rănită în timpul lui Ştefăniţă s'a resimţit de aceste lovituri şi supt urmaşul acestui domn, supt Petru Rareş, care o reprezintă cu aceiaşi ardoare, cum am văzut mai sus, şi care, cu toate acestea, în cazul de faţă îşi pierde intensitatea şi aceasta, presupunem noi, prin dispariţia unanimităţii sau, cu un termen tehnic, prin schimbarea structurii, cu privire la trădătorul de la Huşi, în colectivitatea simbolizată de Petru Vodă. Va fi fost acest glas răsleţ al rudelor boierului trădător sau al acestora unit cu al altor boieri din jurul domnului sau chiar al însuşi domnului, nu putem şti, deoarece veştile din această vreme, pe care li-am putut afla, nu ne dau nici cel mai slab semn în această direcţie.

Ne mulţumim numai cu constatarea că a putut fi cu putinţă, ceva mai târziu, e dreptul, glasuri protivnice colectivităţii atotstăpânitoare şi aceasta este un semn de îndrăsneală personală şi deci de apariţie a unui om nou, aproape necunoscut până acum în domeniul acestor fapte.

Cu toate cele spuse până aici cu privire la boierii trădători din timpul lui Ştefăniţă Vodă, şirul lor tot nu s'a sfârşit, căci, tocmai târziu, în anul 1563, Iunie 17, Ioan Vodă, cum îşi zicea Ioan Eraclide Despotul, ne dă, printr'un uric următoarele ştiri:

„Au venit, ni se spune, slugile Dragotă şi fratele lui Isachie, călugăr şi sora lor Mărica şi Titiana, şi Rusca şi Uliana, toţi fiii lui Ştefu „cu mare jalobă şi cu mare mărturie cu megieşii lor de prinprejur spunând că privilegiul, ce l-a avut tatul lor, Ştefu, de întăritură şi de împărţeală de la bunul Domniei mele, bătrânul Ştefan Vodă, pe satul Zastavna, l'au pierdut când a tăiat capul tatului lor, Ştefu, tânărul Ştefan Voevod. De aceia noi văzându-i pe ei cu aşa

1 Op. cit., p. 130.

www.dacoromanica.ro

mare jalobă cu mare mărturie cu megieşii lor deprinprejur şi noi asemenea şi de la noi le-am dat şi le-am întărit acest mai sus scris sat, Zastavna, ca să le fie lor şi de la noi uric şi cu tot venitul lor şi copiilor lor, şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi răstrănepoţilor şi întregului neam al lor cine se va alege mai deaproape, nestricat niciodată în viac". [1]

După un răstimp, nu prea lung, gestul lui Petru Rareş, de care ne-am ocupat mai sus, se repetă: Boierului Ştefu, fiind viclean, i-s'a tăiat capul, iar averea lui a fost confiscată şi cu acest prilej satul Zastavna a avut aceiaşi soartă. După mai bine de 36 ani domnul, de pe atunci, Despot, revine şi redă acest sat, cum vedem, copiilor lui Ştefu.

Ce s'a petrecut, în amănunt, e greu de spus, istoria noastră având nesfârşit de multe lipsuri. Firesc ar fi fost ca ceeace s'a confiscat pentru viclenie să rămână bun domnesc, căci ispăşiau deasemenea copiii alături cu tatul lor, decapitat, păcatul comis de el, pe lângă hula colectivă că sunt urmaşi ai unui trădător.

De aceia ne întrebăm dacă aceşti copii n'au stăpânit acel sat împotriva voinţei colectivităţii, aşa, fără actele retrase de stăpânire cum vedem; iar colectivitatea i-a tolerat, de oarece începuse a-şi face loc în ea ideia în chip inconştient, că dacă a ispăşit tatul nu s'ar cuveni să mai ispăşească şi copiii lui. Iar când furia s'a potolit de tot, atunci moştenitorii lui Ştefu s'au adresat, susţinuţi de colectivitatea locală, lui Despot Vodă, pentru a avea din nou întăritura domnească asupra numitului sat; domnul li-o dă „văzându-i cu aşa mare jalobă cu mare mărturie cu megieşii lor deprinprejur", deşi se spune precis în uric că a fost vorba de o viclenie urmată de o confiscare de avere. A fost Despot impresionat de colectivitatea megieşilor şi astfel a uitat de interesele colectivităţii pe care o înfăţişa el? Îşi uitase această colectivitate durerile de altă dată, se cicatrizase acestea? Dar în acest caz ar fi fost nevoie şi de o reabilitare a celui decapitat pentru ca hula colectivă să ia şi

1 Academia română, pecete 271; tradus şi comunicat de M. Costăchescu.

www.dacoromanica.ro

ea sfârşit odată cu averile înapoiate. Ori s'a ţinut în seamă că erau slugi domneşti, cum ne spune uricul? Ori cum evoluţia spre vină individuală face un pas mai departe datorită unui conflict, pe care nu-l putem preciza mai de aproape, uricul de mai sus punând un nou jalon, alături de cele de mai înainte amintite în acest studiu.

In timpul domniei lui Petru Rareş vina colectivă dăinueşte cu aceiaşi putere ori de câte ori colectivitatea se simte jicnită, cum se poate vedea din diferite ştiri ale vremei:

Intr'un uric dat de Iliaş Vodă, fiul lui Petru, în 1548, Mai 5, este vorba de o împărţeală, făcută între Cozma Ghianghe şi nepoatele lui Anghelina, Nastasia, Tudosia, fetele lui Andrei Şeptilici „s'au împărţit între sine a lor dreaptă ocină din hârtiile de întăritură, ce ei li-au avut dela tatul Domniei mele, Petru Voevod, un sat ce-i pe Başău, anume Săveanii, care sat a fost al lui Sava Husarea şi a fost lor danie din hiclenie, când au pribegit în Ţara Leşească, dela părintele Domniei mele... şi i s'a cuvenit, în parte, credinciosului nostru pan Cozma Ghiangia"... [1]

Cronicarul Ureche pomeneşte cele ce urmează cu privire la începutul celei de a două domnii a lui Petru Rareş: „Petru Vodă, dacă au sosit la Suceava... acolo au aflat în vicleníe pre Mihul hatmanul şi pre Trotuşanul logofătul şi pre Crasniş şi pre Cozma, de carii multă nevoe şi pedeapsă avusese Petru Vodă în domnia dintâi, pre carii, când au pribegit Petru Vodă în ţară, i-au fost închis în cetatea Romanului având prepus de vicleníe, cum s'au şi arătat mai apoi adevărat că au fost vicleni, şi de aci îndată au învăţat de i-au prins şi cu grele munci i-au muncit şi le-au tăiat capetele". [2]

A avut loc, cum se vede, pedeapsa capitală. Rudele lor au suferit, în urma confiscărei averilor, care trebue să fi avut loc pentru toţi boierii decapitaţi, deşi ştiri precise avem numai pentru unul din ei: în 1542 apare un document dat de Petru Rareş, în care-i vorba, între altele, de averea confiscată a lui Crasniş. Dar chiar fără această ştire am fi fost îndreptăţiţi să susţinem această confiscare, în a-

1 Th. Codrescu, Uricarul, vol. XVIII, p. 142 şi urm.
2 Ureche, op. cit., p. 156.

www.dacoromanica.ro

fără de considerația spiritului vremei, numai dacă am fi ținut în seamă vorbele cronicarului, care afirmă că „i-au muncit„ înainte de a fi decapitați. Ori colectivitatea înfuriată în așa grad nu se poate opri așa de ușor în ravagiile pe care le face, cum am mai observat și cu alt prilej. [1]

Redăm cuprinsul documentului de care-i vorba: In 1542 Petru Vodă dăruește lui Nicoară Hâra, pârcălab de Hotin, satul Protopopeni... Domnul dă încă lui Nicoară Hâra un sat în ținutul Sucevei pe Moldova, anume Hereștii cu cotul și cu mori în Moldova „căci acel sat l'au pierdut Crasniș ce-au fost vistiernic într'un vicleșug, când au și pierit"..[2]

Se cunosc peripețiile, pe care le-a avut Petru Rareș, când, la sfârșitul primei lui domnii, părăsit fiind de toți, a fugit, pe la Piatra în Ardeal. Tradiția spune că trecând prin acest târg, l'au gonit Pietrenii printre cari și un preot... „Iar după ce au venit Petru Vodă domn cu a doa domnie, au scos ochii popii și Pietrinilor acelora ce l-au gonit, și le-au făcut și blăstăm de afurisenie". [3]

Când Petru Rareș ca fugar, a suferit această goană, nu putea să facă de cât ceeace-i în stare oricare om în legitimă apărare,—această împrejurare dând, între altele, pe față deosebirea, asupra căreia revenim mai jos, dintre om și omul domn. Când însă a reapărut ca simbol de colectivitate, atunci loviturile aduse prigonitorilor au fost grozave: nu i-a ucis, ci li-a scos ochii, dându-i ca cea mai grea sarcină pentru ai lor, cari, deși nevinovați pentru noi, sunt înglobați, într'o măsură mai mică, la pedcapsa celor ce se ridicase împotriva unui fost domn.

Mai mult încă „le-au făcut și blăstăm de afurisenie". Pentru vremea de atunci acest lucru era grav, căci erau scoși din sânul bisericei, la umbra căreia trebuiau să-și caute cel puțin o parte din existență, de acum înainte, cei orbiți. Oare această afurisenie n'a cuprins, în ochii mulțimei, și familiile, din care făceau parte cei schilodiți? Mai departe, cine-i afurisit nu putrezește, și deci pedeapsa a-

1 V. mai sus p. 19 și 47.

2 Arh. stat., Iași, transport 1137, opis 1290, dosar No. 41, fila 20, divanul domnesc: com. de M. Costăchescu.

3 Cronica lui Ioan Neculce, vol. I, ed. Procopovici, p. 17.

www.dacoromanica.ro

ceasta atinge deasemenea cadavrele celor orbiți; dar nici sufletele lor n'au mai rămas neatinse, căci nu s'au dus, după moarte, în locul plin de fericiri, pe care-l făgădueşte biserica celor care, ascultători ai poruncilor religioase, trăesc în sânul ei. Insă urmările afuriseniei tot nu s'au sfârşit: sufletul afurisitului se preface în strigoi. sau intră în robia necuratului. Pentru câtă vreme şi cu ce chinuri pentru el şi pentru societate?

Nu putem încheia considerațiile cu privire la Petru Rareş fără să nu citäm câteva întâmplări care ajută, în chip deosebit, la caracterizarea spiritului vremei de atunci, în care dăinueşte vina colectivă:

Cetăţenilor din Bistriţa Ardealului, care stăteau deacurmezişul voinţei lui Petru Rareş, acesta le face cunoscut următoarea ameninţare: „Dacă cumva vă veţi împotrivi, atunci viile voastre vor fi smulse din rădăcini şi cetatea voastră va fi luată, iar pe voi împreună cu copii voştri vă vom tăia şi spinteca prin castelanii noştri"... [1]

Dacă vor fi ucişi oamenii vrâsnici, şi apoi copiii, nevinovaţi în ochii noştri, atunci la ce mai e nevoie de smulgerea viilor din rădăcini, căci acestea cu ce au păcătuit, ne întrebăm noi, în ochii lui Petru Rareş? Numai că astfel de considerații nu trec prin mintea colectivităţii înfuriate. Ea se aseamănă foarte bine cu un uragan, care culcă la pământ tot ce întâlneşte în cale.

Ucidererea de Ardeleni a lui Gritti, [2] un trimis turcesc „în ţările dela Dunăre", la care faptă n'a lipsit nici mâna lui Rareş, este iarăşi semnificativă pentru aceste vremuri: „Capul lui împreună cu cei doi fii ai săi fură trimişi lui Rareş, care înecă pe unul şi tăie capul celuilalt". [3] Averea lui Gritti, e vorba de cea mobilă, a fost luată de omorâtorii lui şi o parte i-a venit apoi lui Petru Rareş, cum citim în istorie: „Cunoscând el (P. Rareş) cum trebuiau Turcii împăcaţi... plecase încărcat de toate avuţiile sale, din care

1 Xenopol. Ist. Rom, vol. IV, ed. III. p, 230, nota 86. Xenopol citează din Transilvania, 1874, p. 120: „vos una cum pueris vestris detruncari ac decollari castellani nostri debeant".

2 Se presupune că avea ca ţintă „a se face pe sine domnul Ardealului, şi a aşeza pe ambii săi fii în tronurile Munteniei şi a Moldovei". Xenopol, Ist. Rom. vol. IV, ed. III, p. 240.

3 Ibid., p. 240.

www.dacoromanica.ro

o bună parte provenia din acele luate dela Gritti cu prilejul prinderei lui". [1]

Intre prima şi a doua domnie a lui Petru Rareş au loc din nou fapte, care trebue ţinute în seamă pentru ceeace se cercetează în studiul de faţă.

In primul loc ni se prezintă prilejul să facem o deosebire între om ca atare şi acelaşi om ca simbol de colectivitate, şi aceasta mulţumită încercărilor, prin care trece domnul, despre care-i vorba, atât în drumul spre Ciceu, cum am văzut mai sus, cât şi după ce s'a refugiat în Ardeal. In ultima împrejurare avem tot o viclenie, dar nu împotriva domnului ci a unui stăpân de cetate, şi nici în această calitate nu era sigur, cum ajunsese acum Petru Rareş: „Petru Rareş închis în Ciceu, ducea o viaţă plină de primejdii; căci mai întâi însuşi pârcălabul acelei cetăţi moldoveneşti, rânduit de mai înainte acolo de Petru Vodă, un boier numit Simion şi un episcop Atanasie care nu ştim cu ce împrejurare se afla lângă domn în Ciceu, concepu ideea de a-l da pe Petru Vodă, viu sau mort, pe mânile lui Ştefan Lăcustă. Petru însă aflând de viclenia lor, îi înşală şi-i scoate afară dinCiceu, închizând porţile după ei". [2]

Deosebirea de procedură este isbitoare, între cum se comportă omul cu cei ce-i sunt necredincioşi şi cum loveşte acelaşi om în vicleni, când este simbol de colectivitate. Se găseşte omul, în acest depe urmă hipostaz, înfăşurat într'un fluid, invizibil, de care nu te poţi atinge fără să nu îngrămădeşti asupra ta şi alor tăi urmări foarte grave.

In al doilea rând, şirul trădărilor nu-i întrerupt căci „Moldovenii nemulţumiţi cu domnia lui Ştefan Lăcustă, se răsculară în contra lui, sub conducerea a doi boieri, Mihul hatmanul şi Trotuşan logofătul, ajutaţi de familiile boiereşti ale Găneştilor şi Arbureştilor, care năvăliră cu parte oameni de rând în foişorul din Suceava, unde odihnea Ştefan Vodă, şi-l străpunseră fără apărare". [3]

Ce li-s'a întâmplat acestor boieri, caşi familiilor res-

1 Ibid., p. 250-251.
2 Ibid., p. 249.
3 Ibid., p. 251.

www.dacoromanica.ro

pective în urma uciderei tânărului domn? Istoria nu ne spune nimic după toate aparențele. Dar dacă pedeapsa cuvenită n'a avut, eventual, loc, ori de la cine ar fi fost această pedeapsă, atunci colectivitatea, și așa într'o situație neobișnuit de critică, a încercat, din nou, o diminuare. Așa că nu ne surprinde cele ce se petrec domnului, următor celui proaspăt ucis, lui Atexandru al III-lea Cornea, acesta voind să-și apere tronul contra lui Rareș, având alături pe boierii, care-i jurau credință:

„Astfel rămase Alexandru Cornea și boierii să lupte singuri contra lui Rareș... Boierii îndată ce aflară despre întoarcerea lui Petru, părăsiră în mare parte pe Alexandru, lângă care rămaseră numai acei ce-l adusese din Polonia, hatmanul Mihai, logofătul Trotușanu, și boierii fără boierii Patrașcu, Crasneș și Cozma. Petru orândui armata lui spre luptă, și plecă în contra lui Alexandru. De îndată ce el se apropie, toți partizanii lui Alexandru îl părăsiră, afară de Patrașcu care muri împreună cu stăpânul său Alexandru sub securea călăului lui Rareș".[1] Se vede cât de înaintat era procesul de biologizare în pătura boierilor din vremea lui Petru Rareș și ai celor doi rivali ai lui.

In legătură cu datele de aici cași cu acelea relatate mai înainte, se pare că stau următoarele fapte, care au avut loc spre sfârșitul domniei lui Petru Rareș, din care ar reeși că furia colectivității s'a întins mult mai departe de cât presupuneam noi: Rareș trimite la marele duce al Litvaniei pe Avram Banilovski gramaticul, „dorind și cerând cu stăruință ca supușii săi fugiți din Moldova în urma mai multor fapte rele și care se ascundeau în Litvania, anume Gliga fiul lui Arbore și Ioan Crasneș, fugiți din Moldova cu două călugărițe, Văscan, nepotul de frate al lui Șerpe cu tovarășul său Toader, Tăutul, fiul lui Pătrașcu cu tovarășul său Văscan și Vlad om de jos" să fie predați în mâna acelui Avram, omul voevodului.[2]

Ion Crasneș pare să fie rudă cu boierul decapitat a

1 Ibid., p. 253.

2 Relații despre ambasada lui Petru Rareș la Sigismund August, mare principe al Litvaniei din 1545, în Arh. ist., I, 1, p. 35.

www.dacoromanica.ro

cărui avere a fost confiscată, cum am spus. De teamă să nu îndure aceiaşi pedeapsă capitală se vede că a fugit din ţară. Tăutu fiul lui Pătraşcu este iarăşi printre pribegi; se pare că acest Pătraşcu este fiul boierului cu acelaşi nume, care a fost decapitat de Rareş odată cu Alexandru Cornea, domn în Moldova, înainte de întoarcerea lui Petru a doua oară,[1] Ca să nu aibă aceiaşi soartă, cum ni se pare firesc, a scăpat prin fugă. Gliga Arbore are acelaşi nume de familie caşi Arbureşti, care au ajutat la uciderea lui Ştefan Vodă. Să fi pribegit de teamă că domnul următor va răsbuna această atingere de colectivitate? Restul pribegilor n'au putut fi puşi în legătură cu viclenii necruţaţi de acest domn; totuşi ei s'au cineva dintre rudele lor, foarte deaproape, trebuie să fi ţicnit într'un chip grav colectivitatea, pentru ca să scape de la moarte prin expatriere.

In anii care urmează după încetarea din viaţă a lui Petru Vodă învălmăşala şi nesiguranţa cresc în viaţa statului moldovenesc: societatea nu-şi poate găsi reprezentantul, este într'o nesfârşită dibuire şi de aici vina colectivă, pentru viclenie, apare la fiecare pas.

Cei doi fii ai lui Rareş nu mai pot fi priviţi ca înfăţişând nici colectivitatea boierilor şi nici pe acea generală, de natură religioasă îndeosebi. Aşa că trădarea colectivităţii din partea aceluia ce o simboliza, şi căreia îi datora credinţă, apare mai pregnantă acum ca ori când în societatea, care ne preocupă.

In adevăr iată ce ne spune cronicarul Ureche despre Iliaş Vodă: ...„că având lângă sine sfetnici tineri turci, cu carii ziua petrecea şi se dezmierda, iar noaptea cu turcoae curvind, din obiceele creştineşti s'au depărtat; în vedere se arăta creştin, iar noaptea în slobozie mahmetească se dedese. *Şi atâta se călcase legea creştinească, cât de-l vrea cruţa Dumnezeu mult, pre toţi îi vrea duce din lumină la întuneric.* Ci Dumnezeu în zilele lui atâta certare lăsese, că şi copacii şi pomii şi viile secase de geruri mari".[2]

Exponent al boierilor, care „cu dragoste" îl alesese domn nu mai era, căci în jurul lui se găseau „sfetnici ti-

1 V. mai jos.
2 Op. cit., p. 164.

www.dacoromanica.ro

neri turci", deci structura acestui grup era complect schimbată şi prin urmare şi colectivitatea simbolizată de Iliaş era alta. Acelaşi lucru şi în ce priveşte colectivitatea generală sau cum o numeşte cronicarul „obiceele creştineşti", pe care le desconsidera, căci „în slobozie mahmetească se dedese" şi „noaptea cu turcoae curvind".

Faţă de lovituri aşa de adânci date colectivităţei trebuia neapărat o reacţiune. Dar din partea cui? Boierii trebuiau să înlăture pe vinovat şi pe ai lui, dar n'au făcut-o, fără să putem preciza din ce pricină. Poate din cauza timpului scurt cât a domnit sau din consideraţie faţă de Petru Rareş, un demn simbol de colectivitate, sau însfârşit de teama morţii, un sentiment foarte viu la omul secătuit de colectivitate, mai ales că alături de Iliaş stăteau consilierii turci?

Dar dacă boierii nu s'au mişcat apoi se vede că toţi acei însufleţiţi de colectivitatea generală au clocotit de ură şi trebuie să fi protestat într'un chip oare care şi dacă nu ei atunci păzitorul suprem al acestei colectivităţi, fiinţa pentru care nu se mişcă nici un fir de păr fără să nu ştie: Dumnezeu.

Dar în faţa lui toţi acei care erau animaţi de aceiaşi colectivitate toţi au fost loviţi, cum spune cronicarul, de gerurile puternice, pe care li-a trimes asupra ţărei. Vină colectivă desăvârşită cum vedem. Cu mult mai uşor ar fi fost să se aplice o lovitură nimicitoare numai lui Iliaş, dar vremurile acestea se opuneau la un astfel de procedeu.

Ura credincioşilor de care era cuprins Iliaş se furişase deasemenea asupra a lor lui, cum se poate constata din purtarea lui Ştefan al VII-lea, urmaşul lui Iliaş la tronul Moldovei: „bisericilor s'au arătat cu dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău a frăţine-său, şi ca să nu se vază că-i ceva răsărit de la pravoslavie... Cu acestea vrând Ştefan Vodă să astupe vinele frăţine-său"... [1] Dacă n'ar fi fost generală furişarea ponosului, care atârna de numele lui Iliaş, n'am găsi în cronică descrierea comportărei lui Ştefan faţă de biserică. Cu alte cuvinte Ştefan luptă împotriva vinei

1 Gr. Ureche, ibid., p. 166.

www.dacoromanica.ro

colective prin atitudinea lui; de această vină vrea să scape familia lui caşi pe el.

In realitate Ştefan nu se deosebea de Iliaş decât doar printr'o batjocură, încă mai pronunţată, adusă colectivităţii, pe care o simboliza. Era abuziv şi desfrânat, fiind „o veşnică ameninţare pentru onoarea celor mai socotite femei. Şi cum să nu se fi supus toată lumea poftelor lui, când cruzimea întrecea încă desfrânarea lui? Oamenilor celor mai nevinovaţi li se tăiau nasurile şi urechile, li se scoteau ochii, li se tăiau limba"...[1] In faţa acestor grozăvii boieri şi ţărani au pribegit în Polonia, de unde Ştefan îi cerea „spre a se scălda apoi în sângele lor".[2]

Avem în purtarea acestui domn deslănţuirea unei colectivităţi străine de aceea pe care era dator să o înfăţişeze căci „el avea de gând să lepede credinţa creştină şi să îmbrăţişeze, caşi fratele său, religia mahomedană, dând Moldova cu totul Turcilor. El se încunjurase de câţiva dregători turci, şi umbla totdeauna cu două concubine turce."[3]

Cruzimea lui din cale afară de accentuată este explicabilă, dacă ne gândim că ea se aplica unor oameni cu care el nu mai avea nimic comun. Nu ne îndoim apoi că vina n'a fost colectivă, deşi ştirile cu privire la aceste grozăvii nu-s însoţite de amănuntele de nevoie—scoaterea ochilor este însă o dovadă precisă—. Dacă era hotărît mai departe să se scalde în sângele pribegilor, cum ne spune istoria, apoi nu credem că rudele acestor pribegi şi nici averile rămase în ţară au stat neatinse de această furie mai ales că avem un uric de la el cu o confiscare, cum vom vedea încurând.

De data aceasta, poate din cauza grozăviilor prea mari, reacţiunea a urmat din partea boierilor omorîndu-l „la Ţuţora la pod",[4] unde se găsea în preumblare, fiind păzit de 17 inşi. In faţa conjuraţilor, intraţi în cort pe când el dormia, „Ştefan sare spăriat din somn, şi când vede pericolul, el care omorise pe atâţia, este apucat de o cum-

1 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 55-56.
2 Ibid., p. 56.
3 Ibid.
4 Gr. Ureche, op. cit., p. 167.

www.dacoromanica.ro

plită frică de moarte. Tot atât de laș pe cât era de crud, cade în genunchi înaintea răzbunătorilor, rugându-se să-l ierte, să-i dăruiască viața, oferindu-le tot aurul ce-l avea pe lângă el"... [1]

Paznicii au fost omorîți, [2] cum era firesc, apoi domnul a avut aceiași soartă; păcat că nu am aflat ce li-s'a întâmplat concubinilor sale despre care vorbește Xenopol. [3] Natural ar fi fost ca și ele să fie ucise, căci cum am văzut de atâtea ori colectivitatea înfuriată cunoaște anevoie margini.

Foarte semnificativă se pare frica lui de moarte, ceva inerent omului desfăcut de o colectivitate și nepătruns, îndestul, de o alta, către care începuse să-și arăte inclinațiile prin tot ce făcea. In mijlocul acestei crize cel mai elementar lucru este prețuirea biologicului, scăpat din toate frâiele și de aici neobișnuita sforțare de a nu fi pierdut. Dar prin această împrejurare viclenia față de țară este încă mai vădită.

De la Ștefan Voevod, avem un uric, dat în anul 1551, Iunie 5, la Hârlău, unde este vorba de confiscarea averei lui Jurie, spatar, pentru viclenie, dăruind-o episcopiei de Rădăuți. Dăm aici cuprinsul acestui document cum urmează: „Noi Ștefan Voevod,.. iată că amu datu și-am miluit Domnia mea rugătorului nostru părintelui Metrofanu, episcopulu de Radouți, 4½ fălci de viiă la Vodă (sic) în dealu, cu prăvălia și cu totu venitulu, cari a fostu ale spatarului Jurie și le-a pierdut pentru crima trădării, sculându un hoț asupra capului Domniei mele". [4]

Ca să sfârșim cu fiii lui Petru Rareș, amintim că Iliaș, „Sâmbătă după Paști, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târg în Huși". [5]

Știrea este complect laconică; nimic nu se spune cu privire la această decapitare, să fi fost acest boier viclean față de colectivitatea pe care o înfățișa Iliaș și prin urmare un reprezentant al acelei colectivități pe care domnul ar fi trebuit să o reprezinte? Nu se pot face decât presupuneri.

---

1 Xenopol, ibid.
2 Ibid.
3 Ibid.
4 B. Petriceicu Hajdeu, Arhiva istorică a României, T. I, p. 125.
5 Gr. Ureche, op. cit., p. 164.

www.dacoromanica.ro

A avut această vină a lui Vartic puterea ca să cuprindă deasemenea pe ai lui, care ar fi trebuit, deci, să sufere cu el, deşi într'un grad mai mic, de pildă, prin confiscarea moşiilor lui? Nici la această întrebare nu se poate da un răspuns precis. Nici din uricul lui Petru Şchiopu din 1583 nu putem scoate concluzii edificatoare.

Iată cuprinsul acestuia: „Petru Vodă... iată că venindu Iuraşcu Varticu, fiul hatmanului Varticu, de bună voia sa a datu satulu anume Malitiuţii cu eazu şi cu o moară în judeţul Hotinului mânăstirii Galata, pentru sufletul răposatului său frate Ionaşcu Varticu şi al ficei lui, răposatei Angelina, îngropată în acea sântă mânăstire"... [1]

De unde avea fiul lui Vartic hatmanul această moşie? Era de la tatul lui, decapitatul despre care e vorba? Şi în acest caz nu i-au fost confiscate averile, sau dacă a avut loc acest lucru, atunci i-au fost întoarse de vr'un domn ulterior şi printre acestea şi satul Malitiuţii? Nu putem preciza. Sau, poate, fiul lui Vartic hatmanul a dobândit averi personale, după confiscarea averilor tatului său?

Se mai poate face, în legătură cu acest caz, încă o presupunere:

Lui Vartic i-s'a tăiat capul pentru o crimă de drept comun, deşi nu ştim ce anume crimă a săvârşit. Şi atunci nu i-s'au confiscat averile, dar în această împrejurare alte presupuneri: dece nu i-s'a prefăcut pedeapsa într'o amendă, boierul Vartic având putinţa, prin clasa socială căreia aparţinea, să dămolească colectivitatea domnească, cum am mai observat?

Fie vorba de trădare, fie vorba de o crimă de drept comun, cazul merită să fie menţionat căci în ambele supoziţii el este interesant pentru ceeace urmărim noi, cu toată lipsa de preciziune a ştirilor.

Despre comportarea lui Alexandru Vodă Lăpuşneanu cu boierii în prima lui domnie, aflăm din scrisoarea unor boieri către împăratul Ferdinand: ...„unora le scotea ochii, pe alţii îi spânzura, altora le tăia capul, pe alţii iarăş îi înţepa, aşa că se tem să nu fie cu toţii stârpiţi"... [2] Nu ştim,

1 Arh. ist., vol. I, 1, p. 144.
2 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 67.

www.dacoromanica.ro

cu părere de rău, cari au fost aceşti boieri, dar dacă li-se aplica lor aseminea pedepse, apoi desigur că măsura nu se oprea aici. Ştirea, şi în această formă, este elocventă, vina fiind colectivă; ultimele cuvinte sunt în deosebi semnificative pentru procesul acestui fel de vină: „se tem să nu fie cu toţii stârpiţi", un fapt cu putinţă în astfel de împrejurări.

Cum am spus, nu ştim care au fost boierii, asupra cărora Vodă Lăpuşneanu a aplicat cu atăta străşnicie vina colectivă. Credem totuşi, cu multă probabilitate, că printre ei au fost Stanciu pârcălabul caşi cumnatul lui, Lupul păharnicul, cari au fost decapitaţi şi a căror avere a fost confiscată, după cum reesă din următorul document dat de Petru Vodă în 1587, Mai 4: „Iată au venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri, a mari şi a mici, giupâneasa Sora şi de a ei bună voe de nime îndemnată nici silită, şi au dat un sat anume Botoşiniţă pe Horaiţ fetii sale Marichii, femei slugii nostri Mihailescul uricar, deosebit de toţi copiii pentruce că câte sati au avut e, aceli toati au fost luate, când au fost tăet bărbatul ei Stanciul pârcălabul şi fratele ei Lupul păharnicul şi după acee i-au adunat pre ei Mărica, car pentralt sat pe unde au avut maica ei Sora ca să aibă ea a ţine împreună cu fraţii ei"... [1]

Se ştie că, în toamna anului 1561, Despot vine cu ajutor polon împotriva lui Alexandru Lăpuşneanu, şi că acesta îşi pierde domnia.

In răstimp un slujitor din ai lui îi dă de veste că Despot a trecut Nistrul şi că se îndreaptă spre capitala ţării; „de care lucru, cu adevărat ştiind Alexandru că Despot au murit, n'au crezut; ce au învăţat să taie capul aceluia ce au adus această veste, dându-i vină că face spaimă ţărei". [2]

Domnul desigur că nu s'ar fi oprit la această măsură, dacă, aşteptând desfăşurarea evenimentelor, s'ar fi convins de presupusa vină a slujitorului său, ci ar fi procedat deasemenea la confiscarea averilor lui, dacă le-ar fi avut.

---

1 Teodor Balan, Doc. Bucov., vol. I, p, 97.
2 Letop. Ţarei Mold., ed. II Kogăl, T. I. Apendice, Simeon Dascalu, p. 431.

www.dacoromanica.ro

Imprejurările ulterioare l-au silit să fugă, cum se ştie, în faţa lui Despot, care chiar venea împotriva lui. Procesul vinei colective început prin decapitarea slujitorului domnesc a fost oprit, Alexandru Lăpuşneanu fiind învins; dar acest proces ar fi avut cel puţin aceiaşi soartă dacă voevodul fugar ar fi rămas învingător.

Şi acum se poate uşor pune întrebarea, dacă ne mai găsim în faţa vinei colective, dacă nu-i o vină individuală, cum ar vorbi aparenţele? Vădit nu; căci îndată ce se aduce ştirea că duşmanul a intrat în ţară, vestitorul este ucis, fără nicio altă consideraţie, într'un cuvânt fără judecată, adică fără o cercetare prealabilă a sufletului celui presupus vinovat, spre a fi descoperită intenţia criminală.

Intre cele două domnii ale lui Lăpuşneanu, stă pe tronul Moldovei, câţiva ani, Iacob Eraclide Despotul. In purtarea acestuia, faţă de înaintaşul lui, găsim aplicarea aceloraşi procedee în ce priveşte vina caşi pedeapsa: „Devenit stăpânul Moldovei prin fuga lui Lăpuşneanu... se îndreaptă îndată spre Suceava, punând mâna... pe toate bogăţiile lui Alexandru"... [1]

In cele din urmă s'a văzut că Despot, caşi cei doi fii ai lui Petru Rareş, lucra pentru o colectivitate străină şi nu pentru aceea pe care o simboliza: „Despot îşi pusese în gând să întoarcă pe Moldoveni la religia protestantă... Bine înţeles că boierimea şi mai ales poporul privea aceasta... ca un aşezământ pierzător de suflete. Toate aceste lovituri, date religiei ortodoxe... îşi găsiră culmea, când Despot, având nevoie de bani, puse să topiască un policandru şi mai multe odoare de prin biserici, pentru a-şi procura metalul trebuincios. Astfel Despot... lovia în simţimintele cele mai scumpe" [2] ale poporului.

Colectivitatea simţindu-se adânc jicnită şi deci serios ameninţată a recurs la o reacţiune violentă împotriva lui Despot: „ţăranii erau să-l ucidă" dar nu numai pe el ci şi pe o parte din boieri pe „hatmanul Barnovski şi un episcop". [3] Direcţia pedepsei este, cum vedem colectivă, căci

1 Xenopol, op, cit. p. 67.
2 Ibid., p. 74.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

cei doi boieri erau cei mai deaproape de domn, cel puţin în ochii lumei răsvrătite şi deci aceasta îi pecetluise pentru aceiaşi soartă.

Dar dacă colectivitatea nu ş'a atins ţinta de data aceasta, explozia tot a avut loc, când în fruntea nemulţumiţilor s'a aşezat Tomşa, un dibaci viclean, privit însă cu simpatie de Moldoveni,—simboliza mai ales apărarea credinţei jicnite—, ceeace a făcut pe Ureche să-l numească „om cu inimă mare". [1] Au fost ucişi ca fiind vinovaţi colectivi: „soldaţi şi lucrători străini"..., văduva episcopului Lusinski [2] de ritul socinian, [3] se dărâmă şcoala din Cotnari, [4] un mijloc ascuns de propagandă luterană [5] ...prind pe o fiică a lui Despot, pe care o avusese dintr'o concubină greacă, o ucid şi trimit pe mama ei la mânăstire; dau morţei deasemenea pe toate femeile sau copii ostaşilor celor închişi cu Despot"...[6]

La urmă a venit deasemenea rândul lui Despot cum ne spune cronica: ...„Dacă văzu că l-au viclenit toţi boierii, şi l-au părăsit toţi slujbaşii, şi ţara s'au rădicat asupra lui, şi ajutor de unde avea nădejde... nu-i vine, aşa văzând perirea sosita asupra capului său, îmbrăcat domneşte au eşit afară din cetate... şi se închină Tomşii. Iară Tomşa cu multe cuvinte l-au mustrat, aducându-i aminte de multe lucruri fără de lege ce făcea, că nu numai ţara pustieşte, ci şi bisericile desbracă, şi-şi râde de lege. Cu aceste cuvinte mustrându-l, Tomşa l-au lovit cu buzduganul, şi de acì toată oastea s'au lăsat la dânsul, unde acoperindu-l mulţime, cu multe rane i-au pătruns trupul... De aci în pedestrime s'au lăsat, ba i-au tăiat şi i-au snopit; unora li-au tăiat nasurile şi urechile". [7] Dar şirul vinovaţilor tot nu s'a sfârşit căci „după uciderea lui Despot, Tomşa prinsese pe fratele adoptiv al acestuia, Dimitrie, şi-l însemnase la nas". [8]

Se vede lămurit, cât de mare a fost numărul victimi-

---

1 Gr. Ureche, op. cit., p. 191.
2 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 78.
3 Ibid., p. 73.
4 Ibid., p. 78.
5 Ibid., p. 74.
6 Ibid., p. 78.
7 Gr. Ureche, op. cit., p. 202-203.
8 Xenopol, ibid., p. 82.

www.dacoromanica.ro

lor pe care li-a făcut colectivitatea trădată de presupusul ei simbol, Despot Vodă; credem însă că el a fost cu mult mai mare decât ne spun ştirile ajunse până la noi. Nu scapă cum vedem nici lucrurile de furia colectivităţii: şcoala din Cotnari; nici femeile: văduva unui fost episcop de rit străin celui local şi femeile ostaşilor lui Despot, nici copiii: fiica lui Despot caşi copiii aceloraş ostaşi, şi în fine însuşi aceşti ostaşi. Indârjirea a fost aşa de mare încât poate fi vorba de un linşaj al lui Despot însuşi. Despre confiscările de averi nu am putut afla, dar nu se poate să fi lipsit. Insă şi fără aceste date fenomenul ni se prezintă aici într'o formă aproape clasică.

Faţă cu Ştefan, fiul lui Rareş, apucat de groaza morţii, cum am văzut, în faţa boierilor conjuraţi, Despot ne apare ca o personalitate de un grad superior, ceeace dovedeşte ce adânc pătrunsese în el colectivitatea pe care o simboliza: s'a dus cu tot fastul domnesc în faţa călăului, ce-l aştepta.

Interesante ne apar deasemenea faptele, petrecute în oastea lui Despot, închisă în cetatea Sucevei, unde era asediat de Tomşa cu ai lui, cum am văzut:

In mijlocul trupelor lui Despot se produce nelinişte din cauza înclinărei unora pentru a se pune sfârşit răsboiului. In acest timp Despot Vodă, cuprins fiind de aceiaşi nelinişte din cauza nesiguranţei, „văzut-au şi pe oarecare din cetate grăindu de pe zidu cu alţii de a Tomşii, pe care întrebându-l Despotu Vodă să-i spuie ce au vorovitu şi el nevrându să spuie deplin, l-au omorîtu. Atuncea mare gâlceavă şi strigare se auzia în cetate: că Despotu Vodă, prepuindu-şi pe Petru Devan polcovnicul, vrea să-l omoare, care mai înainte era de mare credinţă la Despotu Vodă. Eară slujitorii văzându năpasta ce se făcea polcovnicului său, mare zarvă făcură"... „Inţelegând Despot sfatul lor, pus-au de au omorîtu într'o casă pre Petru Devan"...[1]

Ajunsă în complectă nesiguranţă, colectivitatea, simbolizată prin Despot Vodă, îşi caută vinovaţii pe care-i omoară spre a se putea linişti. Dar aceşti vinovaţi alcătuesc

1 Letop. Ţărei Mold., ed. II. Kogăl. T. I, Âpendice, Neculai Costin, p. 445.

www.dacoromanica.ro

un grup, cum se poate vedea din textul citat. Din acest grup sunt uciși doi, fiind presupuși că fac parte dintre conjurați. In ce privește pe acel „oarecare din cetate", care a vorbit peste zid cu soldații lui Tomșa, cercetările sunt complect sumare. Pe cel de al doilea, pe boierul Petru Devan, Despot îl presupune numai spre a-l ucide împotriva grupului care protesta caşi la prima mișcare, căci se simțea legat cu acesta și atingerea lui insemna atingerea grupului respectiv.—Vina colectivă este vădită.

Nu poate fi îndoială că pedeapsa s'ar fi întins deasemenea asupra altora din grup sau chiar asupra tuturor, și de aici mai departe la familiile, din care făceau ei parte, dacă Despot ar fi rămas victorios în urma luptelor cu Tomșa.

Lăpușneanul, spune cronicarul Ureche, a omorît 47 boieri, „pe carii îi prepusese el că pentru viclenia lor au fost scos din domnie". [1] Iată cum povestește această faptă Neculai Costin: „Alexandru Vodă Lăpușneanu... au pus gându să se mântuiască și de vrășmașii săi cei din lăuntru, pre carii îşi prepusese el că pentru vicleşugul loru fu scos den domnie. Invăță în taină pre slujitorii săi, ce-i avea în leafă, oameni străini, de s'au supus în curtea domnească în Iași, și chemându la curte pre boieri, carii viindu fără grijă de primejdie, nice gândindu de fapta tirănească ca aceea, dacă au intrat toți în curte, atuncea slujitorii, pre învățătura ce au avutu, au închis poarta și s'au slobozitu cu săbiile ca niște lupi într'o turmă fără păstori, în boieri, a-i tăiare și a-i snopire, și a-i giunghiare; și nu numai pre boieri, ce și pre alți oameni, câți și erau în curte, nu-i mai alegeau; vinovați nevinovați, pre toți i-au tăiatu, mulți săriau de pen ferești de sus, de și-au frântu picioarele. Atuncea numai boieri s'au găsit periți 47! fără de alții câți voru fi peritu întru acea zarvă tirănească". [2]

Acesta este un exemplu foarte caracteristic pentru fenomenul, pe care-l cercetăm. Domnul, simbol al unei societăți în grea suferință, pe pragul morței în fiecare clipă, crede că nesiguranța îi vine de la o clasă de oameni vicleni, de la boieri, și atunci pune la cale, cum vedem, măcelărirea lor.

1 Gr. Ureche, op. cit., p. 208.
2 Letop. Țării Mold., T. I, ed. II Kogăl., Apendice, p. 447.

www.dacoromanica.ro

Loveşte, cu tot dinadinsul în grup, cum era firesc, pentru că acesta era vinovatul fără să fie muncit de deosebirea, care-i vine în minte lui Neculai Costin, o personalitate care trăeşte cu mult mai târziu, formulată în chipul următor: „vinovaţi nevinovaţi, pe toţi i-au tăiat". Mai mult încă, în furia ei, colectivitatea a depăşit marginele propuse, ceeace-i deasemenea foarte firesc, căci a omorît „nu numai pe boieri, ce şi pe alţi oameni, câţi erau în curte nu-i mai alegea".

N'am putut afla numele boierilor căsăpiţi de Lăpuşneanu, vremea de atunci neţinând la acest lucru, căci doar era vorba de uciderea unui grup şi nu a câtor-va persoane, aceste neinteresând societatea în chip deosebit.

Presupunem totuşi că averile celor omoriţi au fost confiscate, căci semnele nu lipsesc şi în acest chip numărul celor vinovaţi a crescut foarte mult:

In adevăr, fiul lui Alexandru Vodă Lăpuşneanu, Bogdan Vodă, dă la 6 Iulie 1570, în Suceava, mânăstirii Râşca satul Popeşti, luat de Alexandru Lăpuşneanu de la „Lupul, feciorul Dionisii călugăriţii, nepot Tăutului, în vremea viclenii sale, când s'au fost râdicat domn asupra capului Domniei mele (sic) Alexandru Voevod, când au şi pierit". [1]

Că lucrurile s'au petrecut astfel ni-o dovedeşte deasemenea un alt uric, apărut cu mult mai târziu, în 1581, Iunie 3, la Trotuş, şi în care ni se spune următoarele: „Io Iancu Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovii; adică au venit înaintea noastră şi înaintea alor noştri moldoveneşti boiari Irina, fata lui Neagoe cămăraş, jăluitu-s'a noao cu mare jalobă şi cu mare mărturie, cu oameni buni şi bătrâni... zicând cum privilegiile şi ispisoacele ce le-au avut tatul ei Neagoe cămăraş pe jumătate sat din Costeşti, şi pe vii, care sunt la Trotuş şi pe ai săi drepţi robi ţigani, anume Simeon cu copiii săi şi Murăşco cu copiii săi... aceste privilegii şi ispisoace dânsa li-a pierdut în zilele lui Alexandru Voevod, când i-au tăiat lui capul". [2]

I-s'a tăiat capul lui Neagoe cămăraşul de către domn,

1 N. Iorga, Studii şi Doc., vol. VI, p. II, p. 56; comp, Th. Codrescu, Uricarul, vol, XXII, p. 62 şi urm.

2 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. XIX, p. 149 şi urm.

www.dacoromanica.ro

credem, în urma unei abateri grave, care, în aceste vremuri, era viclenia, deşi în document nu se dă pricina acestei pedepse. Ni se spune mai departe că actele de stăpânire li-a pierdut, atunci când a fost decapitat, ceeace înseamnă, cu multă probabilitate, că odată cu pedeapsa dată lui Neagoe Cămăraşul i-s'a confiscat deasemenea averea, actele fiindu-i distruse de domnie, cum se obicinuia în acest timp.

Se poate însă ca domnul următor, din consideraţii personale, să nu fi intervenit ca moşiile confiscate ale lui Neagoe Cămăraşul să fie în stăpânire domnească, ci li-a lăsat, mai departe, Irinei; iar aceasta, mai târziu, când furia colectivă se potolise dealbinelea, a cerut din nouă actele de stăpânire de la domnie.

Uricul de faţă mai prezintă însă şi o altă însemnătate: în adevăr ni-se înfăţişează pentru a doua oară în cursul unui secol, după ştirile, pe care le-am putut afla, un fapt de o deosebită importanţă: colectivitatea jicnită se uită pe sine şi trage cu urechia, cum am mai spus,[1] la interesele străine de ea. Ceeace înseamnă că timpurile nouă, semnalate prin atitudinea lui Petru Rareş faţă de neamul Păstrăveştilor îşi fac tot mai mult loc, precum dovedeşte gestul lui Iancu Vodă faţă de Irina, fiica boierului hain Neagoe Cămăraşul.

Vina colectivă căzută, cum se vede limpede, asupra lui Neagoe Cămăraşul caşi asupra fiicei lui, începe a-şi pierde puterea, prin limitarea efectelor ei în timp; desigur că mai este încă mult până în clipa când societatea se va concentra asupra unui singur vinovat, căutând să-i scruteze sufletul, spre a-i găsi intenţia. Dar începutul s'a făcut, cum se constată aici.

Pedepsirea lui Tomşa şi a boierilor, care-l însoţeau, deşi are loc în Polonia unde e dată de Polonezi, a fost cerută în parte de Alexandru Lăpuşneanu, căci iată ce citim în cronică cu privire la începutul celei de a doua domnii a lui:

„Eară Alexandru Vodă, dacă s'a aşezat la domnie scos'au ceauş împărătesc de au trimes cu pâră la Craiul

1 V. mai sus p. 69-70.

www.dacoromanica.ro

Leşesc, la Jigmond, asupra Tomşei şi a boierilor pentru vicleşugul loru. Văzând craiul şi solul trimes de la împărăţie, prin mijlocul lui Alexandru Vodă, cu pâră asupra Tomşii şi a altor boieri vicleni şi ştiindu şi de prinsoarea şi moartea lui Visnoveţchi... şi pentru sluţia a mulţi ce făcuse Tomşa, trimis'au pre omul său, anume Krasinski, de au tăiatu capul Tomşii şi aceloru boiari a lui, anume: Moţoc şi Veveriţă, şi Spancioc. Zice Istvanfie că şi Stroici au peritu atuncea". [1]

Un grup, în frunte cu fostul domn Tomşa, este nimicit prin aplicarea vinei colective. Presupunem însă, cu multă probabilitate, că vina s'a întins deasemenea la familiile celor decapitaţi, cărora trebuie să li-se fi confiscat averile, deşi ştirile lipsesc, pe cât am putut cerceta.

Alungat din prima domnie de Despot, cum se ştie, Lăpuşneanul nu s'a mai putut răzbuna pe fostul lui rival, căci acesta căzuse pradă altora, cum am văzut; dar furia domnului reîntors la tron nu era cu toate acestea potolită, cum reesă din comportarea lui cu fratele adoptiv al lui Despot, Dimitrie, însemnat la nas de Tomşa: [2] „Când Tomşa fugi în Polonia, un boier... puse mâna pe acel frate... şi-l aduse" lui Lăpuşneanu.

„Lăpuşneanu însărcină cu răzbunarea lui pe cumplita Kiajna, în contra căreia Despot uneltise tocmai, în scopul de a procura şi fratelui său un trai în ţările române". [3] Iată cum povesteşte Xenopol omorârea lui Dimitrie după Sommer: „După ce puse să-i taie capul, ordonă călăului să i-l aducă în ospăţul, unde ea prăznuia împreună cu boierii răpunerea ereticului, şi puse să-l arunce sângerând pe masă între tacâmuri şi pahare, iar ea sculându-se în picioare scuipă în faţa acelui cap rostogolit". [4]

O vină venită din păcatele altora aduce pedeapsa capitală asupra lui Dimitrie, pentru ca apoi să treacă dela el asupra cadavrului lui: şi Kiajna „sculându-se în pi-

1 Letop. Ţării Moldovii, ed. II Kogăl., T. I, Apendice. Neculai Costin, p. 446-447; pentru trădarea lui Moţoc etc., v. Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 67, 69, 77.
2 V. mai sus.
3 Xenopol, op. cit. vol. V, ed. III, p. 82.
4 Ibid. Comp. Hurm., vol. XI, p. XIV—XV.

www.dacoromanica.ro

cioare scuipă în faţa acelui cap rostogolit". Colectivitatea se comportă, cum vedem, ca în zilele înfăţişării ei primitive: aici răsbunarea s'a întins asupra cadavrului, iar mai sus asupra lucrurilor, când a fost dărmată şcoala din Cotnari; cât priveşte copiii şi femeile, ei sunt vinovaţi şi deci obiecte de răsbunare ca ceva de sine înţeles.

N'am putut afla cine a fost boierul, care, deşi a prins pe Dimitrie şi l'a dat domnului, cum ştim, nu ş'a putut răscumpăra greşeala faţă de el şi a fost deasemenea ucis.[1] Cu atât mai puţin se ştie ce s'a făcut cu moşiile lui; presupunem că au fost confiscate, dacă ţinem în seamă îndârjirea lui Lăpuşneanu faţă de el.

Dar şi fără aceste ştiri se poate susţinea, fără prea mare greutate, vina colectivă, când ne gândim că grupul boieresc l'a părăsit, viclenindu-l, la sfârşitul primei lui domnii şi i-s'au opus, când a voit să vină în adoua domnie. Din acest grup face parte deasemenea fostul lui secretar Georges de Revelles, căci acesta a fost printre trădători, când a venit Despot asupra lui Lăpuşneanu. Şi acesta a fost ucis.[2]

Ioan Vodă cel Cumplit n'a apucat să se aşeze bine pe tronul Moldovei, când este atacat de predecesorul său Bogdan, fiul lui Lăpuşneanu, susţinut de Poloni. In acest timp „Ioan Vodă aflând cu vicleşug pe boiarul Ionaşcu Sbierea... care lucra pentru Bogdan şi partida polonă, îi taie capul chiar în ziua de Paşti... Această pedeapsă făcută într'o zi mare, în contra canoanelor... contribue a arunca pe Ioan Vodă hula că ar fi eretic".[3]

Nu ştim ce s'a făcut cu averile acestui boier, vedem însă că este ucis fiindcă făcea parte dintr'un grup protivnic domnului şi în această calitate; a fost decapitat în ziua de Paşti, cum ne spune istoria, şi în felul acesta suferinţa s'a întins neobişnuit de mult ceeace n'ar fi fost cu putinţă, dacă numărul celor vinovaţi n'ar fi fost tot aşa de mare.

Cronicarul Ureche, vorbind despre Ion Vodă cel Cumplit, ne arată prăpădul pe care acest domn l-a făcut prin-

1 Xenopol, Ibid.
2 Ibid.
3 Ibid., p. 89-90.

www.dacoromanica.ro

tre boieri, fără să amintească de confiscarea averei lor; doar numai pomeneşte, în treacăt, ce urmărea domnul prin cuvintele „vrând să ia agonisita tuturor“.[1]

Ioan Vodă cel Cumplit a lovit, cum ne spune cronica[2] fără cruţare în clasa boierească şi aceasta e destul spre a vedea că dânsul privea ca vinovată toată boierimea din vremea lui, în a cărui suflet viclenia stătea pe planul întâi. Insăşi reacţiunea, manifestată de mai multe ori din partea acestei clase, dovedeşte că ea simţise loviturile primite, ca tot, din partea acestui domn, cum se vede din trădarea ei în masă de către boieri în luptele cu Turcii: Irimia Golia, pârcălab de Hotin, vornicul Murgu, stolnicul Bilăi, hatmanul Slăvilă etc.,[3] caşi din constatările istoricului Xenopol că Ureche exasperează actele de cruzime ale lui Ioan Vodă cel Cumplit, cá este, cu alţi termeni, pătimaş în aceste relatări;[4] ori aceasta n'ar fi fost cu putinţă, dacă n'ar fi avut resunet deasemenea în sufletul său jicnirile domneşti ale boierimei moldovene cu care cronicarul se simţea solidar. Se vede, deci, cât de departe răsbat durerile grupului şi cât de târziu i-se aplică lovituri celui care le-a pricinuit.

Procesul de exterminare al clasei boiereşti, în urma vinei colective, pricinuit de viclenia ei, se vede deasemenea din faptul că Ioan Vodă s'a sprijinit pe ţărănime, privindu-se deci ca simbol al colectivităţii isvorîte din ea, ca şi Ştefan Voda cel Tânăr, odată ce colectivitatea intermediară era caşi inexistentă în ochii lui. In adevăr iată ce citim în istoria acestui domn: „pedestraşii ţineau pe Ion Vodă in mijlocul lor“, —cu prilejul luptei dela Cahul cu Turcii,—„şi nu-l lăsau să treacă la călăreţi, fiind foarte îngrijaţi de viaţa lui, şi temându-se ca nu cumva să-l înşele boierii, şi să-l dee de viu în mânele Turcilor, pentrucă pedestrimea, toţi ţărani, aveau o deosebită iubire şi credinţă pentru Ioan Vodă“.[5] Iar după uciderea lui: „Petru Schiopul fu pus pe tronul Moldovei, în mijlocul lacrimilor poporului care regreta pe Ioan“.[6]

1 Op. cit., p. 221.
2 Ibid.
3 Xenopol, ibid., p. 102-104.
4 Ibid., p. 94-95.
5 Ibid., p. 96.
6 Ibid.

www.dacoromanica.ro

In anul 1575, Aprilie 7, găsim un uric apărut în Iași prin care Petru Șchiopul, domnul de pe atunci, dă lui Andrei postelnicul trei fălcii de vie la Cotnari; fusese cumpărate de Ruxanda Doamna și Bogdan iar apoi date lui Vasile Bălțatul, fost logofăt, „când am dat jumătate din trânsa Doamnei, sora lui Bogdan Voevod căci am mai dat Domnia mea aceste vii lui Bălțatul logofăt, iar el nu a slujit Domniei mele cu credință, ci a fugit dela Domnia mea și s'a închinat lotrului de Crețu și s'a pornit cu Ioan, fratele Crețului, și a venit cu mulți lotri cazaci, când Ioan se sculase împotriva Domnici mele și împotriva țărei Domniei mele și destul rău a făcut țării Domniei mele, dar Domnul Dumnezeu nu i-a lăsat să fie pe voia lor, ci i-au supus supt robia Domniei mele și însuși Bălțatul a pierit cu acei lotri. Deci am luat Domnia mea acele vii din pricina vicleniei lui și iarăși m'am milostivit Domnia mea pentru credinciosul Andrei"...[1]

In 1589, Mai 2, găsim un uric dat tot de Petru Șchiopul în Iași, în care-i vorba de confiscarea unei moșii din pricină că stăpânul ei a fost viclean, cum urmează: „Petru Vodă, Domnul Țării Moldovii, iată a venit înaintea noastră și înaintea boerilor noștri sluga noastră Petriman diacul și au pârît pe Simion Pilipovschie, fiul lui Pilipovschie și pe alți frați ai lui, pentru o bucată de pământ ce au fost hotărît sluga noastră Cucoană părcălabul, nevrând să-l păgubească (ca să o ție Pilipovschi) pe Petriman până unde au fost hotărîtă de Tăutul logofăt, dar au vrut să iei o bucată de pământ din heleșteul cel vechiu, unde se numește vadul de piatră în sus pe linie până la un heleșteu, ce l-a fost făcut Pilipovschie pe de amândouă părțile Velii și au vrut să-l lipească di hotarul Mihălcăuților, pentru că și mai dinainte i-au fost cumpărătură satul Bricenii, și el încă stăpânește până la heleșteul cel vechiu; deci la aceasta văzând Domnia mea că nu merge cu dreptate Simion, fiul luì Pilipovschie, am luat dela dânsul acel mai sus numit satu, aldoilea fiind-că au fost cumpărătură tatului lor lui Pilipovschie și ne-au fost el vinovat noaî pentru că s'au fost închinat acelui tălhariu Crețul, când au venit cu căzacii în

1 Stoica Nicolaescu, op. cit.. p. 271-272.

www.dacoromanica.ro

pământul Domniei mele, deci de acum înainte di vor mai scoate copiii lui Pelipovschi niscaiva dresuri... să nu aibă a se crede"... [1]

Se vede lămurit cum vina n'o poartă numai bătrânul Pilipovschie, care-şi călcase credinţa faţă de domnul lui, Petru Şchiopul, ci şi copiii lui, Simion şi ceilalţi; documentul este categoric în această privinţă: „deci deacum înainte di vor mai scoate copiii lui Pelipovschi niscaiva dresuri... să nu aibă a se crede".

Intre 1579—1582 stă pe tronul Moldovei un fiu natural al lui Petru Rareş, anume Iancu Sasul.

Acest voevod caşi cei doi fii ai lui Petru Rareş, despre care a fost vorba, [2] nu simbolizează colectivitatea generală menită să fie întrupată de el şi nici pe aceia izvorîtă din clasa boierească. Era, înadevăr, „de lege luteran, pravoslavia nu iubia... Toată nedumnezeirea şi eriticia sa şi-au arătat, că lăcomie de avuţie nespusă avea, pentru care pre mulţi au omorît. Mai apoi, de lăcomie mare ce avea, trimise să ia a zecea din boi în toată ţara. ...Multe lucruri spurcate şi nedumnezeeşti făcea Iancul Vodă în domnia sa, că de răul lui toată ţara şi boierii să oţăra... Şi era om curvariu peste seamă... că jupânesele boierilor de la masa doamnei sale le scotea de le făcea silă" [3]

Putem aşeza, deci, pe Iancu Sasul alături de Iliaş şi Ştefan fiind trădător caşi fraţii lui fireşti.

Reacţiunea împotriva lui a avut loc în două rânduri: odată Lăpuşnenii [4] şi altădată boierii, care ş'au arătatu nemulţumirea lor prin pribegire: „mai vârtos Movileştii, vlădica Gheorghie, Eremia vornicul... şi frate-său Simion păharnicul, Balica hatmanul... au trecut la Ţara Leşască, alţii la Turci, alţii la Munteni, alţii prin alte părţi". [5]

Ultima reacţiune a dat greş, aşa că nu poate fi vorba de o vină colectivă, decât în măsura în care apărătorii lui

---

1 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. XXIV, p. 186 şi urm., precum şi IIurm. vol. XI. p. XLIV, unde alături de boierul de mai sus este vorba de trădarea altor boieri între care este numit şi Slăvilă.

2 V. mai sus.

3 Gr. Ureche, op. cit., p. 248—249.

4 Ibid., p. 248.

5 Ibid., p. 249-250.

www.dacoromanica.ro

Iancu Sasul au ispăşit pentru el în ciocnirea cu Lăpuşnenii; dar domnul în mânia lui a procedat, susţinem, cu ajutorul aceleiaşi vine colective lovind în răsculaţi şi în ai lor, căci istoria vorbeşte deasemenea cu prilejul acestui domn de confiscările averei „unui boier mare executat pentru trădare".[1] N'am putut afla precis care a fost acest boier, se poate să fi fost Ioan Golia, deoarece ni se semnalează următoarele: In timpul domniei lui are loc „emigrarea boierilor, dintre care tăiase pe unul, foarte puternic, Ioan Golia";[2] cu toate acestea vina colectivă este vădită.

Pribegia a fost pedeoparte o armă a boierilor împotriva domnului şi de aceea acesta trebue să fi reacţionat contra rudelor boierilor, fugiţi din ţară, cum ne spune cronicarul, deşi nu ştim în ce fel anume s'a întâmplat acest lucru. Pede altă parte însă pribegirea înseamnă suferinţă şi riscuri multe pentru cei ce o folosesc ca şi pentru ai lor, chiar dacă domnul ar fi rămas nepăsător în faţa acestui avertisment al boierilor. Ciocnirea domnului, orice colectivitate ar înfăţişa el, era prin aceasta chiar încadrată într'o vină colectivă.

Cine cunoaşte însă mai deaproape spiritul societăţii româneşti nu se poate îndoi că, în faţa acestor fărădelegi ale lui Iancu Sasul, n'a izbucnit obişnuitul blăstăm, care oglindeşte de cele mai multe ori, o vină colectivă, cum am arătat în deosebi cu un alt prilej.

In cronica lui, boierul Ureche povestind războiul pe care Aron Vodă l-a avut în 1592 cu un domnişor ce-i zicea Bogdan Vodă, ne dă din nou, o pildă de vină colectivă: „Intr'acestea, spune el, răutăţi şi belituri ce făcea Aron Vodă, de nevoie mare ne mai putând suferi ţara, s'au rădicat Orheianii şi Soroceanii cu un domnişor ce-i zicea Ionaşco, pe carele îl alesese dintru dânşii cap, şi-i puseră nume Bogdan Vodă. Aron Vodă, dacă au înţeles de aceasta, au dat ştire alţii ţări să se strângă, şi el fără zăbavă au eşit cu curtea şi cu lefecii săi.

Insă mai nainte de ce au eşit din curte, au tăiat pre

---

1 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 112.
2 N. Iorga, Introducere la Doc. Hurm., vol. XI, p. L.

www.dacoromanica.ro

Bucium Vornicul cel mare şi pre Bârlădeanul logofătul şi pe Paos vornicul, zicând că-i cu ştirea lor.

Deci au purces împotriva vrăşmaşilor săi, şi mergând au pus pre Ureche logofăt mare...

Deci, dacă au spart Aron Vodă pre viclenii săi, nici un loc n'a lăsat să nu fie plin de vrăşmăşia lui, că nu pierdea numai pre carii au fost într'acel război, ce şi seminţiile lor, şi vinovaţi şi nevinovaţi". [1]

Ni se arată precis cât de adânc au pătruns loviturile colectivităţii simbolizate. cum vedem, prin Aron Vodă; până aici o parte din vinovaţi sufereau prin confiscarea averii, acum însă cronicarul vorbeşte de o stârpire a seminţiilor celor presupuşi că ş'au călcat jurământul de credinţă. Numărul vinovaţilor a crescut tocmai din cauza creşterei puterii de reacţiune a colectivităţii, revenind, în felul acesta, la forme mai primitive, pe care nu le-am putut constata în trecutul nostru din lipsă de urme istorice. Iar manifestarea aceasta desnădăjduită, pe care, în grade mai mici, am mai întâlnit-o de pildă la Vlad Ţepeş, Lăpuşneanu şi Ion Vodă cel Cumplit, pare să stea în strânsă legătură cu nesiguranţa mereu în creştere, în a doua jumătate a sec. 16, a colectivităţii moldoveneşti. Procesul nimicirii ei, care se va sfârşi la începutul secolului al 18, începuse, cum vedem, cu o sută cincizeci ani mai înainte.

Gestul lui Aron Vodă a fost însoţit, ca deobicei, deasemenea de confiscarea averilor celor omoriţi; ştiri, în această privinţă, am găsit pentru o parte din averea lui Paos vornicul şi a logofătului Bârlădeanu.

Intr'un document, dat în Iaşi în anul 1612, Mai 25, citim următoarele: „Ştefan Vodă cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovii; dat'am şi am întărit însuşi Domnia mea slugilor noastre lui Ionaşco şi fraţilor săi Ursul şi Patraşco şi Gavrilaş, fiii lui Paos dvornicul, ai lor drepţi robi ţigani din ispisoc de danie ce-an avut tatăl lor Paos dvornicul de la Petru Voevod, numele lui Gavril, fără ţigancă; iar fă-

1 V. Op. cit., p. 263-264. Comp. Letop. Ţării Mold. ed. I Kogăl., T. I, Apendice, Neculai Costin. Domnia lui Aron Vodă cel Cumplit. p. 102-103, comp. N. Iorga, Introd. Doc. Hurm., vol. XI, p. LXXXIV, LXXXV

www.dacoromanica.ro

meaia lui, Magdalina, fost-a lor cumpărătură de la Patrașco și de la Andrei Hurul și cu toți fiii lui anume Cartas". [1]

De ce această revenire a lui Tomșa în 1612 asupra lucrurilor hotărîte definitiv de Aron Vodă în 1592, adică după două zeci de ani? Potolirea furiei colective poate fi invocată. De remarcat este însă că această revenire are loc numai cu privire la fii lui Paos nu și la memoria acestuia, care a rămas decapitat pentru trădare. Găsim același proces de transiție deasemenea în cazul de față, cum l-am mai întâlnit de câteva ori până acum: colectivitatea, intrată în complectă liniște, începe să vadă cu alți ochi ceeace nu-i era cu putință în timpul furtunei prin care a trecut cândva și încă multă vreme după aceia.

In ce privește o parte din averea lui Bârlădeanul logofătul citim următoarele într'un hrisov, dat de Irimia Movilă în 1605, Aprilie 2: Noi Irimia Movilă Voevod... Domnul Moldovii. Iată că au venit înaintea noastră și înainte boierilor noșfri, jupâneasa Irina și jupâneasa Agafia și fratele lor Isac, și sora lor Gaftona, ficiorii răposatului biv-logofăt Bârlădeanu, și s'au jăluit nouă cu mare jalobă, și cu mare mărturii a mulți boieri și slugi de curte domnească, și megieși de prin prejur, zicând că dresurile de cumpărătură ce au avut de la Petru Vodă și ispisoace de întăritură de la Aron Vodă, pe o siliște anume Zelina pedinjos de Medveja, ce este în ținutul Hotinului, acele dresuri au pierit, când au pierit singur Bârlădeanul logofătul în zilele lui Aron Vodă, ear altele au pierit când au venit Mihai Vodă în pământul Moldovii, și satal acela atunci au ars, și de atunci este pustiu. Care acea siliște au fost de cumpărătură Bârlădeanului de la Crăgun Prodan și de la nurorile lui..., drept 1500 zloți tătărăști, din dresu de miluire... de la bătrânul și bunul Alexandru Vodă, și din dresu de întăritură ce au avut... de la Alexandru Vodă. Deci noi văzând atâta jalbă și mărturii, așișderea și de la noi am dat celor mai sus scrișî feciorii Bârlădeanului logofătul, pe acele de mai sus zise siliște, anume Zelina, ca să fie și de la noi uric și ocină cu tot venitul..." [2]

1 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. XX, p. 202.
2 T. Codrescu, Uricarul, vol. I, ed. II, p. 158-159.

www.dacoromanica.ro

Cum vedem o nouă revenire făcută de Irimia Movilă în 1605, adică după 13 ani de la decapitarea lui Bârlădeanu şi a confiscărei averei lui de către Aron Vodă.

Ne găsim, din nou, în faţa unui gest prin care se face deosebire între tatul singur vinovat şi fiii lui, care n'au a suferi din vina părinţilor lor şi deci în drumul spre individualism. A eşit acest gest dintr'un conflict de colectivităţi şi prin urmare dintr'o înfrânare trecătoare a colectivităţii simbolizate de Irimia Movilă? Nu putem preciza. Gestul însă este semnificativ.

Tocmai târziu în zilele domnului Ştefan Voevod, fiul lui Ştefan Tomşa, în anul 1623, aflăm dintr'un uric, dat de acest voevod în Iaşi, că Aron Vodă în ultimul lui an de domnie, 1593, a confiscat averea boerului Meleştan biv postelnic, pentru că acesta s'a unit cu Lobodă, hatmanul cazacilor, spre a-l scoate din domnie.[1]

Iată acest document:

„In numele Tatului şi al Fiului şi al sfântului Duh... iată eu... Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldaviei, fiul bine credinciosului Ştefan Tomşa Voevod, înştiinţare facem cu această carte a noastră... cum a venit înaintea noastră şi înaintea tuturor a lor noştri moldoveneşti boieri... rugătorii noştri călugări egumenul şi cu tot săborul de la sfânta mânăstire, numită Sfântul Necolai din ţărina Târgului Iaşilor şi s'au pârît de faţă cu cneaghina Mihalcei Meleştan şi cu copiii ei pentru un sat anume Rânzeştii pe Prut, ce-i în ţinutul Fălciului, zicând dânsa şi cu copiii ei, cum este lor acel sat dreaptă ocină şi daanie şi au pus înaintea noastră şi uric de daanie ce l-a avut unchiul lor Meleştan biv postelnic de la Petru Voevod. Iar rugătorii noştri călugări mai sus scrişi iarăşi au pus înaintea noastră uric ce l-au avut de la Aron Vodă de danie şi de miluire sfintei mânăstiri şi cu mare blestem, căci că l-au fost luat acel sat Aron Vodă de la Meleştan, biv postelnic, pentru viclenie, când a năvălit cu Lobodă hatmanul cu soldaţi mulţi cazaci în contra schiptrului cinstitului Impărat şi contra lui Aron Vodă şi multă pagubă s'a făcut şi a pră-

1 Despre năvala hatmanului Lobodă v. Gr. Ureche, op. cit., p. 270.

www.dacoromanica.ro

dat ţara noastră a Moldaviei. Pentru acea vină deci i-s'a luat satul acela, altă că şi mai înainte de Petru Vodă, încă a fost satul acela drept domnesc şi atârnător de ocolul târgului Bârlad şi Meleştan postelnic n'a avut copii din al său trup. Drept aceea şi Domnia mea cu tot al nostru sfat am judecat... iar cneaghina Mihalcoa, cu copiii ei, dânşii au rămas din toată legea ţării şi acel de mai sus scris sat Rânzeştii n'a fost lor de moşie şi l-a fost pierdut pe el mai sus scrisul Meleştan biv postelnic pentru vicleşie... Drept aceea Domnia mea dat-am şi am întărit înşâne acel de mai sus scris sat Rânzeştii la Prut... mai sus scrişilor rugătorilor noştri călugări"... [1]

Cum se vede boierului Meleştan biv postelnic i-se confiscă satul Rânzeşti pentru vicleşie; nu am putut afla ce s'a petrecut cu persoana lui mai departe; nu ştim, adică, dacă s'a retras peste Nistru odată cu oştile căzăceşti sau dacă, căzând în mâna lui Aron Vodă, faţă de care îşi călcase jurământul de credinţă, a fost ucis.

Precis reesă din acest document că vina lui Meleştan se întinde deasemenea asupra rudelor lui şi încă a celor colaterale: cneaghina Meleştan şi copiii ei nu pot stăpâni moşia moşului lor, fiindcă acesta a fost viclean faţă de domnul lui. Cum se explică totuşi îndrăzneala de a se adresa simbolului colectivităţii jicnite,—nu are nicio importanţă că-i Ştefan Vodă în loc de Aron Vodă—, spre a pretinde dreptul de proprietate, pierdut, am văzut din ce pricină? Pe o uitare a jicnirii suferite în urmă cu 28 ani, după care timp cneaghina şi copiii ei fac plângerea la domnie? Nu poate fi admisă aceasta, căci atunci ei ar fi trebuit să câştige cauza. Nu ne rămâne de cât o altă posibilitate: slăbirea colectivităţii şi deci putinţa de a fi asaltată de interesele individuale, care nu sunt, cum am mai spus ale ei. Aceste tendinţi sunt îmbrăcate aici într'o haină tradiţională: „şi au pus înaintea noastră şi uric de danie ce l-au avut unchiul lor Meleştan de la Petru Voevod", dar aceasta nu trebuie să ne înşăle, căci este un procedeu folosit de societăţile omeneşti în progres.

1 Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 309-316, comp. mai departe: Iacob Antonovici, Episcopul Huşilor, Doc. Bârlădene, vol. IV, p. 54 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Aron Vodă a domnit în două rânduri. Foarte semnificative sunt faptele cari au loc în Moldova înainte de întoarcerea lui în a doua domnie:

„Când Aron, chemat la Constantinopol... căpătă totuş din nou domnia... o nouă emigrare de boieri mari se îndeplini. Ieşiră atunci din Moldova Ureche logofătul, lăsat caimacam, Gheorghe, pârcălabul de Hotin, Jora, colegul acestuia, noul vistier Simion Stroici, Toader Veveriţă, secretar şi uricarul Ionaşco. Probabil că acest exemplu îl urmează —deşi pentru aceştia n'avem dovezi altele decât lipsa lor din divanul domniei a doua a lui Aron—: Andrei hatmanul... şi toţi pârcălabii din prima domnie ...Nu trebuie să uităm o a treia emigraţie, care mântui cu desăvârşire stocul vechilor boieri de ţară: partizanii acelui Petru Cazacu... Intre aceştia trebuie pomenit, mai ales, un om de război al Movileştilor, Orăş, Vascan Orăş hatmanul, aprod al lui Petru Şchiopul în 1587... [1]

Cum am mai spus'o pribegia, prin ea însăşi, este şi o pedeapsă, căci atât cei fugiţi, cât şi cei rămaşi în urmă din ai lor, sufăr prin însuşi acest fapt, fără să mai amintim de reacţiunea domnească împotriva boierilor emigraţi caşi împotriva neamului lor, căci pribegia era arma, de care boierii se foloseau tot mai des, pentru a lovi în domnul, simbol de colectivitate. Vina colectivă se vădeşte, cum uşor se poate observa, ca o urmare a pribegiei, fie privită ca ceva pasiv sau activ. Regretăm că ne lipsesc ştirile cu privire la reacţiunea domnească faţă de boierii de mai sus, apucaţi pe drumul pribegiei.

Boierii, care n'au fugit au fost ucişi, cum ne spune Neculai Costin:

„Aron Vodă, viind în ţeară în a doua domnie... vrut'au să-şi aşeze domnia mai fără grijă: şi îndată pre o seamă de boieri ce-i avea în prepus, i-au omorît; den carii, unul era anume Brut... era arbanaş de neam... şi sosit la mare avere...; pe acesta încă pentru avere l-au omorît". [2]

---

1 N. Iorga, Introd. la Doc. Hurm., vol. XI, p. LXXXIV—LXXXV.

2 Letop. Ţării Mold., ed. II Kogăl., T. I, Apendice, Neculai Costin, Domnia lui Aron Vodă cel Cumplit, p. 476, precum şi N. Iorga, Intr. la Doc. Hurm., vol. XI, p. LXXXI-LXXXII.

www.dacoromanica.ro

Pe o simplă presupunere că anumiți boieri i-au fost necredincioși, îi omoară Vodă Aron, iar averile le confiscă; numele acestor boieri nu le cunoaștem, singurul cunoscut este cel pomenit în document; pentru noi ajung însă datele menționate: „domnia mai fără grijă" și averea pe care o confiscă domnul, cum spune cronicarul.

Nici în lupta de la sfârșitul sec. XVI dintre Răzvan și Iremia Movilă n'au lipsit trădătorii, după cum aflăm dintr'un uric, dat la Iași de Radu Voevod în 1617, în cuprinsul următor:

„Cu mila lui Dumnezeu Noi Io Radul Voevod, Domnul Țării Moldovei, înștiințare facem cu această carte a noastră tuturor cui pre dânsa vor căta... adică au venit înaintea noastră și înaintea tuturor alor noștri boieri a mari și a mici fii Pătrășcoaei și au părît în multe rânduri pe sluga noastră Băseanul dvornic înaintea tuturor domnitorilor de mai înainte, pentru jumătate de sus de satul Boțești, care acea de sus jumătatea de sat i-s'a cuvenit lui să o cumpere în doaă rânduri: una sută ughi au dat fetei lui Costil: iar altă sută de ughi a dat-o lui Toader stolnicul, pentru că a fost luată de către Eremia Moghilă Vodă pentru hitlenie, când a venit Costil cu Răzvan Voevod asupra țării noastre"... [1]

Textul acesta nu ni-se pare destul de limpede, de aceia, înainte de a-l folosi, îl redăm așa cum ni-se pare nouă că-i just; E vorba de o pâră între fiii Pătrășcoaiei și Băseanul vornic, pâră care avusese loc în mai multe rânduri în fața domnitorilor de mai înainte pentru jumătatea de sus a satului Boțești, care i-s'a cuvenit să o cumpere de două ori Băseanul: odată a dat 100 de ughi fetei lui Costil și o altă sută lui Toader stolnicul. Această parte de sat fusese luată de Irimia Voevod pentru viclenie de la Costil. Domnul o întărește lui Băseanul, pentru că în mai multe rânduri dându-li-se zi, fiii Pătrășcoaiei n'au voit să-i întoarcă banii. De aici rezultă că această parte de sat pierdută de Costil în viclenie fusese dată de Eremia Movilă, sau de alt domn de după aceea, lui Toader stolnicul. Alt domnitor

1 Ghibănescu, Surete, vol. V, p. 121 și urm.

www.dacoromanica.ro

a întărit-o fetei lui Costil. Inainte de Radu Vodă Mihnea, Băseanul cumpărase cu câte 100 de ughi această jumătate de sat de la Toader stolnicul caşi de la Costil. Se vede că la această parte de sat avusese drept cândva deasemenea fiii Pătrăşcoaiei. Dreptatea o capătă însă de la domn, de la Radu Mihnea, Băseanul.

Cum vedem moşia lui Costil este confiscată din pricina actului de trădare: vinovată fiind alături de Costil fiica lui, despre care-i vorba în uric. Se pare însă că, mai târziu, un alt domn a revenit asupra acestui gest al lui Eremia Movilă fie că a despărţit pe fiică ca nevinovată de tatul trădător, fie că atât tatul cât şi fiica erau priviţi ca fiind de casa lui şi deci protivnici casei lui Eremia Movilă, faţă de care Costil fusese viclean. Aici ne interesează ambele alternative a presupunerei de mai sus, căci în ambele cazuri avem înaintea noastră o nouă îndrumare spre individualism.

Cât de necruţătoare apare colectivitatea în lupta ei pentru existenţă, se vede din cele ce spune cronicarul cu privire la sfârşitul domniei lui Răzvan:

„Părăsitu de toţi, Răsvan Vodă fugindu l-au prins oştenii Irimiei Vodă de l-au sluţit de nasu şi buze, şi după câtăva mustrare i-au tăietu capul, şi l-au pus într'un par împotriva cetăţii". [1]

Semnificative sunt chinurile premergătoare decapitării caşi ceeace s'a făcut cu capul celui decapitat, aceasta dovedind o răsbunare împotriva cadavrului, o caracteristică a colectivismului în genere.

Dar odată cu acest sfârşit al lui Răsvan, Ieremia Movilă aflând că el avea un grup de boieri, care îl chemase în ţară, pune de le taie şi acestora capetele în Ianuarie 1596. [2]

Evenimentul privit în totalitatea lui, adică decapitarea lui Răsvan caşi a boierilor partizani lui, ni-se prezintă ca o urmare a vinei colective; desigur că nici averile acestor boieri n'au scăpat de confiscare, deşi nu ştim, cum anume

---

1 Letop. Ţărei Mold., ed. II. Kogăl. T. I, Âpendice, Neculai Costin, Domnia lui Răsvan Vodă, p. 486.

2 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 175.

www.dacoromanica.ro

s'a petrecut acest proces, şi în felul acesta numărul vinovaţilor a crescut neobişnuit de mult.

Să vedem acum, cum se desfăşoară procesul vinei colective în Ţara Românească după Petru Paisie până la Mihai Viteazul, adică timp de aproape cincizeci de ani.

Mircea Ciobanul, deşi rădicat pe tron în urma răsturnărei unui domn înrudit şi din aceiaşi partidă cu el, nu încetează de a duşmăni pe Basarabeşti şi partida lor, boierii olteni, căci primul lucru pe care-l face după aşezarea lui în scaun, este „de a tăia pe Coadă vornicul, pe Dragan stolnicul, pe Stroia spatarul, pe Vintilă comisul şi pe alţi necunoscuţi, muncindu-i întâi pentru avere... Boierii ce scăpară de moarte fugiră în Ţara Ungurească, unde strângând oaste ce au putut şi trecând doi ani, au avut război cu Mircea la Periş şi au biruit Mircea Vodă, pierind Udrişte Năsturel şi Teodosie banul". [1]

Din această ştire nouă reesă limpede manifestarea vinei colective în toate direcţiile, deşi unele amănunte preţioase lipsesc: Boierii: Coadă, Dragan, Stroia, Vintilă şi alţii au fost ucişi ca făcând parte dintr'un grup adversar domnului; odată cu această executare a avut loc confiscarea averei mobile şi cu multă probabilitate deasemenea a moşiilor deşi n'am găsit ştiri în acest sens, în care caz noi vinovaţi au fost adăugaţi la cei înşiraţi mai sus. Chinurile premergătoare execuţiei, spre a-şi spune averea ascunsă, sunt redate de cronicar prin vorbele: „muncindu-i", în ele se ascund, însă, procedee, care numai gândite turbură puternic pe omul din vremea noastră, cuprins de o adâncă simpatie pentru om ca atare şi care lipsea pe atunci.

---

1 Constantin Căpitanul, Mag. ist., I, p. 176, apud. Xenopol, Ist. Rom., vol. III, ed. I, p. 5; pentru prima parte a ştirilor de sus, v. şi Hurm., vol. XI, p. I, p. 859, nota 1; comp. ibid., p. II constatările lui N. Iorga: „lucepu domnia sa „ca un paşă" şi i-se răspunse, în această vreme clasică a pribegiei, printr'o puternică emigrare a boierilor. Bârsa se umplu cu fugari, pe cari acest jurător emerit se grăbi să-i recheme, promiţând cea mai sigură şi complectă amnistie. Inainte de luna lui Mai—cronica zice că abia două săptămâni după instalare—peste două sute de boieri atraşi astfel, *între care patruzeci şi opt de boieri mari, îşi pierdură capul împreună cu familiile lor, chiar femeile şi copiii.* Ceilalţi apucară în massă drumul bine cunoscut al munţilor mântuitori"... Comp., mai departe Al. Odobescu, Câteva ore la Snagov, p. 61-63 (în Biblioteca p. toţi), precum şi N. Iorga, Inscripţii din Bisericile române, vol. I, p. 158.

www.dacoromanica.ro

Restul boierilor scăpați de securea călăului au pribegit, suferind astfel atât ei cât și ai lor, fără să mai amintim de comportarea domnească, care nu trebuie să fi fost deloc părintească față de rudele rămase, fie prin tot felul de neajunsuri, fie prin confiscarea averilor, cum se vede dintr'o scrisoare a lui Mircea II Ciobanul trimisă în 1545—1546 județului și celor 12 pârgari din Brașov, în care citim următoarele; „Domnia voastră țineți acolo pe Danciul Șifarul; dar Domnia mea au iertat pe fiece om, și dacă vrea să vie la Domnia mea, Domnia mea îl voi ierta și pe Danciul și-i *voi da toate moșiile lui*".[1] Aceiași vină a stăpânit, presupunem, deasemenea pe cei doi boieri, Udrișteș și Teodosie, morți în luptă împotriva domnului țării casi pe ai lor, deși n'am putut afla nimic în privința confiscării averilor, rămase de la ei.

In schimb știrea cu privire la soarta boierilor supraviețuitori acestei lupte este edificatoare pentru ravagiile colectivității înfuriate: „Boierii cei fugiți s'au adunat la Brăila și au fost ademeniți de voevod cu jurământ să vină la el, și apoi au fost măcelăriți cu femei și copii"...[2]

Spiritul acestei vremi se vede în chip deslușit din următoarea corespondență a lui Mircea cu judele Brașovului, cerând de la acesta să împiedice pe boierii pribegi de a veni cu oști împotriva lui; răspunsul fiind negativ, domnul adaugă: „dar accști boieri au doar femei și copii pe care ai putea să-i pedepsești cum se cuvine".[3] Ce ar fi făcut domnul cu aceste femei și copii, dacă ar fi fost la îndemâna lui, este ușor de înțeles.

Nu fără semnificație a fost atitudinea acestui domn față de ginerile său ca și de familia acestuia: „Al patrulea an nu trecu fără sânge și, de astă dată, micul Neron degustă acela al unei rude. El măritase o fată a sa—născută dintr'o primă căsătorie sau dintr'o relație ilegitimă—cu vistierul Barbu, care era poate un Basarab... Bănueli de prigonire făcură probabil pe ginere să fugă, în 1547, peste munți, luând cu sine și tezaurul socrului. Acesta reclamă

1 I. Bogdan, Doc. și Regeste, p. 195.
2 Xenopol, op. cit. vol. V, ed. III, p. 15.
3 Ibid., p, 15-14.

www.dacoromanica.ro

prin sultan pe vinovat, care fu luat împrimire de doi turci și dus la București, unde i-se taie capul la 22 April 1548. Excepțional, familia osânditului, femeia și copiii, fu cruțată și oprită la curte". [1]

Regula era, cum se vede, ca odată cu cel condamnat la moarte să îndure și familia lui; nu s'a întâmplat totuși aceasta familiei lui Barbu, ginerele lui Mircea Ciobanu, din pricina conflictului între două colectivități, colectivitatea generală simbolizată de domn și aceea numită familie, întrunite în aceiași persoană. Sentimentul de familie este mai puternic, cum ne spune știrea de aici și deci învinge, dar în chipul acesta, procesul spre individualism a făcut un pas mai departe, căci au fost ținute în seamă interese străine de colectivitatea domnească.

Pătrașcu cel Bun, care urmează la tron lui Mircea Ciobanul, fratele lui, este din neamul Drăculeștilor și după o domnie de patru ani moare, otrăvit de boierul Socol din familia Basarabeștilor, [2] mărind astfel, cu încă unul numărul vinovaților și deci al victimilor în procesul răsbunărei seculare dintre aceste familii.

Și acum iată ce se petrece, imediat după otrăvirea domnului: „Pe cînd corpul domnului mort era îngropat în mânăstirea Dealului, Socol, rămas a totputernic, punea mâna pe Radu Clucerul, deși acesta se găsia în fruntea armatei... și-l legă. Tovarășul său de acțiune, Stanciu spătarul, „Stanciul Bengăi" usurpă o parte din averea prinsului și încercă să spânzure pe fii acestuia, Ivașcu și Albu. [3] Vina colectivă se înfăptuește, cum se vede, de îndată.

In fața mâniei voivodului, care urmează la tron, după otrăvirea lui Pătrașcu, a lui Mircea Ciobanul, fratele său, cum am spus, este semnificativă atitudinea lui Socol, căci ea presupune aceiași vină colectivă: „...Socol care apucase a pune mâna pe visteria țărei, iesă cu averea răpită și cu familia lui în Ardeal, împreună cu boierii olteni, ce țineau cu el". [4] Nu credeam să nu fi fost luate ca domnești averile

1 N. Iorga, Introducere la Doc, Hurm. vol. XI, 1, p. II-III.
2 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 16.
3 Hurm. vol. XI, p. VIII.
4 Xenopol op. cit. vol. V, ed. III, p. 17, v. și Hurm, vol. XI, p. VIII-IX, unde se dau numele boierilor pribegi: Radu clucerul, soția lui Stănilă, Radu-logofătul, Ioan vistierul și alții,

www.dacoromanica.ro

nemişcătoare ale lui Socol caşi ale boierilor ce-l însoţiau, dupăcum e greu de admis ca rudelor rămase în ţară să le fi mers bine în urma celor săvârşite de Socol. Inadevăr, veştile de mai târziu vorbesc în acest sens, cum se vede din uricul lui Mihnea Vodă, dat la Bucureşti în Oct. 1586.., „Io Mihnea Vodă,... fiul marelui şi prea bunului Alexandru Vodă, dă Domnia mea această poruncă domnească sântei şi d-zeeşti mânăstiri... Vieroşu, ca să-i fie satele anume Poenarii, Căpuţenii şi Chiaenii cu toate hotarele lor, cari sate sunt drepte şi vieche moşie ale jupânului Ivaşcu vornic, meritate şi câştigate de către tată-său, Radu mare clucer, în zilele răposatului Radu Vodă Călugărul, pentru drept credincioasa slujbă, când îşi vărsase sângele în bătălia de la Fântâna Ţiganului, unde s'a luptat Radu Vodă cu Stroia pribeagul; mai în urmă, în timpul lui Mircea Vodă, s'a întâmplat clucerului Radu de a fugit în Ţara Ungară şi apoi sub fiul lui Mircea, Petru Vodă, încăpând acele sate în stăpânirea Grecului Manta postelnicul... [1]

Radu clucerul pribegind, domnul de atunci al Munteniei, Mircea Ciobanul, i-a confiscat averea, iar fiul acestui domn, Petru Şchiopul, a miluit cu satele pomenite pe Manta postelnicul.

In restul lui, acest document mai are nevoie de oarecare lămurire istorică pentru a putea fi folosit într'un studiu de natura acelui de faţă. Căci ce-l face pe Mihnea Vodă să afirme că aceste sate „sunt drepte şi vieche moşie ale jupânului Ivaşcu, vornic", când tot aici vedem că ele au fost confiscate dela tatul său Radu clucerul? I'au fost înapoiate, călcându-se astfel porunca colectivităţei jicnite de vr'un domn următor? Se poate. Dar atunci acest document ca puţine altele, semnalate la timp, ne înfăţişează o stare de transiţie spre ceeace se numeşte vină individuală.

Furia lui Mircea Ciobanul, domn acum, pentru adoua oară în Ţara Românească, a fost aşa de marc, încât nu s'a dat înapoi dela nici un mijloc, spre a putea pune mâna pe Socol şi pe ai lui: „Mircea voind să pedepsească pe fugari pentru gândurile lor duşmăneşti împotriva lui, îi ademe-

1 Arh. ist., vol. I, t, p. 68-69.

www.dacoromanica.ro

neşte a se întoarce, făgăduindu-le iertare sub cele mai straşnice jurăminte...

...El întrebuinţează ca unealtă a scopurilor sale pe... Stănilă... Neizbutind nenorocitul Stănilă a convinge pe boieri, el plăteşte cu capul planul de răzbunare al hămesitului de sânge, Mircea Ciobanu". [1]

Minunat de bine se oglindeşte în sfârşitul boierului Stănilă procesul colectivităţii dornice de răsbunare şi prin urmare şi al vinei colective: nu poate domnul pune mâna pe cei priviţi ca vinovaţi, atunci se descarcă pe acela, care stă în nemijlocita lui vecinătate, pe Stănilă, omorându-l cum vedem.

Duşmănia între boierii pribegi în Ardeal şi urmaşul lui Mircea la tron, fiul său, Petru Şchiopu, în dosul cărui stătea mama lui, Kiajna, se continuă. Mai multe ciocniri au loc cu sorţi de izbândă schimbători, până ce sunt „bătuţi şi snopiţi" la Boiani. [2] Cu acest prilej aflăm numele boierilor pribegi morţi în luptă: „Aici pier Stanciul al Bugăi, Matei al Margăi, Radu, Vâlsan şi alţii". [3] „Cu toate că de atunci luptele par a fi încetat, grija despre pribegi mânca necontenit inima Kiajnei". [4]

Acei dintre pribegi, care au scăpat din luptă s'au refugiat în Ardeal, căci la 26 Sept. 1559, din Alba Iulia, Ioan Sigismund anunţă Bistriţenilor că a permis lui „Theodor Logofet profugus boiero Transalpiniensis" a sta cu soţia şi copiii şi oamenii săi, „aliculbi propre Bistriciam"... [5]

Nu se poate admite ca boierilor, morţi în lupta dela Boiani, să nu li-se fi confiscat averile, priviţi fiind ca trădători; acest proces cred că a avut loc prin simplul fapt al

---

1 Xenopol, ibid. p. 17-18, v, şi Hurm. vol. XI p. VIII-IX, unde se spune că Mircea Ciobanul a tăiat la 3 Februar 1558 ca la două sute de boieri şi feţe bisericeşti. N'am putut afla cine a mai suferit alături de ei, dar acest lucru n'a putut lipsi cu niciun chip. Comp. apoi şi Radu Popescu, Cronica în Mag. ist. vol. IV, p. 273, după ce descrie acest măcel, la fel cu al lui Lăpuşneanu din Moldova, cronicarul adaugă; „vărsându-se mult sânge nevinovat". Această constatare aparţine altor vremuri; pentru acestea de aici, când colectivitatea era înfuriată vinovat era tot grupul, pe care-l extermină, cum vedem.

2 Xenopol, Ibid. p. 19.

3 Ibid.

4 Ibid.

5 Iorga, Hurm. vol. XI, p. 583, nota 4,

www.dacoromanica.ro

pribegiei lor, care am spus, cu alt prilej, [1] ce însemna pentru domn.

In legătură cu vina colectivă măsura boierului pribeag Teodor logofătul, care-şi luase cu el soţia şi copiii, este foarte firească. Dacă aceştia ar fi rămas în ţară, atunci ar fi avut să sufere fără îndoială pentru fapta soţului şi al părintelui lor.

După 1567 urmează la domnie fratele lui Petru Şchiopul, Alexandru al III-lea, a cărui purtare faţă de boieri nu iesă deloc din nota timpului, cum se vede din cele spuse în Cronica Anonimă: „Deci atunci boierii câţi erau pribegi încă au venit de s'au închinat toţi la Alexandru Vodă. După aceea trecând două luni, iar Alexandru Vodă a început de a tăiat mulţime de boieri, anume Radu logofătul dela Drăgoeşt (Gorj), Mihnea dela Bădeni (Muscel), Stan Udrişte vistierul şi Tudor dela Bucov (Prahova sau Teleorman) şi Vlad al Caplei, Pătraşcu şi Calota şi Stan fiul Drăguţescului şi Radu Stolnicul dela Boldeşti (Prahova sau Buzău) şi Radu fiul lui Socol vornicul şi alţii în ziua de 1 Septemvrie". [2]

Din alte isvoare se vede exterminarea unei familii de către acelaş voevod: „A fost tăiat dumnealui Barbuşa de către Alexandru Voevod în oraşul Bucureşti, şi a fost fiul lui Dragomir post. şi al mamei lui monahia Efrosina... în 1569". „[A fost tăiat] d-lui Cracea de către Alexandru Voevod în oraş la Bucureşti şi a fost fiul lui Dragomir postelnicul"„ „A fost tăiat d-lui Radul stolnic de către Alexandru Voevod şi a fost fiul lui Dragomir postelnicul... în 1569". [3]

Ce anume l'a făcut pe domn să-şi omoare boierii, deşi i-se închinase, iar el primise acest lucru, deşi, cu alţi termeni, se presupune reîmprospătarea colectivităţii prin care atât domnul cât şi boierii alcătuiau o unitate? Totul a fost numai vorbe şi gesturi goale, iar domnul în nesiguranţă din cauza unei colectivităţi bătute de toate vânturile, cum am avut prilejul să constatăm de atâtea ori, şi presupus simbol al ei caşi simbol al colectivităţii generale, domn—credincioşii de rând caşi boieri, a lovit în grupul boieresc, caşi

1 V. p. 94.
2 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 22.
3 N. Iorga, Inscripţii din bisericile române, p. 159-160.

www.dacoromanica.ro

alţi înaintaşi de ai lui, pustiindu-l, cum ne spune istoria. Dacă n'ar fi făcut'o el, desigur că boierii, care pluteau în aceiaşi nesiguranţă şi din aceiaşi lipsă caşi domnul ar fi pus sfârşit acestuia şi alor lui într'un chip oarecare.

N'am putut afla, dacă moşiile boierilor pomeniţi caşi ale celor nenumiţi au fost confiscate; presupunem însă că nici această măsură n'a lipsit, crescând astfel foarte mult numărul celor vinovaţi, cum am spus-o şi de alte dăţi.

Dar calvarul boierilor nu s'a sfârşit în timpul acestei domnii, căci „Kiajna.,. prin relaţiile ei cu Muntenia... unelteşte o revoluţie contra lui Alexandru... ceeace aduce pe domn a tăia 17 boieri ale căror capete sunt trimise Porţei".[1]

Averile acestor boieri ar fi urmat să fie confiscate, cum se obişnuia. Faptul însă că ei au fost îmormântaţi fără capete, acestea trebuind să ia drumul Constantinopolui, este o batjocură adusă cadavrelor, fără să mai amintim de ce au făcut Turcii cu aceste trofee trimise lor de Alexandru.

Dar batjocura, ori în ce fel, a cadavrelor este, cum am mai semnalat, o caracteristică a colectivismului în genere şi deci şi a vinei colective.

De la acest voevod avem următorul document, foarte interesant prin cuprinsul lui în ceeace priveşte instituţia, pe care o cercetăm noi:

...„Io Alexandru Vodă şi Domn a toată Ţara Ungro-română... iar apoi în zilele Domniei mele, prilejindu-mi-se război şi bătălie cu Moldovenii, care veniră asupra capului Domniei mele cu înşălăciunea şi viclenia vornicului Dumbravă, şi fugind apoi acest Dumbravă vornicul în Ţara Ungurească la Bator Istfan, voevodul Ardealului, mers'a atunci respectabilul dregător domensc jupân Ivaşcu vel-vornic la Bator Istfan şi cu multă bătaie de cap şi cheltuială a scos pe vornicul Dumbravă de l-a adus la Domnia mea legat ca pe un trădător al neamului şi al Domniei mele: în aceiaşi călătorie i-s'a întâmplat de a da acolo în Transilvania peste Barbu, fiul lui Benga, şi l-a întors la credinţa Domniei mele, făcându-ne să-l graţiem şi să-i înapoiem lui toate satele, proprietăţile şi ţiganii de moştanire; iar după

1 Xenopol, ibid., p. 23.

www.dacoromanica.ro

aceea acel Barbu găsi într'un document al neamului său siliştile şi grindurile de mai sus şi le dărui, fără nicio violenţă, înaintea Domniei mele, menţionatului dregătoriu domnesc drept răsplată pentru binele ce primise de la el, când îl scosese din ţară străină"...[1]

Am văzut măcelul ce-l făcuse Alexandru printre boierii lui; câţi au scăpat au pribegit prin alte ţări; dintre aceştia trebuie să fi fost şi vornicul Dumbravă, despre a cărui prindere vorbeşte documentul de aici. Nu încape îndoială că ai lui au suferit înaintea sa prin confiscarea averilor acestui boier, strălucit militar în armata lui Ioan Vodă cel Cumplit. In uricul de faţă nu se spune despre chinurile pe care trebuie să le fi îndurat înainte de a fi ucis; presupunem însă că trebuie să fi fost îngrozitoare, ţinând în seamă furia domnului, care nu se dase înapoi de la nicio sforţare spre a pune mâna pe el.

In partea a doua a documentului este vorba de pribeagul Barbu, fiul lui Benga. Presupunem că acest Barbu este fiul lui Ştanciu spătarul „Stanciul Bengăi", tovarăşul lui Socol, care a otrăvit pe fratele lui Mircea Ciobanul, Pătraşcu cel Bun, voind să fie domn apoi în locul lui.[2] Atât Socol cât şi ai lui, printre care deasemenea Stanciul Bengăi, au pribegit; acum aflăm că Stanciu a fost însoţit de fiul lui în acest pas, ceeace ni-se pare complect în nota timpului de acum, în care vina colectivă era atotputernică. Că s'a împărtăşit şi el din vina tatului său, ni-o spune chiar domnul prin cuvintele „îl graţiem".

Când am vorbit de pribegi, am spus că ei, prin fapta lor, se descoperiau în faţa domnului, ca duşmani ai lui, şi atunci averea lor trebuia să fie confiscată; presupunerea noastră se adevereşte în cazul de faţă prin cele ce ne spune acest preţios document: şi i-am înapoiat lui „toate satele, proprietăţile şi ţiganii de moştenire", care, se vede precis, îi fusese confiscate, fără să putem spune dacă lui sau tatului său, dacă de Mircea Ciobanul sau de Alexandru Voevod, autorul acestui uric.

---

1 Arh. ist., vol. I, 1, p. 50.
2 V. mai sus, p. 104.

www.dacoromanica.ro

Petru Cercel, care domneşte dela 1583-1585, îşi „inaugură ocârmuirea lui prin tăierea a trei boieri; anume Mihăilă vornicul, Gheorghiţă păharnicul şi banul Craiovei Dobromir"... [1]

Motivul acestei execuţii nu-i amintit, presupunem însă că înclinări protivnice domnului au fost pricina; că averile lor au fost confiscate se poate susţinea cu cea mai mare probabilitate, luând în seamă spiritul timpului, deşi ştiri precise nu am putut afla.

In legătură cu banul Dobromir avem următorul hrisov, dat de Mihnea Vodă în Bucureşti în 1587, Noembrie 18: „Cu mila lui Dumnezeu Io Mihnea Voevod şi Domn a toată Ţara Românească... dă Domnia mea acestă poruncă... cinstitului dregător al Domniei mele jupân Calotă mare sulger şi lui Gheorghe logofăt şi cu fiii câţi Dumnezeu le va da, pentru ca să le fie moşie oamenii cari au jăfuit pe cinstitul dregător al Domniei mele jupân Dobromir fost mare ban în munţi încă pecând cinstitul împărat a chemat pe Domnia mea la cinstita Poartă şi a trimis pe Petru Voevod domn în Ţara Românească, satele anume Polovrogii şi Cernădia şi Săcelul şi Crasna şi Băleştii şi Baia şi Pociovalişstea şi Hirişeştii şi Novacii şi Cărbuneştii şi Ciocadia şi din jud. Vâlcea, Rămeştii şi Vaideei şi Recea şi Negrenii şi Fometeştii şi Zvânjeii şi Mariţa şi Gotca şi Racoviţa şi Oteştii şi Slătioarele şi Mateeştii şi Sârbeştii, însă moşiile care au fost atunci la jaf, pentru că cinstitul dregător al Domniei mele, jupân Dobromir, fost mare ban, a voit să treacă în Ţara Ungurească peste munţi, iar aceşti mai sus zişi oameni din aceste mai sus scrise sate au jăfuit pe jupân Dobromir, mare ban, şi i-au luat haine bune şi scule de aur şi de argint şi pietre preţioase şi aspri preţ de 7 poveri, însă sculele lui şi ale jupânesei sale Vilaia. Iar la aceasta jupân Dobromir... de vreme ce a văzut că nu poate trece munţii de aceşti oameni rău făcători a râdicat capul (a îndrăznit) şi a venit înaintea lui Petru Voevod; iar Petru Voevod la aceasta s'a milostivit şi i-a iertat capul şi la miluit cu toate bucatele lui, şi jupân Dobromir fost mare ban

1 Xenopol, op. cit,, vol. V, ed. III, p. 39.

www.dacoromanica.ro

s'a jăluit lui Petru Voevod, că l'au jefuit aceşti mai sus zişi oameni în munţi, şi la aceasta Petru Voevod a căutat şi a judecat şi a socotit pentru atâta jaf ce au făcut lui jupân Dobromir, fost mare ban, dar iar a făcut preţ de 7 poveri cum s'a zis mai sus; şi s'a mâniat Petru Voevod şi sta ca să piardă pe aceşti mai sus zişi oameni şi i-au pus să plătească toate bucăţele lui jupân Dobromir fost mare ban şi jupâniţei lui Vilaia; iar ei de vreme ce au văzut că era să-şi pună capetele şi nu pot să plătească aceste averi lui jupân Dobromir... şi jupinesei lui Vilaia. Iar apoi de vreme ce a dat Domnul Dumnezeu şi au venit domnia mea iar în Ţara Domniei mele, aceşti mai sus zişi oameni, iar au venit şi înaintea Domniei mele şi aşa pârau înaintea Domniei mele ca să li-se dea înapoi moşiile, iar cinstitul dregător al Domniei mele Calotă, mare sulger şi Ghiorghe logofătul şi aşa au spus înaintea Domniei mele, că au jefuit pe cinstitul dregător al Domniei mele, jupân Dobromir, fost mare ban aceşti mai sus zişi oameni din aceste sate mai sus scrise şi câte haine şi scule şi petrii preţioase şi aur şi argint şi aspri i-au luat; însă iar au judecat şi au căzut cu toţii cinstiţii dregători ai Domniei mele şi au socotit pentru atâta răsipă ce au făcut aceşti mai sus zişi oameni lui jupân Dobromir ban şi jupânesei lui Vilaia şi au făcut Domnia mea preţ iar de 7 poveri şi la aceasta Domnia mea au voit şi au stat să-i pună în ţapă înaintea porţilor caselor lor sau să plătească aceste averi, iar ei în niciun chip n'au putut să plătiască aceste averi mai sus zise, ci au venit toţi înaintea Domniei mele şi au închinat moşiile lor lui jupân Calotă, mare sulger a lui Ghiorghe logofăt dinaintea Domniei mele şi dinaintea tuturor dregătorilor Domniei mele de bună voia lor ca să le fie ei vecini în veci, precum au fost închinat moşiile lor şi dinaintea lui Petru Vodă, aşişderea şi dinaintea Domniei mele... [1]

Presupunerea noastră că averile celor decapitaţi trebuiau să fie confiscate, aceasta fiind condiţionată de spiritul timpului, se vede din ceeace luasă cu el banul Craiovei Dobromir în fuga lui din ţară la venirea lui Petru Vodă,

1 Alex. Ştefulescu, op, cit., p, 270-275.

www.dacoromanica.ro

precum deasemenea din cele ce se petrec cu dânsul, împiedecat fiind să treacă frontiera: „și a venit înaintea lui Petru Voevod; iar Petru Voevod la aceasta s'a milostivit și i-a iertat capul și l-a miluit cu toate bucatele lui"... Reesă neîndoelnic că în genere prin pasul făcut spre a pribegi averea fugarului se confisca, iar dacă era prins plătea și cu viața.

Dar cu toată această iertare, istoria ne spune că Dobromir a fost decapitat împreună cu alți doi boieri; nu putem afirma dacă averea i-a fost confiscată sau nu; satele, despre care-i vorba aici, ne par că n'au fost confiscate de domn. Dar fără această procedură vina nu-i mai puțin colectivă, dacă ne gândim că acești boieri au suferit ca aparținând unei grupe protivnice domnului Petru Voevod.

Insă această știre este foarte prețioasă deasemenea prin cele ce se petrec cu jăfuitorii lui Dobromir: devin iobagi, sau, cum spune documentul, vecini. 24 de sate își pierd libertatea de oarece câțiva săteni au jefuit pe o foastă slugă domnească, când voia să pribegească în Transilvania. Cât de mare este numărul celor vinovați, care vor avea să sufere în urma purtărei celor câțiva jăfuitori!

Un alt semn caracteristic al epocei este deasemenea gândul lui Mihnea Vodă, când a aflat cele ce i-au făcut țăranii lui Dobromir și soției lui: „Domnia mea au voit și au stat să-i pună în țapă înaintea porților caselor lor". Tot atât de semnificativă este pedeapsa așa de severă, prin pierderea libertății a atâtor generații, precum și desconsiderarea persoanei omenești, redată prin gândul de a-i trage în țapă pe cei vinovați. [1]

Inaintașii lui Mihai Viteazul atât pe tronul Munteniei, cât și al Moldovei nu mai simbolizau, de cele mai multe ori, colectivitatea respectivă decât numai de formă; în fapt înfățișau un suflet străin de poporul pe care-l conduceau, așa că nemulțumirea era generală, iar revolta împotriva domnilor era împiedicată de a se manifesta de împrejurări de natură materială.

---

1 Aceste întâmplări conțin în ele deasemenea material pentru alte paragrafe. Cum însă violenia este faptul esențial le-am analizat aici, mulțumindu-ne cu relevarea punctelor de vedere tratate îndeosebi în paragrafele speciale.

www.dacoromanica.ro

In anii premergători domniei lui Mihai Viteazul, se găsea pe tronul Ţării Româneşti Alexandru, un urmaş de al lui Lăpuşneanu, care „asuprea rău pe supuşii lui",[1] iar Turcii veniţi cu el priviau ţara „ca pe o provincie cucerită";[2] aceştia „comiteau tot soiul de nedreptăţi asupra tuturor locuitorilor, năvăleau în casele lor, îi despuiau de averi"... şi luau printre alte dări deasemenea „al zecelea copil"... ruşinau „femeile şi fetiţele în faţa chiar a părinţilor lor"...[3]

In aceste teribile împrejurări pentru colectivitatea muntenească în care vina colectivă apare la fiecare pas, cum vedem, Mihai era ban al Craiovei şi în această calitate înfăţişa cu adevărat sufletul Românilor de peste Olt, pe care-l apăra cât putea mai mult împotriva loviturilor străine. Era prin urmare ceva firesc ca să se râdice glasuri în taină pentru ca el să înlocuiască pe Alexandru cel aşa de periculos pentru ţară, cum s'a arătat.[4] Şi dacă n'ar fi fost prestigiul câştigat în chipul amintit, Mihai n'ar fi putut scăpa de securea călăului, la care fusese trimis de Alexandru ca trădător.

Foarte semnificativă este procedarea domnului în condamnarea la moarte a boierului Mihai, şi aceasta caracterizează foarte bine vina colectivă: „In repeziciunea cu care se rostia pe atunci judecăţile, mai ales în materie de trădare, Mihai fu judecat şi osândit, înainte chiar de a se fi putut gândi a-şi pune viaţa la adăpost. El fu prins şi adus înaintea domnului înfuriat, care hotărî numai decât să scape prin moarte de acest competitor periculos".[5]

Cât a fost de însemnată personalitatea lui Mihai, acesta tot n'a putut scăpa de trădători printre proprii lui boieri: „Turcii urzesc contra lui Mihai o nouă răscoală în ţară, bazată pe aceleaşi elemente care şi la început încercaseră să-l răstoarne. Anume înteţesc pe mai mulţi boieri, în fruntea căror era unul Dimitru cel mai bătrân din sfetnicii domnului şi Chesar logofătul cu un fiu al său... Conspiraţia fiind descoperită Mihai taie pe capii ei".[6]

1 Xenopol, ibid., p. 47.
2 Ibid., p. 48.
3 Ibid.
4 Ibid., p. 132-133.
5 Ibid., p. 132.
6 Ibid., p. 178; v. şi Dr. I. Sârbu, Istoria lui Mihai Viteazul, I, p. 420.

www.dacoromanica.ro

N'am putut afla ce s'a întâmplat cu restul conjuraţilor şi nici cu averile celor decapitaţi, care, ţinând în seamă vremea, când s'a petrecut trădarea, ar fi trebuit neapărat să fie confiscate. Că lucrurile au trebuit să se petreacă în acest fel ni-o dovedeşte purtarea lui Mihai Viteazul faţă de boierul lui, Antonie Grama, cum reesă din următorul document, dat la Gura Teleajenului, la 26 Sept. 1600: ...„Io Mihail Voevod... dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele jupânului Antonie Grama şi fiilor lui... ca să fie ale lui satele Floreştii din Săbar şi Budeanii din Câlnişte şi Hărăştii şi Scroviştea şi Curta din judeţul Vlaşca... Iar după aceea, când am intrat Domnia mea şi am luat Ţara Ardealului, Domnia mea m'am mâniat pe Antonie Grama cu mare urgie, pentru o ceartă ce a avut cu Domnia mea între acele limbi viclene, şi am închis... pe Antonie în turnul cetăţii Braşovului şi l-am prădat... şi i-am luat tot avutul lui... şi l-am adus la sărăcie. Dar apoi mi-am luat sama... şi am găsit că l-am prădat pe nedrept şi fără nicio vină, şi că a fost om cu dreptate şi *m'am temut*, Domnia mea, *de blestemul lui şi al fiilor lui* pentru marea sărăcie, ce i-am făcut... şi m'am gândit... să-i întorc paguba şi prada ce am luat... de la el în bani şi în lucruri scumpe, şi neavând de unde să i le întorc, căci le-am împărţit şi le-am răsipit... miluit-am... pe Antonie Grama cu aceste mai sus zise sate, ca să-i plătesc Domnia mea paguba lui şi să nu sufăr... blestemul lui, nici fiul Domniei mele Io Nicolai Voevod"...[1]

Această întâmplare mai are şi altă semnificaţie, pe lângă că întăreşte presupunerea noastră că, chiar atunci când nu se aminteşte confiscarea averilor acelor, cari prin viclenie şi altcum au jicnit colectivitatea, ea tot a avut loc: Mihai Viteazul, simbol al colectivităţii dom-boieri, cum îl privim aici, recunoaşte că a greşit; nu-i îndoială că greşeli de acestea au făcut deasemenea alţi voevozi în această calitate până acum, dar cu toate acestea nici unul n'a avut, după cât ştim, acest moment de trezire ca Mihai. Colectivitatea, în furia ei şi într'o fază primitivă, distruge tot ce-i cade la îndămână până ce pornirea ei s'a istovit şi odată cu aceasta lucrurile îşi reiau cursul lor obicinuit. Când însă

1 I. Bogdan, Prinos lui Sturza, p. 167.

www.dacoromanica.ro

ea se găsește într'o fază mai evoluată și deci mai puțin virilă, precum și după un timp mai îndelungat dela isbucnirea ei și prin urmare mai potolită, atunci numai sunt cu putință treziri ca acelea pomenite mai sus izvorîte din mărginirea ei de o altă colectivitate, cum este aici cea religioasă al cărui simbol era același domn; dar acest fapt, ori cât de trecător ar fi, este o licărire de individualism, care odată trăit, conține în el, prin acest fapt chiar, putința de a reapărea și aceasta cu atât mai ușor, căci orice apariție înseamnă o slăbire mai mult a colectivismului.

Din acest punct de vedere cazul lui Antonie Grama stă alături cu acele semnalate până acum ca puncte pentru o vreme nouă încă destul de îndepărtată în toată înfățișarea ei.

Dar acest document mai are însemnătate deasemenea prin felul, cum ne este arătată sancțiunea divină, dacă voevodul Mihai Viteazul, odată convins că a greșit, nu va întoarce averea confiscată dela Antonie Grama: blestemul care trebuia să cadă asupra lui și asupra fiului său Niculai Voevod. Pentru ca această sancțiune să poată fi cu putință este nevoie însă de instituția vinei colective.

Mihai Viteazul trimete o solie împăratului Rudolf pentru a fixa timpul cu privire la expediționea lui în Ardeal, unde domnea Andrei Batori pe care Nemții îl suspectau. Din solie făceau parte Petru Armanul și Ștefan Petnehazi. „Acești doi soli însă înșălați de secretarul lui Mihai care-i întovărășia, și era cumpărat de Batori, sunt aduși a se întâlni cu Andrei Batori în drumul lor de la Praga spre Muntenia, pentru ca acesta să iee cunoștință de tratările lui Mihai cu împăratul. Petnehazi surprins și neputând altfel mistui scrisorile, le înghite, iar soțul său Armanul izbutește a le ascunde. Intorcându-se solia la Mihai Viteazul, secretarul său scrie lui Batori că, după cele ce a înțeles el „ar trebui să stee cu grijă mai ales dinspre Germani, căci ar fi sigur că împăratul Romanilor uneltește ceva cu voevodul în contra principelui Andrei și a țărei sale". Mihai surprinzând scrisoarea secretarului său îl arestează, dar îl iartă curând după aceea la stăruințele militarilor unguri".[1]

1 Xenopol, ibid., p. 204.

www.dacoromanica.ro

Nu ştim, care a fost numele acestui secretar al lui Mihai; trădarea însă este vădită şi cu toate acestea pedeapsa obişnuită în asemenea împrejurări atât pentru el, cât şi pentru ai lui, nu s'a înfăptuit; cu alte cuvinte vina colectivă a fost împiedecată de a funcţiona din pricina opoziţiei între două colectivităţi, anume aceia simbolizată de Mihai Viteazul şi aceia reprezentată de militarii unguri. Din această opoziţie prima a eşit învinsă, încercând astfel, o slăbire şi deci din nou o grăbire a procesului vinei colective spre cea individuală.

In mai multe rânduri Turcii au căutat să scape de Mihai omorându-l; n'au reuşit, iar răspunsul lui a fost totdeauna printr'o vină colectivă: Turcii „se prefac a-i primi propunerile şi trimit un ciauş cu buzduganul şi cuca la Târgovişteа. Cu el însă mergea un omorîtor, însărcinat a râdica viaţa domnului muntean. Mihai descoperind unelti-rea măcelăreşte întreaga ambasadă". [1]

Foarte semnificativ este jurământul lui Mihai Viteazul faţă de Andrei Batori, care se îndoia de sinceritatea voevodului muntean: „La tânguirile lui Batori, Mihai răspunde prin mustrări, că deşi el i-a jurat credinţă împăratului împreună cu tot poporul său, domnul Ardealului tot ar avea îndoeli asupra scopurilor sale, jurându-se din nou ca să ajungă să-şi mănânce carnea şi să-şi bea sângele copilului său, dacă ar avea cel mai mic gând de trădare contra lui Andrei". [2]

In presupunerea că Mihai se va abate de la credinţa juruită lui Andrei Batori se vede uşor ce trebuia să i-se întâmple copilului acestuia precum şi tatului său, voevodului muntenesc. Mihai personal era obligat şi călcându-şi cuvântul trebuia să suporte urmările, dar copilul cu ce era vinovat?

Odată ajuns stăpân deasemenea pe Moldova, boierii localnici se împart în două părţi: „mulţi... se grăbiră a jura credinţă lui Mihai; alţii însă, partizani ai lui Ieremia şi ai Polonilor fugiră împreună cu el". [3]

---

1 Xenopol, ibid., p. 207.
2 Ibid.
3 Ibid., p. 223.

www.dacoromanica.ro

Fuga boierilor partizani ai lui Ieremia însemna o dușmănie fățișă față de noul domn și deci acesta era îndreptățit la o contrareacțiune, care nu s'ar fi putut exercita decât asupra celor rămași în urmă și care ar fi fost, între altele, confiscarea averilor, cum se obicinuia. N'am putut afla dacă Mihai Viteazul a recurs la acest mijloc. Presupunem că măsura n'a fost pusă în aplicare din pricina timpului scurt, cât a domnit în Moldova; această împrejurare n'a contribuit însă mai puțin la procesul spre individualism al fenomenului pe care-l considerăm.

Insemnate pentru noi sunt deasemenea raporturile lui Mihai Viteazul cu nobilimea din Ardeal: „dărueşte mai multe moşii, confiscate dela Ungurii ce nu voiau să-i recunoască autoritatea, boierilor lui... Pe mulți dintre nobili ce-i știa protivnici ascunși, precum pe Pancrațiu Senyey, Gaspar Sibrik, Stefan Bodony, Moise Sekely, Francisc Nagy si alții, îi trimite în Muntenia... Pe Gaspar Corniș cu deosebire... îl dușmănește domnul cu înverșunare, îl insultă chiar în mijlocul dietei, numindu-l trădător, și luându-i comanda ce o avea în armata transilvană, îl înlocuește prin Moise Sekely, pe care-l iartă și-l recheamă din surgun. Pe alții precum pe Csaky și pe Bornemisa îi închide în Alba Iulia. Lui Boczkay... Mihai îi confiscă moșiile, și după stăruința împăratului abia se hotărăşte a-i restitui una din ele". [1]

Toți acești boieri sfidau colectivitatea întrupată de Mihai Viteazul sau uneltiau, în ascuns, împotriva ei și cu toate acestea ce deosebire între procedarea acestui voevod față de ei în raport cu purtarea lui, la începutul domniei, cu boierii munteni, în aceiași calitate, cum am văzut mai înnainte. Niciunul nu-i decapitat, unia sunt surghiuniți, alții închiși și unora li se confiscă averile, nevoit apoi să redea pe unele înapoia, iar pe alții îi iartă.

Toată această stare isvorăşte dintr'un conflict de colectivități: aceea întrupată de domnul muntean, aceea a nobililor unguri și în fine aceea întrupată de împăratul german. Dămolirea în comportarea lui Mihai Viteazul este pricinuită de această opoziție, ce-i lipsea când lovea, la înce-

1 Xenopol, ibid., p. 229 și p. 258-259.

www.dacoromanica.ro

putul domniei lui, boierii vicleni din Muntenia. Această împrejurare, caşi altele pomenite până acum, slăbeşte colectivismul, înlesnindu-i evoluţia lui spre vina individuală în cazul de faţă.

Inainte de sfârşitul lui Mihai Viteazul, boierii unguri se răscoală împotriva lui, domnitorul lor: Moise Sekeli, care comanda trupele din Moldova, „părăseşte postul său fără voia lui Mihai, şi acesta ameninţându-l cu pedeapsă, el fuge împreună cu alţi nobili anume: Ştefan Ukutievici, Ioan Petki, Ioan Nicaro, Francisc şi Ştefan Horvat, Ioan Nagi Levai şi Gabriel Török, şi trece pe la Hust în Polonia. Mihai Viteazul văzând această pribegire, procede la început cu asprime şi taie alţi cinci nobili: pe Farkaş Corniş, Mihai Zemere, Gheorghe Niutodi, Francisc Farcaş şi Benedek Tombatfalvi, ceeace grăbeşte încă aprinderea răscoalei. Altor nobili unguri le confiscă averile precum lui Ştefan Kakos (Cucoş) pentru că arăta bănueli asupra scopurilor lui Mihai. Moşiile lui Kakos sunt restituite după ordinul comisarilor şi acel al lui Basta... Lui Ştefan Bodony, Mihai îi luase un castel... Când Sekeli trecea în Polonia... Gaspar Sibric, al doilea cap al armatei lui Mihai fugea către Arad".[1]

Boierii unguri decapitaţi din porunca lui Mihai ispăşesc această pedeapsă în calitatea lor de unităţi ale unui grup, care ameninţa colectivitatea înfăţişată de acest domn; o dovadă de această însuşire a lor se vede din urmările acestei execuţii: „ceeace grăbeşte încă aprinderea răscoalei". Solidaritatea acestor unităţi nu poate fi pusă, în urma acestor fapte, la îndoială. Mai mult încă, după cele ce ne spune textul de mai sus, nu-i exclusă presupunerea ca pribegirea fruntaşilor unguri din Moldova în Polonia să fi contribuit în mare măsură la execuţia boierilor unguri amintiţi, şi care erau la îndămâna domnului spre a-şi vărsa asupra lor mânia pricinuită de pribegi. N'am aflat dacă ungurilor tăiaţi li s'a confiscat averile, ceeace n'ar fi fost decât foarte firesc; dar acest procedeu este amintit ca folosit de Mihai faţă de Ştefan Kakos, deşi apoi a fost nevoit de imperiali să le restituie, aceasta alcătuind o nouă slăbire a-

1 Xenopol, ibid., p 275-276.

www.dacoromanica.ro

duse colectivităţii lui Mihai şi deci un nou pas spre individualism.

Deasemenea nu ştim ce anume pedeapsă a aplicat Mihai lui Gaspar Sibric pentru dezertarea lui de la datorie. Este foarte uşor de presupus că atât lui cât şi pribegilor din Polonia să nu li-se fi aplicat nicio pedeapsă din cauza împrejurărilor protivnice, aceasta aducând pentru Mihai o nouă slăbire a prestigiului său de domn şi prin urmare un nou pas în sensul evoluţiei despre care e vorba aici.

Pilda lui Moise Sekeli şi a lui Gaspar Sibric este în cele din urmă imitată deasemenea de „Ştefan Csaki, ultimul general ungur ce mai rămăsese pe lângă Mihai... aţâţă pe Secui la răscoală". [1]

Ce i-s'a întâmplat acestui general şi cu cine a ispăşit, dacă a ispăşit în adevăr viclenia lui faţă de Mihai, nu ştim. Ne găsim însă şi aici în preajma unui act de trădare care, dacă n'a fost pedepsit, atunci a adus o slăbire mai mult pentru vaza voevodului Mihai cu urmările amintite de atâtea ori.

Când prestigiul colectivităţei simbolizate de Mihai devenea tot mai şters, mai ales după înfrângerea lui de Poloni în ziua de 20 Oct. 1600 lângă râul Teleajen, se „trezise... iar uneltirile boierilor protivnici. Când ajunge în Craiova descopere aici o conspiraţie, care tindea la răsturnarea lui. Cuprins de o furie cumplită, el aprinde casele întregi ale boierilor răzvrătitori şi-i ucide cu femei şi copii". [2]

Se vede precis de ce-i în stare să înfăptuiască colectivitatea, care pluteşte într'o nesiguranţă aproape desăvârşită, cum era aceea simbolizată de Mihai Viteazul în aceste împrejurări. Familii întregi au fost, cum vedem, complect exterminate.

In drumul lui la Praga, spre a se înfăţişa împăratului Rudolf, Mihai a trebuit să treacă prin Transilvania, unde populaţia îi era foarte ostilă: „In 6 Decemvrie Mihai scrie lui Paul Niary, rugându-l să spună oamenilor de pe moşiile lui, pe care avea să treacă să nu-l întâmpine cu duşmănie... că Niary ştie că Transilvănenii sunt aşa de porniţi

---

1 Xenopol, ibid., p. 277.
2 Ibid., p. 296.

www.dacoromanica.ro

contra lui că dacă găsesc pe vr'un om de a lui, îl omoară numai decât".[1]

Astăzi ne întrebăm, pe dreptul, cu ce erau vinovaţi oamenii din serviciul lui Mihai Viteazul de faptele puse în socoteala lui de către locuitorii Ardealului? Dar cum am mai observat colectivitatea înfuriată nu-şi pune asemenea întrebări.

Sfârşitul lui Mihai dă pe faţă aceiaşi instituţie a vinei colective: „Mihai ...fu lovit cu o suliţă în inimă. In acelaşi timp un Neamţ ce era pregătit pentru aceasta îi dete o lovitură de sabie peste grumaz că-i rostogoli capul la pământ, iar compăniile căpitanului sloboziră mai multe focuri în ceeace mai era în cortul lui Mihai, care se umplu într'o clipă de morţi".[2]

Am spus la începutul acestui paragraf[3] cu ce furie a funcţionat vina colectivă supt Mihnea cel Rău; dăm acum o nouă dovadă a acestui proces şi anume o scrisoare a mai multor boieri, trimesă de ei, prin anii 1508-1509, judeţului şi celor 12 pârgari din Braşov:

„Cinstiţilor noştri fraţi şi buni prieteni ...cu multă sănătate şi cu dragoste ne închinăm ...noi prietenii domniei voastre: jupân Badea vornic şi jupân Stroe vornic şi jupân Ivan Călinescul şi jupân Calotă vistier şi jupân Vlaicul portar şi jupân Dumitru vornic şi jupân Stoican şi jupân Drăghici şi jupân Stan logofăt şi toţi ceilalţi boieri rumâni, şi dăm de ştire domniei voastre: ştiţi domnia voastră cum ni-am jurat cu domnia voastră, că dacă vom avea când va vreo nevoe şi nu vom putea să rămânem în ţară, să avem loc şi lăcaş la domnia voastră, şi noi şi oamenii noştri ce vor fi cu noi. Deci să ştie domnia voastră că ni-a sosit vremea acum, şi am trimes la domnul nostru Ioja să ne dea credinţă şi carte de jurământ, ca să venim în pace... cu toţi ai noştri şi cu averea noastră".[4]

Deoarece vina colectivă era o instituţie dintre cele mai fireşti în acest timp, pomeniţii boieri luase măsuri din vre-

1 Xenopol, ibid., p. 297.
2 Ibid., p. 311.
3 V. p. 46-48.
4 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 223-224.

www.dacoromanica.ro

me spre a scăpa, la nevoie, de funcţionarea ei, cum se vede din scrisoarea de aici: „dacă vom avea cândva vreo nevoe... să avem loc şi lăcaşi la domnia voastră şi noi şi oamenii noştri ce vor fi cu noi". Iar apoi, acum când s'a hotărît pribegirea lor se pregătesc să vină la Braşov *„cu toţi ai noştri şi ca averea noastră"*.

Am relatat cu un alt prilej [1] că în luptele dintre Radu de la Afumaţi şi Mehmet-bei sorţii victoriei au fost schimbători. Când primul era învins, trecea munţii în Ardeal dimpreună cu boierii lui credincioşi, iar cel dealdoilea rămânea bun stăpân în ţară, folosindu-se în chip viguros, [2] de vina colectivă împotriva boierilor protivnici lui aflători alături de Radu de la Afumaţi.

In aceste împrejurări boierii pribegi la Braşov, tovarăşi voevodului amintit, au trimes la Mehmet-bei pe unul din ai lor, iar acesta le dă de veste din Muntenia prin următoarea scrisoare foarte semnificativă pentru instituţia cercetată aici: „Cinstiţilor şi prea înţelepţilor şi prea iubiţilor mei părinţi mai mari şi celorlalţi fraţi mai mari, sfetnicilor şi tuturor boierilor, cari m'aţi trimes pe mine la domnul Mehmet-beg... Ştiţi că m'aţi trimes cu temerile voastre zadarnice şi neadevărate, căci ştiţi domnia voastră de câte ori m'am lepădat să merg... la Mehmet-beg şi v'am spus... dar pe mine domnul Mehmet-beg are să mă oprească; iată astăzi aşa este... Deci vă grăesc şi vă rog: dacă aveţi un Dumnezeu şi un suflet, nu vă mai sfătuiţi atâta... ci *veniţi până ce vi sânt moşiile întregi şi nerisipite, iar rudele încă nu v'au pierit, şi eu cu ele...* Iar dacă mai zăboviţi, să ştiţi, pe sfânta Troiţă, că voi pieri, iar rudele voastre şi moşiile voastre se vor răsipi"... [3]

Moşiile caşi rudele, iar alături de ele însuşi boierul, care scria aceste rânduri, erau, cum se vede, sortiţi să sufere îndurând aceasta din cauza vinei colective.

---

1 V. p. 53-54.
2 Ibid.
3 I. Bogdan, Doc, şi Regeste, p. 230-231.

www.dacoromanica.ro

§ 13. VINĂ COLECTIVĂ PENTRU ABATERI DE PUȚINĂ ÎNSEMNĂTATE FAȚĂ DE DOMNUL SIMBOL DE COLECTIVITATE

Nu te poți atinge de ceeace-i aparține domnului, fără ca acest pas să nu aibă consecințe destul de dureroase nu numai pentru cel ce a îndrăznit, ci și pentru ai lui, cum se poate vedea din următorul document:

Ilieș Vodă dăruiește la 1 Aprilie 1550 lui Sas postelnicul satul din ținutul Vasluiului pedinsusul Bârlăzelului, anume Giurgeni „fost a lui Sabainov Ușurelul și al fratelui său Toader Pitar și au căzut în fapte de vicleșug în vremea căreia au rădicat ei împreună cu alți necredincioși o tâlhărie asupra calului părintelui Domniei mele, Petru Voevod". [1]

Pentru un cal se lua, cum vedem, o moșie; și nu-i de loc de mirare, dacă ținem în seamă senzibilitatea domnului ajuns simbol de colectivitate, care nu sufere să fie contrazisă prin nimic, iar nu echivalența de valoare intrinsecă între calul domnesc și moșia confiscată.

Semnificativi pentru această senzibilitate ni se par următorii termeni din documentul amintit: „și au căzut în fapte de *vicleșug* în vremea căreia au rădicat ei împreună cu alți *necredincioși* o tâlhărie asupra calului Domniei mele".

Când cineva încerca să se sustragă de la dările cuvenite domnului era chinuit și apoi ucis de cele mai multe ori; această vină se întindea, mai departe, asupra cadavrului, cum am mai întâlnit cazuri, deși în alte împrejurări. Dăm aici ca pildă comportarea domnului moldovan Ioan Vodă cel Cumplit: „de vindea cineva numai un strugur din via sa fără îngăduința lui, sau altăceva ce era sub dare, pre acesta au îl omora, au îi punea belciug la nas și legându-i mânele după spate, îl da schingiuitorului, sau dacă nu se afla schingiuitori,—țiganilor să-l tragă pe uliță și să-l bată fără milă: și ce e mai tirănesc lucru, trupurile celor uciși le lăsa neastrucate, să le mânce cânii". [2]

O altă pildă o găsim în uricul dat în Iași, la 10 Mai 1586, de Petru Vodă Șchiopul. Aici e vorba de slugile dom-

1 Ghibănescu, Surete I, p. 272.
2 Melchisedek, Cronica Romanului, p. I, p. 204.

www.dacoromanica.ro

neşti insultate; această agresiune este pedepsită cu o amendă colectivă de 50 boi, destul de considerabilă şi aceasta. Dăm cuprinsul acestui document:

„Petru Voevod Şchiopul cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovei... Deci sluga noastră credincioasă Paos vornicul de gloată au mers acolo cu oameni buni şi bătrâni şi le-a hotărît şi le-a ales lor cu sufletul lor şi cu acei oameni buni că acel loc a fost din hotarul Stăncăuţilor şi le-a pus lor stâlpi. Iar Domnia mea au trimis şi li-au luat 50 boi de la Isacico Demeşcanul şi de la Dudăi diacul şi de la rudele lor pentru că au sărit Isacico şi cu rudele sale să bată pe slugile noastre, Petriman şi Lupul şi Orăş aprozi şi pe fraţii lor, fiii celor mai sus scrişi, la acel loc din hotarul Stăncăuţilor. Deci să aibă a ţine de acum înainte pe unde le-au hotărît sluga noastră credincioasă Paos vornic de gloată din toate părţile"... [1]

Când cineva din sat nu putea plăti dările cuvenite domniei, atunci se făcea deasemenea uz de vina colectivă, cum ne istoriseşte Ureche cu prilejul domniei lui Aron Vodă: „Mai apoi văzând (e vorba de domn) că de datornici nu se va putea mântui, izvodi ca să ia de tot omul câte un bou; şi aşa trimise în toată ţara cu Turci de strângea, şi la carele nu se afla bou, luau al cui era în sat; de la altul îi lua toţi, câţi avea, pentru alţii, că mulţi de răutăţi şi de dabile multe nici de hrană nu aveau". [2]

§ 14. VINĂ COLECTIVĂ PENTRU ALTE JICNIRI ADUSE COLECTIVITĂŢII: OMOR, FURT, etc.

In ce priveşte atitudinea domnului, simbol de colectivitate, când e vorba de jicnirea persoanei omeneşti, ea a rămas aceiaşi caşi în timpul considerat până acum. Ştirile însă sunt mai numeroase decât în epoca trecută, dar cu toate acestea lipsa de preciziune le caracterizează pe cele mai multe. Norocul a voit ca vr'o câteva dintre aceste ştiri să se prezinte, cel puţin în unele privinţi, aşa de fericit conturate, încât nu mai încape îndoială asupra concluziilor ce pot fi scoase.

1 L. T. Boga, Documente Basarabene, X, p. 5 şi urm.
2 Ureche, op. cit., p. 262.

www.dacoromanica.ro

La 10 Iunie 1565 apare un uric în Bucureşti dat fiind de Vladislav Vodă şi în care găsim faţă în faţă două cete în judecată de la stăpânirea unei ocine: una din ele este alcătuită de Dragomir cu ai lui, iar a doua de Vâlcul cu ai lui. Vâlcul şi ciata lui pierd procesul. Iată ce citim mai departe în acest uric: „Şi pentru vrăşmăşia ce aţi avut, de acum înainte nicio vrăşmăşie să nu mai aveţi pentru că aţi făcut moarte pentru moarte"... [1]

Datele ni-se par extrem de interesante; în adevăr avem două grupe în vrăşmăşie, care se vede că au mers până în a se distruge reciproc, căci aceasta vrea să spună termenii „moarte pentru moarte"; ceeace-i şi mai semnificativ este că pedeapsa dinte pentru dinte ce ş'au aplicat cele două tabere nu primeşte din partea colectivităţii dominante nicio sancţiune, ceeace dovedeşte că nu-i turburată în chip deosebit de acest fapt; ea doar să mărgineşte în a le opri pentru viitor, mulţumindu-se cu răzbunarea care a avut loc între ele în trecut: „deacum înainte nicio vrăşmăşie să nu mai aveţi pentru că aţi făcut moarte pentru moarte".

Cazul de faţă nu se deosebeşte prea mult de ceeace se petrece la primitivi când două clanuri vin în conflict şi nici de vendeta corsicană. Este surprinzătoare, în orice caz, neatârnarea celor două cete de colectivitatea dominantă, simbolizată prin Vladislav Vodă.

Vina este fără îndoială colectivă: fiecare ceată, în întregime, este vinovată în ochii celeilalte: deşi nu ni se dau amănunte presupunem totuşi, cu multă siguranţă, că victima, deoparte şi de alta, n'a fost aleasă, ci cum s'a prilejuit.

Această întâmplare este asemănătoare într'o privinţă cu cea următoare, deşi din alt punct de vedere este cu totul deosebită, vremurile fiind altele: „Curtea cu juri din Cernăuţi... a judecat ieri un... proces de vendetă, având următorul fond penal:

In Rarancea (Cernăuţi), trăiau într'o duşmănie înverşunată de zeci de ani familiile Cârnaţ şi Bodnariuc, ajungând atât de departe în ura lor încât mai mulţi membri ai familiei Cârnaţ au omorît, în mai multe rânduri, câţiva membri din familia Bodnariuc şi viceversa.

1 Alex. Ştefulescu, Doc. Slavo-române, p. 84-86.

www.dacoromanica.ro

Ultimul act al acestei vendete sângeroase s'a petrecut în noaptea de 17 August 1932, când tânărul Ion Bodnariuc se hotărăşte să răzbune omorîrea fratelui său mai mare de către capul familiei Cârnaţ, prin omorîrea tânărului Ion Cârnaţ.

Ambii tineri, întâlnindu-se în noaptea fatală la o nuntă, se angajează într'o ceartă, în urma căreia Ion Bodnariuc îl omoară pe Ion Cârnaţ cu 6 lovituri de pumnal.

...Curtea îl condamnă pe asasin la 7 ani recluziune". [1]

Următoarea întâmplare, din care isvorăşte în chip luminos instituţia pe care o studiem, n'am fi putut-o cunoaşte, dacă n'ar fi fost neînţelegeri, în anul 1574, între Mihailescul uricarul şi satul Topoliţa, din jud. Neamţ, cu privire la stăpânirea unui loc din satul Oglinţii:

Decizia e în favoarea lui Mihăilescul uricar, pe care satul Topliţa (Neamţ) îl pârîse pentru „o poiană de hotar, den satul Oglinţii", plătită de săteni „moşului Zaharia, fiind vornic, pentru o pierdere de suflet ce s'au făcut, o moarte de om, în poiana aceea, în zilele lui Bogdan Voevod celui Bătrân": delegatul domnesc fusese Vitoltu, pârcălab de Roman. [2]

Un om este omorît, cum ni-se spune, într'o poiană din hotarul satului Oglinţii şi atunci colectivitatea reacţionează prin Vornicul Zaharia, slugă domnească, iar sătenii plătesc cu bani, nu ştim cât, acea moarte rămânând stăpâni acolo. Nu cunoaştem peripeţiile acestei stăpâniri, ne mulţumim să constatăm numai faptul că locuitorii pomeniţi au plătit pentru acea moarte de om, şi că deci cer să li se recunoască dreptul de stăpânire asupra pământului, unde s'a întâmplat ea.

Vina colectivă este vădită; n'a plătit un locuitor, ci locuitorii satului, satul cu alte cuvinte. Cele ce se petrec aici nu se deosebesc prin nimic, şi deci nici explicaţiile date, de faptul similar din secolul trecut. Indrăznim chiar să presupunem că această ştire este mai de seamă decât aceea cu familia Munceu, căci aici se spune că plăteşte satul, iar

1 Universul, No. 273, Vineri 6 Oct. 1933.

2 Hurm., vol. XI, Regeste de Documente 1526-1626. Traducere, Arch. st., Pobrata, XI, 10. Comp. Ghibănescu, Surete, vol. XIX, p. 164 şi urm.

www.dacoromanica.ro

acolo un grup mai mic, o familie, cum am menţionat[1]; puterea de discernare a colectivităţii este mult mai redusă în cazul de aici de cât în cel de sus, este, cu alte cuvinte, mai mecanică, mai colectivă în primul caz decât în al doilea.

In timpul domniei fratelui după tată al lui Bogdan Vodă, Petru Rareş, are loc o moarte de om, despre care aflăm tocmai târziu, anume dintr'un document din anul 1581, Aprilie 18, dat la Iaşi de Iancul Vodă Sasul, în care se spune „că au venit înaintea Domniei mele Todoran şi nepotul său Loghin şi fraţii lor şi ficiorii lui Ciorbă şi neamurile lor Draga şi Talaba şi fraţii lor toţi, feciorii lui Ignat şi iarăş neamurile lor Costin şi Nicoară feciorii Zuzii şi fraţii lor şi iarăş neamurile lor Marcu şi soru-sa Magdalena cu mare jalobă şi cu mare mărturie cu uricul ce l-au avut de la bătrânul Petru Voevodul pe o bucată de loc dintre satul Petreştilor şi dintre satul Băicenilor, care se numeşte Buimăceanii, ce se numeşte Fundătura din Rădiul Borzii mai în sus lângă Rădiu până la drumul Stăneştilor, şi deacolo pe marginea pădurii, pân la hotarul Petreştilor tot fundătură, care pe acea bucată de pământ au plătit mai sus numiţii, părinţii lor Ciorba şi Ignat şi Zuza şi sora lor Ana 50 boi deşugubină, pentru că s'au găsit un om mort pe acea bucată de loc, şi acel uric l-au pierdut în vremea când au prădat tătarii toată ţara în zilele lui Ion Voevod".[2]

Vinovaţii sunt, cum ne spune uricul, Ciorbă, Ignat, Zuza şi sora lor Ana, o familie se pare: aceştia plătesc 50 boi pentru că s'a găsit un om mort pe locul dintre satul Petreştilor şi satul Băicenilor. Nu putem preciza întrebarea de ce sunt tocmai ei aleşi să dea această amendă şi nu alţii; presupunem numai că s'au găsit în sfera de explozie a colectivităţii jignite prin omorul pomenit şi deaceea au trebuit să îndure pedeapsa.

In anul 1568 Petru Vodă Şchiopul dă la Bucureşti, un hrisov cu următorul cuprins, în care-i vorba de o dușegubină: „Cu mila lui Dumnezeu Io Petru Voevod şi Domn a toată Ţara Românească, fiul marelui şi prea bunului Mircea Voevod, dă Domnia mea această poruncă a Domniei

1 V. mai sus, p. 25-26.
2 Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 180.

www.dacoromanica.ro

mele sfintei şi dumnezeeştei mânăstiri ce se chiamă Tismana, hramul Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi prea cinstitului părinte egumen chir Ioan şi celorlalţi fraţi vieţuitori în acel sf. loc, pentru ca să le fie lor moşie jumătate din satul Nisipul... pentru că a fost bătrână şi dreaptă moşie şi moştenire sf. mânăstiri; însă a fost cutrupită de fiii lui Badea (loc liber) pentru un om ce a fugit legat din sat şi fără nicio judecată; iar la aceasta Domnia mea am adeverit că e moşie de moştenire sfintei mânăstiri, şi am dat Domnia mea sf. mânăstiri ca să-şi ţină din satul Nisipul cât a fost partea mânăstirii jumătate, iar duşegubina s'o dea care s'a hrănit pe acea moşie"... [1]

In partea lui finală, aceea care ne interesează pe noi aici, acest uric prezintă nedumeriri; în adăvăr fiii lui Badea au pus stăpânire în chip samavolnic pe jumătate din satul Nisipul, proprietatea mânăstirei Tismana, „pentru un om ce a fugit legat din sat şi fără nicio judecată". Ce a făcut acest vecin de a fugit din sat? Se pare că omorîse pe cineva. Vina lui, în lipsă, s'a întins asupra călugărilor de la Tismana, se pare, cărora, ca urmare, li-s'a luat satul. De ce însă fiii lui Badea aplică pedeapsa, deşi se pare că nu erau slugi domneşti care încasau, după cât am putut afla, bani pentru cei omorîţi? Işi fac atunci singuri dreptate, aceasta fiind încă o caracteristică de primitivitate. In partea lui finală uricul este categoric: „iar deşegubina să o dea care s'a hrănit pe acea moşie", adică, presupunem noi, vecinii, locuitorii satului Nisiporeni, proprietatea mânăstirii Tismana, căci doar ei se hrăneau pe dânsa; cu alte cuvinte, un grup.

Din 1587, Mart 28, avem următorul document. „Petru Vodă Şchiopul cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovii, iată a venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri sluga noastră Ivanco, piser leşesc, de a lui bună voie de nime silit nici asuprit şi a vândut a sa ocină din ispisoc de slujbă ce l-a avut de la Domnia mea, o selişte la ţinutul Hotinului, numită Letoviştea Visternicului (Varaticul) între Liventi şi între Medveja şi între Varticăuţi şi Petricăuţi, a-

1 Al. Ştefulescu, op. cit., p. 163-164.

www.dacoromanica.ro

ceea a vândut-o slugii noastre credinciosului Gavrilaş, logofătul, pentru 230 zloţi tătărăşti dinaintea noastră şi dinaintea boierilor noştri. Acea silişte numită Litoviştea Visternicului a căpătat-o sluga noastră credinciosul Gavrilaş logofăt şi cu uricele; dar fusese rămasă domnească pentru o deşegubină, deoarece s'a omorît un Grec pe acele hotare, iar acum a răscumpărat-o de la Ivanco; şi ispisocul de slujbă, ce l-a avut Ivanco diiac leşesc de la mine încă l-au dat în mânele slugii noastre credinciosului Gavrilaş logofăt, ca să-i fie şi de la noi cu toate veniturile"...[1]

Până acum, am găsit bine precizat ca vinovată de uciderea unui om o colectivitate, fie ea un sat sau o familie; se pare că în uricul citat mai sus, unde-i vorba de omorîrea unui Grec, lipseşte vinovatul, ceeace nu-i cu putinţă pentru o societate de felul aceleia ce ne preocupă aici. Vinovatul există şi în cazul de faţă: el, presupunem noi, trebuie să fi fost stăpânii acestei selişte, Letoviştea Visternicului, din ţinutul Hotinului, pe care s'a găsit omorît Grecul, dar nefiind în stare să plătească amenda cuvenită domniei, atunci li-au fost confiscat locul cu pricina.

In anul 1570, Iunie 5, Bogdan Vodă, fiul lui Alex. Lăpuşneanu, dă următorul uric: „...„Noi Bogdan Voevod, Domn Ţărei Moldovei. Iată au venit înaintea Domniei noastre şi înaintea boierilor noştri ai Moldovei, nişte Greci şi aşa s'au jăluit înaintea Domniei noastre, precum că li-s'a omorît un Grec în vremea când păştea oile, în hotarul satului Albotenі, întru una vale a megieşilor boierului a credinciosului nostru Albută, starostele de Cernăuţi, apoi Domnia noastră am luat pe acel sat Albotenii să fie domnesc pentru omorîrea acelui Grec. După aceea credinciosul nostru Albută... au plătit acea moarte a Grecului acelor oameni, şi le-au dat 158 amestecaţi cu boi cu vaci, 600 de oi, 7 cai, 13 iepe, şi au dat cap pentru cap, întru acea vale, şi de atunci se numeşte Valea Grecului, (hotarul satului Albotenii). Deci noi văzând alor de bună voie tocmeală şi precum credinciosul boierul nostru Albută... a plătit moartea

1 Th. Codrescu, Uricariul, vol. XXIII, p. 19 şi urm.

www.dacoromanica.ro

acelui Grec, apoi Domnia noastră iarăşi i-a dat înapoi acel sat [1] şi cu acea vale... [2]

S'a întâmplat moartea unui grec în acea vale, ni se spune, fără să putem afla nimic mai mult cu privire la acest fapt; tăcerea aceasta încă este semnificativă, căci amănunte se dau în gândirea individualistă şi anume în scopul de a descoperi intenţia criminală şi deci pe criminal; aceste amănunte le găseşte şi le dă în deosebi un funcţionar special, dar o face pentru opinia publică emoţionată de crimă şi adânc interesată la descoperirea celui vinovat spre a-l lovi. In epoca în care ne găsim nu poate fi vorba despre o asemenea preocupare, care prin firea lucrurilor, nici nu există: suntem doar într'un colectivism cu destule puteri încă.

Oricum pedeapsa este însă colectivă; iar ea n'ar fi putut exista în această formă, dacă n'ar fi funcţionat vina colectivă, căzută, în această împrejurare, asupra unui sat întreg, care din răzăşesc, cum era, devine domnesc şi apoi al boierului Albotă, cum ni se spune în uricul de mai sus. Câte generaţii vor îndura pentru imputarea acestei morţi de om!

Intr'un hrisov, dat de Mihnea Vodă, domn al Ţării Româneşti, la 23 Mai 1585, citim următoarele: „Cu mila lui Dumnezeu, Io Mihnea Voevod şi Domn a toată Ţara Românească... dă Domnia mea această poruncă... lui Drăgoi şi lui Pătru cu fiii săi anume Dan şi Păstrăvan şi cu fiii lor... pentru ca să le fie moşie în Strâmba partea lui Cocoş toată 1/3 parte din jumătate de sat... pentru că le este bătrână şi dreaptă moşie şi cumpărătură a lui Drăgoi şi Pătru dela Cocoş cu 2240 aspri încă în zilele răposatului Radul-Voevod Călugărul şi cu voia şi cu ştirea tuturor megieşilor... şi încă a plătit Dan la acea moşie 230 aspri pentru o duşegubină pentru Smotacul..." [3]

1 Acest document nu ni-se pare destul de limpede: odată ni se spune că valea, unde a fost omorît Grecul, era a locuitorilor satului Alboteni: „într'una vale a megieşilor boierului credinciosului nostru Albută", iar la sfârşit se afirmă: „apoi Domnia noastră iarăşi i-a dat înapoi acel sat". Noi am admis prima afirmare, ţinând în seamă interpretarea lui Xenopol, Ist. Rom., vol. II, ed. I, p. 186.

2 Uricarul, p. II, ed. II, p. 256-257; v. Ghibănescu, Ispisoace, vol. I, p. 136, v. şi p. 157, unde-i vorba de un alt document, dat în 1580 de Iancu Vodă şi în care se pomeneşte din nou întâmplarea de mai sus.

3 Alex. Ştefulescu, op. cit., p. 233-235.

www.dacoromanica.ro

Se pare că un oarecare Smotacul a făcut o moarte de om pe moşia lui Dan, sau că pe dânsul a căzut pacostea, găsindu-se, în aceste împrejurări, într'un chip oarecare în apropierea acestui om mort, şi neavând cu ce plăti ar fi urmat ca locul să fie confiscat de domnie, adică vina să o poarte însuşi stăpânul moşiei; ca să înlăture confiscarea Dan a plătit 230 aspri; ceeace dovedeşte că de vină tot n'a scăpat, deşi fapta a fost a altuia, cum ni se spune în document.

In uricul din 1572, Octombrie 5, dat în Iaşi, citim: „Ioan Vodă, cu mila lui Dumnezeu, Domn Ţării Moldovii, dat-am noi acestui ţigan, anume Nicula, a treia parte din a cincea parte de sat din Boloteni şi vad de moară în Putna, ce singur el a cumpărat cu 120 zloţi tătăreşti, încă din zilele lui Alexandru Voevod dela Toma şi dela sora lui Stana şi nepotul lor Dumitru, când ş'a plătit Toma capul lui, şi să-i fie lui cu toate veniturile..."[1]

Toma, cum ni se spune, a trebuit să-şi plătească capul, nu ştim pentru ce anume; se vede însă că atât Toma cât şi sora lui Stana ca şi Dumitru, nepotul lor, trebuie să vândă moşia pentru ca Toma să iasă din încurcătură.

Despre aceeaşi plată, spre a-şi scăpa capul ne vorbeşte deasemenea următorul uric, dat în Iaşi în 1588, Martie 5: „Petru Voevod cu a lui Dumnezeu milă, Domn Ţării Moldovii, cum au venit înaintea noastră... Costin şi fratele său Ioan, fiii Petrii... au vândut slugei noastre lui Kicer diac drept 160 zloţi tătăreşti şi cu acei bani ei ş'au plătit capul"...[2]

Ştirea, cum se vede, este laconică; nu ni se spune ce anume făptuise aceşti vinovaţi, spre a fi condamnaţi la o pedeapsă capitală, de care scapă totuşi dând o sumă de bani, deasemenea nu aflăm dacă această vină venise asupra lor din păcatele altora sau numai din greşelile unuia din ei. Cu tot acest laconism ea nu rămâne mai puţin însemnată numai prin ceeace ne dă cu privire la răscumpărarea unei pedepse capitale prin bani, un lucru, care în societatea noastră de astăzi nu mai e cu putinţă.

Urmările unui furt de cai sunt peste măsură de grave,

1 Ghibănescu, Surete, vol. V, p. 225.
2 Ghibănescu, ibid., vol. II, p. 161 şi urm.

www.dacoromanica.ro

cum se poate vedea din uricul apărut în anul 1576 al cărui cuprins îl dăm aici:

„Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru Voevod Domn a toată Ţara Ungrovlahiei... şi iarăşi să fie slugii noastre Manei un aţigan, anume Dobromir şi cu aţiganca sa, căci au furat Dobromir niscare cai lui Mihnea din Craiova; şi au fost aduşi ei faţă, şi au vrut să-i globească; iar mai sus zisa slugă a Domniei mele a fost şi l'au rescumpărat dela cel mai sus zis ca să-i dea Mihnei părîtorului 3 vaci şi aspri 500; şi au fost dat pentru ei 300 aspri dennaintea a tot satul Grămătici. După aceia dat-am şi Domnia mea mai sus zisei slugi şi dennaintea mea ca să le fie aţigan de ocină şi de ohab lor şi copiilor lor..." [1]

De un interes deosebit ni se pare păţania lui Dobromir, hoţul de cai. Se pot face, după ştirea de aici, două presupuneri cu privire la starea socială a lui ca şi a soţiei: înainte de acest furt Dobromir şi cu soţia lui au fost robi ai cuiva; odată furtul săvârşit se pare că stăpânii lor i-au părăsit, dându-i acelui ce fusese păgubit şi în felul acesta au scăpat ei de răspundere; ne-am găsi deci în faţa unui abandon noxal, cum se vede el la societăţile primitive. Mai departe, ne aflăm aici deasemenea într'un caz de vină colectivă, căci, deşi Dobromir furase caii, soarta lui este împărtăşită şi de „aţiganca sa."

Nu-i exclusă nici ipoteza că ţiganii, despre care-i vorba, erau liberi; ei au fost prinşi, cum se spune, după ce au furat nişte cai pentru care lucru trebuiau să plătească o amendă păgubaşului Mihnea din Craiova; în acest proces intervine Manea care plăteşte gloaba lui Dobromir şi a ţigancei lui, iar aceştia ajung proprietatea sa.

In această calitate de robi vor fi ei, dar şi urmaşii lor şi încă cât de îndelungată vreme, fiindcă Dobromir a furat nişte cai. Vina o are el, care în adevăr era vinovat precum şi soţia ca şi urmaşii lor, care, în ochii noştri, nu au a răspunde pentru nimic.

De ţinut în seamă că procesul are loc între cele două părţi, păgubitul şi hoţii; domnul întăreşte numai rezultatul

1 Ghibănescu, Surete, vol. XIX, p. 96 şi urm.

www.dacoromanica.ro

procesului, fără să se amestece într'un chip oarecare în însăşi desfăşurarea lui; ceeace dovedeşte că aceste lezări ale persoanei omeneşti nu erau încă de ordine publică.

Dela Mihnea Voevod avem următorul hrisov, dat la 10 Sept. 1582 în Bucureşti: „Cu mila lui Dumnezeu, Io Mihnea Voevod şi Domn a toată Ţara Românească... dă domnia mea această poruncă... lui Stan cu fiii săi... pentru ca să-i fie moşie în Poieni din partea unchiului său Lupul 1/4 parte de pe toată moşia... pentrucă această moşie a fost a tatului său Oprea şi a unchiului său Lupul de moştenire; şi a fost dat Lupul pentru această moşie două duşegubini, iar fratele său Oprea n'a avut bucate să dea la acea duşegubină atunci. Iar, mai în urmă, acel om mai sus zis, anume Stan fiul lui Oprea, nepotul lui Lupul a întors lui Lupul din acea duşegubină 9 boi şi 4 vaci şi 3 capre şi un cal bun şi 212 aspri bani şi o clae de fân, ca să ţină Stan din moşia Lupului 1/4 parte pentrucă am plătit şi la duşegubină..."[1]

De seamă pentru studiul de aici este constatarea: „şi a fost dat Lupul pentru această moşie două duşegubini, iar fratele său Oprea n'a avut bucate să dea la acea duşegubină atunci". Moşia fiind a lui Oprea şi Lupul, aceştia răspund pentru cei găsiţi morţi pe ea; răspund colectiv, dând unul din cei vinovaţi, în cazul de faţă Lupu, pentru grup. Un alt semn al colectivismului este, cum am mai spus, că se priveşte ca vinovat stăpânul locului, fără nici o altă cercetare şi că însfârşit moartea de om se pedepseşte printr'o amendă.

Cu toate acestea licăririle individualiste nu lipsesc, cum se poate vedea din faptul că Lupu devine stăpân deasemenea pe partea lui Oprea, pe care apoi fiul său Stan o recapătă dând partea din amendă cuvenită lui Lupu de tatul său Oprea. Domnul întăreşte acest lucru şi în felul acesta înlesneşte evoluţia spre individualism.

La cele expuse aici, adăugăm o întâmplare care s'a petrecut pe la sfârşitul primei jumătăţi a secolului al 16-lea, adică la 30 Iunie 1546: e vorba de un abuz de încredere, urmat de o pedeapsă colectivă, rectificată apoi de domnul

1 Al. Stefulescu, op. cit., p. 226-228.

www.dacoromanica.ro

ţărei, Mircea Voevod, în sensul individualist. Ne găsim, din nou, în faţa unei licăriri de individualism, cum am mai observat şi altă dată.

Dăm aici cuprinsul documentului: „Cu mila lui Dumnezeu, Io Mircea Voevod şi Domn a toată Ţara Românească... dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele lui Stanciu cu fiii lui câţi îi va da Dumnezeu, pentru ca să le fie moşie în Crasna partea fratelui său Arcă, toată veri cât se va găsi din câmp şi din pădure, pentru că a luat dela Stanciu jup. Dumitru marele ban al Craiovei pentru frate-său Arcă 17 vaci mari şi aspri gata 1500, pentru că i-a dat dregătorul Domniei mele, Dumitru marele ban, în mâna lui Arcă 600 slănini ca să le vânză la Târgul-Jiului la Haţegani şi la oameni din ţară, iar apoi când a fost ca să dea Arcă samă înaintea banului Dumitru, i-a lipsit mulţi aspri, şi dregătorul domniei mele, ce este scris mai sus, a trimis armaşii săi şi i-au luat bucatele lui Arcă şi bucatele frăţini-său Stanciu; şi după aceea Stanciu a venit înaintea Domniei mele şi s'a plâns că i-au luat ale lui bucate drepte pentru fratele său, şi Domnia mea am căutat şi am judecat cu dregătorii Domniei mele şi am dat Domnia mea lui Stanciul ca să ţină toată partea de moşie a fratelui său Arcă şi dacă lui Arcă i se pare nedrept, atunci să-i întoarcă (fratelui său Stanciu) bucatele lui drepte..."[1]

Jicnirea o sufere un mare dregător domnesc, Dumitru, ban de Craiova. Ea a fost pricinuită de abuzul lui Arca, care, însărcinat fiind să-i vândă o anumită marfă, a folosit o parte din bani pentru el. Iar dreptatea şi-o face banul Dumitru luând „bucatele lui Arcă şi bucatele frăţini-său Stanciu". Astăzi nu se poate vedea cum a ajuns să fie vinovat Stanciu pentru fapta fratelui său Arca, pentru vremea aceea însă aceasta era ceva firesc: demnitarul domnesc înfuriat, confiscă tot ce găseşte la Arca şi la ai lui. După trecerea furtunei, Stanciu, înzestrat cu simţ individualist, se frământă şi ajunge cu judecata până la domn, care-i dă o parte din moşia lui Arca drept despăgubire.

Deşi procedura nu-i complect individualistă, căci în

1 Alex. Ştefulescu, op. cit., p. 115-117.

www.dacoromanica.ro

primul loc banul Dumitru nu ş'ar putea face singur dreptate şi dacă totuşi ar face aceasta, atunci ar fi silit să-i dea lui Stanciu ceeace i-a luat, şi s'ar fi judecat pentru rest cu Arca. Apoi pe lângă despăgubirea civilă ar fi căzut asupra făptaşului deasemenea o pedeapsă infamantă.

Cu toate acestea deosebirea între cel vinovat şi cel nevinovat se face, ceea ce-i, cum am spus, ceva semnificativ şi astfel suntem în faţa unui caz de transiţie spre individualism; spunem transiţie pentrucă cele două concepţii se amestecă, cum se vede din aprobarea tacită a Domnului faţă de felul de a proceda al lui Dumitru.

§ 15. VINA COLECTIVĂ IN SERVICIUL SANCŢIUNEI CONTRACTUALE.

Ca şi în trecut, instituţia, pe care o considerăm, îşi menţine, deasemenea în această perioadă de timp, rolul de sprijinitor al daniilor, în marea lor majoritate făcute de domnii ţării. O găsim mai departe, cu acelaşi rost uneori chiar în învoelile dintre particulari.

Cine dintre cele două părţi va călca legământul făcut, acela va avea de suferit, cum am văzut; dar această suferinţă o are un grup, deşi acesta n'a contribuit cu nimic la aşezarea legământului în discuţie.

Uneori nu găsim în blăstămul, care formulează pedeapsa, exprimat în chip limpede grupul care va îndura sancţiunea, dar acesta apare deîndată ce încercăm o analiză cât de elementară a pomenitului blăstăm.

Alteori întâlnim ca vinovat un singur individ, şi atunci s'ar putea uşor să fim ispitiţi a admite o vină individuală, adică existenţa persoanei omeneşti ca un factor deosebit în conştiinţa colectivă şi prin urmare cu simpatie pentru ea, când împrejurările o cer; aceeaşi analiză a procesului în discuţie spulberă deasemenea iluzia noastră, căci în faţa chinurilor de tot felul, foarte grele şi veşnice în acelaşi timp, nu mai poate fi vorba de milă pentru persoana omenească şi prin urmare de existenţa ei.

Înşirăm aici câteva formule de blăstăm, cum am făcut-o deasemenea în capitolul precedent:

In anul 1502, Martie 9, Radu Voevod, Domnul Ţărei Româneşti, întăreşte la Târgovişteа fraţilor Radu şi Petru

www.dacoromanica.ro

toate satele lor în număr de 33, cu munţii lor în număr de 12 şi ţiganii lor, în număr de 47 sălaşe... Iar la sfârşit găsim următoarele: „Blăstăm pune Domnia mea, după moartea Domniei mele, pe cine va alege Domnul Dumnezeu a fi domn al Ţării Româneşti... dacă... nu va cinsti şi nu va întări şi nu va păzi, ci va strica şi va călca şi va batjocori acest hrisov al Domniei mele, pe acela Domnul Dumnezeu... să-l calce şi să-l ruşineze şi să-l bată aici cu trupul şi în viacul viitor sufletul lui şi să fie blăstămat de 318 părinţi, purtători de Dumnezeu dela Nicheea şi de 12 apostoli şi de 4 evanghelişti şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie şi cu alţi Iudei, cari au strigat asupra Domnului Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Isus Christos la Pilat din Pont şi au zis: ...sângele lui asupra lor şi a *fiilor lor*"...[1]

Mai întâlnim acest blăstăm în anul 1505, Iunie, când Radu Voevod dărueşte Mânăstirii Cozia, vama dela Vadul Oltului la Genune.[2] In anul 1517, Decembrie 26, când Ştefan Vodă întăreşte dania, pe care Cozma Şarpe o face Mânăstirii Neamţului.[3] In anul 1520, Iulie, când Ştefan Vodă, Domnul Moldovei, întăreşte Mânăstirei Homorului satele Vornicenii, Stăucenii, Glodenii cu mai multe prisăci.[4] In 1522, Iunie 30, când Ştefan Voevod, Domnul Moldovii, dărueşte episcopiei de Rădăuţi prisaca Hruzca din Crasna.[5] In 1527, Martie 15, când Petru Vodă întăreşte Mânăstirii Neamţului dania veche în satul Copanca la Nistru, în gura Zahornei.[6] In 1529, Aprilie 23, când Petru Rareş, Domnul Moldovei, dărueşte Episcopiei Rădăuţi satul Grameşti pe Prut.[7] In anul 1533, April 11, când boierul Corlat vinde domnului ţării, Petru Rareş, satul Berchişeşti, din ţinutul Suceava, pentru 480 zloţi tătărăşti, iar acesta îl dărueşte Mânăstirii Moldoviţa.[8] In 1536, Ghenar 18, când acelaşi voevod întă-

1 Ghibănescu, Surete, vol. I, p. 312-313; v. şi Al. Ştefulescu, op. cit., p. 53.
2 Şt. Nicolaescu, op. cit., p. 256.
3 Ghibănescu, Surete, vol. I, p. 261-262.
4 Ghibănescu, Surete, vol, XXIV, p. 167 şi T. Balan, Doc. Bucov. I, p. 18.
5 Ibid., p. 26.
6 Ghibănescu, vol. XVIII, p. 126-127.
7 T. Balan, op. cit., p. 31-32.
8 Ibid., p. 37.

www.dacoromanica.ro

reşte Mânăstirii Homorului daniile făcute de înaintaşii săi: Ştefan cel Mare (tatul), Bogdan Vodă (frate) şi Ştefăniţă Vodă (nepot de frate).[1] In 1539, Noembrie 30, când Ştefan Vodă Lăcustă întăreşte Mânăstirii Homorului daniile vechi şi altele mai nouă, făcute de Toader Logofătul.[2] In 1542, April 24, când Petru Rareş dărueşte Mânăstirii Putna satul Petricani pe Başău.[3] In 1546, când Petru Rareş dărueşte Mânăstirii Bistriţei satul Mojeştii din ţinutul Covurluiului.[4] In 1546, April 11, când Petru Vodă schimbă moşia Petricani cu feciorii Paşinei, Irina şi Olcana şi le dă Hăneştii; apoi închină moşia Mânăstirii Putna.[5] In 1546, April 21, când Petru Rareş dărueşte Mânăstirii Sfântul Ilie jumătate de sat Costina, din ţinutul Sucevei.[6] In 1546, Mai 15, când acelaşi voevod dărueşte Episcopiei de Roman o jumătate de sat dela Ţăpeşti, ce-i la Olteni pe Bârlad, cu gârle şi cu a patra parte din iazul Lozova.[7] In 1546, Mai 27, când Petru Rareş întăreşte Mânăstirii Moldaviţa dania sa, satul Berchişeşti pe Moldova, ţinutul Suceava.[8] In 1554, Martie 7, când Alexandru Voevod dărueşte Mânăstirii Sfântul Ilie trei sate: Ivoeştii pe Bahlui, Văleşeni la Cârligătura şi Ezerenii lângă Cotnar, fost odată sat mânăstiresc.[9] In 1555, Aprilie 9, când Dan, portar de Suceava şi soţia sa Teodosia, nepoata postelnicului Cozma Şarpe, dărueşte Mânăstirii Homor satul Drăgăneşti, ţinutul Cârligăturii, care se chiamă Mihăileşti, a opta parte de Băişeşti, ţinutul Suceava, un loc de trei case în Băişeşti, un rob şi trei sălaşe de ţigani.[10] In timpul domniei lui Lăpuşneanu (durează cu o întrerupere de 3 ani dela 1552-1568) şi anume când acest domn dărueşte printr'un testament, fără an, sfintei Mânăstiri dela Vatopet o chervăsărie.[11] In 1566, Ianuarie 10, când Petru Vodă Şchiopul

1 Ghibănescu, Surete, vol. XXIV, p. 171.
2 Ibid., p. 174.
3 Ibid., p. 175.
4 T. Codrescu, Uricarul, vol. IV, p. 424.
5 Ghibănescu, Surete, vol. XXI, p. 97.
6 T. Balan, Doc. Bucov., I. p. 41.
7 Melchisedek, Cronica Romanului, p. I, p. 169, v. şi p. 176.
8 T. Balan, op. cit. p. 46.
9 T. Codrescu, Uricariul, vol. XVIII, p. 152-153; v. încă vol. XIV, p. 85 şi vol. X, p. 129-130.
10 T. Bălan, Doc. Bucov., I, p. 53.
11 T. Codrescu, Uricarul, vol. XIV, p. 110.

www.dacoromanica.ro

confirmă Mânăstirii Tismana, stăpânirea peste satele Tismana, Pocruia, Godineştii, Sârbişorii şi Ohaba.[1] In 1570, Februar 16, când Bogdan Vodă dă şi întăreşte lui Petru Albotă, logofătul, două sate pe Căinari şi Cobolta în pustiu spre Nistru... pentru slujbele sale supt Alexandru Lăpuşneanu şi pentrucă a plătit moartea unui Grec cu multe capete de vite.[2] In 1570, Martie 20, când Bogdan Voevod dă lui Dinga postelnicul mai multe sălaşe de ţigani, care fugise în Polonia.[3] In 1570, Mai, când Bogdan Voevod, fiul lui Alexandru Lăpuşneanu, dăruieşte lui Drăgan logofătul 13 sălaşe de ţigani pentru slujbele făcute domniei supt Lăpuşneanu caşi supt Bogdan...[4] In 1570, Iunie 17, când acelaşi Voevod dăruieşte Mânăstirii Tazlăului satul Ostupcani pe Bistriţa... pentru pomenirea moşilor lui şi a sa."[5] In 1575, Martie 30, când Petru, Domnul Moldovei, întăreşte Mânăstirii Putna satul Cuciurul Mare din ţinutul Cernăuţi.[6] In 1575, April 7, când Petru Şchiopul, Domnul Moldovii miluieşte pe Andrei postelnicul cu trei fălcii şi cu optusprezece răzoare de vie în târgul Cotnarilor.[7] In anul 1579, April 26, când Petru Voevod întăreşte călugărilor dela sfânta Mânăstire Râcica 2 părţi din satul Tomeşti pe Moldova, cumpărate cu 1000 zloţi tătăreşti dela Ghiorghiţă, ficiorul Agafiei Ciolpănesii, nepot Lupei Ciohorcan, strănepot Muşei.[8] In 1582, Februarie 24, când Iancu Voevod, Domnul Moldovii, dăruieşte Mânăstirii Sfântului Ilie satul zis Satul Mare din ocolul Badeuţilor şi întăreşte satul Giuleşti supt Cotnar.[9] In 1583, August 6, când Petru, Domnul Moldovii, dăruieşte Mânăstirii Suceviţa, satul Suceviţa.[10] In 1587, Februar 24, când Petru Voevod dăruieşte lui Ilie Crimca, diac, un loc pustiu lângă Suceava, Ungurașii, ca să-şi facă sat, ajutându-l la luptele ce au avut cu Căzacii.[11] In acelaşi an, Decembrie 20, când

1 Al. Ştefulescu, op. cit., p. 156.
2 Ghibănescu, Ispisoace, vol. I, p. 137.
3 T. Codrescu, Uricarul, vol. XVIII, p. 175-176.
4 Ghibănescu, Surete, vol. IX, p. 40.
5 Ibid., II, p. 253.
6 T. Balan, Doc. Bucov. I, p. 73.
7 St. Nicolaescu, op. cit., p. 272.
8 Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 34.
9 T. Bălan, op. cit., vol. I, p. 81.
10 Ibid., p. 89-90.
11 Ghibănescu, Surete, XXII, p. 106.

www.dacoromanica.ro

același voevod dărueşte Mânăstirii Moldaviţa satul Onţenii, fost domnesc în ocolul Botoşanilor.[1] In 1589, Iunie 20, când Petru Voevod, Domnul Moldovii dărueşte stolnicului Nicula satul Holovăţul (Volovăţ) din ocolul Badeuţilor. Nicula îl schimbă, dându-l mitropolitului Moldovei Gheorghie Movilă şi primeşte satul Stălineşti, ţinutul Hotinului. Mitropolitul Gheorghie dărueşte satul Holovăţul Mânăstirii Sucevița, zidită de dânsul.[2] In 1591, Martie 16, când Petru Vodă miluește pe Gheorghe Dorohonicianu, diac, dându-i selişteа Creştineşti, ascultătoare de Dorohoi, pentru slujbele sale făcute domniei şi ţării.[3] In 1592, când se dau[4] Episcopiei Huşilor satele: Plopenii, Cozieştii, Răzeştii...[5] In 1598, Martie 20, când Parasca, soţia lui Grigore Udre, nepoata lui Luca Arbure, portar de Suceava, dă satul Solca, ţinutul Suceava şi primeşte în schimb dela mitropolitul Gheorghe Moghilă satul Stălineşti, ţinutul Hotin. Satul Solca se dă Mânăstirii Sucevița.[6] In 1599, Iulie 10, când Petru Vodă dărueşte Mânăstirii Putna satul Stăucenii cu mori în apa Sitnei, la ţinutul Hârlăului.[7]

O altă formulă de blăstăm, mai puţin aprigă, în formă, decât acea precedentă, în fond având însă acelaşi rezultat este aceea dată de Petru Vodă în 1590, Dec. 20, când întăreşte Mânăstirii Moldoviţa satul Onţănii, fost domnesc, în ocolul Botoşani: „Iar dacă se va ispiti cineva a strica a noastră danie... unul ca acela să fie treclet şi proclet anafтema şi neertat de Domnul Dumnezeu...“[8] Acelaşi blăstăm cu unele modificări mai apare în anul 1552, April 25, când Ştefan Voevod, Domnul Moldovei, dărueşte satul Birăeşti, ce-i pe Moldova, Episcopiei Romanului.[9] In 1586, Mai 8, când Petru Vodă dă soţiei boierului Albotă şi fiului ei pitărelul Gheorghie Albotel un vladnic de către Vlădeni pe

---

1 T. Codrescu, Uricarul, vol, XVIII, p. 218-219.
2 T. Balan, Doc. Bucov., I, p, 112.
3 Ghibănescu, Surete, vol. XXI, p. 133.
4 Discuţie, dacă dania a făcut-o Aron Vodă sau Ieremia Movilă. Vezi Melchisedek, Cronica Huşilor, p. 94-96.
5 Melchisedek, ibid., p. 93-94.
6 T. Bălan, Doc. Bucov. I, p. 125-126.
7 Ghibănescu, Surete, XXI, p. 129.
8 Ibid., XXIV, p. 184.
9 Melchisedek, Cronica Romanului, p. I, p. 190.

www.dacoromanica.ro

Jijia cea veche în schimbul a patru cai.[1] In 1586, Iunie 19, când acelaşi Voevod întăreşte Mânăstirii Slatina a patra parte de sat Băiseşti din ţinutul Suceava, primită danie dela călugăriţa Auroae şi dela Lateş.[2] In anul 1587, Februar 24, când Petru Voevod conferă diacului Ilie Crimcovici locul pustiu Ungurașii şi satul Dragomireşti.[3] In 1588, August 20, când Petru Vodă Şchiopul dă şi miluieşte pe Andrei, hatman şi pârcălabul Sucevei, cu un sat Zavedenii pe Răut la Soroca, când cu năvala căzacilor şi a mai dat 55000 aspri în treaba ţării.[4] In 1596, Ianuarie 21, când Eremia Voevod reconfirmă vechile danii ale Mânăstirii Pângăraţi asupra a trei sate: Săliştea, Bilăeşti şi Ivăneşti din jud. Neamţ.[5] In 1596, Iulie 7, când Mihai Viteazul întăreşte dania lui Andronie vistierul, satul Albeşti, dat Mânăstirii Buna-Vestire din jos de Târgul Buzău.[6] In 1597, Sept. 19, când Eremia Voevod dăruieşte Mânăstirii Iaţicu de lângă Suceava satul de lângă această mânăstire.[7]

Intâlnim apoi uneori blăstăme cu aceleaşi urmări ca şi cele amintite până aici, dar a căror formulare are de cele mai multe ori înfăţişarea, pe care i-a dat-o în 1588, Ianuarie 11, Gheorghie, Episcopul Rădăuţilor, când a dăruit satul Hrinceşti din ţinutul Sucevei Mânăstirii Suceviţa: „Iar cine ar îndrăzni să strice sau să întoarcă altfel această a noastră mai sus scrisă tocmeală, acela să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu... şi de Preacurata lui Maică şi de cinstitul şi slăvitul prooroc şi protopărinte şi botezătorul sfântul Ioan şi de arhistrateg Mihail şi Gavriil şi celelalte fiinţe curate şi de sfinţii slăviţii şi de tot lăudaţii şi în frunte şezătorii apostoli Petru şi Pavel şi ceilalţi, de cei 4 evanghelişti şi de toţi sfinţii dela Adam până la a doua venire a Domnului Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Isus Hristos.“[8]

Acest blăstăm apare uneori cu totul simplificat, e vorba dintre toţi sfinţii numai de cei 318 părinţi dela Nicheea, şi

1 T. Codrescu, Uricarul, XXV, p. 289.
2 T. Bălan, Doc. Bucov., I, p. 94.
3 Ibid., p. 96.
4 Ghibănescu, Surete, IX, p. 55.
5 P. S. Visarion Puiu, Ştefan Berechet, etc., Doc. din Basarabia, p. 68.
6 T. Codrescu, Uricarul XIV, p. 318; comp. ibid., p. 31.
7 Ibid., XX, p. 111.
8 T. Bălan, Doc. Bucov., I, p. 103-104.

www.dacoromanica.ro

anume când Moise Voevod confirmă, la 12 Mai 1529, în Târgoviştea, Mânăstirii Tismana donaţiunea lui Radu Voevod cu privire la vama dela Vâlcan.[1] Deasemenea în 1569, Sept. 4, când Alexandru Voevod confirmă Mânăstirii Tismana stăpânire peste părţile de moşie din Racoţi dăruite de popa Mănea, care îşi desmoşteneşte pe fiul său Dumitru.[2]

Formula de mai sus apare alteori cu puţine schimbări: în 1555, Aprilie 20, când Alexandru Lăpuşneanu, Domnul Moldovei, întăreşte Mânăstirii Homor satul Bubuinjii pe Cahova, primit dela Toader dvornicul, Brăneştii pe Sitna, ambele cute şi plaiul Măgura şi schimbul ce l'a făcut Măgdălina, strănepoata lui Balc Băişescul, dând Mânăstirii Homor a opta parte de Băişeşti, ţinutul Sucevei, şi primind două selişti pe Răut, una la gura pârâului Iligaci şi alta pe Iligaci, la fântânele tătărăşti."[3] In 1557, când Rodea logofătul îşi dărueşte toată averea Mânăstirii Vovedenii.[4] In 1579, când Petru Şchiopul, Domnul Moldovii, întăreşte un schimb de sate între Episcopia Romanului şi Mânăstirea Râşca.[5] In 1592, Mai 4, când Radu Voevod al Ungrovlahiei întăreşte averea ce-i vine lui Stanciu, mare păharnic, prin înfrăţire cu Necola.[6] In 1594, Iunie 3, când Mihai Viteazul dărueşte Mânăstirii Buna Vestire de lângă Buzău nouă roate de moară.[7] In 1596, Iunie 8, când acelaşi domn întăreşte boierului Andronie Vistierul satul Albeşti a Rotundului şi apoi dania acestui sat de numitul boier Mânăstirii Buna-Vestire de lângă Buzău.[8]

In 1567, Iunie 17, Petru Vodă Şchiopul confirmă Mânăstirii Tismana stăpânirea peste satul Izvarna partea jupâniţei Rada, după care vine blăstămul următor destul de simplificat: „Cine dintre ei va sparge această tocmeală, acela să fie blăstămat şi să se judece cu Iuda şi cu blestematul Arie.[9]

---

1 Al. Ştefulescu, op. cit., p. 94.
2 Ibid., p. 174.
3 T. Bălan, Doc. Bucov., I, p. 58.
4 St. Nicolaescu, op. cit., p. 331.
5 Melchisedek, Cronica Romanului, p. I, p. 215-216.
6 T. Codrescu, Uricarul. vol. XX, p. 105, v. p. 107, când acelaşi domn întăreşte dania lui Radu Clucer făcută aceluiaşi boier Stanciu.
7 Ibid., vol. XIV, p. 313-314.
8 Ibid., p. 316.
9 Al. Stefulescu, op. cit., p. 162.

www.dacoromanica.ro

Această formulă combinată cu alta de mai sus în care blăstămul îl dau numai cei 318 sfinți părinți dela Nicheia o găsim în 1579, Ianuarie 8, când Mihnea Vodă confirmă lui jupân Deatcu al doilea clucer și fratelui său Muja postelnic cu fiii lor stăpânire peste jumătate din satul Moii, cari apoi îl dăruesc Mânăstirii Tismana pentru sufletul fratelui lui Stanciul postelnicul. [1]

§ 16. VINĂ COLECTIVĂ IN DOMENIUL VIEȚEI INTERNAȚIONALE PRIVATE

Legăturile dintre țări în ce privește schimbul lor economic, în domeniul relațiilor civile, prin urmare, se sprijină pe aceeași instituție numită vină colectivă, pe care am găsit-o aplicată așa de des în dreptul public intern. Acest fapt n'ar putea fi însă cu putință, dacă existența ei n'ar fi așa de accentuată în acest din urmă domeniu. Dar dăinuirea ei în relații internaționale este deasemenea o dovadă de spiritul predominant al vremei, cum am constatat deasemenea cu prilejul cercetării secolului trecut.

Orașul Câmpulung din Muntenia trimite pe la 1500 următoarea scrisoare cetății Sibiului: ...„Și după aceia dau de știre domniei voastre pentru lucrul lui Buda Creasteș din cetatea voastră, căci a avut datorii în orașul nostru, în Câmpulung. Iar acum domnia voastră opriți pe oamenii drepți... De asta ne rugăm și implorăm pe domnia voastră, să lăsați în pace pe oamenii drepți și să nu-i superi. Iar Buda Creasteș să-și trimită pe sluga sa la noi, să-i scoatem bucățile lui Buda Creasteș, la oricare om va fi. Iar noi vrem să ne scoatem pe oamenii drepți, ca să nu-i supărați..." [2]

Se pare că Buda Creasteș avea avere în Câmpulung, luată de creditori în urma datoriilor, pe care el nu le recunoștea și din această pricină se căuta să i se scoată banii dela oricare cetățean din Câmpulung ce-i cădea la îndămână; se aplica, cu alte cuvinte, vina colectivă. Impotriva acestui fapt orașul Câmpulung protestează, arătând că o asemenea măsură nu se cuvine deoarece oamenii, astfel împliniți, sunt

1 Ibid., p. 204.
2 S. Dragomir, Doc. p. 76.

www.dacoromanica.ro

„oameni drepți" adică nevinovați. Limbajul acesta este foarte interesant pentrucă prin el se vădește un fel nou de a gândi, în acest domeniu, prin care vinovatul se deosebește de cel nevinovat, sau cu alte cuvinte el dă pe față tendința numită individualistă în sociologie.

In 1503 Radu Voevodul Munteniei trimete consiliului comunal din Brașov o scrisoare, în care, între altele, este vorba de „Stanciu din Nămăești că umblând el cu un alt om pe calea dreaptă a Brașovului și ajungând la Bran, voi (e vorba de consiliul comunal brașovean) ați pus mâna pe ei și pe unul l'ați spânzurat fără judecată, iar celuilalt i-ați luat 7 florini și l-ați pus apoi la chezășie, ca să mai plătească încă zece florini, fără nicio vină. Dar dacă acest om ar fi vinovat ca cel pe care l-ați spânzurat, cum de nu l-ați spânzurat și pe el, ci l-ați pus numai să plătească. Mă rog deci de d-voastră să-i faceți judecată dreaptă, și să i se plătească banii ce i s'au luat... căci n'are nicio vină, ci e om drept. Iar dacă nu-i veți întoarce, noi nu vom lăsa pe omul nostru în pagubă, *ci vom lua și mai mult dela un om al vostru...*" [1]

Procedura Brașovenilor se deosebește, în primul rând, de felul de a vedea lucrurile al domnului muntean; căci ei n'au aplicat aceeași pedeapsă, ci au categorisit pe cei doi vinovați, în vreme ce autorul scrisorii de față se miră că n'au fost amândoi împricinații, — Stanciu și însoțitorul lui,— spânzurați.

Cum nu știm niciun amănunt asupra faptului semnalat, ne mulțumim să constatăm numai două stadii definite ale aceleași colectivități simbolizate însă în chip deosebit.

Radu Voevod cere, în cele din urmă, să i se facă dreptate lui Stanciu, care nu-i vinovat, adică să i se întoarcă banii luați; iar dacă Brașovenii nu vor da ascultare, atunci domnul pomenit are la îndămână o armă sigură: vina colectivă: „vom lua și mai mult dela un om al vostru", cum se spune la sfârșitul scrisorii.

In 1504. Radu al IV-lea cel Mare „spune Brașovenilor

1 I. Bogdan, Doc. și Regeste, p. 131-132.

www.dacoromanica.ro

că va lua dușegubine pentru moartea unor supuși ai săi, iar paguba suferită și-o va întoarce dela oamenii lor."[1]

Se vede că mai mulți locuitori din Țara Românească fusese omorîți în ținutul Brașovului, sau poate fusese găsiți morți aici. Pentru aceasta Domnul dă de știre că va încasa amenzile dela supușii Brașovului; procedura este vădit colectivă. Se pare, mai departe, că, tot cu prilejul acestor ucideri, li s'a furat ceeace aveau cu ei și din această cauză domnul caută să-și întoarcă această pagubă „dela oamenii lor", adică dela oricare Brașovean, care-i va cădea la îndămână. Aceeași vină colectivă.

Iată ce citim în scrisoarea pe care Radu Voevod[2] o trimite orașului Sibiu; „Din mila lui Dumnezeu Io Radu Voevod și Domn. Scrie Domnia mea la ai noștri cinstiți și buni prieteni și vecini de aproape ai Domniei mele, burgermeșterului și județului și celor 12 pârgari din cetatea Sibiului... Și după aceea dau de știre domniei voastre pentru lucrul sărmanului Domniei mele pe nume Lepcea, că a venit la Domnia mea și s'a plâns înaintea Domniei mele, că a avut o datorie la Gherghe evreul încă din zilele lui Basarab Voevod, 40 de florini. Drept aceea, vă rog pe domnia voastră, să li întoarceți acea marfă... Drept aceia să le faceți legea voastră cea dreaptă și să le înapoiați această marfă... Dacă nu veți întoarce marfa și această datorie, să știți domnia voastră, că am să iau dela oamenii domniei voastre încă și mai multă și s'o dau sărmanului Domniei mele..."[3]

Dacă datornicul din Sibiu nu plătește cei 40 de florini lui Lepcea din Muntenia, atunci banii vor fi luați dela oricare conațional de al lui, care întâmplător s'ar găsi prin Țara Românească.

Cu ce sunt vinovați aceștia, în ochii noștri, spre a plăti datoria evreului Gherghe, la a cărui contractare ei n'au avut niciun cuvânt, ba despre care lucru n'au știut nimic până în clipa, când eventual au fost siliți să plătească?

Noi credem că platnicii pentru datoria unui concetă-

1 I. Bogdan, Doc. și Regeste, p. 256.
2 Nu se știe care; sigur e că-i din sec. XVI.
3 St. Nicolaescu, op. cit., p. 70-71.

www.dacoromanica.ro

ţean nu se simţeau aşa de nenorociţi, cu prilejul acestei pacoste, cum ar fi de pildă astăzi şi aceasta din cauza solidarităţii puternice, ce stăpânea pe toţi din cetate şi prin urmare a vinei, pe care o simţeau că-i a tuturor, dacă ea se producea.

Prin anii 1510-1512, Vlad, Voevodul Ţării Româneşti, se plânge, printr'o scrisoare Braşovenilor de purtarea lor cu Dragoslăvenii, cărora le luase oile: „De ce îi prădaţi fără ştirea Domniei mele şi pentru ce vină? Deci vă grăeşte Domnia mea: să le întoarceţi toată prada. ...Iar dacă nu le veţi întoarce prada, Domnia mea le va da voie să-şi ia şi mai mult din ţara voastră, dela oamenii voştri..."[1]

Nu putem analiza purtarea Braşovenilor, căci ne lipsesc antecedentele gestului făcut de ei faţă de locuitorii din Dragoslave.

Să fi fost ei împinşi la această măsură de vre-o datorie a câtorva locuitori din satul amintit faţă de cineva din cetatea Braşovului, sau poate de altă ceva? Oricum nu-i de loc exclusă probabilitatea unei vine colective; în schimb la domnul Ţărei Româneşti instituţia despre care-i vorba se oglindeşte foarte bine în ameninţarea: „Domnia mea le va da voie să-şi ia şi mai multe din ţara voastră, dela oamenii voştri."

Citim acelaşi lucru într'o scrisoare a lui Neagoe Basarab, trimisă oraşului Sibiu între anii 1514-1516: „Din mila lui Dumnezeu Io Basarab Voevod şi Domn, scrie Domnia mea... judeţului crăesc, burghermeşterului, şi celor 12 pârgari din cetatea Sibiului... Iată cum am trimis Domnia mea... pe Roman diacul până la jupan Iacob, cu nescai ducaţi, ce i-au fost Domnia mea dator şi să-mi cumpere o maţă de fier. Astfel v'am plătit şi vouă către vameşi şi i-am dat şi îndreptare... Dar unul dintre slugile voastre sau ce este, i-a descărcat cu ruşine marfa Domniei mele în ciuda hârtiei dela vameşi şi i-a stricat marfa Domniei mele şi a slugilor Domniei mele... Iată ce au făcut cu marfa Domniei mele, cum vor face deci cu săracii şi cu negustorii. De aceea să

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 143.

www.dacoromanica.ro

ştiţi domnia voastră, că săracii noştri nu vor rămânea de pagubă, ci se vor despăgubi dela oamenii voştri..."[1]

In anul 1517, Basarab, Voevodul Ţării Româneşti, dă de veste judeţului şi celor 12 pârgari din Braşov următoarele: ...„Acum însă nu ştim cum v'aţi răsgândit domniile voastre şi nu voiţi pacea, căci aţi început răzmiriţă şi aţi pornit gloată şi oaste şi aţi venit asupra ţării şi asupra oamenilor şi slugilor Domniei mele ca să-i omorîţi. Apoi au venit slugile şi oamenii Domniei mele acolo la Braşov, la cetatea înălţimei sale craiului, să cumpere cele de trebuinţă pentru Domnia mea, iar voi aţi trimes din nou oameni de ai voştri cu învăţătura voastră şi pe pământul domnului vostru al înălţimei sale craiului, ca să-mi omoare oamenii, şi pe unul l'au şi omorît pe loc, în mijlocul târgului, iar alţii deabea au scăpat cu fuga. Deci să ştiţi bine, că nicio treabă nu mai aveţi cu ţara Domniei mele, nici Domnia mea cu ţara voastră... Deci vă zic Domnia mea că aş fi dorit pacea şi dreptatea şi nu mi-ar fi plăcut răzmiriţa, dar voi nu vreţi pacea, ci aţi început răzmiriţa, şi se tae şi se omoară săracii noştri fără judecată şi fără lege. Deci, dacă aţi început răzmiriţă, atunci să vă păziţi de aci înainte, şi să ştiţi că voi preface Ţara Bârsei aşa, că nu se va mai cunoaşte loc întrânsa... Iar dacă s'a întâmplat cumva că oamenii noştri s'au omorît printre voi fără ştirea voastră, atunci să aflaţi pe omorîtori şi să-i pedepsiţi după lege şi înaintea omului nostru, iar câtă vreme de acum înainte nu-i veţi pedepsi să vă feriţi."[2]

Slugile domneşti au avut de suferit, cum se menţionează în această scrisoare, din partea Braşovenilor; lucrurile au mers până acolo că una din ele a fost ucisă „în mijlocul târgului". Voevodul Basarab priveşte această manifestare ca o „răzmiriţă", termen foarte potrivit pentru colectivitatea în fierbere şi care prin urmare ne dă pe faţă urmările acestui fapt: vina colectivă... Această vină a fost, fără îndoială, folosită de Braşoveni, deşi nu ştim ce anume se petrecuse pentru ca aceştia să recurgă la o astfel de măsură. In schimb la domnul muntean această instituţie se vede în

1 S. Dragomir, Doc. privitoare la relaţiile cu Sibiul, p. 33.
2 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 154-155.

www.dacoromanica.ro

chipul cel mai lămurit: „şi să ştiţi că voi preface Ţara Bârsei aşa, că nu se va mai cunoaşte loc întrânsa".

Presupunerea că ar fi la mijloc o crimă de drept comun încă nu înlătură vina colectivă decât în cazul când făptaşii vor fi pedepsiţi „după lege şi înaintea omului nostru." Altfel vor suferi alţii dintre Braşoveni, ori care ar fi aceia: „iar câtă vreme deacum înainte nu-i veţi pedepsi să vă feriţi", dă de veste domnul celor din Braşov.

Intre anii 1512-1521 avem o altă scrisoare a acestui domn către oraşul Sibiu de o însemnătate deosebită pentru cercetările noastre: „şi după aceasta dau de ştire domniei voastre pentru treaba acestor negustori şi pârgari ai Domnici mele din oraşul Râmnic, cu numele Tatul şi Sarghiz, că au venit în faţa noastră şi s'au plâns, că le-aţi luat... marfă de două sute ducaţi galbeni, pentru un datornic, de care a vorbit cineva către graţia voastră, că-i este dator Ştefina din Râmnic. Astfel din pricina lui le-aţi luat această marfă, pentru atâţia ducaţi galbeni, căci i-aţi dat acelui om. Dar, vezi, nu fură aşa nici vorbele, nici tocmelile între noi, să fie supăraţi oamenii drepţi... Ci oricine dintre oamenii noştri se va simţi jicnit prin ceva, să se ducă la graţia voastră, să le ţină lege dreaptă. Iar cine dintre oamenii voştri se va simţi jicnit sau i se va reţine vre-o datorie, să vină iarăş la noi, să le ţinem lege dreaptă." Cere să li se restituie celor numiţi mai sus marfa proprită, ca „să nu rămână de pagubă aceşti oameni drepţi ai noştri." Şi în acelaşi timp poftеşte pe creditorul lui Ştefina să vină în faţa domnului „ca să-i ţinem lege adevărată". Iar apoi conchide: „Iar acestor oameni drepţi ai noştri să li se întoarcă tot până la un fir de păr, căci întru nimic nu sunt vinovaţi, niciodată nimănui." Dacă, cu toate aceste nu se va face aşa cum cere domnul, atunci vina colectivă apare din nou ca regulator al acestui fel de relaţii: „Şi dacă nu li se restituie în mână tot, să ştie graţia voastră, că (voiu) afla Domnia mea, de unde să iau şi să le plătesc, ci pe (oamenii) noştri drepţi şi sărmani nu-i (voiu) lăsa în pagubă..." [1]

Ni se pare de o deosebită însemnătate această scrisoare,

1 S. Dragomir, op. cit., p. 35-36; v. şi p. 37-39, unde sunt încă două scrisori cu acelaşi conţinut în esenţă.

www.dacoromanica.ro

cum am spus mai sus, pentrucă în ea găsim bine clarificată trecerea dela vina colectivă la vina individuală. Intr'o vreme de curat colectivism s'ar fi procedat, fără nici o discuţie prealabilă, ca în felul cum ne anunţă concluzia acestei scrisori şi cum a procedat oraşul Sibiu. In cazul de faţă colectivitatea românească informată despre confiscarea mărfei în valoare de atâţia bani nu procedează colectiv, adică nu loveşte în oricine îi eşă în cale dintre Sibieni, ci se foloseşte de un raţionament prin care se caută a se dovedi că atât Tatul cât şi Sarghiz nu se cuvine să fie supăraţi că sunt „oameni drepţi", adică în limbajul nostru: nevinovaţi; o constatare complect individualistă.

Tot această scrisoare ne dă pe faţă un aranjament complect prin care se caută a se înlătura vina colectivă şi a se institui vina individuală: cine-i jicnit să vină în faţa simbolului colectivităţii, „să le ţină lege dreaptă." Avem aici o luptă între cele două instituţii, corespunzătoare la forme de societăţi deosebite şi în care victoria şovăeşte încă, cum se întâmplă în epocele de transiţie, dar pentru aceasta scrisoarea lui Neagoe Basarab nu are o însemnătate mai puţin covârşitoare.

In acelaşi răstimp, adică între 1512-1521, tot acelaşi voevod Basarab IV Neagoe trimete Braşovenilor următoarea scrisoare: „Io Basarab, dau de ştire domniei voastre de lucrul acelui om al domniei voastre ce a fost prins ca iscoadă la noi, iar domniile voastre aţi trimes din nou cerându-l şi zicând că l-aţi trimes domniile voastre în această slujbă. Noi grăim însă domniilor voastre: dacă l-aţi trimes, el n'a umblat în slujba voastră, ci s'a unit cu vrăjmaşii noştri ce sunt pribegi şi a furat caii săracilor şi s'a dus apoi la Miloş, fiul lui Mihnea, şi a luat cărţi (dela el) şi le-a purtat prin ţara noastră pe la boieri... şi mi-aţi trimes vorbă să nu ne grăbim a-l omorî, ci să cercetăm bine lucrul lui. Deci am trimis iarăşi pe urma lui, dacă vom afla acum din nou că a umblat astfeliu, să ştiţi domniile voastre că-l voi pune într'o ţapă cât mai înaltă..." [1]

Această ştire ne lămureşte iarăşi asupra raportului,

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 149-150.

www.dacoromanica.ro

care exista între domn şi boierii pribegiţi din pricina lui, un fapt pe care l'am discutat mai înainte. Aici găsim un nou personagiu, Miloş fiul lui Mihnea, ucis la Sibiu,[1] duşman al colectivităţii simbolizate de Neagoe Basarab. Ioan Bogdan spune[2] că acest Miloş era însoţit de boierul Dragan, omorîtorul de mai târziu al lui Radu dela Afumaţi.[3] Nu putem afirma nimic despre felul, cum a funcţionat, cu acest prilej, vina colectivă cu privire la rudele lui Miloş sau ale boierului Dragan, rămase eventual în ţară, ci constatăm doar hotărîrea de a trage în ţapă iscoada, venită în numele Braşovenilor şi poate din ai lor, din cauză că a lucrat pentru pribegi, cum ne spune scrisoarea de aici. Semnificativă este intervenţia Braşovenilor la Neagoe spre a nu-l ucide în grabă pe vinovat, graba fiind firească pentru colectivitatea înfuriată. Avem deasemenea în acest proces o opoziţie între două colectivităţi al cărui rezultat se vede lămurit în aceste rânduri: „deci am trimes iarăşi pe urma lui, dacă vom afla acum din nou că a umblat astfeliu..." Suntem martori la o temperare a colectivităţii domneşti de cea din Braşov şi în felul acesta la un nou pas spre individualism.

Intre anii 1512-1520, boierul Calotă, mare vornic în timpul lui Neagoe Basarab, trimete următoarea scrisoare „jupânului Becneş Hanăş şi... celor 12 pârgari din Braşov... Dau de ştire domniei voastre despre acest om al nostru cu numele Grozav, că a venit înaintea noastră şi se jeluieşte că i-aţi prins un fecior al lui cu numele Coman şi l'aţi pus în temniţă, din pricina unui alt fecior anume Stroe, ce era răufăcător. Deci, domnia voastră aşa să ştiţi, că Stroe stă spânzurat sus într'o furcă, şi vă grăesc dar domniei voastre: să nu munciţi pe omul nostru în temniţă, căci nu ni se pare drept, ci să-i daţi drumul să vie la casa lui în ţara domnului nostru Basaraba Voevod, căci cel pentru care l-aţi prins, acela stă de mult sus într'un pom oarecare. Să-l lăsaţi dar în pace. Iar de nu-l veţi lăsa, ci-l veţi ţine, domniei voastre să nu vă pară rău dacă voi găsi în ţara noas-

1 V. p. 48.
2 Ibid., p. 150.
3 V. p. 56.

www.dacoromanica.ro

tră pe cineva dintre oamenii voştri şi-l voi prinde, pentru omul nostru..." [1]

Se vede că supusul domnesc Grozavul avea ca fii pe Coman şi Stroe; acesta din urmă era răufăcător pentru care lucru colectivitatea jicnită a lui Neagoe Basarab l'a spânzurat; deşi nu ni se dau amănunte cu privire la răul pe care-l făcea oamenilor, suntem totuşi înclinaţi să credem că pedeapsa a fost excesivă şi complicată încă prin afirmaţia că „stă spânzurat sus într'o furcă" sau cum se spune din nou „stă *de mult* sus într'un pom oarecare." Se poate să fi putrezit chiar acolo unde a fost spânzurat, pedeapsa întinzându-se în felul acesta asupra cadavrului celui vinovat, un fapt caracteristic pentru aceste vremuri, pe care l'am mai semnalat deasemenea cu un alt prilej.

După această observaţie, făcută aici în treacăt, chestiunea fiind discutată într'un alt paragraf, revenim la ceea ce-i semnificativ pentru rubrica de aici şi anume la procedura Braşovenilor, din care reesă în chip clar vina colectivă: Stroe păcătueşte, iar vina cade asupra familiei lui, din care Coman ispăşeşte în închisoarea din Braşov, fiindcă s'a întâmplat să fie prins el de cei jicniţi. De sigur că s'ar fi petrecut acelaşi lucru cu Grozavul, dacă ar fi căzut în mânele Braşovenilor.

Boierul Calotă ameninţă, la rândul său, dacă cererea lui de a se elibera Coman nu va fi ascultată, cu acecaşi vină colectivă: „domniei voastre să nu vă pară rău, dacă voi găsi în ţara noastră pe cineva dintre oamenii voştri şi-l voi prinde, pentru omul nostru". Cu alte cuvinte, un oarecare Braşovan, negustor, meseriaş etc. va avea de suferit în locul consiliului comunal din Braşov, care a pus la închisoare pe Coman al lui Grozav... Iată o faptă care ar jicni adânc simţirea noastră de astăzi, dacă s'ar încerca practicarea ei.

De observat rămâne încă atitudinea celor două colectivităţi, una simbolizată prin judeţul şi cei 12 pârgari ai Braşovului şi alta prin marele vornic Calotă, care scrie în numele voevodului Neagoe Basarab; prima jicnită loveşte în cine găseşte, în primul loc, din familia lui Grozav, adoua, mai puţin tulburată face deosebire între membrii acestei

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 225.

www.dacoromanica.ro

familii. E destul însă să nu fie ascultată pentru ca aceeaşi confuzie să se producă. Avem din nou aceeaşi luptă între întuneric şi lumină, care deşi durează o clipă nu-i mai puţin de seamă în procesul, pe care-l urmărim aici.

In acelaşi răstimp, adică între 1512-1520, „jupân Calotă, mare vornic" şi „jupân Horvat, mare logofăt", scriu Braşovenilor că li s'a plâns „Badiul din târgul Buzăului" că a lăsat nişte peşte la un om al lor Urzică; Urzică era însă dator ginerelui lui Becner şi acesta a confiscat peştele dela Urzică; ei cer să i-se dea „marfa" îndărăt, căci de nu vor lua de unde vor găsi.[1]

Urzică, datornic cuiva din Braşov, plăteşte, fără voia lui, cu marfa celor doi boieri, Calotă şi Horvat, deşi aceştia, în ochii noştri nu au a răspunde pentru datoriile lui. Ginerele lui Becner a procedat colectiv ceeace se pregătesc să facă, la rândul lor, Calotă şi Horvat, dacă cererea lor de a li se da marfa confiscată, nu va fi satisfăcută. Punctul de vedere individualist licăreşte, o clipă prin faţa celor doi păgubaşi, şi poate inconştient, căci nu ni-se spune ca alteori că nu-i dreaptă măsura Braşovenilor, după care colectivismul îşi ia pe deplin locul, cum se vede din ameninţarea lor: „căci de nu, vor lua de unde vor găsi".

In 1520 Lazăr, spătar al doilea al aceluiaşi voevod trimite o scrisoare Braşovenilor, în care-i vorba de Dragoslav şi Mihăilă din Băneşti cu privire la care spune: „că s'au pârît în Piteşti cu Balmăş Hanăş înaintea domnului şi s'au apucat să meargă la Braşov, să le facă judecată ca să le plătească. Dar el (e vorba de Balmăş Hanăş) nu s'a ţinut de judecată. Deci ei au pus mâna pe un fecior al lui, pe care l'au ţinut la Băneşti"...[2] Fiul este părtaş la aceeaşi vină cu tatul lui, deşi procesul l'a purtat Balmăş Hanăş în numele lui, după cât se pare.

Intre anii 1512-1521, fără să se poată preciza timpul mai deaproape, Neagoe Basarab trimete iarăşi Braşovenilor o scrisoare, în care spune „că i s'a plâns Stan şi Căluţă din Târgşor, cum că li s'a confiscat toată marfa din pricina lui

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 295. Autorul rezumă scrisoarea de mai sus.

2 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 226.

www.dacoromanica.ro

Radul, deşi ei n'au nimic a face cu aceasta; îi roagă deci să le întoarcă marfa lui Stan şi Căluţă, care sunt oameni drepţi, iar pe Radul să-l judece cu dreptate şi după lege. La caz contrar le va întoarce dânsul marfa dela oamenii lor."[1]

Colectivitatea braşovană a procedat colectiv, când a confiscat „toată marfa" lui Stan şi Căluţă din pricină că un alt Român, Radu, avea, se pare datorii în Braşov. Domnul muntenesc dimpotrivă ia o poziţie individualistă prin demersul lui arătând că pomenita confiscare este nedreaptă, căci Căluţă şi Stan „n'au nimic a face" cu Radul. Cere, prin urmare, să se ia în consideraţie acest fapt, iar dacă nu va fi ascultat, atunci va folosi aceeaşi măsură ca şi Braşovenii adică „le va întoarce dânsul marfa dela oamenii lor." Ajunge, cum se poate uşor observa, o contrarietate pentru ca domnul să se tulbure şi odată cu aceasta să-şi revină la o poziţie firească în acest timp.

Acelaşi Voevod trimete Braşovenilor prin anii 1517-1521 o scrisoare, în care-i vorba de un „meşter manganar" căruia domnul îi dase să „facă o salbă de mărgăritare" şi îi plătise deasemenea o parte din cost. Se vede că acest meşter întârzia cu executarea lucrului, căci iată ce ni se spune mai departe: „iar dacă nu lucrează, domnia voastră să luaţi dela el lucrul nostru şi să ni-l trimeteţi prin sluga noastră... Iar dacă nu veţi scoate asprii... Domnia mea nu voi suferi să rămân în pagubă, ci *pe cine voi afla dintre d-voastră în ţara noastră, Domnia mea voi lua dela el şi mai mult.*"[2]

Acest sfârşit al scrisoarei vădeşte, în chipul cel mai limpede, instituţia vinei colective: oricine dintre Braşovenii care din întâmplare s'ar găsi prin Ţara Românească va avea de plătit în locul meşterului „manganar" şi anume chiar mai mult de cât datora el. Acest „mai mult" este deasemenea semnificativ, căci el dă pe faţă nu simţul de dreptate, ci nevoia de răsbunare a colectivităţii tulburate.

Relaţiunile economice dintre Ţara Românească şi Braşov erau în 1523 ameninţate din pricina aceleaşi instituţii, vina colectivă, cum se poate vedea din următoarea scrisoare, tri-

1 Ibid., p. 263. Autorul rezumă.
2 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 156-157.

www.dacoromanica.ro

misă Braşovenilor de către boierii lui Bădica Radu Voevod în luptă dela domnie cu fratele său Radu dela Afumaţi:[1] „Dar este acolo între voi Radul Voevod... şi... noi acum nu mai vrem nicidecum ca Radul Voevod să petreacă între voi; ci scoateţi-l cum puteţi mai iute, căci câtă vreme va petrece el acolo, nu poate fi nici o prietenie între noi, nici pace între săracii din ţara înălţimei sale craiului şi cei din ţara noastră; nici drumurile de peste plaiuri nu pot fi slobode, ca să se hrănească săracii."[2]

Fiecare clipă, după nerespectarea acestei cereri, poate aduce la lumină un număr foarte mare de pedepsiţi ca urmare a vinei pentru nişte întâmplări, care nu-s isvorîte din voinţa lor, dar cu toate acestea le suportă urmările.

Cum ni se spune în aceeaşi scrisoare, există o învoială şi un jurământ între consiliul comunal din Braşov şi boierii amintiţi. Şi pe temeiul ei cereau aceştia ca Radu Voevod să fie alungat deacolo. Şi acum iată ce spun boierii munteni: „dacă voiţi însă, voi cei dintâi, să vă desfaceţi de jurământ şi de învoeală, atunci orice se va întâmpla, *păcatul să fie departe de noi şi de fiii noştri.*" Se vede de aici că desconsiderarea unei învoeli sau a unui jurământ aducea după ea deasemenea o vină colectivă.

Xenopol spune că după moartea lui Radu dela Afumaţi „se scoală un Basarab al cărui nume de botez nu ne-a fost păstrat, pentru a pune mâna pe tronul muntean."[3] Acest Basaraba, probabil, „se roagă de Braşoveni să dea drumul unei slugi a jupânului Sibin vornicul, pe care-l arestaseră şi-i luase un cal, *fiindcă aveau datorii la alţi oameni din Ţara Românească.* Să vie creditorii înaintea lui şi le va face dreptate."[4]

Avem din nou lupta între punctul de vedere colectiv şi cel individualist, înfăţişată pedeoparte de Braşoveni, care lovesc în colectivitate şi pedealta de Voevodul Basaraba, care face deosebirea între ea şi cei vinovaţi, cum reese din invitarea lui adresată Braşovenilor: „Să vie creditorii îna-

1 Pentru aceste frământări v. Xenopol, Ist. Rom. vol. IV, ed, III, p. 187. I. Bogdan Doc. şi Regeste, p. 250 şi Studiul de faţă, p. 55.
2 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 227-228.
3 Op. cit., vol. IV, ed. III, p. 195.
4 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 273. Autorul rezumă scrisoarea.

www.dacoromanica.ro

intea lui şi le va face dreptate." Semnalăm apoi faptul că sluga vornicului Sibin este *arestată* odată cu confiscarea calului, ce-i aparţinea. Urmele acestea de vădită penalitate în afacerile curat economice vorbesc deasemenea de primitivitatea societăţii, pe care o considerăm.

Moisi, Voevodul Ţării Româneşti, trimete prin anii 1529-1530 următoarea scrisoare Braşovenilor: „Io Moisi... dau de ştire d-voastră de lucrul acelor dobitoace, ce au luat jupân Begner dela fiii lui Costea a lui Marco, după moartea lui Costea... Şi să ştiţi bine d-voastră că, dacă nu veţi voi acum să le căutaţi de rândul lor şi să le întoarceţi averea, *Domnia mea va lua dela oamenii d-voastră*, pentrucă Domnia mea vreau să plătesc toată paguba oamenilor Domniei mele..."[1]

Aproape în aceeaşi vreme, prin anii 1529-1534, Stan, pârcălabul cetăţii Poenari, dă următoarea veste cetăţii Sibiului: „Iar graţia voastră nu vreţi să-mi faceţi mie ispravă, că eu am găsit caii mei la voi şi pe urmă eu am dat 60 de aspri graţiei voastre pentru caii mei. Bine să ştiţi că eu voi lua dela iobagii voştri..."[2] Cu ce erau vinovaţi, ne întrebăm noi astăzi nişte iobagi oarecare pentru că consiliul comunal din Sibiu nu plătea cei 60 de aspri pârcălabului Stan din Poenari? Dar în acest timp numai arareori şi în chip cu totul timid îşi putea face loc această întrebare în colectivitatea, în care pânza destul de densă a sentimentului era încă atotputernică.

Tot Moisi Voevod trimete în 1530 aceloraşi locuitori ai Braşovului o scrisoare în care e vorba „de lucrul acestor săraci ai Domniei mele, anume Balea şi Oancea din Târgşor şi Mănăilă, cari au nişte datorii: la Ana florini 44, şi la mâna lui Becneş săbii 100; Pătru le e dator 19 florini... Iar dacă nu li se va plăti, *Domnia mea va lua şi mai mult dela oamenii şi negustorii voştri...*"[3]

Dacă într'o scrisoare anterioară am găsit colectivitatea simbolizată de judeţul Braşovului mai evoluată decât aceea a domnului muntenesc, de data aceasta, cum se va vedea îndată dintr'o scrisoare de prin 1530-1532, o găsim revenită

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 174-176.
2 S. Dragomir, op. cit., p. 69.
3 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 177.

www.dacoromanica.ro

la un stadiu mai primitiv: „Din mila lui Dumnezeu Io Vlad Voevod şi Domn... Imi spuneţi d-voastră că, în vremea când a trecut Mehmet-beg cu Turcii multe răle au făcut în ţinutul Braşovului, şi mai ziceţi că Domnia mea m'am învoit să vă dau d-voastră 100.000 aspri, ca să plătesc acea pagubă. Dar Domnia mea n'am spus nicidecum aşa ceva... D-voastră vă bateţi joc şi ziceţi că vreţi să vă întoarceţi paguba dela oamenii noştri. Dar nu cumva să faceţi d-voastră aceasta, căci dacă d-voastră veţi prăda câtuşi de puţin pe oamenii noştri, noi vom prăda şi mai mult pe oamenii d-voastră..."[1]

Se vede că în timpul frământărilor dintre Mehmet-bei şi Radu dela Afumaţi[2] primul a trecut dincolo în ţinutul Braşovului, păgubind prin aceasta locuitorii, cum se petrece deobiceiu în timpul răsboiului, când vina colectivă ajunge la cel mai înalt grad. Din scrisoarea de mai sus aflăm că vina acestor pagube a căzut pe capul domnului muntenesc de mai târziu Vlad al V-lea Inecatul. Deoarece acesta nu recunoştea o asemenea datorie, Braşovenii ameninţau, servindu-se de vina colectivă, că-şi vor întoarce paguba dela supuşii domnului, prădându-i. Numitul voevod li-a răspuns ameninţându-i cu aceeaşi armă: „dacă veţi prăda câtuşi de puţin pe oamenii noştri, noi vom prăda şi mai mult pe oamenii d-voastră." Atragem din nou atenţia asupra acestui „mai mult" care-i semnificativ pentru colectivitatea înfuriată şi deci pentru numărul victimelor.

Dela acelaşi domn şi din aceeaşi ani avem următoarea scrisoare trimesă judeţului şi celor 12 pârgari din Braşov: „Şi după aceasta, vă grăeşte şi vă dă de ştire Domnia mea despre cartea şi vorbele ce mi-aţi trimes Domniei-mele domniile voastre. Astfel, aţi avut pâră cu cinstitul boier al Domniei mele, cu jupân Dragomir spătarul, pentru un om care l'a jefuit când a venit Moisi Voevod la domniile voastre, iar acel om era vrăjmaş Domniei mele şi tăiase pe mulţi boieri ai Domniei mele, şi era vrăjmaş şi Ţării Rumâneşti; a fost şi toporaş la Moisi Voevod, când era aici. Iar domnia voastră aţi prins pe doi oameni din Ţara Domniei mele, şi i-aţi aruncat în temniţă. Dar domnia voastră ştiţi bine, că

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 180.
2 V. mai sus p. 53-56.

www.dacoromanica.ro

mi-a venit Domniei mele carte dela marele Crai, că pe orice oameni din ţara Domniei mele, ce se vor face vinovaţi, domnia voastră să-i judecaţi după lege; tot aşa şi pe oamenii voştri, să-i judecăm drept în ţara Domniei mele. Deci vă grăesc Domnia mea domniei voastre, că dacă vreţi să fiţi prieteni ai Domniei mele, domnia voastră să scoateţi pe acei oameni din temniţă şi să-i lăsaţi să vie în pace la Domnia mea, iar dacă nu-i veţi lăsa domniile voastre, atunci bine să ştiţi că voi prinde Domnia mea pentru un om al Domniei mele zece de ai voştri, şi voi închide apoi Domnia mea toate drumurile plaiurilor...[1]

Vina colectivă este amintită de mai multe ori în scrisoarea de faţă, ea funcţionând în împrejurări deosebite, dintre care unele au fost discutate într'altă parte a studiului de faţă.[2]

In frământările dintre Moisi Voevod şi Vlad al V Inecatul a fost cineva din grupul celui dintâi, care folosise vina colectivă împotriva celui de al doilea sau cum ne spune însăşi scrisoarea: „era vrăjmaş Domniei mele şi tăiase pe mulţi boieri ai Domniei mele, şi era vrăjmaş şi Ţării Româneşti." Se vede că cu acest prilej a fost jăfuit deasemenea Dragomir spătarul, faţă de care fapt acesta a luat poziţie şi că apoi a fost un proces în Braşov şi în lipsa lui Dragomir. Fiind pedepsit, dar nefiind la îndămâna autorităţilor din Braşov, acestea au prins pe doi oameni din Ţara Românească ca să ispăşească în locul spătarului Dragomir. Vina colectivă este vădită.

In faţa acestor împrejurări Vlad Voevod dă de ştire că se va servi de aceeaşi armă, ba încă într'un chip drastic, dacă acei oameni nu vor fi lăsaţi liberi: „bine să ştiţi că voi prinde Domnia mea pentru un om al Domniei mele zece de ai voştri şi voi închide apoi toate drumurile plaiurilor..."

Se vede uşor cât de mare este numărul celor vinovaţi pentru fapta consiliului comunal din Braşov care a pus la propreală doi supuşi de ai lui Vlad Voevod.

Vlad al VI-lea Vintilă, scrie prin anii 1532-1535 următoarele judeţului şi celor 12 pârgari din Braşov: „Dăm de

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 181-182.
2 Vezi § 12.

www.dacoromanica.ro

ştire domniei voastre despre sluga Domniei mele Bârcă, care a umblat să cumpere iepe din ţara domnului meu luminatului crai şi n'a putut găsi iepe să cumpere, şi voind să se întoarcă îndărăt să se ducă la casa lui a ajuns la târla şi stâna lui Petir, şi a venit Iancău cu sluga spanului din Bran şi au luat dela sluga Domniei mele Bârcă şi dela băeţii ce avea cu el, au luat dela ei aspri 3670. Deci mă rog de domnia voastră: să n'aibă pagubă slugile Domniei mele, ci să li se întoarcă toţi ducaţii, câţi li s'au luat. ...Şi paguba slugii Domniei mele n'o voi lăsa să se piarză, ci i-o voi întoarce dela oamenii voştri. Dacă i-au luat acei aspri lui Bârcă, fiindcă Iancău au avut pagubă, apoi acea pagubă n'au avut-o Iancău dela Domnia mea, nici dela oamenii Domniei mele, ci el a slujit lui Petru Voevod, şi ce pagubă o fi având, Petru Voevod ştie de acea pagubă, căci i-a fost slugă; să se socotească deci cu Petru Voevod cum ştie, iar slugile Domniei mele de ce să aibă pagubă?..."[1]

Incău a fost sluga lui Petru Voevod[2] şi se vede că a fost păgubit de stăpânul său. Vinovaţi pentru aceasta sunt, cum vedem, cu totul alte persoane, adică Bârcă cu tovarăşii lui şi în chip implicit Vlad Vintilă, în serviciul cărora se găseau vinovaţii.

In faţa acestui fapt, Voevodul vesteşte pe Braşoveni că „paguba slugii Domniei mele... o voi întoarce dela oamenii voştri." Nimic mai firesc decât aceste procedee pentru vremea, care ne preocupă.

Şi cu toate acestea, scrisoarea de aici mai prezintă o particularitate, care vorbeşte în sensul progresului, spre individualism. In adevăr Radu Vintilă nu se simte solidar cu Petru Voevod; avem prin urmare un început de deosebire foarte semnificativ în grupul vinovaţilor aşa cum a fost stabilit de Iancău: „apoi acea pagubă n'au avut-o Iancău dela Domnia mea, nici dela oamenii Domniei mele, ci el a slujit lui Petru Voevod ...să se socotească deci cu Petru Voevod cum ştie..."

Mai dăm încă o scrisoare a lui Vlad Vintilă, trimisă în 1535 consiliului comunal din Braşov, unde găsim funcţionând

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 184-185.
2 Petru dela Argeş e totuna cu Radu Paisie, I. Bogdan, Ibid. p. 185.

www.dacoromanica.ro

aceeaşi instituţie: Roman şi Danciu, slugi domneşti, vând doi cai în Râjnov şi anume lui Stroe şi Aldea. Se vede că n'au primit banii peşin, dar nici mai târziu, atunci intervine domnul rugând să li se facă dreptate „ca slugile Domniei mele să nu rămâie în pagubă; şi bine să ştiţi că vom lua acel preţ dela oamenii voştri, tot până la un aspru..." [1]

Radul VII Paisie, Domnul Munteniei, scrie în anul 1540, Iunie 25, lui Martin, judeţul Braşovului, despre nişte oameni arestaţi pentru furt de cai. Braşovenii trimiseră la dânsul pe „Mihai purgarul" în afacerea unei confiscări de cai în Ţara Românească ca despăgubire pentru un butoi de vin şi nişte cai, pe care îi confiscaseră Braşovenii, zicând că e din porunca Craiului..." [2]

Se vede lămurit jocul vinei colective în ambele colectivităţi, în care au loc confiscări de lucruri, care cu siguranţă că n'au aparţinut celor vinovaţi în concepţia individualistă.

Acelaşi Voevod al Munteniei, trimete între anii 1535-1545 deasemenea o scrisoare către judeţul şi cei 12 pârgari din Braşov cu următorul cuprins: „Din mila lui Dumnezeu, Io Radu Voevod ...Domnia voastră însă nu ştiu ce faceţi şi ce dregeţi, că prindeţi şi aruncaţi în temniţă (pe oamenii noştri). Deci cer dela domnia voastră şi vă rog ca precum oamenii voştri au cercetare şi judecată în ţara Domniei mele, aşijderea să aibă şi oamenii săraci ai Domniei mele cercetare şi judecată; iar dacă nu, să ştiţi bine că voi lua dela oamenii voştri mai mult şi voi face şi eu cum faceţi voi săracilor Domniei mele... Şi apoi să ştiţi că un sărac dintre săracii Domniei mele a găsit o sarecă pe drum şi o mărturiseşte; voi însă l'aţi prins şi aţi zis că a furat-o; el ş'a adus mărturie, care a mărturisit, iar voi l'aţi prins şi pe el şi pe martorul lui şi i-aţi aruncat în temniţă. Deci cer dela domnia voastră şi vă rog să-i lăsaţi în pace..."

Intâlnim în această scrisoare, ca şi în multe din cele ce preced, vina colectivă, ca o ameninţare din partea lui Radu Paisie, pentru a-i constrânge pe Braşoveni să intre în

1 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 185-186.
2 Ibid., p. 280. Autorul rezumă.

www.dacoromanica.ro

legalitate față cu supușii lui, care, întâmplător, s'ar afla printre ei: „iar dacă nu, să știți bine că voi lua dela oamenii voștri mai mult și voi face și eu cum faceți voi săracilor Domniei mele."

Din punctul nostru de vedere ni se par demne de ținut în seamă faptele dela sfârșitul acestei scrisori: un locuitor din Țara Românească aflându-se prin ținutul Brașovului a găsit o sarică și fiind învinovățit că a furat-o, a tăgăduit aducându-și în sprijinul spuselor lui un martor. Nu i s'a dat crezare și a fost închis atât el cât și martorul. Vina o împarte acesta din urmă cu acela a cărui nevinovăție a voit să o arăte. Și aceasta, presupunem noi, prin faptul prezenței lui întâmplătoare alături de cel învinuit, cum e natural în vremea vinei colective.

Dela Radu al VI-lea, Paisie, avem următoarea scrisoare trimisă orașului Sibiu între anii 1535-1545 și în care e vorba de aceeași vină colectivă în domeniul relațiunilor private dintre două state: ...„Io Radu Voevod și Domn... Și după aceasta vă dau de știre Domnia mea pentru acești porci, pe care i-au jăfuit unui boier al Domniei mele și ați dat din ei și dela ei are dânsul pagubă 51 porci." Răufăcătorii sunt prinși de domn și puși la închisoare; pe unul din ei îl trimite să-i aducă banii de care a fost păgubit numitul boier. „Iar dacă nu ar veni să plătească, bine să știți... că voiu lua Domnia mea. Nicidecum nu voiu lăsa pe boicrul Domniei mele de pagubă..." [1]

Dacă nu se va plăti păgubașul de cei în drept, atunci domnul anunță că va lua banii, cum ușor se înțelege, dela orice Sibian, ce-i va cădea în mână.

Amenințarea cu pedeapsă, isvorîtă din vina colectivă, o citim deasemenea în scrisoarea lui Stanciu postelnicul din Țara Românească către același oraș, tot cam prin aceeași vreme (1538-1544): ...„Iată s'a dus omul nostru anume Roman dela coliba sa la coliba Feriei (?) ca să-și ciară o datorie de doi florini dela Roman Burtul. Deaceea oamenii voștri l-au prins și l-au adus la domnia voastră. Iar domnia voastră să știți, că-i om drept și s'au dus după averea

1 S. Dragomir, Doc. p. 51-52.

www.dacoromanica.ro

sa dreaptă. Astfel, rog pe domnia voastră... să lăsaţi în pace pe omul nostru Roman, căci şi oamenilor voştri le trebuie să treacă în pace pe la noi..." [1]

Cum vedem dacă Roman va avea de îndurat, atunci oricine dintre Sibieni ar fi trecut prin Ţara Românească şi ar fi venit la îndămâna lui Stanciu postelnicul avea să suporte răzbunarea în locul celor ce-l nemulţumise pe numitul Roman. Aceasta-i vremea vinei colective.

Dăm aici, ca ceva semnificativ, câteva pasagii dintr'un tratat încheiat între regele Sigismund şi Ştefan cel Tânăr cu privire la administrarea justiţiei internaţionale, în cazuri de furt şi violenţă de pildă:

„Urmărirea treccrei lucrului furat din mână în mână se va opera până la a patra persoană...: acea a patra persoană să aibă a plăti preţul lucrului, iar dacă nu va avea bani se va pedepsi cu moartea.

Pentru cazuri de furt s'a stabilit, ca acel acuzat să aibă facultatea de a se curăţa prin jurământ în patru rânduri, iar după patru jurăminte nu se va mai admite la jurământ, ci va fi spânzurat ca fur dovedit, luându-şi plata pentru faptă.

Dacă nescine va urmări pe furul sau hoţul său în pripă şi cu iuţeală şi-şi va găsi faţă lucrul furat, atunci furul va fi spânzurat şi lucrul furat se va înapoia proprietarului...

Dacă nescine din vre-o parte va viola sau va răpi o fată, o muiere sau o văduvă, atunci acel violator va plăti optu-spre-zece copa în cursul Poloniei, adică, după cursul moldovenesc, în aspri şeasă zeci zloţi moldoveneşti. Dacă un aseminea violator se va ucide în execuţia faptei, atunci nu va putea urma pentru moartea lui nici o reclamaţiune. Dacă luarea fetei va fi de buna voea ei şi fără violenţă, atunci răpitorul va plăti una şi jumătate „copă", adică după cursul moldovenesc cinci zloţi în aspri." [2]

Pentru lucruri destul de grave, în ochii noştri, cum este violarea, vinovatul plăteşte o amendă; despre execuţia lui capitală nu-i vorba de cât când violatorul a fost prins

1 S. Dragomir, Doc., p. 71.
2 Arh. ist., vol. I, 2, p, 1-6.

www.dacoromanica.ro

asupra faptei; semnificativ este că ucigaşul nu-i urmărit, ceeace astăzi nu se admite, pentrucă nimeni n'are voie să-şi facă singur dreptate.

Pentru furt repetat, deşi cel învinovăţit jură că nu-i vinovat, în cele din urmă este spânzurat; excesiv de grea pedeapsă, dar firească pentru vremea colectivismului, cum am mai remarcat. După cum excesivă ni se pare pedeapsa prin spânzurare pentrucă furul a fost prins în pripă cu ceeace a furat.

Dispreţ pentru persoana omenească, cum se vede; aceasta se pare că mai nu există, căci altfel n'ar fi aşa de greu lovită prin pedepsirea aşa de severă a furului de pildă.

Să nu se creadă însă că pedepsindu-se cel care a păcătuit se apără persoana lezată, nu, ci însuşi colectivitatea se apără pe ea, care cu prilejul acesta se înfurie tocmai fiindcă i se pare că încearcă o diminuare a ei şi nu din alte motive.[1]

Insfârşit alături de inexistenţa aproape complectă a persoanei omeneşti stă vina colectivă, cum reesă din cele spuse chiar la începutul citatului de aici: cineva fură ceva pe care-l vinde sau îl dărueşte altei persoane, iar aceasta face la fel şi aşa mai departe până la a patra persoană de bună credinţă şi care este găsită cu obiectul de furat: ea va plăti preţul sau dacă nu, va fi ucisă.

Cum vedem furtul prin înstrăinarea lucrului furat măreşte numărul celor vinovaţi; vina individuală în ochii noştri ajunge colectivă, ceeace jicneşte adânc simţul omului din epoca individualistă.

Cu puţin mai înainte găsim la Voevodul Bogdan, tatul lui Ştefan cel Tânăr, un document, dat în Hârlău, nu se ştie în ce an, din care reesă acelaşi lucru ca şi în cazul Voevozilor din Ţara Românească, despre care a fost vorba mai sus: vina colectivă regulează in extremis relaţiile din dreptul internaţional privat:

„Bogdan Voevod... domnul Ţărei Moldovei. Scriem către panul burgmaistru şi către toţi consilierii mari din Leopole... Inştiinţăm pe graţiile voastre, că încă de când era

1 Vezi mai sus p. 26.

www.dacoromanica.ro

panul Isacu vameş în Suceava garantat-a el lui... din Leopole pentru Antoniu tot din Leopole suma de 87 zloţi ungureşti, socotiţi câte 57 aspri zlotul, dupre cursul vămei, după aceia panul Isacu, deşi nu înceta de a trimite la voi scrisori ale noastre, dar graţiile voastre tot nu i-aţi făcut nici o dreptate; mai pe urmă mers-a el singur din parte-ne ambasador la rege şi v'a adus o poruncă dela însuşi regele, şi voi nici atunci n'aţi pus la cale împlinirea datoriei; deci acum noi am poruncit şi am învoitu panului logofăt Isacu ca să-şi împlinească banii dela oricine îi va da mâna; şi aşa dar găsind deocamdată pe Bastoşu, fiul panului Martinu dela Leopole, panul logofăt apucat-a dela el acei bani 87 zloţi ungureşti socotiţi câte 57 aspri zlotul, după cursul vămei..."[1]

O altă ştire dela Petru Rareş confirmă acelaşi procedeu, dacă alte mijloace nu pot fi de folos. Iată ce scrie acest voevod consiliului comunal din Braşov în 1529-1530: „Io Petru Voevod... vă dau vouă ştire, că mai înainte de aceste vremuri Ioaniş Craiul, el, a fost dat slugilor noastre, lui Birtălan şi lui Ioaniş, diacilor noştri, dar pentru voia Domniei mele, în ţinutul Bârsei, trei sate, pe nume: Vereş-Mart, şi Măeruş şi Apaţea. Şi Domnia mea v'am îndrituit şi v'am permis de i-aţi înscris cu darea în două rânduri, iar voi în urmă i-aţi înscris pe dânşii cu mai mult de 200 (zloţi) ungureşti pe două sate. Drept aceea vă dau vouă a ştire, că îndată ce veţi vedea această carte a noastră, apoi voi să le întoarceţi lor toţi aceşti bani ce i-aţi luat mai mult. Şi dacă nu-i veţi întoarce lor, voi aşa să ştiţi, că-i vom lua şi împlini dela oamenii voştri şi dela satele voastre aceşti mai sus scrişi bani..."[2]

In relaţiile de curată politică dintre state se aplică deasemenea vina colectivă cum se poate vedea ceeace se petrece între Moldova lui Petru Rareş şi Litvania: „trimeţînd marele duce în 16 Ianuarie 1546 pe un sol al său Vilamovski, cu o scrisoare prin care ducele se tânguià pentru nedreptăţile suferite de supuşii săi în Moldova, Petru îl pune la

1 Arh. ist. V, I, 1, p. 7-8.
2 St. Nicolaescu, op. cit., p. 156-157.

www.dacoromanica.ro

oprealâ, pretextând că tot astfel ar fi fost trataţi şi solii săi în ducatul Litvaniei."[1]

La fel procedează Turcii cu solii lui Tomşa, când cu venirea pentru a doua oară la domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu: „solii lui Tomşa fiind... aruncaţi în temniţă de sultanul..."[2]

Uneori vina colectivă este folosită ca armă împotriva boierilor pribegi, cum o face Petru Şchiopul, domn al Munteniei şi cum se vede dintr'o corespondenţă a lui către Braşoveni din 1564, Sept. 6: „Sed victualia non permitimus sumere ac emere propter illos profugos boyarones..." Sau cu alt prilej: „nec vias excludere volumus nullo modo, quousque illi pribegi aput vos erunt et in regno vestro."[3]

Se poate uşor vedea cât de mulţi sufăr atât în Ţara Românească cât şi în Ardeal din pricina împiedicărei relaţiilor economice prin porunca domnească, şi aceasta pentrucă pribegii jicnise sau erau o ameninţare pentru colectivitatea simbolizată de domn.

SECŢIA II

DOVEZI INDIRECTE DE VINĂ COLECTIVĂ

§ 17. VINĂ APARENT INDIVIDUALĂ PENTRU OMOR, BIGAMIE, FURT, ETC.

Dăm aici, în primul rând, uricul din 11 Mai 1540, scris în Hârlău: „Cu mila lui Dumnezeu, Noi Ştefan Voevod, fiul bătrânului Ştefan Voevod, Domn Ţării Moldovii, ştire facem cu această carte a noastră tuturor... Adică au venit înaintea noastră şi înaintea tuturor alor noştri moldoveneşti boiari sluga noastră Toader Ploscă de a sa bună voie... şi a vândut a sa direaptă ocină... iar aceea a vândut-o surorii sale Elincăi drept doaă sute douăzeci de zloţi tătărăşti, când el ş'a plătit capul..."[4]

1 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 261.
2 Ibid., vol. V, ed. III, p. 82.
3 Hurm. vol. XI, p. 585.
4 Ghibănescu, Surete, vol. XVIII, p. 196 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Nu putem preciza ce anume a făcut Toader Ploscă, pentru ca să plătiască cu capul fapta sa.

Să fi fost la mijloc moarte de om, pusă pe seama lui, pe care, cum se vede, o plăteşte în bani fiindcă era boier, rămânând însă mai departe, slugă domnească? Iată un lucru, care nu mai este cu putinţă astăzi în societatea noastră.

Demnă de remarcat este deasemenea următoarea întâmplare, pe care o găsim într'un uric dat în Suceava de Eremia Movilă, prin anii 1598-1599, deşi ea s'a petrecut mai demult: „Şi într'acestea iarăşi au venit înaintea noastră şi înaintea alor noştri moldoveneşti boieri... prezbiter Ioan din Ţigăneşti de a lui bună voie de nimeni silit şi a vândut a sa dreaptă ocină şi cumpărătură a sa, o selişte anume Bădenii şi cu loc de moară pe apa Bârladului, care acea selişte au fost ţinut-o mai denainte călugării dela sfânta mânăstire numită Grajdana ce le-a fost lor danie dela Vartic fost mare dvornic şi acestui de mai sus scris prezbiter Ioan din Ţigăneşti i s'au pierit lui 50 de boi pentru cea de mai sus zisă selişte, anume Bădeni, la o moarte de om în zilele răposatului Petru Voevod; şi s'au lepădat călugării de acel de mai sus scris loc denaintea noastră şi înaintea a tot svatul nostru, pentru atâţia boi, că ei nu-i pot a-i sămui şi a-i întoarce lui, ci au lăsat acel de mai sus scris loc în pierzare, să fie mai sus scrisului prezbiter, anume Ion, slobod şi cu pace a-l stăpâni sau a-l vinde altuia pentru ale lui drepte bucate ce el a pierdut pentru cea de mai sus moarte de om..."[1]

Faptele, cum se poate uşor vedea, sunt semnificative: Călugării dela mânăstirea Grăjdana au în stăpânire selişteа Bădeni, dăruită lor de marele vornic Vartic; un om este omorît pe această selişte; colectivitatea jicnită a început să se frământe spre a se răzbuna şi deci spre a se linişti; pentru a găsi pe vinovat avea mai multe căi deschise: selişte — proprietarul ei şi selişte — fiinţa sau fiinţele din nemijlocita ei vecinătate.

Se pare că în acest proces colectivitatea nu s'a adresat călugărilor, spre a plăti amenda, ceeace pentru ea ar fi fost un procedeu nu tocmai comod — deoarece această comuni-

1 Ghibănescu, Ispisoace, vol. I, p. I, p. 219; Iacov Antonovici, Documente Bârlădene, vol. IV, p. 39 şi urm.

www.dacoromanica.ro

tate avea un prestigiu destul de mare, — ci a pus stăpânire pe cârdul cu boi al prezbiterului Ioan, care vite trebuie să fi fost, dacă nu pe locul cu pricina, atunci în apropierea lui.

După ce s'au petrecut toate acestea se pare că li s'a cerut călugărilor, stăpâni ai locului până la omorîrea omului pomenit în uric, să dea cei 50 de boi lui Ioan prezbiterul, ceeace ei n'au voit părându-li-se prea grea amenda şi deci peste puterile lor. Au preferat apoi să lese numitului prezbiter seliştea de mai sus.

Primul procedeu este mai firesc pentru o colectivitate mâniată şi deci mai primitiv ; mai pe urmă, când frământarea de mânie trecuse, s'a recurs la al doilea procedeu nu în acelaşi grad neraţional ca primul, dar cu toate acestea fără succes, căci călugării au primit să se lepede de loc decât să răspundă cu amenda luată dela prezbiterul Ioan.

Intr'un alt uric din 1558, Aprilie 14, citim următoarele: „Noi Alexandru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovii... au venit înaintea noastră sluga noastră Simeon feciorul Petrei, nepotul Tudorii... au vândut a sa dreaptă ocină şi moşie dintr'un uric ce au avut părinţii lui dela răposat părintele Domniei meale Ştefan Voevod şi dintr'un dires de întăritură dela fratele Domniei meale, Ştefan Voevod cel Tânăr, slugii noastre Mihului Averescului din a treia parte de sat de Onişcani a patra parte, din sus, 60 zloţi tătărăşti. Aceşti bani i-au dat Mihul pentru Simeon de l'au plătit de o şugubină de faţă şi au luat ace a patra parte din sat din Onişcani..." [1]

Simeon trebuie să plătească o amendă pentru uciderea unei fete; nu are banii, cei 60 de zloţi tătărăşti, şi atunci i-i dă Mihul Averescul, slugă domnească, luându-i moşia.

A făcut el această moarte de om sau a căzut pacostea asupra lui? Nu putem nimic afla din ştirea de mai sus. Dacă însă am ţinea în seamă spiritul vremei, atunci am putea presupune că procedarea trebuie să fi avut multe din însuşirile întâmplărei. Oricum prin lipsa de valoare a persoanei omeneşti, pentru a cărei suprimare cum vedem aici, se plăteşte o amendă, nu suntem mai puţin într'o vreme deosebită de aceea de astăzi.

1 Ghibănescu, Surete, vol. XIX, p. 41.

www.dacoromanica.ro

Cât de neînsemnată este persoana omenească şi deci cât de puţin grele sunt urmările jicnirei aduse ei se poate vedea dintr'un uric din Iaşi, dat la 2 Mai 1589, în care acuzatul de moarte de om ca şi cei ce-l învinovăţiau se împacă între ei pentru pace în faţa autorităţii supreme, care consfinţeşte aceasta. Câtă diferenţă între aceasta şi ceeace s'ar petrece astăzi şi câtă asemănare cu alte societăţi tot primitive.

Dar să vedem însuşi cuprinsul uricului: ...„Şi aşăjdere nişte oameni acum Havriş din Britčani şi Petriman din Mihalcoviţi, ei au pârît pe Pilipovschii zicând că au ars pi o fimei şi au înecat pe o fată Petriman, şi apoi l'au ertat şi s'au împăceluit cu dânşii ca să nu aibă a-l mai pârî pe dânsul pentru această pricină mai mult, deci văzând a lor de bună voie tocmeală şi învoială şi pace între dânşii, noi ni-am pus peceţile noastre către această carte ca să se ştie."[1]

Şi pentru bigamie se pedepsea cu moartea cum se poate vedea din relatările istoriei: „Despot aduse din Polonia pe un preot de ritul socian, Ioan Lusinski, şi îl râdică la rangul de episcop..., iar pe pământeni îi lua (e vorba de Lusinski) în seama lui pentru a-i pedepsi, dacă ar contraveni oprirelor orânduite. Sommer ne spune că el era foarte aspru în această privinţă şi că puse să taie capul deodată la şase inşi, care fiind despărţiţi în contra orânduelilor sale se însurase a doua oară, învinovăţindu-i de bigamie."[2]

Uneori însă cel vinovat putea scăpa de execuţia capitală, dacă da o sumă de bani, cum se poate constata din uricul dat în Iaşi la 1570:

„Cu mila lui Dumnezeu, noi Bogdan Voevodul Ţării Moldovei... Înştiinţare facem... După aceiaşu earăşi am venitu înaintea noastră şi înaintea boerilor noştri Solomia şi soru-sa Lupa, fetele... şi de a lor bună voie şi de nime silite... ş'au vândutu a loru dreaptă ocină şi moşie din ispisoc de danie ce au avut tatăl lor Balus Iopa dela strămoşul nostru bătrân Ştefan Voevod... iar Lupa sculându-se ş'au vândut casele sale dintr'acelaş de mai sus numit satu, care acele case au fost ale tătâni-său, ale lui Baluşu Iopa şi s'au venit în partea ei şi 10 pământuri din... dintr'acelaşu hotar şi

1 Ghibănescu, Surete, vol. XXIV, p. 189 şi urm.
2 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 73.

www.dacoromanica.ro

jumătate dintr'acelaşu de mai sus numit vadu de moară, şi jumătate dintr'acelaşu loc de grădină ce este între gârle, însă partea ei ce se va alege, au vândut earăşu credincios boerului nostru Dingăi vornicului drept 240 zloţi tătărăşti, însă luând ea banii gata ş'au plătitu capul, pentru că ea s'au fost măritatu după alt bărbatu şi pentru desfrânarea ei au plătitu, apoi sculându-se boerul nostru Dinga vornicul..."[1]

Dacă comparăm cele două întâmplări de mai sus constatăm o deosebire demnă de ţinut în seamă: că decapitaţii în primul caz sunt nişte oameni comuni, pe când Lupa, pedepsită pentru aceeaşi abatere cu o amendă, era fiică de boier. In primul caz colectivitatea nu a fost temperată de nici o consideraţie de aceea şi pedeapsa aşa de excesivă: în al doilea caz prestigiul boieresc, din care se împărtăşea vinovata, a înfrânat întrucâtva revolta colectivităţii şi în felul acesta i-a înlesnit luarea în consideraţie a unor interese străine de colectivitate. Avem, cum vedem, un nou pas spre individualism.

In documentul din 11 Iulie 1571, dat de Alexandru Vodă, domn în Ţara Românească, avem în faţă o pâră între Zaharia şi cu ceata lui pe deoparte şi cu Maniul şi cu Stan pe dealtă parte... „Şi la aceasta Zaharia şi fraţii lui au adus acei 6 boieri ca să mărturisească înaintea Domniei mele cum au fost jurat; şi la aceasta Zaharia şi fraţii lui au adus acei 6 boieri şi aşa au zis şi au mărturisit că au dat cu sufletele lor lui Zaharia şi cetei lui moşie în Turceni din Jilţ în sus, iar moşia lui Maniul şi Stan este jumătate din Jilţ în jos, însă s'au închiriat bătrânului banului Barbu pentru nişte cai ce i-au furat din grajdiul lui şi au plătit capetele lor cu moşia lor, cu toată... Şi au rămas Maniul şi Stan de lege şi dinaintea Domniei mele..."[2]

Maniul şi Stan au furat nişte cai dela banul Barbu şi se vede că fiind prinşi trebuiau să sufere pedeapsa capitală, de care au scăpat dând (în arendă) moşia lor celui păgubit. Atât pedeapsa capitală cât şi amenda ni se par excesive, dar caracteristice pentru vremea colectivismului. Demn de

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. X, p. 137.
2 Al. Ştefulescu, op. cit. p. 185-188.

www.dacoromanica.ro

remarcat ni se pare apoi faptul că hoţii de cai răspund cu averea lor banului Barbu, şi nu domnului, ceeace ar fi firesc numai pentru alte timpuri. Jicnirea persoanei omeneşti în simţul ei de proprietate nu-i încă destul de bine simţită de colectivitate simbolizată de domn, deaceea nici nu ia poziţie făţiş, ci numai aprobă procedarea părţei lezate. Partea lezată cum am mai constatat, îşi face singură judecata şi apoi tot ea execută. Statul aprobă, când, eventual, este consultat.

Intr'un alt uric este vorba de un furt de 3000 aspri dela un Grec; făptaşul a trebuit să-şi vândă moşia spre a-şi plăti capul. Documentul are următorul cuprins, el fiind dat în Iaşi, la 15 Sept. 1581: „Cu mila lui Dumnezeu Noi Io Petru Voevod, Domn ţării Moldaviei... Şi într'aceastea iarăş au venit înaintea noastră... Ionaşco sin Stângaciul fost pârcălab... şi au vândut jumătate de sat de Corni în voloastea Neamţului din direase de cumpărătură, ce le-au avut tatăl său Stângaciul pârcălab dela Alexandru Vodă aceia au vândut slugii noastre lui Dămian uricar drept 400 zloţi tătărăşti. Deci cu aceşti bani mai sus scrişi şi-a plătit sie capul la pârcălabii de Neamţ, pentru căci el a fost furat 3000 aspri dela un Grec..." [1]

Se vede şi aici cum prestigiul de boier al lui Ionaşco îi ajută ca să scape de moarte dând o amendă pentru furtul săvârşit. Colectivitatea este înfrânată de această împrejurare şi deci ajutată să se transforme în sensul bine cunoscut nouă.

Pentru neplata dărilor domnul ameninţă cu o pedeapsă, pe care am întâlnit-o deasemenea în secolul trecut, deşi în alte împrejurări. In adevăr iată ce citim în hrisovul din 1505: ...„Toţi Lotrenii să plătiască vamă sfintei mânăstiri (e vorba de Cozia), pentru că omul acela care nu va vrea plăti ...aşa să ştie: că se va pune în ţeapă la vad." [2] Cum vedem aceeaşi cruzime faţă de om ca atare; aceasta-i o dovadă, mai mult, în sprijinul unor altor vremuri deosebite de acelea de astăzi.

Insfârşit pentru cele mai neînsemnate jicniri aduse colectivităţii, pedeapsa, care urma, era uneori peste măsură

1 Ghibănescu, Surete şi Izvoade, vol. XIX, p. 154 şi urm.
2 St. Nicolaescu, op. cit. p. 256.

www.dacoromanica.ro

de severă, cum spune despre Ioan Vodă cel Cumplit istoricul Lasicki, contimporan cu dânsul: „Insuşi Ivonia pentru cea mai mică greşeală, încă cu moartea pedepsea pre cei vinovaţi, îi belea de vii, îi trăgea în ţapă, le scotea ochii, le tăia nasurile şi urechile; pe scurt: de vindea cineva numai un strugure din via sa fără de îngăduinţa lui sau altă ceva ce era supt dare, pe acesta au îl omora, au îi punea belciug la nas, şi legându-i mânele după spate, îl da muncitorilor, sau dacă, nu se afla muncitoriu, ţiganilor să-l tragă pe uliţe şi să-l bată fără de milă..."[1]

Avem în cele menţionate aici o nouă pildă de lipsa aproape completă a persoanei omeneşti în colectivitate. Timpul lui Vlad Ţepeş, adică a doua jumătate a secolului al XV-lea nu se deosebeşte prin nimic de acela al lui Ioan Vodă cel Cumplit, care trăeşte cu peste un veac mai târziu.

§ 18. VINĂ COLECTIVĂ PENTRU TRĂDARE LA VECINI

Spiritul vremei din societatea românească de pe atunci nu-i ceva izolat; el se observă şi la popoarele vecine, cum se vede din comportarea Turcilor faţă de Bădica Voevod şi de grupul lui de boieri. In adevăr Radul, Voevodul muntenesc, dă de ştire în 1523 cele ce urmează Braşovenilor cu privire la soarta lui Bădica: „Când au venit Turcii cu steag şi le-a eşit Bădica înaintea lor şi înaintea steagului *Turcii l'au tăiat pe el şi pe toţi boierii câţi erau cu el. Şi au luat apoi Turcii capul lui Bădica şi alte capete boiereşti*, dar nu ştiu ale cui au fost acele capete... *Şi au trimes capul lui Bădica şi alte două capete la Poartă;* iar trupul lui Bădica l'am luat Domnia mea însumi şi m'am dus Domnia mea la mănăstirea Dealului şi l'am îngropat acolo... Dar şi mai înainte mi-a venit dela ei (dela Turci) răspuns, ca să merg împreună cu toţi boierii la vadul Giurgiului, să-mi dea steagul; însă Domnia mea le-am dat răspuns: *cumcă boierii s'au înspăimântat de voi şi nu pot să vie...*" Cere ajutor dela Braşoveni „căci dacă ne vor birui şi ne vor *ruşina* pe noi Turcii..."[2]

---

1 Georgie Şincai, Hronica Românilor, T. II, p. 226-227.
2 I. Bogdan, Doc. şi Regeste, p. 171-172.

www.dacoromanica.ro

Acelaş lucru se petrece deasemenea la vecinii nordici ai Ţării Româneşti, când Kendi Ferencz, ducele Transilvaniei „fiind implicat într'o conjuraţie contra Isabellei, împreună cu tovarăşii lui, a fost prins la Alba-Iulia şi decapitat în 1558... După Wagner Saros... el ar fi pierit la 1557, iar nu la 1558, împreună cu fratele său Antonius. Averile lui cele mari au fost confiscate." [1]

Instructiv ni se pare sfârşitul legământului, pe care-l face Lăpuşneanu, însoţit de o ceată de boieri, cu Polonii, spre a obţinea tronul Moldovii: ...„că dacă ar călca credinţa, să piară cu toţi împreună cu copiii, rudeniile şi soţiile lor..." [2]

Comportarea Turcilor cu Ioan Vodă cel Cumplit, cărora le jurase credinţă, este tipică pentru cercetările noastre, dovedindu-ne, încă odată, ce întins câmp de aplicare deşi într'o societate vecină, avea colectivitatea înfuriată. Actul culminant al acestei purtări îl alcătueşte omorîrea lui cu toate că Turcii jurase că va fi dus neatins la sultan, iar oştile lui vor fi lăsate libere: „Beglerbegul vorbi cu el (Ioan Vodă) mult timp, când deodată prefăcându-se a fi ofensat prin nişte cuvinte ale lui Ioan, îl lovi cu hangerul în faţă şi în pântece. Ienicerii se aruncară îndată asupra lui şi-i tăiară capul, iar corpul lui fu legat de cozile a două cămile care, gonite într'o parte şi în alta, îl rupseră în bucăţi. Capul i-l înfipseră într'o suliţă, trupul i-l sfâşiară în mici bucăţi, oasele lui le împărţiră între sine, iar în sângele lui încă cald îşi înmuiară săbiile, rugându-se lui Dumnezeu ca să le dee şi lor inima lui Ioan şi asemenea măestrie în război..." După acest sfârşit tragic al domnului a venit, cum era firesc, şi al oştirilor, pe care le condusese, deşi războiul era încheiat: Turcii „se repeziră asupra lor să le taie. Românii şi Căzacii se aruncară atunci disperaţi în mijlocul duşmanilor şi împărţind moartea pe cât putură, pieriră până la cel din urmă." [3]

Dar lucrurile nu se isprăvesc aici căci „Turcii şi Tătarii se întind în Moldova şi o pradă cumplit, aşa că... o foame cumplită se încuibă în ţară." [4]

1 St. Nicolaescu, op. cit., p. 84,
2 Xenopol, op. cit. vol. V, ed. III. p. 58.
3 Xenopol, ibid. p. 106.
4 Ibid. p. 108-109.

www.dacoromanica.ro

Se poate uşor vedea cât de mare este numărul celor vinovaţi în acest sfârşit al lui Ioan Vodă cel Cumplit: el ca om este decapitat, trupul lui este desfăcut şi apoi hăcuit; oasele, sângele şi capul îşi au fiecare un chin deosebit pentru faptele lui Ioan Vodă; apoi vine rândul foştilor lui soldaţi, care trebuiră să ispăşească pentru aceeaşi comportare faţă de Turci a fostului lor conducător, şi în cele din urmă toţi locuitorii Moldovei de sud au fost prădaţi, iar foametea venită, astfel, a mărit în chip neobişnuit, numărul vinovaţilor.

Insuşi bogatul Mihai Cantacuzino, din Constantinopol, foarte aproape de curtea sultanului, a avut să sufere în urma faptei lui Ioan Vodă cel Cumplit; căci acesta „stăruise pentru a se da scaunul Moldovei disgraţiatului Petru, ceeace provocase luptele cu Ioan Vodă al Moldovei, zdrobirea mai multor armate turceşti..." [1] Mihai Cantacuzino a fost ucis [2] şi averea lui confiscată. [3]

Sfârşitul lui Iancu Sasul, care are loc în Polonia, dă pe faţă aceeaşi vină: „Craiul au scris... să-i ia tot crăesc, şi lui să-i tae capul." [4] Adaosul cronicarului: „numai feciorilor şi doamnei să le lase o parte (din avere), să le fie de hrană", [5] nu schimbă în esenţă vina colectivă.

Sfârşitul domniei lui Aron este deasemenea o pildă de spiritul colectiv al epocii în această instituţie, cum se oglindeşte el la Unguri pomeniţi deasemeni mai sus:

„Eară aceste lucrându-se eată Ştefan Razvan, hatmanul lui Aron Vodă, au scrisu pre taină lui Bator Jigmond, precum Aron Vodă se cearcă să-şi facă pace iar la Turci, să-şi tocmească lucrurile despre dânşii. Şi îndată trimise oşteni de ai săi într'ales, Bator Jigmond, asupra lui Aron Vodă, şi l'au prinsu şi legatu, l'au dus în Ţara Ungurească şi l'au *închis cu toată casa lui* [6] în Alvinciu, în anul 1595 în luna

1 Xenopol, Ist. Rom. vol. VII, ed. III p. 173-174.
2 Ibid. p. 175.
3 Ibid. p. 172.
4 Ureche, op. cit., p. 250-251.
5 Ibid. p. 251, comp. Hurm. vol. XI, p. 151-152: Uxor Janculi, Valachi supplicio affecti supplica[n]t Maiestati Vestrae ut egestatem suam ac liberorum, quae extrema est, intueri velit, et, cum in (possessione) villarum a Majestate Vestra illi assignatarum a haniscio non admitatur, serio mandare illi Maiestas Vestra velit, ne miseram verbis ducat, sed id quod semel Maiestas Vestra jussit, sine mora exeguatur...
6 Noi subliniem.

www.dacoromanica.ro

lui Mai 19, şi acolo şi-au sfârşit viaţa, pedepsit la închisoare."[1]

Prima domnie a lui Mircea Ciobanul se sfârşeşte în 1554 prin vădirea aceleaşi vine colective, de data aceasta iarăşi din partea Turcilor, deoarece atât trupele muntene cât şi cele moldovene nu voise să lupte alături de Turci împotriva imperialilor în Ardeal: „Mircea Ciobanul este din această pricină mazilit de Poartă... Cu acest prilej Turcii, care veniseră să ia pe Mircea, ard Bucureştii şi trec pe mulţi locuitori români în Grecia." [2]

Cu ce erau vinovaţi aceşti oameni, dintre care unii îşi văd avutul pârjolit de Turci, iar alţii sunt nevoiţi să plece definitiv din ţara lor, de fapta trupelor care nu voise să lupte şi de a conducătorului lor, cu acest prilej, Mircea Ciobanul? Această întrebare nu se pune însă în vremea vinei colective, cum am menţionat de mai multe ori.

Următoarea împrejurare, care a avut loc în timpul domniei lui Mihai Viteazul şi în legătură cu el, arată din nou existenţa vinei colective la Turci: „după pierderea dela Mirăslău, Mihai Viteazu însărcinează pe Andronic (Cantacuzino)... cu cererea de ajutor dela Turci... Turcii... iau drept o cumplită cutezare cererea lui de ajutor şi pedepsesc pe stăruitor pentru îndrăzneala stăpânului... şi condamnă pe Andronic la moarte". [3]

§ 19. OSTATECII ŞI ALTE MĂSURI PREVENTIVE

Instituţia ostatecilor pe care am întâlnit-o în secolul trecut, o găsim folosită deasemenea în această vreme, ceva natural dacă luăm în seamă persistenţa aşa de puternică a vinei colective, dovedită în atâtea împrejurări:

Petru Rareş pentru a recăpăta tronul Moldovei pentru a doua oară se obligă, între altele, faţă de sultan „să dee pe fiul său ostatec la Constantinopole." [4]

Mailat, voevod al Transilvaniei, asediat de Petru Rareş în numele sultanului în cetatea Făgăraş, cere, la propunerea

1 Letopiseţul Ţării Moldovii, ed. II, Kogălniceanu, T. I, Apendice, Neculai Costin, Domnia lui Aron Vodă, p. 447-448.
2 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 15, v. şi Hurm. vol. II, 5, p. 175.
3 Ibid. vol. VII, ed. III, p. 177.
4 Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 254; comp. Xenopol, ibid. p. 263.

www.dacoromanica.ro

de pace din partea domnului moldovan, pentru siguranță ca ostatec pe „fiul sangiacului Ahmed."[1]

Andrei Batori, domnul Ardealului, bănuia mereu credința voevodului Mihai Viteazul: acesta spre a-i înlătura îndoiala îi face un jurământ straşnic de un vădit caracter colectiv[2] iar după aceea, spre a-l liniști îi dă de veste un fapt cu privire la copilul lui, care-i aplicarea dechizată a aceleiași instituții a ostaticilor: Mihai „îi spune chiar că avea de scop să-și trimită pe fiul său Pătrașcu la învățătură în Ardeal, și că ar ruga pe cardinal să-i găsească un bun dascal de limba latină."[3]

Când poziția lui Mihai Viteazul ajunsese nesigură în Ardeal, veni aici doctorul Pezzen ca trimis extraordinar al împăratului Rudolf și între altele îi ceru „ca să trimeată pentru câtva timp pe fiul său la Majestatea sa..."[4] Acest ambasador personal avea așa de puțină încredere în Mihai, încât a pus „să se rețină ca ostateci pe Banul Mihalcea și alți doi boieri ce ieșiseră întru întâmpinarea lui la Satu-Mare, până la întoarcerea lui din Ardeal."[5]

Mai pe urmă, după lupta fără noroc dela Mirăslău, Mihai Viteazul voind să se împace cu Basta, mai ales că și Polonii se ridicase împotriva lui, acesta îi ceru garanții că se va ține de cuvânt: „în sfârșit Mihai... se hotărăște a trimite pe fiul său ostatec la Basta... Fiul lui ajunge în Transilvania însoțit de vistierul Stoica... Ungnad care-l primește spune ...că avea ochii plini de lacrămi, când apăru înaintea lui; că întrebându-l cum îi este, copilul răspunse că nu are nici o teamă, căci nu ar avea nici un dușman; că dacă tatăl său a comis vre-o vină să-și poarte pedeapsa; că el este în totul plecat împăratului. Stoica însă era prea îngrijit, căci i se spusese că au să fie omorîți, lucru despre care îi liniștește comisarul împărătesc. Curând după aceea sosește și soția lui Mihai împreună cu muma lui... Cum ajunge înaintea lui Ungnad, începe a blestema cu lacrimi pe bărbatul ei..."[6]

1 Xenopol, op. cit. vol. IV ed. III, p. 259.
2 V. p. 116.
3 Xenopol, op. cit. vol. V, ed. III, p. 207.
4 Ibid., p. 268.
5 Ibid.
6 Ibid., p. 295.

www.dacoromanica.ro

Toate manifestările, fie ale copilului voevodului Mihai Viteazul cu „ochii plini de lacrămi", fie ale soției acestui voevod care-l „blestema cu lacrimi", fie ale vistiernicului Stoica „prea îngrijat ...că au să fie omorîți", nu mai lasă nici o îndoială că vina colectivă era privită de ostateci ca ceva de neînlăturat, deși atât mama cât și fiul se sforțau să se desfacă de acela care deslănțuise, în ochii lor, urgia aceasta.

Următoarea corespondență între Mihai Viteazul și nobilimea ardeleană (25 Sept. 1600) vădește aceeași instituție: „Am înțeles vestea și solia ce Măria Ta ni-ai trimis prin Ioan Zelestei și prin mai mulți boieri, precum și scrisoarea, ce ni-ai trimis printrânșii, în toate părțile ei o au înțeles.... răspundem ...adecă să ne trimiți aici la Sibiiu pre Măriile lor pe Mama M. Tale, pe M. Doamna, pe Petrașcu Vodă și pe Domnița Florica, dimpreună cu toate comorile M. Tale, pentru ca pacea între noi și Măria Ta să fie tare și statornică. La aceste ne învoim și noi și primim solia și știrea ce ne trimeți, dar numai așa..." [1]

Și apoi: „dăm de știre tuturor, căror se cuvine, prin scrisoarea noastră, că între Măria Sa Mihai Vodă și noi se trăctează pacea și unirea cu anumite condițiuni, ale căror sâmbure e acela, că Măria Sa să trimiță pe mumă-sa, pe soția sa, fiica sa, pe fiul său, comorile sale și toate vitele sale scumpe în mijlocul nostru..." [2]

In sensul vinei colective, presupunând-o, vorbește deasemenea măsura de precauțiune la care recurg boierii lui Radu dela Afumați, cum se poate vedea din vestea pe care o dă acest domn Brașovenilor între 1521-1524 „despre logofătul Horvatu și alți boieri, cari au luptat împotriva vrăjmașului Mehmet, că-i sunt credincioși lui și lor, și deci să aibă încredere întrânșii; ei ș'au trimes oamenii, copiii și averea la Sibiu." [3] Tot în acest timp aproape mai mulți boieri români roagă pe Brașoveni să îngrijiască de „sufletele muerești" ce sunt printre dânșii; ei se luptă pentru creștini, și

1 Hurm. vol. IV, p. I, p. 141-142.
2 Ibid. p. 145.
3 I. Bogdan, Doc. și Regeste, p. 269-270. Autorul rezumă.

www.dacoromanica.ro

de le va da Dumnezeu şi nu vor peri, le vor răsplăti binefacerile lor.[1]

La fel a procedat Petru Rareş, când s'a văzut ameninţat, spre sfârşitul primei lui domnii, şi când deci ş'a trimis soţia şi copiii în Ardeal, „având mai dedemult avuţia sa scoasă la Ciceu."[2]

La aceeaşi măsură a recurs deasemenea boierul Huru, vornic în ţara de jos pe vremea lui Rareş. Căci iată ce scrie lui Tomaş din Bistriţa: „ştii domnia ta cum s'a mai întâmplat pentru păcatele noastre de au intrat Turcii în ţara noastră, iar domnia noastră şi scumpii săi copii în ţara voastră."[3]

Grija pentru ai lui a stăpânit deasemenea pe Ioan Vodă cel Cumplit în ajunul luptelor lui cu Turcii, căci „cum se hotărî la împotrivire... luă măsura de a trimite familiile şi averile la Hotin."[4]

Ca şi alţi voevozi, Mihai Viteazul, în ajunul luptei dela Călugăreni, „îşi trimete spre siguranţă soţia şi copiii la Sibiu."[5] Acest voevod n'ar fi recurs la această măsură, dacă n'ar fi avut teamă de vina colectivă.

§ 20. CRUZIMEA VĂDITĂ IN TIMPUL RĂSBOIULUI

Felul cum se face războiul în acest secol încă ne ajută să înţelegem reacţiunea colectivităţii în caz de violenie şi în alte împrejurări în care este ea jicnită şi deci vina colectivă. In realitate avem aceeaşi colectivitate aşezată însă în faţa unor pericole deosebite; când jicnirea este mult mai adâncă, când, cu alte cuvinte, chestiunea existenţei unei colectivităţi este pusă în chipul cel mai serios, atunci izbucnirile ei sunt mult mai puternice şi pustiirea pe care o produce este mult mai întinsă, de cât atunci când pericolul este de mai puţină însemnătate ca în cazul unei violenii, sau al unei omucideri, etc.

Insă izbucnirile acestea în cele două împrejurări amintite stau totuşi într'un raport oarecare, căci ceeace ni se înfăţişează fără frâu în caz de răsboi, îşi va putea înfrâna tendinţele de apărare în mod imperfect în a doua împrejurare.

1 I. Bogdan, op. cit., p. 298.
2 Ureche, op. cit., p. 151; comp. Xenopol, op. cit., vol. IV, ed. III, p. 246.
3 St. Nicolaescu, op. cit., p. 181.
4 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 99.
5 Ibid., p. 160.

www.dacoromanica.ro

La începutul domniei lui, Ioan Vodă este atacat de voevodul Munteniei. „Vestea, că Petru Vodă intrase în hotarele Moldovei, apucă pe Ioan la un ospăţ... El ordonă capului Căzacilor... şi vornicului Dumbravă să meargă la iscoadă... Avangarda lui Ioan surprinde straja oştirei duşmane, şi o măcelăreşte... Domnul soseşte şi cade din trei laturi asupra oştirei neîntocmite a lui Petru, făcând în ea un cumplit măcel, din care numai cu greu scăpară Petru, candidat la tronul Moldovei, şi fratele său Alexandru, domnul Munteniei."[1] Dacă această parte a luptei s'ar fi petrecut în vremea noastră, măcelul cumplit n'ar fi avut loc; acum se vorbeşte de prinşi de răsboi, ceeace pe atunci nu era de cât anevoie cu putinţă: cel prins era omorît sau mai arareori robit, afară de împrejurarea, dacă nu era cu o vază deosebită şi în acest caz se răscumpărà printr'o sumă mare de bani. Nimic nu stătea de cele mai multe ori în calea colectivităţii înfuriate spre a o putea cât de cât înfrâna.

Să vedem acum urmarea victoriei lui Ioan Vodă: „el intră cu toată puterea lui în Ţara Muntenească... tăind şi ucigând în tot drumul pe toţi fără de alegere de sex şi de vârstă... Se omoriau bătrânii şi copiii, se ruşinau femeile şi fecioarele şi se comiteau cruzimi de tot feliul."[2]

Acelaşi lucru se petrece după ce Brăila a căzut în mânele lui Ioan Vodă: „Infricoşat măcel se făcù atunci în Turci... copiii să răpeau dela sânul mamei lor, şi între vaete se omorau... necum fiinţi de om, dar nici un câine măcar nu scăpă din mijlocul flăcărilor şi a ruinelor."[3]

Nici gând de umanitatea în numele căreia s'ar protesta astăzi, când fapte mult mai neînsemnate s'ar înfăptui de o colectivitate ajunsă la paroxism.

Istoricul Xenopol după ce constată cele relatate mai sus cu privire la locuitorii Ţărei Româneşti adaugă: „răzbunând astfel Ioan duşmănia contra Mirceştilor pe nevinovatul popor muntean."[4] Nouă ni se pare astăzi nevinovat acel popor, dar acest lucru nu era simţit atunci de nimeni dintre cei ce îndurau, căci atunci ei ar fi lovit în Mirceşti fără înconjur.

1 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 99-100.
2 Ibid. p. 100.
3 Ibid.
4 Ibid.

www.dacoromanica.ro

Acelaşi lucru se petrece, când Ioan Vodă împreună cu Cazacii pun mâna pe Tighina: „bat oştirile din jurul Tighinei, şi după aceea cetatea, unde ucid pe toţi orăşenii, cu femei cu tot, nelăsând nici unul viu din atâta mulţime ...o pradă şi o ard, luând din ea nesfârşite bogăţii.“ [1]

Se ştie că Bogdan Lăpuşneanu voia să răstoarne, cu ajutorul Polonilor, pe Ioan Vodă cel Cumplit de pe tron. In mijlocul acestor frământări citim în istorie următoarele: „Oştirea însă trimisă de Poloni în Moldova, fiind prinsă de Turci şi Moldoveni la Hotin, aşa că ar fi trebuit toată să treacă sub cuţit...“ [2]

Această relatare confirmă cele ce am spus mai sus despre procesul de exterminare la care tinde colectivitatea înfuriată în starea de război, neputându-i sta nimic de cât foarte anevoie în cale.

Se ştie că Ioan Vodă cel Cumplit a bătut atât pe Petru Şchiopul, trimis de Turci să-i ia locul, cât şi pe fratele acestuia, Alexandru, domn în Ţara Românească; în locul acestuia a pus domn pe Vintilă. „După patru zile însă Vintilă este răsturnat de oastea lui Alexandru, care-l prinde şi-l taie împreună cu toţi soţii lui.“ [3] De îndurare nu poate fi vorba când colectivitatea este jicnită, oricând dar mai ales în război.

Mihai Viteazul în răsvrătirea lui împotriva Turcilor procedează la fel: ...„chemând la divan pe toţi creditorii sub pretext de a vroi să însemne fiecăruia poliţele lor de plată, au venit un mare număr de Turci, Greci şi Evrei. Ii făcu să-şi dee poliţele lor, şi apoi la un semn dat îi trecu pe toţi prin ascuţişul săbiei...“ [4]

Aron Vodă în Moldova în această explozie a atâtor suferinţe venite dela Turci, distruge pe oricare din cei ce îi cad la îndămână, fără să cruţe „nici sex, nici vârstă...“, iar „cadavrele celor jertfiţi erau lăsate neîngropate în prada fiarelor şi a păsărilor...“ [5]

---

1 Xenopol, op. cit., vol. V, ed. III, p. 101.
2 Ibid., p. 89.
3 Ibid., p. 23.
4 Ibid., p. 146.
5 Ibid., p. 149.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

VINA COLECTIVĂ IN SECOLUL AL XVII-lea

SECȚIA I

DOVEZI DIRECTE

§ 21. VINA COLECTIVĂ PENTRU SFIDAREA DOMNULUI SIMBOL DE COLECTIVITATE, PENTRU VICLENIE. ACEIAȘI VINĂ A DOMNULUI IN OCHII CELOR NEMULȚUMIȚI DE EL.

După moartea lui Mihai Viteazul, frământările pentru domnie continuă în Muntenia și prin urmare deasemenea viclenia, tovarășul lor nedespărțit.

Simion Movilă este alungat de pe tron de Radu Șerban; dar nici acesta nu stă îndelung în domnie, căci „Simion Movilă revine cu o armată polonă și alungă pe Radu, care trece în Transilvania, împreună cu familia Buzeștilor de astă dată toți trei frații... Mai trec tot acolo și alți boieri cu femeile și copiii lor, acei ce se răsculaseră contra lui Simion și trebuiau să se teamă de răzbunarea lui.“ [1]

Familiile care întovărășesc pe boierii vicleni, în ochii lui Simion Movilă, în pribegia lor peste munți ne dovedesc fără încunjur că ele se așteptau deasemenea să sufere odată cu acești boeri, că deci și ele se considerau ca vinovate.

Dar dacă până în cele din urmă Radu Șerban nu poate fi alungat definitiv de pe tronul Valachiei de Simion Movilă, acest lucru îl face Batori, prințul Ardealului, „care trece fără veste în Muntenia și alungă pe Radu Șerban care fuge cu femeea și copilul său adăpostindu-se în Moldova, în luna Ianuar 1611.“ [2]

Fuga familiei lui Radu Șerban în Moldova vorbește pentru aceiași vină colectivă despre care-i vorba aici.

Nici urmașul acestuia la tronul Țării Românești, Radu Mihnea, nu se folosește mai puțin de vina colectivă, cum se vede din următoarea scrisoare, trimisă de boieri lui Radu Vodă Șerban, aflat în pribegie în acest timp:

---

1 Xenopol, op. cit. vol. VI, ed. III p. 9.
2 Xenopol, ibid., p. 16

www.dacoromanica.ro

...Nunc autem tredecim extant menses, ex quo ipsa discessit et nos in hunc usque diem nullum habuimus ab ipsa responsum, et ab eo tempore tot nobiles interfecti sunt, videlicet: Dragota Posztelnik, frater Logofet, Barcan Sztolnik, Stanczul Poharnik, Voda Banul, Karka Wornik, Dragul Logofet, Dragicz Posztelnik de Somonesti, Angel Komisz, Michael Kamaras, Paulus Posztelnik, Ludovicus, Proca autem Portar palu affixus est; Marcus Logofet, Dragomir Poharnik. Ex autem Capitaneis et Centurionibus etiam aliqui interfecti sunt. Nos autem aly sumus versus Mehedinzi, et sic ab eo tempore nos sumus exules à Domibus et haereditatibus nostris propter V-tram Ill-am, Dom-ens, possessionesque nostras possident aly externi homines. Quapropter rogamus V-tram Ill-am Dom. si alquot auxilium à sua Caes. Maj-te...[1]

Deşi este vorba de confiscarea averilor boierilor pribegiţi către hotarul Ardealului, cum ni se spune, nu poate fi îndoială, cu toate acestea, cu privire la averea boerilor uciși, deşi acest lucru nu l-am găsit pomenit nicăeri. Semnificativă este apoi moartea portarului Proca, care a fost tras în ţapă (palu affixus est).

Ceia ce am spus despre fiul lui Petru Rareş, Iliaş, înfăţişător al unei colectivităţi străine, se poate afirma şi despre fiul acestuia Alexandru Iliaş, domn în Muntenia între 1616—1618.

In adevăr, structura colectivităţii domn-boieri este complect străină, în timpul acestui domn, boerii fiind Greci,[2] aşa că pregătirea de reacţiune a boerilor români ni se pare ceva firesc împotriva domnului viclean. Cum însă această pregătire nu şi-a ajuns scopul, nu putem urmări instituţia vinei colective; dar ea trebue să fi fost folosită de domn, odată boierii revoluţionari descoperiţi, cum citim în istorie: „capii răscoalei erau Lupul Mehedinţianul păharnicul, un spătar al cărui nume nu ni s'a păstrat, alt boier Buzdugan şi Cârstea vornicul... Cei dintăi fug în Ungaria, iar cel de pe urmă mai îndrăzneţ rămâne în ţară.“[3]

Nu se poate uşor admite că averile boerilor pribegi au

1 Hurm. vol. IV, 1, p. 479-480.
2 Xenopol, ibid. p. 39.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

rămas neatinse, nici că lui Cârstea şi alor lui li-au fost îndămână sub Alexandru Iliaşi, dată fiind fapta acestor boieri. In adevăr, nu peste multă vreme, Alexandru Iliaş „taie pe Cârstea.“;[1] se poate crede, cu multă probabilitate, că deasemenea averile lui i-au fost confiscate, deşi nu se aminteşte acest lucru.

Reacţiunea boierilor munteni, pomeniţi mai sus, şi pe care n'am putut-o urmări atunci în manifestările ei, se arată tocmai acum, când întorcându-se asupra lui Alexandru Iliaş cu ajutor străin (unguresc) îl alungă pe acesta, care fuge din ţară; Grecii rămaşi sunt căsăpiţi deavalma: „Lupulu încă sosî şi începù a tăià pre boiarii greci şi pe slugile lor carii jăhuise ţeara; şi multu sânge s'au versatu, şi înoptându nu se ştiea cum fuge unulu cu altulu de frică şi de cutremuru mare... Ungurii încă-i cerea lefi, bani nu avea, ci apuca pre neguţitori de-i da Ungurilor să plătească ei lefile, şi trimisease în ţeară pre Buzduganu căpitanu, fiind omu rău, carii undea găsî Greci neguţitori, geleapi, pre *toţi* îi tăia şi le lua toată marfa, fără de nici o milă.[2]

Urmaşul lui Alexandru Iliaş, Gavril Movilă, prinde pe „Lupulu păharniculu cu Buzduganu căpitanulu...“ Aceştia fiind daţi „în mâna paşii, îndată îi înţepâ pre amândoi...“[3]

Dacă nu ţinem în seamă confiscarea averilor, o urmare necesară în asemenea împrejurări, despre care totuşi nu am aflat nimic, simplul fapt că ei au fost traşi în ţapă dovedeşte o epocă deosebită de aceea cunoscută sub numele de individualism.

In timpul lui Alexandru Vodă Coconul, care domneşte în Muntenia între anii 1623-1627, au loc două răscoale contra lui: „iar călăraşii den Măneşti, dela Gherghiţa, dela Ploeşti, den Ruşăi-de-Vede... s'au sculat asupra domnului să-l scoaţă den domnie, boiarii încă le-au prins veste... şi s'au lovit la Măneşti, şi i-au biruit pre călăraşi, şi i-au răsipit, şi pe carii au fostu pricina aceştii rădicări, pre urmă aflându-i i-au omorît. După aceea iar s'au mai făcut o ră-

1 Ibid., p. 40.
2 Istoria Ţărei Româneşti de când au descălecat Românii în Mag. ist., IV, p. 308-309.
3 Ibid. p. 309.

www.dacoromanica.ro

dicare... den oamenii dupeste Olt, cu un domnişor ce i-au zis Paisie. Deci boierii au trimis de i-au lovit fără veaste... şi pe cei mai mulţi i-au omorît cu domnişorul lor.“ [1]

Ce s'a făcut cu averile celor ucişi nu am putut afla, dar cu toată această lipsă, vina colectivă se vădeşte în tăierea conducătorilor de grupuri, luaţi nu după un alt criteriu decât acela că aparţinea grupei respective şi că poate au oglindit mai puternic revolta colectivă.

Puţin mai târziu, în timpul domniei lui Leon Tomşa, găsim mai mulţi boieri pribegiţi în Ardeal: „Matei aga din Brâncoveani şi Aslanu vorniculu şi Gorganu spătariulu, şi Barbulu păharniculu Brădesculu, şi Michaiu spătariulu, şi Dumitru sulgeariulu Filişianulu şi Mitrea vistiariulu şi alţi mulţi boiari...“ [2]

Leon Vodă îi chemă de mai multe ori în ţară jurând că nu li se va întâmpla nimic: „n'au vrutu să vii că nu l'au crezutu.“ Pribegii vin apoi cu oşti ungureşti în ţară: se întâlnesc cu ale lui Leon Vodă şi le bat. „Eară Leon Vodă deacă înţelease de această veaste rea, îndată trimise pre doamna-sa la Giurgiu împreună cu toate jupânesele boiarilor.“ [3]

Pribegii fiind prin acest fapt făţiş împotriva domnului nu încape îndoiala că acesta să nu fi lovit în cei rămaşi în urma lor în ţară, deşi ştiri n'am putut găsi.

O nouă ciocnire între pribegi conduşi de Matei Aga şi între oştile conduse de Leon Vodă are loc mai jos de mânăstirea lui Mihai Vodă; domnul învinge. „Pierit-au mulţi oameni de totu feliulu, prins'au şi pre Preda Brâncoveanulu, nepotu lui Matei aga şi pe Radulu logofătu de Deasa şi ş'au răscumpăratu vieaţa cu bani dela Leon Vodă; tăiat-au şi pre Adam banulu acolo în tabără, şi pre Preda Floricoiul din Greci, şi au înţepatu pre Nusa armaşul.“ [4]

Pentru întâia oară în cursul acestui studiu ne găsim în faţa unui fapt surprinzător: colectivitatea întrupată de domn trece printr'o eclipsă neîntâlnită încă şi din această pricină în loc să lovească, cum am văzut-o de atâtea ori, în ceeace

1 Istoriile Dumnilor Ţării Româneşti scrise de Costandin Căpitanul în Mag. ist., I, p. 282.
2 Istoria Ţărei Româneşti de când au descălecat Românii în Mag. ist. vol. IV, p. 311.
3 Ibid., p. 312.
4 Ibid. 313.

www.dacoromanica.ro

o amenința așa de serios, se mulțumește cu o sumă de bani dată pentru tot ce se păcătuise împotriva ei. Interesele individuale, fie ale lui Leon Tomșa, fie ale boierilor prinși în luptă, ajung așa de puternice deodată, încât fac să tacă colectivitatea; dar acest fapt este semnul unor timpuri, care își fac mereu loc, cum am mai constatat și până acum, deși în alte împrejurări.

In anul 1609 avem următorul document, dat de Constantin Moghilă Vodă și din care reesă viclenia boierului Nicoriță față de Domn și deci confiscarea averei lui. De sigur că acest fapt n'ar fi fost singura pedeapsă, dacă ar fi putut fi prins:

„Io Costantin Moghilă Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn Țării Moldovei, iată Domnia me m'am milostivit și am dat și am miluit slugii noastre lui Ionașco cupar cu o bucată de ocină, ce a fost a Nicoriței biv armaș, în satul Băcani pe Smila și cu mori în Smila și cu casele lui, ce le-a fost făcut pe acea ocină, ce-i în ținutul Tutovei, căci că lui Nicoriță armaș (i-a venit când) a hiclenit dânsul Domniei mele și țării Domniei mele Icobeg din țară, și acea ocină dânsul a cumpărat-o dela niște semințenii a slugii noastre mai sus scrisă a lui Ionașco cupar; și s'a pârît și de față pe Nicoriță armaș în zilele sfânt răposatului părintelui Domniei mele Eremia Voevod, și li s'a dat lor lege cum să-i întoarcă lui banii pentru acea ocină; deci însă nu i-s'a înlesnit lui a întoarce banii, până ce nu se va îndepărta acel amestec din țara Domniei mele. Pentru aceia ca să-i fie și lui și dela noi daanie și miluire și întăritură cu toate veniturile și altul să nu se amestece..." [1]

Se vede că în timpul lui Eremia Vodă, boerul Nicoriță a cumpărat dela rudele lui Iurașco o ocină fără ca acesta să fi fost întrebat, și atunci a fost judecată între Iurașco și restul rudelor cu sfârșitul ca ele să-i dea lui Nicoriță banii înapoi, iar ocina să fie a lui Iurașco, el trebuind să fie preferit, ca rudă, la vindere, oricărui străin.

In răstimp are loc trădarea și atunci Costantin Moghilă dă ocina cuparului Iurașco, iar rudele rămân cu ba-

1 Gh. Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 286 și urm.

www.dacoromanica.ro

nii lui Nicoriță, puși de Domn la propeală, sau cu formula din document: „deci însă nu i s'a înlesnit lui a întoarce banii până ce nu se va îndepărta acel amestec din țara Domniei mele."

Cuvintele acestea dau de gândit: în adevăr într'un răstimp de peste șasezeci ani ne întâlnim, după câte am putut afla, cu un al nouălea fapt semnificativ: suma de bani nu este definitiv pierdută, ea se va reda numitului boier dacă se va liniști. Interese individuale, în cazul de față ale lui Nicoriță hatmanul, sau ale altcuiva au răzbit în colectivitate și aceasta cu atât mai ușor cu cât drumul în această direcție nu era nou, căci el a fost bătătorit, cum am văzut, de Petru Rareș, casi de mulți voevozi următori. [1]

In anul 1612, Iulie 19, are loc lupta dela Cornul lui Sas, nu departe de Iași și anume între Constantin Vodă ajutat de Leși și Tomșa Vodă. Acesta iesă învingător. De menționat este deasemenea faptul că grupul domn-boieri apare, în ce privește pe Tomșa, cu o structură complect străină, cum menționează cronicarul acestei vremi: „Hat seine Räth von entloffenen frembden, Priboegken, Griechen und Thürggen", [2] un fapt pe care l-am mai întâlnit de câteva ori în cursul acestui studiu, [3] așa că se explică procedarea atât de aspră a domnului înfuriat.

In realitate Tomșa a fost fără cruțare pentru adversarii lui, de același sânge cu el, prinși în această luptă. „Și pe câți îi aducea", spune Miron Costin, „pe toți îi omorea până și slugi și prostime". [4] Tot în legătură cu această luptă observă Miron Costin: „Perit-au și boierii toți câți s'au prilejit de venire cu oastea tot oameni de casa Ieremii Vodă anume: Vasile Stroici logofătul, Balica hatmanul, Chiriță postelnicul, Miron stolnicul." [5].

Un loc deosebit în această dramă îl ocupă Stroici lo-

1 V. mai sus pp. 69-70, 71, 88, 97, 104, 105, 115, 117-118.
2 Hurm., Doc., IV, 1, p. 463.
3 V. mai sus p. 77-80.
4 V. Miron Costin, ed. I, Cogăl, vol. I, p. 231; comp. apoi Mironis Costini Chronicon Terrae Moldaviae ab Arone Principe edit Dr. Eugenius Barwinski, Comisia istorică, București, Socec MCMXII, p. 25: „Tum quotquot adducebantur, omnes trucidari mandavit, etiam famulos et plebeios".
5 Op. cit., p. 250.

www.dacoromanica.ro

gofătul pe care domnul l'a ertat dintr'o întâi fără să-i spună lui însă; a pus să-l ducă, cu toate acestea, unde avea loc execuţia foştilor lui tovarăşi de luptă; cum nu ştia de ce se petrecuse cu el şi era încredinţat că va împărtăşi aceiaşi soartă caşi ceilalţi boeri, a smuls sabia dela un ostaş ca „să moară cu răscumpărare“ [1], adică să omoare pe unul şi altul dintre cei ce-l ducea la locul de osândă înainte de a fi el omorît. [2]

Se vede din aceste fapte ce ravagii face colectivitatea, ameninţată să fie distrusă, în jurul ei: n'au fost privite ca nevinovate şi deci n'au fost cruţate până nici slugile şi prostimea; se poate spune că cei din prostime nutriau gând rău împotriva lui Tomşa şi deci trebuiau sacrificaţi? Fără îndoială că nu.

Semnificativ este apoi gestul lui Stroici; acesta era părtaş la colectivitatea reprezentată prin Casa Movileştilor, nimicită aproape în această luptă, cum vedem, de Tomşa Vodă, şi animat de aceste sentimente „s'au apucat de sabia unui dărăban să moară cu răscumpărare“. [3]

In ochii noştri atât „slugile şi prostimea cât şi păzitorii lui Stroici n'au nicio vină şi deci ne scandalizăm, când vedem ce soartă au avut sau erau să aibă.

Dar mai semnificativ de cât fapta lui Stroici se pare atitudinea lui Tomşa, care-l iartă, deşi nu-i dă de veste aceasta deocamdată. Drumul individualismului se bătătoreşte, cum se vede, tot mai mult. Colectivitatea ca atare caută neapărat să distrugă, fiind în pericol, tot ce găseşte în calea ei; în cazul de faţă alături de slugi şi prostime caşi de boerii pomeniţi trebuia să stee neapărat Vasile Stroici. Nu s'a întâmplat ceeace era firesc fiindcă interesele personale ale lui Tomşa au poruncit altfel, şi aceasta nu însă fără urmări faţă de colectivitatea, pe care o simboliza: drumul

---

1 Miron Costin, op. cit. p. 231.

2 „Cum emin videret se deduci ad locum, în quo alii mulctati sunt, non praemonitus ab Instiquatore de secreto, arripuit gladium unius satellitis ut moreretur praemissis mortibus aliorum, erat enim resolutissimus; sed continuo circumdatus a satellitibus, ita ut non posset evaginare gladium, et comprehensus. v. Mironis Costini Chronicon p. 25.

3 Miron Costin, op. cit., p. 231.

www.dacoromanica.ro

bătut deasemenea de el s'a întărit şi mai mult în dauna colectivităţii, care încearcă astfel o nouă slăbire.

In legătură cu lupta dela Cornul lui Sas, despre care-i vorba mai sus, avem următoarele documente, din care reesă aceiaşi vină colectivă:

In anul 1615, Iulie 6, Ştefan Vodă dă la Suceava lui „Grama uşear" satul Ilişeştii, ce a fost al lui Stoian bîv uşear „şi au pierit în viclenie, în vremea când el împreună cu alţi pribegi şi cu domnul lor, cu Costantin Vodă, s'au fost rădicat cu mulţime de Leşi şi de Căzaci, şi au venit asupra noastră şi asupra ţării Domniei mele, cu foc şi cu sabie, şi mare războiu au făcut cu Domnia mea pe apa Jijiei, pe carii milostivul Dumnezeu pre toţi i-au datu supt sabie Domnii mele, unde oasele lor păn în zioa de astăz de *faţă zac*, spre vecinică mărturie". [1]

Intr'un proces, care se poartă în timpul lui Ghiorghe Ştefan, domn în Moldova, în 1656, găsim următoarele cu privire la boierul pomenit mai sus.

Pelin visternicul şi cu ai lui susţin că-i satul lor şi mai departe Ghiorghe Ştefan Voevod spune: „şi ni-au arătat şi un zapis dela Constantin Vodă făcut pre multe ocine a lor. Şi într'acel zapis scrie şi satul Mihalciul şi aşea scrie cum acel sat Mihalciul l'au fost cumpărat Gavril Moţocea moşul visternicului Pelin... dela Ilea Vameşul şi zapisă ce-au fost de pre atuncea au pierit, şi li-au făcut Constantin Vodă acel zapis de întăritură peste toate ocinile lor... Iar Murgeştii aşea li-au răspuns lor înaitea Domniei mele cum acel sat Mihalciul le iaste lor schimbătură dela Ştefan Vodă Tomşea cu satul lor cu Solca; şi aşea au zis cum acel sat Mihalciul au fost sat domnesc, ascultător către ocolul Cernăuţilor, până când l'au schimbat cu satul cu Solca". Tot aşa spun şi marturii Murgeştilor. „Iar boiarinul nostru Pelin visternic şi cu fraţii săi aşea au zis, cum au avut ei o moaşe a lor anume Măricuţa, fata lui Gavril Moţocea şi o au ţinut'o Stoian Uşeariul, şi au ţinut Stoian Uşeariul şi acel sat Mihalciul până ce l'au tăiat Ştefan Vodă. Deci Domnia mea

1 N. Iorga, Studii şi Documente, vol. V, p. I, p. 215.

www.dacoromanica.ro

şi cu tot sfatul nostru n'am crezut nice pre unii, aşea grăind numai cu gurile".[1]

Această ştire întăreşte fapta de vicleníe a lui Stoian şi tot odată se pare că ni-ar spune că în acelaşi timp cu confiscarea averei lui n'a fost luată ca domnească şi averea soţiei lui Maricuţa ce-şi avea satul Mihalciul. Concluzii sigure nu se pot scoate cu privire la aceste afirmaţii, mai ales că jurătorii au mărturisit că e vorba de un schimb cu satul Solca, iar nu de o moştenire dela Măricuţa.[2]

Câteva zile mai tîrziu, anume la 1 August, acelaşi domn dă în Iaşi următorul uric, foarte de seamă pentru instituţia, pe care o urmărim aici:

„Din mila lui Dumnezeu noi Io Ştefan Voevod, Domn Ţării Moldovii, fiul pre cinstitului Ştefan Tomşa Voevod.

Adecă Domnia mea... am zidit lăcaşul nostru de rugăciune sf. mănăstire zisă Solca... şi văzând atunci Domnia mea şi acel sat anume Solca stând în drumul mânăstirii noastre, care sat s'a pierdut în vicleníe de Arbore, pe care l'a ucis domnul său, şi a umblat satul din mână în mână până când mitropolitul Ghiorghie a încredinţat 300 ughi şi o cupă de argint lui Udrea cel Orb şi i-a dat şi un sat din ocinile sale, anume Stănileştii în ţinutul Hotinului şi a luat dela el satul Solca şi l-a dat mânăstirii sale Sucevíţa, pe urmă a chemat Domnia mea pe toţi arhiereii şi egumenii din câteva mânăstiri şi împreună cu întreg sfatul domniei mele, cu boierii mari şi mici, am făcut sfat şi s'a găsit, precum acele sate care au fost pierdute în vicleníe nu se cade să fie puse la vânzare sau la cumpărare; deci deaceea Domnia mea n'a voit ca să aibă pagubă acea sf. mânăstire şi satul să i-se ia cu judecată, ci pentru acei 300 ughi şi acea cupă de argint ce a dat mitropolitul Ghiorghie pentru satul Solca, Domnia mea a cumpărat sf. mânăstiri Sucevíţa două fălci de vie la Cotnar în deal pentru 300 ughi de aur..., dar fiindcă am văzut acea sf. mânăstire păgubită şi prădată de Leşii fără Dumnezeu, Domnia mea s'a milostivit şi i-a mai dat sf. mânăstiri... şi acel sat Stănileştii iarăşi i-am întors sf. mânăstiri Sucevíţa, care sat i-a

1 Arh. ist., vol. III. p. 230.
2 Ibid. p. 235.

www.dacoromanica.ro

fost venit în partea lui Toader Murguleț armaș, ginerele acelui Udrea cel Orb, pe care l-a pierdut în viclenie, când singur acel Toader Murguleț s'a legat cu alți pribegi casi el și a venit din Țara Leșească cu o mulțime de Leși și Cazaci cu sabie și foc asupra Domniei noastre și asupra țării noastre și a făcut mare războiu cu Domnia mea la apa Jijiei, pe care însă milostivul Dumnezeu i-a pus sub sabia Domniei mele". [1]

Cu alte cuvinte, mitropolitul Ghiorghie a cumpărat satul Solca dela Udrea cel Orb dându-i în schimb 300 ughi, o cupă de argint și satul Stănilești din ținutul Hotinului; iar după aceasta el dăruește satul Solca mânăstirii Sucevița.

Satul acesta fusese a lui Luca Arbore și, cum ni se spune aici, i-a fost confiscat de Ștefăniță Vodă pentru trădare, când și-a pierdut și capul.[2]

Odată satul confiscat, el aparținea domniei, iar aceasta putea să dispună de el după voie, cum am constatat de atâtea ori în cursul acestor cercetări. Așa că s'ar părea firesc ca satul Solca să treacă din mână în mână, la început fiind dăruit cuiva de domn, iar apoi prin vânzare sau moștenire, până când ajunge proprietatea lui Udrea cel Orb, cum aflăm acum.

Pentru prima dată găsim că „acele sate care au fost pierdute în viclenie nu se cade să fie puse la vânzare sau la cumpărare." In alți termeni, ele sunt scoase din circulație, cum reesă din cele petrecute cu satul Solca. Să fi fost așa de aprigă ura căzută asupra lor ca și asupra stăpânului lor din pricina vicleniei încât odată cu eliminarea prin ucidere a boierului, erau și moșiile lui scoase din circulație, ca ceva afurisit, de care nu te poți apropia? Sau să fie această constatare a domnului Ștefan Tomșa reminiscența unor vremuri când cel ce comitea un sacrilegiu ajungea tabu el și tot ce venise în contact cu dânsul? Posibilitatea n'ar fi exclusă, după cum n'ar fi exclusă nici presupunerea că Toader Murguleț, ginerile lui Udrea cel Orb, fiind viclean, cum ne spune acest document, ura în care a fost înfășurat de colectivitatea adânc jicnită prin purtarea lui, să se fi întins deaseme-

1 Teodor Balan, Doc. Bucov., vol. I, p. 160-161.
2 V, mai sus p. 65, 66, 67.

www.dacoromanica.ro

nea asupra lui Udrea cel Orb şi apoi asupra actelor săvârşite de el, cum este în această împrejurare, vânzarea satului Solca, ce-i aparţinea, Mitropolitului Gheorghie şi pe care Ştefan Tomşa o strică. Iar pentru a-şi ascunde resentimentul, domnul a pus la cale un divan domnesc, care să dea părerea menţionată mai sus, desigur nu lipsită de un temeiu istoric, adică în conformitate cu spiritul timpului.

In toate aceste ipoteze funcţionează vina colectivă, după cum aceeaşi vină face ca Toader Murguleţ să-şi piardă satul Stănileştii odată cu viaţa.

In anul 1616, August 15, Voevodul Radu Mihnea dă un uric cu următorul cuprins: „Io Radu Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn Ţării Moldovii; adică această cinstită slugă a noastră, credinciosul Onciul Juraşcovici staroste de Cernăuţi, slujit-au noao cu direaptă slujbă şi ţării noastre cu boiarinul nostru credincios şi cinstit Coste Băcioc marele vornic la Ţarigrad. Domnia mea văzând a lui direaptă şi credincioasă slujbă... l'am miluit pre el cu un sat anume Şendricenii ce-s pe apa Buhaiului în ţinutul Hârlăului, care acest sat anume Şendriceani a fost al socrului său Oräş biv vornic şi l'au pierdut pre el cu a sa viclenie, când s'a sculat cu Constantin Moghilă Voevod şi cu multă oaste leşască asupra lui Ştefan Tomşa Vodă..." [1]

Printre boerii trădători, cari au luptat împotriva lui Tomşa la Cornul lui Sas, a fost deasemenea Boul vistiernicul, a cărui avere a fost confiscată, precum reesă dintr'un document dat de Radu Mihnea Voevod la 20 Martie 1618 în Iaşi: „Cu mila lui Dumnezeu Io Radu Voevod, Domn ţării (Moldaviei), ştire facem cu această carte a noastră tuturor cui pre dânsa o vor vedea sau cetindu-li-se o vor auzi. Iată aceste adevărate slugi ale noastre, Toma dvornic (din Piatra care a slujit cu credinţă înaintaşilor noştri domni); iar acum slujeşte şi nouă cu credinţă şi dreptate. Pentru aceasta văzând şi noi a lui dreaptă şi credincioasă slujbă ni-am miluit noi (spre el cu osebita noastră milă, datu-i-am şi i-am întărit noi lui) o selişte anume Căuceleştii pe apa Cracăului şi cu vad de moară în Cracău, ce-i la ţinutul

1 Ghibănescu, Surete vol. XIV, p. 2 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Neamțului, care seliște (a fost dreaptă domnească ascultătoare de ocolul Pietrei ca să fie lui) întăritură cu toate veniturile și într'aceasta iarăș dăm și întărim mai sus scrisului Tomei vornicului din Piatra și (...din uric de dare și miluire ce l-a avut) dela Ștefan Tomșevici Voevod și din ispisoc de întăritură ce l-a avut dela acelaș Vodă, o seliște anume în ținutul Cârligăturii care acele sate au fost drepte ocini a Boului Visternicul (și le-a pierdut în hitlenie) când a venit asupra noastră cu mare război pe Prut la drumul lui Sas (dorogov Sasov) și când a căzut Boul visternicul în robie în mânule Tătarilor, și s'a sculat sluga noastră Toma dvornicul din Piatra și a plătit capul lui și i-a întors fiecare ocină cât le-a avut în țara aceasta. Și între acestea iarăș s'au râdicat de iznoavă o samă de boeri în frunte cu Beldiman logofătul și alți boeri, când a avut Ștefan Vodă cu ei războiu la margina Târgului Iașilor... Domnia mea le-a dat și le-a întors. Deci și Domnia mea văzând acele privilegii de danie și miluire (la sluga noastră Toma vornicul, n'a voit Domnia mea) a strica ori a rade acele privilegii..."[1]

Mărturisim, dela început, că acest uric nu ni se pare destul de precis: se vede că selișteа Căucelești a fost a lui Boul visternicul, pierdută în viclenie, când a venit cu război la drumul lui Sas și a căzut rob în mânile Tătarilor și predat de aceștia domnului Ștefan Tomșa, și că Toma vornicul din Piatra i-a plătit capul iar domnul i-a întors fiecare ocină în urma acestui fapt; se pare apoi că în schimbul plății capului, Boul dăduse lui Toma satul Căucelești, pe care Radul Vodă i-l întărește acum. Selișteа de pe Bahlui din Cârligătura era a unuia din boerii cari, în frunte cu Beldiman Bărboiu și Sturza, venise contra lui Ștefan Tomșa. Domnul Radu Vodă le întoarse moșiile confiscate, dintre care una din ele, selișteа de mai sus, fusese dată, poate, prin vânzare de unul din acei boeri lui Toma. Radul Voevod i-o întărește.

In lumina acestei interpretări suntem înclinați să facem următoarele constatări și mai sugestive decât cele precedente: Tomșa Vodă nu-l omoară pe Boul, deși, dată fiind poziția lui, ar fi trebuit să o facă neapărat; dar nici nu-l

1 Ghibănescu, Surete, vol. V, p. 256 și urm.

www.dacoromanica.ro

iartă, ci lasă să fie răscumpărat cu bani pentru actul lui de trădare, — „şi s'a sculat sluga noastră Toma dvornicul... şi i-a plătit capul lui", — şi în felul acesta i-au revenit moşiile confiscate de domn. Actul de trădare, care până acum, punea într'un sbucium deosebit colectivitatea, este coborît la treapta unei omucideri sau a unui furt, un lucru pe care l'am mai întâlnit odată.[1] Este, în adevăr, uimitor gradul de slăbiciune la care ajunge colectivitatea în faţa boerului Boul. Din ce cauză? Avem în faţa noastră din nou interesul personal al domnului Tomşa, sau dacă nu, era atunci Boul simbolul unei colectivităţi de care trebuia să se ţină seamă? Nu putem preciza mai departe. Tot ceeace putem afirma şi de data aceasta, este faptul că într'o alternativă şi în alta, dâra individualistă se îngroaşă mereu.[2]

Dar uricul de faţă mai prezintă şi o altă însemnătate, căci în el este vorba de alţi boeri trădători în frunte cu Beldiman logofătul, Bărboi vornicul şi Sturzea logofătul, la care Miron Costin[3] adaugă pe Boul visternicul, despre care a fost vorba mai sus; în anul 1615, toamna, toţi aceşti boeri, —„măcar că erau de casa lui [Tomşa] mai toţi,[4] erau deci făţiş părtaşi la colectivitate,—însoţiţi de slujitori, s'au adunat la satul Cucuteni, cum spune Miron Costin,[5] şi de aici au somat pe Tomşa să plece dela domnie.

Faptul acesta ne arată, în chip vădit, starea de enervare extremă a colectivităţii reprezentate de Domnul Tomşa: ea se găseşte, în mod neîndoelnic, in descompunere; semnificative sunt în această privinţă relatările lui Miron Cos-

---

1 V. mai sus p. 180-181.

2 In urmă vedem că Boul visternicul devine din nou părtaş al colectivităţii dominante sau cum zice Miron Costin (Letopiseţele Mold. şi Val. M. Kogălniceanu, ed. II, T. I, p. 263) ajunge „de casa lui". O serie întreagă de fapte vorbesc în acest sens: Tomşa recunoaşte în 1615 ca al Boului satul Frăteştii din ţin. Neamţului (v. Ghibănescu, Ispisoace, vol. I, p. II, p. 88 şi urm.) În 1614 dă ordin aprodului Ştefan Bleandea să împiedice pe Gherman din Nisiporeşti de a mai împresura ocina Nisiporeşti, cumpărătură a Boului dela Irimia Moghilă (Ghib. Surete, vol. II p. 22 şi urm.) Iar în 1615 Tomşa dă dreptate lui Toader Boul visternicul în judecata dintre el şi Gherman şi Odochia pentru o parte din satul Nisiporeştii (Ghib. ibid., p. 27 şi urm.)

3 V. Letopiseţele Moldaviei şi Valahiei, M. Kogălniceanu, ed. II, T. I, p. 263.

4 Miron Costin, ibid.

5 Ibid., p. 263-64.

www.dacoromanica.ro

tin: Tomşa „avea un ţigan calău, adecă pierzătoru de oameni, grosu şi mare de trupu; acela striga de multe ori înaintea lui, arătându la boeri: „Doamne, s'au îngrăşeatu berbecii, buni suntu de junghiatu?“ [1]

Dar să urmărim drama mai departe: „dacă au auzit boerii că nu va să iasă Ştefan Vodă de bună voie din scaun, au venit cu războiu; cărora au eşit Ştefan Vodă înainte cu gloatele sale de laturea târgului, deasupra fântânei lui Păcuraru... Fără zăbavă au începutu a se risipi gloata boeriloru; deci şi boerii carii încotro au pututu au plecat fuga, din carii îndată au prinsu pre Bărboiu Vornicul apoi şi pre feciorul lui. Dece, pre Bărboiu cel Bătrân în locu l'au înţepatu, delaturea târgului; eară pe feciorul bărboiului l'au spânzuratu în poarta casei tătâni-său. Eară Beldiman, şi Sturza şi Boul năzuiră în Ţara Munteneascâ...

Pe câţi şi aducea prinşi, pre toţi îi omorà....“ [2]

Mai târziu, când Ştefan Vodă pierde domnia şi fuge spre Constantinopol, întâlneşte „aproape de Focşani“ „ceauşii împărăteşti“, cari aduceau „în obezi“ pe „Beldiman logofătul, Sturza hatmanul, şi pe Boul visternicul“. [3] Şi acum are loc epilogul dramei de mai sus: „deci câtu i-au dusu ceauşii, îndată le-au tăiatu capetele şi li-au aruncatu trupurile în Siretu. [4]

Vina colectivă apare şi de data aceasta: Bărboiu a fost tras în ţapă iar „feciorul Bărboiului“ a fost spânzurat în poarta casei părinteşti, desigur pentru a face să sufere mai adânc restul familiei; apoi trupurile boerilor decapitaţi au fost aruncate în Siret, cum ne spune cronicarul, şi în felul acesta avem în faţa noastră cea mai primitivă formă de vină colectivă: vinovate sunt în cazul de faţă lucrurile neînsufleţite, adică trupurile decapitate şi prin urmare ele trebuie să sufere, căci ele sunt batjocurite, lipsite fiind de slujba cuvenită trupului oricărui creştin. In sfârşit moşiile numiţilor boeri, ucişi, cum povesteşte Miron Costin, au fost confiscate; la acest fapt face aluzie, în uri-

1 Ibid., p. 263.
2 Ibid., p. 264.
3 Ibid., p. 265.
4 Ibid.

www.dacoromanica.ro

cul de mai sus, Radu Voevod, când vorbind de revolta boerilor împotriva domnului spune: „Domnia mea le-a dat şi le-a întors". De sigur că le-a întors moşiile confiscate şi aceasta după un răstimp de cel mult patru ani. Gestul acesta provenit din conflictul între două colectivităţi se alătură la cele semnalate până acum, prin care individualismul se întăreşte mereu pe seama colectivităţii, care se subţiază neîncetat.

Cum am spus mai înainte printre boerii trădători ai lui Tomşa a fost şi Balica hatmanul, care a pierit în lupta dela Cornul lui Sas. Moşiile lui au fost confiscate, cum ne dovedesc uricele, cari urmează:

Gaşpar Voevodul face în Iaşi, prin luna lui Iulie 1619, următorul act de vânzare: „Noi Gaşpar Voevod cu mila lui Dumnezeu Domnitor Ţării Moldovii:

Iată au venit înaintea noastră şi înaintea boerilor noştri al nostru credincios boer Costea Buciuc marele vornic, şi au cumpărat dela Domnia me o parte din ocină din satul Brăeşti, care este în ţinutul Hârlău, ce au avut'o Isac Balica hatmanul acolo cumpărătură şi după zelogirea acei părţi ce au avut'o el de cumpărătură, iar Costea Buciuc vornic au dat Domniei mele trei sute galbeni ungureşti; care acele părţi de ocină, ce au fost a Balicăi hatmanul, s'au fost luat pe seama domniei încă înaintea noastră de Ştefan Vodă Tomşevici, pe când însuşi Balica au pierit, când au venit cu oştele leşeşti asupra lui Ştefan Vodă, şi care război s'a făcut pe apa Jijici şi în drumul Sasul la vii pe Prut..." [1]

Intr'un alt uric e vorba de satul Bărbeştii din ţinutul Cârligăturii fost al lui Isac Balica şi confiscat în împrejurările ştiute.

In adevăr, în anul 1622, April 1, Ştefan Tomşa Domnul Moldovei dăruieşte boierului său Vasile Roşca stolnic satul anume Berbeştii ce-i în ţinutul Cârligăturei, cu heleştee şi cu loc de mori pe acele pârnie. care acel sat... au fost dreaptă cumpărătură a lui Balica hatmanul, şi l'au prăpădit în a sa hainie, atuncea, când s'au râdicat el cu

1 Arh. Rom., ed. II, p. 54.

www.dacoromanica.ro

mulţime multă de oaste leşească şi cu Constantin Vodă asupra Domniei mele şi asupra schiptrului cinstitului împărat, şi mare războiu făcând cu dânşii la apa Jijiei, prea milostivul Dumnezeu i-au dat pre dânşii supt sabia Domniei mele..." [1]

In anul 1623, April 6, Ştefan Vodă Tomşa dă la Iaşi, în timpul celei de a doua domnii a lui, uricul cu următorul conţinut: „Cu mila lui Dumnezeu, Noi Io Ştefan Voevod, Domn Ţărei Moldaviei, fiul sfânt răpousatului Ştefan Voevod, înştiinţare facem... adică acest adevărat boiarin al nostru credincios Toma treti postelnic, slujit-a înainte altor sfânt răposaţilor înaintaşi domni, iar acum slujeaşte şi Domniei meale şi ţării noastre cu dreaptă slujbă; drept aceia noi văzând a lui dreaptă şi cu credinţă slujbă spre noi, miluitu-ne-am înşine lui dela noi, în al nostru pământ al Moldovei, un sat anume Tămăduianii şi o parte din sat Păşcanii, ce-i pre Sireat în ţinutul Sucevei; carele acel sat şi ace bucată de ocină în satul Tămăduianii fost-a dreaptă ocină a Balicăi hatmanului şi le-a pierdut pre iale întru hitlenie, atunci când s'a sculat asupra Domniei meale şi contra schiptrului cinstitului împărat cu măriia sa Constantin Voevod şi cu altă multă lehime la apa Jijiei şi mare războiu s'a făcut cu ei, şi Domnul Dumnezeu i-a răpus pre ei supt călcăiul Domniei meale, unde şi osemintele lor zac aiave spre veşnică mărturie. Drept aceia acel de mai sus scris sat Tămăduianii, şi cea parte de ocină din satul Paşcani să-i fie lui şi dela Domnia mea daanie şi miluire şi uric şi ocină cu toate veniturile lui şi copiilor lui şi nepoţilor şi strănepoţilor şi împrăştiaţilor şi la tot neamul lui ce i se va alege de aproape neruşeit niciodănăoară în veacul vecilor..." [2]

Intr'un uric dela Radul Voevod din anul 1619, April 15, este deasemenea vorba de confiscarea averei lui Isac Balica: aici aflăm că satul Iubăneştii din ţinutul Dorohoiului

---

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. V, p. 378. V. mai departe 381-383, unde se află uricul de întărire a satului Berbeştl de către Radu Mihnea Voevod în anul 1624, Martie 24: „am dat şi am întărit boierului nostru, lui Vasile Roşca vel medelnicer, un sat, anume Bărbeştii în ţinutul Cârligăturii, din uric de danie şi de miluire pentru a lui dreaptă slujbă dela Ştefan Tomşa Vodă, care acest sat au fost mai înainte a lui Isac Balica hatmanul şi l'au prăpădit întru a sa hainie..."

2 Ghibănescu, Surete, vol. XXII, p. 161 şi urm.

www.dacoromanica.ro

a fost domnesc şi că „l'a răpit de acolo Isac Balica hatmanul în zilele sale, şi l'a fost luat pentru sine, iar după aceia l-a pierdut în hiclenie, când a venit cu sabie şi cu mulţime de leşi asupra acestei ţări şi asupra lui Ştefan Vodă."[1]

Confiscate i-au fost, mai departe, lui Balica satele: Visterniceni, Rogojăni şi Roşiecii depe Răut şi Muşcenii de pe Nistru, din ţinutul Sorocii: „care aceste sate au fost a lui Isac Balicăi hatman — spune Ştefan Tomşa într'un uric din anul 1623, Aprilie 9 — şi el cu viclenia lui l-au prăpădit când s'au rădicat cu domnul lor Constantin şi cu multă mulţime de Leşi şi Căzaci asupra Domniei mele şi făcând mare război cu dânşii pe apa Jijii şi i-au dat Dumnezeu supt sabia Domniei mele, unde şi oasele lor la *arătare zac* spre vecinică mărturie."[2]

In rândurile aşa de bogate ale boierilor vicleni faţă de domnul învingător la Cornul lui Sas intră deasemenea Vasile Stroicelu, Grigoraş Arbore păharnicul şi Andronic păharnicul, cum ni-o mărturiseşte însuşi acest domn într'un uric pe care-l dăm aici:

Ştefan, Voevodul Moldovii, fiul lui Ştefan Tomşa[3], „am început şi am făcut biserica şi mânăstirea într'acel nouă de Dumnezeu arătat loc, ce se numeşte Solca... am miluit a noastră rugă şi mânăstire cu un sat anume Lozna în ţinutul Sucevii... şi încă am mai dat... jumătate sat Culiceni, 2 părţi din satul Derzna[4] şi două părţi din satul Călineştii, aşijderea dintr'acel ţinut... care acel sat şi acea jumătate şi acele câte două părţi din două sate au fost a lui Vasile Stroicelu (sic) ce au pierit în viclenie şi iarăşi am dat sfintei mânăstirii noastre jumătate de sat Ionăşanii dintru acelaşi ţinut care a fost a lui Grigoraş Arbore pah... şi iarăş am dat jumătate sat Şerbăneşti dintru acelaşi ţinut ce au fost a lui Andronic pah... întru pomenirea Domniei mele şi a doamnei Domniei mele Acsenia şi a fiicei noastre domniţei

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. XVIII, p. 289.
2 Ibid., vol. V, p. 221-222.
3 Ştefan Voevodul este Ştefan Tomşa, care se urcă pe tronul Moldovei la 1611; el este fiul lui Tomşa Voevod, care domneşte în Moldova în anii 1563-1564.
4 Derzca după M. Costăchescu.

www.dacoromanica.ro

Magdalinei şi a altor dela Dumnezeu dăruiţi nouă fii şi pentru sufletul şi iertarea păcatelor noastre şi ale părinţilor noştri, fiindcă acel sat şi jumătate de sat şi părţi de sat, când toţi acei mai sus scrişi boieri cu alţi haini ca şi dânşii, s'au ridicat asupra Domnici mele şi a Ţărei Domniei mele şi au venit cu mulţime de oşti leşeşti, cu sabie şi cu foc şi au făcut mare şi strașnic război cu Domnia mea pe apa Jijiei, atunce aceste sate cu mare osteneală şi cu multe sudori, unde era viaţa alături cu moartea, Domnia mea cu sabia li-am câştigat, căci prea puternicul Dumnezeu i-au supus pre dânşii sub sabia Domniei mele, unde spre semn oasele lor *aevea zac* întru vecinică pomenire." [1]

Un alt boer, care a pierit, cum zice cronicarul, pe câmpul de luptă, a fost Chiriţă postelnicul [2], moşia lui fiind deasemenea confiscată de înfuriatul domn Tomşa Vodă ; acest lucru se vede dintr'un uric, dat în Iaşi la 1 Februar 1617, prin care Radu Voevod întăreşte boerinului Ionaşco Boldescu, postelnic, satul Vânatorii pe apa Bistriţei şi cu vad de moară pe Bistriţă în ţinutul Neamţului, „care sat au fost al nostru drept domnesc supt stăpânirea ocolului târgului Pietrei. Şi au fost acel sat înainte danie şi miluire lui Chiriţa postelnic dela Constantin Voevod, carele l'au pierdut din viclenia lui, când s'au sculat cu mulţime de Leşi şi de Căzaci cu Constantin Voevod şi au venit asupra lui Ştefan Vodă Tomşa şi asupra pământului acestuia şi au făcut mare război cu dânşii la Dorohoi pe şes între Prut şi între Jâjia, unde ei însuşi toţi s'au prăpădit cu toate oştele lor, unde şi oasele lor *de faţă se putrezesc* pentru veşnică mărturisire..." [3]

In legătură cu ştirile din acest hrisov dăm aici cele ce am aflat cu privire la soarta confiscărei satului Vănători supt domnii următori, cum reesă din uricul dat, la 15 Martie 1634, de Moisi Movilă, Domnul Moldovei:

„Facem ştire cu această carte a noastră tuturor... fiind-că toţi rugătorii noştri, egumenul şi cu tot soborul dela sfânta Mănăstire Bisericanii... au venit înaintea Domniei mele şi înaintea tuturor boierilor noştri... şi au jăluit cu

1 V. A. Urechia, Cronica lui Miron Costin, Buc. 1888, II. p. 538-539.
2 V. mai sus p. 182.
3 V. Th. Codrescu, Uricariul, vol. V. p. 218-221.

www.dacoromanica.ro

mare jalobă zicând: că au avut un sat anume Vânătorii dela Piatra pe apa Bistriţii şi cu vaduri de mori pe Bistriţa în ţinutul Neamţului; fiind-că acel sat de multă vreme au fost drept al domniei... şi s'au vândut de Constantin Moghilă Voevod lui Kiriţă Dimitrachi, ce au fost postelnic şi cocoanei domniei sale Maria pentru dreaptă şi cu credinţă slujbă sa, fiind-că au slujit părinţilor Domniei mele, Irimia Movilă Voevod, şi după aceasta părintelui Domniei mele Simion Movilă Voevod multă vreme. Şi pentru 1000 unghi, galbeni roşii, ce au dat atunci el pentru trebuinţa pământului Domniei-mele, când au avut pământul mare nevoe, şi după ce au murit Chiriţă Dimitrachi, postelnicu, au rămas cneghinei sale Mariea, care au dat şi închiuat acest sat sfintei Mănăstiri Bisericanii, pentru sufletele lor... Şi au dat lor şi dresuri dela Constantin Movilă Voevod, făcându-le şi zapis dela dânsa... şi cu hrisoave de întăritură dela Gaşpar Voevod şi dela Ştefan Voevod Tomşa. Ear acum li s'au jăluit că stăpânesc acel sat călugării dela Mănăstirea Bârnova, şi s'au judecat toţi de faţă înaintea Domniei mele. Deci călugării dela Bârnova au arătat Domniei mele un ispisoc de danie şi miluire pe acel sat dela ctitori ai lui Barnovschi Voevod, pentru care Domnia mea şi cu patru sfinţi părinţi episcopi ai noştri... şi cu toţi boierii noştrii... am judecat... că stăpânirea dela Bârnova s'au făcut fără pravilă... peste stăpănirea Bisericanilor. Deci au judecat ca să stăpânească Mânăstirea Bisericanilor acel sat Vânătorii". Cu drept de stăpânire s'au ridicat apoi călugării dela Mânăstirea Golia „scriind cum că li-ar fi dat acel sat cocoana Mariea Kiriţoae şi Domnia-mea... am lăsat stăpânirea lor în zădar... Pe urmă earăşi s'au sculat Ionaşco Boldescul, ce au fost cupariu cu alte scrisori de danie şi miluire pe acel sat dela Radu Vodă Mihnevici, şi dela fiul său Alexandru Voevod, şi au început să se judece de faţă, şi, văzând că nu poate face nimic, de bună voea lui au dat scrisorile de stăpânire la mâna Bisericanilor înaintea Domniei mele şi înaintea boierilor noştri..." [1]

In tot acest uric nu-i nicăeri vorba de trădarea lui Chi-

1 Ibid., 224-228.

www.dacoromanica.ro

riţă postelnicul şi nici de confiscarea satului Vânători, deşi atât un fapt cât şi celălalt au avut loc. Aceasta are un înţeles, dacă ne gândim că domnul, care dă acest uric, era foarte de aproape rudă cu Movileştii, împotriva cărora luptase la Cornul lui Sas Ştefan Tomşa. Avem un conflict între reprezentanţii, cu interese individuale deosebite, ai aceleiaşi colectivităţi: pe deoparte Tomşa şi Radu Mihnea, iar pedealta Gaşpar Voevod şi însuşi Moise Movilă. Aşa de puternic este conflictul între cele două colectivităţi, — în a Movileştilor pe lângă interesul individual trebuie să fi avut un rost deosebit colectivitatea familială —, încât se uită complect actul de trădare şi odată cu dânsul jicnirea adusă colectivităţii, o împrejurare foarte gravă pentru existenţa acesteia.

De observat în deosebi este gestul cneaghinei Mariea, soţia postelnicului Chiriţă Dimitrachi: deşi satul odată ajuns domnesc prin confiscare, este dat boierului Ionaşco Boldescul, ea, cu toate acestea, îl dărueşte Mânăstirii Bisericani, nu putem spune când anume, poate în timpul domnului următor lui Radu Mihnea, Gaşpar Graţiani, care, aceasta este sigur, întăreşte dania, cum ni se spune în uricul de aici.

Imprejurarea de faţă n'ar fi putut avea loc, dacă colectivitatea simbolizată de domn n'ar fi fost de o vădită slăbiciune, fie provenită dintr'un conflict, fie chiar din starea ei de şubrezenie cronică în urma atâtor lovituri. Suntem, din nou, faţă la o libertate în gesturi ale individului, reprezentat aici prin cneaghina Mariea.

Cum am mai semnalat faptul, individul îşi asigură urmările voite prin gestul lui, e vorba de fericirea sufletelor lui Chiriţă postelnicul şi a soţiei lui Mariea, folosindu-se de o colectivitate, cum e cea religioasă în cazul de faţă; ar fi riscat prea mult dacă nu s'ar fi învăluit cu acest nimb, vremurile individualismului complect, cu privire la instituţia vinei, fiind încă într'un viitor destul de îndepărtat.

Rămâne de explicat gestul lui Ştefan Tomşa, care în 1612 confiscă averea lui Chiriţă, în cazul de faţă satul Vânători, iar între 1621—1623, în a doua lui domnie în Moldova, întăreşte, cum ne spune uricul de aici, dania făcută

www.dacoromanica.ro

călugărilor dela Bisericani de cneaghina Mariea, o danie a unui sat domnesc după confiscare, iar apoi, în stăpânirea boierului Ionașco Boldescu.

A fost o iertare, colectivitatea uitând jicnirile grele ce i-au fost aduse, sau a dictat această atitudine a lui Tomșa —dacă în adevăr nu ne aflăm în fața unui falș—mărginirea lui de o altă colectivitate, sau propriile lui interese? Nu putem preciza, deși suntem înclinați să presupunem că tot interesele străine de colectivitate au condiționat acest pas și deci au înlesnit mai departe evoluția vinei colective.

Cât privește pe Ionașco Boldescul, care a primit satul Vânători dela Radu Vodă Mihnevici și apoi i s'a întărit dania de către fiul acestuia Alexandru Voevod, pe care acum o pierde, aceasta este o urmare a conflictului între reprezentanții cu interese contrare ai colectivității moldovenești din această vreme, cum am amintit mai înainte. Dar când un domn dă și întărește, iar un altul, fără motiv, vine și strică, avem încă un conflict de colectivități și prin urmare o nouă putință de slăbire, ceea ce nu-i fără urmări pentru natura colectivității ca atare.

Dăm acum, tot cu privire la satul Vânători, scrisoarea cneaghinei Mariea, soția lui Chiriță postelnicul, trimisă lui Moise Movilă cu prilejul procesului călugărilor dela Bisericani cu cei dela Bârnova și dela Golia, pomenită în documentul de mai sus. Nici cuprinsul acestei scrisori nu-i lipsit de însemnătate pentru instituția noastră:

„Milostive Doamne, dăm de știre măriei domniei tale pentru rândul unui sat, anume Vânătorii, carele au fost dat dela Costantin Voevod... răposatului jupânului meu postelnicului... pentru căci au dat răposatul 2000 unghi, ce s'au dat în treaba țării, după aceea s'a tâmplat cum s'au tâmplat, cum au fost voea lui Dumnezeu, căzut'au acel sat în mâna și a unuea și a altuia, umblat'au din mână în mână, când au fost în zilele lui Gaspar Voevod... am venit și eu în țară; deci... am miluit și am dat la sfântă rugă la Bisericani acel sat anume Vânători, și le-am dat și uricele de la Costantin Voevod și le-au făcut și Gaspar Voevod și eu le-am făcut zapis cu blăstăm cine va strica darul nostru. După aceea, dacă au dat Dumnezeu domnia lui Barnovski

www.dacoromanica.ro

Voevod fost-au luat acel sat dela sfânta mânăstire, ş'au fost dat la mânăstirea sa la Bârnova. N'au fost făcut bine... Acum dacă au adus milostivul Dumnezeu pe măria domniei tale în domnie... mulţumesc măriei tale, doamne, de lege şi de judeţu direpţ ce ai făcut măria ta cu sfânta mânăstire cu Bisericanii şi mai vârtos cu sufletele noastre. Şi iarăşi mă rog măriei tale, doamne, de nişte urice, carele se află la mânăstire la Golia, acelea sunt după aceea făcute, fără ştirea mea, ca să n'aibă a se amesteca întru nimica acei părinţi, ţie ceea carele le-am dat lor atunce, când am dat şi la Bisericani acest sat Vânători"... [1]

Deşi nu vorbeşte pe faţă de trădare, caşi de urmările ei, cu toate acestea aluzia la ea este vădită: „după aceea s'a tâmplat cum s'au tâmplat, cum a fost voea lui Dumnezeu"; iar apoi cu privire la confiscarea satului, cneaghina ne spune: „căzut-au acel sat în mâna ş'a unuea ş'a altuia, umblat-au din mână în mână".

Se ştie că voevodul Constantin Movilă a venit cu boierii credincioşi lui din Polonia. Reesă din scrisoarea cneaghinei Mariea că dânsa a însoţit pe bărbatul ei în această ţară, unde a rămas în timpul luptei dela Cornul lui Sas şi după aceea până la 1619-1620, când se întoarce şi dărueşte satul Vânători Bisericanilor.

Pribegia ei, odată cu Chiriţă postelnicul, vorbeşte pentru vina colectivă, după cum revenirea ei în ţară cu 7—8 ani după ravagiile pe care li-a făcut colectivitatea aşa de înfuriată de fapta boierilor, însoţitori ai lui Constantin Movilă, presupune aceiaşi instituţie.

Cu două zile mai înainte de a întări satul Vânători boierului Boldescu, adică la 30 Ianuarie acelaşi an, acelaşi domn dă următorul hrisov cu un cuprins semnificativ, vom vedea îndată, în ce privinţă: „Noi Radu Voevod... Domnul Moldovei. Scriem că Nastasia, fata lui Isaac pârcălabul, jupâneasa lui Ionaşcu Rostopanul, diiacu, s'au tânguit domniei cu mulţi boieri, marturi din curtea domniască, şi cu megieşi de prin prejur, zicând: că au avut jumătate de satu Ionăşenii, partea din jos cu curte a părintelui ei, a lui I-

1 T. Codrescu, Uricarul. vol. V, p. 273—275.

www.dacoromanica.ro

saac pârcălabul, şi cu loc de moară, dreaptă ocină şi moşie, şi au fost ei danie dela tatul său Isaac, pentru căci ea a fost cea mai mică în casa părintelui său,—şi când au venit Ştefan Tomşa Vodă, fratele Nastasiei, Grigoraş şi cu fratele domnului au pribegit în Ţara Leşească, şi au luatu atunce aceea jumătate de satu de Ionăşeni, ca domnească, şi s'au dat Mânăstirii Solca pentru fuga fratelui său Grigoraş. Iar Domnia sa Radu Vodă s'au sfătuit cu sfetnicii tot după legea ţărei, şi au aflat că nici au fost frate-său vinovat cu nimic. Aşia dară Domnia sa cercetând prin marturi, au aflatu că este dreaptă moşie a Nastasiei, fetei lui Isaac, acea jumătate de sat Ionăşenii, partea de jos cu curte şi moară în Siretu, au luat-o dela Mânăstirea Solca, şi au dat-o ear Nastasiei, şi-i face şi întăritură cu acest hrisov, să o aibă în veci". [1]

Grigoraş, fratele Nastasiei, pribegeşte, cum ni-se spune, în Polonia la venirea lui Ştefan Tomşa pe tronul Moldovei, fără să aflăm ce anume l-a determinat la acest pas. Fie că domnul era mai dinainte înfuriat pe el, fie că acest gest al lui Gavrilaş, descoperindu-i gândurile lui, l-a mâniat, oricum Tomşa procedase în chipul cel mai firesc colectivităţii tulburate, când confiscă „aceea jumătate de satu de Ionăşeni", care în realitate nu-i aparţinea lui, ci Nastasiei, sora sa.

După câtva timp dela această confiscare, are loc procesul, pomenit în a doua parte a hrisovului de faţă, în care se deosebesc două lucruri: se precizează prin „marturi din curtea domnească şi cu megieşi de prinprejur" în faţa domnului că această jumătate de sat fusese proprietatea individuală a Nastasiei, dându-se şi cauza acestei proprietăţi: „ea a fost cea mai mică în casa părintelui său".

Nastasia, prin urmare, caşi martorii amintiţi par că îmbrăţişează punctul de vedere individualist, vroind, prin afirmaţiile lor, să facă o despărţire a lui Grigoraş de sora sa şi deci să reducă vina colectivă la una individuală şi aceasta în chip indirect, arătând, cum am spus, că proprietatea este exclusiv a Nastasiei.

---

1 T. Codrescu, Uricarul I, p. 161—162.

www.dacoromanica.ro

In sfârşit, şi acesta este al doilea punct însemnat din proces, domnul şi cu divanul lui consideră fapta lui Grigoraş, spre a ajunge la constatarea finală că n'a „fost fratele său vinovat cu nimic". Colectivitatea, simbolizată de un alt domn şi după câtva timp dela izbucnirea ei, prin urmare în complectă linişte, se orientează, la început cel puţin, în chip individualist şi ajunge la concluzia că Grigoraş nu-i vinovat şi că sora lui Nastasia va avea din nou stăpânire asupra părţei de sat în discuţie.

Cu toată orientarea individualistă a judecătorului caşi a părţei lezate, care-i cere dreptate, procesul instituţiei noastre nu-i complect vizibil, tocmai fiindcă domnul s'a mărginit să cerceteze adevărul asupra vinei şi a găsit-o inexistentă; folosul ar fi fost mult mai însemnat pentru noi, dacă se găsea Grigoraş vinovat, fie că se da dreptate Nastasiei, — şi în această împrejurare direcţia individualistă era de netăgăduit —, fie çă nu i-se întorcea satul şi atunci vina colectivă folosită de Ştefan Tomşa îşi menţinea tăria.

Din anul 1618 April 15, avem un uric, din care reesă încă odată că boierul Toader Murguleţ [1] a fost trădător al lui Tomşa Vodă. Domnul care-l dă este Radu-Vodă sin Mihnei Vodă, şi anume cu următorul cuprins: „Şi pe lângă aceasta am mai dat şi întărit sf. Mânăstire Solca, satul Solca, care-i pe drumul mânăstiresc...; şi încă au adaos acestei sfinte mânăstiri 700 ughi sloţi de aur pentru că au văzut-o cu totul sărăcită... şi a întors acestei mânăstiri şi un sat anume Stănileşti de la ţinutul Hotinului, care sat îl fusese dat vlădica Ghiorghe lui Udrea cel orb, schimb pentru satul Solca, care sat l-a pierdut Toader Murguleţ, ginerele lui Udrea în hiclenie"... [2]

Radu Mihnea în timpul domniei lui (August 1625—23 Ianuarie 1626) dă următorul uric, în care este deaseminea vorba despre doi din boierii trădători ai lui Ştefan Tomşa, amintiţi şi cu alt prilej [3], şi anume despre Isac Balica şi Vasile Stroici; acestora li-se confiscă mai multe sate, dintre cari unele au fost amintite [4].

---

1 v v. mai sus p. 185—186.
2 T. Codrescu, Uricarul, vol. XVIII, p. 296 şi urm.
3 V. mai sus p. 182.
4 Ibid., p. 191-194.

www.dacoromanica.ro

„Io Radu Voevod... domn Ţării Moldovii... dăm şi întărim sf. mânăstire Solca... uu sat anume Iubăneştii din ţinutul Dorohoi cu heleştee şi cu moară, care sat a fost mai nainte ascultător de ocolul Dorohoiului şi l-a deslipit de acolo Isac Balica hatman... şi l-a luat sie'şi şi pe urmă l-a pierdut în viclenie, când a venit cu sabie şi mulţi Leşi asupra acestei ţări şi asupra lui Ştefan Voevod; şi iarăşi dăm şi întărim... un sat anume Dumeni în acelaşi ţinut, care acel sat a fost mai nainte al lui Isac Balica hatman şi l-a lipit la ocolul Câcăceni şi pe urmă l-a pierdut în viclenie, când s'a legat cu Constantin Voevod asupra lui Ştefan Voevod... şi iarăşi dăm şi întărim... două sate anume Lozna şi Călineştii, care sunt în ţinutul Sucevii, cari acele sate au fost mai nainte ale lui Vasile Stroici şi li-a pierdut în viclenie, când a venit... cu o mulţime de Leşi şi Cazaci asupra lui Ştefan Voevod"... [1]

Tocmai târziu, prin anul 1632, Martie în 8, aflăm dintr'o scrisoare făcută la Suceava de Lupul Prăjescul, că printre boierii trădători ai lui Tomşa a fost şi înaintaşul lui, Prăjescul [2]. Dăm aici conţinutul acestei scrisori: „Lupul Prăjescul postelnic mărturisesc cu această scrisoare a me, cum ne-am tocmit de bună voia noastră cu părintele egumenul de Sintilie cu Neculai şi cu părintele Ghelasie şi Ionikie şi Nastasie şi Ghidion şi Spiridon şi cu tot săborul dela svănta mănăstire care mai sus scrie pentru satu anume Războianii ce-i în ţinutul Neamţului pre Valea Albă, care satu au fost mai înainte vreame a moşilor noştri, după acea tâmplatus'au părinţilor noştri eşire în ţara leşească cu Constantin Vodă. Luat-au Ştefan Vodă Tomşea acel satu ce mai sus scrie şi l-au dat acestor părinţi dela Sintilie şi le-au făcut şi drease; pentru aceea noi am socotit una să nu mai avem gâlceavă cu Mişi (sic) altă să fie şi pentru sufletul părinţilor noştri şi al nostru şi amu tocmit să le dămu trei sute de taleri bani proşti şi opt iape şi un armasaru şi patru boi învăţaţi şi doi tineri tretini. Banii i-amu dat toţi acumu aceale 300 taleri şi cei 4 boi învăţaţi, iar iapele şi

1 T. Balan, Doc. Bucov., vol. I, p. 182—183,

2 Despre pribegia lui în ţara leşească v. Ghibănescu, Ispisoace, vol. I, p. II, p. 122 şi urm.

www.dacoromanica.ro

cei doi boi tineri amu tocmit să le dau la Ispas şi să ni dea şi ei atunci direasele ce vor avea pre acest sat ce mai sus scrie pre mai mare credinţă eu însumi am scris şi miamu pus peceatea"... [1]

Documentul de faţă ni-se pare interesant prin difuzarea individualismului în vremea când a fost scris; în adevăr nici domnul, simbol al colectivităţii şi nici ceilalţi părtaşi la dânsa nu fac demers ca să se redea ceeace se luasă şi dela rudele boierului trădător Prăjescul, ci însuşi urmaşii acestui boier, în cazul de faţă reprezentaţi prin Lupul Prăjescul, au certe cu călugării, stăpâni prin dania făcută de Tomşa, dela această moşie. Desigur că ceeace-i determină la această posiţie este împrejurarea că nu se priveau vinovaţi şi deci răspunzători de fapta bunului lor, boierul Prăjescul.

Şi partea adversă, soborul călugăresc dela Sintilie, se pare că a înţeles ceva din acest lucru, căci a consimţit să redee satul Războeni în schimbul unei sume de bani şi a unor vite. De ce călugării n'au căutat să se sprijine pe actul lor de danie spre a înlătura gâlceava, despre care-i vorba în scrisoare, şi spre a rămânea, mai departe, buni stăpâni peste satul Războeni? Oare atât domnii, subt care s'au urmat aceste neînţelegeri, cşi divanurile lor simţiau că dreptatea era de partea rudelor lui Prăjescul, fostul trădător al lui Tomşa Vodă? Probabilitatea nu-i exclusă. Şi în acest caz, apare din nou îmlădierea colectivismului spre individualism.

Dar ştirile în legătură cu trădarea din timpul domniei lui Ştefan Tomşa nu s'au sfârşit; redăm aici un document, apărut în primul lui an de domnie, adică la 26 Decembre 1612: „Ştefan Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn ţării Moldaviei, adică Domnia mea m'am milostivit şi am dat şi am întors slugii noastre lui Vasilie fiul Mihăilescului biv-uricar a lui dreaptă ocină şi moşie satul Oglinzii ce-i în ţinutul Neamţului care i-a fost lui dreaptă ocină şi moşie. Drept aceaia ca să-i fie şi dela noi danie şi miluire şi întăritură cu toate veniturile, şi altul să nu se ameastece"...[2]

1 Ghibănescu, Ispisoace, vol. II, p. I, pg. 6 şi urm.; comp. N. Iorga, Studii şi doc., vol. V, p. I, pg. 20.

2 Ghibănescu, Surete, vol. XX, p. 204.

www.dacoromanica.ro

Lucrurile nu sunt tocmai limpezi; nu poate fi îndoială numai asupra unui singur fapt: că este o confiscare; căci dacă moşia n'ar fi fost confiscată Tomşa n'ar fi putut folosi termenul de „am întors" pe care-l întâlnim în uric. Indoiala însă îşi face loc, când ne întrebăm când s'a petrecut confiscarea, adică când a avut loc trădarea. S'a săvârşit aceasta de către fiul Mihailescului în timpul luptei dela Cornul lui Sas, iar Tomşa a crezut de cuviinţă să revină într'un timp aşa de scurt, după câteva luni deabia, asupra unui act aşa de odios? Ni-se pare foarte puţin probabil acest lucru. Sau trădător a fost Mihailescul, uricar, despre care a mai fost vorba, cu un alt prilej, în acest studiu [1] şi care s'ar părea că-i un înaintaş al Mihailescului din 1612? Ni-se pare, în actualul stadiu al ştirilor, mai probabil. Oricum gestul lui Tomşa este, alături de cele înşirate până acum, îndrumător spre individualism.

Despre boierul Boul visternicul a mai fost vorba cu alt prilej [2]; în legătură cu fapta lui avem o ştire decizivă, pentru ceeace urmărim noi prin cercetările de faţă. Ştirea aceasta o găsim într'un uric din 1618, August 6, dat de Radul Vodă cu următorul conţinut: „Io Radu Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn ţării Moldaviei, adică Domnia mea miluitu-m'am şi am întors slugii noastre lui Dumitraşco Dragotă dvornic, a lui dreaptă ocină şi moşie, satul Tarasova, ce-i în ţinutul Dorohoiului, care acel sat fost-a drept lui moşie, ci l-a fost luat acel sat în zilele lui Ştefan Vodă Tomşa pentru vina fratelui său Boul visternic, când s'au fost unit cu acei boiari, cari s'au fost sculat asupra lui Ştefan Vodă. Deci Domnia me văzut-am cum a fost lui din învechită vreame dreaptă moşie, alta că el a slujit Domniei meale cu dreptate la poarta cinstitului împărat. Drept aceia Domnia mea dat-am şi am întors cel sat mai sus scris ca să-i fie lui şi dela Domnia mea ocină şi moşie"... [3]

Ştim că Miron Costin povesteşte că printre boierii trătrădători, cari s'au râdicat pentru a doua oară împotriva lui Tomşa şi pe care acesta i-a învins la Fântâna lui Pă-

1 V. p. 125.
2 V. p. 187—189.
3 Ghibănescu, Surete, vol. XXI, p. 201 şi urm.

www.dacoromanica.ro

curar lângă Iaşi, a fost deasemenea Boul visternicul [1], care împreună cu alţi boeri scapă domnului fugind în Muntenia. La această împrejurare credem că face aluzie uricul de mai sus, când spune de Boul că „s'au fost unit cu acei boiari, cari s'au fost sculat asupra lui Ştefan Vodă". Ştim apoi care a fost soarta lui Boul şi a celorlalţi tovarăşi. [2] Ceiace nu ştiam este tocmai confiscarea moşiilor lui Boul, pe care o presupuneam cu toate acestea, dată fiind furia colectivităţii; cu acest prilej însă ni se spune în chip explicit un fapt de o semnificaţie deosebită: lui Dumitraşcu Dragotă vornic i-s'au luat de către Tomşa satul Tarasova pentru vina fratelui său, Boul visternic.

Domnul, Radul Voevod, îi „întoarce" satul şi acesta sprijinit pe faptul că Dumitraşcu Dragotă nu-i una şi aceiaşi persoană cu Boul visternicul, deşi erau fraţi; cum vedem colectivitatea face aici un proces de individualizare, redat în chipul următor de documentul nostru: „deci Domnia me văzut-am cum a fost lui din învechită vreme dreaptă moşie".

Să nu surprindă pe nimeni că domnul adaugă imediat: „că el a slujit Domniei meale cu dreptate"... Acesta era motivul cel vechi, tradiţional, pe temeiul căruia se dăruiau moşiile domneşti; consideraţiile individualiste, destul de puţine până acum, nu puteau să-şi facă loc în colectivitate fără ajutorul tradiţiei, cum am mai văzut.

In cele din urmă se vede lămurit cum confuzia lui Tomşa este înlăturată prin atitudinea de faţă a lui Radu Voevod; ambii domni reprezintă aceiaşi colectivitate, deşi cu grade de intensitate deosebite în cazul întâmplărei pomenite de document.

Gradul de slăbire al colectivităţii din acest timp se oglindeşte în fapta celor doi boieri din jurul lui Gaspar Voevod, a lui Şeptilici hatmanul şi Goia postelnicul, care-şi omoară domnul, cum spune cronicarul Miron Costin. [3] Acest pas n'a trecut fără să impresioneze atât pe domnul următor pe Alexandru Iliaş cât şi pe urmaşi, cum ne-o dove-

1 V. mai sus p. 189.
2 V. p. 190.
3 Letop. Mold. şi Val., T. I, ed. II Kogăl., p. 241.

www.dacoromanica.ro

deşte însuşi cronicarul, care relatează aceste fapte. Durerea a simţit-o alături de colectivitatea politică de care ne ocupăm noi aici, deasemenea cea religioasă în care era cuprinsă aceasta: „Spurcata şi groaznica faptă, şi neauzită în toate ţările creştineşti. Domnul ori bun, ori rău, la toate primejdiile lui ferit trebueşte, că oricum este, dela Dumnezeu este, precum zice sfânta Scriptură: nu este nicio putere fără numai dela Dumnezeu". [1]

...Din porunca lui Alexandru Iliaşi numiţii boieri au fost decapitaţi, iar trupurile lor necinstite. Redăm această împrejurare, foarte semnificativă pentru ceiace urmărim noi, cu însuşi vorbele cronicarului Miron Costin: „Eluerunt postea suo sanquine illud factum et Szeptylicz et Goe, iusto iudicio condemnati capitibus ab Alexandro Principe, et decapitati detractis pellibus iniecti in cloacam, quia execranda facta etiam mors horenda sequitur", [2]

Dar furia nu s'a oprit aici, căci iată ce adaogă, cu un alt prilej, acelaşi cronicar: „numai, munca ce au făcut femeelor lor şi numai lui Şeptelici pentru avuţie, aceea au fost peste pravilă, că pre lege direaptă nice fecior pentru fapta tătâne-să, nice tatăl pentru fapta feciorului de vârstă nu-i platnic." [3]

Vinovaţi pentru jicnirea colectivităţii religioase, foarte intense încă, sunt cei doi boieri, soţiile lor caşi mama lui Şeptelici, căci acestea sunt chinuite, cum ni se spune, şi poate şi alte rude, dacă, pe lângă averea lor mobiliară, li-a fost confiscatele şi moşiile, ceiace noi n'am putut afla; dar vinovate sunt, mai departe, deasemenea anumite lucruri neînsufleţite, trupurile lor decapitate, care sunt supuse la casne, adică sunt aruncate, cum spune Miron Costin, „in cloacam" („în eşitoare"); această împrejurare ne înfăţişează cea mai primitivă fază a vinei colective, de care ne ocupăm aici, şi pe care am mai întâlnit-o de câteva ori până acum.

Radul Mihnea, domn adoua oară în Moldova, şi anu-

---

1 Ibid.

2 Mironus Costini Chronikon Terrae Moldavicae edit. Dr. Eugenius Barwinsky, Comisia istorică a României, MCMXII. Bucureşti, p. 41.

3 Miron Costin, Letop. Mold. şi Vat., T. I, ed. II Kogăl., p. 244.

www.dacoromanica.ro

me din August 1623 până în Iauuarie 1626, dă în Iași 1624, Iunie 14, următorul uric, în care ne spune că a venit Ionașcu Batii, vornic de poartă, de a pârît pe Apostol, ginerele lui Ionașcu Bole, pentru un sat Băileşti dela ţinutul Tutovei „ce a fost luat acel sat de Ştefan Vodă de hiclean, când a fost cu leşii Bole de s'a bătut cu Ştefan Vodă şi au pârît pentru viclenie; apoi după Ştefan Vodă am stătut Domnia mea la Domnia mea în ţară şi am dat acel sat lui Ionaşcu Batii şi i-am făcut Domnia me uric de miluire. După aceia Alexandru Vodă a luat acel sat şi a luat şi uricul dela Ionaşcu Batii, ce au avut dela Domnia mea şi a dat satul lui Apostol. Acum a adus Apostol pre acel sat uric dela Petru Vodă, cum acel sat n'au fost a Bolii de moşie sau cumpărătură, ce le-au fost de pre alta parte al lui Ghiorghie, ce au fost logofăt. Deci Domnia me am judecat cu tot sfatul nostru să nu hie nici Ionaşcu Batii cu pagubă, nici Apostol fără sat, pentru ce iaste a lui direaptă moşie de pe altă parte, deci i-am tocmit de a dat Apostol o sută cincizeci de galbeni buni lui Ionaşcu Batii şi să-şi ţie Apostol satul, altul nime să n'aibă treabă“ [1]

Urmările luptei dela Cornul lui Sas tot nu s'au sfârşit: printre boierii trădători se pare că a fost şi Ionaşcu Bole; nu ştim dacă a murit în luptă sau, prins, i-s'a tăiat capul; i-s'a confiscat însă „satul Băileşti dela ţinutul Tutovei“. Apostol, ginerile lui Ionaşcu Bole, împarte împreună cu acesta vina trădărei, cum vedem şi cum foarte semnificativ ne spune însuşi textul uricului nostru: „a venit Ionaşcu Batii vornic... de a pârît pe Apostol, ginerile lui Ionaşcu Bole,... şi au pârît pentru viclenie“. In urma acestui fapt Radu Mihnea a luat satul dela Apostol şi l-a dăruit lui Ionaşcu Batii vornicul, cum ni-se spune în uric, lucru care se pare că a avut loc în timpul primei domnii a lui Radu Mihnea (August 1616—4 Febr. 1619). In urmă Apostol a arătat că acel sat n'a fost al lui Bolii şi în felul acesta i-s'a făcut dreptate în anul, când apare uricul de mai sus. Dovezile, aduse de el, că acest sat nu-i al lui Ionaşcu Bole, trădătorul, pledează încă în sensul tezei pe care o

1 V. Revista pentru istorie, archeol. şi fil., anul I (1883), vol. 2, fasc. 1, p. 79—80.

www.dacoromanica.ro

urmărim în acest studiu, căci altfel n'ar fi putut scăpa de vina colectivă, adică n'ar fi putut stăpâni satul Băileştii despre care-i vorba; şi cu toate acestea ceva din apăsarea vinei colective tot a resimţit Apostol, aşa de firească părea ea vremurilor acestora: „deci i-am tocmit de a dat Apostol o sută cincizeci de galbeni buni lui Ionaşcu Batii şi să-şi ţie Apostol satul".

In 1627, Ghenar 16, Miron Barnovschi Moghilă Voevod dă următorul uric: „Io Miron Barnovschi Moghilă Voevod cu mila lui Dumnezeu domn ţărei Moldaviei; cum am dat şi am miluit şi am întărit înşâne Gaftoanei cneaghina lui Arsenie Nebojatco logofăt pe a ei direaptă ocină şi cumpărătură, ce-a avut jupânul ei Nebojatco logofăt dela Gaşpar Voevod, satul anume Vlădenii la Turie cu heleşteu şi cu tot venitul, ce-i în ţinutul Iaşilor; care acel sat iaste drept de cumpărătură lui Nebojatco logofătul cu cneaghina lui Gaftona dela Vasilie Şeptilici ghetman drept 800 de taleri de argint; iar lui i-a fost de cumpărătură dela Marica, cneaghina lui Chiriţă postelnicul; iar când a fost Alexandru Vodă, iară el l'a fost luat, căci iaste sat de hitlenie, dela Gaftona, cneaghina lui Nebojatco logofăt, şi l'a dat boiarinului nostru lui Enachi postelnicul. Deci întru acestea Domnia mea şi cu toţi boierii noştri am privit de rândul acestui sat şi aflat-am cu judecată cum nu se cuvine să piarză nimene sat pentru hitlenie, căci n'a fost Arsenie Nebojatco logofăt cu nimic lui Alexandru Vodă, căci el singur a pierit împreună cu domnul său Gaşpar Vodă. Deci al nostru boiarin mai sus scris Enachi postelnic singur a întors acel sat mai sus zis Vlădeanii la Turie cu heleşteu în mâinile cneaghinei Gaftonei lui Nebojatco. Drept aceea ca să-i fie ei şi dela noi dreaptă ocină"... [1]

Vorbim în altă parte [2] de ce i-s'a întâmplat lui Costea Bocioc, vornicul lui Gaşpar Graţiani Voevod, şi cum moşiile lui au fost confiscate. Domnia lui Alexandru Iliaş, care vor-

1 Ghibănescu, Surete vol. XXIV, p. 198—200. Aşa cum am găsit tradus acest uric din slavoneşte ni se părea neclar, de aceea ne-am adresat slavistului Mihai Costăchescu spre a confrunta traducerea cu originalul slavon. Rezultatul a fost modificarea traducerei pe alocurea. In această nouă formă am supus-o analizei noastre.

2 V. § 26.

www.dacoromanica.ro

beşte despre confiscarea acestor moşii, se sfârşeşte în Sept. 1621.

Mai târziu, când apare uricul de mai sus, aflăm de o altă măsură a acestui domn cu privire la un alt boier, din jurul lui Gaspar Voevod, logofătul Arsenie Nebojatco, despre a cărui soartă nu ştim nimic alta decât doar că a pierit împreună cu Gaspar, cum ne spune documentul nostru. In ce fel şi mai ales de cine a fost ucis nu putem preciza.

Alexandru Iliaş, care urmează imediat la domnie, aplică rudelor acestui boier aceiaşi pedeapsă, care căzuse asupra rudelor lui Costea Bocioc, adică le confiscă satul Vlădeni pe motiv de trădare. Cu toată lipsa de preciziuni, am fi înclinaţi să admitem că trădarea lui Arsenie Nebojatco este pentru noi aceiaşi caşi a lui Costea Bocioc, că adică a fost credincios domnului, dar implicit lipsit de credinţă faţă de Turci şi nu din pricina lui, ci a domnului său, el împărtăşind vina colectivă şi suferind caşi Costea Bocioc, tocmai fiindcă era în grupul condus de domnul viclean faţă de suzeranii Turci. Şi cu toate acestea, Miron Barnovschie Moghilă revine asupra gestului făcut de Alexandru Iliaş prin luarea satului dela boierul Enachi postelnicul şi darea lui Gaftonei, soţia lui Arsenie Nebojatco.

Pe ce se sprijiuă procedura lui Miron Vodă? Acesta, împreună cu divanul lui de boieri, nu ţine în seamă jicnirea adusă Turcilor, ci numai constată că numitul boier n'a nesocotit în nici un fel credinţa cuvenită lui Alexandru Iliaş, domnul care ia satul cneaghinei Gaftona, şi nici pe a lui Gaspar Vodă împreună cu care s'a prăpădit. Deci nefiind trădare, nu poate fi vorba de o vină colectivă. Cu toate acestea trădarea n'a lipsit, cum arătam în altă parte[1], dar ea nu s'a petrecut în interiorul societăţii moldoveneşti, ci simbolul ei a fost viclean faţă de o colectivitate, cea turcească, căreia îi datora credinţă.

Se vede o opoziţie între Alexandru Iliaş şi domnul următor Miron Barnovschi Moghilă cu privire la suzeranul lor comun: Turcii; Iliaş trăeşte în această colectivitate în vreme ce Miron Vodă o nesocoteşte: Avem în acest caz o

1 V. paragraful amintit.

www.dacoromanica.ro

ciocnire de colectivităţi, al cărei rezultat duce deasemenea la uşurarea drumului spre individualism.

Dăm acum un alt uric dela acelaşi domn caşi precedentul, apărut în anul 1627, Februar 23 şi nu mai puţin interesant; Miron Barnovschi, Voevodul Moldovii, „am miluit a noastră sfântă rugă, ce-i zidită din temelie, mănăstirea din Hangu, unde este hramul sfinţii Vovidenii a Prea Sfintei şi Curatei Născătoare de Dumnezeu... cu un sat anume Bărbeştii în ţinutul Cârligăturii, care acel sat a fost dreaptă cumpărătură unchiului Domniei mele lui Isac Balicăi hatmanul şi mai înainte de această vreme ar fi miluit cu acel sat Ştefan Vodă Tomşa în domnia dintâi slugei noastre Vasile Roşca vel armaş, pentru hainie, de vreme că au avut război Ştefan Vodă Tomşa cu Constantin Vodă şi cu alţi boieri şi atunce şi Isac Balica au pierit şi cu dânsul mulţi boieri şi toate moşiile lor le-au împărţit în mâna boierilor săi. Iar pe urmă Ştefan Vodă căruia i-au venit steag de domnie dela cinstitul împărat să domniască, el au socotit cu tot sfatul său şi n'au aflat nici pe unul hain şi au întors toate moşiile lor în mânile feciorilor şi a neamului acelor boeri, cari au căzut întru acel război şi când au dăruit Domnul Dumnezeu mie domnie în moşia Domniei mele, strâns'am părinţii şi rugătorii arhiereii Domniei mele şi boieri mari şi mici şi ficiorii boierilor şi am întrebat pe dânşii pentru aeest lucru, cadese a stăpâni acele ocine, acei boieri, oameni străini şi de alt neam? *Iar ei toţi cu un glas au răspuns că nu se cade a stăpâni cei străini, ci ca sa aibă a stăpânt cine va fi fecior şi neam acelor boieri.* Pentru aceia Domnia mea am luat toate moşiile unchiului Domniei mele, ale lui Isac hatmanul şi le-am dat pe la mânăstiri... luat-am şi acest sat... Bărbeştii... şi l'am dat la a noastră rugă... şi am dat pentru acel sat 270 taleri lei bătuţi... boierului nostru Lupu vel vornic, pentru că au fost pus la dânsul zălog de Vasile Roşca armaş pentru a lui nevoie şi am luat dela dânsul şi zapisul, ce i-au fost făcut Lupului vornic şi zapisul dela Lupul vornicul iarăşi l-am luat pentru credinţă"... [1]

---

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. V, p. 383—385.

www.dacoromanica.ro

Documentul de față conține în el o contrazicere: Ștefan Vodă, cum știm și cum aflăm și acum, a pedepsit pentru vicleníe pe mai mulți boieri și pe ai lor, după această constatare citim aceste rânduri: „iar pe urmă Ștefan Vodă... au socotit cu tot sfatul său și n'au aflat nici pe unul hain și au întors toate moșiile lor în mânile feciorilor și a neamului acelor boieri, cari au căzut întru acel războiu". Restul uricului neagă această afirmare.

Fapt este că Tomșa a pedepsit cu moartea și cu confiscarea averilor pe boierii haini, după cum fapt este iarăș că Miron Vodă a reîntors moșiile confiscate, cum se spune în acest uric.

Lucrurile, văzute la suprafață, ne fac impresia că nu-i nici o greutate în a explica felul de a proceda al lui Miron Barnovschi: Tomșa însuși a constatat că nu-i hainie și că deci moșiile confiscate trebuesc întoarse; cum însă avem în fața noastră o contrazicere, explicarea trebuie căutată aiurea; Miron Vodă era rudă cu hatmanul Isac Balica, îi era moș, cum spune acest hrisov, [1] și acesta a suferit pentru casa Movileștilor, așa că ne găsim în fața a două colectivități rivale, una simbolizată de Tomșa și domnii următori,—căci nici-unul nu se gândește, pe cât știm, cu excepția satului Vânători al postelnicului Chiriță [2], să revină asupra gestului făcut de Tomșa—, și alta de Miron Barnovschi, aceasta din urmă cu un spor venit din faptul că domnul, cum am spus, aparținea, din punctul de vedere al înrudirei, aceluiași grup cași Isac Balica.

Rivalitatea, vădită prin documentul de față cași prin cel precedent, între aceste două colectivități aduce cu sine o slăbire reciprocă și în felul acesta o scăpare a individului, pe care vor să-l încătușeze fiecare în deosebi. Așa că și de data aceasta constatăm o înlesnire în plus pentru evoluția pe care o urmărim.

Dela Miron Barnovschi Moghilă mai avem un uric, în care-i vorba de o confiscare pentru vicleníe; îl redăm aici: „Io Miron Barnovschie Moghilă... adică Domnia mea m'am milostivit și am miluit pe biserica ungurească cu nește case

1 V. și M. Costăchescu, Satul Cristești, p. 15, nota 7.
2 V. mai sus.

www.dacoromanica.ro

ce au fost a lui Mihai diiacul să hie bisericei ungureşti dat acele case... şe nime nicio treabă să n'aibă cu casele lui Mihaiu diiac pentru că s'au aflat viclean Domniei mele şi ţărei, deci să n'aibă nime nicio treabă... fără pişcopul de Bacău"...[1] Aceiaşi vină colectivă o găsim şi aici; în ce a constat vicleniа lui Mihaiu diiac faţă de Domn şi de ţară n'am putut afla însă.

Inainte de Barnovschi Vodă în a doua lui domnie a stat în scaunul domnesc al Moldovii Alexandru Iliaşi şi anume pentru a doua oară (Nov. 1631—April 1633).

Radu Popescu ne spune în cronica lui[2] despre acest voevod că a omorît pe Gorgan spătarul şi anume în următoarele împreJurări: Matei aga, Matei Basarab de mai târziu, fiind pribeag în Ardeal, află că Leon Vodă a fost mazilit de către Poartă şi mulţumit se întoarce în Muntenia. „Ear mai înainte de această veaste cu 5 zile, fost-au trimisu pre cumnatu-său Gorganu spătariul la Alexandru Vodă Iliaşiu, Domnul Moldovii, ca să-i facă pace, şi acolo fu omorît de elu"...

N'am putut afla ce anume s'a petrecut pentru ca boierul de aici să fie ucis, şi nici ce s'a întâmplat cu averea lui. Suntem înclinaţi să presupunem că şi în cazul de faţă ne găsim în faţa unei execuţii isvorîte dintr'o vină colectivă din pricina vicleniei sau din sfidarea colectivităţii simbolizate de domn, căci, cum se vede din spusele cronicarului, Gorgan venise la Iliaşi „ca să-i facă pace".

Nu-i de puţină însemnătate pentru noi plecarea dela domnie, de data aceasta, a lui Alexandru Vodă. Boierii nu-l voiau „pentru greul ce petrecea ţeara de domnii neştiutori rânduelii".[3] Cu toate acestea a venit domn. N'a putut însă sta mult pe tron, căci, după cum ne spune Miron Costin, nu simboliza colectivitatea moldovenească, ci pe cea grecească, cum însuşi domnul a mărturisit-o în faţa lui Vasile Lupul vornicul, când acesta i-a spus nemulţumirea poporului adunat lângă laşi împotriva Grecilor; „au răspuns Alexandru Vodă dacă se rădică pre Greci pre mine se rădică".[4] Fără

1 Ghibănescu, Surete, vol. XXI, p. 34.
2 V. Mag. ist., vol, IV, p. 314.
3 Miron Costin, op. cit., p. 263.
4 Ibid., p. 264.

www.dacoromanica.ro

îndoială că nu era singur domnul părtaşi la această colectivitate, ci şi alţii din jurul lui, cum era d. p. Batişte Vaveli, nu însă boierii moldoveni, cum erau Lupul Vasile vornicul, Cehan vornicul, Savin hatmanul etc.

Iată acum ce se petrece mai departe. In faţa nemulţumirii aşa de accentuate a mulţimei, adunate pe şesul Bahluiului aproape de mânăstirea Balicăi, Alexandru Iliaş părăseşte tronul şi îşi face loc prin ea pe drumul spre ţara de jos cu toţi ai lui. Aici mulţimea striga: „dă-ne, doamne, pre Greci... şi acolo au strigat pre Batişte să-l dea, care era tot *aproape* [1] de Alexandru Vodă, văzând strigare pe sine. Ce nu stară domnia de grija lui Batişte, ce stară de grija sa; şi numai ce i-au zis să se depărteze de lângă dânsul, şi aşa l-au apucat şi dat pe mâna ţăranilor. Nespusa vrăşmăşie a prostimei, şi aşa fără de nicio milă, de viu cu topoarele l-au făcut fărâme şi până într'atâta s'au amestecat unii, anume Bosie Lăpuşneanul, cât nici mantaua din spinarea lui Vodă n'au hălăduit, că era bură de ploaiă". [2] Afară de Batişte „mai sunt ucişi de poporul întărtat cumnatul domnului Constantin Vecelli, Alexandru Mamugna şi Ieronim Heres". [3] Mai mult încă nici boierii localnici, pomeniţi mai sus, cari însoţiau pe Domn şi pre ai lui domolind mulţimea înfuriată, n'au scăpat toţi teferi: „Că şi pre Vasilie vornicul, anume că este şi el unul den Greci, au svârlit unul cu un os, şi l-au lovit în cap, de care lovitură au fost rănit multă vreme Vasilie vornicul". [4]

Avem aici un exemplu minunat de manifestare a colectivităţii înfuriate şi în acelaşi timp de vină colectivă: omoară, fără niciun gând de cercetare, pe Batişte cu topoarele în faţa tuturor şi, cum spune cronicarul, „fără nicio milă" şi cu dreptate, căci deîndată ce mila va răzbi în colectivitate aceasta îşi va pierde vitalitatea ei; loveşte apoi pe unul dintre a ei, căci Lupul vornicul făcea parte dintre boierii, care erau nemulţumiţi de Alexandru Iliaş şi care aţiţase mulţimea nemulţumită cu felul de a cârmui al aces-

1 Noi subliniem.
2 Miron Costin, Ibid., p. 265.
3 Xenopol, Ist. Rom., vol. VI, ed. III, p. 84, v. şi Hurm. Doc. IV, 2. p. 466.
4 Miron Costin, op. cit., p. 265.

www.dacoromanica.ro

tuia. Mai mult încă, însuşuşi Domnul n'a fost cruţat, un lucru peste măsură de grav, dacă ţinem în seamă că el, ca simbol de colectivitate, este învăluit de popor cu un nimb religios. Dar, cum am mai spus, colectivitatea este oarbă, iar vinovatul un grup, ceva tot colectiv caşi ea.

Acest fel de a găsi pe vinovat se pare, de altfel, că era încă destul de înrădăcinat în vremea aceasta. Căci după ce Vodă Alexandru a scăpat, cum am văzut de furia ţărănimei, s'au luat după el o samă de boieri în frunte cu Buhuş visternicul, ca să-l roage să apuce drumul Bârladului şi nu spre Prut, ca nu cumva să se întoarcă la Iaşi cu Tătari. Această întâlnire o găsim descrisă de Miron Costin cum urmează: „mai mare spaimă de cât întâi au avut Alexandru Vodă, dacă au văzut gloata eară viind după sine, şi în braniştе, şi-l lăsase şi siimenii, şi copiii den casă toţi; şi dacă s'au apropiat boerii le-au zis Alexandru Vodă: mă rog pentru fiiul meu, Radul Vodă, să-l lasaţi viu". [1] Vedem deci că domnului nu-i era străină ideia ca odată cu moartea lui să aibă loc deasemenea aceia a fiului lui, cum e firesc la colectivitatea în fierbere. Numai oamenii din societăţile individualiste rămân adânc jicniţi de acest procedeu, căci numai ei cercetează sufletele celor presupuşi vinovaţi spre a găsi pe adevăratul vinovat, adică pe acela care a avut intenţia de a face răul; ori în sufletul celor nematuri nu poate fi nici vorbă de o astfel de intenţie.

Fără îndoială că ceeace a suferit Alexandru Iliaşi ca şi grupul lui n'a rămas fără răsunet în membrii supravieţuitori ai acestui grup, căci doar avem o colectivitate, care îndură şi care, când va avea prilejul, îşi va întoarce loviturile primite.

Dovada unui astfel de gest o găsim cu peste treizeci de ani mai târziu, cum reesă din cele ce ne spune cronica cu privire la domnia lui Iliaş Vodă, fiul domnului alungat, cum am văzut; „Şi după ce a venit Iliaş Vodă domn în ţară pre acea vreme era pace. Şi acest domn era bun ţărei şi boierilor... Şi pre cari boieri îi aflase că au fost sfetnici la rădicarea ţărei asupra tătâne-său, lui Alexandru Vodă. *încă nu li prea căta bine.*

---

1 Ibid., p. 265.

www.dacoromanica.ro

Tâmplatu-s'au pre aceea vreme de au venit şi un fecior a lui Batişte vornic cu domnia din Ţarigrad. Şi aflând pre un Orheean, auume Bosie, care a fost ucis pre tată său, Batişte vistiernicul, l-au închis pre acel Orheean în vartă fără de ştirea domnie. Iar după ce au văzut alţii că l-au închis, pre afară au început a striga şi a gâlcevi ce poate să fie acest lucru. Deci domnia înţelegând, îndată au poruncit de l-au slobozit, şi poruncind să nu se teamă nime de nimica, că acele lucruri toate le-au iertat, şi încă au ţinut şi pe feciorul lui Batişte rău".[1] Cum vedem teama de colectivitate, pe care nici Iliaş Vodă n'o simboliza, a împiedicat isbucnirea unor resentimente aşa de vechi.

Nefiresc şi deci de mirat li-se pare oamenilor din aceste timpuri, tocmai ceeace nouă ni-se pare foarte natural: Se ştie cât de mult ţinea grupul lui Barnovschi Vodă ca acesta să fie întărit de Poartă ca domn al Moldovei; însă nu s'a putut şi anume din motivele arătate în altă parte a acestui studiu.[2]

Colectivitatea jicnită prin sfârşitul neaşteptat al lui Barnovschi ş'a căutat un ţap ispăşitor; „ce toţi bănuiau pre Lupul Vasilie vornicul, a căruia toate părele se oblicise".[3] Urmăritul, aflând la vreme, a scăpat însă de ceiace i-se pregătea; rudele lui caşi servitorimea însă au rămas locului şi fiind vinovaţi trebuiau să sufere; ceva foarte firesc pentru această vreme, şi totuş noul domn Moisei Movilă s'a stăpânit dela aceasta: „eară casei lui şi mumii lui, şi surorilor lui ce au avut dacă au venit Moisei Vodă în scaun, nice o nevoie nu le-au făcut, ce încă socotinţă au avut giupâneasa şi coconii lui de Moisei Vodă, de care lucru se cunoaşte hirea creştinească a lui Moisei Vodă, macar că ştia că îndată ce au mers Lupul Vasilie vornicul la Ţarigrad ămbla pentru domnie".[4]

De altfel nu-i sufletul creştinesc care a împiedicat pe Moisei Movilă să lovească în cei vinovaţi, cum crede Miron Costin, ci alte împrejurări cu urmări mult mai grave pen-

1 Ioan Neculce, Cronica, vol. I, ed. Procop., p. 46-47.
2 V. § 26.
3 Miron Costin, op. cit., p. 270.
4 Ibid.

www.dacoromanica.ro

tru el şi ai lui, dacă nu le-ar fi ţinut în seamă: colectivitatea leşească în conflict cu Turcii, din care conflict între altele a urmat şi decapitarea lui Vodă Barnovschi. Momentan toţi cei din jurul lui Barnovschi precum şi creştinii din Constantinopol s'au simţit îndureraţi de accastă decapitare şi s'a luat chiar o hotărîre în pripă de a pune mâna pe ţapul ispăşitor, dar când a fost vorba de înfăptuire, ea n'a fost cu putinţă, pentrucă domnul şi cu ai lui nu se puteau expune pentru o colectivitate, protivnică Turcilor, cum era cea leşească.

Ori cum din tot acest conflict folosul a fost tot al individualismului, cum am mai pomenit cu alt prilej, şi cum se vede din purtarea lui Moisă Movilă cu rudele şi casa lui Vasile Lupu.

După lupta dela Ojogeni (1639), pe care Vasile Lupu o pierde, acesta este urmărit de Matei şi aliatul acestuia Racoţi. Iată ce ne spune cronicarul cu privire la cele ce se petrec acum în tabăra domnului învins: „pe vremea pogorîrei acestor oşti au pierit Gorgan şi Sămăchise, căpitanii, şi Cârstea visternicul pentru prepus de vicleşug domniei".[1]

Amănuntele, care ni-ar fi ajutat foarte mult, lipsesc; presupunem numai că aceste execuţii prin ele însă-le au fost colective, aceiaşi presupunere o facem şi cu privire la suferinţele rudelor celor ucişi fie prin confiscarea averilor, fie altcum.

Istoria ne spune în ce fel s'a sfârşit domnia lui Vasile Lupu: a fost trădat de Ghiorghe Ştefan.

Cum află Vasile Vodă de aceasta, de îndată a pus să omoare pe mai mulţi boieri, bănuiţi fiind de vicleşie: „agiungea fruntea oştilor ungureşti la Roman, şi dela Focşani au dat ştire pentru oştile munteneşti, că au trecut Focşenii cu Diiacul spătariu. Atunci au dat pe amândoi Giogoleştii şi pre Ştefan serdariul pre mâna Siimenilor, de i-au omorît noaptea denaintea ţitariţei ce era în lontru în curte. Adusese şi pre Mogâlde, fiind unchiu lui Ştefan George logofătul; ce nu l-au omorît, numai l-au legat la puşti până la Hotin cu sine".[2]

1 Mtron Costin, op, cit., p. 281.
2 Ibid., p, 299-300.

www.dacoromanica.ro

Li-s'a confiscat moşiile boierilor vicleni, pe care-i pomeneşte cronicarul? Presupunem că nu s'a făcut aceasta, tocmai din cauza împrejurărilor, cari n'au mai îngăduit starea pe tron a lui Vasile Lupu. Ne-am aştepta s'o facă aceasta urmaşul lui la domnie, Ghiorghe Ştefan, dar nu s'a întâmplat pentru că el simboliza, acum, o grupă opusă aceleia reprezentată de voevodul Vasile şi din care făcuse parte şi boierii pedepsiţi ca vicleni.

Din conflictul între două grupe iesă iar cu folos individul: iar această împrejurare se alătură la şirul celor amintite până acum ca fiind un nou exemplu de apariţie a individualismului în instituţia pe care o urmărim.

Că în adevăr împrejurările neprielnice s'au opus lui Vasile Lupu, spre a aplica vina colectivă, se vede deasemenea din faptul că acolo unde acestea au lipsit, domnul a lovit în rudele celor vicleni, cum o dovedeşte cazul lui Mogâlde, moşul boierului viclean Ghiorghe Ştefan, „dus legat la puşti până la Hotin", după spusele cronicarului. Ca surprins de fapt, pomeneşte acelaş cronicar că „nu l-au omorît", ceiace dacă s'ar fi întâmplat ar fi fost foarte firesc. De ce n'a avut aceiaşi soartă Mogâlde ca ceilalţi boieri trădători căzuţi în mâna domnului, nu putem preciza; poate că voevodul Vasile a voit să înlăture conflicte eventuale între familia lui şi a lui Ghiorghe Ştefan, căci prin retragerea lui spre Hotin rămăneau destule rude de ale lui în mâna noului voevod. Dar şi această eventualitate înseamnă un progres spre individualism.

In cursul învălmăşelilor, care însemnau sfârşitul domniei lui Vasile Lupu şi începutul acelia a lui Ghiorghe Ştefan, vina colectivă funcţionează mereu, aplicată fiind sau de vechiul domn sau de cel nou, cum se vede din spusele lui Paul de Alepp: Ştefan Vodă pierde războiul de lângă Iaşi, avut cu Vasile Vodă, după care „însuşi beiul cu favoriţii săi fugi în Ungaria.,. Toată averea, câtă o răpise în aceste puţine zile de pe la boieri şi negustori, remasă în palatu"...[1] De sigur că e vorba de averea boierilor rămaşi credincioşi lui Vasile Lupu. Dar negustorii? Ei şi ai lor cu ce

1 Paul de Alepp, Arh. ist., vol, I, 2, p. 76.

www.dacoromanica.ro

erau vinovaţi? Sunt loviţi de valul colectivităţii înfuriate, intrând şi ei deci în ceata celor vinovaţi.

Vasile Lupu fiind ajutat de Căzaci, în această luptă, aceştia intră in Iaşi, supt comanda lui Timoteu, fiul lui Chmielnicki, iar apoi „s'au împrăştiat printre vălcelile munţilor, prădând pe locuitorii orăşăneşti şi săteni, la care luaseră refugiu inimicii lor, răpindu-le femei; pustiind bisericile şi mănăstirile, pentru că ar fi acordat o scăpare momentană, ceiace era privit ca un act de perfidie şi trădare către beiul şi domnitorul lor Vasile Vodă".[1]

Soarta armelor schimbându-se în folosul lui Ghiorghe Ştefan, vina colectivă rămâne mereu în picioare, variind doar numai cetele vinovate: „în capul Iaşilor şi prin alte oraşe el trimise noi magistraţi din oameni de ai săi, care veniau acum căutând să-şi răzbune pe inimicii lor, Grecii. Aceştia fură reduşi la cea mai deplorabilă stare, căci tot avutul lor le fu luat şi în fiecare zi se vedeau expuşi la tot felul de insulte. Erau pumnăriţi pe străzi şi pe drumuri. Unora le tăiau urechile, alţii fură biciuiţi în public... Căci, precum mai ziserăm, boierii greci, cari formau curtea lui Vasile, întrebuinţaseră toate mijloacele pentru a îndepărta din serviciu şi pentru a arunca pe Moldoveni la cea mai de jos treaptă a mizeriei... Însă bieţii negustori, care era vina lor?".[2] Şi apoi mai departe: ...„întregi caravane de neguţitori greci, care păşau în grupă pentru siguranţă, fură atăcaţi, ucişi şi bunurile lor prădate".[3]

In cele din urmă Suceava, unde se găsea familia lui Vasile Lupu cade în mâna noului voevod Ghiorghe Ştefan: acesta „scoase din castel pe doamnă şi copiii ei, pe toţi boierii şi arhonţii; şi deşi le promisese de a nu-i trata rău, totuşi nu-şi ţinu cuvântul şi pe mai mulţi din ei îi dete morţii. Pe doamna cu copiii o închiseră prizonieră într'un târguşor"...[4] Cronicarul muntean, Radu Popescu, afirmă acelaşi lucru: „şi s'au închinatu cetatea, şi au prinsu pre doamnă-sa şi pre fiiu-său, şi *i-au luatu toată avuţia*".[5]

---

1 Ibid. p. 77.
2 Ibid., p. 82-83.
3 Ibid., p. 84.
4 Ibid., p. 85-86
5 Cronică în Mag. ist., vol. IV, p. 326-327.

www.dacoromanica.ro

Cronicarul Ioan Neculce dă amănunte de seamă pentru peripețiile prin care a trecut soția și fiul lui Vasile Lupu, căzuți acum în mânele lui Ghiorghe Ștefan, cum știm, și în felul acesta ne lămurește funcționarea vinei colective: „Gheorghie Ștefan Vodă după ce au luat pre doamna lui Vasilie Vodă din Suceava la mâna lui și pre Ștefăniță Vodă, prc fiul său, l-au îasămnat la nas puțintel. Și pre doamna au vrut să-și râdă de dânsa. Ce doamna lui Vasilie Vodă l-au probozit și au început a-l blăstăma și a-l sudui și a-i zice dulău fără de obraz, cum nu se teme de Dumnezeu, că i-au fost domnul seu stăpân și i-au mâncat pita. Și așa i-au dat pace și o au trimis la Buciulești, de au închis-o în curțile lui. Și i-au luat averea și multă spaimă i-au făcut".[1]

N'am putut afla cine au fost boierii decapitați, cu prilejul prinderei lor la Suceava, cum ni-se relatează, nici ce s'a făcut cu averile lor, căci, în spiritul timpului, ar fi trebuit să fie confiscate de domn. Cu toate acestea pedeapsa lor nu este mai puțin colectivă, căci ei sufăr ca făcând parte din casa fostului voevod Vasile Lupu.

Loviturile, pe care le-a primit această casă domnească, sunt redate de cronicar cum urmează, vădindu-se, încă odată, ravagiile pe care le face colectivitatea înfuriată: „a privire era a eve pedeapsa și stângerea casei lui Vasile Vodă, și poate osânda osândia pe oamenii de casa lui, ales pre nepoții lui Vasile Vodă, pentru multe doară câte au făcut și ei în vremile sale, sile și scârnăvii. Și întâi pre Ștefăniță paharnicul, feciorul lui Georgie hatmanul, încă la Suceava i-au tăiat capul; apoi pe Alexandru păharnicul și pre Ionachi comisul, feciorii lui Gavril hatmanul, nepoții lui Vasilie Vodă, *cu mari munci* i-au omorît în Buciulești".[2]

In legătură cu domnia lui Ghiorghe Ștefan în Moldova avem următorul document, fără dată și loc, dar probabil de pe la sfârșitul secolului, ce ne preocupă.

E o mărturie pentru Popricani, în procesul urmașilor lui Iordachi Cantacuzino visternicul cu mânăstirea Aron Vodă: „Oană de Moiniești, č-au fost Vornic de Poartă, om

1 Cronica, vol. I, ed. Procop., p. 28.
2 Miron Costin, Letop. T. I, ed. I, Kogăl., p. 325.

www.dacoromanica.ro

bătrân, acesta au dat sam[ă] precum ţine minte dela Barnovschi [Vodă]. Era moară acolo: „a Condii Vamiaşului". O drege Iordachi. Morile stau până în domnia lui Iliaş Vodă Alexandru... „Frim Clate de Liiaşti, tij pe Jijia", spune că Iordachi au avut morile „pân'au căzut în urgie la Ştefan Vodă Gheorghie; deč, fiind în urgie, au fost vândut acial hăleşteu de Ştefan Vodă Ghiorghie unui Jidov, de l-au tăiat, şi au stat pustii păn la Ştefăniţ[ă] Vod[ă], şi la Ştefăniţ[ă] Vod[ă] iar l-au iazit Iordache vist." [1]

Ştirea aceasta complectează pe cea următoare, dată de Ioan Neculce: „Gheorghe Ştefan Vodă după ce au prins pre Toma vornicul Cantacuzino în Suceava, l-au imbunat până a aduce pre fratele său Iordachi Cantacuzino din Ţara Leşească cu giurământ, dela Cameniţ. Şi apoi prinzând pre amândoi fraţii, i-au închis... împreună cu doamna lui Vasile Vodă, la Buciuleşti. Şi acolo multă groază le făcea. ...Şi le-au luat tot ce au avut, şi sate şi haine şi odoare şi bucate şi bani gata, noăzeci de mii de galbeni de aur ungureşti. Şi au trimis pre armaşul cel mare, pre Hăbăşescul, să-i omoare. Ce Hăbăşescul nu s'a grăbit cu moarte. Şi au scris în doă rânduri Gheorghe Ştefan Vodă numai să-i omoare, şi tot nu au vrut să se grăbească să-i omoare. Iar al treile rând scriind Gheorghie Ştefan Vodă la armaşul Hăbăşescul numai să-i omoare şi stând cărţile gata pre masă, întru acel ceas au sosit un căpitan din Ţara Muntenească... cu cărţi dela Constantin Vodă Băsărab, domn nou, poftind cu scrisoare pre Gheorghie Ştefan Vodă să-i sloboadă pre acei doi boieri, să nu-i omoare. Iar de-i va omorî, vor strica prieteşugul şi să fie gata de război. Gheorghe Ştefan Vodă nu ştia nimică de moartea lui Matei Vodă. Că cum au murit Matei Vodă, au şi rădicat domn pre Costantin Vodă slujitorii şi boierii şi ţara. Intru acel ceas au căzut cu rugăminte Costantin postelnicul Cantacuzino, fratele Tomei vornicului şi a lui Iordachi visternicului, de au scris Costantin Vodă Băsărab la Gheorghe Ştefan Vodă... Şi aşa cu această tâmplare, i-au iertat Gheorghe Ştefan

---

1 N. Iorga, St. şi Doc., vol. I, p. I, pg. 23.

www.dacoromanica.ro

Vodă pre aceşti doi boieri şi le-au dat moşiile înapoi, iar altă nimică nu le-au dat ce le luasă".[1]

Toma Cantacuzino dimpreună cu fratele său Iordachi sufăr alături cu ceilalţi membri din grupul lui Vasile Lupu şi din cauză că ei au rămas până la sfârşit credincioşi colectivităţii simbolizate de acest voevod, un fapt demn de ţinut în seamă, pe care Gheorghe Ştefan o trădase, cum am văzut. Dar, cum s'a întâmplat şi în alte împrejurări, domnul înfuriat a mărit numărul vinovaţilor, vădit prin confiscarea averei celor doi boieri Cantacuzino, amintită de documentele de mai sus; „şi le-au luat, spune Ioan Neculce, tot ce au avut, şi sate şi haine şi odoare şi bucate şi bani gata".

In faţa acestui prăpăd le mai rămăsese viaţa, asupra căreia sorţii erau deasemenea aruncaţi, cei doi fraţi Cantacuzino urmând să fie dacapitaţi.

Cu toată această strâşnicie colectivitatea de aici prezintă pete, care dau de gândit, cum reesă din neexecutarea poruncei domneşti din partea armaşului Hăbăşescul. De ce înfrunta acesta colectivitatea prin nesupunerea la poruncele ei în două rânduri şi de ce aceasta n'a reacţionat? Trebue să fi fost, desigur forţe colective în joc, pe care din lipsă de ştiri nu le putem preciza mai deaproape.

Toma şi Iordachi Cantacuzino fură scăpaţi, în cele din urmă, cu viaţa, acest lucru fiind datorit înfrânării colectivităţii moldoveneşii de cea muntenească, cum se vede din relatările cronicarului amintit: „iar de-i va omorî, va strica prieteşugul şi să fie gata de războiu". Infrânarea a fost numai în parte: au scăpat cu viaţă şi cu moşiile, care însă n'au fost toate date înapoi, cum zice Ioan Neculce, ci numai în parte, cum se vede din mărturia citată mai sus: „deci fiind în urgie Iordachi Cantacuzino. au fost vândut acial hăleşteu Ştefan Vod[ă] Ghiorghie..., şi au stat pustii pân la Ştefăniţă Vod[ă] şi la Ştefăniţă Vod[ă] iar l-au iazit Iordache visternicul". Cum se vede înfrânarea desăvârşită a avut loc supt voevodul Ştefăniţă fiul lui Vasile Lupu şi se explică uşor din ce pricină.

---

1 Op. cit. vol. I, ed. Procop.. p. 28-30, v. şi Miron Costin, op. cit., T. I, ed. I, Kogăl., p. 326.

www.dacoromanica.ro

Toate aceste limitări ale colectivității duc la același rezultat: evoluția vinei colective spre cea individuală.

Semnalăm cu acest prilej, în treacăt, un fapt, pe care l-am mai întâlnit în cursul studiului de aici: „Gheorghe Ștefan Vodă după ce a prins pe Toma vornicul... l-au îmbunat până a aduce pe fratele său Iordachi... cu giurământ dela Cameniț. Și apoi prinzând pe amândoi frații i-au închis... Și acolo multă groază le făcea"... In momentul când s'a făcut jurământul voevodului se presupune că s'a produs și colectivitatea, care apoi trebuia să stăpânească atât pe Toma Cantacuzino cât și pe Gheorghe Ștefan. Și cu toate aceste jurământul a fost gol de sufletul, presupus cel puțin pentru Gheorghe Ștefan. Acest fapt este deasemenea caracteristic acestor vremi de disolvare.

Față cu procedeile de până aici ale lui Gheorghe Ștefan, știrea care urmează stă într'un oarecare contrast: „Ce domnia Ștefan Vodă fără de grije, numai o seamă de Lăpușneni, ales Hânceștii, nu era deodată așezați, și fugiră Mihalcea Hâncul la Turci. Ce ajungând Ștefan Vodă cu bani la pașa de Silistra l-au prins pașa și l-au trimes în obiezi la Ștefan Vodă, și l-au iertat și l-au pus armaș al doile". [1]

Un grup se rădică împotriva domnului, simbol de colectivitate, ba încă unul dintre ei, Mihalcea Hâncul, fuge la Turci, fie spre a se plânge de domnie, fie spre a-i cere locul la domnie. Reîntors domnul îl iartă, dându-i în același timp și o boierie.

De ce nu decapitarea lui și a altora din grup, de ce nu confiscarea averilor? Se pare că teama de Turci, deci de o opoziție între el și o colectivitate mult mai sensibilă, și prin urmare mai periculoasă în manifestări, a produs acest efect. De această teamă a dat bani pașei de Silistra spre a fi împiedicat Mihalcea să-și ajungă scopul. Incă odată găsim colectivitatea temperată de o alta și prin urmare o înlesnire spre altă formă de vină.

Sfârșitul domniei lui Gheorghe Ștefan și începutul domniei lui Gheorghe Ghica Vodă [2] dovedește existența aceleiași

1 Miron Costin, op. cit., T. I, ed. I, Kogăl., p. 326.
2 Domnește în Moldova dela 13 Mai 1658—Nov. 1659.

www.dacoromanica.ro

vine colective: Lupta între primul şi cel de aldoilea are loc la Strunga, lângă Târgul Frumos, cum se ştie şi unde Gheorghe Ştefan a fost bătut „şi dacă au venit în Iaşi Ghica Vodă au mai omorît pe neşte vornicei a lui Ştefan Vodă fără de nice o vină, numai căci i-au fost slugi". [1]

Ghica Vodă dacă ar fi putut prinde pe adversarul său, atunci acesta împreună cu cei ce alcătuiau casa lui ar fi fost pedepsiţi; cum însă aceasta nu s'a putut înfăptui, au suferit pentru colectivitatea de faţă nişte biete slugi şi aceasta „numai căci i-au fost slugi", adică numai fiindcă au aparţinut grupului domnesc.

După domnia de un an a voevodului despre care-i vorba, urmează domnia de doi ani a lui Ştefan al XI, fiul lui Vasile Lupu.

Despre atitudinea noului domn faţă de trădătorul Gheorghe Ştefan vom vorbi mai jos cu prilejul unui uric dela Istratie Dabija. Aici relatăm spusele cronicarului în legătură cu felul de reacţiune al celor doi fraţi Cantacuzino, aşa de greu încercaţi în timpul acestui domn, după cum ştim: „fost-au luat Iordachi Cantacuzino şi Toma fratele său toate moşiile Ceaureştelor, pentru acea pradă ce le-au făcut Gheorghie Ştefan Vodă, cu dreptate şi cu giudecată. Dar mai pre urmă s'au socotit Toma Vornicul şi cu frate-său Iordachi visternicul de voia lor şi le-au dat iar la neamurile lui moşiile, la Ceaureşti, să le stăpânească. Iară Racoviţeştii nu se ştie din ce pricină au fost luat şi ei o moară de a Ceaureştilor atunce şi nu le-au mai dat înapoi". [2]

Procedura celor doi fraţi, la spatele cărora stătea fără îndoială domnul, este colectivă; atunci când le-a venit îndămână, adică când simbolul colectivităţii moldoveneşti era un om, care suferise alături de ei în urma vicleniei lui Gheorghe Ştefan, n'au mai cunoscut margini, în mânia lor, lovind în neamul Ceaureştilor, căruia aparţinea însuşi Gheorghe Ştefan şi dela care a luat „toate moşiile"... Însuşi cronicarul Ioan Neculce se identifică cu această procedare, cum se vede din afirmaţia că ceiace au făcut fraţii Canta-

3 Miron Costin, op. cit., p. 339.
4 Ioan Neculce, op. cit., p. 30-31.

www.dacoromanica.ro

cuzini a fost „cu dreptate şi cu giudecată". Să nu ne lăsăm înşelaţi de aceşti termeni însă, căci ei nu înseamnă dreptatea şi judeeata individualistă, ci acea colectivistă. Şi dovadă iar, că avem de a face cu o izbucnire a colectivităţii, ne-o dă atitudinea de mai târziu, din timpul deplinei liniştiri a lui Toma şi Iordachi Cantacuzino, când „de voia lor... le-au dat iar la neamurile lui moşiile, la Ceaureşti". In aceste rânduri observăm un proces individualist, pe care se pare că-l aprobă şi Ioan Neculce, dacă ţinem în seamă constatarea lui, că Racoviţeştii n'au făcut acest gest, deşi aveau deasemenea în stăpânire moşii de ale acestui neam. De sigur că ele li-au fost dat de Ştefan al XI, cum se va vedea mai jos, când Istratie Dabija, domnul următor, spune despre predecesorul lui: „Luat-au... toate satele şi moşiile lui Ştefan Voevod Gheorghe şi dintre aceste sate şi moşii ori pre ce boier au vrut să-l miluiască, miluitu-l'au".

In scurt în relatarea lui Ioan Neculce găsim procese colectiviste urmate de altele individualiste şi amândouă seriile însoţite de un proces colectivist. Cum se petrec lucrurile într'o epocă de tranziţie.

In sfârşit, a doua chestiune, pe care vrem să o analizăm aici, este încercarea de hainie a boierului Neculai Milescul.

Acest vestit moldovan a fost schilodit pentru încercarea de a vicleni pe Ştefan al XI, căci iată ce ne spune cronicarul: „era un boier anume Neculai Milescul spătar, de la Vaslui de moşia lui, prea învăţat şi cărturar şi ştia multe limbi: elineşte, sloveneşte, greceşte şi turceşte. Şi era mândru şi bogat... şi lui Ştefăniţă Vodă îi era prea drag şi îl ţinea prea bine. Şi tot la masă îl punea şi se giuca în cărţi cu dânsul, şi la sfaturi, că era atunci gramatic la dânsul. Iar când a fost odată, nu s'au săturat de bine şi de cinstea ce avea la Ştefăniţă Vodă, ce au şezut şi au scris nişte cărţi viclene. Şi le-au pus într'un băţ sfredelit şi le-au trimes la Constantin Vodă cel Bătrân Băsărab în Ţara Leşească, ca să se rădice deacolo cu oşti, să vie să scoată pre Ştefăniţă Vodă din domnie. Iar Constantin Vodă nu au vrut să se apuce de acele lucruri cc-i scria, ce s'au sculat şi au trimes băţul acela sfredelit cu cărţi cu tot înapoi la Ştefăniţă Vodă,

www.dacoromanica.ro

de le-au dat. Deci Ştefăniţă Vodă, cum au văzut bătul cu cărţile, s'au prea mâniat şi l-au şi adus pre acel Neculai Milescu înaintea lui, în casa cea mică şi au pus pe calău de i-au tăiat nasul. Scoţând Ştefăniţă Vodă în grabă hangerul lui din brâu, au dat de i-au tăiat calăul nasul. Şi nu au vrut să-l lase pe calău să-i taie nasul cu cuţitul lui calău, ce cu hangerul lui Ştefăniţă Vodă i-au tăiat nasul.

După aceea Neculai Cârnul au fugit în Ţara Nemţească şi au găsit acolo un doftor de-i tot slobozia sângele din obraz şi-l boţia la nas... de i-au crescut nasul la loc, de s'au tămăduit. Iar când au venit aici în ţară la domnia lui Ilieş Vodă, numai deabia s'au fost cunoscând nasul că-i tăiat. Numai tot n'au şăzut în ţară mult de ruşine, ce s'au dus la Moscu"... [1]

Schilodirea pentru viclenie intra în procedeele domnilor pentru a scăpa de adversarul aspirant, de cele mai multe ori, el singur la tron:

Aşa Basarab, Voevodul Ţărei Româneşti, scrie între 1512—1521 următoarele Braşovenilor; ...vă dau de ştire că mai an s'a râdicat un lotru acolo în ţara voastră; noi am dat drumul oamenilor noştri şi a dat Dumnezeu de ne-au adus pe vrăşmaş la mână şi i-am făcut cum îi este legea şi l'am însemnat". [2]

Radu dela Afumaţi prin 1525—1526 „scrie Braşovenilor despre feciorul unui boier... care a căzut, pentru o vină a lui, în mânele lor, să-i tae nasul şi să-i dea drumul". [3] Deşi nu se spune ce anume a făcut acest fiu de boier pentru a fi sluţit, nu-i exclusă totuşi presupunerea că ar fi ţintit să ajungă domn.

„In 1637 Matei Basarab face să se tae nasul unui pretendent, Leon Stridie, care oferea un mai mare haraciu pentru domnia Munteniei". [4]

Deasemenea Constantin Şerban a însemnat la nas pe boierul Dicul „pe care Matei Basarab vroisă să-l lese urmaş în scaunul Munteniei." [5] După cum Gheorghe Ştefan a

1 Ioan Neculce, op. cit., vol. I, p. 34-35.
2 I. Bogdan, Doc. şi Regeste p. 158.
3 Ibid,, p. 271.
4 Xenopol, op. cit., vol. VII, ed, III, p. 12-13.
5 Ibid., p. 154.

www.dacoromanica.ro

procedat la fel cu Ştefăniţă, domnul, care ne preocupă în cazul de aici al lui Neculai Milescu, cum ne-o spune Ioan Neculce: „Gheorghe Ştefan Vodă după ce au luat pre doamna lui Vasilie Vodă din Suceava la mâna lui şi pre Ştefăniţă Vodă, pre fiul său, l-au însemnat la nas *puţintel*“. [1]

Acest fapt pare să fie o reminiscenţă a vremurilor primitive, când asemănarea fizică a membrilor dintr'un grup trebuia să fie complectă,—ea fiind temelia societăţii—, pentru ca cineva să poată trăi în el şi cu atât mai mult se cerea aceasta dela conducător.

Cine dintre aspiranţii la domnie, în cazul nostru, nu îndeplineau această condiţie era privit ca străin şi deci în stare să aducă nenorociri asupra grupului. De aceea acesta se opunea unui astfel de viitor conducător, înfruntând orice, chiar moartea, cum ştim că s'au petrecut lucrurile la suirea pe tron a lui Bogdan cel Incrucişat.

Când însă defectele fizice fireşti şi izbitoare lipseau, se provocau de cei interesaţi care cunoşteau efectul lor, cum vedem că se petrec lucrurile deasemenea în cazul boierului Milescu.

Avea această pedeapsă, luată în deosebi, repercusiuni colective? Se pare probabil, căci cel însemnat astfel îşi purta hula mereu cu el şi, odată cu aceasta, deasemenea hula a lor lui. De acea suntem înclinaţi să presupunem că acest fapt, poate alături cu teama de tiran, a făcut pe Neculai Milescu să fugă, cum ne spune cronicarul, în Ţara Nemţească, unde credem că n'a cheltuit puţini bani, spre a înlătura oribilul semn.

N'am putut afla cu privire la boierul Milescu, precum nici în cazurile pomenite mai sus, dacă vina colectivă s'a manifestat şi în alt chip, de pildă, printr'o confiscare a averei competitorilor schilodiţi. Lăsăm apoi la o parte cele întâmplate lui Ştefăniţă, acestea fiind cuprinse într'o serie de măsuri represive cu un vădit caracter colectiv, despre care a fost vorba. Aici putem doar adăuga superficialitatea procedeului la care a fost supus Ştefăniţă şi redat de cronicar prin termenul „puţintel“, şi din această pricină pre-

1 Cronica, vol. I, ed. Procopovici, p. 28.

www.dacoromanica.ro

supunem că n'a inspirat teamă celor peste care a domnit deşi puţin timp, cum ştim.

Intrebarea pe care ni-o punem faţă de Neculai Milescul, şi pe care o putem repeta pentru ceilalţi pedepsiţi, este aceasta: dece n'a fost decapitat de stăpânul lui, Ştefan Vasilie Voevod, săci doar era o încercare de trădare, faţă de care cum ştim, simbolul colectivităţii se arăta, în aproape totalitatea cazurilor, neîndurat? Un răspuns precis nu putem da, ci ne mărginim la câteva presupuneri: poate din cauza personalităţii boierului Milescu, care fiind foarte puternică s'a impus tânărului simbol de colectivitate, împiedicându-l să meargă până la cele mai drastice măsuri. In sensul acestei presupuneri vorbesc datele cronicarului: „şi lui Ştefăniţă Vodă îi era prea drag şi-l ţinea prea bine. Şi tot la masă îl punea şi se giuca în cărţi cu dânsul, şi la sfaturi, că era atunce gramatic la dânsul". Sau poate din consideraţia că aparţinea clasei boereşti, care mărginea uneori chiar în acele împrejurări colectivitatea domnească, mai ales când criza de slăbiciune prin care trecea aceasta era prea accentuată. Sau poate au fost alte împrejurări sociale care n'au răzbit în istorie sau pe care nu le-am putut afla noi.

Orice alte presupuneri am mai face, un lucru este sigur: forţele sociale, care au înfrânat colectivitatea în cazul boierului Milescu caşi în celelalte, n'au lipsit, şi în felul acesta evoluţia ei a fost din nou înlesnită.

Nu putem să nu semnalăm marea deosebire între felul de manifestare al colectivităţii domneşti la Ştefăniţă cel Tânăr, fiul lui Bogdan şi nepotul lui Ştefan cel Mare, faţă de Luca Arbore, şi al lui Ştefăniţă Vodă, fiul lui Vasile Lupu, faţă de Neculai Milescu. Transformarea acestei colectivităţi în curs de aproximativ o sută cincizeci de ani este vizibilă, dar şi firească în faţa atâtor lovituri.

In anul 1662, Ianuar 12, Evstratie Dabija iartă „pe Duraac ce au fost căpitan, caarele au fostu pribegitu printr'alte ţări striine, de scârba şi de urgia lui Ghiorghie Ghicaa Vod(ă), şi după acelu lucru, iar Ghica Vodă i-au luatu un saat, anume Ivăneştii, ce sintu la ţinutul Vasluiului, şi l'au fostu daatu dumisale lui Gligorie păharnicul cel mare. A-

www.dacoromanica.ro

cumu daacă au vinitu în ţ(a)ră şi au plecatu capul la Domnia mea, şi văzându şi noi că n'au fostu nemărui nici cu greşeală, de caare lucru el au slujit la Domnu ce au fostu giuraat cu dreptate, — am luatu saatul cu o prisacă ce au fostu dela dumn(ea)lui păharnicul, şi l'am daatu slugii noastre lui Duraac cu tot venitul..."[1]

Documentul de faţă este interesant prin faptul că se găsesc în el două faze bine precizate ale unei evoluţii, care durează cu sutele de ani; dar cum am mai spus, până ce una se încetăţeneşte definitiv, excluzând aproape pe ceealaltă, ne întâlnim cu acest fel de aspecte.

Gheorghe Ghica Voevod ia satul Ivăneşti pentru hainie, dela căpitanul lui, Durac, pe care nu-l poate pedepsi, deoarece a fugit, la vreme, peste hotar. Aceasta e ceva firesc, după cum reesă din tot ce am expus până aici.

După câţiva ani numai, Gheorghe Ghica Vodă nemaifiind domn, urmaşul lui, Evstratie Dabija, îi întoarce satul lui Duraac şi anume după ce, cercetând, află că n'a fost vinovat, că a slujit domnului, căruia îi jurase, cu dreptate; ceeace înseamnă că n'a avut intenţia manifestată prin actul de trădare, cum i s'a părut lui Ghica Vodă.

Suntem din nou martori la o opoziţie între două colectivităţi, adică aceea reprezentată de Gheorghe Ghica Vodă şi de Evstratie Dabija. In cazul din urmă interese străine de colectivitate o fac pe aceasta să se opună primei colectivităţi şi prin urmare să dea deplină libertate procesului de individualizare, cum am arătat.

Se pare că aceste interese au apărut prin faptul că Durac a intrat în colectivitatea simbolizată de Evstratie Dabija, cum reesă din uricul de aici: „am luat satul... şi l'am dat *slugii noastre*."

După Petru Rareş şi ceilalţi voevozi,[2] Evstratie Dabija Voevod prezintă pentru punctul nostru de vedere o însemnătate hotăritoare, căci la el se manifestă tendinţa individualistă, în adevăr, în chip surprinzător. Evoluţia ajunge în mai bine de o sută de ani să ia o formă complect lămurită, cum vom vedea din uricul dat de acest domn în

1 N. Iorga, St. şi Doc., vol. VI, p. II, pg. 83.
2 V. p. 182.

www.dacoromanica.ro

Iaşi la 1664 Ianuarie 31, prin care moşiile boierului Balica, hain, la începutul secolului în curs, sunt întoarse rudelor lui. Dar să vedem ce ne spune însuşi uricul:

„Io Evstratie Dabija Voevod din mila Domnului stăpân al Ţărei Moldovei. Adică Domnia mea facem ştire tuturor cui se cad(e) a şti, pentru toate satele şi moşiile carele se vor afla în ţara Domniei mele, a Movileştilor şi a Balicăi hatmanul, care, fiind aceste moşii, după ce s'au stânsu casa Movileştilor ş'au perit şi Isac Balica de Ştefan Vod(ă) Tomşa, toate moşiile lor li-au dat Ştefan-Vod(ă) Tomşa pre la mănăstiri şi pre la alţi streini, ş'au fost date păr ce-au venit Radul Vod(ă), şi socotindu-se că iaste strâmbătate mare făcută de Ştefan Vodă Tomşa, căci Balica, de-au avut vre-o greşeală spre dânsu, au plătit cu capul, iar n'au fost vinovate şi moşiile lui, să fie la străini, ce au luat di-au dat acele moşii la seminţia, care au fost pre acea vreme a Balicăi, şi în dzilele lui Vasile Vod(ă) s'au sculat cu toţii rudele lui Balică, ş'au dezbătut toate moşiile aceste, şi ş'au împărţit între sine ei, până ci-au venit în ţară şi altă seminţie a Balicăi şi Movileştilor rudă mai deaproape, Ileana, fata lui Ioan Movilei, în dzilele lui Gheorghie Ştefan Vod(ă)." [1]

Procesul acestei depline dezvăluiri, formulate, cum se vede, în termeni aşa de limpezi, începe dela Radul Mihnea, în a doua lui domnie (dela 1623 până la 1626), apoi este continuat sub Vasile Lupu şi urmaşul acestuia Gheorghe Ştefan pentru ca în 1664 Evstratie Dabija să spună făţiş: *„Căci Balica, di-au avut vrea-o greşeală spre dânsu, au plătit cu capul, iar n'au fost vinovate şi moşiile lui."*

Care este ciocnirea din care s'a clarificat, aşa de precis, tendinţa individualistă? Opoziţia între cele două colectivităţi, anume între aceea înfăţişată de Ştefan Tomşa pedeoparte şi Radu Mihnea pe dealtă parte, căruia i-se adaugă, pe rând, domnii următori menţionaţi în uric: Vasile Lupu, Gheorghe Ştefan şi în sfârşit Istratie Dabija.

Urmarea a fost slăbirea tot mai accentuată a colectivităţii dându-se, în chipul acesta, putinţa ca în timpul lui Vasile Lupu să se petreacă ceeace ne spune uricul: „s'au

1 N. Iorga, Anciens doc. p. 259 şi urm.

www.dacoromanica.ro

sculat cu toţii rudele lui Balică, ş'au desbătut toate moşiile aceste, şi ş'au împărţit între sine ei..." In sfârşit procesul se stânge prin triumful principiului individualist, pomenit mai sus şi formulat în chip aşa de fericit de Dabija Vodă.

Dar să vedem un alt document tot din timpul acestui voevod, plin şi acesta de semne preţioase în sensul ideilor urmărite aici:

„Io Evstratie Dabija etc. scriem Domnia me şi dăm ştire tuturor cui se cade pentru rândul lui Vasilie Djalalăulu de aici din târg din Iaşi, fiind şi el viclean domniei lui Ştefan Vasili Vodă şi ţărâi, când au venit cu Constantin Vodă în ţară al doilea rând spre domnia lui Ştefan Vasilie Vodă, la scaun aici în târgu în Iaşi, în sila lui, fără ştirea împărăţiei, trimis'au Constantin Vodă pre Vasilie Djalalăul cămăraş la ocnă şi acolo au luat câtăva somă de bani dela ocnă din venitul ţărâi, apoi Dumnezău au vrut şi au venit Ştefan Vasilie Vodă cu oşti tătărăşti şi iarăş au scos pre Constantin Vodă din ţară şi iarăş au stătut el domnu la scaunul ţărâi, atuncia au prins şi pre Vasilie Djalalăul şi pentru vina lui i-au tăiat capul ca unui vinovat, iară pentru bani domneşti ce luase dela ocne *i*-au luat Ştefan Vasilie Vodă 6 dugheane gata şi loc de cinci dugheane din târgu din Iaşi pre podul ai Hagioae, pre uliţa nouă, şi neşte case gata pre uliţa braşovenească, şi neşte vii la Miroslava, pre sama domnească; iară după aceea Ştefan Vasilie Vodă au dat şi au miluit pre boiarinul nostru Stamatie postelnicul cu aceale dugheane gata şi cu aceale locuri de dugheane şi cu casăle şi cu viile, pentru a lui slujbă direaptă ci au slujit ţărâi, precum a văzut Domniia mea şi direas de danie dela Ştefan Vasilie Vodă; iară când au fost acmu, neavând Djalalăul feciori din trupul lui, s'au sculat neşte veri ai lui anume Caisin şi Ionaşco şi Mărica cu pârâ către boiarinul nostru Stamatie postelnicul, în trei rânduri, la divanul Domniei mele, zicând că n'au fost vărul lor Djalalău vinovat, şi vin lor a ţinea moşiile lui; deci Domnia mea împreună cu tot svatul nostru ştiind cum Vasile Djalalău au fost viclean domniei lui Ştefan Vasilie Vodă şi ţărâi, şi au cheltuit atâta somă de bani dela ocne am dat Domnia mea rămaşi pe rudele lui Vasilie Djalalăul, carii

www.dacoromanica.ro

mai sus scriem, să n'aibî ei treabă cu moşiile Djalalăului, ce cui le-au dat Ştefan Vasilie Vodâ acela să le şi ţie cu tot vinitul, iară boiarinul nostru Stamatie postelnicul n'au vrut să lase pre rudele Djalalăului aşea fără de nimica, ce de voea lui le-au dat dela dânsul casăle din Iaşi pre uliţa braşovenească şi viile la Miroslava, iarâ pentru dugheane ce sânt pre podul ai Hăgioae încă le-au mai dat o sută de lei bătuţi şi le-au plătit".[1]

Mai pe scurt: Ştefăniţă Vodă, fiul lui Vasilie Lupu, este alungat de Constantin Vodă, care, câteva luni, este domnitor în Moldova; Djalalău trădează pe Ştefăniţă Vodă, trecând de partea noului domn; iar acesta în timpul acestei scurte a lui domnii de adoua pune cămăraş la ocnă pe Djalalău, care, cu acest prilej, ş'a însuşit o sumă de bani din veniturile ocnei. In răstimp Ştefăniţă Vodă alungă din scaun pe rivalul lui, Constantin Vodă, iar pe Djalalău trădătorul îl decapitează pentru viclenia lui, confiscându-i averea, ca o compensare pentru banii domneşti sustraşi, pe care apoi o dăruieşte boierului Stamatie postelnicul, slugă domnească sub Ştefăniţă Vodă caşi sub Evstratie Dabija. In timpul domnului din urmă şi după un răstimp foarte scurt dela întâmplarea cu viclenia lui Djalalău, rudele colaterale ale acestuia cer dela Evstratie Dabija restituirea averei confiscate. Domnul nu admite, în timp ce boierul dăruit, Stamatie postelnicul, de buna lui voie restituie reclamanţilor aproape toată averea confiscată.

Aici ca în orice perioadă de transiţie lucrurile nu-s destul de limpezi: prima chestiune pe care trebuie să o deslusim este aceia, dacă a fost sau nu confiscată averea lui Djalalău pentru viclenia lui sau pentru delapidare de bani.

La prima vedere se pare că averea lui Djalalău a fost confiscată din pricină că delapidase banii ţărei, iar capul i s'a tăiat pentru că a fost viclean, cum ne spune Evstratie Dabija în uricul de faţă: „atuncea au prins şi pre Vasilie Djalalăul şi pentru vina lui i-au tăiat capul ca unui vino-

1 B. Petriceicu-Hajdeu, Arhiva istorică a României, T. II, p. 80 şi urm.

www.dacoromanica.ro

vat, iarâ pentru banii domneşti ce luase dela ocne i-a luat Ştefan Vasilie Vodă şăse dugheane gata" etc. Dacă ţinem în seamă numai această relatare suntem în plin individualism.

Şi cu toate acestea lucrurile nu ni-se par, cum am spus, aşa de limpezi, căci iată ce citim în acelaş uric, după ce rudele colaterale ale lui Djalalău au purtat proces în trei rânduri la divanul domnesc: „deci Domnia mea împreună cu tot svatul nostru ştiind cum Vasile Djalalău au fost viclean domniei lui Ştefan Vasilie Vodâ şi ţărâi, şi au cheltuit atâta somă de bani dela ocnă am dat Domnia mea rămaşi pe rudele lui Djalalăul"...

Intr'o judecată curat individualistă, Evstratie Dabija trebuia, în motivele invocate, să despartă actul de trădare, pentru care Djalalău îşi luase pedeapsa, şi să ţină seamă numai de banii delapidaţi, pe care apoi să-i cântărească cu averea rămasă după cel decapitat, arătând că această avere acopere banii însuşiţi pe nedreptul şi din aceste consideraţii rudele amintite n'au dreptul la moştenire. Şi cu toate acestea n'o face, şi, în felul acesta, ajungem la convingerea că banii delapidaţi n'au fost singura cauză a pedepsei, că, prin urmare, faptul trădărei a tras greu în cumpănă. Vina este colectivă, din grup făcând parte, cum se vede, rudele colaterale, verii lui Djalalău.

Dar cum suntem la hotarul dintre două lumi, ne găsim în chip implicit într'o zonă nesigură, neprecizată: în adevăr alte pasaje din uricul de faţă vorbesc în sensul individualismului.

In primul loc rudele lui Djalalău, Caisin, Ionaşco şi Mărica au curajul să afirme, într'un timp aşa de scurt dela trădare, „că n'au fost vărul lor Djalalău vinovat." La ce se gândesc ele, când vorbesc de vină, la trădare sau la delapidarea de bani domneşti? Se pare că la amândouă, deşi n'avem pretenţia să putem preciza în chip sigur, dacă ţinem în seamă motivele din concluzia procesului. Ori cum această îndrăzneală nu poate fi cu putinţă de cât acolo, unde colectivitatea şi-a pierdut mult din intensitate, unde deci individualismul şi-a făcut apariţia.

In al doilea rând avem atitudinea însăşi a boierului Stamatie postelnicul, care de buna lui voie restituie aproape

www.dacoromanica.ro

toată averea trădătorului Djalalău rudelor reclamante. E greu de admis că acest boier a lucrat din altă convingere decât din aceea că vina de trădare a lui Djalalău a plătit-o acesta cu capul lui și că deci nu se cade să sufere și rudele lui cu nimic vinovate de fapta vărului lor. Dar chiar dacă ar fi fost alte considerații, de pildă interesele lui particulare, toate acestea vorbesc deasemenea în sensul individualismului.

Procesul deslănțuit de trădarea lui Ghiorghe Ștefan, pe care l'am urmărit până acum spre a constata aplicarea continuă a vinei colective, încă nu s'a sfârșit.

In această ultimă fază a lui se arată din nou tendințele individualiste ale lui Evstratie Dabija, vădite până acum de împrejurările semnalate mai sus, fără ca să nu dăinuiască mai departe, alături de ele, înclinările colectiviste, adică, într'un cuvânt, fără să nu avem iarăși o fază de transiție bine precizată.

In adevăr, iată ce citim într'un uric, dat de Evstratie Dabija, Domnul Moldovei, în 1664, Mart 9:

„Adică acest adevărat credincios boierul nostru, Pătrașcu, logofăt al III-lea, slujind și altor răposați domni ce au fost mai înainte, și astăzi slujind și Domniei mele și țării, cu drepte slujbe și cu credință... dat-am și l-am miluit într'a noastră țară a Moldovii, satul Costeștii, cât au ținut Ștefan Voevod Gheorghie, ce este în ținutul Trotușului, pe acea apă aproape de Rădeana, ce au fost dreaptă ocină și moșie a lui Ghiorghe Ștefan Voevod: de pre tatul lui, Dumitrașcu logofătul. Pentru care lucru în zilele lui Ștefan Vasilie Voevod, după ducerea din țară a lui Ghiorghe Ștefan Voevod și a lui Vasile hatmanul, fratele lui, rămas'au toate satele lor pe mâna lui Ștefan Vasile Voevod, pentru datorie a multă sumă de bani, douăzeci mii de taleri, ce au fost dat Vasile Voevod prin mâna lui Ștefan Voevod Gheorghie, puindu-l logofăt mare ca să-i ție la sine pentru primejdii, știindu-l boier credincios. Iar Gheorghie Ștefan Voevod cu acei bani au cercat mijloace de gând rău, și s'au rădicat domn cu multe oști străine asupra lui Vasile Voevod de l'au scos din țară. Pentru acea sumă de bani luat'au Ștefan Voevod Gheorghe și dintr'aceste sate și moșii ori pre ce boier au vrut să-l miluiască, miluitu-l'au. Miluit-au și pre

www.dacoromanica.ro

boierul nostru, ce scrie mai sus, Pătraşcu al III-lea logofăt, cu satul Păşcanii la Bacău. Şi nici jumătate din acei bani nu s'au făcut satele lui Ştefan Voevod Gheorghe; şi acest sat Păşcanii, când s'au împărţit cu satul Ştefan Voevod Gheorghe în boierie cu frate-său Vasile hatmanul, ş'au venit în partea lui Vasile hatmanul. Iar acum, când au fost în zilele şi în domnia noastră, venit-au şi Vasile hatmanul, fratele lui Ştefan Vodă Gheorghie, din pribegie. Socotitu-s'au cu tot sfatul ţărei neiiind vinovat, de i s'au dat toate satele, ce i s'au venit la împărţeala lor. Luatu-s'au acest sat Păşcanii dela boierul nostru treti logofăt Pătraşcu şi l'am dat lui Vasile hatmanul. Şi pentru acest sat am socotit cu tot sfatul Domniei mele de *i*-am dat... boierinului nostru Pătraşcu... satul Costeşti la Trotuş, carele sat s'au ştiut cu sfatul că este al lui Ştefan Voevod Gheorghie, dintru împărţeala lor"...[1]

Nu putem admite că numai suma amintită în acest hrisov, încredinţată, cum ni-se spune, de Vasile Lupu lui Gheorghe Ştefan, boierul lui de încredere, a fost pricina confiscărei averei acestuia din urmă. Nu puţin a tras în cumpănă, pentru Ştefan Voevod, faptul trădărei tatului său de către primul lui sfetnic şi odată cu aceasta toate suferinţele, pe care le-a îndurat casa lui Vasile Lupu, cum am constatat mai înainte.

Oricum manifestarea lui Ştefan Vasile Voevod este colectivă, cum se vede din faptul confiscărei satului Păşcani, proprietatea lui Vasile hatmanul, fratele lui Gheorghe Ştefan, deşi acesta nu era amestecat în felul cum a fost folosită suma de bani, pomenită de hrisovul de faţă. Dar acest caracter de colectivitate şi-l păstrează gestul voevodului Ştefan chiar şi fără această confiscare, e destul că s'au luat... „toate satele şi moşiile lui Ştefan Voevod Gheorghe".

In sensul vinei colective vorbeşte, mai departe, pribegirea lui Vasile hatmanul. Ne mirăm însă cum de n'a confiscat Gheorghe Ghica averea, amintită în hrisovul de aici, mai ales că după aşezarea sa pe tronul Moldovei, Gheorghe Ştefan vine din Ardeal asupra lui, ciocnindu-se împreună

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. XIV, p. 333-335.

www.dacoromanica.ro

„la Strunga lângă Târgul Frumos", când Gheorghe Ştefan este bătut.[1]

Constatăm, cu acest prilej, deosebirea parţială numai, între procedarea lui Gheorghe Ştefan faţă de casa lui Vasile Lupu şi a lui Gheorghe Ghica faţă de casa lui Gheorghe Ştefan. S'a opus unei proceduri radicale faptul că cele două familii în luptă erau rude între ele, căci fiul lui Ghica ţinea în căsătorie „pe o fată a Sturzei vornicului, nepoata" lui Gheorghe Ştefan?[2] Probabilitatea nu ni-se pare exclusă. Dar în acest caz înfrânarea ni-se pare semnificativă, ea adăugându-se la altele, pe care le-am semnalat la timp.

Ne-am aştepta apoi ca vina colectivă să-şi menţină toată tăria deasemenea supt Eustratie Dabija, care ocupă tronul Moldovei după Gheorghe Ghica. Era, doar, în interesul colectivităţii aşa de greu încercate prin călcarea credinţei, din care isvora ea, în cazul de faţă de Gheorghe Ştefan faţă de Vasile Lupu, şi cu toate acestea asistăm iarăşi la o restrângere deşi nu complectă a câmpului cuprins de explozia colectivităţei înfuriate, căci se face o deosebire între Gheorghe Ştefan, adevăratul vinovat pentru noi, şi între fratele lui, Vasile hatmanul: „iar acum, când au fost în zilele şi în domnia noastră, venit'au şi Vasile hatmanul... din pribegie. Socotitu-s'au cu tot sfatul ţărei nefiind vinovat, de i s'au dat toate satele ce i s'au venit la împărţeala lor. Luatu-s'au acest sat Păşcanii dela boierul nostru treti logofăt şi l'au dat lui Vasilie hatmanul".

Nu putem determina ce anume împrejurure s'au impus colectivităţei silind'o la un proces de natură individualistă, mulţumită căruia înlătură unele urmări ale mâniei ei. Au fost interesele domnului sau ale boierilor sau ale altcuiva? Fiecare din aceste alternative poate fi cu putinţă.

Pasul este însă semnificativ pentru evoluţia vinei colective.

Odată această deosebire făcută între cei doi fraţi, colectivitatea se opreşte rămânând de acord cu restul procedărei lui Ştefan Vasilie Voevod, adică cu vina colectivă, vădită prin confiscarea tuturor satelor şi moşiilor lui Ştefan

1 Xenopol, op. cit., vol. VII, ed, III, p. 232.
2 Ibid., p. 231.

www.dacoromanica.ro

Voevod Gheorghe, cum reesă din concluzia la care se opreşte Domnul Istratie Dabija: ...„i-am dat... boierinului nostru Pătraşcu... satul Costeşti la Trotuş, carele sat s'au ştiut cu sfatul că este al lui Ştefan Gheorghie dintru împărţeala lor"...

Când a fost vorba de Ştefan cel Mare, am spus cum colectivitatea simbolizată de dânsul se excita prin alcool şi după aceasta făcea răvagii în jurul ei. Dabija Vodă ne prezintă o altă pildă de acest fel.

Inadevăr îi plăcea să bea vin „din oală roşie" şi „la beţia lui pe mulţi îi da la armaş să-i spânzure".[1]

Nu ne ocupăm mai departe de urmări, căci cei din jurul lui nu executau poruncele domnului, date cu acest prilej, mai ales că însuşi Dabija nu-şi mai aducea aminte, când se trezea,[2] ci numai semnalăm faptul pentru a vedea că, neatârnat de cine excită o colectivitate, aceasta loveşte în cei din jurul ei, cu totul nevinovaţi în cazul de faţă pentru noi.

Intre anii 1669-1672 domneşte în Moldova Gheorghe Duca Vodă şi anume pentru a doua oară. Nu simboliza, caşi alţi predecesori, colectivitatea moldovenească, ci una străină, isvorîtă dintr'un grup mai ales de creditori, „toţi Greci lacomi şi nesăturaţi care se năpustiră asupra Moldovei ca un nor de lăcuste pe un lan de grâu plin şi mănos".[3]

In asemenea împrejurări o parte din boierii de baştină se răscoală, cum ne istoriseşte Ioan Neculce:

„Iar în al triele an al domniei lui, în anul 1672, râdicatu-s'au Hănceştii cu toţi Orheenii şi Lăpuşnenii cu oaste asupra lui, pentru urăciunea Grecilor, ce adusăse pre mulţi dela Ţarigrad şi mai ales pentru Cupăreşti ce era aice în ţară. Deci viind Hâncul şi cu Durac sardarul aice în Iaşi cu toate oştile striga să-i prinză pre Greci, să-i omoare. Fugit'au toată boierimea, care încotro au putut. Iar Duca Vodă văzând că s'a rădicat atâta ţară asupra lui, au eşit din curtea domnească cu toată casa lui şi au purces în

1 V. Ioan Neculce, Cronica, vol. I ed. Procop, p, 38 şi Neculai Costin, Letop. Ţării Moldovii, T. II, ed. I Kogăl., p. 5.
2 Xenopol, ibid., p. 240.
3 Xenopol, ibid., p. 244.

www.dacoromanica.ro

gios pre iaz. Iară Hânceştii au intrat în curtea cea domnească şi prin casele boiereşti şi neguţitoreşti prin târg, stricând şi jăcuind şi prinzând pre Greci. Pre câţi i-au găsit, pre toţi i-au omorît.

Duca Vodă au trecut deodată peste Dunăre şi cu o samă de boieri, iară o samă trecusă în Ţara Muntenească. Şi isprăvindu-şi Duca Vodă dela Poartă, şi şi-au luat Tătari câţi i-au trebuit, de s'au trimis cu Alexandru Buhuş, ce era pre aceea vreme sărdar, de au lovit pre oastea Hânceştilor la Epureni. Şi i-au bătut pre Hânceşti şi i-au împrăştiet.

Iar Tătarii după ce au bătut pre Hânceşti, pre mulţi oameni au robit dintru acele ţinuturi. Şi pre mulţi din căpitenii, căpitani, hotnogi, prinzându-i i-au spânzurat. Şi pre unii i-au înţepat Duca Vodă, după ce s'au întors de peste Dunăre.

Iarna era mare atunce. Hânceştii atunce, nu ştim, n'au vrut ori n'au îndrăznit să facă vre un rău domnului. Ce pentru doi trei vinovaţi au pierit mulţi nevinovaţi şi s'au potolit toţi". [1]

Foarte precis dă Ioan Neculce procedeul colectivităţii înfuriate, pentru care oricine-i stă în cale este de cele mai multe ori vinovat, când constată următoarele: „fugit'au toată boierimea, care încotro au putut".

Pentru logicianul pur din vremea noastră gestul boierilor este ceva absurd, mai ales că el urmează unui fapt, care sprijină nonsensul acestui pas, căci în adevăr textul citat ne spune: „Deci viind Hâncul şi cu Durac sardarul aice în Iaşi cu toate oştele striga să-i prinză pre Greci". Ori noţiunea de boier nu era sinonimă cu aceea de Grec, deşi Grecii ocupau un loc de frunte în structura grupului domnesc.

Acelaşi procedeu al colectivităţii înfuriate îl dă, mai departe, comportarea lui Duca Vodă, care „văzând că s'a rădicat atâta ţară asupra lui, au eşit din curtea domnească cu *toată casa lui* şi au purces în gios pre iaz... Duca Vodă au trecut, deodată peste Dunăre şi cu o samă de boieri, iar o samă trecură în Ţara Muntenească".

---

1 Ioan Neculce, op. cit., vol. I, p. 47-48.

www.dacoromanica.ro

Cei cari n'au avut simțul boierilor sau al lui Duca Vodă au fost vinovații colectivității exasperate: „Iar Hânceștii au intrat în curtea cea domnească și prin casele boierești și negutitorești prin târg, stricând și jăcuind și prinzând pre Greci. Pre câți i-au găsit, pre toți i-au omorît".

Reacțiunea colectivității domnești a avut, la rândul ei, același caracter, adică s'a vărsat focul pe un grup, folosind aceiași instituție a vinei colective însoțite de cruzimea firească colectivismului, când se folosește tragerea în țapă, cum știm: „iar Tătarii după ce au bătut pre Hâncești, *pre mulți oameni au robit dintru acele ținuturi.* Și pre mulți din căpitenii... prinzându-i i-au spânzurat și pre unii i-au *înțepat* Duca Vodă...".

Cât de mult a fost mărit numărul vinovaților prin robirea oamenilor din părțile călcate de Tătari, este ușor de văzut.

Neculai Costin dă în chip impresionant acest număr al vinovaților: „multă mulțime de oameni au pierit de sabie. Pre alții i-au robit și mulți au murit de frig, fiind vreme de iarnă și foarte geroasă și mare; *mulți din prostime, bărbați, femei și copii au pierit de frig,* fiind bejeniți... Iară Duca Vodă după izbândă s'au întors... în Iași... și în pizmă pre mulți i-au omorît și el, și pe unii i-au supărat cu pedeapsă în multe chipuri reale." [1]

In chip plastic sunt descrise de Polonezul Iazlovicz urmele rămase după furtuna deslănțuită, cum am văzut, acesta fiind în trecere prin Iași, la 6 Iunie 1672, de unde scrie: „J'ay risque, en faisant tout seul le voyage de Jassy et suis arrivé icy avec grand hazard et fort affamé. Car, je n'ay trouvé de monde en passant, mais bien de corps morts des gens massacrés et jettés par chemin." [2]

Ioan Neculce spune în general că au fost ucise căpeteniile, fără să ne specifice cine dintre ele și mai ales dacă a intrat în numărul celor executați Mihalcea Hâncul sau Durac. Neculai Costin este în schimb mai precis căci iată ce istorisește cu privire la ei: „Iar Hâncul și Durac și capetele celelalte au fugit toți în Țara Căzăcească." [3]

1 Letop. Țării Moldovii, T. II, ed. I, Kogăl. p. 8.
2 Hurm. Doc., Supl. I, vol. I, p. 259.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

Ne întrebăm dacă averile celor executaţi sau a celor care s'au expatriat n'au fost confiscate, cum se obişnuia? Nu ni se pare peste putinţă, deşi,ştirile de nevoie n'au putut fi găsite. Semnificative sunt, oricum, actele săvârşite de Duca Vodă cu acest prilej: „în pizmă pre mulţi i-au omorît..." Colectivitatea înfuriată se răzbună, folosind vina colectivă, cum se poate uşor vedea.

Acelaşi lucru îl vădeşte următoarea împrejurare, pe care o găsim deasemenea la Neculai Costin: ...„au trimis Duca Vodă la Donie fiiastrul Hăncului ce fusese vătav de aprozi, iar atuncea era staroste la Putna, şi dela Focşani aducându-l până la Târgul Frumos, l'au sugrumat în curţile domneşti, acolo, Roşca aga cu porunca Ducăi Vodă, pre obiceiul muntenesc, luat dela Turci *fără de nici o vină, ci tocmai în pismă ce se ridicase ţara pre dânsul.*" [1]

Nu sunt lipsite de însemnătate apoi următoarele rânduri din Ioan Neculce citate mai sus: „Ce pentru doi, trii vinovaţi au perit mulţi nevinovaţi şi s'au potolit toţi." E, în adevăr, de admirat puterea de pătrundere a acestui eveniment din partea cronicarului moldovan; în această constatare rezumativă se oglindeşte minunat procesul colectivităţii înfuriate, dar în acelaşi timp şi spiritul individualist, de care era stăpânit acest cronicar, care îşi trăeşte anii de maturitate, când îşi scrie şi cronica, în prima jumătate a secolului al 18-lea.

Pentru Ioan Neculce vina colectivă nu mai prezintă niciun înţeles în această împrejurare şi de aceea spune, cu părere de rău, cum vina a doi-trei oameni a adus după sine atâtea alte victime, nevinovate în ochii lui, ca şi în ai noştri.

Ştefan al XII-lea Petriceicu, Domnul Moldovei, între 1672-1674, trădează pe Turci cu prilejul luptelor acestora împotriva Polonilor la Hotin; după aceasta vrea să închine ţara Poloniei la care lucru boierii s'au opus şi în frunte cu Miron Costin l'au părăsit: „şi... toţi boierii... au purces... şi au eşit afară." [2]

In faţa acestei desagregări a colectivităţii simbolizate de domn ne-am aştepta la o acţiune violentă, căci această

1 Ibid. p. 22.
2 Ioan Neculce, op. cit., vol. I, p. 64.

www.dacoromanica.ro

părăsire este un act de trădare. Domnul nu face cu toate acestea nici un gest de acest fel, tocmai din pricină că ceeace mai rămăsese din colectivitate era prea neînsemnat pentru a-l sprijini la o astfel de măsură: „iar Petriceico Vodă au rămas singur, numai cu Hăbășescul hatmanul și cu casa lui"[1].

Poziția în care se găsește acum acest voevod nu se deosebește prea mult de aceea pe care a avut-o Petru Rareș cu prilejul fugei lui din prima domnie, ca și atunci când se adăpostea în cetatea Ciceu.[2]

Colectivitatea domn-boieri fiind aproape suprimată, Petriceicu Vodă a făcut apel la colectivitatea generală, al cărui simbol era: „Și au început a plângere și a blăstămare pe Miron și pe alții..."[3] Fără îndoială că blăstămele domnului nu priveau pe indivizi, ci grupurile din care făceau ei parte, cum am mai constatat cu un alt prilej.

Dar dacă Petru Rareș a lovit în chip grozav, când a ajuns din nou simbolul de colectivitate, pe acei ce-l jicnise, apoi Petriceicu nu face acest lucru cu Miron Costin și ceilalți boieri, care-l părăsise, cum se va vedea mai jos, ceeace dovedește scăderea intensității colectivității simbolizate de Petriceicu.

Cu toate acestea, gestul părăsirei lui Petriceicu de boieri a avut urmări, din care se vede cât de mult a crescut numărul celor vinovați.

In adevăr după Petriceicu se sue pe tronul Moldovei Dumitrașcu Cantacuzino, nu însă fără greutăți, căci înaintașul lui, alăturea de Leși, stăpânea partea de nord a țărei și pentru a-l alunga a fost nevoie de ajutorul Tătarilor. Dar atât teama lui cât și a boierilor trădători tot nu dispăruse în urma acestor măsuri, de aceea au cerut, și Turcii au încuviințat, ca Tătarii să ierneze în țară.[4] „Deci intrat-au Tătarii în țară ca lupii într'o turmă de oi... nemărui nefiind nici o milă de săraca țară, cum ar fi fost țara fără de domn. Așa era jac întrânsa, cum ar fi fost ei (Moldovenii) săracii pricina răutății, cum ar fi ei săracii sfătuit să vie Leșii cu

1 Ioan Neculce, ibid, v. și Neculai Costin, Letop. Țării Moldovii T. II, ed. I, Kogăl. p. 11.
2 V. p. 73, 75.
3 Ioan Neculce, ibid. p. 64.
4 Ioan Neculce, ibid. p. 67-68.

www.dacoromanica.ro

oaste la Hotin... Rămas-au bieţii oameni numai cu sufletele, bătuţi şi sdruncinaţi precum era mai rău şi mai amar, cum nu se poate nici a se scriere, nici a se povestire casnele şi ucisurile lor ce au avut dela Tătari."[1]

Nu putem să nu semnalăm alături de folosirea, într'un chip aşa de larg, a instituţiei pe care o studiem aici, constatările individualiste aşa de izbitoare, pe care le întâlnim din nou la Ioan Neculce: „aşa era jac întrânsa (în Moldova), cum ar fi fost ei (Moldovenii) săracii pricină răutăţii, cum ar fi ei săracii sfătuit să vie Leşii cu oaste la Hotin".

Gheorghe Duca, despre care a mai fost vorba, vine pentru a treia oară domn în Moldova şi anume între 1678-1684. Cum nu simboliza colectivitatea moldovenească nici de data aceasta, avea faţă de marea majoritate a celor ce făceau parte din această societate o atitudine greu de suportat.[2] Deaceea n'a lipsit încercarea de a înlătura pe domnul trădător, în ochii noştri, cum ni-o spun cronicarii timpului:

„Iară în al doilea an a domniei lui au tăiat Duca Vodă pe trei boieri, anume pre Vasilie Gheuca vel visternic şi pre Gheorghie Bogdan vel jicnicer şi pre Lupul sulgerul, carii au fost făcut cărţi hiclene cu iscălitura lui Dimitraşco Vodă Cantacuzino la Orheeni şi la Lăpuşneni, să se rădice cu oaste să meargă să prindă pre Duca Vodă cu toată casa lui şi pre o samă de boieri ai lui, şi cu izvod cu ce morţi să-i omoare pre toţi."[3]

Cronica ne dă oarecare amănunte, demne de ţinut în seamă, cu privire la această hainire a boierilor pomeniţi: Odată prinşi, domnul „i-au scos la divan între toată boierimea. Şi nimică n'au mai putut să tăgăduiască faptele lor şi i-au spus drept Ducăi Vodă că sunt vinovaţi."[4]

---

1 Ioan Neculce, ibid. p. 68-69.

2 Xenopol, op. cit., vol. VII, ed. III, p. 258-259.

3 Ioan Neculce, op. cit. vol. I p. 82. V. şi Costandin Căpitanul Istoriile Domnilor Ţarii Rumâneşti în Mag. ist. vol. II, p. 21-22. V. deasemenea Neculai Costin, Letop. Ţării Mold. T. II, ed. I, Kogăl. p. 21-22; aici mai gasim urmatoarele amănunte: alături de Gheuca e vorba de Racoviţeşti „că unul din Racoviţeşti îi era cumnat Ioan păharnicul", şi apoi de „Ioan spătarul, feciorul lui Postolachi Milescul spătar". Lupu, fiind ameninţat „că-l vor munci" i-a dat pe faţa pe conspiratori, „şi atunce şi pre Ioan Milescul l'au închis, eară pre Racoviţeşti n'au lăsat să-i ivască necum au fost şi ei la acele amestecaturi".

4 Ioan Neculce, ibid., p. 83.

www.dacoromanica.ro

Are loc, cum vedem, o judecată a celor vinovaţi în faţa divanului domnesc, ceeace presupune un început de stăpânire a colectivităţii, ţicnite în asemenea împrejurări, şi prin urmare un început de progres către individualism. In acelaşi sens vorbesc relatările lui Neculai Costin: „fost-au la acea faptă a Gheucăi supt prepus şi Gavriliţă vornicul, ţiindu-i Gheuca o nepoată de sor. Ci Duca Vodă era om înţelept, au cercat şi l-au aflat drept, neatins la nimică..."[1] Accentuăm în deosebi rândurile: „ţiind Gheuca o nepoată de sor." Colectivitatea, când îşi iesă din maluri, se împrăştie uşor cum am constatat de atâtea ori pe drumurile bătute ale înrudirei. De rândul acesta procesul acestei destăinuiri a fost însă oprit de un proces opus, de natură individuală, redat, foarte limpede de acelaşi citat: „ci Duca Vodă era om *înţelept*, au *cercat* şi l'au aflat drept, neatins de nimică." Am subliniat termenul „înţelept", care presupune putere de împotrivire colectivităţii în fierbere, ca şi pe acela de „cercat", care alături de primul înseamnă o atitudine activă, de cercetare deci a faptelor celui presupus vinovat; acest procedeu ni se pare complect modern cel puţin în formă, căci în ceeace priveşte perfecţiunea lui nu putem preciza nimic, datele lipsindu-ne complect.

Tot în cronică găsim apoi următoarea constatare cu privire la raportul de rudenie cu domnul a unuia dintre boierii executaţi: „fost-au jupâneasa Gheucăi vară primară cu doamna Nastasia a Ducăi Vodă, dar nimic nu i-au putut folosi."[2]

Colectivitatea familială n'a fost destul de puternică spre a schimba atitudinea colectivităţii domneşti înfuriate, după cum n'a avut destulă forţă spre a împiedeca gestul lui Gheuca faţă de domnul său care-i era, în acelaşi timp, rudă.

Constatăm, deci, cu acest prilej, o slăbire, în cazul de faţă, laterală a grupului familial şi totodată o bogăţie în energia colectivităţei simbolizate de Duca Vodă, stăpânită, însă, în anumite împrejurări, aşa că ne găsim într'un proces de transiţie, în care cele două forme ale instituţiei noastre se amestică.

1 Letop. Ţării Mold. T. II, ed. I Kogăl. p. 22.
2 Ioan Neculce, ibid.

www.dacoromanica.ro

Boierii, care au pus la cale complotul, folosesc vina colectivă, cum se vede din aceste rânduri ale citatului de mai sus: „...să meargă să prindă pre Duca Vodă cu *toată casa lui* şi cu izvod cu ce morţi *să-i omoare pre toţi*".

Deşi n'am putut găsi ştiri, presupunem cu toate acestea, că nici Duca Vodă nu s'a mărginit numai la decapitarea celor vinovaţi, ci trebue să le fi confiscat deasemenea averile, cel puţin acelor doi boieri, care nu-i erau rudă. Dacă, în această presupusă confiscare, s'a oprit în faţa averei soţiei boicrului Gheuca, vara doamnei, aceasta nu ni-ar surprinde, căci colectivitatea domnească s'ar găsi şi de data aceasta, pe drumul evoluţiei ei firesti.

Duca Vodă însoţeşte, cum se ştie, armatele turceşti la asediul Vienei; cum părăseşte ţara mai mulţi boieri fug în Muntenia, mărind astfel numărul pribegilor din causa imposibilităţii de a plăti dările, despre care vorbim în altă parte [1] şi anume: „Constantin biv vel comis, Cantemir vel clucer, Ştefa Scărlat biv postelnic, Dabija Scarlat biv treti vist., Preda Păladie postelnic, Neculai Antohie vtori clucer, şi alţi mulţi ca aceştia...; eară câţi ci mai rămăsesă aştepta din ceas în ceas să ia calea încotro vor putea, cum s'au şi tâmplat". [2]

Alţi boieri pribegesc, fără să putem şti cauza precis, după întoarcerea în ţară a lui Duca Vodă şi anume: Apostol Catargiu vel comis şi Tănasie de Soroca, rămaşi zălog,— pentru o datorie a domnului către visteria turcească, — la vizirul, aflător pe atunci la Buda. După ce acesta a fost omorît „boierii carii era zălog atunce... au fugit. Ce n'au venit la Duca Vodă, ce s'au dus în Ţara Ungurească, că le-au fost casele acolo cu alţi boieri ce pribegise din Moldova". [3]

Dar numărul boierilor fugari creşte încă după ajungerea în ţară a lui Duca Vodă: „iar Duca Vodă dela Domneşti scrisă la caimacani, la Nicolai Racoviţă vel logofăt şi la Toderaşc vel visternic şi la altă boierime, să iasă din Hangu din bejenii, să meargă la dânsul la Domneşti... Iar boierii cum i-au văzut cartea, îndată au făcut pătăşci şi au

1 V. §. 21.
2 Neculai Costin, p. 29.
3 Ioan Neculce, op. cit., p. 90-91.

www.dacoromanica.ro

fugit pre potică în Țara Ungurească, în Giurget, cu toate casele lor, ca să nu mai deie într'ochi cu Duca Vodă." [1]

Vina colectivă, de care se putea folosi domnul în fața acestei descoperiri a boierilor, este bine redată de rândurile: „s'au dus în Țara Ungurească, că le-au fost casele acolo cu alți boieri ce pribegiră din Moldova." Aceeași instituție o presupune măsura boierilor care fug în Țara Ungurească „cu toate casele lor", după ce primise poruncă dela Duca Vodă să vină la Domnești.

Credem că domnul ar fi luat măsuri împotriva averei celor pribegi, dacă stăpânirea lui nu s'ar fi sfârșit chiar în acest timp și loc, cum se știe. Dar această împrejurare a ajutat deasemenea la evoluția instituției noastre.

Cu prilejul revenirei în Moldova a fostului domn Petriceicu cu gândul de a izgoni din domnie pe Duca, care acum se afla la Domnești în ținutul Putnei, cronicarul Ioan Neculce ne spune: „Rădicatu-s'au Petriceico Vodă din Țara Leșească cu *boierii cari erau pribegi* cu dânsul și au venit cu oaste în Moldova." [2]

N'am putut afla, dacă acestor boieri li s'a confiscat în urma pribegirii averea, după cum nu știm care anume au fost, în afară de hatmanul Hăbășescu [3] și, poate, de medelnicerul Gavril Smuciță. [4]

Oricum la grupul amintit al lui Petriceicu s'a alipit, cum a sosit în țară, „Sorocenii, Orheenii și Lăpușnenii... Eară plugurile cu boi și stogurile cu pâne de pe la toate târgurile ce avea Duca Vodă pre marginea Nistrului pe de ceea parte, toate în răsipă au purces, de n'au avut nicio parte dintr'acele bucate." [5]

Acest gest dă deasemenea pe față vina colectivă, deși deocamdată a fost atinsă numai o parte din averea domnului.

In mijlocul acestor frământări ni se pare îndoelnică credința boierului Miron Costin, de oarece s'a opus ca Duca Vodă să se retragă în fața pericolului dela nord spre Focșani, cum îl sfătuia Buhuș hatmanul: „ce putere au ei, a

1 Ibid., p. 91. V. și p. 93.
2 Ibid., p. 93.
3 Ibid., p. 64 și 94.
4 Ibid., p. 94.
5 Neculai Costin, op. cit., p. 30.

www.dacoromanica.ro

zis Miron Costin, să vie asupra măriei tale? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moşilor şi strămoşilor."[1] Insuşi Ioan Neculce adaugă apoi la aceasta: „şi cu acest sfat înşălător nu s'a clătit Duca Vodă din Domneşti."[2]

In sensul acestei îndoeli de credinţă vorbeşte apoi faptul că Miron Costin a însoţit pe Petriceicu Vodă în Polonia împreună cu alţi boieri, după ce acest pretendent a văzut că nu poate ţine pentru a doua oară tronul Moldovei.[3]

Duca Vodă, fiind luat prizonier de Leşi, îşi pierde însemnătatea de simbol de colectivitate şi deci puterea de a folosi vina colectivă, cum am constatat, deşi în alte imprejurări, deasemenea la Petru Rareş.

Următorul fapt ne dovedeşte aceasta, Duca Vodă fiind dus, ca prins, în Polonia: „când îl ducea pe drum, îl pusese într'o sanie cu doi cai, unul alb şi unul murg şi cu hamuri de teiu, ca vai de dânsul. Ocări şi sudălmi, de auzia cu urechile. Şi ajungând spre Suceava la un sat, au poftit puţintel lapte să mănânce, iar femeia gazdă i-au răspuns: N'avem lapte să-ţi dăm, că au mâncat Duca Vodă vacile din ţară. De l-ar mânca viermii iadului cei neadormiţi!... Iar Duca Vodă, dacă au auzit aşa, au început a suspinare şi a plângere cu amar."[4]

Ce grele urmări ar fi avut batjocura de a fi dus într'o sanie ca aceea amintită de cronică, ca şi ocările şi sudălmile şi blăstămul de mai sus, dacă Duca Vodă ar fi fost simbol de colectivitate!

Pentru tot răul, pe care-l făcuse societăţii al cărui simbol trebuia să fie şi totuşi n'a fost, găsindu-se în serviciul alteia, străină de ea, i s'a aplicat de către creştini, foştii lui supuşi, pedeapsa ocărei, sudălmei şi a blăstămului.[5] Dar toate aceste sancţiuni nu se pot înfăptui în marea majoritate a cazurilor, fără vina colectivă.

Urmările colective ale blăstămului le constată Ioan Neculcea, cum urmează: „iară doamna Ducăi Vodă văzând

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 95.
2 Ibid.
3 Ibid., p. 102.
4 Ibid., p. 98-99.
5 V. şi p. 87 din Ioan Neculce, op. cit.

www.dacoromanica.ro

așa (adică moartea soțului ei în Polonia), s'au dus cu toată casa ei la Țarigrad. Și așa au început a o apucare datornicii, unii deoparte, alții de alta, cu feluri de feluri de pricini și a o îngrozire și a o închidere și a o jăcuire, carii cum putea agiungând-o osînda creștinilor. Care mai pre urmă au venit și la mai mare osîndă și ocară, că au amăgit-o un Grec, de s'au măritat după dânsul... Iar ea la bătrâneță au rămas și săracă și ocărîtă de voroava oamenilor și cu o casă plină de copii. *Așa au plătit și Damnezeu Ducăi Vodă, precum au făcut și el altora.*" [1]

Pedeapsa o îndură, cum vedem, soția ca și copiii lui, ceeace presupune că ei au fost vinovați alături de Duca Vodă și aceasta în fața lui Dumnezeu.

Cu toată sforțarea lui, Petriceicu Vodă n'a putut sta în Iași mai mult de 15 zile, iar în țară a rămas până în Martie 1684, când apoi s'a retras în Polonia. [2]

O samă de boieri l'au însoțit peste hotar: „Miron Costin vel logofăt și Apostol Catargiul vel comis și Ilie Drăguțescul sardariul și Gavril Smuncilă medelnicer și cu fratele său Gheorghiță și cu alții." [3] Pribegirea acestor boieri nu s'a făcut, cu siguranță, numai din credința ce o datorau lui Petriceicu Vodă, ci și din călcarea aceleași credințe, datorite deasemenea lui Duca Vodă, din grupul căruia făcuse parte cel puțin o parte din boierii amintiți, și îndeosebi Miron Costin, despre care a fost vorba în această privință.

Erau deci vicleni; scapă însă de pedeapsă numai din pricina conflictului între cei doi reprezentanți de colectivitate cu interese contrare, căci dacă n'ar fi fost astfel atunci însuși Petriceicu ar fi trebuit să lovească în cei ce jicnise colectivitatea prin călcarea jurământului de credință și pe care-i avea acum la îndămână.

Teama boierilor pribegi în Polonia s'a menținut în timpul voevodului următor la Tronul Moldovei după Duca, anume a lui Dumitrașcu Cantacuzino (1684-1685), deși cum a intrat în țară a dat de veste că oricine a greșit este iertat:

1 Op. cit. p. 101. V. și Neculai Costin, op. cit., p. 37, unde citim următoarele: „Eară *blăstămul rămâne în urmă în veci de veci netrecuți*, cum vedem și acestui domn astăzi"...

2 Xenopol, op. cit., vol. VII, ed. III, p. 262.

3 Ioan Neculce, op. cit., vol. I, p. 102.

www.dacoromanica.ro

„deci cine depe unde au fost şi au auzit, de prin Ţara Ungurească şi din Ţara Muntenească toţi au venit, fără cât numai Buhuş hatmanul au rămas în Ţara Muntenească. Şi cei dia Ţara Leşească n'au venit; au mai zăbovit şi au venit la domnia lui Cantemir Vodă." [1]

Pe hatmanul Buhuş doria noul domn să-l aibă alături de el şi deaceea a reînoit chemarea făcută lui, ca să se întoarcă în Ţară, ceeace el a refuzat: motivul cel puternic era teama de vina colectivă, redată foarte bine prin aceste rânduri ale cronicarului Ioan Neculce: „dar Buhuş văzând vremile neaşezate în Moldova... n'au vrut să vie." [2] „Vremile neaşezate", adică frământarea colectivităţei, îi puteau uşor pricinui rău lui, chiar dacă n'ar fi avut nici o vină, şi aceasta din pricina fierberei în care se aflau ele.

Se vede însă că hatmanul Buhuş era împotriva lui Dumitraşcu Cantacuzino, în contra căruia uneltea alături de Şerban Vodă, domnul Ţărei Româneşti, acesta având ură pe Dumitraşco de oarece el contribuie la uciderea lui Constandin postelnicul, despre care vorbim în altă parte a acestui studiu.

In adevăr iată ce ne spune Ioan Neculce: „Şerban Vodă fiind domn în Ţara Muntenească, era veri primari cu Dimitraşco Vodă, de pe Cantacuzineşti, şi avea vrajbă şi pismă între dânşii încă de când era tineri, de pre la Grigorie Vodă. Şi tot se pâria la Poartă unul pre altul. Atunce au chiemat Şerban Vodă pe Buhuş hatmanul şi l-au învăţat să meargă la Focşeni şi să se agiungă cu boierii moldoveneşti şi să le zică să fugă la dânsul în Ţara Muntenească, că el le va purta de grijă. Să nu şadă în Moldova, că Dimitraşco Vodă au făcut ferman să-i taie pre toţi boierii din Moldova, zicând că boierii au adus pre Leşi de au luat pre Duca Vodă şi au prădat Bugeacul, şi ţine acel ferman ascuns gata. Deci Buhuş hatmanul pe porunca lui Şerban Vodă s'au dus la Focşeni şi au spus lui Gavriliţă vornicul. Deci Gavriliţă vornicul cum au înţăles, s'au şi rădicat cu feciorii lui şi cu alţi boieri din ţara de gios, cu câţiva, şi au fugit în Ţara Muntenească la Şerban Vodă. Iar Şerban Vodă...

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 103.
2 Ibid., p. 104.

www.dacoromanica.ro

tare s'au bucurat şi au repezit la Poartă arzuri dela boieri cu pâră asupra lui Dimitraşco Vodă." [1]

Motivul pribegirei se sprijină pe vina colectivă, redată de cronicar prin termenii „că boierii au adus pre Leşi de au luat pe Duca şi au prădat Bugeacul", iar urmare era ca să-i taie pre *toţi* boierii din Moldova."

Cum reesă din cele de mai sus Buhuş hatmanul era împotriva lui Dumitraşco Cantacuzino, aşa că dacă acesta ar fi putut afla de acest lucru, atunci ar fi trebuit să ia măsuri împotriva lui şi alor lui, rămaşi în Moldova, confiscându-i moşiile, de pildă. N'am putut găsi nimic cu privire la o astfel de dispoziţie domnească relativ la acest boier.

Această măsură ar fi fost cu atât mai de nevoie faţă de Gavriliţă vornicul şi fiii lui ca şi de ceilalţi boieri fugari, căci ostilitatea acestora era vădită.

Le-a confiscat averile sau cum anume s'a răsbunat colectivitatea jicnită în acest chip? Nu putem da un răspuns precis deşi măsura lui Gavriliţă vornicul care fuge împreună „cu feciorii lui" ni se pare semnificativă pentru vina colectivă. S'ar părea însă că Dumitraşco Cantacuzino a stat cu braţele încrucişate, dacă ţinem în seamă cele ce spune Ioan Neculce, mai departe, în legătură cu pribegirea acestor boieri: „şi cu silinţa şi cheltuiala lui, Şerban au isprăvit să meargă boierii la Obluciţă la Suliman paşa, fiind sarascher acolo, să le ieie samă cu Dimitraşco Vodă, să-i giudece." [2] ...„Deci şi Dimitraşco Vodă despre partea lui au ales boieri de cinste şi de frunte şi i-au trimes acolo la Suleiman paşa, să steie la pâră cu ceilalţi boieri. Şi au şăzut acolo la pâră câteva zile. Şi într'o zi... au îmbrăcat cu caftan de domnie în Moldova pe Cantemir." [3]

De unde până acum, şi anume cu foarte puţine abateri, domnul, simbol de colectivitate, lua măsuri cu dela sine putere, când aceasta era jicnită, acum îl găsim parte într'un proces, al cărui sfârşit îi este defavorabil, pentrucă este înlocuit în domnie de Constantin Cantemir.

Tot acest proces dovedeşte slăbiciunea extremă a co-

1 Ibid., p. 107-108.
2 Ibid., p. 108.
3 Ibid., p. 109.

www.dacoromanica.ro

lectivităţii simbolizate de Dumitraşco Cantacuzin şi totodată, un început serios de raţionalizare, deşi el este, oarecum, în afară de societatea pe care o considerăm aici în legătură cu vina colectivă. Impiedecarea colectivităţei domneşti de a reacţiona, fie chiar de o colectivitate străină, dar în strânsă atârnare de ea, nu înlesneşte mai puţin, cum vedem, procesul de raţionalizare şi deci de vină individuală, domnul fiind mazilit.

La plecarea domnului din Iaşi, colectivitatea moldovenească de atâtea ori jicnită de dânsul, ca unul care reprezenta una străină şi anume grecească, a căutat în mânia ei să lovească în domn şi în Greci folosind ca de obicei vina colectivă. Reacţiunea ei a fost însă slabă, căci i s'a opus colectivitatea turcească reprezentată prin Husain bei, venit să ia pe Dumitraşcu Vodă la Constantinopol.

Iată cum descrie această reacţiune Ioan Neculce: „Şi la purcesul lui Dimitraşco Vodă din Iaşi s'au făcut mari gâlcevi şi calabalâc. Fliondor armaşul şi cu frate-său, Ghiorghiţă Ciudin, cu Mitre căpitanul, cu Mileştii şi cu alţii au burzuluit tot târgul şi slujitorimea asupra Grecilor, tot cu pietre şi cu beţe, de era curtea domnească plină de oameni. Şi pe ziduri sta oameni. Iar Grecii tot în casă şedea lângă Dimitraşco Vodă şi se ascundea carii pe unde putea... Şi oblicind Husain beiu dela gazdă au alergat mai degrabă cu câţiva Turci slujitori ai lui şi au început a batere şi a împrăştiere norodul.“ [1] Iar pe Dumitraşco „noroadele tot îl suduia şi îl hâtcăia şi arunca cu pietre şi cu lemne după dânsul.“ [2]

„Aşijdere la acea gâlceavă prins-au Fliondor armaşul la gazdă pe un Grec anume Mavrodin paharnic şi l'au bătut şi l-au desbrăcat, de l-au lăsat numai cu cămeşa... Şi după ce au venit Cantemir Vodă, iar l-au mai bătut şi l-au surgunit. Iar apoi la Constantin Duca Vodă iar au venit în ţară, de au fost vistiernic mare. Şi mai pe urmă iar l-au prins Antioh Vodă Cantemir şi l-au jăcuit şi l'au pus în ocnă. Şi la Mihai Vodă iar au venit în ţară de au trăit până ce au murit de bătrân.“ [3]

---

1 Ibid., p. 111.
2 Ibid., p. 112.
3 Ibid., p. 112-113.

www.dacoromanica.ro

Cum vedem colectivitatea împiedecată în manifestarea mâniii, în toată deplinătatea ei, se mărgineşte în a arunca cu pietre şi cu beţe şi în a sudui, toate aceste atitudini sprijinindu-se pe vina colectivă, fără îndoială. Aceasta este o fază a procesului. A doua fază constă din încăerări individuale ca de pildă Fliondor-Mavrodin, fără ca ele să fie lipsite de substratul colectiv. Trebue de ţinut în seamă contrazicerile colectivităţii cu privire la acest Mavrodin, ceeace-i semnificativ, precum şi faptul surgunirei lui şi apoi a jăcuirei lui, când averea nu i-a rămas neatinsă, având deci vină colectivă.

Am avut prilejul să constatăm de mai multe ori, cum domnul, fie în calitatea lui de simbol al colectivităţii domnboieri sau al acelei creştine, — generale, cum o numim uneori, — loveşte şi anume colectiv. Uneori însă colectivitatea generală, societatea în întregimea ei, este lovită direct de Dumnezeu, autorul ei, înlăturând deci reprezentantul domnesc, cum am mai observat, şi această lovitură este deasemenea colectivă şi prin urmare se sprijină pe aceeaşi instituţie care ne preocupă aici.

Un exemplu minunat de o astfel de palmă dumnezeească are loc la suirea lui Dumitraşco Cantacuzino pentru a doua oară pe tronul Moldovei: „ci aşa foamete era în Iaşi şi în ţară cât mânca om pe om, şi se vindea. Mulţi s'au dus la robie de bună voie la Turci, carii aducând pâne aice în Iaşi de vândut, şi întorcându-se strângea copiii, fete şi oameni căsaşi sărăcime, mergând la Bugeag acolo se istovia la robie. *Acea urgie era a lui Dumnezeu pre acest pământ pentru păcatele noastre.*“ [1]

...„Că în Iaşi au amăgit un ţigan pre o fată săracă şi au băgat-o într'o pivniţă pustie, şi acolo au ucis-o şi au tăeat dintrânsa de au fript şi au mâncat, pre carele l'au şi prins Dumitraşco Vodă, spuind drept nu i-au făcut nimică, şi pre multe locuri s'au înţeles aşa. Apoi murind mulţi oameni de foame, ca de ciumă zăcând pe uliţe, deaceea se învăţase lupii de mânca acele trupuri moarte, neputându-i birui cu îngroparea pre toţi morţii. Dintru carii mai pre

1 Neculai Costin, op. cit., p. 57.

www.dacoromanica.ro

urmă se învăţase lupii de apuca şi oamenii vii în multă vreme, femei şi copii mici, de-i mânca din mijlocul târgului, şi prin sate pe la ţară, dând năvală şi asupra a oameni mari de-i smintia: aşa au ţinut *mânia lui Dumnezeu câtăva vreme.*" [1]

Cronicarul Ioan Neculce dă o descriere tot aşa de plastică a acestui prăpăd deşi el nu-l priveşte ca un gest dumnezeesc, individualismul fiind la el mai puternic de cât la Neculai Costin: ...„era mare foamete. Că fusese ţara toată bejănită... Era oamenii tot leşinaţi şi morţi pe drumuri şi pe uliţe, cât se mânca om pe om. Şi podgheazuri din Ţara Leşească totdeauna se slobozia de strica şi prădă. Tălhărit mult era... Peste Prut păzia joimirii drumul Cameniţii, de jăcuia, şi Tătarii încă făcea mari gâlcevi pentru prada lor... Oamenii în târg în Iaşi încă ardea curţile boierilor şi ogrăzile, şi a altora, de arsăse târgul mai giumătate, că nu era cine să aducă lemne..." [2]

In timpul lui Constantin Cantemir aflăm că vreo câţiva boieri moldoveni se găseau pribegi în Ţara Românească „de frica" domnului. [3]

N'am putut afla cine au fost aceşti boieri şi nici ce măsură a luat domnul mâniat pe ei. Nimic nu ne împiedică să presupunem ca probabilă însă funcţionarea vinei colective, mai ales că boierii amintiţi voiau schimbarea lui Cantemir, înlesnind, în felul acesta, planurile domnului muntean Şerban Vodă, după cele ce istoriseşte Ioan Neculce: „strânsu-i-au pre toţi la dânsul la sfat la Bucureşti şi au ales pre Ilie Drăguţăscu să-l facă domn în Moldova." [4]

De altfel instituţia noastră a fost folosită de către Cantemir întâi ca o ameninţare, iar apoi de fapt în alte împrejurări în legătură cu vicleniréa eventuală a colectivităţei domneşti, cum vom vedea îndată.

In politică Constantin Cantemir avea, la un moment dat, să aleagă între Poloni şi Nemţi. De partea Polonilor

---

1 Ibid., p. 39.
2 Ioan Neculce, op. cit. p. 103-104. V. şi Costandin Căpitanul, Istoriile Domnilor Ţării Rumâneşti în Mag. ist. vol. II, p. 50.
3 Ioan Neculce, op. cit., p. 127.
4 Ibid.

www.dacoromanica.ro

erau Costineştii, care totuşi cunoştiau sfătuirile secrete ale domnului cu Nemţii.

Iată ce ne spune istoria cu acest prilej: „gospodarul obligase a jura păzirea tainei negocierilor cu Nemţii pe ilustrul Miron mare căncelar al ţărei, ce împreună cu toată familia lui şi marele general al Moldovei, rudenia sa Velicico hatmanul ...păreau foarte înclinaţi către interesele Poloniei; domnul nu putu să-l oblige a subsemna tratatul de cât după ce l-au ameninţat în mai multe rânduri că-i *va tăia capul lui şi familiei lui...*" [1]

Când a fost Constantin Cantemir în al şaptelea an al domniei lui „mai înainte de ce au mers la Soroca, strinsus'au toţi feciorii lui Gavriliţă şi cu alţi boieri mulţi de ţara de jos la nunta lui Ioan Păladi, la Băcani din sus de Bârlad. Şi acolo au fost şi vornicul Velicico, fiind cumnat lui Paladi. Şi strângându-se acolo la acea nuntă, au sfătuit şi s'au giurat cu toţii, ei în de ei, să fugă în Ţara Muntenească la Brâncovanu Vodă, să le dea agiutor de cheltuială, să meargă la Poartă să pârească pe Cantemir Vodă, să-l scoată din domnie, să rădice domn dintre dânşii pe Velicico vornicul...

Deci Cantemir Vodă, cum au înţăles acel sfat a boierilor, din Ilie Frige-vacă, au şi repezit într'o noapte boierenaşi de ai lui şi cu slujitori, să-i prindă pre toţi pre acia. Deci unii au scăpat în Ţara Muntenească, iar pre carii i-au prins, i-au dus la Iaşi. Şi pre Velicico vornicul... în grabă Cantemir Vodă în mânie l-au bătut cu buzduganul şi l'au închis în beciu." [2]

Foarte semnificative ni-se par vorbele spuse domnului de către cei deaproape de el în urma acestui fapt: „de vreme ce te-ai grăbit de l'ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzăşte de-l omoară, că de va scăpa viu, mâne, poimâne el ne va omorî pre *toţi*." [3]

Dacă ar fi scăpat din mâna domnului, atunci Velicico vornicul ar fi folosit vina colectivă, la care se aşteptau toţi, pentru jicnirea adusă lui *numai* de Constantin Cante-

1 Arh. ist. I, 2, p. 15, a. Xenopol, op. cit. vol. VII, ed. III, p. 271.
2 Ioan Neculce, op. cit. p. 136-137.
3 Ibid. p. 137.

www.dacoromanica.ro

mir. Dar această presupusă urmare n'a mai avut loc căci domnul „încă îndată au ascultat şi l-au scos noaptea, de i-au tăiat capul dinaintea porţii.“ [1]

Am văzut cum grupul domn-boieri se aşteptau la folosirea instituţiei noastre, dacă Velicico ar fi scăpat cu viaţă; dar pentru a se mântui de orice teamă el foloseşte aceeaşi armă, cum se vede din îndemnul dat domnului de boierii lui credincioşi; „acum, de vreme că ai omorît pe Velicico, trimete de prinde şi pre frate-său Miron logofătul, de-l omoară. *Ori vinovat, ori nevinovat, să nu scape, că apoi încă a hi mai rău şi de tine şi de noi.*“ [2]

Ioan Neculce pune din nou în colectivitatea domnească pe primul plan vina individuală, ca apoi să treacă imediat la vina colectivă: „ori vinovat, ori nevinovat“. Se oglindesc din nou cele două procese, care ne preocupă, cu întâitatea individualismului, dar în întregimea lui fenomenul are din nou înfăţişarea de ceva mixt, transitoriu, deşi aceasta este complect trecător, cum se va vedea din loviturile destul de ample ale colectivităţii înfuriate.

După îndemnul amintit al boierilor urmează actul al doilea al acestui proces: „Deci Cantemir Vodă nu şi-au socotit viaţa lui, că era trecut cu bătrâneţile... ce s'au potrivit neprietenilor şi nu şi-au cruţat sufletul său. Ce ca un tiran au trimes pe Macri vătavul de păhărnicci cu slujitori din Roman, de l-au luat de acolo, dela casa lui, dela Bărboşi, de l-au dus până în Roman şi i-au tăiat capul.“ [3]

Dar totul nu se sfârşeşte aici, căci pedeapsa, deşi nu cu aceeaşi asprime, se întinde mai departe, numărul celor vinovaţi luând proporţii destul de mari: „iară pe Vasile vornicul, feciorul lui Gavriliţă, şi pe frate-său Solomon, şi pe frate-său Costachi, şi pe Ghiorghiţă Mitre, şi pe Dediul spătar arbanaş, şi pe tustrei feciorii lui Miron logofătul, pre toţi pre aceştii i-au prins şi i-au închis, pre unii în turn la

1 Ibid., p. 137.
2 Ibid.
3 Ibid. p. 137-138; v. şi Neculai Costin, op. cit., p. 43, unde citim următoarele: „la veleatul 1691 (7200) în luna Dechemvrie în domnia sa, Cantemir Vodă tăiat-au pre Miron Costin ce au fost logofăt mare şi pre frate-său Velicico ce au fost vornic mare, dându-le vină că s'au rădicat pre domnia asupra lui.“

www.dacoromanica.ro

curtea domnească, pre unii la siimeni, pre alţii prin beciuri. Şi pe Nicolai feciorul lui Miron logofătul, mergând să se însoare la Ţarigrad, l-au întors dela Bârlad, de l-au închis şi pe dânsul. Iară Lupu, feciorul lui Gavriliţă, şi Constantin păharnicul Lambrino, şi cumnatu-său Ivaşcu, şi Antioh Jora şi Bujoreneştii şi alţi din Bujoreneşti au scăpat în Ţara Munteneasc㠍 la Brâncovanul Vodă, şi de acolo... s'au dus la Udriiu la Poartă, să pârească pe Cantemir Vodă...

Iar Cantemir Vodă, după ce au înţeles, au repezit şi el pe Bogdan hatmanul şi pe Iordache Ruset visternicul cu alţi boieri mulţi de ţară, de s'au pârît cu toţii la divan. Şi i-au dat pe toţi de grumazi, de i-au pus în obezi şi i-au dus la Cantemir Vodă în Iaşi. Deci Cantemir Vodă, după ce i-au adus, i-au pus la închisoare. Şi nu i-au omorît, că au poruncit Poarta să nu-i omoare... Ce au pus bani pe toţi, să-i întoarcă cheltuiala dela Poartă... Şi după ce şi-au plinit banii, i-au dat pe chizăşie şi i-au slobozit. Deci carii au avut putinţă şi prieteni, mai curând au dat, şi i-au slobozit, iar carii au fost mai neputincioşi, au şezut mult închişi, şi pre unii i-au şi bătut până şi-au plătit banii. Iar feciorilor lui Miron logofătul nu le-au luat nimică şi i-au dat pe chizăşie şi i-au slobozit...

...După aceea Cantemir Vodă au stricat logodna cu Pătraşco cămăraşul, feciorul lui Miron..." [1]

Colectivitatea înfuriată desigur că ar fi omorît pe boierii, care, fugind la Turci, au pârît pe Cantemir, cum ne spune cronicarul, dacă nu ar fi fost opoziţia colectivităţii turceşti, care a dat poruncă „să nu-i omoare".

In schimb domnul i-a stors de avere, pretextând că aşa îşi întoarce „cheltuiala dela Poartă". In felul acesta avem o confiscare acoperită, căci dacă li-s'au luat bani şi nu moşiile, apoi aceste moşii trebuie să fi fost vândute sau amanetate, fără să uităm că măsura banilor impuşi boierilor trădători de Cantemir a fost deasemenea opera colectivităţii înfuriate, iar nu a unui raţionament complect obiectiv.

Atragem apoi atenţia asupra următoarei relatări a lui

1 Ioan Neculce, op. cit. p. 139-140.

www.dacoromanica.ro

Ioan Neculce: „iar feciorilor lui Miron logofătul nu le-au luat nimică". N'au trebuit să dea nici pungi de bani şi nu li-s'au confiscat nici moşiile, cum ne-am fi aşteptat, aşa că avem din nou o trezire a colectivităţii, sau, cu alţi termeni, o mărginire a ei, fără să putem preciza forţa colectivă care săvârşeşte aceasta, şi deci o înfăţişare individualistă a procesului de mai sus.

Singurul lucru de care vrea să fie sigură colectivitatea, cu privire la urmaşii lui Miron Costin, este împiedicarea acestora de a o periclita în viitor şi de aceea „i-au dat pe chizăşie şi i-au slobozit".

Se pare, în sfârşit, că logodna lui Patraşco cămăraşul, fiul lui Miron Costin, cu fiica lui Constantin Cantemir n'a exercitat nicio influenţă asupra manifestărilor colectivităţii înfuriate, ceeace ar dovedi vigoarea ei, care reesă deasemenea din desfacerea logodnei, Cantemir jicnind în felul acesta, ori cât ar fi fost de trecător, pe propria lui fiică, crescând cu încă unul numărul celor nevinovaţi pentru noi.

Nu ni se par lipsite de interes cele ce s'au petrecut cu unul din vinovaţii colectivităţii domneşti: „din toţi boierii rămăsese Dediul spătar Arbănaşul închis în turnul clopotniţei la Triisfetitele. Şi-l pusese zece pungi de bani şi nu avea cu ce plini, că era un om mai scăpătat. Şi poate avea şi pismă pre dânsul, că-l scosăse în două rânduri să-i taie capul. Deci el într'o noapte au îmbătat pre siimeni, pe străjării ce-l păzia, şi s'au slobozit cu o frânghie pe o fereastră din turn până gios. Şi au apucat de au încălecat pre cal, şi cu doi feciori, şi au fugit. Dar Cantemir Vodă, a doua zi, dacă au oblicit că au scăpat, au poroncit să nu-l mai caute nimea, nici să-l mai gonească, zicând că de vreme ce au apucat de au încălecat pre cal, nu este nime harnic să-i stea împotrivă sau să-l prindă pre om pre acela. Că-l ştia ce viteaz bun este, că au fost cu dânsul la răsboi... Nu era alt om în ţară ca dânsul harnic şi viteaz pre acea vreme. Şi n'au zăbovit prea mult şi şi-au făcut pace, şi au venit în ţară şi l-au iertat Cantemir Vodă."[1]

Reapare, cum se vede, procesul individualist în colec-

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 140.

www.dacoromanica.ro

tivitatea domnească, căci de două ori Dediu spătarul a fost dus să i se taie capul şi tot de atâtea ori colectivitatea mâniată s'a oprit. Vedea în el un nevinovat şi dacă a fost aşa, ne întrebăm din ce pricină? S'a opus, poate, personalitatea acestui boier, care, pe vremuri, luptase alături de actualul simbol de colectivitate şi încă în chip deosebit? Probabilitatea nu-i exclusă, mai ales că cronicarul spune că „nu era alt om în ţară ca dânsul harnic şi viteaz pre acea vreme."

In această ipoteză, am avea înaintea ochilor un fapt foarte caracteristic pentru vremurile care vin, în care simpatia pentru om din cauza însuşirilor lui curat personale se pune deacurmezişul colectivităţii înfuriate, constrângând-o să gândească şi în felul acesta să reducă, fie enorm de mult, raza exploziilor sale, fie chiar să împiedece aceste explozii.

Sfârşitul semnificativ al procesului de mai sus este redat de cronicar, prin rândurile acestea: Dediu spătarul fugar peste hotar „n'au zăbovit prea mult şi ş'au făcut pace şi au venit în ţară şi l-au iertat Cantemir Vodă."

După cum se vede din spusele lui Ioan Neculce, domnul n'a încetat a bănui pe fiii lui Miron Costin şi odată cu ei şi pe alţi boieri, deşi aceştia n'au fost, se pare, amestecaţi în complotul amintit mai sus. Această teamă a colectivităţii se manifestă prin dări excesive, ceeace i-a făcut să se gândească la pribegire: „într'acea vreme coborît-au tustrei feciorii lui Miron logofătul şi cu Vasilaşco spătarul Cantacuzino şi cu frate-său Ilie şi cu Dimitraşco Ursachi, să fugă din ţară de grele dăjdi şi *prepusurt,* că nu mai putea birui de răul lui Iordachi visternicul. Că se învăţase Iordachi de le tot cumpăra odoarele şi satele fără preţ, că-i tot îngreuia cu dăjdiile. Iar Cantemir Vodă oblicind că vor să fugă, trimes-au steaguri de slujitori, să-i prinză. Deci feciorii lui Miron logofătul au prins de veste şi au scăpat la comendantul de Cetatea Neamţului, iar pe ceilalţi boieri, neavând veste, i-au prins lefecii şi le-au jăcuit casele şi i-au pus în here şi i-au pornit la Iaşi. Şi când au agiuns în valea Leţcanilor, i-au şi întâmpinat vestea — norocul lor — că au murit Cantemir Vodă, şi i-au slobozit din here." [1]

1 Op. cit., p. 142.

www.dacoromanica.ro

Imprejurarea morţei domnului a oprit vina colectivă cu privire la cei trei fii ai lui Miron Costin, după cum acelaşi lucru s'a întâmplat cu restul boierilor prinşi, deşi la ei ea şi fusese pusă în funcţiune, cum se vede din purtarea lefegiilor, care „le-au jăcuit casele."

Cu acest domn ni se prezintă din nou prilejul ca să vedem ce deosebire este între om şi omul simbol de colectivitate, sau şi mai precis între boier şi boierul simbol de colectivitate: Cantemir pe când era boier a avut neplăcerea ca soţia lui să nu moştenească moşia Ceucani dela vărul ei Eremia, ci o altă rudă a acestuia anume Enache clucerul tatul lui Ilie Ţifescu.[1]

Neplăcerea aceasta, cu nici un fel de urmări, câtă vreme Cantemir nu era domn, a luat proporţii îngrijorătoare, de îndată ce acesta a ajuns simbol de colectivitate.

Loviturile le dă ginerele lui Constantin Cantemir, Lupu Bogdan hatmanul, şi le primeşte Ilie Ţifescu fiul lui Enache, moştenitorul pomenitei moşii. Iată ce spune Iliaşi într'un zapis în legătură cu vânzarea silită a Ceucanilor ca şi a Divitenilor şi Batineştilor, când a fost întrebat de boieri dacă îi este „cu voie vânzarea": „drept să vă spui că mi se face mare silă, că nu mi-s vânzătoare, nici bani n'am luat nici alte amestecuri cu Bogdan hatmanul n'am, făr cât spăimântându-mă că *mi se va pustii casa,* am făcut acel zapis de vânzare."[2]

Intr'un alt zapis din timpul lui Constantin Duca Vodă este vorba de aceiaşi vină colectivă: aice se pomeneşte de Bogdan care a pus la cale cu socrul său să-l facă „pe Ilie Enache vistier al doilea *ca să-l sărăcească şi să-i stingă casa.*"[3] Aşa că în cele din urmă a trebuit să-i dea moşiile cu gândul ca apoi, când împrejurările vor fi mai favorabile să-i fie întoarse prin judecată.[4]

---

1 I. Tanoviceanu, Marele spătar Ilie Ţifescu, p. 7.

2 Ibid., p. 7-8.

3 Era obiceiu dela o vreme, ca boierul, însărcinat cu strângerea dărilor, să le plătească el, dacă nu le putea scoate dela contribuabili. E un fenomen de vină colectivă, de care ne ocupăm în altă parte a lucrărei de faţă. V. § 21. Pentru a-şi masca loviturile, colectivitatea punea într'o astfel de poziţie pe anumiţi boieri, cum se vede, sigură fiind că nu vor putea realiza suma, cuvenită prin dări ţara fiind complect pustiită, mai ales în acest timp şi prin urmare îşi înfăptuia intenţia ei de a-i sărăci şi a le stânge neamul.

4 Ioan Tanoviceanu, op. cit., p. 8.

www.dacoromanica.ro

Omorîrea celor doi boieri de seamă a lui Miron şi a fratelui său Costin n'a rămas fără răsunet în colectivitatea generală, cum este înclinat să creadă I. Tanoviceanu, ţinând în seamă îndemnul şi constatările lui Ioan Neculce cu privire la cei ce pârăsc: „bine ar fi fraţilor să nu vă îndemnaţi a pârîre pe oameni, măcar vinovaţi de ar fi... că osânda nu se iartă, nici trece pe om.“[1]

Dumnezeu, reprezentantul acestei colectivităţi, l-a lovit atât pe trădătorul Ilie Ţifescu cât şi pe neamul lui, ba încă însăşi mânăstirea zidită de el, Răchitoasa, sufere urmările, atât prin înfăţişarea ei de acum, caşi prin nenorociţii, pe care-i adăposteşte.

„Astfel s'a stins casa şi neamul lui Ilie Ţifescu, spune Tanoviceanu, boierul trădător, care a pricinuit moartea lui Miron şi Velişco Costin. Din această casă, odinioară avută şi fericită, n'a rămas decât înfierarea de trădător, dată de cronicari, şi o poreclă de batjocură Ilie Frige-Vacă dată de popor. *Mânăstirea însăşi,* această fecioară a lui Ilie Ţifescu, *pare că a fost ursită la o tristă soartă;* zidurile sale, astăzi ruinate, pricinuesc jalea celui care le vede, tot atât ca şi nenorociţii cari le locuesc.“[2]

N'am fi complecţi dacă n'am spune că şirul celor vinovaţi, în urma uciderei celor doi fraţi Costineşti, nu s'a isprăvit.

Inadevăr după moartea lui Constantin Cantemir, ajunge Constantin Duca simbolul colectivităţii moldoveneşti. Noua colectivitate se prezintă deosebită de cea precedentă în ce priveşte structura ei: „şi viind (Duca) la scaunul domnesc, pus-au boieri pre toţi Gavrileştii şi pre toţi Mironeştii şi pre alţi dintr'alte neamuri, mai mult tineri decât bătrâni.“[3]

In această făptură, colectivitatea loveşte în acei boieri, cari intrase în grupul precedent, însuşindu-şi ca ale ei suferinţele îndurate de Mironeşti, Gavrileşti etc., deşi ea în această calitate nu fusese cu nimic jicnită de acei pe care

1 Ibid., p. 29.
2 Ibid., p. 28-29.
3 Ioan Neculce, op. cit., p. 148. V. şi Istoria Ţerei Româneşti dela anul 1689 încoace, continuată de un anonimu, în Mag. ist. vol. V, p. 148, unde sunt pomeniţi alături de aceşti boieri încă alţi doi şi anume Moisi serdariulu şi Manole sulgeariulu.

www.dacoromanica.ro

îi priveşte acum ca vinovaţi şi pe care-i pedepseşte, cum vom vedea îndată.

Dar mai mult, luând această poziţie lucrează împotriva ei însăşi, căci loveşte tocmai în aceia, care la rândul lor, pedepsise pentru trădare, cum ştim.

Aceasta-i un nou semn de profundă slăbiciune al colectivităţii, care a ajuns mijloc pentru satisfacerea unor interese particulare; din nou avem impresia că ne aflăm în faţa a două grupe între care are loc vendeta, domnul fiind în fruntea acelui grup, care exercită reacţiunea.

Doi boieri îndeosebi primesc loviturile şi anume Bogdan hatmanul, ginerele fostului voevod Constantin Cantemir, şi Iordachi Rusăt visternicul. Dacă ei, personal, nu ş'au pierdut viaţa, apoi aceasta se datoreşte pribegirii lor în Ţara Leşească.[1]

In schimb cei din ai lor care au rămas în ţară au avut de îndurat suferinţi cumplite: „aşijdere au trimes la casele boierilor celor fugiţi, anume a lui Bogdan... şi a lui Iordachi Rusăt... de i-au luat tot ce au găsit. Şi le adusără şi giupânesele în Iaşi şi le prindea vătavii, de-i muncia. Şi femeile şi fetele, slujnicile din casă, le bătea, să spuie bani şi odoare şi haine mistuite şi bucate ce avusese. Şi se aflară multe mistuite şi ascunse prin ţară pe la prieteni, după cum este obiceiul celui fugar a ascundere, şi luară tot ce găsiră. Şi pe urmă le făcură pe giupânesele lor surgune la Focşeni şi dela Focşeni le-au dus cu căruţe şi cai răi şi cu podvozi prin munţi, până în Hangu, şi le-au trecut la Neamţ în cetate, la boierii lor, cu bogată lipsă şi nevoie. Işi râsă, după cum îi venia la minte... Osândă pe casele lor pentru vârsarea sângelui lui Miron şi a lui Velicico, ce făcuseră Cantemir Vodă cu sfatul acestor doi boieri pribegi."[2]

Din acest citat reesă din nou că averea celor pribegi se confiscă de colectivitatea domnească; mai mult încă cro-

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 145.

2 Ibid., p. 149, v. şi p. 163. V. deasemenea Istoria Ţerei Româneşti dela anulu 1689 încoace, continuată de un anonimu, în Mag. ist. vol. V, p. 130, unde citim următoarele: „însă averea lui Cantemiru Vodă şi a boiariloru lui o cerca în totu feliu, şi unde o găsia o lua, şi bucatele loru le vindea. Jupânesele boiariloru încă au fostu la vadu, care obiceiu în Ţeara Moldovei n'au mai fostu ca să se învăluiască jupânesele boiariloru pribegi cu închisori şi cu altele"...

www.dacoromanica.ro

nicarul dă pe față generalitatea acestui procedeu când afirmă că multe lucruri de ale celor doi pribegi se găsiră „mistuite și ascunse prin țară pe la prieteni, *după cum este obiceiul celui fugar a ascundere*". Dacă ar fi avut siguranța că averea lui va rămânea neatinsă, atunci pribeagul n'ar fi recurs la acest procedeu. Dar suntem încă departe de o astfel de societate.

Cu toate acestea se pare că confiscarea nu cuprindea și moșiile acestor pribegi, despre ele nu spune nimic Ioan Neculce și nu pomenesc nici alte isvoare, care ne-au putut sta la îndămână decât în chip vag. E dimpotrivă mereu vorba de averea mobilă a celor fugiți din țară, cum vedem din citatul de față și cum e vorba la același cronicar cu un alt prilej: „ce Constantin Vodă fiind tânăr și neștiind rândul, îl bucura Lupul feciorul lui Gavriliță. Ca un bezmetic ce era la minte, zicea că... sânt mulțime de *bucate* a boierilor pribegi, a lui Bogdan și a lui Iordachi, are de unde scoate să plătească datoria ce făcea." [1]

In fața acestui fapt suntem înclinați să presupunem că se produsese în chip temeinic o scădere în intensitatea colectivității, și de aceea nu mai era așa de pustiitoare ca în trecut. Se pare că ne găsim în fața unei forme deghizate a principiului că moșiile nu-s vinovate de fapta stăpânului lor.

In afară de această restrângere, vina colectivă este folosită față de soțiile celor fugari cași față de servitori; toți sufăr și deci toți sunt vinovați, cum recunoaște însuși cronicarul când afirmă: „Osândă pe *casele lor* pentru vărsarea sângelui lui Miron și a lui Velicico".

Dar Duca Vodă nu se mulțumește cu atât, ci vrea să loviască deasemenea pe fiii lui Constantin Cantemir cași pe boierii Cupărești, cu toții fiind în capitala Turciei, și iată cum: „și... scrisă Constantin Duca Vodă la Poartă că au trimes Bogdan și Iordachi podgheaz din Țara Leșească, de și-au luat giupânesele și au făcut mare stricăciune țării, pentru ca să strice pe copiii lui Cantemir Vodă Turcii și pe Cupărești." [2]

In sfârșit boierinașii făcuți de Constantin Vodă au avut

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 147. V. și nota 2 de pe pagina precedentă.
2 Ibid.

www.dacoromanica.ro

deasemenea de îndurat, cum ni-se spune: „și începură a-i batere și a-i închidere prin temnițe și pe la siimeni. Și-i sărăciră, de rămaseră, precum le-au fost postrigul, mojici. Iar unii dintre acele bătăi au și nebunit, de au rămas nebuni.“ [1]

Constantin Duca fiind plin de datorii a trebuit să pună dări nouă pe țară, ceeace a nemulțumit pe toți sau, cu alte cuvinte, colectivitatea generală; aceasta a reacționat cu mijloacele ei împotriva domnului, folosindu-se de vina colectivă: „și dintr'acel ceas ce au scos văcăritul, se și cunoscu că nu va lungi cu domnia, nici va pricopsi casa lor, de lacrimile cele multe a săracilor. Și în scurtă vreme agiunsă blăstămul mai degrab pe Dimitrașco Ciaușul vel logofăt, fiind sfetnic, că-i scurtă Dumnezeu viața, că muri cumu-i mai rău, în dubu, frențit. Și i se istovi și casa lui și trii feciori ce au avut. Se stinsă pomenirea lui cu sunet și moșiile lui căzură la mâni străine... Că lacrimile săracilor nici soarele nici vântul nu le poate usca.“ [2]

Se vede limpede cât de departe este însuși Dumnezeu de judecata obiectivă, care stăpânește anumite societăți în evoluția lor. Dar în această formă de societate nici nu poate fi altfel, căci doar el este deasemenea condiționat de dânsa.

Intre 1696-1700 domnește în Moldova Antioh Cantemir; cum se suie pe tron se produce reacțiunea din partea celor care o suferise până acum, căci odată cu schimbarea simbolului colectivității se schimbă însăși structura grupului: în jurul lui Antioh se grupează hatmanul Bogdan, Iordache Ruset, etc.

In fața primejdiei „boierii lui Constantin Duca Vodă... au fugit în Țara Muntenească... Și au fugit anume Nicolai Costin hatmanul și frate-său Ioniță sardarul, și frate-său Pătrașco logofătul al treile, și Vasilașco Cantacuzino vel spătar, și alții mulți mai pe gios. Și mai pe urmă, după ce au venit și Antioh Vodă, au fugit și hatmanul Antioh și Mavrodin, de se făcuse o ceată mare în Țara Muntenească de boieri din Moldova, de au șezut vro patru ani în Țara Mun-

1 Ibid. p. 148-149, v. și p. 166.
3 Ibid., p. 151-152.

www.dacoromanica.ro

tenească în zilele lui Antioh Vodă, de făcea multe mestecături la Poartă şi cheltuială ţării.“ [1]

Boierii fugari ş'au scăpat, în felul acesta, viaţa, dar nu şi averea, care ar fi trebuit să aibă aceeaşi soartă caşi a grupului lui Constantin Cantemir, despre care a fost vorba.

Isvoarele pe care le-am putut consulta nu pomenesc de jaful, care a avut loc supt Constantin Duca, în ce priveşte pe boierii pribegi; cu toate acestea presupunerea noastră nu-i complect lipsită de probabilitate, dacă ţinem în seamă următoarea relatare a lui Ioan Neculce: „şi din rămăşiţele ce au găsit dela Duca Vodă în ţară strângându-le Bogdan şi Iordachi, şi-au mai întors oarece din paguba ce i-au jăcuit Duca Vodă.“ [2]

Dar nu ni se pare exclusă deasemenea probabilitatea ca gestul colectivităţii să se fi mărginit la ceeace ne spune cronicarul, dată fiind evoluţia vinei spre individualism.

In cele din urmă boierii fugari din Muntenia se întorc în Moldova, unde „şi-au plecat capetele lui Antioh Vodă... şi... i-au priimit cu dragoste şi-i ţinea la mare cinste... Numai ce au rămas, în Ţara Muntenească, Nicolai Costin hatmanul, că era cumnat cu Constantin Duca Vodă şi Mavrodin visternicul, că era Grec, nu avea la ce veni...“ [3]

Mânia, care durase supt trei domni dearândul, potolindu-se, Antioh Cantemir a ertat pe boierii pribegi şi aceasta cu atât mai uşor deoarece el înfăţişa colectivitatea care lovise pentru încercarea de trădare a Costineştilor.

Teama de vina colectivă nu dispăruse însă complect în grupul opus, cum se vede din ultimele rânduri ale citatului de mai sus: „numai ce au rămas în Ţara Muntenească Nicolai Costin hatmanul, că era cumnat cu Constantin Duca Vodă şi Mavrodin visternicul, că era Grec, nu avea la ce veni.“

S'ar părea din spusele lui Ioan Neculce că Mavrodin nu s'a întors, fiindcă n'avea legături în Moldova; cum am

1 Ibid., p. 162. V. şi Istoria Ţerei Româneşti de la anulu 1689 încoace, continuată de un anonimu, ibid., p. 150, unde ni se spun următoarele: „boiarii din Ţeara Moldovei au pribegitu în Ţeara Muntenească, carii era rude cu Costandinu Vodă Duca şi necredincioşi lui Antiohie Vodă Cantemiru. Unii era feciorii lui Miron logofătulu... alţii era Antiochie hatmanulu, Predu armaşiulu...“

2 Ioan Neculce, op. cit., p. 165-166.

3 Ibid. p. 186-187.

www.dacoromanica.ro

mai arătat, accentuăm din nou că aceeaşi teamă de vina colectivă l'a oprit pe acesta ca şi pe Neculai Costin.

Ne întoarcem la colectivitatea muntenească, pe care am urmărit-o în manifestările ei până la sfârşitul domniei lui Leon Voevodul, spre a cerceta mai departe înfăţişarea vinei colective.

Imprejurările, în care Matei Basarab ajunge la tron, sunt demne de luat în consideraţie: Incă de pe când domnea Leon Tomşa, o parte din boieri se răsvrătise, căutând să pună domn în locul lui pe conducătorul lor pe Matei aga, Matei Basarab de mai târziu.[1] Această rocoşire a boierilor nu poate fi privită ca un act de trădare faţă de Leon Tomşa. Viclean era tocmai acest voevod pentrucă lucra mereu la schimbarea structurei grupului domn-boieri înlocuind pe aceştia din urmă cu elemente greceşti, sau, cum ne spune istoria, era animat de „marea favorizare a Grecilor."[2]

Cu toate acestea, Leon Tomşa nu era mai puţin simbol de colectivitate şi deci în măsură de a lovi cu ajutorul instituţiei, pe care o considerăm aici, pe boierii pribegi al căror număr era foarte însemnat cum ne arată istoria: „văzând boierii că lucru merge spre rău, s'au sfătuit, mai vârtos boierimea de peste Olt, anume Matei aga din Brancoveni, Aslan vornicul, Ghergan spatarul, Barbu spătarul Brădescu, Mihai spatarul Coţofanu, Dumitru sulgerul Filişanu, Mitrea vistierul şi alţii de au fugit cu toţii în Ardeal..." Mai departe, au pribegit: „fratele lui Brădescu, Mihail Clucerul,... Barbu dela Poiana feciorul Izerului,... Barbu dela Frăteşti, feciorul lui Malcociu şi alţi mulţi..."[3]

Nu putem preciza cum s'a exercitat reacţiunea domnului împotriva acestui act de ostilitate al boierilor: ar fi trebuit să li se confişte moşiile, de pildă, fără să mai menţionăm multe alte neajunsuri făcute rudelor, rămase în urma lor.

Boierii amintiţi au mers până la capăt împotriva lui Leon Tomşa şi, în ciocnirea avută la 21 August 1631 cu oştile lui, ei au fost învinşi. Suntem din nou martori la rava-

1 Xenopol, op. cit. vol. VI, ed. III, p. 45.
2 Ibid.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

giile colectivității înfuriate, cum am observat după lupta dela Cornu lui Sas, deşi aici pustiirea este mai puţin acerbă ca atunci: „prins'au pe Preda Brâncoveanul, nepotul lui Matei aga şi pe Radul Logofătul dela Dealu şi ş'au răscumpărat viaţa cu bani dela Leon Vodă.“ [1] „Tăiat-au şi pe Adam banul acolo în tabără, şi pe Preda Floricicoiul din satul Greci, şi au înţăpat pe Nusă armaşul.“ [2]

După cum vedem, se face o categorisire în rândul prizonierilor: unii dintre ei îşi răscumpără viaţa cu bani, alţii sunt decapitaţi, iar Nusă armaşul este tras în ţapă. Intr'un timp aşa de scurt constatăm înfăţişări deosebite la colectivitatea reprezentată de domn în preajma boierilor vinovaţi cu toţii de acelaşi lucru.

Când Preda Brâncoveanul şi Radu logofătul îşi plătesc cu bani fapta lor, aşa de gravă, avem o dovadă de slăbiciunea vădită a colectivităţii şi deci de îndrumarea ei spre individualism. Ce anume colectivitate i se opune pentru a o aduce în aşa grad de slăbiciune, nu putem spune în chip precis: poate grupul din care făceau parte boierii amendaţi sau poate o altă colectivitate. Nu-i exclusă deasemenea posibilitatea ca interesele lui Leon Tomşa, ca fiinţă biologică, să fi tras greu în cumpănă. Toate aceste suposiţii însă duc în aceeaşi direcţie.

Când consideraţiile presupuse au dispărut din colectivitate, atunci ea ş'a luat o altă înfăţişare: omoară pe vinovaţi şi, adăugăm noi, trebue să li se fi confiscat deasemenea averile, deşi n'am găsit ştiri.

In acest proces colectivitatea se găseşte pe drumul ei obişnuit şi anume într'un stadiu de evoluţie pe care l'am semnalat de atâtea ori până acum. Nu se poate tăgădui că-i lipsită complect de frână, adică de opoziţia unei alte colectivităţi, de pildă, cea religioasă, în acest ipostas al ei, căci altfel isprăvile ar fi mult mai întinse şi mai adânci.

Insfârşit un stadiu mai primitiv al colectivităţii se vădeşte prin *tragerea în ţapă* a armaşului Nusă; nu ni se pare deloc exclusă confiscarea averilor lui şi deci o lărgire a durerilor,

1 Xenopol, op. cit. p. 46.
2 Ibid.

www.dacoromanica.ro

așa de atroce, pricinuite armașului căzut în mâna domnului, peste măsură de înfuriat.

Toate aceste șovăiri și categorisiri ale colectivității sunt simptomatice, căci ele prevestesc alte vremuri oricât de nelămurite ar fi acestea încă.

Toate frământările lui Leon Tomșa pentru domnie în Țara Românească se sfârșesc prin venirea pe tron a lui Matei Basarab; năzuințele acestuia n'au fost lipsite de suferințe și de pericole atât pentru el cât și pentru familia lui ca și pentru grupul de boieri, partizani lui, despre a căror soartă am pomenit mai sus.

E drept că n'am putut găsi știri cu privire la confiscarea averilor lui aga Matei, dar nu putem crede că ele au lipsit, dată fiind jicnirea suferită, de mai multe ori, de colectivitatea lui Leon Vodă: Matei Basarab luase parte la lupta amintită mai înainte, de unde scăpând, împreună cu alții „fugiră și se închiseră în mânăstirea Tismana, unde susținură un asediu victorios contra trupelor lui Leon Vodă. După ce oștirea se retrase, Matei aga scăpă din mânăstire și trecu iar în Ardeal.“ [1]

Dar greutățile suirei pe tron a lui Matei nu iau sfârșit prin înlăturarea lui Leon Tomșa; o parte din boieri se opuneau și prin urmare vina colectivă ar fi trebuit să intre din nou în funcție. „Ear boiarii țerei, ne spune cronica, Nicola vistiariulu, și Chrizea vorniculu și Papa logofătul, și Nicola Catargiulu, și Dumitru Dudesculu, și Neagulu aga, și alți boieri mulți, n'au vrut să aștepte pe Matei Vodă, ci s'au dus la Alexandru Vodă în Moldova ca să vie cu fiiu-său, Radu Vodă, aicea în țeară.“ Doi boieri: Calotă Cluciarulu și Andrei vornicul au fost trimeși din Moldova în Muntenia pentru ca să-i hotărască pe slujitori „să se închine lui Radu Vodă.“ Aceștia au refuzat, ba încă i-au dus prinși la domn, Matei Vodă: „și n'au avut nici o nevoie, ci încă i-au trimisu ear cu cărți înapoi la boieri, ca să se lase de ce s'au apucatu, și să vie cineși la casele lui cu pace.“ [2]

---

1 Xenopol, op. cit., p. 46.

2 Istoria Țerei Românești de cându au descălecatu Românii, în Mag. ist., vol. IV, p. 316.

www.dacoromanica.ro

In cele din urmă boierii pomeniţi vin cu război asupra lui Matei; acesta eşă însă învingător. „Atunci au peritu şi Nicola vistiariulu şi Papa logofetul dela Greci, ear' Chrizea vorniculu şi Michulu spătariulu, şi Catargiulu, şi Vasilache aga, şi Dudescul vistiariulu, aceştia au scăpatu cu Radu Vodă la Moldova..."[1]

Opunerea acestor boieri împotriva lui Matei n'a luat însă nici acum sfârşit: „ear' cându au fostu la Ghenarie 20, venit-au boiarii pribegi dela Moldova în Ţarigradu, anume Dumitru Dudesculu, Vasilache aga, Mitrea pitariulu şi trei slugi ale Chrizei vorniculu, Danciulu logofetulu, şi Radulu vătavulu, şi Damascinu logofetulu" ca să-l pârască pe domn. Nu s'a ţinut în seamă pâra şi Matei a fost întărit domn.[2] Şi „atunci toţi boiarii pribegi s'au închinatu la elu."[3]

Comportarea lui Matei Basarab, în împrejurările amintite, este în adevăr surprinzătoare pentru un domn simbol de colectivitate cum era el: prinde pe adversarii lui, Calotă clucerul şi Andrei vornicul, şi nu le face nimic, ba încă se foloseşte de ei ca să dea de veste celorlalţi protivnici ai lui, rămaşi în Moldova, să se întoarcă în Muntenia „cineşi la casele lui cu pace."

Faţă de aceste împrejurări ne întrebăm ce se întâmplase cu domnul în funcţia lui de simbol al colectivităţii? Era el, şi deci colectivitatea respectivă, aşa de sigur în cât atitudinea boierilor n'avea nici o însemnătate, nu prezenta nici un pericol? De unde această siguranţă desăvârşită? Dela sprijinul neîndoios al colectivităţii turceşti? Sau din trăirea în chip intens a colectivităţii generale?

Boierii protivnici au mers până acolo, incât au venit cu război asupra lui, când au fost bătuţi şi când doi din ei Nicola vistiernicul şi Papa logofătul pier, se pare, în luptă, iar ceilalţi se refugiază iarăşi în Moldova. Au fost confiscări de averi în urma acestui act de duşmănie aşa de aprigă? N'am putut afla ştiri.

Am fi înclinaţi să presupunem că domnul şi-a păstrat atitudinea lui de până acum, cum vădeşte aceasta, compor-

1 Ibid., p. 317.
2 Ibid., p. 319.
3 Ibid. p. 320.

www.dacoromanica.ro

tarea lui cu aceeaşi boieri, cari au mers până la sultan spre a-l împiedeca să-l întărească în domnie. Nereuşind boierii i s'au închinat, iar el nu le-a făcut nimic apoi; se abate deci dela un procedeu pe care l'am întâlnit de mai multe ori şi când domnul, odată la largul lui, făcea ravagii printre foştii lui protivnici, deşi aceştia îi jurase credinţă în cele din urmă.[1]

După moartea lui Matei Basarab, şi anume în timpul lui Constantin Vodă, seimenii şi dorobanţii înfruntau autoritatea, folosind pentru aceasta vina colectivă: „deci pre domn l'au necinstit cu vorbe proaste, iar pre boiari câţi n'au putut scăpa den mâinele lor i-au omorît, pre nume aceştia: Ghiorghe vistier dela Popeşti, Giorma banul, Drăghici den Greci, Papa Brăncoveanul... Deci încruntându-se în sânge se făcusă ca neşte câini turbaţi... şi începură casele boiarilor a le jăfui şi nu numai ale boierilor, ci şi ale altora, şi bisearicile jăfuea, odăjdiile, potirile... pre mulţi preoţi îi scotea de plete de unde făceau liturghie, şi-i bătea, icoanele le ardea să scoată aurul, şi pren prestoale căuta de găsia moaşte sfinte şi le lepăda, zicând că sunt farmece. Ca aceste lucruri fără de leage făcea... de *coprinsese răotatea lor toată ţara,* atât că se mira bieţii boiari ce vor să facă, ci fugea care încotro putea scăpa."[2]

Din această pricină Constandin Vodă i-a pedepsit, folosind aceeaşi vină colectivă, cum se va vedea îndată: „câţi siimeni au rămas dela războiul lui Racoţi dela Telejin, şi capetele lor, n'au răbdat mult în Ţeara Muntenească să rămâie, ce unii au trecut Dunărea, ear alţii câţi au rămas n'au hălăduit de moarte nice unul; şi nu până la vreme i-au cercat Constandin Vodă, ce până la doi ani, unde şi ce oblicea siiman sau dărăban, îndată-l înţăpa. Plin era câmpul, şi pe lângă Bucureşti şi pe lângă alte oraşe de trupurile lor înţepate; şi cum aducea pre cineva la divan, sau fără divan, şi striga: doamne! ea şi acesta au fost siiman, în loc îl înţepa; şi cine-l aducea lua plaşcă, cum zic muntenii. Până

1 V. p. 86 de pildă.

2 Istoriile Dumnilor Ţării Româneşti, scrise de Costandin Căpitanul, în Mag. ist. vol. I, p. 308-309. V. şi Istoria Ţărei Românesti de cându au descălicatu Românii, în Mag. ist. vol. IV, p. 338, unde citim: „şi... începură a sudui pre domnu său... şi fără nicio milostivire abătură în neamul românesc, în boiari, de-i ucidea ca pre niste dobitoace..."

www.dacoromanica.ro

într'atâta se suise certarea lor, cât de pizmă unul pre altul giura că au fost dărăbanţ, şi în loc peria; se făcea unora şi năpăşti de pizmă, care den oameni nu lipseşte nice odată; ce giura pentru dânsul şi alţi oameni de hălăduia; sau de striga: n'am fost dărăban, jura cei ce-l prindea şi în loc îl înţepa.“ [1]

Intâmplarea aceasta prezintă material pentru paragrafe deosebite; în adevăr, vina aparent individuală se împleteşte cu cea colectivă: fiecare seiman era prins şi tras în ţapă, fie că era dus la divan sau nu. Nu putem spune cum anume proceda divanul ca să-i vadă calitatea de răsvrătit, în afară de pâra celor interesaţi; dar cu toate acestea, se îndeplinea o formalitate în acest caz, care vorbeşte aparent în sensul individualismului; după aceasta însă i se aplica o pedeapsă peste măsură de severă: era tras în ţapă, ceeace presupune o absenţă puternică a persoanei omeneşti la cel ce pronunţa această pedeapsă, în această împrejurare, la domnul simbol de colectivitate. Ori acest fapt este, cum am mai spus, un semn de primitivitate, potrivit cu vremea vinei colective.

Dar tot această întâmplare cuprinde în ea şi vină colectivă: alături de seimenii vinovaţi, cum am văzut, aparent individual, avem o vină a lor colectivă: dacă o bună parte dintre ei au desconsiderat autoritatea domnească, iar alţii au rămas pasivi cum e foarte probabil, vina a căzut asupra tuturor; mai mult încă, ea a căzut şi asupra atâtor altora, care nu fusese seimeni, dar care erau înfăţişaţi astfel în ochii domnului, înfuriat, şi dacă bietul nenorocit striga: „n'am fost, n'am fost dărăban, jura cei ce-l prindea şi în loc îl înţepa“, căci „cine-l aducea lua plaşcă.“

Nici o sforţare din partea colectivităţii, adânc turburate, spre a putea deosebi pe vinovat de nevinovat. Acest procedeu a impresionat şi pe cronicarul din care luăm aceste date, cum reese din rândurile acestea: „până într'atâta se suise certarea lor, cât de pizmă unul pre altul giura că au fost dărăbanţ şi în loc peria; se făceà unora şi năpăşti de pizmă...“

Insfârşit în citatul de mai sus găsim deasemenea şi această

1 Miron Costin, op. cit., p. 330-331. Comp. Costandin Căpitanul, op. cit., p. 312.

www.dacoromanica.ro

constatare, care dă de gândit, căci din ea reesă o vină a cadavrelor, ele împărtăşind vina fiinţelor în viaţă: „plin era câmpul, şi pe lângă Bucureşti şi pe lângă alte oraşe de trupurile lor înţepate."

Cadavrul celui pedepsit cere anumite rituri, care trebuiesc îndeplinite; ori dacă aceasta nu se face, atunci li se aplică deasemenea o pedeapsă, adică îşi au şi ele vina lor.

Epilogul acestor frământări interne, din timpul lui Constantin Vodă, oglindeşte din nou instituţia de care ne ocupăm, deşi de data aceasta reapar în ea unele pete, pe care le-am mai întâlnit, îndeosebi, cu prilejul vinei, pe care Vlad Ţepeş a aruncat-o asupra locuitorilor din Târgovişte.[1]

Se ştie că Constantin Vodă a recurs în ascuns la ajutorul Ungurilor şi al Moldovenilor spre a scăpa de dorobanţii şi seimenii răsculaţi. In faţa lor însă a declarat că aceşti străini vin asupra ţării, împinşi de boierii lui vicleni şi i-a îndemnat să le iasă împreună înainte spre a-i isgoni din ţară. Aceştia au dat ascultare, iar domnul ajungând la Gherghiţa, unde se găseau Ungurii şi Moldovenii, i-a părăsit, lăsându-i pe mâna lor. „Şi în mijlocul acestor vremi, văzându slujitorii că i-au părăsit domnul, şi oştile streine, ce veneau asupră-le, era aproape, se mira ce vor să facă... Şi fiind şi Hrizea spătar dela margine în oastea lor, numai decât îl rădicară domnu (lui încă i-au fostu voea cum se veade)". Cu toate acestea ei au fost învinşi, iar Hrizea Vodă se îndreptă cu o ceată spre Brăila.[2]

Constantin Vodă era înfuriat pe boierul viclean Hrizea, cum era firesc şi cum se vede din următoarea întâmplare, care are loc după fuga lui Hrizea la Brăila, de unde căuta să se pună în legătură cu Turcii, se pare, spre a ajunge domn: „şi, viindu la Ciocăneşti, şi şăzând la prânzu, nimeriră doi trimişi dela Hrizea Vodă, carii mergea cu cărţi la Turci, şi îndată îi prinseră, şi aducându-i la Costandin Vodă, porunci de-i spânzură de neşte umbrare..." Voind să scape de Hrizea rivalul lui „trimise la Sieauşi paşa dela Dărstor rugându-l ca să trimiţă la Brăila, unde era Hrizea Vodă cu mulţi hai-

1 V. mai sus p. 22-23.
2 Costandin Căpitanu, op. cit., p. 309-311.

www.dacoromanica.ro

duci ai lui să-l prinză, şi să-l dea lui Costandin Vodă. Şi aşa au făcut l'au prins, şi pre mulţi de ai lui i-au trimis la domnu. Deci Racoţi Craiul cerându-l, l'au dat cu jupâneasa lui cu copiii, şi l-au dus la Belgrad, căruia i-au făcut mertice şi altele de hrana lui." [1]

Aici n'a stat Hrizea multă vreme, ci folosindu-se de faptul că Racoţi se găsea dus împotriva Polonilor, a plecat însoţit de siimeni prin Ţara Românească la Turci. Constantin Vodă care ştia ce însamnă aceasta „trimise pre Preda vornic Brâncoveanul, şi pre Radul Stolnic Fărcăşanul, şi pre Ivaşco Cepariul cu oşti, şi i-au ajunsu la târgul Bengăi, şi făcându războiu au biruit ai lui Costandin Vodă, şi pre Hrizea cu ai lui i-au prinsu, şi i-au dus la domnul său. Şi au spânzurat pre Hrizea de o roată cu alţi 12 căpetenii; iar celorlalţi le-au tăiat nasurile şi urechile, şi i-au slobozit. Zic unii că nu i-au putut lua cu biruinţă, ci cu jurământu, şi au călcat jurământul de i-au omorît." [2]

Soarta celor doi trimişi ai lui Hrizea la Turci, şi prinşi de domn, ar fi avut-o deasemenea Hrizea, când a fost dat în mâna lui Constantin Vodă de către paşa din Silistra şi cu siguranţă că loviturile s'ar fi întins mult mai departe, dacă n'ar fi fost la mijloc colectivitatea simbolizată de Racoţi, Voevodul Ardealului. Din această ciocnire colectivitatea simbolizată de domnul muntean esă învinsă cu rezultatul relatat de cronică: Hrizea a fost „dat cu jupăneasa lui cu copiii şi l'au dus la Belgrad..." Ştim acum, în chip lămurit, ce înseamnă şi unde duc astfel de înfrânări ale colectivităţii.

A fost destul ca Hrizea cu ai lui să se arate din nou ameninţători, şi aceasta fără voia lui Racoţi, pentru ca Voevodul Constantin înfuriat, şi în această stare nefiind mărginit de nimic, să lovească cu atâta străşnicie spânzurând pe Hrizea cu 12 căpetenii, iar pe restul tovarăşilor lui să-i sluţiască, cum ne spune cronicarul.

Toţi erau vinovaţi în faţa colectivităţii, greu ameninţate; dar cu toate acestea vina nu are aceeaşi intensitate faţă de toţi, dacă ţinem în seamă gradarea pedepsei ce li

1 Costandin Căpitanu, op. cit., p. 312.
2 Ibid., p. 314.

www.dacoromanica.ro

se aplică. Avem, din nou, un început de categorisire şi prin urmare un preludiu pentru vina individuală.

S'a întins mai departe vina de aici? A fost lovită, de pildă, familia lui Hrizea, care era spătar? Probabilitatea nu ni se pare exclusă, deşi n'am putut găsi ştiri în această direcţie.

Demnă de ţinut în seamă, pentru şubrezenia colectivităţii din aceste vremuri, ni se pare apoi următoarea presupunere a cronicarului: „zic unii că nu i-au putut lua cu biruinţă, ci cu jurământ, şi *au călcat jurământul* de i-au omorît."

Supt domnul următor, Mihnea al III-lea (1658-1659), colectivitatea boierească îndură nouă şi adânci lovituri, venite ei tocmai din partea acestui voevod. Acesta în calitatea lui de conducător nu înfăţişa interesele colectivităţii muntenești, ci pe ale alteia străine, dânsul fiind Grec dacă nu în altă privinţă cel puţin prin creştere.[1] Comportarea lui în calitate de voevod poate fi privită ca o viclenie la care boierii i-au răspuns prin nesupunere, iar el, la rândul lui, printr'un măcel colectiv, cum am mai semnalat cu prilejul altor domni.

Cronica ne spune că Turcii trebuiau să meargă în Ardeal pentru a bate pe Racoţi. Mihnea primise poruncă să întovărăşească oştile turceşti: „ci dar ...Mihnea fiindu ajunsu cu Racoţ şi cu Costandin Vodă să stea împotriva Turcului cu sabie... cându vrea să treacă pe la Teleajăn, atunci ş'au arătat gândul lui boiarilor şi căpitanilor, îndemnându-i să tae pre Turci, carii venea cu un paşă Sarascher şi cu Tătari să treacă pe la Teleajăn. Boiarii şi căpeteniile slujitorilor auzindu aceste vorbe de nimic, se îngroziea şi se mira ce vor să facă, de vreame ce Turcii şi Tătarii era în spate; ci în faţa domnului i-au zis: bine, doamne, noi să facem porunca Măriei tale, dar pre urmă cine den copiii noştri va scăpa de sabia cea lungă a Turcului? Care auzindu domnul se mânie. Iar dacă s'au despărţit în laturi s'au sfătuit boiarii să fugă şi să-l lase pre dânsul, şi aşa au făcut, că au fugit care încotro au putut." Numai Pârvul vistierul Vlădescul cu câţiva boieri dau de veste paşei gândul domnului. Mihnea auzind se duce şi el la paşă, unde se plânsă de

1 Xenopol, op. cit., vol. VII, ed. III, p. 159-160.

www.dacoromanica.ro

boieri că nu vor să meargă la războiu şi că el nu poate fi viclean. Paşa nedând nimănui crezare i-a lăsat pe toţi în pace. „Iar Mihnea... mergându la conac şi întâmplându-se de au venit Pârvul vistierul sub cortul domnesc, poruncise mai nainte unor beşlii, dacă-l vor vedea că vine... la cort, să vie şi ei cu armele pre suptu haine să nu se vază, şi îndată veniră beşlii, cum le poruncise... Şi îndată îl loviră cu săbiile de-l făcură fărâme... Iar Istrate postelnic... fiind atunci suptu cortul lui şi înţelegându de patima Pârvului vistier... au fugit în pădure". Este însă prins „şi ducându-l la Mihnea Vodă l'au tăiat."

„Şi au mai tăiat pre Radul aga Bărsescul şi pre Vintilă căpitan, şi pe Badea vătafu şi au trimis pre Dinca armaş Sârbul după Preda Brâncoveanul de l'au ajuns la Târgovişte şi în casele domneşti l'au omorît. Poruncit-au şi căpitunului Odor den Târgovişte, de au mers la Filipeşti la Constandin postelnic Cantacuzino şi la gineri-său Pană spătar să-i prinză şi să-i omoare; ci ei au fost prinsu veaste şi au fugit la Braşov, şi de acolo s'au dus la Moldova. Deci stămpărându-se puţin cu moartea acestor boiari s'au dus cu Turcii şi cu Tătarii la Inău..."

A doua oară, după ce se întoarce dela războiul din Ardeal, din nou vrea să atace pe Turci. „Ci întâi au cercat pre boiari pentru râdicarea aceasta, care zătignindu-l să nu facă lucru ca acesta, ce nu-l va putea scoate la cap, şi pre urmă va veni peire ţării, i-au omorît pre toţi cu beşliii lui ce avea lângă dânsul strângându-i pre toţi într'o seară şi având pre ucigaş gata, câte pre unul îi lua de-i zugruma, şi-i arunca den casă jios pre ferestri... Radul vornic Căndescul şi doi fraţi ai lui, Negoiţă şi Moisi, Udrişte spătar, Dicul spătar Băicescul, Radul Fărcăşan stolnic, Danciul postelnic Părăian, şi fii-său Preda logofăt, Badea comis Comăneanul, Stroe clucer Bârsescu, Vasile Cămpineanu, şi alţi nenumiţi aice, de care se bucura dorobanţii călcându-i şi batjocorindu-i, făcându-le Mihnea Vodă pre voea lor, de au omorît şi pre cei ce au rămas boiari neucişi de dânşii în zilele lui Costandin Vodă." [1]

1 Costandin Căpitanul, op. cit., p. 319-322.

www.dacoromanica.ro

Intr'o altă cronică găsim o complectare prețioasă a scenei de aici: „ear' dorobanții... *își bătea joc de trupurile lor,* și nici la biserică nu-i lăsa să-i îngroape, ci afară *prin gunoaie.* Ear' pre *jupâneasele lor le muncia și le lua toată agonisita.*“ [1]

Boierii au suferit în această calitate prăpădul, care a fost deslănțuit asupra lor de către simbolul colectivității muntenești; vina, după care urmează uciderea atâtora dintre ei, era colectivă, ea căzând asupra oricui avea această calitate, căci despre un proces de cercetare al gândului de nesupunere la fiecare dintre ei nu poate fi vorba. Dealtfel procedura din urmă ar fi stat deacurmezișul colectivității înfuriate și deci ar fi fost ceva nefiresc; în schimb calitatea de boier înlesnea minunat de bine satisfacerea colectivității în clocot.

Dar acestei colectivități în fierbere se datorește batjocora făcută cadavrelor boierilor uciși, pe care-i zugruma „și-i arunca den casă jios pre ferești“, și nici nu-i lăsa să fie îngropați la biserică, „ci afară prin gunoaie.“

Omul din vremea de astăzi ar voi ca, odată boierii omorîți, să fi fost chemate rudele acestora spre a-și lua cadavrele, pentru a le înmormânta, iar nu să fi fost aruncate la voia întâmplărei și încă pe fereastră, spre a fi apoi îngropate prin gunoaie. Dar simțirea de astăzi nu se poate împăca cu aceea a colectivității înfuriate de atunci.

S'a întins vina mai departe la rudele boierilor, în afară de acelea, pomenite aici de cronicar, și deci au fost ele deasemenea pedepsite, fie prin confiscarea averilor sau alt cum?

Probabilitatea nu-i deloc exclusă, dacă ținem în seamă afirmația cronicarului că „pre jupânesele lor le muncia și le lua toată agonisita.“ Mai departe presupunerea noastră este verificată, cu privire la unia din boierii uciși, de următorul hrisov, dat de Mihnea al III-lea în anul 1658, Decembrie, când dăruește satul Stănceștii jupânului Bolog Matei... „pentrucă acestu satu Stănceștii fost-au al Predii vornicul Brâncoveanu de cumpărătoare încă mai denainte vreame. Iar după a-

1 Istorie Țărei Românești de cându au descălecatu Românii, în Mag. ist., vol. IV, p. 331.

www.dacoromanica.ro

ciaia, când au fost acum în zilele Domniei meale, pe vreame ci amu fostu la Teleajin, mergători în slujba cinstitului şi putearnicului împărat, în Ţara Ungurească, dimpreună cu măria sa hanul şi cu toată Tătărâmea, şi cu Căzacii, şi cu paşa de Silistra, cu Turcii şi Ghica-Vodă cu Moldoveanii, iar Preda vornicul el s'au sculat dimpreună cu Pârvul vistiarulu şi cu Istratie postelnicul asupra Domniei meale şi a ţării cu rea ficlenie, ca să facă răutate Domniei meale şi ţărăi. Intr'aceaia văzându Domnia şi toată ţara ficleniia lor, ajunsu-i-au leagea şi judecata să piară, după lucrurile şi vina lor; şi ş'au luat plata, ca neşte oameni răi şi călcători de jurământu. Şi au rămas toate moşăile loru pe seama domnească..." [1]

Ceeace găsim arătat în chip expres în acest document este faptul că satul confiscat pentru trădare i-a fost „Predii vornicul Brâncoveanu de cumpărătoare încă mai denainte vreame."

Cronica pomeneşte, cum am văzut, printre boierii fugari pe Constantin postelnicul şi pe ginerile lui Pană spătarul. Neculai Bălcescu istoriseşte că au fost „goniţi doă zile"... şi că „ei fură norociţi a scăpa în Braşov..." De unde postelnicul Cantacuzino „a trecut în Moldova *cu toată familia lui*, scriind şi fiului său Şerban de a fugit dela Mihnea Voevod... şi a venit lângă tatul său la curtea lui Gheorghe Ghica, Domnul Moldovei..." [2]

Măsura la care a recurs Constantin postelnicul de a-şi scăpa familia, luând-o cu sine în Moldova, vorbeşte dela sine în sensul vinei colective, după cum acelaşi lucru îl dovedeşte scrisoarea către fiul său Şerban, rămas în Muntenia, precum şi fuga acestuia unde se afla părintele lui.

Postelnicul Constantin Cantacuzino, despre care-i vorba aici, tot n'a scăpat de moarte silnică, deşi aceasta nu i-a venit dela Mihnea al III-lea, ci dela fiul voevodului moldovan, unde găsise acum adăpost, anume dela Grigore Ghica. [3]

Ni se spune că postelnicul Constantin i-a înlesnit lui Grigore Ghica venirea pe tron, bucurându-se de mare tre-

1 N. Iorga, Anciens documents de droit roumain, vol. I p. 113 şi urm.
2 Postelnicul Costantin Cantacuzino, în Mag. ist., vol. I, p. 383.
3 Domneşte în Muntenia pentru întâia oară dela 1660-1664.

www.dacoromanica.ro

cere la Turci. Cu acest prilej el a obţinut dela domn „un înscris prin care se jura că-l va privi ca pe un tată."[1] Odată ajuns pe tron, purtarea neomenoasă faţă de ţară îşi luă cursul ca şi mai înainte şi aceasta fiind-că domnul îşi dăduse „încrederea la nişte oameni răi."[2] Din această pricină „Constantin Cantacuzino ...adesea făcea domnului observaţii." Aceasta simţind-o curtezanii hotărîră să-l mântuiască de un cenzor incomod, ca să poată şi mai fără sfială prăda poporul.[3]

Pentru a-şi ajunge ţinta curtezanii au dat de veste lui Grigore Ghica că numitul boier vrea să-l viclenească.[4]

Vestea aceasta a impresionat în chip deosebit pe domn, care tocmai atunci se întorsese din expediţia făcută împreună cu Turcii în Transilvania şi unde aceştia fusese bătuţi,[5] vina căzând asupra domnilor români, care luase parte la această expediţie, şi prin urmare deasemenea pe capul lui Ghica Voevod.

In această nesiguranţă a colectivităţei muntenești, s'a putut uşor lua hotărîrea ca postelnicul Constantin Cantacuzino să fie ucis şi deaceea „trimise noaptea dorobanţii de-l râdică din aşternut şi îl duseră la Monastirea Snagov... şi seara pe la cină îl omorîră în trapezăria monastirei. Trupul lui îl rădică soţia sa şi copiii şi-l duseră de-l înmormântară la monastirea lor la Mărgineni."[6]

Dar lovitura nu s'a oprit aici, ci ea s'a întins deasemeni asupra familiei, cum o va spune cartea de mărturisire a lui Ioan Radu Leon Voevod din 1668: ...„şi încă fără de aceasta mai făcutu-i-au şi alte două nedreptăţi mari: una, au mai vărsat sânge dela unul din feciorii lui, alta, i-au prădat casa cu bani talere 24.000 şi punţi 49."[7]

Semnificativă este între altele deasemenea şi constatarea cronicarului: s'a făcut gestul de omorîre „fără nicio judecată şi fără de nicio întrebare."[8]

---

1 N. Bălcescu, op. cit. p. 388.
2 Ibid.
3 Ibid.
4 Xenopol, op. cit., p. 184.
5 Ibid., p. 184-185.
6 Bălcescu, op. cit. p. 390.
7 Ibid., p. 402.
8 Mag. ist. vol. I, p. 400; v. şi p. 402.

www.dacoromanica.ro

Vina este colectivă, fără îndoială, deşi nu putem, cu toate acestea, semnala severitatea obişnuită a pedepsei faţă de familia celui viclean: moşiile nu-s confiscate, ci se pune mâna pe o anumită avere mobilă, iar unul din fiii postelnicului Constantin este rănit, fără să putem da mai multe amănunte, care, dacă ar exista, ar fi foarte preţioase pentru a-i fixa locul în rândul vinovaţilor colectivi.

Procesul, aşa cum ni se înfăţişează aici, este de tranziţie, căci în afară de moartea postelnicului Cantacuzino, ceilalţi membri ai familiei sunt atinşi însă nu aşa de greu.

Cine anume a îndulcit, în parte pedeapsa, cuvenită familiei acestui boier? Fără îndoială o colectivitate şi anume nu aceea pe care noi am numit-o domn-boieri, ci acea generală, a tuturor locuitorilor din ţară, care găsea răsunet în sufletul acestui postelnic Constantin Cantacuzino, căci „adesea făcea domnului observaţie" din pricina impilărei acestor nenorociţi.

Ne găsim în faţa unei alunecări a colectivităţei generale de pe simbolul domnesc pe altă persoană, asupra cărui fapt nu insistăm aici; ci ne mulţumim să arătăm urmările ei pentru punctul nostru de vedere: „vestea acestei crime a domnului răsună cu durere în toată ţara. Cronicarii timpului mai toţi jălescu moartea lui Cantacuzino. Toată ţara îl plângea, zic ei, că au pierdut un stâlpu carele sprijinea toate nevoele ţării. Plângu-l săracii că şi-au pierdut mila; plângu-l că au avut dela el multă căutare şi tuturor le au părut rău de moartea lui şi creştinilor şi păgânilor." [1]

Răsunetul acestei dureri colective a fost aşa de puternic în sufletul lui Grigore Ghica, încât ea l'a cuprins în întregime silindu-l să mărturisească nevinovăţia celui ucis: „iar peste puţine zile, căzu Gligorie Vodă la mare căinţă pentru moartea lui... şi veni înaintea smereniei vlădiciei noastre, îngenunchindu înaintea Sfintei Icoane şi mărturisindu cu lacrămi pentru moartea lui, cum că nu i-au fostu nimic vinovat, ci fără de nicio vină l'au omorât... Iar după aceia şi iave naintea tuturor au mărturisit, blestămându pre unii ca aceia ce l'au adus la acea cale." [2]

1 Ibid., p. 390.
2 Ibid., p. 400.

www.dacoromanica.ro

Conflictul tragic dintre două colectivităţi sileşte pe judecătorul colectiv să reflecteze asupra faptei lui rectificând-o în sens individualist pe deoparte, iar pe de altă parte, în mânia lui, retrăind ca simbol de colectivitate generală, să lovească din nou cu ajutorul instituţiei, care ne preocupă aici, deşi nu aşa de vizibil şi nemijlocit: „blestemându pre unii ca aceia ce l'au adus la acea cale."

Impleticirea stărilor de evoluţie deosebite ni se înfăţişează din nou în chip vădit în procesul de transiţie al instituţiei care ne preocupă.

Dar consecinţele acestui act domnesc nu s'au sfârşit cu aceasta, căci „moartea lui Cantacuzino avu rele urmări pentru ţara noastră. Fiii lui, vrând să-i reabiliteze memoria şi să-l răsbune, deteră pricină de a se despărţi toţi boierii în doă partide, care sfâşiară ţara şi o duse la mare ticăloşie."[1]

Este uşor de văzut cât de mult au crescut numărul celor vinovaţi şi cum însfârşit el s'a confundat cu însuşi poporul.

Vina colectivă pentru vicleníe apăsà greu asupra rudelor celui ucis de domn pentru trădare, cum se poate vedea din sforţările făcute de familia postelnicului Constantin spre a o înlătura; ea reuşeşte în cele din urmă să dovedească că simbolul domnesc al colectivităţii se înşelase şi că ceeace s'a petrecut a fost o crimă obişnuită.

Ne vom ocupa deci cu acest fenomen la paragraful acestui fel de jicnire a colectivităţii dominante.

In timpul Voevodului Radu Leon (domneşte în Muntenia între 1664-1669), vina colectivă serveşte mereu ca mijloc de a lovi în caz de neascultare. In adevăr, acest voevod, ca mulţi dintre înaintaşii lui, proceda la schimbarea structurii colectivităţei domn-boieri, înlocuind pe Români cu Greci: „Radu Leon în loc de a alunga pe Greci, face pe Sofialău mare vistiernic."[2]

Instrăinarea lui explică purtarea pe care o avea faţă de poporul de baştină, cum se poate vedea din cele ce s'a reclamat demnitarului turc venit să facă o anchetă: „mueri...

1 Bălcescu, ibid., p. 391; comp. şi Xenopol, op. cit. vol. VII, ed. III, p. 193.

2 Xenopol, ibid., p. 192.

www.dacoromanica.ro

care-i ziceau că le-au rușănat copiii... featele zicea că ș'au bătut joc de dănsele, oamenii carii zicea că i-au prădat, i-au căznit și altele."[1]

O parte dintre boieri, în frunte cu Cantacuzineștii, se opun domnului în acest proces de prefacere, un lucru foarte primejdios pentru ei, cum am mai văzut: „ei (Cantacuzineștii) hotărîră atunci să meargă mai departe, și cunoscând cât de nemulțămit erà poporul cu predominarea Grecilor, provoacă o mișcare în contra lor, și mai mulți boieri merg să ciară dela Radu Leon izgonirea lor din țară. Domnul răspinge această cerere. Se apropiase însă timpul răspunderei haraciului și a încasărei dărei trebuitoare pentru plata lui. Poporul ațâțat de Cantacuzinești refuză plata dărei, până mai întâi nu se vor alunga Grecii. Domnul se înfuriază într'atât, simțind că refuzul plății ar putea să-i compromită poziția la Poartă încât rostește amenințarea că va face un măcel așa de groaznic în răzvrătitori de se va sui sângele până la genunchi. Poporul știind că Grecii sunt capabili de toate, se umple de spaimă, și fiecare se închide în casa lui. Și într'adevăr chiar în noaptea aceea principele ținù un sfat cu sateliții săi Greci, și luă hotărîrea de a măcelări chiar a doua zi pe toți boierii răzvrătitori, prin garda lui străină."[2]

Măcelul nu s'a produs, dar nici n'a lipsit mult pentru înfăptuirea lui, și, în această împrejurare, caracterul lui colectiv ar fi fost vădit, cum reesă din urmările amenințărei domnești: „poporul... se umple de spaimă și fiecare se închide în casa lui."

Hotărîrea domnului de a lovi în conducători dovedește aceiași vină colectivă.

Să vedem acum, cum se desvoltă procesul de împiedicare al împotrivirei poporului prin neplata dărilor:

„Insă nici Cantacuzineștii nu rămaseră în nelucrare. Șerban fiind spătar mare, cheamă în București pe toți căpitanii și iuzbașii din miliția țărei, și pregăti un număr îndestulător de popor înarmat care se opună puterea puterei.

A doua zi dimineața boierii veniră ca de obicei la curte însă în număr mare și cu toții înarmați. Primiți de domn

1 Costandin Căpitanul, op. cit., p. 355.
2 Xenopol, op. cit., p. 193.

www.dacoromanica.ro

cu nouă ameninţări, căutară deocamdată să-l împace, spunându-i cuvinte blânde, şi făgăduind că se vor sili a linişti mişcarea în ţară. Când voiră să părăsască palatul, găsiră poarta închisă şi garda principelui supt arme. La un semn dat de ei, se repeziră într'o clipă oamenii lor de afară... şi scăpară pe boieri din pericolul de moarte în care se aflau. Ei se retrag într'o mânăstire, pun să sune clopotele şi adunându-se poporul, îi descriu în culori aprinse primejdia în care se află, şi cu toţii jură de a trăi şi de a muri împreună. Domnul mişcat prin aceste împrejurări, cere în scris intervenirea mitropolitului, şi se duce el singur în mânăstirea unde se retrăseseră boierii, făgăduindu-le îndepărtarea rău văzuţilor Greci, desfiinţarea gardei sale şi ţinerea în seamă de acum înainte a sfaturilor boierilor. Aceştia la rândul lor îşi dau cuvântul a se lepăda de tânguirile lor, şi ambele părţi trebuiau să întărească împăcarea prin jurământ făcut pe Evanghelie.“ [1]

Nu poate fi tăgăduit gradul de vădită slăbiciune al colectivităţii înfăţişate de voevodul Radu Leon; impresionează deosebirea dintre lovitura dată boierilor neascultători, de pildă, de Lăpuşneanu în secolul trecut sau de Mihnea al III-lea, un înaintaş foarte apropiat al lui Radu Leon pe tronul Ţării Româneşti, şi dintre purtarea acestuia faţă de boierii, cari simbolizau cu adevărat colectivitatea românească. Dar această slăbiciune nu-i mai puţin semnificativă.

Sfârşitul acestui conflict nu-i, cum vedem, o pedeapsă colectivă sprijinită pe instituţia cercetată de noi, ci o refacere a structurei colectivităţii reprezentată de domn, ceeace dovedeşte şubrezenia ei şi deci, în chip indirect, putinţa de evoluţie a instituţiei noastre: „făgăduindu-le (e vorba de domn) îndepărtarea rău văzuţilor Greci, desfiinţarea gardei sale şi ţinerea în seamă de acum înainte a sfaturilor boierilor. Aceştia la rândul lor îşi dau cuvântul a se lepăda de tânguirile lor.“

Conflictul de aici se sfârşeşte prin amintirea unei formalităţi caracteristice pentru gradul de slăbiciune al colectivităţii domn-boieri: „ambele părţi trebuiau să întăriască împăcarea prin jurământul făcut pe Evanghelie.“

1 Ibid.

www.dacoromanica.ro

Sărutarea mânei domneşti, semnul exterior al înfăptuirei colectivităţii, nu mai poate fi o garanţie şi din această pricină se recurge la sprijinul colectivităţii generale, simbolizate prin Evanghelie în această împrejurare.

Acest procedeu îl folosesc societăţile, cum am observat, la înlesnirea valorilor noi, dar, cum reesă de aici, şi la întrămarea unor valori vechi, dar ajunse peste măsură de slabe.

Cât de iluzorie a fost colectivitatea astfel alcătuită, ni-o dovedeşte purtarea de a doua zi a lui Radu Leon cu boierii: „aceştia se convinseră atunci că Radu Leon nu-şi luase deasupra lor cugetul său cel rău, şi 30 din cei mai însemnaţi plecară la Larissa şi se jăluiră sultanului atât în contra domnului, care ar umbla să râdice viaţa boierilor celor mai de seamă, îşi bătea joc de soţiile şi fetele lor şi făcea câte nelegiuiri toate. Ei declarară că pe cât va domni Radu, acest om falş şi fără credinţă, nu vor pune piciorul în Muntenia.“ [1]

Boierii cei mai de seamă au pribegit, arătându-şi, în alt chip, duşmănia faţă de domn, care folosise până acum vina colectivă batjocorind „soţiile şi fetele lor“, şi poate că dacă n'ar fi fugit din ţară, vina s'ar fi întins şi, odată cu ea, pedeapsa.

In lipsă de alte ştiri ne întrebăm, dacă domnul a procedat la confiscarea averilor, de pildă, a boierilor pribegi? Măsura nu ni se pare peste putinţă căci procesul colectiv există, cum se poate constata din faptele domneşti amintite.

Peripeţiile, deslănţuite de omorîrea postelnicului Constantin Cantacuzino, îşi reiau cursul, în chip normal, odată cu revenirea pe tronul Ţărei Româneşti a lui Grigore Ghica (1672-1674). Reacţiunea se exercită acum de domnul simbol de colectivitate, acesta având o structură deosebită de aceea reprezentată de domnul precedent, Antonie din Popeşti, dar asemănătoare cu aceea, pe care voevodul de acum o simbolizase în prima lui domnie; din această structură face iarăşi parte Stroe vornicul Leurdeanu, cunoscut nouă.

„După aceasta, ne spune cronica, nu multă vreame trecându, veni şi lui Antonie Vodă mazâlie, şi îndată purcease

1 Ibid., p. 194.

www.dacoromanica.ro

cu toţi boiarii, de se duseră la Odriiu, că acolo era împărăţia. Atuncea şi Grigorie Vodă încă venise din Ţeara Nemţească, că lu iertase împărăţia. Deci fiindu acolo şi Chrizea vistiarulu, şi Staico paharniculu, şi Radulu Stirbeiu, şi cu toată ceata lor cea d'ântăiu, ca nişte rei hicleani, cu mari meşteşiuguri cu taină la Turci au umblatu de au stricatu domnia lui Antonie Vodă, şi cu mulţi bani au dresu domnia lui Grigorie Vodă, închinându-se lui toţi, făcură svatu drăcescu câtră Turci, de prinseră pre Mareşiu banulu, şi George vorniculu, şi Radulu logofetulu Creţulescu şi Mihai Cantacuzino spătariul, şi Ghieţia cluciariulu, şi Stoianu comisulu, ear' Şerban Cantacuzino spătariul au scăpatu din mijloculu loru. Şi aciiaşi porunci Grigorie Vodă, cu acei rei boiari ai lui Gerge vorniculu Băleanulu, de au *prinsu pre toţi fraţii lui Şerbanu spătariulu,* Costandinu stolnicului şi Matei aga, şi Iordachi postelniculu. Şi purceaseră cu Grigorie Vodă de veniră în ţeară...

Şi... Stroie vorniculu Leurdeanulu... dacă înţelese că au luatu Grigorie Vodă domnia, şi au căzutu acei seraci de boiari la patimă, elu foarte se bucură şi îndată şi lepădă călugăria şi degrabu alergă la Odriiu de se închină lui Grigorie Vodă şi se împreună cu soţiile lui, făcându-se părtaşiu ca şi întăiu. Şi după ce veniră la Bucureşti, scoaseră dăşdii grele în ţeară şi *dederă acestoru boiari mare strânsoare,* fiindu unii închişi în turnulu despre poarta de josu, alţii în temniţă poruncindu-le să le dea bani sute de pungi, ca să scoată cheltuiala ce au făcutu pentru dânşii la Turci. *Deaci ei de mare frică şi groază vândutu-şi-au satele, Români, Ţigani şi totu câştigulu loru,* cine câtu au avutu, *de au datu lui Grigorie Vodă, şi au remasu casele lor pustii.* Atuncea şi boiarii s'au însoţitu cu Grecii, şi în taină fără ştirea lui Grigorie Vodă apucă pre toţi câţi ştiea că au răzimatu în casele acestoru boiari, şi pre toate slugile loru, de-i prăda şi împărţia banii adinsu ei-şi. O, ce focu neastâmpăratu băga în casele loru! Multe case au pustiitu. *Că toată pisma loru era mai vârtosu ca să surpe casa răposatului Constandinu postelniculu, că nu se sătura de sângele lui,* ci şi acumu tare se nevoia *ca să omoare şi pre feciorii lui* şi făcură meşteşiugu, dându Turcilor bani, ca să-i aducă dela Odriiu şi pre Şer-

www.dacoromanica.ro

banu spătariulu, ca să-i omoare pre toţi deodată. Deaci Şerbanu crezându amăgeala Turciloru, îndată au purcesu dela Odriiu ca să vie în ţeară, ear' deacă au trecutu munţii, atuncea din voia lui Dumnezeu se întâmpină cu oare cine trimisu de maică-sa, spuindu-i să nu vie în ţeară, că va să-i omoare pre toţi. Deaci Şerbanu înţelegâudu de aceasta aciiaşi lăsà acea cale, şi se învârteji pre altă cale, pribegind în ţeara Moldovei... Ear cându au fostu la Iulie 15, an 7180 (1672) făcură svatu drăcescu, de trimiseră la ocna mare pre Gerge vorniculu, *socrulu* lui Mateiu aga, şi pre Ghieţiea cluciarulu, *socrulu* lui Şerban spătariulu, şi pre Stoica logofetulu Ludesculu, care au fostu *slugă bătrână* la casa răposatului Constandinu postelniculu, ear' pre Mareşiu banulu ce au fostu *cuscru* cu postelniculu, şi pre Radulu logofetulu *gineresău* şi pre *cei patru coconi ai lui:* Costandinu, Michaiu, Mateiu, Iordache, i-au *pusu la opreală mare,* în turnulu clopotniţii, ear' *pre alţi boiari rudenii şi gineri ai loru, pre toţi i-au prădatu, şi i-au lăsatu dela închisoare.*" [1]

Cronicarul Ioan Neculce dă acest fapt însoţit de oarecare amănunte, foarte preţioase pentru instituţia noastră: „numai ce a scăpat Şerban... dintre dânşii. Că vrând să intre şi el în casă la vezirul după ceilalţi, un prieten i-a spus în taină că Grigorie Vodă este în casă la vezirul. Şi el n'au mai apucat să spuie celorlalţi fraţi şi îndată au fugit şi s'au ascuns. Iar pre Drăghici Cantacuzino şi pre frate-său Mihai şi pre frate-său Constantin, carii îl pârâse pre Grigorie Vodă la Beciu, şi pre frate-său Matei şi pre Iordachi, i-au luat pre aceştii pre toţi de grumaz, de i-au dus în Ţara Muntenească. Deci pre Drăghici l-au omorît, iară pre ceilalţi i-au închis în curţile domneşti la siimeni. Şi au repezit Grigore Vodă oamenii săi înainte... de au prins pre giupâneasa lui Şerban şi pre celelalte a celorlalţi boieri, de le-au închis la siimeni. Şi după ce au mers la Bucureşti Grigorie Vodă, îi tot bătea şi-i chinuia pre acei boiari şi pre giupânese." [2]

Cu un alt prileş acelaşi cronicar ne spune despre a-

---

1 Istoria Ţerei Rom. de cându au descălecatu Românii, în Mag. ist. vol. V, p. 6-9.

2 Cronica, op. cit., p. 42-43. V. şi Cronica Ţărei Moldovei dela 1662-1730, în Mag. ist., vol. III, p. 7.

www.dacoromanica.ro

ceste jupânese: „au fost cărând var şi piatră împreună cu ţiganii cei de dărvală la curţile domneşti.“ [1]

In răstimp Grigore Ghica însoţeşte pe Turci în expediţia lor împotriva Polonilor şi lasă în locu-i pe „Băleanulu» şi Stroie vorniculu, şi Chrizea vistiariulu. Deci ei... deaderă învăţătura Drosului armaşiulu Mehedinţulu, reulu spurcatu, de scotea din turnu pre aceşti boiari ce scriu mai susu, şi-i ducea afară din cetate înaintea temniţii de-i *bătea în toate zilele pre talpele picioareloru, şi-i spânzura de mâini cu sfoară, şi-i muncia în totu feliulu* târându-i pre pământu şi piedepsându-i cumu le era voia.“ [2]

Spătarul Şerban, fugar în Moldova, s'a plâns Turcilor de purtarea lui Grigore Ghica şi aceştia au intervenit în favoarea boierilor amintiţi. Atunci domnul „îndată trimise de-i scoase den turnu pre aceşti boiari de-i deade în mâna capegiului. Ear' *a doua zi purcease doamna Elena cu toţi coconii ei şi cu toate rudeniile ei şi cu ginere-său Radulu,* de s'au dusu la Ţarigradu, an. 7181 (1673) şi au scosu şi pre Ghieţia cluciariulu den ocnă, de au trecutu Dunărea după ceilalţi; ear' George vorniculu şi Stoica logofetulu au remasu în ocnă, ear' Mareşiu banulu la casa lui, şi au muritu... Ear' cându au fostu la Maiu 11, an. 7181 (1673), trimis-au Grigorie Vodă de au omorîtu pre Georgie socrulu lui Mateiu aga, fiindu închisu la monastirea din Tismana, ear' Stoica logofetulu au remasu acolo.“ [3]

Ni se spune că odată cu aceşti boieri a avut de îndurat deasemenea mitropolitul Teodosie al Ţărei Româneşti: „căci căzându aceşti boiari la mare nevoie... atunce şi pre părintele vlădica lu scoaseră din scaunu cu mare necinste, şi-lu trimiseră la zatocenie, aruncându-i multe prihâni.“ [4]

Vina colectivă este folosită cu toată vigoarea, cum se poate uşor constata din relatările de faţă. Atragem îndeosebi atenţia asupra celor spuse de cronicar cu privire la urmaşii postelnicului Constandin, căci ele sunt mai ales semnificative: „toată pisma loru era mai vârtosu ca să surpe casa răpo-

1 Ibid., p. 63.
2 Istoria Ţerei Rom., ibid, p. 9.
3 Ibid., p. 11.
4 Ibid., p. 12.

www.dacoromanica.ro

satului Costandin postelnicul, că nu se sătura de sângele lui, ci şi acumu tare se nevoia ca să omoare şi pre feciorii lui." Semnificativă este deasemenea arestarea şi chinuirea nevestelor boierilor împricinaţi. Iar următorul pasaj ne dovedeşte cât de departe se întinde bătaia colectivităţii înfuriate: „apucă pre toţi câţi ştiea că au răzimatu în casele acestoru boiari şi pre toate slugele loru, de-i prăda... Multe case au pustiitu." Ba au mers până acolo încât nici pe mitropolitul ţărei nu l'au lăsat în pace, căci l'au scos din scaun „cu mare necinste" şi l'au trimis „la zatocenie aruncându-i multe prihâni." In împrejurarea din urmă colectivitatea generală, în care pluteşte colectivitatea domn-boieri, şi-a pierdut forţa ei, ceeace-i semnificativ pentru gradul până la care se poate rădica furia colectivităţii jicnite.

Apoi muncile, la care au fost supuşi boierii ca şi ai lor, vădesc, deşi nu direct, aceeaşi instituţie, cum arătăm aceasta deasemenea într'o rubrică specială a acestui studiu.

N'am putut afla nimic cu privire la o confiscare a moşiilor celor vinovaţi aşa cum s'a procedat până acum, în asemenea împrejurări, şi cu toate acestea ea n'a lipsit, deşi a fost făcută într'un alt chip, folosit, cum am văzut, cu prilejul pedepsirei boierilor Costineşti: li s'au impus celor vinovaţi dări foarte grele, menite să acopere „cheltuiala ce au făcut pentru dânşii la Turci." In felul acesta li s'a luat tot ce aveau: „satele, Români, Ţigani şi totu câştigulu loru."

Procedeul acesta deghizat de confiscare a averilor dă de gândit; de ce oare simbolul colectivităţii nu mai hotăra, fără înconjur, ca până acum, confiscarea averilor celor vinovaţi? Ce anume forţă socială îi domolea, cel puţin aparent, furia, pe care cu toate acestea o canaliza în chipul arătat? Răspunsul nu poate fi decât probabil: îşi făcuse poate loc, deşi încă nu destul de temeinic, în colectivitate principiul formulat că moşiile nu-s vinovate odată cu stăpânul, care a păcătuit împotriva domnului. Şi în acest caz, spre a nu-l călca, dând totodată vânt mâniei, care cerea imperios să fie cheltuită, se recurgea la mascarea vijeliei prin folosirea unei atitudini cu adânci rădăcini în societate: plata cheltuelilor de către aceia în interesul cărora au fost făcute acestea. Aşa de greu se lasă înlăturată o instituţie, după

www.dacoromanica.ro

cum am văzut că tot așa de greu se poate împăca o societate cu o inovație. In ambele cazuri, adică la înlăturare ca și la instalare, se recurge la puncte de sprijin, oricât de trecător ar fi ajutorul obținut.

In ce privește pedepsirea restului rudelor celor vinovați în afară de soțiile lor, despre care a fost vorba, și în alt chip decât prin confiscarea averilor, acest fapt vorbește deasemenea în sensul vijeliei colectivității, care produce așa de mari pustiiri în deslănțuirea ei.

Despre Gheorghe Duca simbol de colectivitate a mai fost vorba, când am urmărit instituția noastră în Moldova. Acum ne vom ocupa de el ca simbol al colectivității muntenești, unde domnește dela 1674-1679.

In structura grupului simbolizat de domn intră, acum, boierii Cantacuzini și din această cauză grupa adversă se așteptă la o reacțiune colectivă, cum am văzut că procedase ea însăși în timpul voevodului precedent față de boierii amintiți.

Ca să scape de ceeace-i aștepta „Băleanulu și cu ginere-său Chrizea, și cu Neagoe vorniculu Săcuianu, și cu Radulu banulu Năsturelu, și cu Staico paharniculu Buzianulu... simțindu că adeveratu vine Duca Vodă domn, ci începură a fugi în susu către Pitești... ear' Băleanulu și cu ginere-său și cu Neagoe vorniculu au trecutu muntele la Sibiiu; ear' Radulu Năsturelu și cu Staico au fugitu la munte."[1]

Numărul fugarilor se complectează, cu cele ce ne spune cronicarul Constantin Căpitanul, cum urmează: ...„iar boiarii au trecut în Țara Ungurească la Sibii, anume aceștea: Gerge banul, Stroe vornic, Ivașco logofăt... Ilie armaș, Pârvul Fărcășan, Hrisoscul vătav, și mulți boiari Mehedinți au fugit la Hațag."[2]

Nu mai puțin dă de gândit codirea boierilor pribegi de a se întoarce în țară, deși „Duca Vodă au făcut cărți de pace", pe care le-a trimis „și la boierii pribegi să vie."[3] Dacă a văzut că nu poate să-i convingă în felul acesta, atunci a trimis sol „la craiul Ardealului ca să-i dea să-i aducă

1 Ibid., p. 15.
2 Op. cit., în Mag. ist., vol. I, p. 379.
3 Costandin Căpitanu, op. cit., vol. II, p. 4.

www.dacoromanica.ro

fără voia lor în țară.“ [1] In urma acestei intervenții „au trimis craiul de au chiemat pre boiari la dânsul, și le-au spus că-i poftește domnul să meargă în țară; iar banul George Băleanul ...au zis: de este voea măriei sale să-i dea legați, așa vor merge, iar de voie nu; și iarăși de socotește măria sa, că fac vre o pagubă... să facă bine să le dea carte de cale, și se vor duce în alte țări.“ [2]

Dar Duca Vodă nu s'a dat bătut, ci a încercat din nou poftind pe fugari „cu jurământ despre partea lui“ [3] să se întoarcă la casele lor. Boierii primind această veste „în multă socoteală au fost, să vie sau să nu vie. Insă Hrizea vistier, ginerele Băleanului, s'au încredințat și au venit cu *toată casa lui*... Iar Băleanu cu fie său și cu alți boiari mai rămase până la anul, și apoi au venit.“ [4]

Am amintit această întâmplare spre a arăta cât de înrădăcinată era încă în societatea de atunci instituția, pe care o cercetăm. Și cu toate acestea vina și deci reacțiunea, la care se așteptau boierii fugari, nu s'a produs și nici nu trebuia să se producă, deoarece colectivitatea, ca atare, nu suferise nici o jicnire din partea fugarilor. Nu vrea, prin urmare, să fie coadă de topor în mâna Cantacuzinilor, ale căror interese particulare nu le ține în seamă, și în felul acesta se dovedește ca o activitate cu un caracter pronunțat de primitivitate. Acestui fapt se datorește lipsa de reacțiune pentru suferințele anterioare ale Cantacuzinilor cași acelea, care au avut loc la luarea domnii, când „Costandinu sulgeariului“ dând de veste noua domnie a fost pus „în butuci zicându-i că umblă cu minciuni.“ [5]

Cronicarul Costandin Căpitanul ne spune că s'a recurs de către cei interesați la o înscenare împotriva boierilor, din grupul advers, și anume s'a pus în seama lor pregătirea de a trăda pe Duca Vodă și în felul acesta au reușit să provoace reacțiunea dorită din partea simbolului de colectivitate.

---

1 Ibid.
2 Ibid.
3 Ibid., p. 6.
4 Ibid.
5 Istoria Țerei Românești de când au descălicat Românii, în Mag. ist. vol. V, p. 13.

www.dacoromanica.ro

„Intru anul dentăiu al Ducăi Vodă, spune acest cronicar, fiindu încă neveniţi boiarii den prebegie, banul George, fie-său Ivaşco logofăt, ginere-său Hrizea vistier, şi alţii, se întâmplase de venise Stroe vornic mai nainte în ţară la domnie, şi-l primise bine; dar Postelniceştii ce era atunci pre lângă domnu credincioşi, au vrut să facă nevoie lui Stroe vornic, şi Radului Dudescul, ce era ginere lui George banul Băleanul, şi aşa scoaseră o mărturie mincinoasă mărturisindu cum că l'ar fi trimis boiarii pribegi cu cărţi la Stroe vornicul şi la Radul Dudescul, şi sfredelindu un ciomag, zicându că acolo au fostu cărţile, pre carele ducându-l la Duca Vodă, şi el auzind ca aceste, au închis pre acei boiari năpăstuiţi, şi scoţindu-i la divan, şi eşindu mărturia mincinoasă, s'au mâniat domnul şi multe pedepse le-au făcut boiarilor acestora, mai vârtos că pre Dudescul l'au muncit cu hiară arsă pre pieptu, până lângă moarte.“ [1]

Din punct de vedere istoric nu ni-se pare destul de limpede pe cine anume „ar fi trimis boiarii pribegi cu cărţi“. Cu toate acestea din text reesă lămurit că Stroe şi cu Radu Dudescu au fost închişi şi, ceeace-i caracteristic acestor timpuri, l'au pus pe Dudescu la o caznă grozavă: „l'au muncit cu hiară arsă pre pieptu, până lângă moarte“. Alături cu acest colectivism feroce, stă, ca ceva complect şubred, scoaterea celor vinovaţi la divan; avem, cu alte cuvinte, un început de individualism, care însă este folosit după ce colectivitatea mâniată îşi primise o parte de satisfacţie pentru jicnirea presupusă de ea. Dovezile contrare, —cum vor fi fost ele aduse?,—au oprit procesul vinei, care s'ar fi întins mult mai departe, dacă ţinem în seamă începuturile aşa de crâncene ale acestui proces.

In întregimea lui, procesul este însă mixt, deşi normele individualiste stau deabia alinate pe un fond colectivist destul de viguros.

Dar frământările din sinul colectivităţii Duca-Vodă tot nu s'au sfârşit. In adevăr iată ce ne spune cronicarul moldovan Neculai Costin: „ci nepărăsită lăcomia Ducăi Vodă... de care văzând Muntenii la atâta lăcomie, că Duca Vodă

1 Op. cit. p. 6-7.

www.dacoromanica.ro

trăsesă din boieri pe unii către sine de-i făcuse ai săi, anume pe Băleanul cel bătrân, pre Staico păharnicul, avea şi câţiva din Greci, eară mai vârtos pe Cupăreşti, că se îngrădise cu dânşii. Era Cupariul cel bătrân unul din Ţărigrădenii cei de frunte capi-chihae, şi un fecior al lui anume Lascarachi era spătar mare, şi era om mândru şi trufaş, pre carele nu-l putea să-l sufere unii din Munteni nici într'un chip. Era şi alt fecior a lui anume Iordachie postelnic mare, carele luase pre fata Dabijoaei pre Maria sor doamnii Ducăi Vodă, şi aceasta n'au fost supărător, ce *pisma frăţine-său îl acoperea şi pre dânsul;* mai era şi altul Scarlatachie era gramatic. Deci văzând Muntenii ales un neam ce le zicea Şiităneştii, cum Duca Vodă ş'au lărgit mânele spre lăcomie carea nu mai putea să mai rabde, ce au început a se cerca, ce cam simţind şi Duca Vodă eară, ei cerşutuşi-au Cantacuzineştii voie la un sfânt Neculai, având praznic Ştefan logofătul cel mare, de au mers la ţară..., ce pismaşii lui au îndemnat pe Duca Vodă de au trimis ca să-i cuprindă pre toţi să-i prindă, ce unora le-au făcut Dumnezeu cale de au scăpat în Ţara Ungurească, Mihai biv vel spătar scăpase aşişi din rădvan ducându-l la Cucoreşti, că într'aceia vreme acolo era domnia... Eară Matei aga dela Ruşi au prins veste şi au fugit iarăşi în Ţara Ungurească, eară Iordachie biv postelnic la Moldova, şi cu unul din nepoţi, anume Matei Filipescul biv ftori post.; eară pre Şerban logofătul şi pre Costantin Stolnicul, carele ţinea pre nepoata Ducăi Vodă, i-au prinsu-i, ce scăpând ceilalţi fraţi ai lor, i-au căutat Ducăi Vodă a-i slobozi pre acei doi, şi earăşi la locul lor la boierie i-au lăsat."[1] Şi apoi „când au fost veleatul 1679 (7187) în luna lui Septemvrie 10 zile, făcându-şi Ştefan cale din Bucureşti, că merge la o moşie a sa la Cotroceni... şi aşa de acolo fugind cu totul au scăpat la Giurgiov cu *toată casa lui.* Ci scăpând peste Dunăre, îndată au început a ajunge la vezirul cu pâră asupra Ducăi Vodă, şi asupra lui Lăscărachie vel spătar, ce vezirul atuncea *aruncând vina lui Lăscărachie,* l'au luat de lângă Duca Vodă, şi l'au băgat în fieră."[2]

1 Op. cit., p. 19.
2 Ibid. p. 20. V. şi Costandin Căpitanu, op. cit., în Mag. ist., vol. II, p. 16.

www.dacoromanica.ro

Cronicarul muntean Constandin Căpitanul dă unele amănunte de seamă vorbind de aceste frământări: „deci la Cocorăşti încă fiindu, nu ştiu ce au auzit Duca Vodă, că umblă Cantacozinii împotriva domniei şi pre câţi s'au întâmplat aici lângă el, i-au închis... Mihai spătar... le-au scăpat şi au trecut în Ţara Ungurească. Ele aşa se auziea că va să-i omoare, dar Dabijoaia soacra Ducăi Vodă şi doamnasa au stătut tare pentru dânşii, şi i-au slobozit, dar să rănise inima lor şi se răcise despre domnu..." [1] Mai departe citim în acelaşi cronicar: „turburase Cantacozinii pe oamenii ţărei, îndemnându-i să pârască pre Duca Vodă, şi pre Greci la viziriul, că mâncă ţara şi altele. Şi avea pre unii pribegi de-şi înţelegea cu ei: banul Milescul, Dumitraşco Corbeanul, Paraschiva Boliştean, carii venise cu Cuciuc imbrihorul înaintea viziriului... Ceilalţi s'au păzit mai bine, iar Bolişteanul umblându cam blestemăţeşte, l'au prins Duca Vodă şi l'au băgatu în obezi, şi l'au mustrat, apoi l'au slobozit dăpă ce au venit în ţară... Duca Vodă mergându până la Iaşi, venii veaste den ţară, că Radul Creţulescul *cu toată casa lor* au fugit în Ardeal, de acolea den tabără fugi şi Vintilă Corbeanu păharnicu, Pârvul postelnicu fecior Creţulescului în Ardeal... Duca Vodă viindu până la Bârlad... alţi olăcari vin de spun că au fugit Şerban logofăt *cu toată cimetiea lor...*" [2]

Din toată această fierbere se vădeşte, la fiecare pas, vina colectivă, care, spre a fi evitată, cel puţin în parte, face pe boierii fugari să-şi iea cu ei *toată* casa loru, sau şi mai precis „*toată* cimetiea", atunci când s'au descoperit prin gestul lor în faţa simbolului colectivităţii.

Cu prilejul acestor fapte semnalăm apoi resistenţa pe care o face familiea colectivităţii domneşti şi nu fără folos: „se auziea că va să-i omoare, dar Dabijoae soacra Ducăi Vodă şi doamnă-sa au stătut tare pentru dânşii, şi i-au slobozit". Ştim precis, acum, care sunt urmările acestui conflict pentru evoluţia care ne preocupă aici. Nu mai puţin dă de gândit apoi slăbiciunea stalului în faţa familiei, ori cât de trecătoare ar fi această eclipsă a lui. Acest fapt ne

1 Istoriile Domnilor Ţărei Româneşti, în Mag. ist. vol. II, p. 8.
2 Ibid., p. 15-16.

www.dacoromanica.ro

îndeamnă să ne întrebăm: nu-i încă destul de bine întrămat sau se găseşte în plină disolvare?

Tot aşa de semnificativă ni-se pare purtarea lui Duca Vodă cu Bolişteanu, care fiind pribeag este prins de domn, tocmai când acesta uneltea fățiş în contra lui, şi cu toate acestea în loc să-l omoare îl pune în obezi, pentru ca apoi să-i dea drumul mai târziu. Să fie pricinuită această purtare a lui de faptul că numitul boier, alături de alţii, se găsea în apropierea nemijlocită a colectivităţii turceşti: „venise cu Cuciuc imbrihorul înaintea vizirului", unde se găsea deasemenea Duca Vodă? Presupunerea nu ni se pare peste măsură de îndrăzneaţă. Dar în acest caz avem din nou o ciocnire de colectivităţi.

Deşi ne ocupăm de funcţionarea instituţiei noastre la vecini într'un paragraf special, facem totuşi atent pe cetitor asupra felului de procedare al vizirului, în faţa căruia boierii acuzau pe Duca Vodă de nereguli: „atuncea aruncând vina lui Lăscărachie... l'au băgat în fieară." Pentru noi singurul vinovat era Duca Vodă şi prin urmare el trebuia să primească pedeapsa, iar nu funcţionarul lui; dar gândirea de acum se deosebeşte de aceea de atunci, când e vorba de instituţia vinei.

In sfârşit nu putem lăsa neobservată constatarea aşa de justă a cronicarului Neculai Costin cu privire la procesul psihologic al vinei colective: un grup de Munteni nu putea suferi pe Lascarachi şi din această cauză avea vrăşmăşie deasemenea împotriva fratelui său Iordachie, deşi el nu făcea nimănui niciun rău şi cu toate acestea „pisma frăţine-său îl acoperea şi pre dânsul".

Fiind vorba de această acoperire, aşa de firească colectivităţii jicnite, ne întrebăm dacă mânia ei nu s'a întins la rudele boierilor pribegi, pe care aceştia nu le luasă cu ei, sau odată toţi fiind fugiţi, dacă n'au fost pedepsiţi prin confiscarea averilor rămase, şi îndeosebi a moşiilor? Nu ni se pare peste putinţă, deşi dovezile de nevoie nu li-am putut afla.

Galeria aşa de bogată a vinovaţilor în urma uciderei postelnicului Costandin Cantacuzino pare că se închee cu ultimele victime, făcute de unul din feciorii acestui boier, de Şerban

www.dacoromanica.ro

Cantacuzino, care ajunge simbolul colectivităţii munteneşti, după mutarea lui Gheorghe Duca cu domnia în Moldova.

Vina colectivă a funcţionat, în timpul acestui domn, ca ceva de sine înţeles, cum se poate vedea din afirmaţia cronicarului Constantin Căpitanu: ...„cu răotatea lui au spartu şi au dezrădăcinat nenumărate case de boiari şi de slujitori şi de săraci, şi pre mulţi au omorît cu multe fealiuri de cazne, şi i-au sărăcit cu multe feliuri de pedepse.“ [1]

Ivaşco clucer Baleanu şi cu Staico păharnicul au pribegit în Moldova chiar la începutul domniei lui Şerban Cantacuzino. [2]

Instituţia noastră era aşa de înrădăcinată în această societate încât domnul, care o mânuia, lua oarecare măsuri pentru a-şi asigura succesul, cum se poate vedea din următoarea împrejurare: fiind la oaste din poruncă turcească, se întorcea în ţară trecând prin Iaşi; în acest drum vrea să omoare pe Drosul serdar şi pentru aceasta îl trimete înainte în ţară, însoţit de o ceată de Tătari, care trebuia să-l ucidă pe drum; după aceasta adaugă cronicarul: „acestu meşteşug făcea, ca să nu se sperie boiarii să fugă.“ [3] Această fugă n'ar fi putut avea loc în epoca individualismului, când vina este condiţionată de o anumită cercetare a conştiinţei celui vinovat.

Despre cele ce s'au mai petrecut cu serdarul Drosu, cronica nu ne spune; aflăm însă că pedeapsa s'a întins asupra copiilor lui, ceeace dovedeşte că ei erau deasemenea vinovaţi în ochii domnului, simbol de colectivitate: „şi au trimis şi pe feciorul Drosului sărdar, *tânăr săracul*, la ocnă, şi legat l'au slobozit în ocnă pustie... Mai avea o fată Drosul, ci pentru ca să-i *stingă neamul lui*, şi pe aceea o au omorît trimiţându neşte seimeni hoţi de ai lui.“ [4]

După această relatare cronicarul adaugă aceste rânduri, care singure caracterizează, de minune, vremurile de acum: „de acestea multe făcea Şerban Vodă,... că *de om nici cum*

---

1 Costandin Căpitanu, op. cit., în Mag. ist., vol. II, p. 18-19.
2 Ibid. în Mag. ist., vol. II, p. 19.
3 Ibid. p. 19. V. şi Ioan Neculce, op. cit. p. 81, unde se spune: „venit-au şi câţiva boieri munteneşti aice în ţară în Moldova cu Duca Vodă, de frica lui Şerban Vodă.“
4 Costandin Căpitanu, ibid. p. 23-24.

www.dacoromanica.ro

nu-i era milă ca de o pasere, îndată îl omoria; ori de au avut vre o pizmă pe dânsul den boiarii lui, ori de i s'au părut ceva bănuială pe cineva, ori l-au pârît cineva... îndată *fără întrebare, fără judecată îl omorea* tirăneaşte."[1]

„Iar Şărban Vodă fiindu la Focşani, spune Constantin Căpitanu, au poruncit de au închis pe Vălcul vornic la Bucureşti, şi după ce au venit în scaun, au trimis pre Ghinea căpitan... de au luat pe Pătraşco Urziceanul, de l'au dus la Sneagov mănăstire, acolo cu munci groaznice muncindu-l l'au spânzurat. Iar pe Vâlcul vornic, l'au judecat în multe rânduri, dar fără nicio cuviinţă era judecăţile, că vină nu-i afla nimic, precum nici altora, şi după câteva judecăţi ce i-au făcut, l'au mutat la Sneagov, şi acolo l'au omorît cu multe cazne."[2]

Nu credem că Şerban Cantacuzino s'a mărginit să-l spânzure pe Pătraşco Urziceanu, dată fiind furia lui, cum reesă din cele ce s'au petrecut cu acest boier înainte de a fi ucis, când a fost supus unor „munci groaznice." Această procedură vorbeşte dela sine pentru o întindere a vinei la grupul din care făcea parte numitul boier, vădindu-se aceasta prin confiscarea averilor sau alt cum.

Deşi alte ştiri n'am putut găsi, cu toate acestea vremea, în care cineva este în stare să chinuiască pe vinovat,—nici nu putem spune dacă era în adevăr vinovat în sensul nostru, — într'un chip aşa groaznic, nu este a noastră, când nu suferim ca să fie supus caznelor nici un animal, ori cât de mare rău ne-ar fi făcut.

Pentru punctul nostru de vedere cele ce se petrec cu vornicul Vâlcul sunt foarte semnificative: procesul individualist se îmbină cu cel colectivist, cu predominarea definitivă al acestuia din urmă. In adevăr ni se spune că „l'au judecat în multe rânduri" dar „vină nu-i afla nimic." Presupunem că judecătorii, cu mijloacele lor de cercetare de atunci, au căutat să descopere gândul cel rău din conştiinţa vornicului Vâlcu, deşi rezultatul a fost negativ, cum ni se spune de către cronicar. Firesc ni se pare nouă acum ca boierul să fi fost lăsat în pace, ceeace nu i s'a întâmplat

1 Ibid. p. 24.
2 Ibid., p. 20-21.

www.dacoromanica.ro

lui Vâlcu, căci colectivitatea, în mânia ei, a trecut peste toate şi „l'au omorît cu multe cazne."

Ce s'a petrecut apoi cu ai lui, a avut deasemenea să sufere? Deşi n'am putut găsi ştiri, probabilitatea nu-i de loc exclusă.

Nu ni se pare de mai puţin folos, pentru cele ce urmărim aici, întâmplarea visternicului Hrizea, despre care cronica ne spune următoarele: „Şerban Vodă ...au închis şi pe Hrizea vistier, puindu-i pricină să ia seama de vistier, nădăjduindu că va găsi bani mâncaţi ai ţărei la el, care luându-i boiarii lui Şerban Vodă seama, încâtâva vreame, s'au aflat ai Hrizei vistier bani cheltuiţi pentru ţară taleri 30.000, care văzându Şerban Vodă, că nici cu aceasta nu-l poate dovedi să-i facă rău, au început alta, au zis de zaharaoa ce s'au dus la Cameniţă, precum ar fost rea, şi ori bună, ori rea de au fost, o dedese boiarii şi rudele lui, iar el numai Hrizii vistier îi găsea vină, şi i-au dat poruncă să plinească acei taleri 41.000 dela casa lui, şi-l muncea cu munci groaznice. Deci ce să facă ticăitul, de nevoe s'au îndatorit, şi au dat ali lui ce avea, şi ş'au vândut satele şi moşăile, şi ţiganii, şi au plinit banii. După ce a dat Hrizea vistier această sumă de bani ...l'au scos dela închisoare... şi numai 11 zile l'au lăsat slobod, dar cu pază dedeparte să nu se priceapă, şi iar l'au închis, şi la adoua închisoare mai multe cazne i-au făcut, şi multe otrăvi i-au dat să-l omoare; dar nu-l putea omorî cu otrăvile... care văzând ...cu altă moarte groaznică l'au omorît, de s'au plinit voea tiraniei lui. Jupâneasa dar şi copii rămându la sărăcie, iar nu i-au lăsat în odihnă, ci totdeauna se afla în pază de slujitori, şi ziua şi noaptea, şi le cerea bani pen treg; ei văzându că nu vor mai putea trăi, şi încă aflându unii alţii că vor să piară ...au trecut Dunărea pe ghiaţă în Ţara Turcească. Adoaozi înţelegând Şerban Vodă de fuga lor, s'au turburat foarte ca un lup turbat ce era, şi în toate părţile au trimis căpitani cu slujitori să-i prinză, sau să-i omoare ori unde-i va ajunge." [1]

Atragem atenţiunea cetitorului asupra poziţiei pe care

1 Ibid. p. 22-23.

www.dacoromanica.ro

o iea colectivitatea în fierbere, şi care constă dintr'o stăpânire de sine foarte semnificativă şi cu destul de lungă durată, în care timp dă loc unui proces de vină individuală, în scopul de a-şi acoperi numai iraţionalitatea ei.

Minunat de bine este redată această atitudine a colectivităţii, adică momentul, când ea se luptă cu o formă de vină, pe care în cele din urmă ş'o va însuşi definitiv, de expresiunile româneşti: a căuta nod în papură, a căuta clenci, etc.

Lui Hrizea i-a fost confiscată averea imputându-i-se că n'ar fi administrat cu băgare de seamă averea domnească, deşi n'avea nici o vină în această privinţă, cum spune cronica. Mai mult încă cu acest prilej îl „muncea cu munci groaznice", pentru ca apoi să-l omoare „cu moarte groaznică." Vina s'a întins deasemenea asupra familiei lui, care a fost dealminteri jăfuită pentru ca apoi să i-se pregătească acelaşi sfârşit caşi lui Hrizea. Fuga soţiei şi a copiilor lui Hrizea peste Dunărea a descoperit însă complect starea în care se găsea colectivitatea cu privire la grupul acesta, şi care reeşă foarte bine din porunca dată urmăritorilor: „să-i omoare ori unde-i va ajunge."

Şerban Voevodul, de care ne ocupăm aici, a ajutat pe Constantin Cantemir clucerul să fie domn în Moldova, cum se ştie; una din condiţiile acestui ajutor a fost ca Voevodul Cantemir să jure, că va prinde şi va omorî pe cei „doi boieri greci ce era în Moldova trăitori fraţi, pre anume Iordachi şi Manolachi, fiind de neamul lor aceşti doi boieri Rusăteşti." [1]

Potrivit acestui legământ, cum a luat domnia, Cantemir „prins'au ...pe Iordachi postelnicul Rusăt de l'au închis şi l-au muncit. Că i-au cetluit capul şi l-au făcut de au dat vreo triizăci patruzăci de pungi de bani. Şi pe urmă l-au luat Gavriliţă vornicul şi cu Velicico hatmanul în chizăşie, cum că nu va fugi din Moldova, şi l'au slobozit. Iar mai pe urmă i-au dat veste lui Iordachi Velicico hatmanul că-i stă cu price Şerban Vodă şi este să peie; şi înţelegând Iordachi Rusăt postelnicul, au fugit în Ţara Ungurească." [2]

1 Ioan Neculce, op. cit. p. 109.
2 Ibid. p. 119.

www.dacoromanica.ro

Vina colectivă o exercita Şerban Vodă prin mijlocirea colegului său Cantemir, cum se vede din cele spuse mai sus. Deosebirea în ce priveşte însă aplicarea pedepsei impresionează; se vede îndată că jicnirea n'o suferise colectivitatea care aplica sancţiunile. Mai mult, de Manolache nu ni se spune nimic şi prin aceasta se pare că a rămas în afară de vină, fără să putem spune ce forţă colectivă s'a opus; iar lui Iordachi „i-au cetluit capul" şi i-au luat bani, spre a-l face apoi scăpat în Ţara Ungurească.

Aceeaşi deosebire se vede din împrejurarea că deşi Gavriliţă vornicul şi Velicico hatmanul au fost chezăşi pentru Iordachi, cu toate acestea nu li-se întâmplă nimic, când Iordachi fuge din Moldova, ajutat chiar de unul dintre boierii, care garantase că nu se va întâmpla acest lucru.

Şerban Vodă n'a fost mulţumit de felul cum s'a ţinut cuvântul Cantemir şi a căutat să lovească el direct în cei vinovaţi. De aceea „trimis'au ...pre Mănăilă căpitanul cu saragele să prindă pre *giupâneasa lui Iardachi Rusăt*. Deci aflându-se giupâneasa lui Iordachi Rusăt cu multe bejănii pe Oituz... au apucat numai ea Iordăchioaie singură cu rădvanul numai de au fugit. Şi au scăpat de n'au prins'o saragele, iară altă ce au avut agărlâc, i-au luat tot saragele." [1]

Vina colectivă funcţionează în chip regulat, cum reesă limpede din cele ce se petrec cu jupâneasa lui Iordachi Rusăt, ţinta lui Şerban, odată soţul ei scăpat din sfera de influenţă a colectivităţii, pe care o simboliza acest domn.

Aşa de firească era această instituţie vremei de atunci, încât societatea îşi explica unele lucruri pe care nu le putea controla, cu ajutorul ei, cum se vede din cele spuse de Ioan Neculce în legătură cu epilogul întâmplărilor de mai sus: „trimis'au pe Gavriliţă vornicul în Ţara Muntenească, la Şerban Vodă, Cantemir Vodă, că văzuse că s'au mâniat Şerban Vodă pentru Iordachi... Şi întorcându-se Gavriliţă vornicul, înapoi, îndată au şi murit. *Zicu să-l fie otrăvit Şerban Vodă.*" [2]

In anul 1689 Constantin Brâncovan ocupă tronul Mun-

1 Ibid. p. 123-124.
2 Ibid. p. 124.

www.dacoromanica.ro

teniei, rămas vacant prin moartea moşului său Şerban Cantacuzino.

Instituţia noastră se menţine deasemenea supt acest domn, căci iată ce ne spune Ioan Neculce: „început'au Brâncovanul Vodă a supărare pre doamna lui Şerban Vodă cu feluri de feluri şi a-i luare banii de pe unde erau mistuiţi. Că fiindu-i nepot lui Şerban vodă şi în cinste la dânsul îi ştia banii pre unde era. Deci aga Bălăceanul ginerile lui Şerban Vodă, dacă au înţeles de acea supărare n'au vrut să vie dela Nemţi şi au rămas acolo la Beciu... Deci *doamna lui Şerban Vodă căzusă în mare prepus, văzând că au rămas gineri-său aga Bălăceanul la Sibiu.* Şi pusăse trei steaguri de lefecii... de o păzia pe dânsa şi pre feciorul ei, pre Gheorghie beizadè, la sat la Drăgăneşti, să nu fugă la gineri-său la Nemţi.“ [1]

Citatul acesta, pentru a putea fi folosit, are nevoie de o complectare, pe care ni-o dă o altă cronică, căci altfel ni s'ar părea că acest voevod îşi jăfueşte mătuşa fără niciun motiv: înadevăr Brâncovanu a fost ales domn cu voia tuturor, „măcar că doamna lui Şerban Vodă ruga pre unii alţii, şi încă au chematu toţi buluc-başii Seimeniloru şi le au datu bani să stea, de nu se poate într'altu chipu, şi cu armă să puie pe fiiu-său Iordache domn.“ [2]

Nici lui Bălăceanu care se găsia în timpul acestei alegeri în solie, trimes de Şerban Cantacuzino, socrul lui, nu-i convinea suirea în scaun a lui Brancovanu, şi care ar fi vrut să vadă în acel scaun pe cumnatul său Iordachi Cantacuzino şi de aceea *„părăşte* pe noul domn la Viena că ar ţinea cu Turcii.“ [3]

Brancovanul, noul simbol al colectivităţii munteneşti, se simţia periclitat în această situaţie, şi din această cauză loveşte în eventualul pretendent, lovind în rudele lui, care erau aşa de aproape rude cu însuşi domnul. Deocamdată soţia fostului voevod este jăfuită de banii, ce-i avea şi unde-i avea.

---

1 op. cit. p. 128.
2 Istoria Terei Româneşti de la anu 1689 încoace continuată de unu anonimu, în Mag. ist. vol. V, p. 94.
3 Xenopol op. cit. vol. VIII, ed. III, p. 14.

www.dacoromanica.ro

Cât privește pe feciorul fostului domn aflat, cum s'a spus, supt pază, travestit „au eșit dela Drăgănești... și s'au dus înaintea oștii nemțești," care tocmai ocupa Muntenia."[1]

Bălăceanu a luptat apoi în rândurile Nemților, pentru a scoate pe Brancovanu din domnie, dar fără succes, ba încă însuși el „au perit în războiu."[2]

Și după toate acestea sfârșitul: „După ce au aflat Brâncovanul Vodă pe aga Bălăceanulu mortu în războiu, trimesu-i-au capul la București, de l-au pus într'un prepeleac în mijlocul ogrăzii lui, de i-au șezut vrun an capul în prepeleac. Și au învățat de i-au *răsipit și curțile și ogra a, de au rămas numai jăriște.*"[3]

S'a mărginit domnul numai la acest pârjol, ori mânia lui a mers mai departe, confiscându-i moșiile? N'am putut găsi știri, deși probabilitatea unei întinderi a exploziei colectivității nu-i de loc exclusă; e destul să ne gândim la faptul groaznic pentru vremea individualismului, când capul lui Bălăceanu a stat vreme de un an într'un prepeleac chiar în mijlocul ogrăzei lui. Fără să vrem ne gândim la un clan primitiv, care ține în parii ce-i țărcuesc bordeiul tivdele dușmanilor uciși de el.

Dar împrejurarea cu capul lui Bălăceanu ca și cu trupul lui „remasu... batjocură oamenilor" dovedește vina cadavrelor, ceeace nu-i mai puțin semnificativ pentru colectivism.

De un interes deosebit ni se par, însfârșit, cele petrecute cu boierul Staico paharnicul, pribeag în Țara Ungurească încă din timpul lui Șerban Cantacuzino și nu singur, ci „avându lângă dânsulu pre Preda căpitanul dela Proroci, și pre Preda căpitanul dela Milcovu, și pre unul Iască căpitanu Serbulu și pre Radulul Hațagu."[4] Staico țintea să ajungă domn în locul lui Brancovanu și de aceea s'a dus

---

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 128.

2 Ibid., p. 131.

3 Ibid. p. 131. V. și Istoria Țerei Românești de la anul 1689 încoace, continuată de unu anonimu, în Mag. ist., vol. V p. 114, unde citim: „Deacii întrebându Constantinu Vodă, unde au peritu Bălăceanu, au trimisu slujitori și l-au adusu acolea mortu, ci capulu l-au trimisu la București, de l-au pusu într'o sulițe în ziua de sânta Măria mare, că într'acea zi se lăuda Bălăceanu că va să vie în București, ear' *trupulu* i-au remasu acolo *batjocură oamenilor*".

4 Istoria Țerei Românești în Mag. ist. vol. V. p. 118.

www.dacoromanica.ro

la Constantinopol spre a-şi înfăptui dorinţa, punând pe seama lui Constantin Vodă o purtare neomenoasă cu poporul. Turcii în cele din urmă l'au dat atât pe el cât şi pe ai lui, puşi în fiară, pe mâna lui Brancovanu.

Când domnul a dat ochi cu ei a avut loc următorul dialog, nu lipsit de însemnătate pentru noi: „n'aşiu fi gândit Staico să vezu una ca aceasta... Staico respunse: greşitu sînt măriei tale, doamne... Zise domnulu Predei de Proroci şi celorlalţi ca de acestea, să mai zică ei ceva nimica n'au mai zisu, fără de câtu: greşiţi sîntemu, doamne, greşiţi..."[1]

După aceasta au fost puşi la închisoare „în temniţă dedesuptu, unde lăcuescu tâlharii"[2] de unde după multă vreme i-au scos la judecată. „Un divan l'au făcutu domnulu în spătăria cea mare, altu divanu l'au făcutu în divanulu celu mare, alu treilea divanu l'au făcutu singuri boiarii fără domnu, cu cealaltă ţeară, în visterie josu."[3]

Cu acest prilej atât Staicu cât şi tovarăşii lui au fost mustraţi; la care lucru Staicu „nu mai avea ce să mai zică, fără câtu blestema pre Costandinu Vodă Cantemiru şi pre Cupăreşti, zicându că ei l'au îndemnatu, şi se ruga domnului să-lu ierte..."[4] Pre Prorocianulu aşişderea pedepsià, pre Milcovanulu pre Haţagu, feliuri pre fiesce carele după vina lui. Insă dela alu treilea divanu ce făcură boiarii în vistierie, fiindu şi vlădica Teodosie s'au cunoscutu svârşitulu loru că adusese vlădica pravila şi au deschisu la un locu şi la un capu unde zicea: boiarului careva umbla împotriva domnului şi a ţerei, să-lu spânzure, şi să-i facă spânzurătorile mai înalte cu un cotu decâtu ale altoru oameni proşti... Deci... îi duseră în puşcărie, şi preste multă vreme şiezându în puşcărie, au eşitu răspunsu dela domnu: pre Staico păharniculu şi pre Preda căpitanulu Prorocianulu să-i ducă la Snagovu, la mânăstire, ear' pre Milcoveanulu, pre lască şi pre Haţagu i-au înfieratu şi i-au datu prin târgu, şi i-au dusu la ocnă, acolo în ocnă un anu au şiezutu, şi i-au iertatu. Ear' pre cei dela Snagovu, au trimisu pre un

---

1 Ibid., p. 122-123.
2 Ibid., p. 123.
3 Ibid.
4 Ibid.

www.dacoromanica.ro

Văcărescu, slugă din boiarii domnului, de i-au bătutu pre talpe întrebându-i, cu cine au avutu înţelegere, socotindu că voru fi mai fostu amestecaţi şi alţi boiari din ţeară... Insă n'au trecutu vreme multă, după bătaie, ci au trimisu ear' pre acesta Ianache Văcărescu, căpitanu de lefecii, şi pre Proroceanu l-au trimisu la Ruşi-de-Vede, de l-au spânzuratu la zioa târgului, aşişderea şi pre Staico l'au adusu într'o noapte în târgul de afară alu Bucureştiloru, şi l-au spânzuratu în mijlocul târgului, la o zi de târgu." [1]

Ştirile acestea ni-se par de un interes deosebit pentru instituţia cercetată de noi. Se ţin, cum vedem, trei divanuri în care se desbate fapta boierului Stoica ca şi a tovarăşilor lui, ceeace dovedeşte gradul de dămolire, pe care-l ajunsese colectivitatea jicnită prin purtarea conspiratorilor. Deosebirea în această privinţă este izbitoare, dacă ţinem în seamă alături de această comportare pe aceea, de pildă, a lui Tomşa faţă de boierii lui vicleni. Progresul spre individualism este vădit prin urmare.

Desigur că lucrurile stau încă departe de un individualism pur, căci unde-i, ca să pomenim numai de un fapt, apărătorul celor vinovaţi, ori cum ar fi acesta, din oficiu sau pus de acuzaţi? Dar, cu toate acestea, înclinarea spre el este de netăgăduit: în sensul individualismului se pare că vorbesc cele trei divanuri, în care nu e totuşi atât vorba de o cercetare cât de o pedepsire, fie ea şi supt forma de mustrări etc. Foarte curioasă este, mai departe, desfăşurarea întregului proces: se pronunţă condamnarea de către divan şi apoi domnul reîncepe cercetarea căci „au trimisu (la Snagov unde Staico şi Prococeanu aşteptau sentinţa) ...de i-au bătutu pre talpe întrebându-i, cu cine au avutu înţelegere..."

In sfârşit vedem pentru prima oară în cursul acestui studiu că vlădica citeşte în pravilă articolul, supt care este aşezată fapta celor vinovaţi: „boierulu care va umbla îm-

---

1 Ibid. p. 124. V. şi Ioan Neculce, op. cit. p. 142, unde citim următoarele: „Dusu-l-au pe Staico la Brâncovanul Vodă în Bucureşti cu o lăcată cât un şlic de mare la grumaz. Şi l-au scos la divan... şi apoi l-au purtat tot târgul cu lacata de-a grumazii. Şi apoi l-au spânzurat, îmbrăcat, încalţat, la târgul de afară. Şi şi pe cele soţii ai lui, pe unii i-au spânzurat şi pe alţii i-au iertat." V. apoi Istoria Ţării Româneşti dela 1689-1700 de marele logofăt Radu Greceanu, în Mag. ist. vol. II, p. 199-204.

www.dacoromanica.ro

potriva domnului şi a ţerei, să-lu spânzure..." Colectivitatea mâniată nu-şi mai dă vânt liber ca de atâtea ori până acum; în ea s'a produs transformări semnificative pentru direcţia cea nouă, mai vârtos că nu mai este vorba de o confiscare a averilor: cine-i trădător să fie spânzurat, atât spune pravila. [1]

Găsim apoi în procesul de mai sus categorisirea celor vinovaţi, o atitudine folosită, din când în când, de colectivitate, cum am constatat mai înainte, şi care dă pe faţă acelaşi început de raţionalizare al colectivităţii: Staico şi Proroceanu sunt spânzuraţi, iar Milcoveanul, Iască şi Haţagu fac un an de ocnă, după care sunt iertaţi.

Un loc deosebit îl ocupă în acest proces de trădare boierul Dumitraşco păharnicul dela Corbi, care însă înainte de a fi fost prins Staico şi cu ai lui, fusese aflat că lucrează alături de ei şi de aceea „au căzutu în urgia domnului Costandinu Vodă, pentru aceasta că... au datu o scrisoare să o ducă la Staico păharnicul, în Moldova, învеţându-lu să se nevoiască cum ar putea mai cu dedinsulu împotriva domnului, şi va fi şi elu ajutoriu, şi peste scurtă vreme va fugi din ţeară de se va împreuna cu toţi." [2]

Cum a aflat domnul l'a închis „nu în puşcărie, ci la o casă." [3] Şi după aceasta i-a venit o pedeapsă mult mai uşoară: „ear' pre Dumitraşco păharnicul l-au trimisu la Tismana la monăstire, de au şiezutu acolo vre-un anu. Deacii l-au iertatu domnulu, şi au venitu la casă-i; dar' nu fieşte cumu l-au iertatu, că după politiceştile pravili, îi era vina de moarte, numai avându frate mai mare pe Vintilă banulu care ţinea o soru a mumei domnului, şi multu s'au rugatu domnului pentru frate-său...; şi îndată făgădui că-lu va ierta." [4]

---

1 Semnificative sunt constatările cronicarului, în legătură cu confiscarea moşiilor, care n'a avut loc în cazul boierului Staico, deşi el era pribeag: „iar Costandin Vodă milă şi blândeţă spre el arătând, Dumnezeu în mâini i l-au dat, pentru că el cum au scăpat din Ardeal, *n'au venit în ţară la moşia lui.*" Radu Greceanu, Istoria Ţării Româneşti în Mag. ist. vol. II p. 200; v. şi p. 199.

2 Istoria Ţerei Româneşti dela anulu 1689 încoace, continuată de unu anonimu, p. 125.

3 Ibid. p. 127-128.

4 Ibid. p. 128.

www.dacoromanica.ro

Colectivitatea dominantă bătută de atâtea vânturi, brăzdată serios de raţionalism se lasă uşor, relativ, învinsă de colectivitate familială, cum se vede din cele petrecute cu Dumitraşco păharnicul dela Corbi. Dar această împrejurare aduce deasemenea apă la moara individualismului.

Dar dacă colectivitatea domn-boieri s'a transformat aşa de simţitor, nu acelaşi lucru se poate spune despte colectivitatea generală; aceasta se foloseşte necontenit de vina colectivă pentru jicnirile aduse ei de unul sau altul dintre credincioşi, cum se vede din cronica timpului: „când au fost al treilea an din domnia măriei sale, aflându-se ţara la mare lipsă şi foamete de stricăciunea lăcustelor, care încă din zilele lui Şerban Vodă venise acea *urgie dumnezeească pe acest pământ*, de au pedepsit şapte ani cu dânsele, de se făcea multă stricăciune şi pagubă, şi aşa măria sa Costandinu Vodă pentru acea mânie dumnezeească ce era asupra acestui pământ, trimis'au la Sfetagora, şi au poftit pre părintele de acolo cu rugăciune de au adus capul lui sfântu Mihail Sinodichi..."[1]

§ 22. VINA COLECTIVĂ PENTRU ABATERI DE PUŢINĂ INSEMNĂTATE FAŢĂ DE DOMNUL SIMBOL DE COLECTIVITATE.

In anul 1651, Ianuarie, se descopere că s'a înstrăinat bani din visteria Ţărei Româneşti, şi anume în folosul boierilor însărcinaţi cu administrarea ei. Avem, cu termenul de astăzi, o delapidare, sau, în limbajul de atunci, un act de necredinţă, şi cu toate acestea atitudinea lui Matei Basarab, simbol de colectivitate, rămâne aceeaşi, cum am găsit-o cu un alt prilej.[2] In adevăr domnul, cum se va vedea îndată, se abate din nou dela procedeele obişnuite până acum.

Redăm aici cartea obşteştei adunări, cum urmează: „Ştefan cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop i mitropolit zemli Vlahascoe împreună cu amândoi fraţii episcopi şi împreună slujitori chir Igratie Râmniceschi i chir Serafim Buzăvscon şi cu toţi egumenii şi cu cei de bună rudă boiari, cinstiţi şi

1 Radu Greceanu, Istoria Ţării Româneşti dela 1689-1700, în Mag. ist., vol. II, p. 196-197.
2 V. p. 265.

www.dacoromanica.ro

socotiţi vrednici dregători şi judecători, şi a toată mesererea tocmitori ţărei, întâiu jupân Giorma ce au fost ban mare, i jupân Drag vel vornic, i jupân Radu vel logofăt, jupân Ginea vel vistier, jupân Diicu vel spătar... şi toţi boiarii mari şi mici, iubiţi şi credincioşi domnului nostru Ioan Matei Basarab Voevod, facem ştire cu această carte sobornicească a noastră tuturor pentru că puind domnul nostru boiari pe Stroe vistier mare şi pre Radu din Farcaş vistier al doilea, şi pe Tudor cămăraş; şi jurându-i cu mâinele pre sfânta Evanghelie; şi făcându-le cărţi cu mare blestem a patru patriarşi: cum să slujiască domnului nostru cu dreptate, să nu-l fure, nici să-i facă vre-o hiclenie... Deci fiind domnul nostru cu dânşii într'o credinţă şi într'o dreptate cu milă şi cu boierie, iar când au fost acum în cursul anilor 7159, Ghenarie 20, pus'au domnul nostru boiari mari ca să le ia seama a cămăriei şi numere banii care au fost număraţi iar de dânşii pecetluite ladele cu pecetea domnească. Deci când au stătut boiarii a număra banii împreună cu 6 neguţitori, ei au aflat o ladă mare spartă şi banii domneşti lipsă, însă funţi 85 şi într'o pungă câte 500 de talere. Deci dacă au văzul domnul nostru şi noi toţi lucrul acesta, i-au apucat ca să-şi dea seama şi de visterie şi de toate veniturile ţărei şi de bucatele domnului nostru ce s'au făcut şi unde s'au înecat. Ei au zis că vor da seamă de 3 ani, iar mai mult nu pot da seama. Intr'aceea măria sa domnul nostru şi noi toţi, am pus boiari mari şi mici şi mazili ca să-şi dea seamă înaintea lor de biruri şi de haraciuri şi de banii cei trimişi la Ţarigrad. Ei nici aşa nu s'au putut da seama. Ce i-am aflat şi i-am adeverit noi boierii şi toată ţara furi făţişaţi şi de cămăr şi de vistierie şi din haraciu şi banii cei trimişi la Ţarigrad. Pentru care lucru şi furtişag au stătut domnul nostru şi noi toţi şi toată ţara, cum să li-se taie capetele ca unor furi şi spărgători de casă domnească şi călcători de jurământ şi de lege. Iar apoi măria sa domnul nostru ca un domn milostiv şi creştin i-au lăsat ca să nu-şi spurce sufletul cu nişte călcători de jurământ ca aceştea; numai ce au lăsat domnul nostru şi noi toţi cu toată ţara cu blestem: care va dărui milostivul Dumnezeu a fi domn şi biruitor Ţărei Româneşti în urma măriei sale ...cine ii va

www.dacoromanica.ro

boieri, sau îi va milui, sau le va umbla pre niscareva minciuni ale lor, domn fie, mitropolit fie, episcop, ori ce boiar mare va fi ori străin ori d'ai ţărei, ca cei împreună cu îndemnătorii lui să aibă a moşteni blestămul soborului arhiereilor, egumenilor, şi a toţi preoţilor ţărei care blestem, înaintea noastră şi înaintea adunărei a toată ţara în sfinte odăjdii îmbrăcaţi şi cu făcliile aprinse în mână, înfricoşat şi groaznic făcutu-l-am, şi blestemând stins'au făcliile cum este legea blăstemului. Care blestăm în această carte a noastră arătăm: cum pre om ca acela să-l bată Dumnezeu şi în trup şi în suflet, să-i vie cursa care nu o ştie şi într'această cursă să cază, să-i fie curtea lui pustie, şi întru lăcaşul lui, să se şteargă numele lui din cărţile vieţii, să nu scrie cu dreptii, să pue Dumnezeu pre păcătosul asupra lui şi diavolul să stea de direapta lui, când se va judeca să fie osândit şi rugăciunea lui să fie întru păcat, şi să fie zilele lui puţine, şi dregătoria lui să o ia altul, să fie feciorii lui rămaşi săraci şi muerea lui văduvă, şi să fie goniţi din casele lor, datornicii să caute toate câte sunt ale lor, să jăhuiască osteneala lor, otjentitor să n'aibă, nici să fie cineva a-l milui, să fie feciorii lui de peire, într'un an să se mături pomana lui, să se pomenească cu strâmbii, şi cu strâmbătatea părinţilor lui, şi să gonească vrăjmaşul său sufletul lui să-l ajungă şi să-l calce în pământ, şi vestea lui în ţărână să o pue, să se mături de pe pământ pomenirea lui, şi la sfârşenia să iasă cu păgânii, şi la ziua din înfricoşată judecată să nu vază slava lui Dumnezeu, foc, spuză, vânt şi vifor să fie partea păharului lui, împreună cu Iuda şi cu Arie, şi aceasta să i se întâmpleze lui a le nemeri în valea matcei focului, cu de trei ori anatema, şi de 318 sfinţi părinţi, şi de soborul Nikei. Aşijderea şi de către domnul nostru şi de către noi toţi arhiereii şi egumenii şi de către boierii ţării încă să fie blestemaţi, pentru că nici banii domneşti nu i-au dat domnului nostru toţi, ci încă au rămas asupra lor mulţi bani din toate veniturile, şi încă ei s'au căzut să li se ia şi gloabă de 1 ban 6, cum este legea, ci i-au lăsat domnul nostru de gloabă, iar de osândă să fie şi ei şi cei ce-i vor boieri pre dânşii..." [1]

1 Mag. ist., vol. I, p. 126-129.

www.dacoromanica.ro

In primul rând semnalăm procedura la care au fost supuşi visternicii domneşti la începutul slujbei lor, căci ea vădeşte gradul de slăbiciune al colectivităţii domn-boieri... „puind domnul nostru boiari pe Stroe vistier mare şi pe Radu din Farcaş vistier al doilea, şi pe Tudor cămăraş; şi *jurându-i cu mâinele pe sfânta Evanghelie;* şi *făcându-le cărţi cu mare blestem a patru patriarşi:* cum să slujească domnului nostru cu dreptate, să nu-l fure, nici să-i facă vre'o viclenie..."

Apoi Matei Basarab însuşi nu mai trăeşte aproape deloc colectivitatea domn-boieri, căci altfel ar fi luat măsuri aspre împotriva călcării credinţei din partea boierilor amintiţi: i-ar fi decapitat şi le-ar fi confiscat averile, cum a făcut'o Vlad cel Tânăr în secolul trecut în asemenea imprejurări[1] şi nu s'ar fi mulţumit numai cu scoaterea lor din boierie.

Dar dacă în această privinţă domnul, în discuţie, pare aproape complect eliberat, nu acelaşi lucru se poate spune de cealaltă colectivitate, pe care am numit-o generală sau domn-credincioşi. Pe aceasta Matei Basarab o trăeşte, în adevăr, destul de puternic, cum ni se spune în hrisovul de faţă: „pentru care lucru şi furtişag au stătut domnul nostru şi noi toţi cu toată ţara, cum să li se taie capetele ca unor furi şi spărgători de casă domnească şi călcători de jurământ şi de lege. Iar apoi măria sa domnul nostru ca un *domn milostiv şi creştin* i-au lăsat *ca să nu-şi spurce sufletul* cu nişte călcători de jurământ ca aceştieia."

La niciun domn, cu excepţia lui Mihai Viteazul într'o anumită clipă a domniei lui,[2] n'am dat peste o predominare aşa de accentuată a colectivităţii generale ca aici. Atâţia boieri au fost ucişi până acum de către diferiţii domni în rolul lor de simbol al colectivităţii restrânse domn-boieri, şi nici un gest de oprire din partea colectivităţii generale, ca şi cum ea ar fi fost inexistentă la aceştia.

Să fie aceste reveniri prevestitoare de sfârşitul colectivităţii, despre care-i vorba, sau dimpotrivă de un nou început?

In numele acestei colectivităţi se dictează o pedeapsă

1 V. p. 51-52.
2 V. p. 114-115.

www.dacoromanica.ro

„pentru ei (adică pentru boierii vinovați) și cei ce-i vor boieri pre dânșii", în formă de blăstăm extrem de bogat, o împrejurare care dă de gândit: „care blestem... în sfinte odăjdii îmbrăcați și cu făcliile aprinse... înfricoșat și groaznic făcutu-l'am și blestămând stâns'au făcliile, cum este legea blăstămului."

După ce sunt implorate o serie de nenorociri asupra celor vinovați urmează suferința fiilor și a urmașilor acestora ca și a soțiilor: „să fie feciorii lui rămași săraci și muerea lui văduvă, și să fie goniți din casele lor ...să fie feciorii lui de peire, într'un neam să se mature pomana lui".

Vina este colectivă. In urma ei pedeapsa, foarte severă și din cale-afară de chinuitoare pentru boierii delapidatori ca și pentru aceea, care-i vor repune în locurile pierdute, se întinde la rude și în așa proporții încât după un veac de om nu mai trăește nimeni sau cu vorbele blestemului: „într'un neam să se mature pomana lui."

Antonie Ruset, Domnul Moldovei este mazilit de Turci în 1678 pentru „că au mers boierii la Poartă de l-au pârît prea tare cu multe năpăști." [1] In urma acestui fapt a avut de suferit îngrozitor din partea Turcilor, cum am avut prilejul să amintesc în altă parte a studiului nostru.

Se pare că această faptă a boierilor n'a răspuns realității, căci în aceeași cronică și în același loc citim următoarele: „în loc de bine ce au făcut Antonie Vodă țărei, de n'au scos niciun obiceiu rău, cu acest fel de mulțămită boierii i-au mulțămit."

Urmașul lui Antonie Ruset ar fi trebuit să reacționeze împotriva acestei jicniri nedrepte, aduse colectivității, ceeace nu s'a întâmplat. Gestul acesta a venit dela colectivitatea generală, căci domnii sunt, cum am mai observat, deasemenea simbolul ei sau cu vorbele lui Ioan Neculce „pomăzanici (unși) a lui Dumnezeu." [2]

Vina este colectivă dacă ținem în samă pedeapsa care a avut loc: „dar și boierii cei ce l-au pârît, încă nimică nu s'au mai ales de casele lor. La Alexandru Buhuș hatmanul

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 80.
2 Ibid., p. 81.

www.dacoromanica.ro

nimică nu i s'au ales de casa lui şi de feciorii lui."[1] După relatările lui Neculai Costin se pare că numărul celor vinovaţi a fost mult mai mare, el confundându-se cu însuşi Moldova: ...„de atunce până la această vreme ce suntem acum, vedem tot osânda lui că tragem, că tot din zi în zi din rău în rău păşim."[2]

Ceeace s'a petrecut cu Antonie Ruset în Moldova se repetă în anii următori mazilirii lui în Muntenia cu Şerban Vodă. In adevăr Papa Boicescul, împreună cu alţi boieri, s'a dus la Adrianopol spre a pârî pe Şerban Vodă la vizir, că-i hain şi că făcea răutăţi în ţară. Fiind mai puternic domnul, boierii pomeniţi au fost daţi de Turci pe mâna lui. Urmarea a fost că „pre Papa l'au ertat, (au den porunca viziriului, au den rugăciunea soro-sei lui, Marina Filipescu), şi l'au lăsat viu, iar pre ceilalţi i-au omorît."[3] Nu am putut găsi ştiri cu privire la confiscarea averilor dela rudele boierilor ucişi de domn, presupunem însă că această măsură n'a lipsit.

Demn de ţinut în seamă ni se pare faptul că boierul Papa Boicescu n'a fost omorît, din pricina unei opoziţii între colectivitatea reprezentată de domn şi colectivitatea turcească sau familia domnului însuşi. Oricare va fi fost ciocnirea, colectivitatea a fost oprită în ce priveşte atitudinea ei faţă de unul dintre făptaşi şi aceasta cu anumite urmări pentru evoluţia instituţiei noastre.

Colectivitatea, simbolizată de domn, rămâne tot aşa de sensibilă ca şi în secolul trecut, când dările nu puteau fi plătite la vreme cum se vede din procedeul lui Gheorghe Duca în a treia lui domnie în Moldova (1678-1684): „şi dacă nu găsia cu ce plini dela om, lua a altuia pentru acela. Şi pre unde era pustiu, făcea pre zlotaşii de plătia de la casele lor. Şi bătea pe zlotaşi cu buzduganul, de au omorît vro doi trei. Deci văzând că moru zlotaşii de buzdugan, au făcut un băţ în opt muchi, de bătea pre boieri şi pre zlotaşi cu băţul... Ce era pline închisorile de boieri, şi grosurile de de cei săraci, de-i bătea şi-i căznia, cu capetele în garduri

1 Ibid., p. 80.
2 Op. cit., p. 18.
3 Costandin Căpitanul, op. cit., în Mag. ist., vol. II, p. 32.

www.dacoromanica.ro

şi leşinaţi de foame, şi bărbaţi şi femei. Şi murea prin grosuri. Şi pre giupânese sărace încă le lega la puşce şi le închidea la siimeni pentru bani. Pentru acea vrăsmăşie şi groază... urâtu-l-au toţi pe Duca Vodă. Şi se ruga toţi lui Dumnezeu să-i mântuiască din mânele lui, şi-l blăstama de la mic până la mare, de auzia slugile lui cu urechile.

Atunce fugit-au mulţi boieri şi mazili de groaza lui printr'alte ţeri, de şi-au pusteit casele, anume: Tudosie Dubău vel spătar au fugit într'o noapte din târg din Iaşi în Ţara Leşească; aşijdere şi Savil Zmucilă vel medelnicer şi cu frate-seu Gheorghiţă postelnicul, şi i-au agiuns gonacii lipcanii în codrul Herţii şi s'au bătut cu dânşii, şi nu le-au putut strica nimică; şi Moţoc şi alţii mulţi."[1]

Complectăm acest tablou cu alte note caracteristice, luate din cronica lui Neculai Costin: ...„Eară cu *năpăştile ce au pătit pentru cei fugiţi, şi drumeţii,* şi multe necazuri ce au tras bieţii pământeni dela un făcător de reale ce fu Duca Vodă. Strânsoare mare pentru bani făcea tuturor „şi boiarilor şi neguţitorilor şi a toată ţara *muncindu-i şi căsnindu-i pre toţi în toate chipurile...;* nu cruţa nici boier, nici sărac, nici ţăran, nici femei... Pre Ursachie ce au fost visternic mare... l-au desbrăcat cu pielea şi l-au legat la stâlp la ger fiind earnă... Pre Ioan Isar visternicul şi pre Andrii Şipoteanul vornicul de Poartă, desbrăcându-i cu pielea goală şi ungându-i cu miere vara i-au legat la stâlp de-i mânca muştile şi albinele... Dar încă pre jupăneasa lui Ştefan Brăescul, şi pre giupăneasa lui Bucium ce au fost vel medelnicer, şi pre giupăneasa Sandului Stamatie comisul aceasta încă fiind a doa vară doamnei, murindu-le boierii decurând... le-au legat şi pre dânsele la puşti, de sta ziua legate, ear noaptea sta închise la odăile Siimenilor. Aşa ţiindu-le închise câtăva vreme, ca să istovească ele rămăşiţa boierilor săi..., şi ele n'avea de unde, că rămăsese satele tot pustii; ci de la o vreme au intrat la Duca Vodă un hadâmb ce-i zicea Iane... de au grăit şi în tot felul aducându-i aminte:

Doamne, mă rog să aib la măria ta pas, să grăesc

1 Ioan Neculce„ op. cit., p. 86-87.

www.dacoromanica.ro

măriei tale doă, trei cuvinte. *Eu, doamne,* coi n'am, *muere n'am, copii n'am să mă tem de osânda lor,* în trecute zile te-ai măniat măria ta pre mine, ai trimis un armaş să mă înece în Bahlui; el bată-l Dumnezeu, armaşul... n'au păzit să mă înece, ci m'au îngăduit până te-ai desmâniat, măria ta, şi m'ai ertat. Ci acum îndrăznesc de grăesc măriei tale, pentru cele trei giupânese sărace, ce şedu legate de puşti, că văz că nime nu-ţi îndrăzneşte a grăi măriei tale, ce eu am îndrăznit, una că-s bucuros cu un ceas mai înainte să mor, a doa ce nu s'au auzit nici într'o ţară, nici aflu scris, nici în istorie aceasta, să se închiză şi să se lege la porţi femeile boierilor dacă mor. (Atunci să fi zis Duca Vodă: să-i bată Dumnezeu păgâni), şi îndată au învăţat de le-au slobozit, *că acum şi boierii sta încremeniţi, şi-şi căuta loc cine încotro va lua.*" [1]

Printre boierii pribegiţi, în afară de cei pomeniţi de Ioan Neculce mai găsim următorii, daţi de Neculai Costin: „fugit'au atunci... şi Gavril Neniul vel stolnic, Neculai Murguleţ, vtori logofăt... Vârlan logofăt cu frate-său Zberea..." [2]

Boierii, cari n'au pribegit, ca „Chiriac Sturza vel spătar, Contăş stolnic, Iorga Cărăcaş spătar... aceştia au murit de-o boală ce-i zicea Duca Vodă, adică de nepăsul Ducăi Vodă... Blăstămat era boierul de pe atunce ce avea supt ascultarea lor breasla, cumu-i la vel logofăt curtenii, la vel vornic hănsarii, la hatman călăraşii, că şi ţinuturile istovia şi bresle ce avea supt ascultarea sa, care de atunci s'au stins casele boiereşti mai toate, şi au încăput la mari datorii, de au rămas vânduţi şi feciorii lor până astăzi." [3]

Acelaşi prăpăd pentru plata dărilor în celelalte pături ale societăţii: „dară pre târgoveţii din Iaşi şi de aiurea, îi punea prin grosuri de sta închişi câte un an... Ei săracii de mare lipsă ce avea asupră, mulţi şi-au lăsat femeile şi copii, şi casele, de groază mare, şi fugea în lume; el, Duca Vodă, *prindea pre vecini de aproape sau pre femeile lor de le ţinea în grosuri,* pre unele câte un an şi mai bine, dintru care multe au şi murit de foame, altele de prunc, că era

1 op. cit. p. 25-26.
2 Ibid p. 26.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

multe şi grele de-şi făcea copiii prin grosuri, şi tot nu le slobozia, până la multe le-au crescut copiii acolo în grosuri, până au început a grăi, unii a umbla în picioare."[1]

„Aşijderea şi pre preoţi încă-i închidea deavalma cu mirenii la grosuri... Nimănui nemica nu vrea să erte sau să rădice măcar un ban, şi mulţi oameni cine ce avea haine, odoară, de alti bucati şi moşii, lepăda în ce putea, şi cu acei bani plătindu-şi capetele, şi cum scăpă dela închisoare cum se duce încotro putea să scape, lăsându-şi tot în peire, şi case, şi bucate, şi femei, şi copii, fugind într'alte ţeri se înstrăina."[2]

Semnificativă este deasemenea următoarea împrejurare, care are loc la plecarea din Iaşi a lui Duca Vodă la asediul Vienei: „Luat-au atunce Duca Vodă şi pre Pleşca jicnicerul al doele *legat la puşti,* şi l'au dus până la Focşeni *pentru banii ce rămăsese din ţinut, care nu-i găsisă că fugisă oamenii*".[3]

Vina colectivă funcţiona fără şovăire, cum ni se spune în textele de faţă: „şi dacă nu găsia cu ce plini dela om, lua altuia pentru acela. Şi pre unde era pustiu, făcea pre slotaşii de plătia dela casele lor." „Mulţi... fugea în lume; el prindea pre vecini deaproape sau pre femeile lor de le ţinea în grosuri... Luat-au atunce Duca Vodă şi pre Pleşca jicnicerul ...legat de puşti... pentru banii ce rămăsease din ţinut, care nu-i găsisă că fugisă oamenii." Şi mai departe: „blăstămat era boierul de pe atunce ce avea supt ascultarea lor breaslele... care de atunci s'au stins casele boiereşti mai toate, şi au încăput la mari datorii, de au rămas vânduţi şi feciorii lor până astăzi."[4]

Confuzii de acest fel jicnesc pe omul din societăţile in-

---

1 Ibid.
2 Ibid. p. 26-27.
3 Ibid. p. 28.
4 Alte pilde, când boierul plăteşte pentru un grup, se găsesc în I. Tanoviceanu, Marele spătar Ilie Ţifescu, p. 9-10. V. deasemenea T. Codrescu, Uricarul II, p. 95, unde ni se spune că Voevodul Constantin Cantemir în anul 1686, Februar 22, ţinând în seamă greutăţile materiale ale Mânăstirii Galata îi întăreşte „zece oameni posluşnici" scutindu-i „de dajde şi de zloţi şi de lei şi de galbeni..." Dania aceasta are apoi aceste rânduri semnificative: „Aşijderea şi voi boieri şi slujitori, cari veţi îmbla ori cu ce fel de slujbe a Domniei mele, la nimică să vă atingeţi de aceşti zece oameni posluşnici, nici bucatele lor *pentru alţii* să nu le trageţi..."

www.dacoromanica.ro

dividualiste numai dacă sunt gândite; acesta n'ar suferi însă cu nici un preţ să fie înfăptuite.

In legătură cu aceste ravagii ale colectivităţii dornice de bani, — de fapt ea nu izvora din structura grupului unde se găsea, — stă pribegirea boierilor pomeniţi mai sus, cu urmarea firească: „şi-au pusteit casele“ şi deci numărul celor vinovaţi s'a mărit. Nu ne-ar surprinde, dacă li s'ar fi confiscat averile, mai ales că domnul s'a ciocnit cu ei prin gonacii săi în codrul Herţii, adâncindu-se, în chipul acesta, rănile făcute colectivităţii dominante.

Dar în citatul de faţă găsim, alături de vina colectivă, încă un fapt, pe care-l tratăm într'o secţiune specială a studiului nostru, privindu-l ca o probă indirectă a instituţiei, pe care o cercetăm: e vorba de lipsa oricărei consideraţii faţă de persoana celor ce nu puteau plăti dările impuse, din orice strat al societăţii ar fi fost: „Şi bătea pre zlotaşi cu băţul.“ Pe toţi îi „bătea şi-i căznea, cu capetele în garduri şi leşinaţi de foame şi bărbaţi şi femei. Şi muria prin grosuri.“ Dar încă pre giupăneasa lui Ştefan Brăescul, şi pre giupăneasa lui Bucium... şi pre giupăneasa Sandului Stamatie... aceasta fiind a doa vară doamnei, murindu-le boierii decurând... le-au legat şi pre dânsele de puşti... ca să istovească ele rămăşiţa boierilor săi...“ E în adevăr simtomatică chinuirea văduvilor unor foşti dregători domneşti, printre care se găsea deasemenea o rudă deaproape a soţiei domnului. Ce gol enorm ni se vădeşte, din punctul nostru de vedere, în colectivitatea domnească prin procedura indicată de cronicarii amintiţi. Chiar sentimentul de înrudire nu mai avea nici o putere, fiind suprimat, de tot, în împrejurarea de mai sus, dând astfel pe faţă aspectul pur al statului în această fază a desvoltărei lui.

Orice gest de protestare putea fi urmat, în mintea oricui, de o vină colectivă, cum se vede din spusele lui Iane Hadâmbul: „eu, doamne, ...muere n'am, copii n'am, să mă tem de osânda lor.“

Ne uimeşte, cu acest prilej, personalitatea lui Iane Hadâmbul aşa de fericit alcătuită şi într'un contrast aşa de izbitor cu oamenii, printre care trăia, şi mai ales cu simbolul domnesc: teama de moarte aşa de înrădăcinată la omul golit de colectivitate, nu există la acest brav

www.dacoromanica.ro

boier: „...în trecute zile te-ai mâniat măria ta, pe mine, ai trimis un armaş să mă înece în Bahlui, bată-l Dumnezeu, armaşul... n'au păzit să mă înece... Acum îndrăznesc să grăesc măriei tale pentru cele trei jupânese sărace... ce eu am îndrăznit... că-s bucuros cu un ceas mai înainte să mor..."

Alături de dispreţul morţii stă însă simpatia, dacă nu pentru orice femee nenorocită, cel puţin pentru acelea din pătura lui socială: „ce nu s'au auzit nici într'o ţară, nici aflu scris nici în istorie aceasta, să se închiză şi să se lege la puşti femeile boierilor, dacă mor."

Lipsa de simpatie pentru om, ca atare, în colectivitatea dominantă ni-o dovedesc deasemenea rândurile acestea: „pre Ursachie, ce au fost visternic mare, l'au desbrăcat cu pielea şi l'au legat la stâlp, la ger, fiind earnă... Pre Ioan Isar visternicul şi pre Andrei Şipoteanul vornicul de Poartă, desbrăcându-i cu pielea goală şi ungându-i cu miere vara, i-au legat la stâlp de-i mânca muştele şi albinele..."

Comportarea lui Duca Vodă cu preoţii, pe care-i „închidea deavalma cu mirenii la grosuri" ne dovedeşte în plus o lipsă totală a colectivităţii creştineşti, pe care domnul trebuia deasemeni să o simbolizeze, cum ştim. Aşa că ne-am putea pune din nou întrebarea, dacă acest domn, cel puţin uneori, mai reprezenta ceva din ceeace făcea colectivitatea politică sau religioasă moldovenească.

Incă din timpul domniei a doua a lui Duca Vodă în Moldova, şi anume în anul 1672, boierii s'au plâns de felul acesta de a se purta al lui, sultanului, care tocmai trecea atunci prin Iaşi, la Cameniţa, unde avea de purtat război contra Polonilor: „deci boierii atunce aflând vreme, au jăluit pre Duca Vodă la împărăţie foarte tare, mai cu deadinsul Ursachi cel bătrân." [1]

Desigur că pedeapsa sa ar fi venit, dacă domnul n'ar fi fost mazilit de Turci, în scurt după aceasta, dar nu îndeosebi din această pricină, cum susţine cronicarul citat, ci fiindcă „Duca Vodă nu îngriji cum se cuvine de aprovizionarea oştirilor turceşti." [2]

Dar jicnirea adusă, cu acest prilej, domnului simbol de

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 51.
2 Xenopol, op. cit., vol. VII, ed. III, p. 247.

www.dacoromanica.ro

colectivitate, dacă n'a fost ţinută în seamă de domnii urmă. tori mazilirei lui Duca, apoi el n'a uitat-o, lovind în chip crud, în timpul celei de a treia domnii în Moldova, atât pe boierul Ursache şi implicit pe ai lui:

„Era un boier anume Ursachi, bogat întru această ţară a noastră... Şi nu l-au putut să-l rabde Duca Vodă pre acel boier... Ce din domnia a doa au început a se acolisire de dânsul şi a-l prădare. Şi neputând răbda acel boier Ursachi pe Duca Vodă, l-au pârît şi la Poartă... Iar mai pe urmă, acum ştind Duca Vodă pe Ursachi că au avut gâlceavă şi pâră cu un neguţitor mare din Ţara Leşească, anume Balaban,... trimis-au Duca Vodă la acel Balaban, de au venit în ţară aice, de au pârît pre Ursachi. Şi i-au făcut strâmbătate lui Ursachi Duca Vodă, că l-au dat rămas pre Ursachi să deie lui Balaban vro patru cinci sute de pungi. Şi aşa i-au luat tot lui Ursachi şi l-au închis în temniţă cu tălharii. Şi-l scotea în toate zilele de-l bătea la talpe, până ce i s'au stârcit vinele şi au rămas olog până la moartea lui. Şi la moartea lui, din cea bogăţie multă ce avusăse, n'avea cu ce-l griji. Au vândut un sat la Bacău, anume Fântânelele, de l'au grijit." [1]

I-a luat averea, cum vedem, şi în felul acesta au suferit şi ai lui, odată cu pedeapsa aşa de neomenească la care a fost supus Ursachi, cum ne istoriseşte cronicarul: ...„îl bătea la talpe până ce i s'au stârcit vinele şi au rămas olog până la moarte." Dar chiar fără această procedură, suntem încă în domeniul vinei colective, căci doar nu s'a jăluit sultanului numai Ursachi, ci „boierii"; el însă sufere îndeosebi şi pentru toţi, pe cât se pare, neputând găsi ştiri despre o vină a celorlalţi boieri şi deci despre o pedeapsă a lor. In ochii lui Dumnezeu însă purtarea lui Duca Vodă n'a rămas nepedepsită, folosindu-se vina colectivă pentru aceasta, cum am spus mai înainte.

Gheorghe Duca fiind domn în Ţara Românească (1674-1679) omoară pe următorii trei boieri: „Pană vistier, Negoiţă vistier, Voico postelnic, părându-i acestu Voicu postelnic, că fac sfat să fugă la Turci, şi să pârască pre domnu

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 99-100. V. şi Cronica Ţării Moldovei dela 1662-1730, în Mag. ist. vol. III, p. 14.

www.dacoromanica.ro

de rău, şi altele, şi scoţindu-i la divan, li s'au răspuns să piară. Şi într'o noapte au eşit Duca Vodă la mânăstirea lui sfeti Gheorghie de s'au dus cu slujitori de i-au scos din temniţă şi denaintea porţii i-au sugrumat şi pre pârîţi şi pre pârîşu."[1]

S'a mărginit domnul numai la această măsură împotriva acestor boieri, presupuşi că s'ar fi gândit să pârască pe domn la Turci sau pedeapsa lui s'a întins deasemenea la rudele celor sugrumaţi? Probabilitatea nu ni-se pare exclusă deşi n'am putut găsi ştiri.

De remarcat este însă faptul că vinovaţii au fost duşi la divan, ceea ce-i mult, deşi nu putem fixa nimic cu privire la felul cum s'a ajuns la hotărârea de mai sus. Să nu fi fost divanul influenţat de ura, care cuprinsese pe domnul care aflase de presupusele intenţii ale boierilor în discuţie? Nici această presupunere nu ni-se pare exclusă. Deasemenea ne întrebăm, dacă n'a fost deosebire între cele două părţi, pârîţi şi pârîş, un fapt pe care judecătorul individualist l'ar fi cercetat şi apoi s'ar fi văzut hotărîrea; dar aceasta nu-i cu putinţă în vremea colectivismului, unde toate se amestecă într'un chip aşa de surprinzător pentru gândirea individualistă.

Dar dacă nici una din presupunerile noastre n'ar fi justă, rămâne totuşi în picioare asprimea neobişnuită a pedepsei, după cum ni-se pare semnificativ felul cum a fost executată pedeapsa.

In al doilea an al lui Cantemir Vodă a venit cu armată în Moldova Sobieschi, regele leşesc şi la retragere a luat „şi pe Dosoftei mitropolitul din Iaşi cu toate veşmintele şi odoarele sfintei mitropolii. Şi au luat şi moaştele sfântului Ioan Novii ce au fost la Suceava... Şi le-au dus acele sfinte moaşte împreună cu Dosoftei... în Ţara Leşească..."[2]

„Cantemir Vodă s'au fost mâniat foarte rău pre acel mitropolit şi i-au fost făcut afurisenic de la patriarşi. Dar nimica de dânsul nu s'au atins, că zicu oamenii că-i sfânt. Iar de Cantemir Vodă zicu oamenii că s'au atins, că

1 Costandin Căpitanu, op. cit. în Mag. ist. vol. II, p. 6. V. şi Neculai Costin, op. cit. p. 19.

2 Ioan Neculce, op. cit., p. 121.

www.dacoromanica.ro

l'au găsit legat. Ce nu se ştie dintru aceea pricină au dintr'altă pricină."[1]

Deşi ne aflăm în faţa unui mitropolit şi încă a unuia cu însuşiri alese, căci era „prea învăţat" şi „multe limbi ştia", cum spune Ioan Neculce,[2] totuşi nu-i greu de presupus ce i s'ar fi întâmplat, dacă s'ar fi găsit la îndămâna colectivităţii mâniate din cauza faptei lui.

Cum mitropolitul Dosoftei era în afară de puterea colectivităţii supărate, ne-am aştepta ca domnul să lovească în rudele lui, căci, cum spune acelaşi cronicar, „era neam de mazil",[3] ceea ce n'am putut afla.

Singura pedeapsă, pe care i-a aplicat'o domnul, a fost afurisenia prin mijlocirea patriarhilor, cum se vede din textul citat. Am analizat, cu alt prilej, această noţiune,[4] când s'a arătat cât de mare este numărul celor vinovaţi, de îndată ce ea se înfăpueşte, vinovaţi, care, în ochii noştri, nu au de răspuns, totuşi, cu nimic.

Aici vina colectivă stă gata să intre în funcţiune, dar nu-şi ajunge scopul, pentru că transfertul mâniei domneşti nu s'a putut înfăptui: „dar nimică de dânsul nu s'au atins, că zicu oamenii că-i sfânt." Şi cu toate acestea instituţia noastră şa găsit aplicarea într'un chip neaşteptat şi neîntâlnit, în această formă, încă de noi, căci afurisenia s'a întors asupra domnului: „iar de Cantemir Vodă zicu oamenii că s'au atins, că l-au găsit legat."

Observăm, în treacăt, că avem aici lupta între două potenţe spirituale una pozitivă înfăţişată prin sfinţenie şi alta negativă prin afurisenie. A doua nu poate săvârşi nimic faţă de prima şi atunci se întoarce asupra altcuiva, căci mânia cere să fie satisfăcută, şi pe acesta îl loveşte; în împrejurarea de aici ea loveşte pe domn, complect nevinovat, căci nu el plecase în Polonia cu lucrurile sfinte, şi încă într'un mare grad, ale colectivităţii moldoveneşti.[5]

1 Ibid, p. 122.
2 Ibid. p. 121.
3 Ibid.
4 V. p. 73-74.
5 Procesul acesta, sprijinit pe vina colectivă, se petrece deasemenea astăzi în satele noastre, deşi în alte împrejurări: în luptele continui dintre locuitorii aceluiaşi sat sau mai multe sate învecinate, mânia ia de multe ori forme destul de intense şi cum posibilităţile fizice nu ajung spre a lovi pe ad-

www.dacoromanica.ro

Cum am mai observat, atragem iarăşi atenţia cetitorului cu privire la Ioan Neculce, şi anume la poziţia de individualist pe care o ia din nou: vorbind de afurisenia făcută lui Dosoftei, spune că „nimică de dânsul nu s'au atins, că zicu oamenii că-i sfânt. Iar de Cantemir... zicu oamenii că s'au atins."

Fiind vorba de Constantin Cantemir, amintim în sfârşit că el confiscă satele Horodiştea şi Mărcăuţii din ţinutul Hotinului pentru că stăpânii lor, n'au vrut „să stea la ocinile părţilor lor şi să-şi tragă greul ţărei cum şi alţii... ci au fugit la Ocraina în Ţară Căzăcească." Satele sunt dăruite lui Toader Dubău vel logofăt şi (Ion) Balş vel vornic.[1]

Contrastul este isbitor cu ceea ce s'ar putea petrece astăzi în asemenea împrejurări; nu vrea cineva să mai stea în ţară e liber să plece, vânzându-şi ceea ce are, iar banii luându-i cu sine; în vremea lui Constantin Vodă Cantemir plecarea de acest fel jicnea colectivitatea, care reacţiona şi încă colectiv cum se vede.

§ 23. VINĂ COLECTIVĂ PENTRU ALTE JICNIRI ADUSE COLECTIVITĂŢII: OMOR, ETC.

Ieremia Movilă domneşte în Moldova, cum se ştie, la sfârşitul secolului al 16-lea şi începutul celui de al 17-lea. In legătură cu acest domn, fără să ştim când anume s'a

---

versar, atunci se recurge la fermecătoarea cu renume din sat, care în miez de noapte „suflă pe gât de lup" lucrul cel rău care nu-i de cât mânia colectivităţii; acesta odată pus în libertate merge deadreptul la cel menit pe care-l loveşte dacă nu-i tare de înger, sau dacă nu se poate apropia de el, atunci loveşte pe ai lui, sau chiar vitele din ogradă. Dacă nu se poate apropia de nimeni, atmosfera religioasă fiind prea puternică, se reîntoarce la locul de unde a pornit, loveşte pe oricine întâlneşte în drum, dar mai ales pe fermecătoare sau pe cineva din rudele ei.—In copilăria mea am auzit că baba Petrăcheoae având certuri cu Toader Lupu din Muncelu-Tecuci, acesa i-a suflat lucrul cel rău pe gât de lup; cum acesta nu s'a putut apropia de cel menit nici de ai lui, s'a întors mâniat spre babă; pe drum a întâlnit pe fiica acesteia Ileana Munteanu pe care a trântit'o la pământ cu atâta furie, încât a apucat'o neputinţa. In legătură cu vina colectivă, de care se foloseşte lucrul cel rău, în drumul lui, stă deasemenea îndemnul bunicăi, dat mie şi fraţilor mei, să nu eşim seara târziu în drumul care trecea prin faţa casei noastre, „căci se poate să dea lucrul cel rău peste voi." Acum mă întreb: cu ce-i erau vinovaţi copiii lucrului cel rău? Dar cum am spus de-atâtea ori aceasta nu-i întrebarea colectivităţii mâniate.

1 Radu Rosetti, Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova, vol. I. p. 139 în notă.

www.dacoromanica.ro

petrecut faptul, avem dela urmaşul lui, Constantin Moghilă următorul uric, dat în Iaşi în 1610:

„Io Costantin Moghilă... adică a venit înaintea noastră şi înaintea alor noştri boiari... sluga noastră Crăciun din Horodişte, ţinutul Sorocei şi a adus înaintea noastră şi înaintea sfatului nostru carte dela răpăusat părintele domniei mele Eremia Moghilă Voevod şi dela Cristea marele vornic şi dela Gheorghie şi Mănăilă parcalabi de Soroca astfel scriind şi mărturisind, cum acel de mai sus zis Crăciun a dat 13 boi, buni de negoţ, şi biciluiţi drept 130 taleri curaţi pentru o dușugubină, căci că aflatu-s'a un om mort pe seliște Cărjeuca ce-i pe Derevţel, şi cu loc de heleştee şi de moară, unde cade în Răut; şi deci nime nu s'a aflat să plătească din acei oameni ce ţineau cea seliște Cărjioanii; iar cel de mai sus zis Crăciun a pălit cu ale sale bucate, cum scriem mai sus. (Deci şi Domnia mea)... crezut'am că iaste cu dreptul..." [1]

Vina este colectivă căci plăteşte Crăciun pentru un mort, găsit pe siliştea Cârjeuca, care apoi îi rămâne lui ca proprietate. Fără îndoială că unele amănunte lipsesc, care, dacă ar fi, ne-ar înlesni mult ca să precizăm mersul instituţiei noastre în această împrejurare. Dă, oricum, de gândit constatarea aceasta: „deci nime nu s'a aflat să plătiască din acei oameni ce ţineau cea seliște Cărjioanii." Oare erau lăsaţi la voia lor, odată fiind vinovaţi în ochii colectivităţii mâniate, în urma jicnirei primite prin moartea de om amintită?

Lucruri foarte interesante, cu un caracter de generalitate, citim în următoarea dispoziţie a lui Constantin Movilă, Domnul Moldovei, scrisă în Iaşi la 7 Ianuarie 1608: „am miluit Mânăstirea Pobrata şi i-am dat pedeapsa numită şugubina din toate satele ei, ori în care ţinut ar fi, din satul Drăguşeni, din satul Draciniţe şi din jumătate de sat de Costeşti, ţinutul Cernăuţi, iar starostele acelui ţinut şi şugubinarii vor face judecata şi vor trage partea lor, dar dacă s'ar găsi oameni fără de lege care vor merita moartea sau altă pedeapsă, atunci boierii îi vor judeca după fapta lor

1 Ghibănescu, Surete, vol. IX, p. 89.

www.dacoromanica.ro

şi cu dreptate, dar nu-i vor pedepsi după obicei, ci vor face numai judecata şi vor trage partea lor, cum s'a zis mai sus, dar nici staroştii nici şugubinarii să n'aibă ceva din acele pedepse sau şugubine, ci toate pedepsele şi şugubinele să rămână ale mânăstirii, şi mânăstirea să şi-le tragă după dreptate, şi să nu fie năpăstuiţi oamenii nevinovaţi prin luare de zălog pentru cei vinovaţi, ci cei vinovaţi să-şi plătească vina cu ce au, aşijdere nu vor fi traşi nici părinţii, nici fraţii, nici nime din rude ca să plătească pedeapsa, dar dacă fiul va locui în aceiaşi casă cu părintele său, atunci părintele va avea să răspundă pentru fiul său, dar dacă va locui într'o casă deosebită va răspunde singur făptuitorul, neavând a răspunde părintele pentru fiu sau fiul pentru părinte, ca să fie cu dreptate, şi am dat pedepsele şi şugubinele rugătorilor noştri pentru veşminte şi încălţăminte pentru care vor avea să se roage pentru iertarea păcatelor noastre..." [1]

Cum vedem la începutul anului 1608, domnul de pe atunci al Moldovei, Constantin Movilă, dă, cu prilejul daniei făcute, mânăstirei Pobrata, nişte instrucţiuni cu o semnificaţie multiplă pentru evoluţia pe care o urmărim aici:

Reesă din aceste recomandări că până acum, cum de altfel am constatat de mai multe ori, în cazul unei şugubine vina era colectivă sau cu termenii uricului erau „năpăstuiţi oameni nevinovaţi prin luare de zălog pentru cei vinovaţi."

Tot de aici reesă că Constantin Movilă, simbol de colectivitate, ia o atitudine individualistă, formulată, în chip făţiş, ca un articol de lege, lucru, în adevăr, ne mai întâlnit până acum în cercetările noastre, poruncind ca „cei vinovaţi să-şi plătească vina cu ceia ce au."

Se pare însă că vina colectivă, deosebită de cea individuală, recomandată de Constantin Movilă, cuprindea până acum un grup destul de numeros, un sat, pe care-l scoate, cum se vede din document, din cauză în cazul unei duşegubine. Dar din cauză vrea domnul să scoată deasemenea un grup mai restrâns, familia, cum citim în uricul de faţă:

1 Teodor Bălan, *Doc. Bucov.*, vol. I, p. 141. Traducerea de mai sus este după o copie germană.

www.dacoromanica.ro

„aşijderea nu vor fi traşi nici părinţii, nici fraţii, nici nime din rude ca să plătească pedeapsa."

Dar puterea vinei colelective este aşa de mare în cât însuşi Constantin Cantemir Movilă, o personalitate în sensul modern al cuvântului, nu scapă definitiv de ea şi de aceia aşezăm deasemenea acest caz, caşi pe altele, tot în epoca de transiţie a instituţiei, urmărite aici. In adevăr, după dispoziţii individualiste destul de precise, domnul adaugă în chestiunea aceleiaşi pedepse: „dar dacă fiul va locui în aceiaşi casă cu părintele său, atunci părintele va avea să răspundă pentru fiul său." Iar după această revenire la colectivism domnul reia drumul individualismului continuând: „dar dacă va locui într'o casă deosebită va răspunde singur făptuitorul, neavând ce răspunde părintele pentru fiu sau fiul pentru părinte."

Dar valorile spirituale nu pot fi aşa de uşor dislocate şi îndepărtate din societate, urmând să fie înlocuite cu altele, cum ne dovedeşte însuşi Constantin Movilă cu aproximativ doi ani după ce se arătase, prin poruncile sale, un individualist aşa de bine conturat cum tocmai am remarcat.

In adevăr iată uricul pe care-l dă acest domn la Iaşi în 1906, Noemvrie 4:

„Noi Constantin Moghilă Voevod... Facem cunoscut cu această a noastră carte domnească, precum în satul Corlăţele a fost găsit un copil mort, pe care o femeie întâi l'a născut şi pe urmă l'a omorît şi l'a îngropat, şi de aceea am poruncit prea cinstitului şi credinciosului boier al nostru Pătraşco, mare vornic, ca să le ia în loc de pedeapsă 50 boi, dar nevenind încoace nimeni cu boii, s'a sculat credinciosul nostru boier Boul visternic şi a dat în visteria noastră pentru pedeapsă 100 ughi, ear noi i-am dat satul mai sus amintit cu toate veniturile, ca să-l ţie pentru cei 100 ughi, amintiţi mai sus, şi nime să nu se amestice... până când nu-i vor întoarce aceşti bani, de aceea nime să nu cuteze să stăpânească satul sau să se scoale împotriva cărţei domneşti." [1]

Pentru o moarte de om satul Corlăţele îşi pierde li-

1 Teodor Balan, op. cit., p. 124. V. şi Radu Rosetti, op. cit. p. 192, în notă.

www.dacoromanica.ro

bertatea, ajungând în stăpânirea lui Bou visternicul, şi anume pentru că n'a putut plăti amenda de 50 boi în urma unei pruncucideri, săvârşite de o femeie din acest sat. Urmările sunt neasămuit de întinse, dar în acelaşi timp fireşti în vremea vinei colective.

In 1612, Mai 27, Ştefan Vodă Tomşa dă următorul hrisov:

„Ştefan Voevod... dat'am noi această carte domnească slugii noastre, lui Gherman pitărel din Nisiporeşti, din ţinutul Sucevei, spre aceia să fie tare şi puternic cu această carte a noastră a-şi ţinea partea de ocină ce i-se va alege cu toate veniturile... din apă din acelaşi sat... lui 15 ughi (galbeni) ce i-au dat pentru 2 morţi ce s'au făcut în acel hotar. Pentru aceea..." [1]

Cine a făcut îndoita moarte de om nu s'a ştiut şi cu toate acestea vinovatul n'a lipsit: acesta a fost Gherman, pitărelul din Nisiporeşti, pentru că el a trebuit să plătească amenda de 15 galbeni, cum ni-se spune în uric, deşi a rămas cu moşie apoi în hotarul amintit.

Dăm aici o ştire deosebit de curioasă, în care-i vorba de omorîrea a doi leşi în ţinutul Cernăuţi, cum reesă acest lucru din uricul dat în Iaşi de Radu Voevod la 1618, Mai 28:

„Noi Radu Voevod din mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovii. Am dat această scrisoare a Domniei mele slugilor noastre, lui Gavrilaş, fost staroste, şi lui Constantin Cracalia, diac de Rohozna, ţinutul Cernăuţilor, ca să fie volnici cu această scrisoare a Domniei mele să stăpânească şi să ţie unele fânaţe dela Cernăuţeni, pe care fânaţe, care sunt dincolo de Prut au fost omorîţi doi Leşi. Şi văzând locuitorii de Cernăuţi că le merge rău au tăgăduit aceste fânaţe pentru moartea acelor Leşi, zicând că acel hotar se ţine de Rohazna şi de Şerăuţi. Şi mai sus amintiţii boieri au pierdut pentru moartea acelor Leşi trei oameni de Şerăuţi şi doi de Rohozna şi Leşii au prins pe un fiu al lui Cracalia, fost staroste, pe care fiu l-au răscumpărat dela moarte din Cameniţa plătind 300 taleri de argint pentru moartea acelor Leşi... Am poruncit să stăpânească acele fânaţe cu toate veniturile lor..." [2]

1 Ghibănescu, Surete, vol II, p. 44 şi urm.
2 T. Balan, op. cit. p. 172.

www.dacoromanica.ro

In primul rând se vede deslușit că vinovați pentru omorîrea celor doi Leși sunt locuitorii din Cernăuți, stăpânii locului cu pricina.

Se vede, mai departe, că Cernăuțenii au avut să îndure pentru aceste crime, săvârșite pe pământul lor, deși domnul în drept să se miște n'a luat poziție, o dovadă mai mult de primitivitatea societății și deci de vină colectivă.

Această atitudine domnească negativă s'ar explica, poate, prin împrejurarea că cei uciși au fost Leși, deși cu un alt prilej am văzut că domnul lua poziție când era vorba de omorîrea străinilor.[1]

Asistăm prin urmare la o vendetă care în urma presupunerei că cei doi Leși au fost omorîți de Cernăuțeni, o exercită, credem, conaționali de ai celor omorîți și la aceasta se pare că face aluzie scrisoarea domnească când spune: „și văzând locuitorii de Cernăuți că le merge rău au tăgăduit aceste fânațe pentru moartea acelor Leși."

In urma acestei tăgăduiri, vina s'a deplasat, iar vinovate au fost cele două sate Șerăuți și Rohozna pentru omorîrea celor doi Leși, căci au fost uciși — se vede de Poloni — „trei oameni de Șerăuți și doi de Rohozna" și pe lângă aceasta „Leșii au prins pe un fiu al lui Cracalia... pe care fiu l'au răscumpărat dela moarte din Cameniță plătind 300 taleri de argint pentru moartea acelor Leși."

In această parte a scrisorii cele două grupe în luptă sunt precizate: Satele Șerăuți și Rohozna pe deoparte, iar pe de alta Cameniță de dincolo de Nistru. Primele sunt pasive pe când ultima este activă în vendeta de mai sus.

Statul ne apare inexistent de partea noastră cum am spus și probabil deasemenea de partea cealaltă, dovedind lipsa lui de interes pentru persoana omenească. Deabia târziu și anume în afară de procesul vinei apare acest stat, în chipul colectivității dominante a Moldovei, când întărește trecerea locului cu pricina celor doi boieri: lui Gavrilaș și Cracalia.

Gaspar, Voevodul Moldovei, dă în anul 1619, Decemvrie 20, un uric cu următorul cuprins: „Io Gaspar Voevod... am aflat că este dreaptă ocină și cumpărătură a lui Toader

1 V. mai sus p. 128-129.

www.dacoromanica.ro

Boul visternicul pre ai săi drepţi bani pentru aceea au rămas Ionaşco şi frate-său Cazan, ficiorii lui Gherman şi a Dochiţei şi Bătealâ...; iar de ar mai adăugi acei oameni vre-o pârâ pentru acea parte de ocină din Nisiporeşti să fie de gloabă 24 boi la poarta gospod, numai atâta să aibă a întoarce giupâneasa Agahia Boonea şi ginerele ei Niculachi vel stolnic 15 galbeni în mânele lui Ionaşco şi a fratelui său Cazanul, ficiorii lui Gherman şi a Dochiţii pentru o moarte de om ce s'au făcut pe acea parte de ocină ce au fost a lor şi au plătit ei, iar mai mult să nu aibă a pârî nici a dobândi."[1]

Cum vedem, vinovaţi pentru moarte de om sunt cei doi fii ai lui Gherman şi aceasta pentru că ea a fost săvârşită „pe acea parte de ocină ce au fost a lor." Ionaşco şi Cazan plătesc pentru acest omor 15 galbeni, o amendă prin urmare, deşi ei nu sunt cu nimic vinovaţi pentru noi, dacă ţinem în seamă ştirea de faţă.

Nu-i fără însemnătate pentru instituţia noastră, mai departe, ştirea următoare din 1621, Mai 10: „adec eu Olena, femeia lui Dragan Mălai den Blitceanăuţi den ţănutul Hotinulu, şi cu fečorii miei, Dumitraşco şi Ionaşco, şi Vasile Anghelina fečor ia lui Dragan săn hiiastrii, înşine pre noi mărturisim cu această scrisoare a noastră, cum am luat şeptedzeč de galben ban bun de la gumănul de la mănăstire sveti Sava şi cu aeeia ban noi am plătit o moarte de om care-u făcut fečorul mieu Samson hiiastrul lui Drăgan Mălai şi pentru aceia ban iar noi am pus zălog a patra parte de sat de Zlobicean, cu vecin şi cu tot venitul..."[2]

Samson, ficiorul Oleni, face o moarte de om, pe care însă o acopere întreaga familie prin plata unei amenzi de şeaptezeci de galbeni, împrumutaţi de ea şi pentru asigurarea căreia s'a zălogit „a patra parte de sat de Zlobicean cu vecin şi cu tot venitul."

Următoarea ştire o găsim într'un uric dela Vasile Lupu, dat în Iaşi, la 16 Iulie 1647, deşi ea se referă la Ştefan Voevod, care credem că e Ştefan Tomşa, Domnitor în Moldova pentru ultima oară între 1621-1623:

1 Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 48 şi urm.
2 Ibid, vol. XXI, p. 236 şi urm.

www.dacoromanica.ro

„Io Vasile Voevod... scriem domnia me la sluga noastră la Ilie biv spătar, dămu-ţi ştire că Domniei mele s'au jăluit boierinul nostru Senekil stolnicul pre Cazan din Muncel zicând înaintea Domniei mele că s'au făcut două morţi de oameni în zilele lui Ştefan Voevod pe hotarul Nisporeştilor, deci satul Nisporeşti au avut câtăva nevoe de la domnie, iar Cazan şi alte seminţii a lor s'au lepădat de-au zis că n'are ocină dispre partea poalei luncii, ce s'au lepădat; iar satul Nisporeştii văzând atâta nevoie dela domnie au plătit cele doaă morţi şi au zapis făcut la mâna lui Cazan, cum au plătit ei satul Nisporeştii acele doaă morţi de om, pentr' aceia dacă vei vedea cartea Domniei meale, iar tu să le dai zi cu satul Nisporeştii să vie să stea de faţă înaintea Domniei meale şi să aducă şi zapisul şi într'alt chip să nu fie.“ [1]

Nu încape nici o îndoială că satul Nisporeşti a fost vinovat pentru cele două omucideri, întâmplate pe hotarul lui, şi de aceea el a fost constrâns să plătească amendă, cerută de domnie.

Cu toate acestea, procesul nu oglindeşte în chip desevârşit vina colectivă, căci colectivitatea, jicnită prin aceste morţi de om, face deosebire în grupul celor vinovaţi, cum ne spune această ştire: „iar Cazan şi alte seminţii a lor s'au lepădat de au zis că n'are ocină despre partea poalei luncii.“ Ori acest început de diferenţiere este semnificativ pentru evoluţia acestei instituţii.

O altă întâmplare, care s'a petrecut în Moldova, pe vremea când Vasile Lupu, domnul de mai târziu, era vornic mare în ţara de sus, vorbeşte deasemenea în sensul vinei colective: „adică eu Ştefan Petriceicu biv ceaşnic scriim şi mărturisesc cu acest zapis al mieu, cum me-au pierit 6 boi şi 10 galbeni bani vecinilor miei din sat din Culiceni la Vasăli Vodă când au fost vornic mari în ţara de sus, pentru un om ci s'au aflat ucis pustit de cini în hotariul Hrimancăuţilor pre o sălişte a Mălăeştilor. După aceia vecinii mei Culicenii au mărs la Ionaşcu Mălai şi la fiĉorii săi i-au trimes la nepotu-său la Miron, fiĉorii lui Constantin Stroe, pre-

1 Ghibănescu, Surete, vol. V, p. 311.

www.dacoromanica.ro

cum la uni să le de acei 6 boi şi acei 10 galbeni, iar Miron fičorii lui Costantin Stărce au şăzut şi au întrebat pe unshiu-său, de Ionaşcă Mălai şi di fičorii lui esti cu voia lu (lro)r) să de Culicenilor acei 6 boi şi acei 10 galbeni; Ionaşcă Mălai şi cu fičorii săi au lăsat pe nepotu-său, pe Miron săn Stârce să de Culicenilor acei 6 boi şi acei 10 galbeni, ci-s mai sus scrişi şi le-au dat Miron Stărce acei 6 boi şi acei bani Culicenilor ci le au perit la Vasăli Vodă, când au fost vornic mari pentru ace moarti de om; iar eu Ştefan Petriiceanu şi cu vecinii mii de Culicenii am lăsat să fii ace parti di Hrimăncăuţi a lui Miron Stărcii că-i mai aproapi de hotariul satului dumisali de a Bridcenilor şi ştiu că au plătit ş'altori . . . de om cari sati sânt aproapi de hotariul . . . şi lor, căci şi acelor sati de pre împrejur le-au perit bucatele . . . li Vodă cum au perit ş'a Culicenilor, ş'acele sati încă tot li-au . . . su Miron Stărce boi şi bani ci le-au fost luat. Pentru aceia şi noi i-am făcut aceste scrisori dumisali lui Miron săn Stărcea şi cu Petreceaicu însumi am scris şi am iscălit dacă am văzut . . . făcut deplin plată vecinilor miei şi vecinii mei Culicenii şi . . . cu ceruneală ca să se ştie şi să se crează şi să n'aibă dumnealui de mini nicio pârâ..."[1]

Mai pe scurt: un om este ucis şi „pustit de cini în hotariul Hrimancăuţiler pre o sălişte a Mălăeştilor." Colectivitatea la aflarea acestui fapt nu s'a întrebat cine-i autorul acestei jicniri, ci în mânia ei a pus la o amendă de 6 boi şi 10 galbeni pe locuitorii din Culiceni, vecinii boierului Ştefan Petriceicu. Procedarea este foarte potrivită cu firea colectivităţei tulburate prin această moarte de om, căreia tocmai din această cauză nu-i trece prin minte să cerceteze pe adevăratul vinovat, cum îl vedem noi astăzi.

Ceeace urmează nu-i decât un proces între satul Culiceni şi neamul Mălăeştilor pe selişteа cărora fusese găsit omul cel ucis, şi anume un proces de restrângere a limitelor

1 Arh. st., Dosar No. 4, fila 195, Tr. 1765, Opis. 2014, Divan de întăriturі. In legătură cu acest fapt se găseşte, tot aici, un uric dat de Vasile Voevod în 1644, Iulie: e vorba de aceiaşi moarte de om caşi de pierderea de către Mălăeşti a siliştei, pe care a avut loc crima; ei sunt poftiţi să plătească amenda celor cari au dat'o în locul lor, dacă vor să fie stăpâni mai departe pe acest pământ. Comunicat de M. Costăchescu.

www.dacoromanica.ro

prea largi, în care exploadase colectivitatea în supărarea ei, fără ca, prin aceasta, vina colectivă să-şi piardă adevărata ei înfăţişare.

In partea ei finală, ştirea de mai sus ne spune cât de obişnuită era folosirea vinei colective în asemenea împrejurări: „căci şi acelor sati de pre împrejur le-au perit bucatele ...cum au pierit ş'a Culicenilor."

La 17 Decemvrie 1634, Vasile Lupu, Domnul Moldovei, judecă un proces, în care-i vorba deasemenea de două morţi de om: „iar Ştefan arătat'a înaintea noastră un zapis dela Golăiaş vel vătah, din ţinutul Vaslui scriind cum a venit înaintea sa Liciul ureadnic şi s'a părît cu acel Ionaşco şi Pavel ce-s scrişi mai sus, căci a plătit Liciul doao deşugubine pentru acel Ionaşco şi Pavel şi a dat pentru ei 34 taleri de argint; şi deci pentru acei bani s'a dat Liciului acea ocină din a cincea parte jumătate, partea lui Pavăl şi Ionaşco din satul Borăşti, ce se chiamă partea lui Lupu..."[1]

Amănuntele lipsesc, aşa că nu se poate preciza mai lămurit procesul de funcţionare al vinei colective. Ne mărginim să constatăm că au fost două morţi de om pentru care Ionaşco şi Pavel au trebuit să plătească o amendă de 34 taleri de argint. Au fost aceştia criminalii şi prin urmare vinovaţii ? Nu se poate afirma nimic în chip hotărîtor.

Cum li-au lipsit banii, a plătit în locul lor Liciul, primind în schimb partea lui Ionaşco şi Pavel din satul Borăşti.

In anul 1635, lunie 20, Simion Pilipovschi arată că „fecorii noştri... au jăfuit şi prădat... pe Isar Cămăraşul la Buoreni, şi au luat dela dânsulu multă avere, trei mii de lei, bani gata, şi zapise de noao mii lei, şi [l-au] împuşcat pe dânsul, şi pe alţi priatini ai lui, neguţitori, i-au ucis. După aceia, prinzându-i pre dânşii, i-au pus la temniţă, şi au hotărît giudecata ca s(ă) piară ca nişte făcători de rău. Deci, neavându cu ce [plă]ti capetele sale de acea faptă, căci bani au dat ei numai . . . sute cincizeci de lei, am dat noi pentru greşeala fecorilor [noştri] *ğ*umătate de sat de Şerbiceni."[2]

Poate, între altele, să fie discuţie cu privire la semnificaţia termenului feciori: se înţeleg servitorii sau chiar

1 Ghibănescu, Ispisoace, vol. II, p. I, pg. 90.
2 N. Iorga, Anciens doc., p. 264.

www.dacoromanica.ro

copiii lui Pilipovschi prin această denumire? Răspunsul nu-i fără însemnătate pentru instituţia noastră; ea rămâne în ambele cazuri colectivă, deşi puterea de bătaie a colectivităţii este mult mai lungă decât dacă prin feciori se înţeleg copiii pomenitului platnic.

In acelaşi an, luna Octomvrie 2, este vorba de o altă moarte de om, istorisită cum urmează: „Andrieşu şoltuzul cu 12 pârgari... şi mulţi oameni buni... scriem şi mărturisim ...cum au venitu înaintea noastră Petra de Tomineşti şi au dat ea la bună voia ei... o parte de ocină a ei din sat din Tomineşti, şi altă parte de ocină, iar din Băncesti, cu tot venitul ce va hi pre acela locu a ei. Şi le-au dat aceale dooau părţi amândooau lui Scrâlet... *pentru căci i-au plătit Scrâlet un fecior a ei* anume Ion de *o şugubină,* — şi au dat 12 galbeni. Drept aceasta nime de ruda ei sa(u) de feciorii ei să n'aibă..."[1]

Nu ni se pare lipsite de interes cele ce aflăm dela Vasile Lupu Voevod, cu prilejul unei întăriturí, pe care el o face la 14 Martie 1638: „Şi iarăşi dăm şi întărim o parte din acea *ğ*umătate de sat Cândeşti, parte popii lui Graur, cât se va alege, de vreme că popa Graur au făcut moarte de om şi *au plătit călugării dela Besericani moarte,* pentru aceia parte lui de ocină să fie a lor cu tot venitul..."[2]

Un uric, dat de Matei Basarab în Bucureşti în 1639, Iulie 6, are următorul conţinut, din care reesă aceiaş vină colectivă: „Io Matei Voevod... Dă Domnia mea această poruncă... jupânului Vucină, marele paharnic şi jupânesei lui Neaga... ca să fie a lui tot satul Brădăşăştii dela judeţul Argeş, cu tot hotarul... Şi iarăşi a cumpărat Vucina marele paharnic un vecin în satul Brăteşti, anume Albul cu fiii săi şi cu muierea sa Stana şi cu toate părţile lui de otcină din Brăteşti, de pretutindenea şi de prin tot hotarul, pentru că au căzut Albul într'o nevoe şi n'au avut să dea ca să se plătească, ci s'au vândut vecin cu toate părţile lui de otcină lui Vucină, mare păharnic, pentru 17 ugri, aspri gata, cu zapis dela mâna lui din anul 1636 (7144) şi cu boierii următori... Şi iarăşi să fie jupânului Vucină marelui paharnic

1 Iacob Antonovici, Documente Bârlădene, vol. IV, p. 74.
2 Ghibănescu, op. cit. p. 154; v. şi p. 156.

www.dacoromanica.ro

ocina la Gălăşeşti din judeţul Argeş. Anume de prin tot satul 150 stânjeni de ocină, în lung şi în lat, din câmp şi din pădure şi din apă... Şi cu un vad de moară în apa Argeş, unde este moara lui Ioan postelnicul de la Gălăşeşti, fiind-că această ocină şi cu vadul de moară, mai sus scris, au fost moşii a sătenilor din Gălăşeşti şi încă din timpurile mai dinainte s'au ţinut megiaşii din Gălăşeşti patrimonul lor cu bună pace. Apoi au fost judecată în zilele Domniei mele: s'au întâmplat de s'au ucis un om din sat pe moşia Gălăşeştilor; de aceasta, când am auzit şi am înţeles cum s'au ucis acel om din sat, iar Domnia mea cât mai în grabă am trimes armaşi ca să ia deşugubina domnească dela satele dinprejur şi din satul Gălăşeşti, precum este obiceiul locului, fiind-că tâlharii şi hoţii nu s'au putut nicăire afla, apoi au venit şi partea satului Gălăşeşti pentru deşugubină ugri 27. Apoi megiaşii n'au avut bani să dea să-şi plătească capul lor de acea deşugubină domnească, ce s'au sculat moşnenii din Gălăşeşti, anume Radu şi Toma şi Neagoe şi Aldea şi Stan şi Voina şi Badea şi Stoica şi Oprea şi Balea şi Neagu şi Luca şi Stanciu şi alt Oprea, ca să vie înaintea Domniei mele în marele divan ca să vândă acei stânjeni de moşie, 150 mai sus scrişi, şi cu vadul de moară cinstitului diregătoriu al Domniei mele, jupânului Vucină... pentru acel preţ de ugri 27, şi au dat lor în mâni toţi banii ca să se plătească de deşugubina domnească..."[1]

In partea primă a acestui uric e vorba de Albu, care a căzut într'o nevoie şi pentru a scăpa de ea s'a vândut vecin „cu fiii săi şi cu muierea sa Stana şi cu toate părţile de otcină." Nu putem şti ce anume nevoie a venit peste capul lui Albu, aşa că în această privinţă ştirea prezintă lacune serioase, dar, cu toate acestea, scăparea din nevoie se face cu preţul pierderei averei şi a libertăţii întregei lui familii.

In ce priveşte partea a doua a uricului de aici nu mai poate fi îndoială: in adevăr a fost făcută o moarte de om „pe moşia Gălăşeştilor", iar pentru acest lucru au fost amendaţi atât satul Gălăşeştî, cât şi satele dinprejur.

---

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. XX, p. 122 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Aplicarea acestei pedepse ne arată cât de rădicat a fost numărul celor vinovaţi pentru o moarte de om.

Dar în această parte a hrisovului menţionat se mai găsesc următoarele rânduri, care aruncă o lumină deosebită asupra instituţiei noastre: „fiind-că tălharii şi hoţii nu s'au putut nicăeri afla." S'a făcut prin urmare o încercare de a găsi pe cei vinovaţi în sensul individualist al termenului şi fiind-că n'au fost găsiţi au trecut în locul lor atâtea grupe de vinovaţi, cum ni s'a spus.

Nu putem afirma, dacă încercări de acest fel s'au mai făcut până acum, căci la nici una din ştirele cercetate de noi n'am dat peste o astfel de menţiune, cu toate acestea faptul este semnificativ pentru evoluţia vinei, căci se fac sforţări pentru a înlocui vina colectivă cu cea individuală, ori cât de firave ar fi aceste năzuinţi.

Menţionăm, mai departe, un alt fapt, care se petrece în timpul lui Vasile Lupu, şi anume în anul 1651 Iulie 20, deşi este lipsit de preciziune cu privire la motivul vinei: Toma Cantacuzino cumpără dela Tămaş şi Marghita 6 fărtae de vie la Cotnari. Vasile Voevod întăreşte cumpărătura. Cu acest prilej documentul spune că Giurgea, fratele vânzătorilor, n'a avut parte din aceste vii şi iată din ce cauză: „căci că i-a plătit lui în multe dăţi cu ale sale bucate de pagubă, căci că el fost-a om înrăutăţit şi a făcut mult rău, şi i s'a întâmplat lui [să-şi puie] şi capul, şi a pierdut toate bucatele mamei sale Sorca şi a fraţilor săi scrişi mai sus Tămaş şi Marghita cu ale sale rele fapte." [1]

Vina colectivă este limpede redată de rândurile: „şi a pierdut toate bucatele mamei sale Sorca şi a fraţilor săi... Tămaş şi Marghita cu ale sale rele fapte." Dacă ne gândim la cele ce se petrec astăzi în asemenea împrejurări, atunci vedem cât de mare este deosebirea între vremurile de atunci şi acestea de acum.

Din 1661, Iulie, avem un uric cu următorul cuprins: „scris'am noi buni megiiaş anum(e) Pătru văt... ot Pocivalişt(e) i Dan Bot ot (A)niniş al nostru răvaş acestor oameni anum(e) Dumitru i Dan i Şerban, carii am fostu luat pre

1 Ghibănescu, Ispiroace, vol. III, p. I. pg. 5 şi urm.

www.dacoromanica.ro

răvaşul banului den Craiovah cum să căutăm şi s'adevărăm bine pre amăruntul fost'au muntele Tărtăreul al Novăcenilor au n'au fost, ş'au eşit aceşti oameni şi mai nai(n)te de vrem(e) cu slugile banului anum(e) Crăčun şi cu soţie lui i cu tot satul Novăcenii de s'au căutat muntele pre unde au fost siamnele bătrâne puse... de cându au dat deşugubinah pentru acel munte anum(e) Tărtăreul fost'au dat boi 100; ...„că au fost muntele al Novacilor de cându au dat ača deşugubină, iar al cui va fi fost acel munte mai nainte, el s'au ascunsu ca să nu dea acea deşugubin(ă) greah č'au dat'o Novăcenii de silă pre acel munte, deşugubinah căce au eşit apa muntelui în sat în Novač şi cu sângele mortului, decii au dat 100 de boi deşugubina şi muntele să fie a lor..."[1]

Se vede că pe muntele Tărtăreul s'a făcut o moarte de om, iar satul Novăceni a trebuit să plătească o amendă de 100 boi, un lucru, pe care l'am întâlnit de atâtea ori până acum. Cu toate acestea ştirea aceasta cuprinde ceva caracteristic pentru procesul vinei colective, redat de aceste rânduri: „iar al cui va fi fost acel munte mai nainte, el s'au ascunsu ca să nu dea acea deşugubinah greah č'au dat'o Novăcenii de silă." N'a fost găsit proprietarul, au fost siliţi alţii, poate vecinii locului, adică Novăcenii, să dea amenda, căci colectivitatea ţicnită urmărea numai un lucru îndeosebi: să fie satisfăcută.

Un fapt mai caracteristic încă decât sila făcută Novăcenilor este, mai departe, oglindit de următoarea constatare: Novăcenii au trebuit să plătiască deşugubina, pentrucă „au eşit apa muntelui în sat în Novač şi cu sângele mortului". Nu se poate da mai plastic fenomenul contagiunei, esenţial vinei colective: dacă a venit apa din munte în sat amestecată cu sângele celui omorît, Novăcenii au devenit prin acest fapt vinovaţi şi deci au trebuit să suporte pedeapsa impusă lor de domnul, simbol de colectivitate.

Din anul 1663, Decemvrie 20, avem următorul zapis, în care-i deasemenea vorba de o moarte de om: „adecă eu Toader Coste ot Bogdăneşti împreună cu femee me şi cu feciorii mei, Ioan şi Alexa şi Gabăr şi fică-me Marie făcut'am

1 Ghibănescu, Surete, vol. VI, p. 84 şi urm.

www.dacoromanica.ro

scrisoare noastră la mâna nepotului meu Toader Bostan ot Ocnă precum să s(e) ştie ne-mu rugat de dumnelui de ne-u făcut bine cu o sută de lei de amu plătit o moarte de omu care au făcut fečorul nostru Tiron şi noi amu pus zălog moşia noastră din Cunţa din čungi până în curmătura poenii popii... ce s'ar veni partea mea până s'or da bani, iar nedându bani să rămâie moşie de istovu să-i fie dreaptă moşie şi ocină în veci..."[1]

Moartea de om a făcut-o Tiron, iar amenda o suportă întreaga familie, cum ne spune hrisovul de faţă.

Intr'un alt paragraf am văzut, cum domnul Munteniei, Grigorie Ghica, a ucis pe postelnicul Costandin Cantacuzino bănuit fiind de viclenie. Familia acestui boier a tăgăduit trădarea, reuşind să dovedească că la mijloc este o crimă de drept comun şi în chipul acesta să scape de apăsarea înăbuşitoare a vinei provenite din trădare, obţinând tot odată pedepsirea celui vinovat. Pedeapsa este, cum vom vedea, semnificativă.

Pentru a putea urmări fazele acestui proces redăm cartea obşteştii adunări a Ţării Româneşti din 1666, cum urmează:

„Noi Ştefan, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopu i mitropolit a toată Ţara Românească, împreună cu ai noştri sufleteşti şi dentru duh sfântu împreună slujitori fraţi: Egnatie, episcopul Rămnicului, Serafim, episcopul Buzăului, şi cu toţi nastavnicii sfintelor larve ce se chiamă tot soborul.

Aşijderea şi noi toţi boiarii ţării, mari şi mici... Dat'am aceasta a noastră sobornicească carte întru mâinile celor de bună rudă, feciorii răposatului Costandin Cantacuzino biv vel post. anume Drăghici spătar, i Şerban post., i Costandin post., i Mihaiu, i Mateiu, i Iordache şi a tot neamul lor. Ca să le fie de mare credinţă înaintea a tuturor pravoslavnicilor domni, şi întru tot locul. Pentru că răposatul Costandin post. Cantacuzino... săntu trecuţi ani 50, şi mai bine încă din zilele Radului Voevod, au fostu lăcuitoriu, şi pătimaş neapărat la toate nevoile ţării. Carele noi cu toţii l'am adeverit de creştin bun, şi cu frica lui Dumnezeu, şi tuturor

1 Ghibănescu, op. cit., vol. IV, p. 20 şi urm.

www.dacoromanica.ro

domnilor au slujit cu bună dereptate, şi cu credinţă... Şi nici unuia spre scădenia slujbei nu s'au aflat, nici domnilor nici ţării, până ce au venit Grigorie Voevod..., domnind aici în ţeară 3 ani. Iar deacă s'au umplut 3 ani viindu-i poruncă dela împărăţie, mers'au la oaste la Uivar în Ţeara Nemţească. Mers'au şi din feciorii răposatului Costandin postelnicul 3 feciori... Iar Costandin postelnicul bătrânul rămas'au în ţeară la casa lui, neavându nicio dregătorie. Iar până au vrut a veni Grigorie Vodă în Ţeară, şi dacă au şi venit, iară diiavolul pizmaşul sufletelor oamenilor întră în inima unora de le puse gându de vânzare sângelui acelui cinstit creştin Costandin postelnic, ca singuru adevărat luda vânzătorul lui Hristos; deci îl vându la Grigore Vodă spre moarte luându sângele lui asupra lor şi a feciorilor lor. Şi fără nicio judecată, şi fără de nicio întrebare, luară-l noaptea de la casa lui şi-l duseră de-l omorîră în taină la mănăstire, la Sneagovul... Iar peste puţine zile, căzu Gligorie Vodă la mare căinţă, pentru moartea lui, căci cunoscu pre vânzătorii aceia că nu pentru alta fu a lor vânzare al omorî, fără numai ca să poată jăcui ţeara, şi pre dânsul a-l fura, şi veni înaintea smereniei vlădiciei noastre îngenunchindu înaintea Sfintei Icoane, şi mărturisindu cu lacrămi pentru moartea lui, cum că nu i-au fostu nimic vinovat, ci fără de nicio vină l'au omorît, nedându-i răsuflu acei răi îndemnători, ca să-şi ducă pohtile lor cele reale în săvârşit. Iar după aceia şi iave naintea tuturor au mărturisit, blestămându pre unii ca aceia ce l-au adus la acea cale. Pentru care şi noi ştiindu, şi mai vârtos adeverindu den singura gura lui precum mai sus scrie, n'am putut îngădui să se acopere nevinovatul lui sânge, şi a se bucura vânzătorii ca aceia, aşezându-şi direptatea precum şi sfânta scriptură zice: că sângele nevinovat nencetat strigă naintea lui Dumnezeu. Drept aceia am dat această a noastră săbornicească carte de mărturiseală tuturor cui să cuvine a şti; mai vârtos aleşilor şi pravoslavnicilor domni, şi tuturor lăcuitorilor aceştii ţeară [1] ca să poată şti cu credinţă nevinovată moarte a răposatului Costandin Cantacuzino, şi

1 Sic.

www.dacoromanica.ro

direapta lui slujbă, şi a feciorilor lui. Ca să le fie lor de bună credinţă înaintea tuturor."[1]

Cu acest prilej atragem atenţia asupra vinei pe care au îngrămădit'o asupra lor omorîtorii lui Costandin postelnicul redată de rândurile: „lându sângele lui asupra lor şi a feciorilor lor." Nu mai puţin este oglindită această instituţie de afirmaţia „că sângele nevinovat neîncetat strigă înaintea lui Dumnezeu." Dacă nu cad pentru vina lor însuşi făptuitorii, atunci ai lor, fie în viaţă, fie că vor veni mai târziu pe lume. Până când nu se dă satisfacţie colectivităţii „sângele nevinovat" nu încetează de a cere răsbunare înaintea lui Dumnezeu.

Cu doi ani mai târziu, adică în 1668, familia postelnicului Costandin obţine aceeaşi mărturisire de nevinovăţie din partea domnului de pe atunci, Radu Leon:

...„Deverim şi bine încredinţăm pentru moartea fericitului răposatului Costandin Cantacuzino vel postelnic, care i s'au făcut fără vriame de Gligorie Gica Voevod... După aceasta feciorii lui... ştiindu că s'au omorît tatăl lor de părele unor răi îndrăciţi, şi fiindu direptu nu s'au putut suferi, ci au umblat cercându de unii ca aceia să-ii afle cine sânt de care lucru direptul ochiu al lui Dumnezeu judecătoriul cel bun văzândă că strigă sângele direptului la ceriu, caşi sângele lui Avel cându îl ucise frate-său Cain, numai de cât arătă şi marea şi minunata ciudă de se iviră nişte răvăşale a răului bătrân Stroe dvornicul ot Leurdeani, scrise cu mâna lui la spurcatul vânzătoriu ca să omoare pre Costandin postelnicul. După aceea feciorii lui încă nici pre aceea nu s'au lăsat, ci au trimes Gligorie Vodă fiindu prîbeag... rugându-l să le ivească ucigaşii părintelui lor cine au fostu. El încă le-au scris o carte blestămându-l pre acel rău Stroe şi pre Dumitraşco vistier Grecul, că ei l'au împins spre această faptă rea şi spurcată, şi el singur mărturiseşte pentru Costandin postelnicu că nu i-au fostu vinovată (sic) nimic, ci l'au omorît direptu şi singur Stroe încă-l mărturiseşte într'o carte a boiarilor Ţărei Rumâneşti cu a lui iscălitură mai jos pusă, cum au fostu direptu Costandin pos-

1 Mag. ist. vol. I, p. 398-401.

www.dacoromanica.ro

telnicu... Şi... s'au făcut strâmbătate casei lui Costandin postelnicu. Direptu aceea şi Domnia mea văzându una ca aceasta dat'am la mâna feciorilor lui... această scrisoare a mea, să fie de mare credinţă, ca veri la ce judecătoriu s'ar arăta unele ca aceaste ce am văzut şi noi să crează şi să prinză în seamă ca să fie răul Stroe vornicu arătat de toţi şi semnat caşi Cain, căci au eşit afară din legea creştină, s'au făcut ucigaş de oameni şi pustiitor de case. Aşijderea mărturisescu şi de feciorii lui Costandin postelnicu că au slujit Domniei mele cât am fost în domnie cu mare dreptate, şi cu bună credinţă precum să cade..." [1]

Procedeul colectivităţii jicnite este redat prin afirmaţia că Stroe Vornicul a fost „ucigaş de oameni şi pustiitor de case". Bine înţeles că aceasta a făcut'o ca instrument domnesc. In acelaşi sens vorbesc afirmaţiile următoare împotriva omorîtorilor lui Constantin postelnicu: „care lucru direptu ochiu lui Dumnezeu judecătorul cel bun văzândă că strigă sângele direptului la ceriu, caşi sângele lui Avel cându îl ucise frate-său Cain... Ca să fie răul Stroe vornicu arătat de toţi şi semnat caşi Cain..."

Nu insistăm aici, ci numai amintim cât de mare, poate nesfârşit, este numărul vinovaţilor în urma uciderei lui Avel de către fratele lui Cain şi deci aceleaşi urmări trebuie să aibă deasemenea fapta lui Stroe vornicul.

Cartea domnească ţinteşte, în deosebi, la înlăturarea vinei pentru viclenie în urma căreia s'au întâmplat cele cunoscute şi încă mai mult, cum am mai spus, la oprirea în loc a altor urmări, provenite din aceeaşi vină; se vede, o repetăm, că nu era fără însemnătate că cineva se trăgea dintr'o persoană, care-şi călcase credinţa şi din care cauză a pătimit atât ea cât şi ai ei: „după aceasta feciorii lui... ştiindu că s'au omorît tatul lor de părele unor răi îndrăciţi, şi fiindu direptu nu s'au putut suferi... Se iviră nişte răvaşe ale răului bătrân Stroe dvornicul ot Leurdeani, scrise cu mâna lui... ca să omoare pre Costandin postelnicul... El (Grigorie Ghica) încă le-au scris o carte blestemându-l pre acel rău Stroe şi pre Dumitraşco vistier Grecul, că ei l-au îm-

1 Mag. ist. vol. I, p. 402-404.

www.dacoromanica.ro

pins spre această faptă rea și spurcată... El (Grigorie Ghica) singur mărturisește pentru Costandin postelnicu că nu i-au fostu vinovată nimic... Stroe încă mărturisește... cum au fost direptu Costandin postelnicu... Drept aceea și Domnia mea... dat-am la mâna feciorilor lui... această scrisoare... să fie de mare credință, ca veri la ce judecătoriu s'ar arăta... să crează și să prinză în seamă... Așijderea mărturisesc și de feciorii lui Costandin postelnicul că au slujit Domniei meale... cu mare direptate, și cu bună credință..."

In Iunie 1669 se judecă omorîrea postelnicului Cantacuzino, cum vom vedea, iar în prealabil la 21 Aprilie mitropolitul Teodosie dă carte de blăstăm pentru cine din obștească adunare va ști și nu va mărturisi adevărul: „dumneavoastră tuturor boiarilor mari și mici... dămu-vă tuturor în știre pentru nedreapta moarte ce s'au făcut fericitului Costandin postelnicul... Acum iată feciorii răposatului Costandin postelnicu stându înaintea Măriei sale... în divanul cel mare cerșându direaptă... judecată... De vreame ce sângele nevinovatului strigă naintea lui Dumnezeu nencetat cerșându: judecată, judecată. Derept aceia, feții mei, carii dentru acea vreame se ar afla la acest divan după știința ce ar ști să mărturisească... Iar care va tăgădui a se astupa sângele dereptului... să fie afurisit și blăstămat de vlădica Hristos și de smereniea noastră..."[1]

Am spus mai sus ce semnificație are afirmația că „sângele nevinovatului strigă naintea lui Dumnezeu... judecată, judecată," după cum am arătat cu un alt prilej[2] ce urmări au afurisenia și blăstămul, venite dela Hristos ca și dela înlocuitorii lui printre oameni.

Amintim apoi, în treacăt, căci lucrurile acestea le vom desbate cu un alt prilej, că întreaga procedură pentru a sili pe martori să spună adevărul este dintr'o epocă în care stăpânește, deși nu cu atâta intensitate, colectivismul, așa că abaterea dela porunca dată de mitropolit va avea dela sine urmări colective. Deosebirea este isbitoare între ascultarea de gestul divin și propria ta conștiință; ea se confundă cu

1 Mag. ist. vol. I, p. 404-405.
2 V. p. 28 și urm., 73-74, 134 și urm.

www.dacoromanica.ro

cele două înfăţişări ale societăţilor omeneşti: colectivism şi individualism.

Să vedem acum ce ne spune Cartea de judecată a obşteştii adunări cu privire la descoperirea şi osândirea vornicului Ştefan Leurdeanu din 18 Iunie 1669:

„Teodosie... arhiepiscop şi mitropolit ...împreună cu aleşii de Dumnezeu iubiţii mei fraţi şi denpreună slujitori chir Serafim, episcopul Rămnicului şi chir Grigorie, episcopul Buzăului şi părinţii egumeni de pre la sfintele mănăstiri, şi cu noi toţi boiarii ţărăi marii şi mici împreună cu toţii.

Dat-am această prea adevărată şi credincioasă carte a noastră la mâinele celor de bun neam dumneaei jupăneasa Elina, ce au fostu jupănească fericitului răposatului jupan Costandin Cantacuzino biv vel postelnic şi a feciorilor domneaei Şerban vel spătar i Costandin postelnicu i Mihai postelnicu i Matei cupariul i Iordache postelnicu, şi cu nepoţii lor Părvul postelnicu cu fraţii lui, feciorii răposatului Drăghici spatar, ca să se ştie pentru o minune şi slăvită ciudă ce au făcut prea puternicul Dumnezeu cu acel fericit Costandin postelnicu, tatăl acestor boiari ce sânt mai sus scrişi. Că de cându l'au câştigat Dumnezeu a fi lăcuitoriu şi moşnean aici în Ţara Românească, aflatu-s'au denceput mare credincios şi direpţ slujitoriu la toţi domnii, şi au stătut pentru ţeară... şi la bine şi la rău... Iară după aceea cându au fostu în zilele lui Gligorie Ghica Voevod... atunci... încă şi mai în desevârşită slujbă s'au aflat... şi cu multe fapte bune până s'au umplut ani 3. Iar după aceea... diavolul... găsitu-ş'au un vas rău şi spurcat de ş'au făcut lăcaş întrânsul, la ...Stroe dvornicul din Leurdeani ot sud Muşcelu. Acesta să făcu soţie cu diavolul cum s'au făcut şi Iuda, acesta se făcu ucigaş fraţini-său cum şi Cain. Acest spurcat Stroe dvornicul, încă din tinereaţele lui tot a lăcuitu bine cu Costandin postelnicu, şi l'au ţinut ca pre un frate, şi pentru răutăţile lui în multe rânduri au stătut să piară; iar Costandin postelnicu ca un creştin bun den toate l'au acos (sic). Iar el... au început cu deadinsul a-l pără ...pre ascunsu la acel domnu Gligorie Voevod... şi ...au trimis noaptea de l'au luat dela casa lui... de l'au dus la ...Sneagovul, şi acolo l'au omorât... Iară după ce l'au omorât fără de nici o vină pus'au de i-au

www.dacoromanica.ro

prădat casa. ...Deci feciorii răposatului Costandin postelnicu, ce săntu mai sus scrişii, ştiindu pre tatăl lor că nu au fostu nimic vinovat... atunce apucatu-s'au de Stroe vornicu... şi numai de cât l'au tras la divan naintea Măriei sale domnu nostru Ioan Antonie Voevod... fiindu şi noi toţi dă faţă în divanul dă la mare pănă la mic, şi fiindu şi strănsoare dă norodu multu în sărbătorile sfintelor Paşti... Iar Stroe vornicul prindea... cum că nu ştie de acea ştire nimic. Deci aceşti boiari ei scoaseră o carte a lui Gligorie Voevod carele îl da şi-l mărturisiea că el l'au îndemnat, şi i-au zis să omoare pre Costandin postelnicu. ...Iar Stroe vornicul iar prinse... zicăndu că-i este voia să scrie ce-i va fi voia. După aceaia aceşti boiari încă mai scoaseră 3 răvăşale scrise cu mâna lui la Costandin comisul Vărzariul, în care răvaşă scrica tocma de plin vănzare, şi îndemnare o nu-l lăsa viu, ci a-l omoră. Atuncea el singur să cunoscu şi se vădi aiave că este Iuda vânzătoriul acelui sănge direptu şi nevinovat, şi Măria sa Domnul nostru Ioan Antonie Voevod şi cu fiul Măriei sale Ioan Neagul Voevod, cu tot săborul şi cu toată ţeara au cunoscut aiave că el au fostu Cain ucigaşul sângelui celui nevinovat, şi scoţîndu-se sfânta şi dumnezeiasca pravilă înaintea divanului măriei sale [domnu nostru, căutăndu ce i s'ar cădea să paţă pentru vina lui, adevărat a-lesu-i-s'au să ia plată după fapta lui, moarte pentru moarte, şi pradă pentru pradă. Deci şi măria sa domnul nostru şi cu tot divanul şi cu tot săborul dăn preună datu-l-au dăn divan scoţându-l afară cu mare ruşine precum i s'au şi căzut după adevărata faptă a lui ca un vinovat să piară. Deci Stroe vornicul fiindu asupra morţii, căzut-au cu multă rugăciune la jupâneasa Elina postelniceasa şi la feciorii ei ca să-i erte capul şi să-i dea zile dela dănşii, şi să le plătească toată paguba ce li s'au făcut pre limba lui, deci jupăneasa Elena cu feciorii ei, ca neşte creştini buni şi temători de Dumnezeu nu s'au potrivit faptelor lui celor reale, ci i-au ertat capul, aşiderea şi den cele 18 punţi ce au păgubit den casa lor ertatu-i-au punţi 5, şi au rămas să le dea punţi 13, şi talere 1500 afară den banii ce s'au dat lui Gligorie Voevod punţi 32... Dreptu aceia şi noi toţi boiarii împreună cu tot săborul sfintei biserici dat'am această să-

www.dacoromanica.ro

bornicească carte a noastră la mâna acestor boiari ce sântu mai sus scrişi, ca să le fie de mare credinţă, şi de pomenire lor, şi copiilor, şi nepoţilor, şi strănepoţilor în veaci. Aşijderea şi pre cine aru câştiga Dumnezeu în urma mării sale domnu nostru a fi biruitoriu şi domnu ţării, sau mitropolit, sau episcopi, sau egumeni, sau boiari în să aibă a întări şi adaoge dă pomenirea acestui sânge nevinovat, şi semenţia lui să fie priimită în cinste şi în credinţă ca un neam bun. Iar pentru neamul lui Stroe vornicul întărim cu mare blestăm ca să fie apărat şi izgonit afară dăn sfatul ţării, ca pre un neam rău. Iar cine-i va priimi şi-i va trage spre boierii, sau veni la ce treabă a ţării, unii ca aceia cu îndemnătorii lor den preună să fie blestămaţi de singurul Domnul nostru Isus Hristos şi procliţi, şi anatema, şi afurisiţi dă 318 sfinţi părinţi... Aşijderea şi de smereniile noastre şi de toată besearica răsăritului, şi să lăcuiască cu Iuda şi cu Aria la un loc..." [1]

Stroe vornicul fiind găsit vinovat, după însuşi mărturisirea lui, ne-am aştepta să i se aplice o pedeapsă individuală, ceeace nu se face.

In hotărîrea definitivă citim că i se dă „moarte pentru moarte şi pradă pentru pradă". Vina colectivă de care a fost atins Costandin postelnicul şi cu familia lui se întoarce acum asupra omorîtorului său.

Semnalăm apoi că formula aceasta oglindeşte, în acelaşi timp, legea talionului, în care se răspunde cu aceeaşi măsură şi când prin urmare nu se ţine în seamă persoana făptaşului. Aşa că ne găsim, şi în această privinţă în faţa unei dovezi, deşi nu directe, în sprijinul instituţiei, pe care o cercetăm.

Insă cu toată această condamnare, pedeapsa capitală nu se aplică cum am spus, ceeace nu înseamnă încă nimic, de oarece acest lucru se poate întâmpla deasemenea în vremea individualismului, când societatea prin reprezentantul ei suprem poate dispune de înfăptuirea ei, dar nici într'un caz nu poate face acest lucru partea lezată, cum am constatat deasemenea cu un alt prilej. [2] Când totuşi partea jicnită ia hotărîri în ce

1 Mag. ist. vol. I, p. 406-410.
2 V. p. 40.

www.dacoromanica.ro

privește vina și prin urmare pedeapsa, atunci nu mai poate fi vorba de individualism, ci de colectivism și anume de acea fază a lui în care statul n'a ajuns destul de sensibil pentru astfel de lezări, sau are această însușire în mod intermitent; aceasta este o dovadă de șubrezenia lui, chiar când lipsa de sensibilitate la astfel de loviri este trecătoare: „deci Stroe vornicul, ne spune documentul de mai sus, fiindu asupra morții, căzut-au cu multă rugăciune la jupăneasa Elina... și la feciorii ei ca să-i erte capul... deci jupăneasa Elina cu feciorii ei, ca niște creștini buni... i-au ertat capul"...

O asemenea iertare poate trece prin gând, cum am mai văzut,[1] deasemenea astăzi rudelor celor mai apropiate ale ucisului, dar societatea înfuriată și dornică de răsbunare nu vrea nici să audă. Ea lovește, cu destulă tărie, în cel vinovat.

Documentul de aici ne mai spune, în legătură cu această ertare a lui Stroe vornicul din partea Elinei postelniceasei și a fiilor ei, că ei au făcut-o aceasta „ca nește creștini buni și temători de Dumnezeu."

Invăluiți în colectivitatea generală numită creștinism, se feresc de contactul cu omul încărcat cu o colectivitate opusă și deci impură: „nu s'au potrivit faptelor lui celor *reale*,"[2] și deci au evitat conflictul cu el, care le putea fi dăunător. Dar asemenea lucruri nu mai există în vremea individualismului.

Insă dacă familia poștelnicului Costandin se ferește de acest conflict, apoi colectivitatea generală însăși prin reprezentanții ei lumești intervine la înfățișitorul ei din lumea suprasensibilă spre a lovi și anume în chip colectiv: „Iar pentru neamul lui Stroe vornicul întărim cu mare blestem ca să fie apărat și izgonit afară den sfatul țării, ca pre un neam rău." Și cine cu toate acestea nu va face aceasta, acela și ai lui vor avea de îndurat pedepse, căci aceasta înseamnă blestemul și afurisenia, care vor cădea asupra lor dacă vor veni în sprijinul acestui neam.

Cu toate acestea, o eliminare din sînul societății tot a avut loc, făcută în scopul de a purifica pe vornicul Leur-

1 V. p. 41.

2 Vezi mai sus, când Radu Leon Voevod califică fapta lui Stroe vornicul de „rea și *spurcată*."

www.dacoromanica.ro

deanu, spurcat fiind prin fapta ce i-se punea în socoteală: „I-se iertă viaţa supt condiţie ca să se călugărească tot la monastirea Snagov, unde omorîse pe Cantacuzino..."[1]

Această pedeapsă este încă semnificativă pentru vremea vinei colective, căci astăzi, în asemenea împrejurări, nu mai poate fi vorba de un astfel de mijloc.

Intr'un hrisov, dat în Iaşi, în 1667, Februar 2, este deasemenea vorba de o moarte de om. Ii dăm cuprinsul cum urmează: „adecă ermonah Misail, ermonah Luca, ermonah Isaia, ermonah Gherman, Irodiiacon, Irodiiacon Varlam, monah Iorest şi cu tot săborul dela svănta mănăstire, dela Bârnova, scriem şi mărturisim cu acest adevărat zapis al nostru, cum au fost doaăsprezeace pământuri în sat de Drăgusiani şi l'am fost luat noi pentru o moarte de om; deci după vânzarea satului Căpoteştilor dumnea-lui Andoca ftori cluciar ni-au întors banii şi ni-au făcut plata deplină di pre aciale pământuri, ce mai sus scrim, deci... să aibă a le ţinea dumnealui în viaci."[2]

Ştirea este, cum se vede, sgârcită în amănunte, aşa că nu se poate spune precis decât că eromonahul Misail, împreună cu ceilalţi calugări dela Bârnova, a pus stăpânire pe o parte din hotarul satului Drăgusianii „pentru o moarte de om," pentru care au plătit amenda, cuvenită domniei. Iar apoi Andoca clucerul li-a întors banii făcând călugărilor „plata deplină."

Nu se poate şti cine a fost făptaşul acestei jicniri: probabil Andoca, probabil cineva dintre ai lui, sau un necunoscut chiar.

Nu mai multă preciziune se pare că există în ştirea următoare din 15 Mai, 1667: „eu Dumitru Vătămanul... scriu şi mărturisesc cu acest zapis al meu precum am vândut dreaptă ocină şi moşie a me şi a părintelui meu a lui Avram Zamă. Aşijdere cum au plătit Avram Zamă pe Tatul duşugubină de au dat doi boi şi doă vaci şi i-au oprit moşie dela Ţiori a tuturoru fraţiloru, anume Condrişoru şi surori-me Nastasia..."[3]

---

1 N. Bălcescu, Postelnicul Costandin Cantacuzino, în Mag. ist. vol. I p. 393.
2 Ghibănescu, Surete, vol. X, p. 43.
3 Ghibănescu, ibid., vol. V, p. 24 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Vina colectivă pentru omor o redau aceste rânduri: „și i-au oprit moșia dela Țiori a *tuturor* fraților.“ Nici cu acest prilej nu ni-se spune cine a fost criminalul, — căci rândurile „au plătit pe Tatul dușugubină“ sunt vagi —, un amănunt de nevoe pentru noi, dar de prisos pentru aceste timpuri, când vinovat, în primul rând, era locul pe care se făcuse omorul, când, cu alte cuvinte, vinovatul se găsea ca o potență bine determinată și prealabilă care se înfăptuia de la sine, de îndată ce crima era săvârșită.

Iliaș Alexandru, Domnul Moldovii, dă în 1668, August 26, următorul hrisov, în care vina colectivă este foarte bine conturată:

„Io Iliaș Alexandru... Dat'am cartea Domniei mele slugii noastre cestui aprod... să ia dela niște sate, anume Hilișeanii și Avereștii, și Dumbrăveanii și Borșeanii și Ungureanii, și Băneștii și Străceanii și Roșcanii, ca să plinească preț de 50 de lei lui Gheorghie ci au fost logofăt al doilea, cari bani au dat Gheorghie logofătul pentru o moarte de om, ce au fost la Săliște, la Mărișcani, și acești bani au dat logofătul Gheorghie pentru acea moarte de om la dumnealui credinciosu boiarinul nostru Miron Costin marele vornic, pentru cât au fost chizăș de aceste sate, și au dat acești bani, și au fost mai venit cu altă carte a Domniei mele la acii oameni dintr'acele saate, și ei s'au apucat că vor plăti acei bani, și tot nu i-au mai plătit. Pentru aceia să aibă sluga noastră aprodul a împlini de pre acele sate cari le sunt scrise mai sus preț de acii 50 de lei, iar pentru aceia nime să nu cuteze a ținea sau a opri înaintea cărții Domniei mele.“ [1]

Impresionează numărul vinovaților pentru o moarte de om făcută „la Săliște, la Mărișeani“: în adevăr, opt sate au a răspunde, priu plata celor 50 lei, domniei, de o jicnire a colectivității.

Restul hrisovului se ocupă cu procesul ivit intre acești vinovați și Gheorghie logofătul, care plătise pentru ei amenda cerută de marele vornic Miron Costin și care bani nu li se plăteau de satele amintite. Să însemneze această resistență, la plata amenzei, faptul că satele nu se priveau

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. IX, p. 434 și urm.

www.dacoromanica.ro

vinovate pentru moartea de om, pusă în spatele lor? Presupunerea nu-i lipsită de probabilitate şi atunci această împrejurare ar da pe faţă aceiaşi evoluţie spre individualism.

Dela Constantin Cantemir, Domnul Moldovei, şi anume din 1692, Mai 24, avem un hrisov în care-i vorba însă de o moarte de om, care s'a întâmplat în zilele lui Gheorghe Duca Vodă, fără să se precizeze mai de aproape când anume, căci acest voevod a domnit de trei ori cum se ştie în Moldova:

„Io Constantin Voevod... scriem Domnia mea la sluga noastră la Ştefan banul hotnogul dămu-ţi şt(i)re că Domnii miali s'au jăluit Ion Ghibanul mazâl pre răziaşi lui zicându Ion Ghibanul cum s'au făcut o moarte de om în zilele Ducăi Vodă la ţinutul Fălciului şi fiindu domn(ia)lui... Gavriliţă vornic mare, au făcut strănsur din toate satele, dinprejur, din şapte hotară, să plătiască moartea acea de om şi au luat domn(ia)lui vornicul din toate satele câte noaă galbeni bani şi au luat şi vornicii de Bârlad câte doi galbeni de sat şi i-au luat şi lui dumn(ia)-lui Gavriliţă vornicul un bou şi doaă vaci cu viţei şi i-au dat şi vornicilor de Bârlad doi galbeni şi având el nişte pomăt pe valea ce se chiamă valea Moisăi împreună cu alţi răziaşi i-au făcut dumn(ia)-lui vornicul o scrisoare dela mâna dumi-sali ca să aibă a ţinea el acel pomăt tot pentru boul şi pentru vacili şi banii ce au dat Ion Ghiban pentru răziaşii lui de au plătit el pe răziaşii de pe doaă văi şi până amu nu i-au mai întors nime nimică şi au mărsu cu o carte a Domnii meali acolo ca să li socoteşti cu acei răziaşi şi să-i întoarcă ce au dat pentru dânşii la acea moarte de om; şi tu ai socotit cu oameni buni, şi s'au aflat pe cum i-au perit vitele pentru acei răzieşi, pentru aceasta lucru, dacă vii vedea cartea Domnii meale, iar tu să socoteşti şi să iai sama foarte cu mare dreptate, de va hi aşa cum s'au jăluit să caute câţi răziaşi vor hi pe valea Moisăi şi pe Pruna; din Pruna în sus până în fundul Băgăului şi pe valea Moisăi din vadul lui Frăţil în sus până la Poiana Zgurii; dela răziaşii acestor văi să-i plineşti boul şi vacile şi banii, ce au dat pentru dânşii, iar cari nu vor vrea să-i plătiască, să le opriască părţile de ocină până vor plăti..."[1]

1 Ghibănescu, Surete vol. I, p. 135 şi urm.; v. şi p. 136 şi 137.

www.dacoromanica.ro

Aici, ca și în hrisovul precedent, numărul celor vinovați pentru moartea de om este foarte mare; au fost silite să plătească amendă satele „din șapte hotară." Se vede că răzeșii vinovați n'au avut cu toții banii de nevoie și atunci Ion Ghiban a „plătit el pe răziașii de pe doaă văi"; Constantin Cantemir dă poruncă să-i plătească banii, sau de nu să li se ia moșiile până vor plăti. Cât de grele sunt urmările pentru o moarte de om, de care nu-s cu nimic vinovați într'o societete individualistă.

Din anul 1673, August 13, avem următoarea știre: „eu Dumitrașco, ginerele Alcului din Mircești, și cu femeia mea Vasilica și cu fratele nostru Marfa și Dochița scriem și mărturisim cu acestu adevărat zapis al nostru că am dat un loc de prisacă și cu pometi, ce iaste la Mogoșești, în via Crețului, în partea de gios la ținutul Fălciiului: acest loc l-am dat dumisali lui Ion Racoviță comisul, pentru un frate al nostru, anume Chiriță, carele l-au scos dumnea-lui dela nevoie, ce au fost tăiat pe Abăza portariul de Suceava..." [1]

Chiriță taie, cum ni se spune pe Abăza, iar fratele lui Alcul din Mircești cu femeia și cu fetele lui plătesc lui Racoviță comisul dându-i o prisacă cu pometi. Iată o situație care nu mai poate fi cu putință în vremea individualismului.

Intr'un zapis, fără veleat, dar probabil făcut după 1675, citim următoarele: „eu Dumitrașco sin Pricopie ot Urechești scriiu și mărturisesc cu astă scrisoare a noastră precum m'au strânsu pentru o parte de moșie a lui Dănău de Urechești petru (sic) căci s'au făcut o moarte de om și eu Dumitrașco am plătit cheltoeala. Am s'au găsit on zapis la Alecsa ot Cunțăști de cumpărătură, deci domna-loi mi-au întorsu cheltoela, ce-m dat eu și să-și ție moșiia..." [2]

Moșia este a lui Dănău, așa că ne-am aștepta ca el să fie privit ca vinovat pentru moartea de om, despre care-i vorba. Cu toate acestea vinovat este Dumitrașco din Urechești, care ne spune că a fost „strânsu pentru o parte de moșie a lui Dănău... căci s'au făcut o moarte de om și eu Dumitrașco am plătit cheltoela." Constatăm cu părere de rău că nu ni se dă legătura în care a stat Dumitrașco cu

1 N. Iorga, Anciens doc., p. 270.
2 Ghibănescu, Ispisoace, vol. III, p. II, pg. 162.

www.dacoromanica.ro

Dănău. Era rudă, vecin, sau ce altă ceva? Am fi aflat deasemenea cu acest prilej drumul bine bătut pe care apucă colectivitatea jicnită spre a lovi.

Se vede că în urmă „s'au găsitu on zapis la Alecsa ot Cunțești de cumpărătură", și atunci i s'a dat de acesta banii, plătiți ca amendă, lui Dumitrașco, iar acesta i-a înapoiat partea de moșie a lui Dănău, ajunsă în stăpânirea lui în urma omuciderei în discuție. Reesă deci că în cele din urmă tot proprietarul pământului a fost vinovat de un fapt, care, poate, nu i-a trecut nici prin gând. Se pare chiar, în împrejurarea de față, că în clipa omuciderei, Alexa ot Cunțești nici nu era proprietar, căci știrea noastră vorbește de moșia lui Dănău.

Intr'o carte de judecată și hotarnică din 1696, August 7, găsim cele cu urmează: „...și această moșie care iaste parte(a) noastră a Tolovenilor precum ni s'au prilejit de au ucis și au omorât pe un văr al său pe Simi(o)niță Boza acolo pe moșie și pentru ace(a) moarte au plătit satul judeților și apoi satul au vrut să vânză acele moșie(!) la străini și s'au sculat Toader Filimon și Zet Filimon și Odochița și au plătit satului ce au dat pentru moarte(a) acelui om, și au dat satul ce au fost parte(a) tolovănească acestor oameni, care sunt deasupra, lui Toader și lui Ilie și Odochiței să le fie moșie în veci de veci..." [1]

Știrea de aici se complectează cu unele amănunte pe care le găsim într'un zapis din 1714, Mai 10:

„Adică eu Ilie Filimon și cu fimeia me(a) Chelsie și cu ficiorul nostru Grigore șe (!) cu Toader Filimon și cu Odochie Mogoe... făcut'am zapisul nostru la mâna lui Istrate Floce... că având noi un loc... di catră satul Pojorăta care acel loc au fost a Petrii Tolovanului celui bătrân... iar având Tolovanul... doi nepoți, veri primari, și vrând ei ca să-ș împărțiască acel loc și neputându-se ei învoi, s'au prelejit di au ucis și au omorît pe Simioniță Boza, vărul său, tocmai pe acel loc, iar celalaltu au pribigit în Țara Ungurească, iar mai pe urmă viind ca să plătească ace(a) moarti de om, au căzut ca să plătească ace(a) moarte de om gloabă

1 T. V. Stefanelli, Documente din vechiul ocol al Câmpulungului moldovenesc, p. 15 și urm.

www.dacoromanica.ro

județului satul Pojorăta, și au rămas moșiile Tolovanilor drept a satului Pojorătei..." [1]

Simioniță Boza este ucis de vărul lui cu prilejul neînțălegerilor dela stăpânirea moșiei Tolovanilor; de teamă ucigașul a fugit în Țara Ungurească. Fuga aceasta vorbește pentru vina individuală, de care criminalul scapă, cum vedem. Inadevăr, într'o societate individualistă lucrurile ar fi rămas aici până la prinderea celui vinovat; acest lucru nu se întâmplă la sfârșitul secolului al XVII, când vina pentru această crimă o suportă satul Pojorâta: „iar mai pe urmă viind ca să plătească ace(a) moarti de om, au căzut ca să plătiască... gloabă județului satul Pojărăta."

Ne întâlnim de asemenea cu acest prilej cu o vină colectivă, deși teama de pedeapsă a ucigașului, care fuge peste hotar, anunță sosirea altor vremuri.

De sigur că această știre este lipsită încă de multe amănunte pentru a fi complectă. Așa de pildă ne întrebăm dece gloaba n'a fost cerută de la rudele ucigașului, ci dela satul Pojorâta.

Gazdelor de hoți li-se aplica aceiași vină colectivă, cum se poate vedea din cele ce urmează: „Chera ag(ă) ispravnicul scaunului Craiovei dat'am cartea noastră omului nostru... ca s fie volnic să apuč cu mar(e) strânsorii pre Stanu și pre vărul seu Chesar ot Petrarii pentru că au adus nepotu-seu Mani boi doi de furat... de care lucru să fie volnicu omul nostru... să-i aducă cu toate bucatel(e) lor să de sam că sunt gazde de hoți; așijdere și voaă sătenilor... să s(ă)riți să-i prindeț(i) să-i dați în mâna omului nostru, iar dacă nu veți asculta să fie vol(nic) o(mu)lu nostru să vă ia bucate(le)." [2]

Pentru noi are înțeles arestarea gazdelor de hoți; dar simțul dreptății de astăzi se opune ca odată cu rădicarea lor să aibă loc confiscarea bucatelor ce le aparțineau. Și apoi unde poate fi siguranța că omul stăpânirei știa să facă o deosebire riguroasă între ceeace aparținea celor vinovați și ceeace era a altora? Mai departe sătenii trebue să dea ajutor spre a prinde pe hoți, dacă nu vor face aceasta li-se

1 Ibid. p. 23 și urm.
2 Ghibănescu, Surete, vol. VI, p. 125.

www.dacoromanica.ro

va lua deasemenea „bucate(le).“ Punem ipoteza că mulţi din ei nu-s, din diferite pricini, în stare să dea acest ajutor; atunci li-se cuvine să le fie luate bucatele? Oare acelaşi trimis al stăpânirii putea face toate deosebirile de nevoie, spre a folosi o vină individuală? Ni-se pare peste putinţă.

In sfârşit încă o întrebare: sufereau numai cei priviţi ca vinovaţi, când se confiscau bucatele gazdelor de hoţi sau sătenilor, care n'au sărit în ajutor spre a prinde pe hoţi? Fără îndoială că numărul celor în suferinţă şi deci a vinovaţilor era mult mai mare.

Dăm aici o ştire din 1693, Iunie 6, în care-i vorba, cum vom vedea de aceiaşi vină colectivă:

„Orăşanii ot Bae de Aram(ă), anum(e), care vom iscăli mai jos“ dau zapis „post. Giurchi Corcoveanul“ şi lui "Milco“, că, părând cinevaş la mărie sa vod(ă) pe Drăghič Cătunariul că ar fi luat dela hoţ cari au prins astă toamnă, zloţi 500...; deci, apucându-l măria sa vod(ă) pentru acestea, iar Drăghič plângându-se cum că n'au luat acestea... dându-i legea ca să jurea cu dumnea-lui post. Giurcă... se află „om drept“, şi oraşul jură că e adevărată spusa lui: în caz contrar „să avem a împlini noi cu capetel(e) şi cu casele noastre...“[1]

Se vede în chip limpede ce-i aştepta pe orăşeni dacă „spusa lui“ n'ar fi fost adevărată: trebuiau să răspundă atât ei cu capetele cât şi *casele lor.*

In timpul domniei lui Dumitraşco Vodă în Moldova (1674-1675) se petrece următorul fapt, istorisit de Neculai Costin: „Şi tot într'aceastaşi earnă, la Bogoeavlenie, s'au strîns călugării la Iaşi după obiceiul lor, ce în loc de ospăţ, ce au domnii obiceiu de-i ospătează a doa zi după Bogoeavlenie, i-au băgat pre toţi în temniţă în Iaşi, dându-se pricină că au venit târziu.“[2] Nici un fel de consideraţii nu intră în joc pentru a opri pe domnul supărat dela această măsură, destul de severă pentru fapta călugărilor, şi aceasta cu atât mai mult, deoarece se jicnea pe faţă colectivitatea religioasă, pe care o simbolizau cei pedepsiţi.

Astăzi ne întrebăm: să nu fi avut nici unul dintre că-

1 N. Iorga, St. şi Doc. p. I, pg. 308 şi urm.
2 Op. cit., p. 15.

www.dacoromanica.ro

lugării arătaţi motive temeinice pentru această întârziere? Şi chiar dacă nu ar fi fost motive, ar mai putea fi vorba astăzi de un asemenea procedeu cu privire la cei întârziaţi dela un praznic? Dar, o repetăm din nou, timpurile de astăzi nu mai sunt aceleaşi.

Siluirea femeei are astăzi cele mai grave urmări, societatea noastră fiind foarte sensibilă, ceeace nu era pe vremea lui Antonie Ruset, Domnul Moldovei între 1675-1678: „fost-au, ne spune Ioan Neculce, şi feciorii lui Antonie Vodă desmerdaţi, fără frică. Îmbla prin ţară cu mulţi feciori de mazili nebuni, strânşi cu dânşii, de făcea multe giocuri şi beţii şi nebunii prin târguri şi prin sate boiereşti, de lua femeile şi fetele oamenilor cu deasila, de-şi râdea de dânsele; ce nu numai a oameni proşti, ce şi a oameni de frunte şi de cinste. Şi deşi oblicia Antonie Vodă încă nu le zicea nimic şi nu-i certa cu cuvântul, ca un părinte ce le era."[1]

Domnul era surd la jicniri aşa de vii pentru noi şi aceasta, sau poate că sentimentele respective nu existau, sau dacă germenele lor începusă să prindă viaţă în colectivitate, aceasta nu reacţiona, fiindcă simbolul ei era în acelaşi timp părintele unora dintre făptaşi, şi cum în cazul de faţă această colectivitate era mai puternică acoperea pe prima ajunsă într'un grad uimitor de slăbiciune în această împrejurare.

Suntem din nou în faţa unei stări de primitivitate remarcabilă a societăţii, când statul, în forma pe care o găsim în studiul nostru, trece printr'o eclipsă totală.

Cronicarul dela care împrumutăm această întâmplare fiind un individualist, cum am mai constatat, se cutremură de această purtare a fiilor domneşti ca şi a tovarăşilor lor, însă când e vorba de vină şi prin urmare de pedeapsă el nu poate scăpa de atmosfera timpului, înglobându-se complect în instituţia noastră: „şi pentru aceea poate în osândă mai pe urmă Antonie Vodă au ajuns. Că au mers boierii la Poartă de l'au pârît prea tare cu multe năpăşti... Că l'au închis Turcii şi l-au bătut şi l-au căznit cu fel de fel de cazne; până şi tulpanuri supţiri îl făcea de înghiţia şi apoi le trăgea înapoi, de-i scotea maţele pe gură. Şi l'au făcut

1 Op. cit., p. 79.

www.dacoromanica.ro

de au dat o mie de pungi de bani şi mai bine. Şi după ce l-au slobozit Turcii să meargă la casă-şi şi apropiindu-se de casă-şi, numai ce au văzut că-i arde şi casa. Şi puţinele odoare ce-i mai scăpase, mistuite în casă au ars şi acele... Şi feciorii lui la mare lipsă au ajuns. Se hrănia cu pescăria în Ţarigrad..."[1]

De aceeaşi părere este Neculai Costin, când istorisind suferinţele, pe care Antonie Ruset le-a avut dela Turci afirmă: „poate să fi tras osânda şi Antonie Vodă pentru fiiul seu anume Alexandru Beizade... pentru desfrânate fapte a curviei ce lua de pin ţară fetele oamenilor cu sila, neavând nici o frică de cătră părintele seu."[2]

Să precizăm: vinovaţi pentru faptele lor sunt: „feciorii lui Antonie Vodă" şi „feciorii de mazili nebuni." Lor li se cuvinea o pedeapsă, căci ei erau cu adevărat, pentru noi, vinovaţi. Această pedeapsă trebuia să le vină dela simbolul societăţii, în cazul de faţă, dela Antonie Ruset. Cum ştim, acest lucru nu s'a întâmplat.

Cu toate acestea forţa suprasenzibilă a lucrat lovind pe domn prin mâna păgânului turc, privindu-l vinovat alături de fiii lui ca şi de tovarăşii acestora.

Felul cum îl chinuesc Turcii dă pe faţă — o spunem în treacăt — o societate tot aşa de primitivă ca şi a noastră în ceeace priveşte simpatia faţă de chipul omenesc ca atare.

Dar urmările nu se opresc aici, şi astfel creşte numărul celor vinovaţi, căci iată ce ne spune mai departe cronicarul: „dar şi boierii cei ce l-au pârît, încă nimică nu s'au mai ales de casele lor. La Alexandru Buhuş hatmanul nimică nu i s'au ales de casa lui şi de feciorii lui, care se vede şi până astăzi. Aşijdere şi Miron Costin logofătul, când au pus Constantin Cantemir Vodă de i-au tăiat capul în Roman... zicea şi striga în gura mare că nu este vinovat cu nimică lui Cantemir Vodă, şi pere pe dreptate: numai osânda lui Antonie Vodă îl goneşte, şi pentru aceea pere, că l'au pârît cu strâmbătate. Şi alţi mulţi ca acesta."[3]

---

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 79-80.
2 Op. cit., p. 18-19.
3 Ioan Neculce, op. cit., p. 80.

www.dacoromanica.ro

§ 24. VINA COLECTIVĂ ÎN SPRIJINUL SANCŢIUNEI CONTRACTUALE ŞI CA ARMĂ ÎMPOTRIVA MARTORILOR MINCINOŞI.

Instituţia noastră îşi menţine mai departe, acest rost al ei cu privire la multe danii făcute de domni şi boieri, precum şi la convenţiunile dintre particulari. Mai mult am putea spune că domeniul ei s'a lărgit în acest sens, căci ceeace n'am găsit în secolele trecute vedem că apare acum: martorii vor fi atinşi de blăstăm, atât ei cât şi ai lor, dacă nu vor mărturisi adevărul cu privire la hotarul cutărui sau cutărui moşii, sau, — deşi mai rar —, cu privire la cine a făcut cutare moarte de om.

Dăm, din nou, formulele de blăstăm amintite în capitolele precedente, precum şi cazurile deosebite, când se ameninţă cu vina colectivă, dacă anumite hotărîri nu se vor împlini:

Eremia Moghilă Vodă întăreşte lui Caraiman marele păharnic trei sate: Vulpăreştii la Roman, Molovata la Orhei şi Ţăpenii la Chigheci pentru slujba făcută în timpul războaelor cu Mihai Viteazul, aducând 40.000 galbeni dela sultan drept ajutor.

La sfârşitul acestui act citim următorul blăstăm: „iar cine s'ar ispiti a rade şi a strica une ca aceasta, să fie proclet şi treclet dela Domnul Dumnezeu, făcătorul ceriului şi al pământului şi să aibă parte cu Iuda şi cu afurisitul Arie şi cu necredincioşii Iudei, care au strigat la Isus Hristos: sângele lui spre ei *şi copiii lor* care este şi va fi.“ [1]

Blăstămul lui Dumnezeu, cum uşor se vede, nu poate să cadă numai asupra vinovatului, aşa cum îl consideră epoca individualistă; acelaşi lucru ne poate spune expresia: „să aibă parte cu Iuda şi cu afurisitul Arie şi cu necredincioşii Iudei.“ Nu-i nevoie să insistăm prea mult asupra felului vinei pe care o oglindesc aceste rânduri, căci se ştie de oricine că odată cu Iuda au fost vinovaţi toţi ai lui, toţi Iudeii, cei cari trăiau atunci caşi acei care trebuiau să vină după aceea pe lume; tot aşa se poate spune despre „afurisitul Arie.“

1 Ghibănescu, Ispisoace, vol. I, p. II, pg. 8.

www.dacoromanica.ro

Asupra afirmaţiei, pusă în gura acelor cari au răstignit pe Isus şi cerută de ei: „sângele lui spre ei şi copiii lor," nu mai insistăm, căci am analizat'o cu alt prilej. Astăzi mulţi s'ar putea întreba ce caută copiii într'un fapt săvârşit de părinţii lor, şi pe drept, dar această întrebare nu există decât într'o anumită formă de societate, care nu era de cât cu totul redusă, în timpul când s'a produs blăstămul, caşi atunci când Eremia Moghilă l'a folosit.

Formula de mai sus apare încă: In 1613, Mai 2, când Radu Mihnea, Domnul Munteniei, confirmă marelui păharnic Lupul Mehedinţanul stăpânire peste mai multe moşii, vecini în Mehedinţi şi două în Gorj, Şomăneştii şi Rogojelul precum şi Ţigani.[1] In 1615, Martie 13, când Ştefan Tomşa, Domnul Moldovei, dărueşte Mânăstirii Solca, zidită de el, satul Badeuţi cu satele ascultătoare de ocolul Badeuţilor, anume Drăgăneşti, Crăiniceşti, Ivancicăuţi şi Pârlăşani.[2] In 1615, Martie 24, când Ştefan Tomşa Vodă hărăzeşte Mănăstirii Solca, de el zidită, tot satul Fărăoani dela Bâcău...[3] In 1615, Mai 12, când acelaşi voevod cumpără dela nişte boieri un număr de ţigani robi pentru suma de 400 ughi şi-i dărueşte Mânăstirei Solca.[4] In 1615, August 1, când mitropolitul Gheorghe a cumpărat satul Solca dela Udrea cel Orb, dând 300 ughi, o cupă de argint şi satul Stănileşti, ţinutul Hotinului, şi dăruind satul Solca Mânăstirii Sucevita. Ştefan Tomşa răstoarnă această danie, despăgubind Mânăstirea Sucevita şi dăruind Mânăstirii Solca satul cu acelaşi nume.[5] In 1615, August 1, când Ştefan Tomşa dărueşte satul Botoşani, ţinutul Sucevei, Mânăstirei Solca.[6] In 1616, Septembrie 20, când Radu Vodă întăreşte Mânăstirii Dragomirna satele dăruite ei de răposatul Lupul Stroici vel logofăt, şi anume Drujeştii şi Tăistrenii dela Hârlău, Bârsăneştii şi Dimidenii dela Dorohoi, Broscăuţii dela Cernăuţi.[7] In 1618, April 15, când Radul Vodă..., Domnul Moldovei, dă

1 Al. Stefulescu, Doc. S-r, Corj, p. 345.
2 T. Bălan, Doc. Buc., p. 150.
3 T. Codrescu, Uricarul, vol. XVIII, p. 281.
4 Ibid. p. 156.
5 Ibid. 162.
6 T. Balan, op. cit., p. 164.
7 T. Codrescu, ibid., vol. XXIII, p. 62-63.

www.dacoromanica.ro

şi întăreşte, prin uric, Mânăstirii Solcăi mai multe sate, donaţiuni dela alţi domni.[1] In anul 1622, Sept. 5, când Ştefan Vodă întăreşte cumpărătura ce călugării dela mânăstirea din Solca fac în satul Mihăileşti dela Bacău pe preţ de 200 taleri de argint, sat cumpărat dela Ştefan din Cleja şi dela Ion Fântâneanul, nepot lui Buzat...[2] In 1627, Mart 16, când Miron Barnovski Moghilă întăreşte dania ce face către Mânăstirea Dragomirna a două sate: Salcea dela Suceava şi Fărceanii dela Dorohoi...[3] In 1627, April 10, când acelaşi voevod întoarce Mânăstirii Solca balta Luciul de lângă Fălciu cu toate gârlele, danie dela Ştefan Tomşa Voevod....[4] In 1627, Mai 16, când Miron Barnovschi dărueşte Mânăstirii Dragomirna satele Salcea din ţinutul Sucevei şi Fărceanii din ţinutul Dorohoiului.[5] In 1632, Dec. 14, când Alexandru Iliaşi dă şi întăreşte lui Cristea uricar şi lui Căzacul cămăraş stăpânirea asupra satului Ruşii ot Botoşani cu iazuri şi mori pe Litna, pentru slujbele aduse domniei.[6]

Aceiaşi formulă în esenţa ei este folosită de Ştefan Tomşa în 1625, Februar 8, când întăreşte mânăstirii de la Aron Vodă... stăpânire asupra moşiei Rânzeştii dela Prut, Fălciu, pierdută în viclenie de Meleştean postelnicul cu Lobodă hatmanul căzăcesc, când s'au râdicat împotriva lui Aron Vodă.

Cum însă blăstămul este neobişnuit de bogat, caşi cum colectivitatea s'ar fi temut de călcarea daniei, pe care o întăreşte, ceea ce-i semnificativ pentru evoluţia vinei colective o reproducem aici, cum urmează: „Iar după a noastră viaţă cine va fi domn... acela să nu-i strice a noastră danie şi ar îndrăzni să radă a noastră danie... unul ca acela să fie procleat şi trecleat dela Domnul Dumnezeu, făcătorul ceriului şi al pământului şi dela Preacurata de Dumnezeu Maică a lui Hristos, şi de cei 12 apostoli şi de cei 4 evanghelişti şi de cei 318 sfinţi părinţi din Niceea, şi a procleatului Arie [soartă] să fie pe capul lui, şi să-l ardă (înghită)

1 T. Codrescu, ibid., vol. XVIII, p 301-303.
2 T. Codrescu, ibid., vol. XVIII, p. 336-337. V. şi p. 329-330.
3 Ibid. p. 386.
4 Ghibănescu, Surete, XXIV, p. 202.
5 T. Codrescu, ibid., vol. XIV, p. 102-103, V. şi vol. XVIII, p. 386.
6 Ghibănescu, Surete, V. p. 290.

www.dacoromanica.ro

pe el pe pământ de viu ca pe Dathan şi pe Aviron şi pomenire lui depe pământ cu sunet să se piardă şi să aibă parte cu Iudeii cari au strigat la Domnul notru Isus Hristos sângele lui pe ei şi pe copii lor, care este şi va fi; şi cu Iuda vânzătorul lui Hristos în nesfârşitul muncilor, amin."[1]

O altă înfăţişare a blestemului, menit să apere anumite hotărîri în împrejurarea când cineva s'ar gândi să nu le respecte este cea următoare, folosită de Constantin Moghilă Vodă în 1609, Februar 4, când întăreşte Mânăstirii Secul satele Săboianii şi Berindeştii dela ţinutul Romanului şi Vânătorii dela Neamţ să fie de pomeana sa şi a părinţilor săi. La urma acestui hrisov citim: „iar cine ar rade pomeana lor şi miluire şi le va rupe.., să-l radă pre el mânia lui Dumnezeu şi pomenirea lui cu sunet să-i piară, şi să fie de râs şi de ocară înaintea feţei întregii lumi, şi să crape prin mijloc ca Iuda vânzătorul lui Hristos şi în nesfârşitele munci partea lui cu ei să fie şi cu Iudeii ucigaşii lui Hristos, şi cu Arie care de 318 sfinţi părinţi, care în Nicheea l'au afurisit, şi cu toţi ereticii şi tiranii, amin."[2]

Atragem atenţia asupra rândurilor următoare, din acest blăstăm, pentrucă ele conţin vina colectivă într'o formă pe care n'am mai întâlnit-o până acum cu rostul de aici: „şi pomenirea lui cu sunet să-i piară." Pomenirea o fac, cum se ştie, rudele şi apoi întreaga comunitate, când memoria celui mort s'a stâns cu totul la urmaşi. Ori dacă blăstămul spune să-i piară pomenirea, aceasta înseamnă să i se stângă neamul şi ceea ce-i mai grozav, dacă mergem cu analiza până la sfârşit, însuşi comunitatea. Se vede deasemenea cu acest prilej esenţa colectivismului, care redat în forme individualiste pare absurd, căci distrugerea vinovatului înseamnă distrugerea colectivităţii însăşi.

Această nimicire a neamului şi apoi a comunităţii trebuie să aibă loc cu „sunet", adică cu cele mai formidabile lovituri, care să se audă cât mai departe şi să se întipărească în mintea oamenilor cât mai adânc.

Cu unele schimbări, întâlnim aceeaşi formulă încă în 1609, April 28, când Constantin Movilă Voevod dăruieşte bo-

1 Ghibănescu, ibid., vol. II, p. 315-316.
2 Ghibănescu, ibid., vol. II, p. 370.

www.dacoromanica.ro

ierului Pătraşco vel vornic siliştea Broştenii cu loc de moară din ocolul Sucevei.[1] In 1610, Sept. 8, când Ilea jicnicer dă danie nepotului său, lui Dumitraşco Ştefan logofăt, un sălaş de ţigani, căci l'a ajutat la nevoie.[2] In 1617, Februar 1, când Radu Voevodul Moldovei dărueşte satul Vânători din ţinutul Neamţului boierului Ionaşcu Boldescu, postelnic.[3] In 1618, Ghenar 28, când Radu Vodă dă şi miluieşte pe Toma urednic de Piatra şi pe frate-său Iordachie aprod cu seliştea Căuceleşti, pe Cracău, la Neamţ, foastă ascultătoare de ocolul Petrei.[4] In 1618, Martie 20, când Radu Vodă dă şi întăreşte lui Toma vornic (urednic) din Piatra satul Căuceleştii pe Cracău şi o selişte pe Bahlui foastă a lui Boul visternicul, şi pierdută în hiclenie.[5] In 1619, Noembrie 18, când Gavril Moghilă judecă şi dă rămas pe Oancea logofătul în pâră cu răzeşii din Nenciuleşti (Ialomiţa), făcuţi vecini cu sila de Mihai Viteazul.[6] In 1623, April 6, când Ştefan Vodă Tomşa întăreşte lui Toma treti logofăt stăpânire pe satele Ţăndăreni şi Păşcani, ce le-a avut de baştină.[7] In 1623, Iunie 28, când Ştefan Tomşa întăreşte Mânăstirii Solca daniile lui Miron Barnovski, hatman şi pârcălab de Suceava, anume satele Mlenăuţii şi Plopenii dela Dorohoi, Uricanii la Cârligătura şi Căcăceanii dela Neamţ, fost a unchiului său Simon Stroici visternic.[8] Intre 1623-1626, când Radul Vodă, Domnul Munteniei, întăreşte Mânăstirii Solca mai multe sate.[9] Cam pe la 1630, când Stanca Murgucioae îşi dărueşte averea ficiorului ei de suflet, pârcălabului Dumitru.[10] In anul 1624, Martie 17, când Radul Vodă, Domnul Moldovei, dărueşte lui Duca, fost uşier, satul Teşcuţii din ocolul Sucevii.[11] In 1624, Mai 31, când Alexandru Vodă, sin Radul Vodă Mihnea, din Muntenia, întăreşte lui Trufanda postelnic cumpărăturile făcute în satul Rusăneşti pe Olt dela 26 vecini,

1 T. Codrescu, vol. XVII, p. 4-5.
2 Ghibănescu, Surete, vol. XX, p. 190.
3 T. Codrescu, Uricarul, vol. V, p. 220-221.
4 Ghibănescu, op. cit., vol. V, p. 255-256.
5 Ibid. p. 258.
6 Ibid. vol. XXVI, p. 109.
7 Ibid. vol. XXII, p. 164.
8 T. Codrescu, Uricarul, vol. XXIII, p. II, pg. 48.
9 T. Bălan, Doc. Bucov. I, p. 184.
10 Ghibănescu, Vasluiul, p. 113.
11 T. Bălan, op. cit., I, p. 189.

www.dacoromanica.ro

cari ş'au vândut ocinele lor cu 436 ughi, cum şi în satul Frăteşti partea lui Stanco păharnicul din Ruda cu 205 ughi, cu vecini, pe care nu-i lasă să se facă cneji.[1] In 1626, Februar 3. când Miron Barnovskie Voevod dă şi întăreşte Mânăstirii Săcul dania lui Eremia Vodă în mori, prisacă şi odae la Târgul Frumos.[2] In 1628, August 17, când Alexandru Vodă Iliaş, Domnul Munteniei, confiscă satul Gurenii al lui Stoica vistierul Râioşanul pentru pagubele ce-i făcuse acesta în întăia domnie, şi apoi pentru 200 galbeni dă libertate de rumânie satului, ca să fie de aci înainte slobod.[3] In 1628, Sept. 2, când acelaşi Alexandru Vodă Iliaş iartă de toate dările pe preoţii Dragomir din Prigoria şi Lupul din Negoieşti pe tot timpul cât va fi domn, afară de stupărit, gorştină, vinăriciul şi birul vlădicesc.[4] In 1629, Ghenar 7, când cu hotărnicia locului sfintei Mânăstiri Hangul, zidită de Miron Barnovschi Vodă...[5] In 1629, Iunie 10, când Miron Barnovski Vodă miiueşte Mânăstirea Hangul... cu mori şi heleştee pe Bahlueţ în hotarul Târgului Frumos, din ţinutul Cârligăturii[6]. In 1630, Decembrie 11, când Alexandru Radu Vodă al Moldovei dă şi întăreşte lui Tănasie dvornicul de gloată satul Avrămeşti, ascultător de ocolul Târgului Frumos.[7] In 1631, Martie 23, când Moisi Movilă Voevod ia măsuri pentru a împiedeca jăfuirea prin dări a negustorilor din Iaşi.[8] In 1632, Noembrie 6, când, fiind în discuţie un hotar al moşiei Onuţ, marturii cheamă asupra lor blăstămul, cum l-am găsit mai sus, dacă nu vor spune adevărul.[9] In 1637, când Ionaşcu, fiul lui Gafton şi al Gaftonii, vinde nepoţilor săi, Miron şi Costin, fiii lui Sava, partea sa de moşie din Cuciurul Mic, ţinutul Cernăuţi, pentru suma de 50 taleri.[10] In acelaşi an, când Costea Jadovanul vinde nepoţilor săi, Miron şi Costin, a patra parte din Cuciurul Mic şi 4 jirebii

1 Ghibănescu, Surete, XXII, p. 177.
2 Ibid., vol. V, p. 271.
3 Al. Ştefulescu, Doc. S-r., Gorj. p. 447.
4 Ibid., p. 449.
5 Ghibănescu, ibid., vol. V, p. 193.
6 Ibid. II, p. 179.
7 Ibid., p. 149.
8 T. Codrescu, Uricarul, vol. II, p. 52.
9 Constantin şi Marcela Karadja, Documentele moşiilor cantacuzineşti din Bucovina, p. 27.
10 T. Bălan, op. cit., p. 214.

www.dacoromanica.ro

din satul Prelipce, amândouă din ţinutul Cernăuţi.[1] In 1639, Martie 3, când Vasilie Vodă dărueşte lui Marcu sin D. Erali satul Măicani, fost odată al lui Ionaşcu Cehan vornic.[2] In 1640, Sept. 7, când aceleaşi voevod miluieşte pe Iordachie biv vel visternic cu o bucată de şes Rătul pe Bahlueţ, foastă domnească, din hotarul Târgului Frumos.[3] In 1641, Martie 9, când Ignat dă... hiastrului său Ştefan părţile sale din Stoileşti, Muşăteşti, Dumbrăveni şi Gărcini.[4] In 1642, Ianuarie 8, când Matei Vodă confirmă Schitului Crasna stăpânire peste mai multe cumpărături în Buzeşti, Crasna...[5] In 1642, Martie, când Matei Voevod dă şi întăreşte lui Mogoş căpitan de roşiori pe ţiganca Maria cu fiii săi pentru truda şi treapădul ce au avut că au scos dela Turci, cu cheltuiala lui, mai mulţi robi aţigani, fugiţi dela stăpânii lor.[6] In 1642, Iunie 20, când Costea Grama vinde nepotului său Lupul Stroescul săliştea Poporucivca, ţinutul Cernăuţi, pentru 200 galbeni.[7] In 1642-1645 când arhiepiscopul Varlaam, mitropolitul Sucevei, chir Evloghie, episcopul Romanului, chir Atanasie, episcopul Rădăuţilor şi chir Georgie, episcopul Huşilor întăresc dania fratelui lor Parthenie, făcută mânăstirii de pe pârâul Dobromir, zidită tot de acesta.[8] In 1645, Noembrie 15 când Florea Şuţul din Voiteşti dărueşte Mânăstirii Crasna părţile ei de moşie din Voiteşti, Gruiu şi Larga.[9] In 1647, Ghenar 1, când Dieta Dochiţei, sora Mânjii uricarului,... la moartea ei lasă ispravnică pe sora ei Nastasia să spue lui Corlat Uricarul să primească danie partea sa din Vâcoteşti pentru grijania sufletului său, timp de un an.[10] In 1648, Iunie 22, când Stan Grecul din Scoarţa călugărindu-se în Mânăstirea Bistriţa, sub numele de Ştefan monahul, fiind egumen Partenie, dărueşte acestei mânăstiri partea sa de moşie şi vie din Scoarţa şi Căpăcioasa. Formula de blăstăm este, în e-

1 Ibid. p. 215.
2 Ghibănescu, Fereştii, Vaslui, p. 77.
3 Ghibănescu. Surete, vol. III, p. 280.
4 Ibid., vol. XXI, p. 45.
5 Ibid., vol. VI, p. 152.
6 Ibid., vol. IV, p. 36.
7 T. Bălan, op. cit., p. 232.
8 Melchisedek, Cronica Romanului, p. I, p. 264.
9 Ghibănescu, Surete, vol. VI, p. 48.
10 Ghibănescu, ibid., vol. III, p. 125.

www.dacoromanica.ro

senţă, ca şi aceea dela începutul acestei rubrici; conţine însă un amănunt pe care-l notăm aici: „bubele lui Ghiezi şi cutremurul lui Cainã să aibă pe trupul lui, pietrele şi fierul să putrezească iară trupul acelui omu să stea legat pân(ă) la adoa venire a Domnului nostru Isus Hristos.[1] Cât chin, nespus de grozav, are de îndurat în viaţă, pentru ca, odată mort, să nu putrezească până la adoua venire a lui Isus, în care timp va fi o ameninţare continuă pentru ai lui ca strigoi, cum am mai spus'o,[2] fără să mai insistăm asupra vinei colective, pe care o redă expresia „cutremurul lui Cainã."

Odată menţionat acest amănunt ne reîntoarcem la formula noastră, pe care o găsim, mai departe, în 1654, Mai 16, când Constantin Şerban, Domnul Munteniei, dă şi întăreşte lui Mogoş, căpitan de Păuleşti o ţigancă cu copiii ei ca despăgubire de cheltuelile făcute cu adunarea a mai mulţi vecini şi aţigani de peste Dunăre dela Turci, încă de supt Matei Vodă.[3] In 1661, April 12, când Tofana, nepoata Nastasiei Cruceoae, dă vornicului Gavril Costachi partea sa de moşie din Horgeşti pentru ajutorul dat ei la foamete mare şi nevoe.[4] In 1662, Iunie 10, când Titiana femeia Oancei, fata lui Toader din Turbăteşti, dărueşte mânăstirei din Dealul Mare părţile ei din Turbăteşti, din jumătatea din sus.[5]

In 1663, April 9, când Evstratie Dabija Vodă întăreşte mânăstirii lui Aron Vodă din ţarina Iaşilor, cu uric mare, toate daniile şi miluirile de moşii, arii şi Ţigani dela diferiţi domni şi feţe boiereşti.[6] In 1663, Iunie 10, când Titiana Oncioae, fata lui Toader din Turbăteşti, dă ea şi cu feciorii ei toată partea lor din sat, din Turbăteşti, cu heleşteu şi cu biserică, mânăstirii din Dealul Mare pentru a fi pomenită la jertfelnic.[7] In 1664, Februarie 8, când Isac Mesehănescul şi ai lui dau... lui Racoviţă Cehan vel logofăt şi jupânesei sale Tofania un sălaş de Ţigani, Sorbizamă.[8] In 1664, Februar 12, când C. Fruntes şi femeia sa Tudora dau

1 Ibid., vol. VI, p. 123.
2 V. p. 73-74.
3 Ghibănescu, ibid., vol. V, p. 163.
4 Ibid., vol. IV, p. 132.
5 Ibid., vol. IV, p. 96.
6 Ibid., vol. IV, p. 187-188.
7 Ibid., p. 140.
8 Ibid., vol. VIII, p. 314.

www.dacoromanica.ro

danie lui N. Buhuş vel stolnic partea lor din Coroteni, pre Bârlad.[1] Intre 1661-1665, când Evstratie Dabija, Voevodul Moldovei, întăreşte episcopiei Huşilor o bucată de loc din satul Broşteni...[2] In 1667, Ghenar 27, când Ruxanda, fata lui Ionaşco Tărâţă, face danie lui Istratie Mahă, căpitan, a patra parte din sat din Mălineşti şi Leucuşeşti pe Bârlăzel la Vaslui.[3] In 1668, Sept. 20, când Dumitraşco Prăjescul dăruieşte cumătrului său, Gavril Tăbărţă jumătate de sat de Răsboieni cu vecini, pentru că i-au botezat lui o copilă.[4] In 1669, Oct. 20, când Andreiu Cupeţ cumpără o evanghelie pe care o dăruieşte schitului Hărsoviţa.[5] In 1669, Ghenar 31, când Vasâlca Nestoroae lasă danie Aniţei hătmăneasei partea sa din Nesporeşti pentru că a ajutat'o cu făină şi bucate la îngroparea moşneagului ei şi pe dânsa după moarte.[6] Găsim mai departe formula obişnuită în 1669, August 6, când Hilina şi Nica dăruesc lui Gavril Costache vel spatar partea lor din Dumeşti, pe Idricin la Fălciu a şesa parte din bătrânul lui Crăciunaş.[7] In 1670, August 10, când are loc vânzarea între călugării dela Râşca şi între Pascal, fiul lui Vasile Corlat, uricar, pentru Văcoleşti, alegând hotarele.[8] In 1670, Sept. 5, când Duca Vodă întăreşte dania făcută de Vasile Ureche spătar moşia Tătăranii Mânăstirei Clatia.[9] In 1670, Octombrie 18, când Partenie... nepotul lui Mătei de Bolcăşeşti dăruieşte unei fine partea lui din satul Bolcăşeşti.[10] In 1673, Februarie 2, când Ştefan Petriceicu Vodă dăruieşte schitului Zagavei, lângă Hârlău, 20 de pământuri, 12 fălcii de fânaţ şi un vad de moară din moşia domnească a Târgului Hârlăului.[11] In 1676, Februarie 29, când Antonie Rusăt Voevod întăreşte Schitului Zagavei de lângă Hârlău dania ce i-a fost dat Ştefan Pătru din moşia Târgului Hârlău

1 Ghibănescu, Ispisoace, vol. III, p. II, pg. 4.
2 Melchisedek, Cronica Huşilor, p. 129.
3 Ghibănescu, ibid., vol. III, p. II, pg. 42-43.
4 Ibid., p. 54.
5 T. Codrescu, Uricarul, vol. XXIV, p. 389.
6 Ghibănescu, Surete, vol. IV, p. 55-56.
7 Ghibănescu, Ispisoace, vol. III, p. II, pg. 95.
8 Ghibănescu, Surete, vol. IV, p. 284.
9 Ghibănescu, Ispisoace, vol. VI, p. II, pg. 164.
10 T. Codrescu, Uricarul, vol. XXV, p. 217.
11 Ghibănescu, ibid., vol. IV, p. II, pg. 2-3; v. şi T. Codrescu Uricarul, vol. X, p. 209-210.

www.dacoromanica.ro

20 pământuri, 12 fălcii de fâneață și cu vad de moară.[1] In 1676, Mai 30, când Antonie Ruset Voevod dărueşte lui Costandin, vătav de aprozi, o bucată de pământ din Târgul Fălciu.[2] In 1677, Mai 4, când Safta, doamna lui Gheorghe Ştefan Voevod afioriseşte Mânăstirii Bistriţa Templului învierei lui Hristos din Ierusalim.[3] In 1679, Mai 27, când Cristina Cluceroae dărueşte lui Iordachi, coconul spătarului Toderaşco Iordachi, locul cât îneacă hăleşteul Popricanilor.[4] In 1679, Iunie 25, când Istratie a Nastasiei dărueşte partea sa din Crăciuneşti comisului Constantin Costachi şi jupânesei sale Ilincăi.[5] In 1679, Dec. 30, când Gheorghiţă Iacob dărueşte comisului Costantin Costachi şi jupânesei sale Ilincăi partea sa din Crăciuneşti de pe Elan.[6] In 1680, Februar 20, când Necoară Cotan şi cu feciorii săi dăruesc lui Andronic, diacul de visterie părţile lui din Marcoviceni ot Vaslui pe Bârlăzel, din partea Rusăndeştilor.[7] In 1680, Martie 15, când Ionaşco şi cu femeea lui Tudora dăruesc lui Neculai Racoviţă, logofăt, partea lor din Şurineşti de pe moşul lor Ducico.[8] In 1681, Martie 2, când postelnicul Hadâmbu face danii mânăstirii din ţinutul Cârligăturii, zidită de el, precum şi nepoatei lui Ilenei, fata lui Mihai Hagi de Suceava.[9] In 1683, Iulie 17, când Mihilie şi cu Alexandra dau... lui Dediul serdariul partea lor din Movileni.[10] In 1683, Februarie, când Alexandru Iordăchioae, soţia vel spătarului Iordachi Cantacuzino, dă danie satul Ionăşeni de lângă Popricani pe Jijia nepotului său Ioniţă, ficiorul lui Todiraşco Iordachi Cantacuzino vel visternic.[11] Observăm, cu acest prilej, că ne întâlnim din nou aici cu dorinţa, pomenită mai sus, ca „fierul şi oţălul să putrezească şi să mucezască, iar trupul aceluia să nu se mai topască în veacii nesăvârşiţi.“— Pe când însă acolo pedeapsa trebuia să fie temporală „până

1 Ghibănescu, Ispisoace vol. IV, p. II, pg. 4.
2 T. Codrescu, Uricarul, vol. XVI. p. 215-216.
3 Ibid. XXII, p. 377.
4 Ghibănescu, ibid., vol. IV, p. I, pg. 34.
5 Ibid. p. 36.
6 Ibid., vol. IV, p. I, pg. 26.
7 Ibid., vol. IV, p. I, pg. 39.
8 Ghibănescu, Surete, vol. VIII, p. 125.
9 T. Codrescu, Uricarul, vol. XI, p. 297.
10 Ghibănescu, ibid., vol. V, p. 20.
11 Ghibănescu, Ispisoace, vol. IV, p. I, pg. 66.

www.dacoromanica.ro

la a doua venire a Domnului Isus Hristos" aici ea durează la infinit, sau cum spune blăstămul „în veacii nesăvârşiţi." Formularea aceasta o mai găsim în 1683. Februarie 10, când Alexandra spătăroae, soţia răposatului Iordachi spătar, neavând ce-i da odoare la căsătoria fiului său mai mic Iordachi, îi dă în schimb satul Băşeni şi Popricani cu seliştile lor.[1] Acelaşi lucru în 1684, Iunie 2, când Aniţa, femeia lui Chiriac Sturza păharnicul, şi cu feciorii ei Ioan şi Sandul şi Toderaşco Sturze dau danie Mânăstirei Agapiei partea lor din Goşmani ot Neamţ, cumpărată cu 42 galbeni dela I. Boţul.[2] — Găsim, mai departe, formula blăstămului, fără particularităţile semnalate, în 1685, Noembrie 8, când Ionaşco sin Ursu Poşorca dă danie moşia lui din Poşorcani preutului Postolache şi preutesei lui Tofana.[3] In 1686, Februar 22, când Constantin, Voevod al Moldovei, întăreşte Mânăstirii Galata din deal zece oameni poslušnici, scutindu-i pe aceştia de cele mai multe dări.[4] In 1686, Mai 4, când acelaşi Voevod hotărăşte în ce chip vor plăti negustorii diferite dări.[5] In 1689, Iulie 26, când Sava Lepădat din Urecheşti dă danie partea sa din Urecheşti badei Ursului Conţescul şi fraţilor săi Toader şi Ioan ca să-l grijască după moarte şi să-i dea sărindare la biserică.[6] In 1691, Iunie 15, când Constantin Voevod scuteşte de dări pe toţi preuţii şi diaconii din Iaşi.[7] In 1693, Ghenar 16, când Palaghia, fata lui C. Petriman, dă danie lui Pavăl Ciocârlan vel paharnic 6 pământuri din Nedeeni la Cârligătura, iar pe alte 6 pământuri a luat 15 lei.[8] In 1694, August 23, când Duca Vodă dărueşte Mânăstirii sfântului Ioan Zlataust din Iaşi moşia domnească a Târgului Lăpuşna.[9] In 1697, când mitropolitul Sava dă blăstămul cu privire la acei ce nu vor mărturisi adevărul fără să fi putut afla în ce împrejurare.[10] In 1698,

1 Ibid., pg. 67-68.
2 Ibid., pg. 76.
3 T. Codrescu, Uricarul, vol. XIV, p. 326.
4 Ibid., vol. II, p. 94.
5 Ibid., p. 38.
6 Ghibănescu, Ispisoace, vol. IV, p. I, pg. 146.
7 T. Codrescu, Uricarul, vol. VI, p. 348-349.
8 Ghibănescu, Surete, vol. VIII, p. 47-48.
9 Ibid., vol. XI, p. 55-56.
10 Melchisedek, Cronica Huşilor, p. 227.

www.dacoromanica.ro

când Antioh, Voevodul Moldovei, desființează darea pe vite, numită văcăritul.[1] In 1698, Sept. 30, când același voevod întărește lui Mihai Racoviță spătar dania ce i-a dat din locul Târgului Vaslui...[2]

Incheem această rubrică dând formula, pe care am urmărit-o în ea, cu aspectul ei cel mai bogat în amănunte, un fapt care nu-i lipsit de însemnătate, cum am mai observat, pentru evoluția instituției, pe care o studiem aici: prea multe amănunte dovedesc slăbiciunea mijloacelor cari servesc la trezirea colectivității în acei cărora se adresează. Simbolurile și-au pierdut o bună parte din tăria lor, un lucru care dă pe față evoluția colectivității spre o formă nouă, amintită de mai multe ori în acest studiu:

In 1606, Mai 12, Eremia Moghilă Vodă dărueste Mânăstirii Săcul satele Ungurești, Săboani și Berendeștii la Roman, ca fiind sate domnești, ascultătoare de ocolul Romanului. La urma acestei danii găsim blăstămul, formulat, cum l'am spus și pe care îl redăm aici: „iar cine a noastră sârguință ar rupe-o și ar strica a noastră pomenire, să-l răpiască mânia lui Dumnezeu, mai mult ca praful și ca orice pulbere și să piarză Dumnezeu a toată stîrpea de pe pământ pomenirea lui. Ci și înaintea strașnicului al lui Hristos județ milostiv pârâș sie să-și afle pre marele înainte mergător și botezător al lui Hristos, Ioan, împreună cu ceatele fără de număr ale luminaților îngeri și arhangheli, și cu mulțimea ceatelor de apostoli și prooroci și cu mulțime de fețe de oștiri curate de mucenici, și mai vestită să aibă pre Preacurata și întru totul Neprihănita Fecioară, Maică a lui Hristos, care pentra pravoslavnicii creștini și au săvârșit bună nădeajde asemenea și cu toți sfinții, a căror fală mântuitoare pentru sfânta biserică să-l socotească ca pre adevărat dușman și stricător de biserică. Și ca aceasta parte să aibă, în muncele fără sfârșit, cu Iuda, vânzătorul de Dumnezeu, și cu ceilalți ieretici, călcători de leage, nerușinați și fără de Dumnezeu, stricători de biserici, Dioclițian și Maximilian și Iulian și asemenea cu aceștia și blăs-

1 Ibid., Cronica Romanului, p. I, pg. 314.
2 Ghibănescu, Vasluiul, p. 118.

www.dacoromanica.ro

tămul lui Arie, care l'a îndurat dela 318 sfinţi părinţi... cari au fost în soborul dela Nicheia şi în celelalte soboare, să treacă asupra capului lui şi să fie trăcleat şi procleat de Domnul Dumnezeu şi de toţi sfinţii dumnezeeşti, amin." [1]

Atragem atenţia, în deosebi, asupra rândurilor: „şi să piarză Dumnezeu a toată stirpea de pe pământ pomenirea lui." Cum s'ar putea înfăptui aceasta, dacă nu prin nimicirea acelor, care ar fi, prin simplul fapt al existenţei lor, în măsură să-şi aducă aminte de blăstămatul de mai sus spre a-l pomeni? Dar analiza aprofundată a dorinţei de aici duce la un număr enorm de vinovaţi, ajunşi astfel pentrucă un oarecare n'a respectat dania făcută în 1606. Mai 12, de Eremia Moghilă Mânăstirii Săcul, şi anume satele Ungureşti, Săboani şi Berendeştii.

Dăm în sfârşit o altă înfăţişare a blăstămului, amintind din nou că deosebirea este curat formală, în esenţa ei găsind aceeaşi vină colectivă ca până acum:

In 1627, Februarie 23, Miron Barnovski Moghilă, Domnul Moldovei, dărueşte satul Berbeşti din ţinutul Cârligăturii Mânăstirii Hangu; la sfârşitul hrisovului găsim următorul blăstăm: „iar cine se va ispiti ca să strice a noastră danie... sau a se lua dela dânşii acel sat, acela să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu cel ce au făcut cerulu şi pământulu şi de Preacurata lui Maică şi de toţi sfinţii care i-au plăcut lui, şi ca să aibă pârîş la înfricoşatul giudeţ al lui Hristos pre hramul Mânăstirii Vovedenia Preasfintei şi Preablagoslovitei Născătoare de Dumnezeu şi Pururea Fecioarei Maria". [2]

Găsim aceeaşi formulă, puţin prescurtată: în 1604, August 21, când episcopul Romanului şi al Rădăuţilor precum şi un fost episcop şi Gheorghe, pârcălabul de Neamţ, stabilesc hotarul între Mânăstirea Agapia Xeropotamu. [3] In 1605, April 20, când Eremia Moghilă Vodă întăreşte Mânăstirii Xeropotamului, numită Săcul, hotarele moşiei sale despre Mânăstirea Agapia şi Neamţul, după cum le-au hotărît Gheorghe pârcălabul de Neamţ, Agafton episcopul de Ro-

1 Ghibănescu, Surete, vol. XXI, p. 162-163; v. şi Melchisedek, Cronica Romanului, p. I, pg. 30-31.
2 T. Codrescu, Uricarul, vol. V, p. 385-386.
3 Melchisedek, Cronica Romanului, p. I, pg. 232.

www.dacoromanica.ro

man, Teodosie Barbovskie, episcop de Rădăuți și Filoteiu proin episcop.[1] In 1607, Martie 10, când Simion Moghilă judecă pricina dintre Mărica și Onciul pentru satul Vovinești și niște poene de pe Ichil și Suhai... Procesul îl câștigă Mărica. Tot aici ni se spune că Petca a lăsat nepoatei sale Irina... avutul său din Voinești.[2] In 1611, Iunie 2, când Constantin Moghilă Vodă dărueşte lui Vasile Oraș, vornic țării de sus, seliștea Şendricenilor, la Hârlău sub bucovină, atârnătoare de ocolul Dorohoi, stând pustie dela Alexandru Vodă Lăpușneanu.[3] In 1612, când Anastasie Crimcovici, mitropolitul Sucevei, dărueşte Mânăstirii Dragomirna o carte numită Otecenie.[4] In 1612, Ianuarie 16, când Ştefan Tomşa, Domnul Moldovei, dărueşte Mănăstirii Pângărați satul Ivăneşti de pe Cracău... și patru cai buni... In formula de blăstăm cel ce judecă și aplică pedeapsa este Dumnezeu și Hristos; aceasta la judecata de apoi.[5] In 1613, Iunie 1, când Ştefan Tomşa, Domnul Moldovei, dărueşte Mânăstirii Sfântul Ilie o bucată de pământ din hotarul satului Şcheia, care sat se ține de ocolul Târgului Suceava.[6] In 1616, August 5, când Radu Vodă Mihnea dărueşte lui Onciul Juraşcovici, staroste de Cernăuți, satul Şendriceni, fost al socrului său Oraș, biv vornic și pierdut în hitlenie, sculându-se cu Costantin Vodă asupra lui Ştefan Tomşa Vodă.[7] In 1616, August 20, când Ionașco Stroici, fiul lui Lupu Stroici și al Pascalinii, dă danie Mânăstirii Dragomirna următoarele sate: Drujeștii și Tăistrenii dela Hârlău, Bârsăneștii dela Dorohoi și Boriscăuții dela Cernăuți, cum și două vii dela Cotnari lângă Rădiul domnesc; aceasta pentru a fi pomenit ca mare ctitor.[8] In 1618, August 16, când Radu întoarce și întăreşte lui D. Dragota moșia Tarasova, luată de Ştefan Vodă Tomşa pentru hitlenie lui Boul visternicul.[9] In 1623, Martie 5, găsim aceeași for-

---

1 Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 380.
2 T. Codrescu, Uricarul, vol. XVIII, p. 261.
3 Ghibănescu, Şendriceni, p. 2.
4 Ghibănescu, Surete, vol. V, p. 159.
5 P. S. Visarion, Şt. Berechet, Doc. din Basarabia, p. 79.
6 T. Bălan, op. cit., I, p. 149.
7 Ghibănescu, Şendriceni, p. 3.
8 T. Codrescu, Uricarul, vol. XXIII, p. 57-58. v. și T. Bălan, op. cit., p. 166.
9 Ghibănescu, Surete, vol. XXI, p. 202.

www.dacoromanica.ro

mulă însă cu mult mai multe amănunte, ceea ce-i semnificativ, cum am mai observat: e vorba de cele două sate, Solca şi Fărăoanii, dăruite de Ştefan Tomşa Mânăstirii Solca zidită de el. Iată Blăstămul ce întăreşte această danie: „iar cine s'ar cerca a strica şi a surpa dania şi mila acestui sfânt hram... dă, Doamne, după vorba noastră, ca să se adauge mânia şi urgia divină asupra acelui om şi în acest veac şi în vecii viitori; şi în ziua cea iute să aibă dela Dumnezeu răspuns iute, îndepărtat şi înstrăinat să fie dela faţa lui Dumnezeu şi dela mila lui, şi să scoboare sufletul şi trupul lui în bezna iadului, cea mai de jos, unde sunt cei călcători de lege, unde este sclavia celor orânduiţi, care este arătarea lui Iuda, fiul peirei, vânzătorul de Dumnezeu, acolo să-şi aibă locaşul său în vecii vecilor şi să-i fie lui de trei ori îndoit contrari necontenit sfinţii întru tot lăudaţii şi întâi şezătorii şi mai marii apostoli Petru şi Pavel, şi ceilalţi sfinţi apostoli: mai mult încă să nu fie [părtaş] nici de cetatea Ierusalimului celui de sus.“ [1]

Mai departe, formula obişnuită în 1623, Iunie 25, când Miron Bârnovskie dă dela sine Mânăstirii Solca următoarele sate: Mlenăuţi şi Plopenii dela Dorohoi; Uricanii dela Cârligătura şi Căcăcenii dela Neamţ, depe Cracău.[2] In 1628, Iulie 30, când Miron Bârnovschi Moghilă închină biserica Uspenia din Vaslui... către Mănăstirea Zograful dela Atos.[3] In 1629, Sept. 30, când Alexandru Vodă Iliaş dă şi întăreşte mila ce a făcut Miron Moghilă Voevod Barnovskie cu biserica Uspenia din Vaslui.[4] In 1631, Mai 1, când Moisă Moghilă Vodă dărueşte lui Grama biv stolnic stăpânire asupra moşiei pentru serviciile aduse de el domnului.[5] In 1631 August 5, când Moisă Moghilă Voevod dă şi întăreşte lui Evstratie logofăt... satul Pârliţii ot Soroca, dania sa dela Isac Balica hatmanul, nepotul său de frate.[6] In 1631, August 5, când Moisă Moghilă Voevod întăreşte şi miluieşte mânăsti-

1 T. Codrescu, Uricarul, vol. XVIII, p. 345; v. şi p. 357-358, unde se găseşte aproape aceeaşi formulă şi din acelaşi an.
2 T. Codrescu, Uricarul, vol. XXIII, p. 78.
3 Ghibănescu, Vasluiu, p. 68.
4 Ibid., p. 71.
5 Ghibănescu, Surete, vol. II, p. 360.
6 Ibid., V, p. 138.

www.dacoromanica.ro

rea sfântul Ghiorghe de lângă Vaslui, zidită de Lupul vornicul, pe Lipovăţ, la Corbul, şi închinată la Mânăstirea Zugraf din Atos cu vii, livezi şi priseci.[1] In 1632, Aprilie 8, când Alexandru Iliaş, Voevodul Moldovei, dă Mânăstirii Bisericani satul Răzămeşti din ţinutul Putnei.[2] In 1633, August 30, când Popa Aftanasie... dărueşte Mânăstirii Solca două prisăci...[3] In 1633, Noembrie 13, când Miron Moghilă întăreşte lui Pătraşco Ciogolea, treti logofăt, satul Cobâliiu dela Soroca şi dat de Petru Rareş Voevod lui Ion Movilă visternic pentru hitlenia lui Gonţea vornicul, fiul lui Păcurar[4] In 1636, Iulie 6, când Simion Gheuca medelnicer lasă partea lui de avere soţiei sale Măricăi.[5] In 1639, Dec. 12, când Vasile Lupu Voevod dă şi întăreşte lui Ghica vel stolnic satul Bilacăul pe Nistru la Soroca pentru slujbele lui făcute la Ţarigrad.[6] In 1661, Mai, spre a se face pomenirea celor în drept la Mânăstirea Bisericani.[7] In 1665, Martie 21, când Ileana, soţia lui Tudosă, fost pârcalab,... dărueşte un bătrân din sat din Hăjdieni lui Pătraşcu fost logofăt al treilea.[8] In 1665, Martie 29, când Nastasia vinde postelnicului Andronic ocina dela Albeşti, lângă Scânteia la Vaslui cu 30 lei.[9] In 1669, Iulie 8, când preutul Stahie şi cu preuteasa Ioana dau danie lui Gavril Costachi, vel spătar, partea lor, a patra parte din Dumeşti, din partea lui Ifrim Bărbosul.[10] In 1670, Iulie 10, când Irimia dărueşte cumnatei sale, Irinei, un loc de casă în Suceava.[11] Pela 1685, când Anastasie şi Ion, fiii lui Savin Uricarul, nepoţii lui Corlat uricarul, fac danie mitropoliei de Iaşi jumătate sat de Văcăleşti, ot Cârligătura, după ce l'au cumpărat dela Ghedeon proin mitropolit...[12] In 1685, Iulie 31, când Constantin Vodă Cantemir renoeşte dania făcută schitului Zagaveiului din moşia Târgului Hârlău, 20 de

1 Ghibănescu, Vasluiul, p. 73-74.
2 T. Codrescu, Uricarul, vol. V, p. 224.
3 T. Balan, op. cit., vol. I, p. 208.
4 Ghibănescu, Surete, IX, p. 131.
5 Ibid., XXI, p. 40.
6 Ibid., IX, p. 135.
7 T. Codrescu, Uricarul, vol. XXIII, p. 333.
8 Ibid., XXV, p. 298.
9 Ghibănescu, Ispisoace, vol III, p. II, pg. 11.
10 Ibid., pg. 87.
11 Ghibănescu, Surete, vol. XXII, p. 26.
12 Ibid., V, p. 201.

www.dacoromanica.ro

pământuri, 12 fălci de fân şi cu vad de moară în pârâul despre Zăhăreşti.[1] In 1692, Sept. 9, când Toader Cănea şi Maria dau danie lui Lupu Costachi vel spătar partea lor din Horgeşti.[2] In 1694, când monahul Ioanichie dela Agapia a dăruit bisericii un octoich.[3]

Sfârşim acest paragraf cu un fapt, căruia i-se cuvine toată atenţia, fiind-că constitue un punct de vedere neobişnuit în ce priveşte respectarea învoelilor amintite dintre părţi.

Am văzut, — pe cât am putut cerceta —, că se recurgea la forţe suprasensibile, când era teama că cele puse la cale s'ar putea strica, pentru ca acestea găsind vinovaţii să le aplice pedeapsa, colectivă aproape totdeauna caşi vina pe care se sprijinea ea.

In cazul de faţă se recurge la domn, simbol de colectivitate, cum ştim, părăsindu-se făţiş forţele suprasensibile, isvorîte din ceea ce noi am numit colectivitate generală.

Să vedem acum însuşi faptul. Are loc în 1680, April 1, înfăţişat printr'o scrisoare de învoială între Grozava, jupâneasa lui C. Cucoranul, şi între cumnaţii săi pentru împărţeala averilor rămase în urma morţii soţului ei, după judecata avută la divanul domnesc, luându-şi pentru sine Putila $^1/_4$, Răspopii $^1/_6$, Vinice $^1/_2$, Bobeni $^1/_4$, Babini $^1/_4$, Stupneuca $^1/_8$; iar cumnaţilor ei Putila $^1/_4$, Zamostic $^1/_4$, Bănila $^1/_6 \times ^1/_4$, Hrosena $^1/_2$, Durăsăuţi $^1/_2$.

După această vină sancţiunea, dacă cineva va întoarce această împărţeală: „iar care dintre noi se va scula a scorni vreo pâră ori din ruda me ori din ruda cumnaţilor mei, să fie închinaţi la poarta domneas(că) cu patruzeci de galbeni venetici şi să fie de mare ruşine.“[4]

Este o coborîre din cer pe pământ, sau, cu alte cuvinte, primul pas spre laicizarea sancţiunei contractuale, ceeace dă de gândit cu privire la evoluţia societăţii şi în chip implicit a instituţiei, pe care o studiem aici.

E adevărat că aşa cum ne este dat faptul nu putem spune nimic de felul cum s'ar fi putut eventual executa a-

1 Ghibănescu, Ispisoace, vol. IV, p. II, pg. 5-6.
2 Ghibănescu, Surete, vol. VIII, p. 28.
3 Melchisedek, Cronica Romanului, p. II, p. 238.
4 Ghibănescu, Ispisoace, vol. IV, p. I, pg. 42.

www.dacoromanica.ro

ceastă pedeapsă bănească odată cu „marea ruşine", adică cu pedeapsa morală; dacă adică va suferi numai cine a făcut pâra sau şi alţii din ai lui, nevinovaţi în ochii noştri.

Ceeace putem însă afirma cu siguranţă este caracterul transitoriu al procesului, pe care-l analizăm. Căci în locul lui Dumnezeu apare domnul, care simte jicnirea şi care reacţionează, cum o dovedeşte caracterul penal al sancţiunei: „să fie închinaţi la poarta domneas(că) cu patruzeci de galbeni venetici." E drept că până la plata daunelor interese, adică până la individualizarea părţilor mai este încă, dar drumul în această direcţie stă deschis.

§ 25. VINA COLECTIVĂ ÎN DOMENIUL VIEŢEI INTERNAŢIONALE

In timpul domniei lui Ieremia Movilă în Moldova (1596-1606) nişte Sârbi ai nobilului polon Dluzniowsky fug în Moldova; acesta-i cere dela domn şi neobţinându-i pradă un sat din Moldova, drept răsbuuare.[1]

In 1645, Tătarii aveau ordin din partea sultanului ca să treacă în Transilvania prin Moldova, ceea ce era o adevărată nenorocire pentru Ţară; s'a trimis soli Tătarilor din partea domnului, spre a-i determina să nu treacă pe la noi, însă ei au fost arestaţi.[2]

La sfârşitul domniei lui Vasile Lupu, când certurile între el şi Matei, Domnul Munteniei, îşi reiau cursul, acesta „începu prin a ucide pe toţi supuşii pe care-i prindea în Valahia."[3]

In preajma luptelor din jurul Vienei, la care iau parte alături de Turci domnii Ţărilor Române, trebuiau să treacă prin Moldova Tătarii plecaţi deasemenea în ajutorul Musulmanilor. Se vede că era obiceiul ca domnul să dea daruri, în asemenea împrejurări, Tătarilor, ceea ce „sgârcitul Duca Vodă, nevoind să-şi împrăştie averile acuma în momentul de criză, refuză să dee... şi Tătarii prădară ţara cu atât mai rău, răpind dela oameni vaci, boi, cai, iepe şi rufe, tot ce au găsit..."[4]

---

1 Hurm. Doc., supl. II, vol. 1, p. 439, unde citim următoarele: „fit... invasion dans un village de notre pays, sabra plusieurs de nos hommes, en tua deux et s'empara, entre autres, de deux cents pièces de bétail."

2 Xenopol, Ist. Rom. vol. VII, ed. III, p. 44.

3 Ibid., p. 48.

4 Xenopol, op. cit., vol. VII, ed. III, p. 260-261, v. şi Ioan Neculce, op. cit. p. 88.

www.dacoromanica.ro

SECȚIA II

DOVEZI INDIRECTE

§ 26. VINĂ APARENT INDIVIDUALĂ PENTRU OMOR, FURT, ETC.

Intr'un paragraf precedent am văzut, cum moartea de om, ca și alte jigniri, puneau în funcție vina colectivă: ne ocupăm acum de acele abateri cu privire la persoana omenească, care par că folosesc vina individuală, deși, cum am arătat cu prilejul întâmplărilor de acest fel din secolii trecuți, aceasta-i ceva aparent.

O știre din 1617, Mai 8, din Huși, are următorul cuprins: „Mitrofan, episcopul de Huși. Scriem și dăm de știre... pentru viile panului Dimitrie Goea... ce d-lui ș'a cumpărat, car altele pentru deșugubine ce au dat oamenii de bună voia lor pentru greșealele lor... Și o vie deasemenea la Dric, ce i-a dat-o feciorul lui Pătrașco Croitoriul pentru o deșugubină ce a făcut cu o femee și deasemenea o vie dela Horjea ce a fost vornic de Huși, care vie a fost luată de Horjea dela niște făcători de rele, carii îi făcuse multe prădăciuni, și au plătit capetele sale cu acea vie. După aceea Horjea a căzut cu o muiere și a făcut-o borțoasă, și nu s'au putut îndrepta, ci a plătit deșugubina sa cu acea vie. Insă acea vie era prețuită mai mult decât deșugubina, ci Dimitrie Goea marele dvornic s'a sculat și a pus oameni buni de au prețuit acea vie, cu cât au găsit oamenii buni că trece peste acea deșugubină eară dvornicul i-a dat lui... galbeni gata. Și deasemenea o vie dela Ionașcu Ciobotarul, iarăș pentru vină de deșegubină pentru o femee; și o vie dela Malin pentru o moarte de copil. Toate aceste vii mai sus scrise au fost date de acei oameni de a lor bună voie pentru greșealele lor dinaintea noastră și dinaintea șoltuzului și a pârgarilor și înaintea oamenilor buni și bătrâni... Pentru aceea noi... am scris acest zapis, ca viile... să fie... ale milostivirii sale... Goea... și nime din acești oameni ce au dat viile sale pentru vinovățiile lor de va spune almintrelea să nu fie crezut nicăire."[1]

1 Melchisedek, Cronica Hușilor, p. 65-66.

www.dacoromanica.ro

Feciorul lui Pătraşco Croitorul omoară o femee, de care se plăteşte dând via dela Dric slugei Domneşti lui Goe; Ionaşcu Ciobotarul omoară deasemenea o femee şi pentru această faptă a lui dă o vie aceluiaşi dregător domnesc. Malin omoară un copil şi se plăteşte deasemenea cu o vie. Au făcut ei crimele ce li se impută? Probabilitatea nu-i exclusă, mai ales că în textul acestui hrisov ni se spune că aceste vii le-au „dat oamenii de bună voia lor pentru greşealele lor"; cu alte cuvinte n'a fost nici o silă; şi totuşi se pare că sila n'a lipsit, dacă ţinem în seamă sfârşitul hrisovului: „şi nime din aceşti oameni, ce au dat viile sale pentru vinovăţiile lor, de va spune alminterea să nu fie crezut nicăire." In cele din urmă chiar dacă ei sunt criminalii, colectivitatea cunoscând aceasta, în urma propriei lor mărturisiri, iar nu printr'o cercetare specială a persoanei fiecăruia, — pedeapsa ce li se aplică nu-i mai puţin semnificativă pentru nişte vremuri, care nu seamănă cu cele de astăzi, când pedeapsa este mult mai severă fiindcă şi persoana omenească, cum s'a mai spus, există ca o valoare socială de primul ordin.

Celelalte două întâmplări dau deasemenea de gândit: via lui Horjea era luată „dela nişte făcători de rele, carii făcuse multe prădăciuni, şi au plătit capetele sale cu acea vie." De atâtea păcate scapă cineva dând o vie, cum ni se spune; ceea ce nu s'ar mai putea întâmpla într'o societate individualistă. Dar dacă n'ar fi putut plăti această amendă atunci ar fi trebuit să fie omorîţi, un lucru prea sever, care dovedeşte aceeaşi desconsiderare a persoanei omeneşti. Ori cum rămâne sigură şi în acelaşi timp semnificativă afirmaţia: „şi au plătit capetele sale cu acea vie."

Ultima întâmplare în care-i vorba de Horjca, care „a căzut cu o muiere şi a făcut'o borţoasă, şi nu s'a putut îndrepta, ci a plătit deşugubina sa cu acea vie," nu-i destul de limpede. Nu ştim ce s'a întâmplat pentru ca să fie vorba de o deşugubină; a murit femeia borţoasă şi anume în ce împrejurări pentru ca Horjea să fie criminal? Moartea de om se acopere deasemenea acum cu o sumă de bani, daţi în natură.

In sfârşit ni-se pare plină de înţeles procedura, care

www.dacoromanica.ro

a avut loc când Horjea ş'a plătit deşugubina cu via lui: „însă acea vie era preţuită mai mult de cât deşugubina, ci Dimitrie Goe marele dvornic... a pus oamneni buni de au preţuit acea vie... cât au găsit... că trece peste acea deşugubină... dvornicul i-a dat lui... galbeni gata."

Ne întâlnim din nou în cursul acestui secol cu o măsură individualistă limpede formulată; colectivitatea jicnită stă şi judecă, ţinând în seamă interesele individuale ale lui Horjea şi în urmă îi dă înapoi o parte din valoarea viei, cât întrecea peste amendă pentru deşugubină. Este un progres netăgăduit faţă de acea colectivitate, care în mânia ei nu ţinea socoteală de nimic.

Intr'un zapis din 1621, Sept. 17, citim următoarele: „iată adică noi... şoltuz şi 12 pârgari... din Târgul Trotuş cum au venit înaintea noastră şi înaintea al nostru scaun aciastă femee pe nume Ana, fata Petrei Mircea din Pizdeni şi a dat a sa direaptă ocină şi moşie, ce dânsa are în satul Pizdeni şi din satul Hiltiu din jos dumisale lui Dumitraşco Ştefan marelui vornic şi a dat acea ocină pentru o deşugubină a sa, ce dânsa a făcut un copil; şi iarăşi s'a sculat fratele său Ursul, fiul Petrei Mircea, a dat a sa parte de ocină partea lui ce i se va alcage, tot din satul Pizdeni şi din Hiltiu din jos cu tot venitul... tot dumi-sale lui Dumitraşco mare vornic al ţărei de sus căci că a plătit pan Dumitraşco Ştefan vel vornic capul Ursului, fiul Petrei Mircea din Pizdeni, şi a dat pentru capul lui 2 boi şi 12 oi... [1]

Ana, fata lui Petre Mircea, a avut un copil, pe care l'a omorît şi pentru care faptă îşi dă ocina ei, după cum fratele ei, Ursul, îşi dă moşia lui deasemenea pentru o faptă rea, — fără să ni se spună ce anume a făcut — în urma căreia ar fi urmat să fie omorît.

In ce priveşte pedeapsa pentru omor şi tâlhărie, cum a fost în timpul lui Vasile Lupu, ştiri demne de ţinut în seamă ne sunt date de Paul de Alepp, care a fost pe atunci prin Moldova. „Registrul de judecăţi constată că în cei aproape 23 de ani ai domniei beiului Vasile, fură pedepsiţi cu moartea peste 40.000 de tâlhari; şi cu toate acestea pen-

1 Ghibănescu, Surete, vol. XXI, p. 237 şi urm.

www.dacoromanica.ro

tru prima crimă el nu omora, ci numai pedepsea cu bătaie, torturi şi punerea la stâlp, şi apoi îi lăsà liberi; pentru a doua crimă tăia o ureche; pentru a treia crimă cealaltă ureche; şi abia pentru a patra crimă punea la moarte. Noi înşine văzurăm aici un lucru de oroare: Moldovenii orânduesc la moarte până şi pe preuţii lor... Femeile şi fetele sunt lipsite de orice modestie şi cuviinţă; deşi beiul le tăia nasurile, le punea la stâlp şi adesea le îneacă..."[1]

Se vede limpede cât de îngăduitoare era colectivitatea în faţa jicnirilor aduse persoanei omeneşti: deabia la al patrulea omor plătia făptaşul cu viaţa lui; aceeaşi desconsiderare se vede deasemenea din cele ce se petreceau cu criminalii: torturi, punerea la stâlp, apoi sluţirea lor, tăindu-li-se urechile şi nasul.

Intr'un hrisov de întăritură, dat de Dabija Voevod în 1665, Mai 1, găsim amintite următoarele: „Maruşca şi fecorul ei Gligorie au făcut o moarte de om şi n'au avut cu ce plăti, ce Maruşca şi cu fecorul ei Gligorii au dat ača ğumătate de sat de Oricani lui Nicoară vornicul cel mare de ţara de sus şi s'au plătit de acea moarte de om..."[2]

Cum vedem, avem din nou acelaşi procedeu ca şi în celelalte cazuri, înşirate până acum: amendă pentru o moarte de om. Nepăsarea aceasta, aşa de pronunţată în raport cu societăţile individualiste faţă de persoana omenească, se poate vedea deasemenea din următoarea poruncă a lui Antioh-Vodă din 1696, Oct. 28: cei ce „vor face şugubină cu Ţigancele boereşti sau călugăreşti sau şi cu altor carii vor hi având Ţigance, să fie volnic a-l globi şi a-l certa stăpânul Ţiganului, iar hatmanul să n'aibă triab(ă) la acialea."[3]

In timpul lui Antonie Vodă din Popeşti (domneşte în Muntenia între 1669-1672) se spune că „Badea vornicul Băleanu... au ucisu nişte neguţitori moscoviţi, împreună cu carii era şi călugări merşi pentru milă la Moscă, pre toţi omorându-i cu o soţie a lui ce-lu chiema Buta, averea le o au luatu. De care prinzându domnulu veste au cercat pre Buta şi l'au aflatu, şi cu dreaptă judecată l'au înţepatu în movila

1 Arh. ist. vol. I, p. II, pg. 69.
2 Ghibănescu, Ispisoace, vol. III, p. II, pg. 14, v. pg. 11.
3 N. Iorga, St. şi Doc., vol. V, p. 96 şi urm.

www.dacoromanica.ro

den marginea târgului despre Dudești; ear' pre Bălăceanu l'au iertatu."[1]

Avem omor și furt în același timp, săvârșite de vornicul Badea Băleanu însoțit de Buta. Nu ni se spune, dacă călugării însoțitori ai negustorilor moscoviți erau sau nu erau supuși de ai domnului, așa că nu putem preciza, dacă acesta a fost jicnit ca simbol al colectivității dominante; sigur este însă că domnul a simțit puternic în calitatea lui de creștin la care poate s'a adăugat considerația pentru colectivitatea căreia aparțineau negustorii jăfuiți și uciși, ceeace l'a făcut să aplice o pedeapsă peste măsură de grea lui Buta căci „l'au înțepatu în movila... despre Dudești." Odată cu această pedeapsă „pre Bălăceanu l'au iertatu", deși el se pare că era tot așa de vinovat ca și tovarășul lui. Deosebirea de procedare impresionează deasemenea. Ne întrebăm acum ce forță colectivă s'a opus pentru a prilejui un asemenea gest domnesc? Presupunem calitatea boierului Băleanu, care era mare vornic. Dar această ciocnire între colectivități nu-i fără urmare, cum știm.

O tentativă de omor are loc în vremea domnului amintit și care se petrece în următoarele împrejurări: ...„ear' vrășmașiulu diavolulu nu putu răbda ci-și aflâ lăcașiu în inimile unoru boiari, anume Gerge vorniculu Băleanulu, și cu ginere-său Chrizea vistiariulu, și Staico paharniculu fiiulu lui Bărcanu dela Buxiani, și Radulu Știrbeiu dela Isvoru, și cu alți mai merunți, încuibându-se diavolu în inimile loru foarte tare, întărindu-i cu reu cugetu asupra a trei boiari carii se afla cu slușbă dreaptă lângă domnu său, și sta pentru țară și pentru seraci... anume, Mareșiu banulu, și Radulu logofetulu Crețesculu, și Șerban Cantacuzino vel spătariu. Deci făcându-se ei o ceată spurcată, noaptea se strângea toți la casa lui Gerge vorniculu, de făcea svatu și se înveța cu ce feliu de meșteșiuguri vor ucide pre acei trei boiari, și altă vină nu le afla, fără cât zicea, că ei tot boierescu la toți domnii, și cumu s'au îmbogățitu, și cumu nu-i bagă în seamă, și cumu-i batjocorescu, ear' mai vârtosu pismuia Bă-

1 Istoria Țerei Românești dela 1689 încoace, continuată de un anonim, în Mag. ist., vol. V, p. 103-104.

www.dacoromanica.ro

leanulu, căci nu l-au pusu ban mare la Craiova. Deci aşia svătuindu-se în toate nopţile, dat-au Dumnezeu de prinseră cei trei boiari de veaste mai timpuriu, şi degrabu merseră la Antonie Vodă de-i spuseră, şi se rugară să le facă judecată dreaptă cu Băleanulu şi cu ceata lui, şi de-i va afla că au călcatu jurământulu sau au făcutu loru vre-un rău, atuncea să pată după vina loru. Atuncea Antonie Vodă au eşitu în divanulu celu mare, şi i-au chematu de au stetutu toţi de faţă... Antonie Vodă vezându dreptatea celoru trei boiari, îndată au mazâlitu pre cei ce avea dregătorie, şi porunci tuturoru câţi au fostu la acelu svatu spurcatu, să meargă la ţeară, să şiază la casele loru, ear' altu reu nu le-au făcutu. Deci nu multă vreame trecându, ear' le-au poruncitu de au venitu la curte, şi i-au iertatu de toată vina loru"... [1]

Deosebirea, între ceeace se petrece cu sancţionarea tentativei de ucidere a boierilor de mai sus şi între felul cum ar fi ea astăzi pedepsită, este vădită. Domnul se mărgineşte să-i îndepărteze, pentru câtva timp, din dregătoriile lor, trimeţindu-i la ţară „să şează la casele loru". Simbolul colectivităţii se găseşte în faţa unor oameni, cari aparţineau cu toţii aceleaşi clase, aşa că prestigiul acesteia nu s'a pus deacurmezişul în manifestarea domnului, dându-i o anumită îndrumare, cum s'ar fi întâmplat, dacă una din cele două părţi n'ar fi fost dintre boieri; şi atunci suntem înclinaţi să presupunem că atitudinea lui a fost determinată de lipsa persoanei omeneşti, ca atare, din centrul colectivităţii pe care o reprezenta Antonie Vodă.

Pedeapsa aplicată din pricina jicnirei persoanei omeneşti prin bătaie, o amendă poate prea grea sau şi altă ceva, nu era infamantă, după cât se poate vedea din zapisul din 1673, Aprilie 20: „Adică eu Ursul şi Neculai fečor lui Ionaşco din Todireşti scriem şi mărturisim... precum noi de bună voia noastră... ni-am sculat noi şi am dat danie dereaptă moşia noastră... însă am dat-o pentru mare nevoe, ce am avut o sfadă cu un om den Obroceni şi l-am bătut şi i-am spart capul şi era numai să moară omul şi ni cere

1 Istoria Ţerei Româneşti de când au descălicatu Românii în Mag. ist., vol. V, p. 5-6.

www.dacoromanica.ro

iegumenul dela Galata treizeci lei gloabă şi ni cere şi oameni dela Obroceni, să plătim bărbierului şi să punem un om la lucru să lucreze până se va scula omul *şi usturime oamului* toat să plătim noi. Văzând noi că n'avem cu ce plăti... am căzut după dumnea-lui Toderaşco, vornicul de Botăşeni, cu rugăminte ca să ne scoată de cea nevă; dumnea-lui s'a apucat şi ne-au scos... şi am plătit bărbierului şi usturime omului...; şi noi am dat danie parte tătânenostru lui Ionaşco"... [1]

Minunat de bine se oglindesc vremile cele nouă în expresia „usturime oamului", pentru care au deasemenea a răspunde făptaşii. Aceasta înseamnă că persoana omenească a început să ia un loc însemnat în conştiinţa colectivă, ceeace n'am putut constata până acum. Desigur că până la poziţia ei centrală în această conştiinţă mai este încă, dar drumul este croit în această direcţie.

In cursul anului 1615, sau poate mai devreme, un oarecare Ostahie este învinuit de hoţie, pentru care lucru urma să i se tae capul, o pedeapsă neobişnuit de severă, în ochii noştri, pentru nişte abateri nu aşa de grave pentru noi. Această pedeapsă se putea însă răscumpăra cu o sumă de bani, căci Ostahie plăteşte, cum vom vedea îndată, doi cai.

Avem în cazul pedepsei, dispreţ complect pentru persoana făptaşului, iar în alternativa a doua lipsă de consideraţie îndestulătoare pentru cei păgubiţi, o amendă fiind prea uşoară pentru o abatere de acest fel.

Redăm acum documentul în discuţie:

„Nicoară Moţoc vel vătah de Dorohoi, scriem şi mărturisim, cum am prins un fur anume Ostahie, fur derept. Deci acel fur Ostahii la nevoia lui au pus soţie pre Ionaşco Puşculeţ den Săpoteani; deci Ionaşco încă n'au putut să nu se dea vinovat, ce au căzut după popa Mătiiaş ca să plătească; deci ne-au dat popa un cal dă i-au plătit capul, ce nu i s'au plătit capul numai cu acel cal ce am luat şi o iapă a lui proastă. Deci să nu mai aibă val pentr această pâră că să ştie"... [2]

Ne putem întreba dacă amenda aceasta era infamantă,

1 Ghibănescu, Surete, vol. V, p. 63 şi urm.
2 Arh. ist., vol. I p. I, pg. 71.

www.dacoromanica.ro

ceeace-i greu de admis, după cum am dori să ştim cu ce anume îndatoriri s'a obligat Ostahie ca şi Ionaşco Puşculeţ faţă de popa Mătiiaş, care le plăteşte gloaba. Poate prin devenirea lor vecini sau altcum. In cazul când îşi pierd libertatea, este uşor de văzut cât de mare este numărul vinovaţilor.

Pe când era domn în Moldova Bărnovschie Vodă şi anume „la eşirea lui... la Hârlău", i se fură cu acest prilej, boierului Gavrilaş bani şi mai multe lucruri de preţ. Invinovăţeşte de aceasta pe Isac Stârcea, îl dă în judecata divanului domnesc, şi procesul se judecă supt mai mulţi domni, cum vom vedea, începând în timpul lui Moise Movilă, 1631, Noemvrie 2.

Dăm aici fazele acestui proces, instructive pentru o vreme, care nu se mai aseamănă cu aceea de astăzi.

„Io Moisi Movilă Voevod... Adecă s'au pârît de faţă înaintea Domniei meale şi a tot svatul Domniei meale boiarinul nostru Gavrilaş ce au fost vornic cu Iasac Stârcea, zicând ...Gavrilaş vornicul că i-au jăcuit Isac Stârcea o cocie cu caftan, cu săbii ferecate, cu rafturi şi cu o mie şi şe[se] sute de galbeni buni şi cu tot ce au avut el la eşirea lui Bărnovschie-Vodă la Hârlău. Iar Isac Stârcea el s'au tăgăduit, de au zis că nu ştie nemic, nici o au jăcuit el. Iar apoi Gavrilaş Vornicul şi-au prins un raftu dintru acealea rafturi ce au fost în cocie, când au jăcuit în de faţ(ă) la un Turcu la Iaşi, şi l-au strânsu Gavrilaş vornicul de să-ş pue sodăşul de unde au luat acel raftu. Iar Turcul el ş'au pus sodăşul pre Isac Stârcea, de au zis că i l-au zălogit pentru doisprezeace galbeni buni. Dup(ă) aceaia Domnia mea şi cu tot svatul Domniei meale iar am întrebat pre Isac Stârcea de unde au luat acel raftu să-ş pue sodăşul. Iar Isac Stârcea au zis că i l-au dat Bălasco Peancul dela Bărnovschie Vodă, iar Gavrilaş vornicul s'au dus de au adus şi pe Bălasco Peancul de faţ(ă) înaintea Domniei meale şi a tot svatul Domniei meale ca s(ă) fie sodăş Stârcea, iar Bălasco s'au tăgăduit, de au dzis că nu ştie nemic, nici i-au dat nemic. Iar apoi Isac Stârcea de bun(ă) voia lui, fără nici o strânsoare, au spus înaintea Domniei meale şi a tot svatul Domniei meale cum a luat el acea avuţie şi o au împărţit

www.dacoromanica.ro

cu Mihalcea Durac. Iar Mihalcea Durac el s'au tăgăduit că nu ştie nemic, ce-i năpaste. Iar Isac Stârcea au adus mărturie pre Alexandru din Hârlău, de au mărturisit cum au văzut cu ochii puindu Mihalcea Durac bani pe calul lui. Şi au arătat Isac Stârcea şi zapis dela Mihalcea Durac, cum s'au fost tocmit ei amândoi în de sini pre acea bun(ă)tate ca (să) nu vădească unul pre altul. Deci Domnia mea şi cu tot svatul Domniei meale, văzându atâta pagub(ă) de spră dânşii ce au făcut boiarinului nostru ce mai sus scriem, Gavrilaş vornicul, le-am găsit Domnia mea şi cu tot svatul Domniei meale lege ca s(ă) plătească toţi bani şi toată paguba şi avuţia lui cât(ă) s'au jăcuit şi să n'aibă a să pârî de această pârâ nici odănăoară în veaci înaintea curţii Domniei meale".[1]

Ne găsim în faţa unui furt făcut de Isac Stârcea în tovărăşia lui Mihalcea Durac. Gavrilaş vornicul este, cum se vede, cel jăfuit şi cere să i se facă dreptate aducând singur, în calitate de parte în proces, toate dovezile; ocârmuirea nu se mişcă de loc, cu dela sine putere, ceeace dovedeşte că nu se simte atinsă de un furt aşa de considerabil.

Sentinţa acestui proces vorbeşte deasemenea pentru lipsa de sensibilitate a colectivităţii domneşti: „deci Domnia mea şi cu tot svatul Domniei meale, văzându atâta pagub(ă) de spră dânşii ce au făcut boiarinului nostru... le-am găsit... lege ca s(ă) plătească toţi bani şi toată paguba şi avuţia lui cât(ă) s'au jăcuit şi să n'aibă a să părî de această pârâ... înaintea curţii Dmniei meale."

Avem impresia că n'ar fi vorba de un furt, ci de o datorie, pe care cei ce au contractat-o nu vor să o plătească şi pentru aceasta se recurge la autoritatea divanului domnesc.

Cum se vede, pedeapsa pentru actul penal lipseşte şi odata cu ea toate urmările firesti. Cui se datoreşte acest lucru? Faptului că jăfuitorii erau boieri şi că prin urmare colectivitatea boierească înăbuşea orice resentiment la domn contra celor răi dintre boieri? Se poate; dar aceasta nu mai este o caracteristică a vremurilor în care trăim astăzi, când orice atingere a individului are răsunet viu în colectivitate,

1 Constantin şi Marcela Karadja, Documentele moşiilor cantacuzineşti din Bucovina, p. 23-24.

www.dacoromanica.ro

care se pune în mişcare, cu dela sine putere, de îndată ce a luat cunoştinţă de faptul jicnitor.

In schimb mijloacele folosite de vornicul Gavrilaş, pentru a dovedi furtul, nu se deosebesc prin nimic de acelea de astăzi, după cum expresia „fără nici o strânsoare", pe care o foloseşte domnul, când constată mărturisirea faptei, făcută de Isac Stârcea, ne dovedeşte că procedeul inchizitorial, nu lipsea nici atunci, după cum mai persistă deasemenea astăzi, ca o reminiscenţă a unor tipuri, care nu-s ale vinei individuale.

Faze deosebite se întâlnesc, deci, în acelaşi proces, evidenţiind starea de transiţie, în care ne aflăm.

Către sfârşitul lunei, în care a avut loc desbaterea procesului pomenit, boierii din divan şi anume Ghianghea vel logofăt, Lupu vel dvornic... Savin Prăjăscul hatman şi pârcalab de Suceava, Başotă vel vistiarnic, Apostol vel ceaşnic, Grama vel stolnic... dau următorul ispisoc prin care arată „cum s'au fost pârît dumnealui fratele nostru Gavrilaş ce au fost vornic mare cu Isac Stârcea şi cu Mihalcea Durac pentru neşte bani, o mie şi trei sute de galbeni, şi pentru neşte caftane... ce i-au fost luat dela Hârlău, când s'au fost ducând Barnovschie Voevod... Deacă i-au rămas să-i plătească, ei au venit înaintea noastră şi s'au tocmit ca să-i dea unul câte patru sute de galbeni şi cinci zeci, şi le-au iertat dumnealui să nu ia câte două sute de galbeni bani gata, iar Stârcei i-au iertat mai mult cu nişte unealte."[1]

Dar cu toate acestea, procesul pentru jaful amintit nu s'a închis, căci, cum se va vedea îndată, Isac Stârcea n'a plătit banii convenţi în faţa divanului boierilor amintit mai sus.

In anul 1635, Februarie 15, Vasile Lupu, Domnul Moldovei, dă următorul uric: „Io Vasâlie Voevod... Adecă s'au pârît de faţă înaintea Dumi meale boiarinul nostru Gavrilaş... cu Isac Stârcea pentru jac ce l'au făcut la Hârlău la eşirea lui Barnovschi Voevod. Deci... să-i plătească toată paguba ci i-au făcut, bani şi caftane şi argint, iar de nu-i va plăti până la acea zi, să aibă vornicul Gavrilaş a-i lua ocinele şi casele şi vecinii, şi să-l scoaţă şi pre dânsul din

1 Constantin şi Marcela Karadja, ibid. p. 24.

www.dacoromanica.ro

casă, şi nime să n'aibă a-l ţinea şi a-l opri preste cartea Dumi[illegible]meale". [1]

Deabia acum colectivitatea domnească a fost jicnită şi aceasta pentrucă porunca ei, ca Isac Stârcea să despăgubească pe vornicul Gavrilaş, n'a fost ascultată de boierul făptaş al furtului cunoscut. Este un punct senzibil, cum îl are colectivismul numai, vădit deasemenea prin hotărîrile foarte grave cu un caracter colectiv fără înconjur: „iar, de nu-i va plăti până la acea zi, să aibă vornicul Gavrilaş a-i lua ocinele şi casele şi vecinii, şi să-l scoaţă şi pre dânsul din casă"...

Mânia colectivităţii este precis dată prin această hotărîre, în care nu se găseşte niciun colţişor unde să poată sta o simpatie cât de slabă pentru Gavrilaş şi pentru ai lui: să i se iea „ocinele şi casele şi vecinii, şi să-l scoaţă şi pre dânsul din casă".

Toate acestea încă ni s'ar părea fireşti, dacă s'ar fi făcut vr'o preţuire a averei lui Isac Stârcea cu ceeace i s'a furat vornicului Gavrilaş. Dar acest fel de socoteli nu merge alături influenţînd vremea vinei colective.

Se vede că impresionat de această poruncă, Isac Stârcea despăgubeşte pe Gavrilaş vornicul, cum se constată din zapisul boierilor dat acestui din urmă la 15 Ianuarie 1636: ...„Dat-au Isac Stârcea dumisale vornicului Gavrilaş partea sa de moşie diriaptă, a treia parte de sat de Boian... cu vad de moară, şi giumătate de sat de Onutul-de-Sus, partea den gioş, cu vaduri de moar(ă) pe apa satului... şi satul Lăzianii"... [2]

In acelaşi an şi în aceeaşi zi, Voevodul Vasilie Lupu întăreşte această trecere a moşiilor lui Isac Stârcea în mânele vornicului Gavrilaş. [3]

Din 1637, Mai 9, avem un zapis în care citim următoarele: „Adecă eu Ştefan de Pomârla... scriu şi mărturisesc cu acest zapis al meu cum am furat eu patru boi a verilor mei a Cazăceştilor de Pomârla, a Drinei şi a Costei, deci ei au umblat şi au alergat pentru paguba lor şi ş'au prins

1 Ibid., p. 28.
2 Ibid., p. 30.
3 Ibid., p. 31; v. apoi p. 45-46.

www.dacoromanica.ro

boii petrecuți de mine în Țara Leșească, deci m'au prins și pe mine și m'au pus la închisoare la Dorohoiu pe mâna postelnicului Dumitrașco, deci m'au scos la județ de m'au judecat cu oameni buni, deci mi s'au aflat județul să-mi facă ca unui fur. Eu văzând că-mi vine vremea de peire am căzut după dumnealui postelnicul Dumitrașco să-mi scoată capul din această nevoie. Deci d-lui m'au scos din aceasta, iar eu i-am dăruit d-sale partea mea de ocină din sat din Pomârla... Și am dat și păgubașilor cinci capete de vite, iar d-lui postelnicul și de gloabă m'au ertat și mi-au ras și doi potronici de dajdie din visterie... și după acela încă să aibă a mă socoti d-lui cu haine, cu ceva vite după cum s'a îndura..." [1]

Ștefan de Pomârla fură niște boi și fiind prins și judecat este condamnat la moarte, din care scapă plătindu-și capul cu moșia lui din Pomârla. Ne găsim într'o împrejurare asemenea cu altele expuse până acum, când pentru furt se dă o pedeapsă așa de mare și care totuși poate fi ușor prefăcută într'o amendă. Cu toate acestea câteva amănunte merită să fie relevate, căci ele dovedesc începutul altui proces, oricât de firav ar fi el: a fost „pus la închisoare la Dorohoi" de unde a fost scos „la județ" de l'au „judecat oameni buni". Cum se va fi produs acest proces al cercetării furtului și deci poate chiar a conștiinței celui vinovat, nu putem spune nimic cu preciziune. Oricum, vina se pare că are o înfățișare individualistă din punct de vedere exterior.

O întâmplare la fel cu aceasta, în ce privește aparența procesului în discuție, a avut loc în 1643, Februar 11, când domnea în Moldova Vasile Lupu: „Și într'aceea iarăși a venit înaintea noastră și înaintea a lor noștri boieri Tudor, fiul lui Gligore Puiul, nepotul Neagului... și a dat a sa dreaptu ocină și moșie 8 pași în frunte, din hotarul satului Buciumi, din apa Siretiului până în hotarul Tecuciului și cu tot venitul, căci a fost prădat o groapă de grâu și a fost adus de față și n'a avut cu ce plăti păgubașului, ci a dat partea lui de ocină mai sus scrisă, aceia a dat-o tot boia-

1 Ghibănescu, Surete, vol. III, p. 69 și urm.

www.dacoromanica.ro

rinului nostru lui Dumitraşco stolnic şi ş'a plătit capul său din acea nevoe ce-i căzuse..."[1]

Găsim aceeaşi asprime exagerată, pentru furt, cum se poate vedea din următoarele împrejurări: în 1655, August 10, „Sandu Micul... mărturiseşte că a dăruit lui Dumitru Buhuş... dreapta lui moşie pe Cozia, pentru că i-au ras numele de banii visteriei şi l'au scos din temniţă, unde încăpuse pentru furtul a patru cai..."[2] In 1659-1660, „Mărdare, feciorul Ileanei din Mihuceani (Orhei), dărueşte logofătului Neculai Racoviţă partea lui din Mihuciani cu tot venitul, fiindcă l'au scos dela streang pentru un furtişag".[3] In 1661, Iulie 17, „Antonie Colăcescul mărturiseşte că a furat un bou şi a fost prins şi era să fie spînzurat, iar unchii lui şi oamenii lui n'au vrut să-l plătească, şi spre a scăpa de perire a dat lui Gheorghiţă, pârcălabul de Tutova, ocina lui, din sat, din Ceruveşti, un bătrân, cu heleşteu în Pereschiv, cu aşo (?) de fân şi cu săpături."[4] In 1670-1671 „Neculai, feciorul lui Miron din Veisăşti, dă danie hatmanului toată partea lui din Mărinici, pentru că l'au scos dela streang, când era să piară pentru un furtişag",[5] In 1678, Februarie 25, „Ioan Pechiul dă lui Dumitraşco Golăe o vie pentru că i-a furat nişte lucruri spre a-şi plăti capul."[6] In această împrejurare se pare că furtul este lichidat de părţi, fără ca statul să se amestece, o nouă pildă de primitivitate.

Nu ni se pare de mai puţină însemnătate următoarea întâmplare, în care furtul se complică cu omucidere şi de care cei vinovaţi scapă, deşi mărturisesc faptul, se pare mulţumită prestigiului boieresc, care intervine şi aceasta cu urmările cunoscute nouă: In 1677-1678, Ştefan Corne, vornicelul visternicului Ursachie ot Liteni arată: „precum am

---

1 Ghibănescu, Ispisoace, vol. II, p. II, pg. 39 şi urm. Mai multe ştiri pomenesc numai de plata sau scoaterea capului, fără însă să ni se spună, dacă este vorba de un furt, o moarte de om, sau altă ceva; vezi, d. p. zapisul din 14 Dec. 1641, în Surete, vol. V, p. 302 şi vol. III, p. 63; vezi apoi documentul din 1663, Februarie 14, în Ispisoace, vol. III, p. I, pag. 227, precum şi zapisul din 1676, Oct. 29, în Surete, vol. V, p. 31.

2 Radu Rosetti, Pământul, săt. şi stăp. t. I, p. 192, în notă.

3 Ibid., p. 193, în notă.

4 Ibid., p. 192, în notă.

5 Ibid., p. 193, în notă.

6 Ibid.

www.dacoromanica.ro

făcut multă pagubă lui Prodan Drăguşescului medelnicerului, când fugi Petriceico Vodă în Ţara Leşească, de am ţinut calea la sat, la Liteni, cu alţii şi am jăcuitu şi o cuhne a fiilor dumisale lui Prodan, şi am luat multe de toate, preţ de 300 de lei, şi am înecat şi doo slugi a fiilor dumisale în Săretu; după cie au trimes dumnelui... un armaş de m'au prins şi m'au scos la divanul Mării sale lui Dumitraşco Vodă, şi m'au dat *g*udeţul să mă spânzure". Dă însă partea lui din Căneşti stăpânului său, care izbuteşte să-l scape de moarte.[1]

Intr'un contrast isbitor stă această întâmplare cu cele ce se petrec în Moldova, în timpul lui Constantin Cantemir, când numărul hoţilor crescuse neobişnuit de mult: „numai şi lui îi didese Dumnezeu strişte de-i prindea lesne, şi cu munci grele îi muncia; că pre unii de vii *cu foc îi ardia*, pre alţii *în patru bucăţi de vii îi tăia*, altora *le tăia mânile şi picioarele, şi aşa îi lăsa de se pedepsia până ce muria*; şi aşa puind şi la Focşeni pre Miron Costin logofătul staroste de Putna dându-i volnicie pentru oameni răi, *de-i înţăpa acolo la margine pre câţi îi prindea*, movile de dănşii făcea, care dela o vreme sănguri o samă din tălhari venia de bună voie de se închina şi se făcea slujitori oameni buni, şi apoi ei mergea de prindea pre soţiile lor, şi-i aducia *de îi înţepa* Cantemir Vodă şi Miron logofătul, şi tot nu-i putea stîrpi".[2]

Ioan Neculce spune despre Constantin Duca Voevod (domneşte în Moldova între 1693-1696) următoarele: „Şi la sânge încă nu era lacom vărsător întru acel rând a domniei lui întâi, că mai mult de doi oameni... n'au pierit: un *tălhar* pe vina lui"...[3]

Furtul lucrurilor domneşti, oricât de neînsemnate ar fi fost acestea, aducea după sine, cum am mai constatat, pedepse peste măsură de severe; dovada o face următoarea întâmplare din timpul voevodului moldovean Gheorghe Ştefan:

„La Roman petrecând, Ştefan Vodă cerca în toate păr-

---

1 Ibid.
2 Neculai Costin, Letop. Ţării Mold. T. II, ed. I Kogăl. p. 41; v. şi Ioan Neculce, op. cit. p. 122-123.
3 Op. cit. p. 152-153.

www.dacoromanica.ro

ţile avere de a lui Vasilie Vodă; şi acum unele apoi altele tupilati, ori odoare ori bani, den zi în zi se vădia unele la un loc, altele la alt loc. S'au oblicit şi la o slugă a sa, crezută den boieriea lui, anume Gătoe, un surguci de a lui Vasilie Vodă la dânsul închis de câtva preţ, trimeţindu-l pre dânsul la toate câte se lua den casa lui Vasilie Vodă pentru credinţă, şi pre sama lui erau odoarele cât se lua. Mult au stătut în gând Ştefan Vodă cu ce gând au făcut acel furtişag acea slugă a lui. Nu ştiu ce i-au părut pre dânsul şi dentr'alte semne de mai nainte, şi den fapta aceasta cu surguciul, i-au tăiat capul în Roman, zicând că de ar hi oprit un lucru ce i s'ar hi cuvenit lui, l'aşi fi iertat eu; el au furat un lucru ce se cuvine unui domn". [1]

De sigur că dacă ar fi fost oarecari consideraţiuni pentru persoana omenească, Gătoe n'ar fi fost ucis; deşi era boier, nu i-a folosit aceasta, căci domnul, cu rari excepţii, nu se lăsà înfrânat de prestigiul acestei clase în chestiuni de viclenie, ba nici chiar de presupusă înclinare pentru aşa ceva, cum este cazul de faţă şi cu atât mai mult într'o vreme de continuă nesiguranţă a colectivităţii simbolizate de domn.

Cele mai neînsemnate abateri faţă de domn aveau ca urmare pedepse disproporţionate, cum se poate vedea din cele ce istoriseşte Neculai Costin despre Duca Vodă în a treia lui domnie în Moldova: „Aşijderea şi pentru alte porunci ale sale ce avea, fiind om foarte greu la mânie şi aprig, *bătea el singur* tot cu buzduganul pre cine se *mânia, care mulţi din bătaia lui au murit*, carii nu se poate scrie toţi anume." [2]

Se pare că măsura lui Dumitraşcu Cantacuzino, Domn în Moldova (1674-1675), faţă de cei doi mitropoliţi ai ţărei, stă deasemenea în legătură cu o jicnire adusă lui, fie ca simbol domnesc, fie ca simbol religios. Iată ce ne spune Neculai Costin în această privinţă: „Într'această earnă au scos din închisoare pe Dosoftei, mitropolitul şi l'au pus earăşi la scaunul lui. Eară pe Teodosie care îl făcuse el mi-

1 Miron Costin, Letop., ed. I Kogăl., T. I, p. 325.
2 Letop. Ţării Mold., T. II, ed. I Kogăl., p. 27.

www.dacoromanica.ro

tropolit, l-au închis earăşi la sfântul Sava la mânăstire."[1] Deşi ştirea este sumară, ea nu-i mai puţin semnificativă pentru sensibilitatea, pe care o avea simbolul colectivităţii.

Următorul falş în acte publice, cum l'am numi astăzi, şi care se petrece în 1631, este deasemenea instructiv pentru instituţia ce o urmărim aici: „Adecă eu popa Pavel scriu şi mărturisesc cu această scrisoare a me, cum au venit la mene Georgie Păngaracianul şi cu carte dela egumenul Nil şi dela tot soborul şi au adus un uric peciatluit şi nescris, şi s'au acolisit de mene ca să-l scriu; eu l'am creazut că săntu cuvintele lui direapte şi am scris. Deci după acee s'au oblicit acel uric că nu-i direaptu, ce am scris pre branişte a Beserecanilor, deci m'au dus înaintea logofătului celui mare şi a tot svatul, şi m'au şi *predat* şi multe scrăbe dela mitropolitul am petrecut".[2]

Două posibilităţi isvorăsc din această mărturisire: preotul Pavel a fost de bună credinţă şi în acest caz nu trebuia să i se facă nimic, sau dacă a săvârşit falşul, care i se impută, atunci trebuia să-l lovească o pedeapsă mult mai severă, judecând cu mintea de acum, după care n'ar mai fi fost vorba de *popa* Pavel între altele.

Deosebirea între vremea de atunci şi aceea de acum este isbitoare. Preotul scapă cu mizeriile care i-au venit dela mitropolit, autoritatea civilă, aşa de dârză în asemenea împrejurări în ziua de astăzi, renunţând la orice măsură prin încredinţarea vinovatului autorităţii bisericeşti.

Nu se poate tăgădui faţă de asemenea comportare deosebirea de grad în ce priveşte senzibilitatea colectivităţii din 1631 şi a celeia din ziua de astăzi în cazul redat de documentul de faţă.

Pentru mărturisiri falşe ca şi pentru mituiri se dă o pedeapsă neobişnuit de riguroasă, cum reesă din cartea de judecată dată în 1633 de Matei Basarab cu privire la boierul Vasile Spătar:

„Milostieiu Boţii Ioan Matei Voevod... jupânesei Mariei fata jupânului Ivaşco vel dvornic, ce au fost jupăneasa lui Vasilie Spătar feciorul lui Muşat vistierul, şi cucoanelor ei

1 Ibid., p. 15.
2 Arh. ist., vol. I p. I. pg. 160.

www.dacoromanica.ro

Neacşa şi Ioana, şi Vilae, ca să ia, şi să aibă a ţinea toate bucatele lui Vasilie Spătar, toate să fie pre seama lor; pentrucă au aruncat Vasile Spătar jupânesei lui Mariei prihană de au zis că este muere rea şi neînţeleaptă, încă în zilele lui Leon Voevod pre vremea când era aici şi părintele Macarie ecsarhul dela Trânova, şi au umblat Vasilie Spătar cu mită şi la unii şi la alţii pre uude au ştiut el şi o au lăsat, şi i-au cheltuit toate zestrele ei ce au avut dela tată-său Ivaşco vel dvornic şi s'au plâns jupăneasa Maria de direptate cum nu este vinovată nimica de acea năpaste şi m'au cerşut în zilele lui Leon Voevod jupăneasa Maria legea ţărăi ca să se direpteze, şi să-şi scoată capul din nevoie, şi dintr'acea *năpastă mare;* iar Vasilie Spătar tot au umblat cu mită şi nu s'au putut apropia jupăneasa Maria a-şi luoa lege. Deci într'atâtu chip n'au avut cum face că ş'au fostu făcut Vasilie Spătar o carte a lui Leon Voevod, şi o carte a vlădicilor şi episcopilor, şi a boiarilor înşălăciune pre vreme când s'au întâmplat d'au fost aici şi părintele Macarie ecsarhul dela Trânova, omul lui Chiril patriarhul din Ţarigrad zicând Vasilie Spătar cum s'au lăsat de bună voia lor. Intr'aceia jupăneasa Maria fiindu într'atâta năpaste nu s'au putut răbda. Deci când au fost acum în zilele Domniei mele iar jupăneasa Maria au trimis la părintele Chiril, patriarhul din Ţarigrad, şi s'au întâmplat de au fostu în Ţarigrad şi părintele Teofan patriarhul dela Jerusalim, şi parintele Macarie ecsarhul dela Trânova, de au făcut carte cu *blestem* şi cu *mare afurisenie* pre capul jupânesei Mariei, cum de va fi fostu vinovată să fie blestemul şi afurisenia pre capul jupânesei Mariei, iar de va fi fost direaptă, să fie blestemul şi afurisaniea pre capul celuia ce o au năpăstuit; şi au mărturisit părintele Macarie ecsarhul înaintea patriarhului Chiril şi a lui Teofan în Ţarigrad, cum au năpăstuit Vasilie Spătar pre jupăneasa Maria fără direptate. După aceea jupăneasa Maria când au fostu în zioa de Blagoiavlenie ea ş'au cerut şi leage din naintea părinţilor, a vlădicilor, şi a episcopi, şi a egumeni, şi a tot soborul, şi a tuturor boiarilor pentru acea năpaste. Intr'aceea Domnia mea am căutat şi am socotit împreună cu toţi părinţii vlădici şi episcopii, şi egumenii, şi cu toţi boiarii şi cu toată

www.dacoromanica.ro

ţara câţi au fost adunaţi la sobor în zioa de Blagoiavlenie de au luat seama pre amăruntul pre sfânta pravilă şi cu... şi am citit cartea patriarşilor la sobor şi nu o am putut opri Domnia mea să nu-şi ia jupăneasa Maria lege ce i-au dat... legea 12 jupânese pre răbaşe domneşti ca să jure cu sufletele lor pre sfânta Evanghelie înaintea părintelui nostru mitropolit chir vlădica Grigorie, cum nu este jupăneasa Maria nimica vinovată de acele cuvinte cu năpaste şi cu asupriciune. Deci jupâneasa Maria au jurat şi s'au direptat din naintea Domnii mele din divan de acea năpastă, şi au rămas Vasilie Spătar de lege şi de judecată din divan, şi de vină ca un om rău, năpăstuitor, şi *l-au ajuns pravila şi divanul să i se taie lui Vasile Spătar şi capul necum să i se ia bucatele*, apoi au căzut toţi boiarii la Domnia mea cu mare rugăciune de l'am *ertat*. Şi am dat Domnia mea să-i ia jupăneasa Maria şi cocoanele ei ce scriu mai sus *toate moşiile şi toate bucatele lui ce va avea*, multe puţine, pre seama lor, cum scrie mai sus, şi să aibă a lua jupăneasa Maria dela Vasilie Spătar şi cartea lui Leon Voevod şi alte cărţi dela mâna lui, care cărţi au fost făcute mai denainte vreme, şi opreală să n'aibă că aşa am judecat Domnia mea..." [1]

Incheem acest paragraf cu un fapt complex, privit în lumina noţiunilor juridice din vremea noastră; în el se cuprind: delapidare, furt, abuz de încredere, mărturii falşe; iar toate aceste jicniri ale colectivităţii se sfârşesc printr'o încercare de a vicleni pe însuşi simbolul ei, pe Brâncovanu Vodă. Reacţiunea este însă foarte slabă, cum se va vedea din însăşi expunerea faptului: „Intru această vară ce au venitu Domnulu dela Cerneţi, cându îlu slobozise Turcii, să se întoarcă pre la gurile ce vinu din Ţeara Ungurească şi plaiurile să le păzească de Nemţi să nu viie în ţeară, viindu şi la Târgovişte, domnulu au trimisu un paharnicu al doilea anume Ghinea de au adusu scârbă foarte mare, pre Costandinu cluciariu Ştirbeiu, şi l-au *închisu*, nu fără pricină, ci trimiţindu-lu domnulu de câteva ori preste Oltu *cu seama haraciului*, cându era la curte boiarii, şi fiindu

1 Mag. ist. vol, I, p. 206-209.

www.dacoromanica.ro

elu camu *lungu la unghii* din feliulu Stirbeştilor, au *luatu dela ţeară* câte ceva, şi despre domnie au *ascunsu*. Deacii domnulu mergându către Cerneţi, învăţa aceasta la toate conacele, de venià la divanu la domnulu oameni, de se jăluia de luările acelea arătându şi scrisorile acestui cluciariu Costandinu. Domnulu căutà la catastisiele vistieriei care le deadese elu mânci, şi nu se găsea scrise multe sate, mulţi oameni, dela care luase bani; ci domnulu le luà revaşiele de le ţinea, care era cu iscălitura acelui boiariu, şi au tăcutu până au mersu la Cerneţi, acolo şi mai multe boclucuri de acestea eşià la meidanu, care socotindu-se, domnulu au făcutu vre-o pungă de bani, pentru care au poruncitu caimacaniloru să-lu chieme pre cluciariu Stirbeiu. să-i zică *să dea banii să-i întoarcă săraciloru, că de voie nedându-i va să-i dea cu ruşine.* Şi l-au chiematu caimacanii şi i-au zisu. Elu zise că nu sânt nici unele de acestea, şi nu va da niciun banu, neştiindu iscăliturile lui că sânt strânse în mâna domnului, şi încă au zisu către caimacani, *că domnulu îi este şi părîşiu, şi judecătoriu.* Caimacanii au scrisu domnului. Domnulu auzindu s'au turburatu foarte, însă, fiindu blându şi răbdulivu, au răbdatu până ce au venitu la Târgovişte, şi de acolo au trimisu, cum s'au zisu mai susu, de l-au adusu din Romăneşti, şi au strânsu domnulu divanu de boieri, şi l-au adusu şi pre elu la divanu, şi au zisu domnulu: cluciare, cându te am trimisu în ţeară cu slusbe, fiindu cu boierie, dreptate am poruncit să faci, au nedreptate şi jafuri? Elu zise: ba dreptate ai poruncitu, măria ta, să facu. Şi începu a se îndreptà din cuvinte; ear' domnulu zise: Dar' acestea ce sântu? Şi scoase chărtioarele cu iscălitura lui, şi le deade la Radulu cluciariului feciorulu Chrizei vistiariulu din Popeşti, să le citească, şi se sculă Radulu cluciariulu de unde şiedea la divanu, şi le luâ din mâna domnului, şi începu a citi, şi a arăta cluciariului Costandinu iscăliturile lui. Care deacă au văzutu, au remasu înghetatu, începu a zice: că pentru cheltuiala căii şi a fecioriloru au făcutu. Şi un covoru şi niste tipsii şi tingiri, ce au fostu luatu mită, de au făcutu nedreptate săraciloru, zicea că le-au dăruitu monăstirii Strehaii. Domnul zise: auziţi boieri, cu jafuri şi cu nedreptăţi face pomeni. Incepù

www.dacoromanica.ro

a lu mustra zicându: dar' până cându aceste *jafuri*... ai luatu judeţului Dâmboviţii, *l-ai prădatu* de n'au remasu ca un satu... ţi-am datu Teleormanulu, şi mai rău l-ai făcutu, că ţi-am găsitu pre urmă-ţi sume de lei *jăfuite*, pentru care te am *suduitu* într'o vreme şi te am *urgisîtu*, să nu te vezu în ochi, *ear' te am iertatu pentru rugăciunea altora*, acumu ear' ai făcutu *jafuri* şi *nedreptate*. Ştii tu bine că Matei Vodă celu bătrânu, şi Gligore Vodă, şi Duca Vodă, şi Şerbanu Vodă vezându faptele voastre cele rele şi jafurile care făcea *neamulu vostru celu reu*, au *blestematu* cine ve va milui şi cine ve va priimi pre slusbe, şi eu am intratu în blestemulu aceloru domni, de ţi am datu atâtea boierii mari şi slusbe, ear' tu totu reu şi jăcaşiu. La Antonie Vodă cându umblaşi dişimariu, pentru jafurile tale ai păţitu mare ruşine, la Duca Vodă fiindu logofetu de visterie *ai făcutu iscălitura vistiarului celui mare, de vreai să furi 17 pungi de bani*, şi aflându-te au vrut *să-ţi taie mâna*, şi să te *dea cu catastichulu de gâtu legatu prin târgu*. Şerban Vodă pentru *furtişagurile ce ai făcut din banii cailor*, au vrutu să te *spânzure*, cumu toată boierimea şi ţeara ştie de aceastea, şi acumu ai îmbetrânitu, şi totu nu te laşi. Voiu să te facu să te înveţi: iea-lu, căpitane de dorobanţi, zise domnulu, şi lu du la vistierie şi să cauţi un caru să-lu pui, şi să-lu duci la Mehedinţi prin satele care le-au jăfuitu, *să le dea banii care i-au luatu*, şi apoi să-lu duci, însă să-lu *bagi şi în fiară*. Şi-lu luă şi-lu duse la visterie, până în amează zi, deacii *l'au băgatu în puşcăria dela poartă*. *Deacii jupâneasa lui, fiindu rudă cu domnulu, mergea la jupâneasa Stanca, cu mumă-sa băneasa Ilinca, sora jupânesei Stancâi, mumei domnului, şi plângea rugându-se*. Insă i s'au făcutu milă pentru lacremele ei, şi au grăit jupâneasa Stanca, fiiu-său, domnului, *pus'au şi pre vlădica de au grăitu*, şi l'au *iertatu de acea purtare prin ţeară de ocară*, şi au poruncitu să dea banii ce i-au luatu *îndoiţi*, şi i-au datu. Şi l-au ţinutu vre-o *două septemâni închisu*, şi l-au slobozitu, zicându-i: să nu-lu mai vază în ochi, să se ducă acasă, şi să nu se mai amestece la ceva, ca va să-lu *spânzure*. După această ocară ce-i veni din fapta lui, avea patolă asupra domnului, adecă inimă stricată, şi cerca vreme să facă rău domnului, şi scriseară

www.dacoromanica.ro

la tată-său, călugărul, în vreme ce venise împăratulu prin ţeară, şi chemase pre domnu, cu grabu şi cu mânie.... ca să viie călugărulu să se apropie către dânşii şi să priveasscă ce întâmplare va avea domnulu dela Turci, de-lu voru opri cumu-va, să se gătească tată-său şi fraţii lui, Ştirbeii, şi cu câţi oameni voru putea strânge, să meargă *să-lu pârască la împărăţie*, găsindu-i vine domnului. Şi au venitu călugărulu la Slatina, la nişte vii ale lui, în chip că lucrează la vii.... şi avea şi omu trimisu în tabâra turcească să vază de domnu, ce-i vor face Turcii, şi să viie să-i dea de veste. Insă întâmplările au fostu bune ale domnului, de către Turci... Ear domnulu toate le aflase şi deacă au venitu la Târgovişte, au trimisu pre Ghinea păharniculu alu doilea, cu armaşi la Călineşti, unde era adunaţi, şi avea poruncă deacă lu va găsi pre *călugărulu*, să-lu bage în butuci, să-lu ducă la Tismana. Si... au găsâtu pre călugărulu Ştirbeiu... şi... l'au dusu la Tismana şi l'au *băgatu în obezi*... Ceata loru se sparse de acolea. Mai pe urmă s'au aflatu şi omulu care era trimisu de dânşii în tabăra împărătească...., şi al doilea au trimisu domnulu de au adusu pre *Costandin cluciariulu Ştirbei de l'au închisu, şi au închisu şi pre ceilalţi fraţi pre toţi*. Şi multă vreme i-au ţinutu închişi, şi la judecată i-au scosu, puindu omulu de faţă, de le spunea faptele loru, care lu învăţase, de s'au dusu pre unde le-au fostu porunca loru, apoi ear nu s'au potrivit domnulu blăstămăciunii loru, ci *i-au iertatu earăşi*".[1]

Am spus la începutul acestui citat că reacţiunea din partea simbolului colectivităţii, adică a lui Vodă Brâncoveanu, este destul de slabă; în adevăr atitudinea aceasta faţă cu altele în împrejurări similare, despre care a fost vorba mai înainte, este surprinzătoare, când ne gândim că Ştirbei clucerul a luat din banii „haraciului" după cum surprinzător ni se pare faptul că domnul iartă pe Ştirbeieşti, deşi aceştia au recurs la mijloacele pregătitoare ale unei trădări, cum ni se spune mai sus.

Colectivitatea dominantă îşi pierduse neobişnuit de mult

---

1 Istoria Ţerei Româneşti dela 1689 încoace, continuată de un anonim, în Mag. est., Vol. V, p. 143—147.

www.dacoromanica.ro

din tăria ei, aşa că i s'a putut opune cu succes colectivitatea familială, Ştirbei fiind rudă cu domnul, precum şi acea religioasă prin graiul vlădicăi, care se vede că a intervenit, deasemenea, spre a-l înduplica pe Brâncoveanu.

Cu toate acestea, la orizont mai apare ca o ameninţare, dar şi ca un semn al altor vremuri şi chiar al acestei vremi, însă în alte împrejurări ale colectivităţii jicnite, pedeapsa spânzurărei, despre care ni-am spus părerea în ce priveşte caracterizarea epocei acesteia ca şi a celor anterioare. Semnificativ pentru aceste timpuri este înapoierea îndoită a sumei jăfuite precum şi purtarea celui vinovat „cu catastichulu de gâtu legatu prin târgu."

Foarte de seamă ni se pare îndeosebi afirmaţia cluceruluı Ştirbei că „domnulu îi este şi pârîşiu şi judecătoriu": această trezire în personalitatea boierului de aici înseamnă prevestirea şi pe această cale a individualismului, când judecătorul este străin de părţi, şi când, prin urmare, pericolul neînţărcuirei colectivităţei este înlăturat, dându-se astfel, joc liber judecăţii obiective. Dar timpurile cele nouă sunt deasemenea vestite de însăşi procedura domnului, care îşi adună dovezi, „chărtioarele cu iscălitura" boierului vinovat, pe care apoi le pune să fie citite în divan, în faţa boierilor, spre a-i convinge de jafurile înfăptuite de acest Ştirbei.

Procesul vinei este însă mixt, cum e firesc epocei de transiţie şi cum am amintit de mai multe ori într'o parte specială ; aici, doar, atragem atenţia asupra blestemului, care apăsa „neamulu... celu reu" al Ştirbeieştilor încă dela Matei Basarab, în cazul când cineva îi „va milui" şi îi „va primi pre slusbe". Mânia colectivităţii odată căzută asupra acestui neam, se menţine mereu asupra urmaşilor, ceeace înseamnă că în momentul descărcărei ei a cuprins nesfârşitele odrasle viitoare, sau, cu alte cuvinte, osânda va trece mereu dela o generaţie la alta, la nesfârşit. Constantin Brâncoveanu semnalează acest fapt, când spune: „şi eu am intratu în blestămulu aceloru domni, de ţi-am datu atâtea boierii mari şi slusbe".

Pentru a fi cât mai complecţi, adăugăm încă următoarele la acest sfârşit de paragraf: e vorba de pedepsirea unui adulter la Bârlad în 1610, Mai 10, cum se vede din decla-

www.dacoromanica.ro

raţia consiliuluî comunal: „Iată au venit înaintea noastră şi înaintea tuturor târgoveţilor... Ursul, feciorul lui Paul din Olişeşti, nepot Tăncoaei... şi de buna lui voie a vândut a lui dreaptă ocină şi moştenire, din sat dela Olişăşti... pentru 60 de taleri buni, panului Pavel pârcălab din Orhei, nepotul panului Ureche, vel vornic al ţărei de jos... După aceea s'a sculat cu aceşti bani Ursul... şi ş'au plătit capul său di năpaste cu aceşti 60 de taleri buni, pentru că el au mers cu femeia lui Simion, feciorul lui Grama din Băleşti, şi i-au luat de faţă..." [1]

Astăzi o astfel de faptă are urmări de o natură cu totul deosebită.

§ 27. VINA COLECTIVĂ PENTRU VICLENIE LA POPOARELE VECINE.

Vorbim în alt loc al acestui studiu [2] despre felul cum s'a purtat Gaspar Graţiani, Voevodul Moldovei în 1619-1620, cu Turcii cari au venit să-l mazilească, folosind din plin vina colectivă.

Nici Turcii nu s'au lăsat mai prejos, cum se poate vedea din uricul, pe care îl dă Alexandru Iliaş, Voevodul Moldovei, în anul 1621, Iulie 26, al cărui cuprins este următorul: „Ionu Alexandru Iliaşu Vodă... iată că Domnia mea ni-am milostivitu şi am datu şi am miluitu ruga noastră sânta mănăstire a sântului Sava, care este în târgul Iaşului, care este mitocul sfintei marei Lavre din Jerusalem, cu patru fălci de viie în dealulu Mândrului şi în dealul Laslăului la Cotnaru, care aceste vii au fost ale vornicului Costea Băciocu şi le-au pierdut el şi toate celelalte ale lui ocine pentru viclenie, pentru că el cu Gaspar Voevod s'a sculat contra Turcilor, şi mulţi Turci au tăiat în Iaşi şi după aceia fiind prins şi a fost înţepatu de către Skinder-paşa; însă şi călugării din acea sântă mănăstire a sântului Sava ne vor înscrie pe noi şi pe doamna noastră şi copiii noştri, şi părinţii noştri, în sântul mare pomelnic..." [3]

Pentru noi, Costea Bocioc este vinovat prin contagiune,

1 Iacov Antonovici, Doc. Bârlădene, vol. IV, p. 47 şi urm.
2 V. § 29.
3 B. Petriceicu-Hajdeu, Arhiva istorică a României, T. I, p. I, pg. 112.

www.dacoromanica.ro

făcând parte din grupul de boieri, condus de Gaspar Voevodul, singurul viclean, în ochii noştri, faţă de Turci, cari erau suzeranii lui. Nu-i de loc apoi exclusă posibilitatea ca alături de acest boier să fi suferit deasemenea alţi tovarăşi de ai lui din acest grup.

Sigur este că familia lui a fost grav atinsă, cum reesă din următoarele rânduri ale documentului analizat aici: „aceste vii au fost ale vornicului Costea Băciocu şi le-au pierdut el şi *toate* celelalte ale lui ocine..." Acest procedeu radical are înţeles, dacă ne gândim că colectivitatea jicnită era foarte sensibilă. Tragerea în ţapă stă deasemenea în legătură cu această sensibilitate.

Sfârşitul tragic al lui Miron Barnovschi Moghilă, cum se vede din cele ce istoriseşte Miron Costin[1] şi care sfârşit ni se pare firesc, dacă ţinem în seamă atitudinea lui protivnică faţă de colectivitatea suzerană, care era cea turcească, acest sfârşit dovedeşte deasemenea că vina colectivă alcătuia încă, în mare măsură, spiritul timpului.

Nu ne ocupăm aici, căci aceasta nu-i sarcina noastră, de peripeţiile grupului Miron Barnovschi în drumul lui spre Constantinopol, caşi în acest oraş, ci numai vom cita din cronicarul amintit, ceeace stă în legătură cu studiul de faţă: „Stătuse voia împărăţiei, pre toţi câţi venisă cu Barnovschi Vodă, ori să-i puie supt sabie, ori să-i dee la catargă. Iară cine era cap legii turceşti, muftiul n'au vrut, ce au zis: ce-i vinovată gloata? Capul să se piarză, se vor potoli gloatele".[2] Apoi mai departe: „Şi aşa într'o zi l'au luat dela împărăţie şi... i-au tăet capul. Iară boerii o seamă era închişi şi aştepta şi ei perireaşi den ceas în ceas; eară alţi boieri mai de gios şi gloatele ce era, toţi spăimaţi de grija morţii pren toate unghiurile ascunşi au petrecut câteva zile cu mare grijă."[3] Costin postelnicul era unul dintre boerii, care întovărăşise pe Miron Barnovschi la Constantinopol; acesta nu de puţine ori a trecut prin groaza morţii cum spune cronicarul citat. Puţin după înmormântarea stăpânului său a fost chemat de vizir, spre a le da de veste boerilor prin el, ca să-şi aleagă

1 Letop. Ţării Moldovei, ed. I Kogăl., p. 268-269.
2 Miron Costin, op. cit., p. 268.
3 Ibid.

www.dacoromanica.ro

un alt domn. Redăm aici această împrejurare, spre a învedera ceeace urmărim noi: „Deci îndată tot într'aceiaşi noapte au trimes vizirul cu caicul la boeri unde era închişi, şi au luat pe Costin postelnicul eară, înspăimat că-l duc noaptea să-l înece, ori să-l *muncească pentru averea lui Barnovschi Vodă*. Dacă l'au dus înaintea vizirului, i-au zis: Eată că împăratul *vă iartă capetele* şi sunteţi deacum slobozi.“ [1]

Faţă de toate acestea numai o constatare: nu putea cineva fi iertat, dacă înainte de aceasta nu era privit ca vinovat. Iar vina lor a tuturor isvorăşte din faptul că ei făceau într'un sens parte, în chip material, din grupul condus de Barnovschi. In adevăr acesta venia la Iaşi dela Poloni, unde fusese, cum zice Miron Costin, „supt ascultarea altui stăpân, craiului leşesc“,[2] se părea deci că are ceva din sufletul acestuia, protivnic colectivităţei turceşti. Bănuiala Turcilor se pare că a fost întărită apoi de „pâra dela neprieteni... mai ales dela Lupul Vasile vornicul... cum de-l vor slobozi viu pe Barnovschi Vodă, Ţeara Moldovei va hi cu Leşii una, că el este ca o iscoadă a Leşilor“.[3]

Este însă foarte puţin probabil, dacă însuşi grupul lui Barnovschi, alcătuit din „mulţime de boieri şi fruntea curţii, preuţi şi călugări“ [4], a nutrit în el ceva din simţirea polonă a lui Barnovschi; grupul acesta constituia o colectivitate, în adevăr, străină însă, ca atare, de tendinţele leşeşti, că ceia ce dorea era „cu un gând şi cu un glas cu toţii, să se roage împărăţiei să le deie domn pre Barnovschi Vodă.“ [5] Sigur ni-se pare nouă numai un lucru: vina lui Barnovschi a planat deasemenea asupra lor şi de aceia au suferit, deşi nu în aceiaşi măsură, cu cel ce-i conducea.

In timpul scurtei domnii a lui Moise Vodă (Iulie 1633, April 1634), Abaza paşa din Silistra a trecut prin ţară spre Cameniţa stăpânită pe atunci de Poloni. Moise Vodă din Moldova şi Matei Vodă din Muntenia îl însoţiau cu oştile lor într'acolo. In luptele din jurul Cameniţei, nici Muntenii şi nici Moldovenii nu s'au arătat cu tragere de inimă: „eară

1 Ibid., p. 269.
2 Ibid., p. 267.
3 Ibid., p. 267-268.
4 Ibid. p. 267.
5 Ibid.

www.dacoromanica.ro

aripa den a stânga a domnilor, ori nedeprinsă hirea ţărilor acestora la foc ori nu-i trăgea inima pre Munteni şi pre ai noştri să meargă creştin asupra de creştin, au stătut mai slab."[1] Această împrejurare şi altele l'au înfuriat pe Abaza paşa şi pe ai lui bineînţeles împotriva celor două ţări aliate; vinovaţi însă erau boierii şi domnii, cum se vede din ce se petrecea în sufletul lui Abaza paşa la trecerea lui înapoi prin Iaşi: „Şi dacă au sosit aice în Iaşi au descălecat cu corturile în şes spre mânăstirea Balicăi, şi a doua zi era aşezat cu gândul lui să prinză pre toţi boerii, să-i puie în obezi, să-i ea cu sine, să se plătiască la împărăţie de ponosul că i-au fost ţerile acestea de sminteală."[2] Boerii aflând au fugit din Iaşi; cel care a îndurat pentru toţi, adică şi pentru Matei Vodă ca şi pentru boieri, pe care nu i-a putut prinde Abaza paşa, a fost Vodă Moisei: „Şi cât s'au aşezat, nu părăsià a părîre pre domni, ales pre Moisei Vodă pentru boieri. Şi pentru pâra lui n'au putut îndelung domni Moisei Vodă..."[3] Abaza paşa reprezenta o colectivitate destul de puternică însă nu cu atâta prestigiu în faţa domnilor, tocmai fiindcă el era un subaltern al vizirului şi deci al sultanului. Vinovaţi sunt o colectivitate: boierii şi domnii ca şi ostaşii lor, ce nu luptase cu credinţă, iar faptul că în cele din urmă Moisei Vodă sufere pentru toţi, aceasta-i cazul ţapului ispăşitor, caracteristic colectivismului.

De această instituţie caută să se folosească Turcii după ce Vasile Lupu, fiind bătut de Ghiorghe Ştefan, fuge peste Nistru şi anume cu gândul de a-i lua averile: Turcii cer dela noul domn moldovan „pe soţia şi copiii lui Lupu ...pentru a puteà prin asemenea zălog să despoaie pe domnul căzut de însemnatele lui averi."[4]

Cronica ne istoriseşte că Mihnea al III-lea, Domnul Munteniei (1658-1659), a încercat în două rânduri să atace pe Turci şi că boierii din jurul lui s'au opus; răspunsul lor este caracteristic: „bine, doamne, noi să facem porunca măriei tale, dar pe urmă *cine den noi şi den copiii noştri va*

1 Ibid., p. 271.
2 Ibid., p. 272.
3 Miron Costin, op. cit. p. 272.
4 Xenopol, Ist. Rom. vol. VII, ed. III, p. 52.

www.dacoromanica.ro

scăpa de sabiea cea lungă a Turcului?“ [1] Puţin mai târziu, când domnul a pus din nou în discuţie acelaşi atac, a primit următorul răspuns din partea boierilor: „să nu facă lucru ca acesta, ce nu-l va putea scoate la cap, şi pe urmă va veni *peire ţărei.*“ [2]

Am văzut mai sus,[3] cum colectivitatea simbolizată de Mihnea a lovit în aceşti boieri neascultători cu ajutorul vinei colective; dar aceeaşi armă ar fi fost folosită de Turci, dacă boierii ar fi căzut de acord cu domnul, cum vedem.

Pentru noi împrejurarea că domnul punea la cale acest atac împotriva colectivităţii turceşti nu lasă nici o umbră de îndoială; şi cu toate acestea ce urmări groaznice iesă de aici pentru colectivitatea înfuriată în faţa căreia boierii, copiii acestora, ba întreaga ţară erau vinovaţi şi prin urmare trebuiau să sufere şi încă câtă vreme.

In urma nesfârşitelor frământări din Ţara Românească, aceasta nu poate plăti haraciul Turcilor; răspunsul acestora faţă de voevodul Gheorghe Ghica în 1660 este o pedeapsă susţinută de vina colectivă: „Marele vizir Kiupruliul... domnind în locul sultanului... însărcinează pe paşa din Silistra să trimită 300 de călăreţi, care pun mâna pe Gheorghe Ghica în reşedinţa lui, îl pradă atât pe el cât şi pe familia şi pe curtea lui, îl bagă în fiere şi-l duc la Adrianopole... unde este aruncat în temniţă...“ [4]

La începutul domniei lui, Grigore Ghica, urmaş şi fiul lui Gheorghe Ghica, despre care a fost tocmai vorba, Turcii au de purtat un războiu în Transilvania, la care au luat parte atât voevodul muntean cât şi Dabija, Domnul Moldovii: „expediţia turcească... ieşise rău, şi domnitorii români care erau şi ei de vină pentru nereuşita ei, simţiau clătinându-se tronurile supt picioarele lor, cunoscând firea Turcilor, *de a-şi răsbuna, chiar când ar fi fost nevinovaţi,* pentru pierderile suferite de ei“. [5]

Observaţia lui Xenopol dă pe faţă starea obişnuită a

---

1 Istoriile Dumnilor Ţării Româneşti scrise de Costandin Căpitanul în Mag. ist. vol. I, p. 319-320.
2 Ibid. p. 321-322.
3 V. p. 270-275.
4 Xenopol, Ist. Rom. vol. VII, ed. III p. 167.
5 Ibid., p. 184-185.

www.dacoromanica.ro

colectivității turcești, care ca oricare alta, în toiul revoltei, nu este preocupată de intenția rea a cuiva, spre a-i aplica apoi o sancțiune, ci nevoia de a-și cheltui energia, măritâ prin agresiune, de a se ușura, sau, cu termenii de aici, de a se răsbuna.

Nu știu cum anume vor fi procedat Turcii în împrejurarea de mai sus, adică cine va fi fost țapul ispășitor, căci domnii români n'au avut, de data aceasta, un astfel de rol.

Cu puțin mai târziu „în luna lui Maiu 1664, Ghica pleacă pentru a doua oară în expediție, împreună cu Turcii, contra Ungariei, însă Turcii sunt iarăși bătuți și voevozii români o rup de fugă. Ei sunt chemați de pașa să-și dee samă de purtarea lor în acea bătălie, și Dabija dă ascultare ordinului, prezentându-se la pașa, înaintea căruia găsește mijloc de a se îndreptà prin cunoscuta metodă a dărei de bani. Grigore Ghica însă care se înțelesese de mai înainte cu imperialii și a cărui fugă, întâmplată chiar la începutul bătăliei, provocase catastrofa Turcilor, temându-se ca pașa să nu știe cumvà de uneltirile lui, pe care apoi să le plătiască cu capul... părăsește scaunul și se duce în Polonia..."[1]

Urmările vicleniei semnalate de Xenopol nu s'ar fi mărginit nicidecum numai la uciderea voevodului pomenit, ci ele s'ar fi întins mult mai departe. Este iarăși greu de presupus că, odată Grigore Ghica fugit în Polonia, averea lui să fi rămas neatinsă de Turci, adică să nu-și fi răsbunat pe familia lui într'o măsură oarecare.

La 10 Noembrie 1673, Turcii sunt bătuți de Poloni supt zidurile Hotinului. Nu puțin a contribuit la această învingere atitudinea domnilor români, care a fost protivnică Turcilor, alături de care luau parte la expediție.

După luptă domnul Moldovii, Ștefan al II-lea Petriceicu, trece fățiș de partea Polonilor; acestui act de hainie față de Turci i s'au opus boierii, tocmai de teama vinei colective, pe care ar fi folosit-o cei trădați: „Iar Miron logofătul au răspuns: ori să fie voia măriei tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casele să le ieie Tătarii. Și s'au închi-

1 Ibid., p. 187.

www.dacoromanica.ro

nat şi i-au zis: să fii măria ta sănătos, şi au ieşit afară. Şi aşa toţi boierii şi căpitanii au purces cu toţii în gios." [1]

Intr'o colectivitate puternică, în care fiecare parte este strâns legată în tot, nu s'ar fi produs desagregarea, pe care o descrie cronicarul Ioan Neculce; aceasta este o nouă dovadă de slăbiciunea grupului domn-boieri; mult mai presus de ea stă, în împrejurarea de faţă, colectivitatea numită familie; aceasta o acopere pe prima, suprimând-o, cum ni-o arată citatul de faţă şi îndeosebi rândurile: „noi nu ne vom lăsa casele să le ieie Tătarii." Din aceste rânduri reesă, în acelaşi timp, şi felul cum s'ar fi manifestat ura Turcilor, dacă boierii ar fi urmat pe Petriceico Vodă.

In anul 1677-1678, Turcii poartă un război cu Ruşii, al cărui punct central a fost cetatea Cehrin. [2] Cu acest prilej, cronicarul Ioan Neculce istoriseşte trădarea lui Ramadanovschi, comandantul cetăţei: „înţelegând Moscalii de vicleşugul lui Ramadanovschi, l-au prins împăratul moschicesc. Şi au topit banii ce au fost luat dela Turci şi i-au turnat în gura lui Ramadanovschi". [3] Am putea să spunem, aproape cu toată siguranţa că aceasta n'a fost singura pedeapsă, că numărul celor vinovaţi trebuie să fi fost mult mai mare, dacă se ţine în seamă asprimea pedepsei aplicate trădătorului.

In timp ce Duca Vodă poposea la Domneşti dela asediul Vienei, iar Petriceicu Vodă se găsea la Iaşi, adus de Poloni spre a-l pune din nou domn în Moldova, un corp de Căzaci şi de Moldoveni, comandaţi de Cunitchie, prin îndemnul lui Petriceicu, băteau pe Tătarii din Bugeac şi pe Turcii din Tighina. Soarta armelor fiind în cele din urmă neprielnică Căzacilor ca şi Moldovenilor, conducătorul lor retrăgându-se în urmă la Movilău părăsindu-i, şi din această cauză este privit ca hain şi pedepsit de trupa lui în chipul următor: ...„şi fiind într'o Duminică, eşind Cunitchie hatmanul din biserică, s'au sculat Căzacii cu toţii şi l'au omorît cu măciuci, căci i-au viclenit şi au fugit din tabără." [4]

Deşi cronicarul Neculai Costin vorbeşte numai de Cu-

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 64.
2 Xenopol, op. cit., p. 256.
3 Op. cit., p. 75-76. V. şi Costandin Căpitanu, în Mag. ist., vol. II, p. 150.
4 Neculai Costin, Letop. Ţării Mold., T. II, ed. I Kogăl., p. 35.

www.dacoromanica.ro

nițchie, care a fost ucis în acest chip, furia nu credem că s'a oprit aici, deși știrile ne lipsesc.

In timpul lui Constantin Vodă Cantemir, Turcii au ciocniri cu Leșii; însuși domnul ia parte alături de Turci și încă în chip victorios, Polonii fiind învinși la Boian pe Prut. „Deci Leșii dintr'aceea au prins și mai mare pismă pe dânsul (pe Vodă Costantin Cantemir), de slobozia podgheazuri în toate părțile de strica țara.“ [1] Apare lămurit cine suporta loviturile în locul domnului pizmuit, deși aceia nu erau, cum vedem noi, întru nimic vinovați.

La Tătari funcționează aceeași instituție, pe care am găsit-o și la alți vecini de ai poporului român, cum reesă din următoarele fapte, pomenite de cronicarul Miron Costin:

Deși nu era îngăduit, potrivit legăturilor de pace, ca Tătarii să vină din Crimeia spre a se reașeza în Bugeac, totuși pașa Cantemir cu hoardele sale n'a ținut în seamă aceasta și în anul 1637 a reocupat acest ținut. Turcii, prin hanul din Crimeia, și cu ajutorul lui Vasile Lupu și Matei Basarab au pornit asupra lui Cantemir pașa, spre a-l îndepărta din Bugeac: „Deci au venit hanul cu oști, și au purces și domnii cu âmbe țearile asupra lui Cantemir, care temându-se de hanul au fugit în Țarigrad, ear ordele lui le-au luat hanul cu sine la Crâm, și de pâra hanului au pierit și Cantemir zugrumat în Țarigrad.

După ce au pornit din Bugeag hanul pe Tătari, au lăsat pe doi sultani frați ai săi să vie cu dânșii; eară el au purces pre Crâm înainte. Eară când au fost la trecătoarea Nistrului, s'au rădicat Nohaii și au lovit fără veste pre sultani, și i-au omorît pre amândoi, și după această faptă au purces cu coșurile sale spre Țara Leșească“... De aici se reîntorc, puțin mai târziu, în Crimeia ...„că pe Tătari îi trăsese hanul cu blândeță și cu făgăduială de ertare pentru moartea sultanilor... Iară moartea sultanilor, mai pe urmă, tot n'au lăsat hanul nerescumpărată. Ce câți era den sîngele lui Cantemir mai capete întru una din zile cu meșteșug i-au împărțit pre unii la o samă den agii curții sale la ospățu, pre alții la masa sa oprindu-i; și la acel ospățu pre

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 118.

www.dacoromanica.ro

toţi i-au omorît câţi era Cantemireşti mai de frunte, şi de atunci s'au stins acel neam la dânşii..."[1]

Sultanii, cei doi fraţi ai hanului, lăsaţi de acesta spre a veni din urmă cu hoardele tătăreşti, sunt ucişi, căci în ochii lor atât hanul, cât şi fraţii lui erau vinovaţi; iar pedeapsa o aplică asupra acelora din acest grup, cari le-au venit lor dindămână.

Ne-am aştepta ca hanul, înfuriat pentru această jicnire, să lovească în hoardele ademenite să se întoarcă în sfârşit în Crimeia; dar n'o face, fără însă ca sângele celor doi fraţi să rămână nerăsbunat, folosind pentru acest lucru aceiaşi vină colectivă şi pedepsind până la nimicire neamul Cantemireştilor, care, se vede, în ochii hanului trebuiau să răspundă pentru moartea celor doi fraţi ai lui.

Nu ni se pare, îndeosebi, lipsită de interes următoarea procedură, pe care o constatăm la Ungurii din Ardeal, cum se poate vedea din cele ce ne spune cronica:

„După ce au venit Duca Vodă în Bucureşti, den Ardeal au prebegit Beldi Pal şi Sachi groful şi alţi boieri unguri şi au trecut la Turci, să pârască pe Apafi Mihai, Craiul Ardealului, de multu ce zicea ei că le-au făcutu nedreptate." Cerând sfatul lui Duca, acesta li-a spus să nu se ducă la Turci, căci aceştia sunt răi, „dar n'au vrut... ci au purces de s'au dus la Ţarigrad. Iar Apafi Mihai Craiul cu ceilalţi boiari au gătit pâră mare despre toată ţara, şi au trimis boiari mari la Turci, împotriva Beldii şi a lui Sachi, care şi cheltuindu bani, şi părându-i de răi şi ficlenii ţărăi, i-au băgat Turcii la Edicule, şi Beldea acolo ş'au sfârşit viaţa, iar Sachi Iştfan au scăpat de acolo târziu, spre aicea au trecut şi s'au dus în Ţara Ungurească de sus, (că avea şi acolo moşii); iar pre *Beldioaea o au închis într'o cetate în temniţă, şi acolo ş'au sfârşit viaţa.* Pricina aceasta au fostu, că fiindu un boiar mare anume Bamfi Deneş, carele era cumnat cu Apafi Mihai, ţinea amândoi doao surori, şi întâmplându-se de se făcuse nocagoş de curându, decii se trufise, se mărise, şi făcea şi zulumuri ţărăi; iar Beldi Pal fiindu şi el boiar mare, şi văzându mândria lui Banfi De-

1 Miron Costin, op. cit., p. 275-276.

www.dacoromanica.ro

neș, îl pizmuia, și pen cet pen cet i-au găsit câteva vini, care era împotriva pravililor țării, și cu voia craiului strângându-și giuluși den toată țara, i-au arătat toate vinile înaintea țării, și țara l'au găsit că trebue să moară după pravilile lor; și îndată au luat Beldea carte dela craiul și dela țară ca să-l omoare, și au trimis degrab pe nește catane la cetatea unde era Banfi Deneș, și le-au poruncit în cas ce vor sosi să încue cetatea, și să-i tae capul, și de ar veni cineva pre urmă să-l sloboază, să nu deschiză cetatea păn nu-l vor tăia; și așa au făcut, i-au tăiat capul. Ci crăiasa neștiindu de acestu sfat, în urmă prinzându veaste, s'au dus la craiul plângându și ucigându-se, l'au făcut de au făcut carte să nu-l omoară, și degrab au trimis cartea la cetatea aceea. Dar nu i-au lăsat să intre în cetate cum s'au zis mai sus, până au omorît pre Banfi, că încă era viu cându au sositu olacii dela crăiasa; dar Beldea învățându într'altu chip n'au folosit nimic. Deci dentr'aceasta s'au aținat mânia crăiei asupra lui Beldi Pal, și pen cet plecase pre Craiul să omoară pre Beldea și pre Sachi, carii făcuse îndemnătură de moartea lui Banfi cumnatu-său. Acestea văzându Beldea cu *ai lui* au fugit la Turci ca să găsească folos, dar n'au găsit, ci... ș'au pierdut viața în streinătate, și *jupăneasa lui în închisoare, și casa lui în jaf;* că au făcut (după obiceiul lor) tot ce au avut el sate, cetăți, avuție, în trei părți le-au făcut, și doaă le-au dat feciorilor, că avea doi, iar a treia parte care au socotit a Beldii Pal, o au luat țara, și le-au dat cui au vrut." [1]

Beldi Pal nefiind la îndămâna craiului spre a putea fi pedepsit, soția acestuia are de ispășit în locul lui; vina este colectivă; cu toate acestea procesul prezintă oarecare particularități, dându-i în întregimea lui o înfățișare de tranziție; înadevăr averea nu se confiscă fără nici o considerație din partea simbolului colectivității, cum am constatat de atâtea ori, ci se împarte între el și feciorii lui, luându-se de către stăpânire numai ceeace-i aparținea lui îndeosebi. Nu ni se spune însă dacă în partea lui Beldi Pal se cuprindea

1 Istoria Domnilor Țării Rumănești de Costantin Căpitanul, în Mag. ist. vol. II, p. 8-10.

www.dacoromanica.ro

averea jupânesei lui, care a fost închisă, cum știm. Dar chiar dacă ar fi așa tot n'ar putea fi tăgăduit caracterul transitoriu al procesului vinei din această împrejurare.

§ 28. OSTATECI ȘI ALTE MĂSURI PREVENTIVE.

Instituția ostaticilor, pe care am întâlnit-o în secolele trecute, dăinuește mereu, după cum se vede din următoarea împrejuare: Intre 1616-1619 domnește în Moldova Radu Mihnea. Acesta având o purtare rea față de boieri și temându-se ca aceștia să nu se plângă Turcilor „trimite pe soția și copilul său Alexandru (coconul) la Poartă ca ostateci.“ [1]

Semnificative ni se par măsurile pe care le iau țăranii și boierii din Moldova în ajunul năvălirii tătărești din 1645: „Țara cum aude de venirea Tătarilor se bejenește la munți și la păduri; boierii își trimit familiile la adăposturi.“ [2]

Mai apoi, când această năvală a Tătarilor, așteptată în țările românești, se îndreaptă asupra Moscovei, de unde Tătarii întorcându-se au voit să jăfuiască și părțile mărginașe ale Moldovei răsăritene, la care Vasile Lupu opunându-se, fără folos însă, se iau din nou măsuri, care presupun vina colectivă: Domnul „porni pe doamna și casele boierilor prin frânturile codrilor dela Căpotești spre cetatea Neamțului“... [3]

In anul 1639, Decembrie, are loc lupta dela Ojogeni, pe Prahova, între Vasile Lupu și Matei Basarab, [4] al cărui sfârșit a fost nefavorabil pentru domnul moldovean. Invingătorul, Matei Basarab cu aliatul lui Racoți, îl urmărește, ceeace a neliniștit mult pe Vasile Lupu.

Cele ce se petrec acum sunt semnificative: „Eșise casa lui Vasile Vodă spre Huși de spaima aceia“. [5]

Plecarea casei domnești din Iași, vădește, cum am observat deasemenea altă dată, existența vinei colective. Se aștepta și ea să îndure, deși vina, pentru felul nostru de a

1 Xenopol, op. cit., vol. VI, ed. III, p. 69.
2 Ibid., vol. VII, ed. III, p. 44.
3 Ibid., p. 45.
4 Ibid., p. 33.
5 Miron Costin, p. 281.

www.dacoromanica.ro

vedea lucrurile astăzi, nu era a ei, ci numai a domnului din fruntea ei.

Se ştie că sfârşitul domniei lui Vasile Lupu a fost făcut prin trădarea lui Gheorghe Ştefan şi a câtorva boieri: „pe dată ce Vasile descoperi aceasta, el îşi închise curtea, iar familia sa cu toată avuţia şi altele o trimise la castelul numit Hotin..." [1]

După ce acest voevod a pierdut toate luptele împotriva rivalului său „se duce întâi la Cazaci, apoi la cumnatul său, hanul tătăresc... Hanul cere îndată lui Gheorghe Ştefan pe soţia şi copiii lui Lupu, care însă sunt reclamaţi în acelaş timp de Turci pentru a putea prin asemenea zălog să despoaie pe domnul căzut, de însemnatele lui averi." [2]

Soţia şi copiii lui Vasile Lupu, dacă ar fi ajuns în mâna Turcilor, aveau să îndure cine ştie ce şi cât timp pentrucă soţul şi părintele în acelaşi timp, nu-şi trecea averea stăpânilor lui, Turcilor.

Se ştie că Dabija, Domnul Moldovei, şi Grigorie Vodă al Munteniei au însoţit pe Turci în expediţiile lor împotriva Nemţilor. Norocul nefiind favorabil Turcilor, aceştia, în mânia lor, n'ar fi cruţat pe voevozii români. Deaceea Grigore Vodă fuge din ţară, dar cu acest prilej „şi-au pornit doamna cu toată casa lui de au trecut în Ţara Ungurească." [3]

Grigore Ghica domneşte a doua oară în Muntenia între 1672-1674, când, în ultimul lui an de domnie ia parte cu Turcii şi cu domnul moldovan Petriceicu Vodă la expediţia împotriva Polonilor. Turcii sunt bătuţi, trădaţi fiind de domnii români. Leşii aşteptau, după această înfrângere a Turcilor, ca voevozii români să vină spre a se uni cu ei, ceeace face domnul moldovan, „iar Grigorie Vodă au luat în gios, (adică spre Ţara Românească), că nu avea într'alt chip cum face, *că-i era doamna şi cuconii în Ţarigrad în mâna Turcilor*". [4]

Cum svonul trădării răsbise până la vizirul turcesc, ce era la Obluciţa, acesta înainte de a afla dela Grigore Ghica,

---

1 Paul de Alepp, Arh. ist., vol. I2, p. 73.
2 Xenopol, ibid., p. 52.
3 Ioan Neculce, op. cit., p. 40.
4 Ibid., p. 60.

www.dacoromanica.ro

care se îndreptase către el, cum s'au petrecut lucrurile în urma cărora s'a produs dezastrul turcesc, a trimis veste despre trădarea lui la Constantinopol, după care au fost luaţi „doamna lui Grigorie Vodă cu coconii la saraiul împărătesc să-i turcească."[1]

După asediul Vienei (1683), Turcii în frunte cu vizirul lor s'au oprit la Buda şi odată cu ei domnii Ţărilor Române, Duca Vodă şi Şerban Vodă. Cu acest prilej are loc următorul proces: „Părîtu-s'au atunce Duca Vodă şi Şerban Vodă la vezirul pentru o samă de bani... Şi au rămas Şerban Vodă pre Duca Vodă să plătească toţi banii la visteria împărătească. Deci luându-şi zioa bună Duca Vodă dela vezirul, să vie în ţară, au lăsat zălog la vezirul pentru acei bani pre Apostol Catargiu vel comis şi pre Tănasie de Soroca, până a trimite banii."[2]

In ipoteza că domnul nu ar fi răspuns cu această sumă de banii Turcilor, cei doi boieri aveau să sufere, deşi, pentru noi, ei nu erau amestecaţi în procesul dintre cei doi voevozi, şi prin urmare nevinovaţi.

Lupta Turcilor în jurul Vienei fiind pierdută, Leşii ocupă Moldova; în faţa acestui fapt, soţia lui Duca Vodă fuge „din Iaşi... la Brăila."[3]

Această atitudine a soţiei domnului presupune teama de vina colectivă, pe care ar fi putut-o folosi Leşii, odată ajunsă în mâna lor. Desigur apoi că doamna n'a fugit singură, ci cu toată casa; aceasta dacă ar fi rămas ar fi avut deasemenea de îndurat.

In 1685, Constantin Vodă Cantemir se suie pe tronul Moldovei „şi îndată au şi trimes pre fiiul seu pre Antioh beizade la Ţarigrad, pentru credinţa ca să se afle în chip de zălog; însă şi boierii cei mari de ţară şi-au trimes toţi câte un fiu al seu cu beizade de au şezut trei ani la Ţarigrad, în Bogdan-sarai, tot cu cheltuiala ţării."[4]

La începutul domniei lui Brâncoveanu, Nemţii ocupă Muntenia în bună parte; atunci domnul „au lăsat Bucu-

1 Ibid., p. 62.
2 Ibid., p. 90.
3 Ibid., p. 90-91; v. şi p. 93; v. şi Neculai Costin, op. cit., p. 30-31.
4 Nec. Costin, op. cit. p. 39; v. şi Ioan Neculce, op. cit., p. 115.

www.dacoromanica.ro

reştii şi s'au coborît la sat la Ruşi cu *toată* casa lui..." [1] In faţa Tătarilor, care vin să-i alunge pe Nemţi, „Brâncoveanul Vodă... au dat de ştire ţărei să se dea înlături la munţi. Şi şi-au *trimes doamna la mânăstire* la Brad, la munte." [2]

§ 29. CRUZIMEA VĂDITĂ IN TIMPUL RĂSBOIULUI.

Domnia lui Gaspar Graţiani, Voevodul Moldovei între 1619-1620, se sfârşeşte cu următorul epilog, după ce Turcii află că-i trădător: Aceştia „trimit pe un capigiu care să mazilească pe Gaspar. In momentul însă când Turcul îi lipise pe umăr peticul negru... Graţiani, care era pregătit, făcu un semn la garda lui, care năvăli în palat şi tăie pe capigiu şi pe toţi Turcii lui în număr de 300, cu care venise". [3]

In zilele următoare ultimelor lupte dintre Vasile Lupu şi Matei Basarab, citim cele ce urmează în istorie: ...„Matei Basarab propune lui Racoţi detronarea lui Vasile Lupu... Pe când însă Matei... începu prin a ucide pe toţi supuşii moldoveni pe care îi prindea în Valachia." [4]

Mihnea al III-lea, Domnul Munteniei, a nutrit mereu gândul de a ataca pe Turci [5] în alianţă cu Racoţi, Domnul Ardealului, şi cu Voevodul Costandin. „Deci Mihnea Vodă îşi strânse oştile la Târgovişte, şi puse călărimea împrejurul târgului, şi pedestrimea o au slobozit în târgu, de au tăiat Turcii căţi s'au aflat acolo *toţi*, aşăjderea şi în Bucureşti au făcut"... „Costandin Vodă încă la Moldova scoase pe Ghica Vodă den scaun. Iar după aceea viindu Ghica Vodă cu Tătarii şi războiu având la Iaşi, au biruit pre Costandin Vodă ce era cu Ungurii şi cu Rumânii, *pre toţi* i-au băgat în apă şi în noroiul Bahluiului, puţini au scăpat şi Costandin Vodă cu puţini oameni rămâindu au fugit iar în Ţara Ungurească". [6]

Cum vedem Mihnea Vodă începe războiul împotriva Turcilor măcelărind în chip îngrozitor pe toţi Turcii din

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 128-129.
2 Ibid., p. 130.
3 Xenopol, op. cit., vol. VI, ed. III, p. 75.
4 Ibid., p. 47-48.
5 V. p. 270-275.
6 Istoriile Domnilor Ţării Româneşti, scrise de Costandin Căpitanul în Mag. ist. vol. I, p. 322-325.

www.dacoromanica.ro

Târgoviștea și apoi din București; la fel cu ceeace a făcut Mihai Viteazul la finele secolului trecut.

Tovarășul său Costandin Vodă bate la început pe Ghica, domn atunci în Moldova, iar puțin după aceea este bătut de acesta cu ajutorul Tătarilor și scăpă în Ardeal cu puțini soldați, restul fiind înecați în Bahlui; nu se spune nicăeri însă despre luare de robi sau cu termenul de astăzi despre soldații căzuți prizonieri. Vremea se opunea, înadevăr, la așa ceva. Și chiar atunci când se vorbește de robi, câtă deosebire între ce îndurau ei și ce au de suferit prizonierii de astăzi.

Dumitrașcu Cantacuzino, Domn în Moldova între 1674-1675, are de luptat împotriva Leșilor, care țineau ocupate cetățile Neamț și Suceava: „Eară de primăvară au și trimes Dumitrașco Vodă pe Sandul Buhuș hatmanul și pe Velicico Costin spătarul al doilea, și cu oastea ce avea spre cetăți închizându-i dela hrană, deci Nemții se flămânziră, ce le-au căutat a eși din Neamț, și mergând spre cei ce era în Suceava, i-au lovit pe șesul Băii, și le-au dat Buhuș hatmanul cu Moldovenii răsboiu, ce au stătut și Nemții vârtos, ce de tot nu i-au putut sparge. Ear câteva capete au adus la Iași la Dumitrașco Vodă ca vr'o 50 de capete și vr'o 20 de Nemți vii".[1] Aducerea capetelor celor uciși în luptă, este ceva primitiv, fără îndoială. Nu am putut afla ce li s'a întâmplat celor vii, aduși la stăpânire la Iași; au avut ei deasemenea soarta celor uciși mai înainte și înfățișați acum prin capetele amintite? Sau au rămas robi? Greu de precizat. Mai degrabă am fi înclinați să credem că ei au fost uciși, dacă ținem în seamă următoarele afirmații făcute de Neculai Costin, când Dumitrașcu Vodă a propus garnizoanelor din cetățile despre care-i vorba să se predeie: „îi va erta de moarte și-i va dărui." [2]

După 1683, după ce Turcii au fost bătuți în jurul Vienei, Polonezii au reocupat Moldova, așezând în scaun pe fostul domn Petriceicu care face o expediție împotriva Tătarilor din Bugeac, înspăimântătoare prin cruzimea ei: „Rădicatu-s'au Petriceico Vodă din Țara Leșească cu boierii

1 Neculai Costin, op. cit., p. 13.
2 Ibid.

www.dacoromanica.ro

carii erau pribegi cu dânsul şi au venit cu oaste în Moldova ...să meargă să bată Bugeacul, fiind Tătarii duşi în oaste la Beciu... Şi au trimes pe Savil medelniceriul Zmucilă, carele pe urmă au fost şi ban... de scotea oamenii la oaste, pre Moldoveni, pe unii de voie, pe alţii de nevoie. Şi s'au dus împreună cu Căzacii... în Bugeac... Deci tot tăia şi ardea Bugeacul. *Tătarcele cele burduhoase le spinteca şi punea copiii prin pari*"... [1]

Mărturia lui Neculai Costin cu privire la aceste împrejurări este deasemenea semnificativă: „Cuniţchie hatmanul, adunându-se cu oaste de ţară au tras deodată la Chişinău, de acolo spre Tighinea, unde i-au eşit beiul de Tighinea înainte cu oaste turcească şi tătărască, şi lovindu-se faţă cu Căzacii şi cu Moldovenii, i-au înfrânt pre Turci, şi aşa gonindu-i i-au tăiat până i-au băgat în Tighinea la cetate. De acolo învârtejându-se au purces pe Kogâlnic prin Tătari, tot arzând şi tăind, şi copiii şi muerile Tătarilor, şi aşa au tras asupra Codrului ca să se împreune cu boierii ce era trimişi de Petriceico Vodă. Unde trecând şi boierii Prutul pe la Fălciiu, şi adăugându-se şi Codrenii, s'au împreunat în Ialpuh amândoă oştile. Şi aşa purcegând pre Ialpuh în jos tot prădând şi arzând şi tăind, şi Tătari şi mucri, şi copii tot supt sabie puind." [2]

Aşezarea în scaunul domnesc a lui Petriceicu Vodă nu s'a făcut însă fără rezistenţă din partea lui Duca Vodă, care, în drumul lui spre Iaşi, poposise la Domneşti în ţinutul Putnei.

„Petriceicu Vodă dacă au sosit în Iaşi, îndată au slobozit podgheazuri, Căzaci şi Leşi, cu Demideţchi şi cu Constantin Turculeţ polcovnicul... să meargă să lovească pe Duca Vodă la Domneşti"... [3] Duca Vodă ia la rândul lui oarecari măsuri de pază trimeţând înaintea lor „doisprezece Lipcani cu Muharecico, căpitanul lor în sus spre Răcăciuni de strajă... Iar sosind podgheazul la Răcăciuni... au prins pre Lipcani acolo în Răcăciuni şi *i-au tăiat pre toţi*." [4]

1 Ioan Neculce, op. cit., p. 93-94.
2 Op. cit., p. 51.
3 Ioan Neculce, op. cit., p. 94.
4 Ibid.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

SOCIETATEA IN LUPTĂ

§ 30. EVOLUȚIA SOCIETĂȚII DELA VINA COLECTIVĂ LA VINA INDIVIDUALĂ.

Ca orice există viu în univers, societatea are să-și mențină locul în lume printr'o desfășurare de energie, spre a putea lovi în oricine-i amenință viața. In primul stadiu al existenței ei, forțele deslănțuite, ca o urmare a agresiunei suferite, au o intensitate așa de puternică încât răstoarnă tot ce găsesc în cale, fără să țină în seamă, dacă printre cei loviți se află însuși adversarul, sau, cu termenul folosit în acest studiu, vinovatul,— așa cum se înțelege în timpul individualismului, — care voia să o suprime.

La poporul nostru, adică în trecutul lui istoric, n'am putut găsi colectivitatea cu o astfel de înfățișare, aceasta aparținând unor timpuri, despre care istoria nu-i în stare să ne spună nimic; colectivitatea, care ni s'a oferit nouă, se află într'un stadiu de evoluție, relativ înaintat, cum se poate vedea din felul, cum își găsește vinovatul, în cazul agresiunei îndurate de ea.

Cu toate acestea responsabilul continuă a fi, în mare măsură, un grup, deși acesta este mărginit la un anumit număr de rude, alcătuind o familie în sensul restrâns al cuvântului, cum o spune însăși poezia populară :

Alei! Doamne mult voinice!
Radu de-ar fi mai trăit
Scaunul ți-ar fi răpit!
Iată capu-i, dă-l la corbi,
Și copiii lui fă-i robi.[1]

Rareori se întinde mânia colectivă dincolo de acest cerc spre a lovi un grup mai mare, cum e de pildă un sat, etc. In câteva rânduri am găsit însă revenirea colectivității înfuriate la o astfel de înfățișare, încât ni-a făcut impresia că

1 V. Alexandri, Biblioteca pentru toți, Poezii populare ale Românilor. p. 128 și urm.

www.dacoromanica.ro

nu se deosebeşte prin nimic de cea primitivă; am avut să constatăm, cu acest prilej, cum vina nu cădea numai asupra familiei, ci a neamului întreg, care urma să fie distrus în întregime, după cum am văzut, cum arborii, zidurile şi tot ce era în legătură cu ei trebuiau să îndure dela colectivitatea înfuriată.[1]

Acest spectacol al vinei nu poate însă infirma legea evoluţiei dela colectivism spre individualism, căci această evoluţie nu are loc în linie dreaptă, cum am observat în cursul acestei cercetări, ci în zigzag, revenirile la forme mai primitive nefiind excluse, cum nu sunt excluse în celălalt aspect al vieţei, numit biologic.

Cercetând materialul cu toată atenţia, — e vorba numai de acel material, pe care l'am putut găsi,—am constatat, cum supt greutatea loviturilor, venite dela alte colectivităţi, la care s'au asociat apoi tendinţe biologice, societatea înfuriată s'a domolit tot mai mult, aceasta oglindindu-se în atitudinea tot mai raţională cu privire la căutarea celui vinovat, adică numai a acelei fiinţe dela care în chip cauzal isvorîse agresiunea. In felul acesta am fost martori la răsărirea unei noui forme de societate, foarte mult deosebită de aceea din care-şi trage fiinţa, anume a individualismului.[2]

Constantin Movilă,[3] Miron Barnovschi Moghilă,[4] şi Evstratie Dabija,[5] unul la începutul secolului al XVII, cel de al doilea după primul sfert, iar cel din urmă pe la începutul celei de a doua jumătăţi ale lui, oglindesc, în calitatea lor de simbol al colectivităţii, în chip neîndoios noua formă de vină şi prin urmare de societate.

Dar nici această formă de vină, şi deci de societate, nu trebuie să ne amăgească, făcându-ne să admitem, fără înconjur, că vechea formă de vină a dispărut, şi, odată cu dânsa, însăşi societatea ale cărei manifestări era ea, în anumite împrejurări. In realitatea socială, formele par'că nu

1 V. p. 47.

2 V. pp. 69, 70, 71, 72, 97, 101, 115, 118, 132, 134, 142, 147, 148, 156, 166, 167, 181, 182, 185, 189, 191, 196, 197, 200, 202, 203, 204, 207, 209, 210, 215, 216, 221. 226, 227, 231, 234, 238, 241, 254, 255, 263, 269, 276, 278, 283, 299, 300, 305, 314, 315, 316, 317, 321, 326, 357, 362, 366, 368.

3 Ibid., p. 315-317.

4 Ibid., p. 207-209.

5 Ibid., p. 227-228.

www.dacoromanica.ro

mor decât foarte anevoie dealbinelea, după cum formele cele noi se înfiripează într'un chip lent, aşa că este nevoie de secole până la înrădăcinarea lor definitivă. De preţ în sprijinul acestei constatări ni se pare deasemenea următoarea întâmplare, petrecută în societatea noastră de astăzi: „Juraţii mehedinţeni au osândit dăunăzi la muncă silnică pe toată viaţa pe Dumitru şi Gheorghe Ciolan pentru dublu asasinat. Cei doi vrând să se răsbune pe un consătean al lor, i-au pândit copiii — o fetiţă şi un băiat, mai mărunţi de 10 anişori! — pe câmp şi, luând fiecare pe seama lui câte o victimă, i-au ucis şi masacrat îngrozitor." [1]

Deaceea credem că întreg procesul vinei, expus în această lucrare, este de natură mixtă: pe fondul colectiv apărând din când în când, ba uneori foarte pregnant, procesul individualist.

Am înfăţişat, în chipul acesta, trecerea dela o formă de vină colectivă la una individuală, şi aceasta în domeniul societăţii româneşti, neexplorat până acum, în ce priveşte trecutul lui, din punct de vedere sociologic. Astfel se pare că s'a verificat, încăodată, într'un caz particular, legea sociologică, firească tuturor societăţilor omeneşti: colectivism-individualism.

1 „Universul" din 17 Dec. 1932.

www.dacoromanica.ro

REGISTRU.

A.

Abandon noxal 131.
Abatere 21.
Abăga în obezi 384, 388.
Abăza 133, 340, 389.
Abuz de încredere 132, 381.
Achim 38.
Acsenia 193.
Act de cruzime 91.
Act de hainie 391.
Act de necredinţă 300.
Act de perfidie şi trădare 217.
Act de trădare 101, 119, 189, 196, 227, 231, 239.
Activitate 285.
Acţiune violentă 238.
Acuzat 165.
Adam 139, 180, 263.
Adrianopol 305, 390.
Adulter 385.
Afurisenie 73, 74, 186, 312, 313, 314, 332, 336, 380.
Agafia 96.
Agafia Booaea 320.
Agafia Ciolpăneasa 137.
Agafton 338.
Agapia 336, 338, 362.
Agonisită 372.
Agresiune 123, 391, 402, 403.
Ahmed 172.
Alba Iulia 106, 117, 169.
Alcool 235.
Alcul 340.
Albeşti 139, 140, 361.
Albotă 138, 139.
Alboteni 128.
Albu 104, 324, 325.
Albul cel Mare 15.
Albută 128.
Aldea 157, 325.
Alecsa, 327.
Alecsa ot Cunţăşti 340, 341.
Alecsa stol. 15.
Alexandru 11, 12, 108, 113, 335, 336.
Alexandru Beizade 345.
Alexandru Buhuş 236, 304, 345.
Alexandru cel Bun 10, 11-12, 19, 30, 31, 37, 39, 41, 42, 43.
Alexandru Coconul Vv. 179, 396.
Alexandru Cornea 76, 77.
Alexandru din Hârlău 372.
Alexandru Iliaş Vv. 178, 179, 204, 205, 207, 208, 211, 212, 348, 351, 360, 361, 386.
Alexandru Iordăchioae 355.
Alexandru Lăpuşneanu 81, 83, 88, 137, 140, 162, 359.
Alexandru Mamugna 212.
Alexandru pah. 218.
Alexandru Radu Vv. 351.
Alexandru Vv. 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 40, 43, 49, 54, 89, 96, 105, 107, 130, 131, 136,

www.dacoromanica.ro

140, 164, 166, 167, 173, 176, 195, 197, 206, 207, 213, 264, 350.
Alibeg 54.
Alvinciu 170.
Amarul 32.
Amendă 18, 25, 26, 27, 42, 43, 81, 123, 126, 128, 131, 132, 159, 163, 164, 166, 167, 318, 320, 321, 322, 325, 327, 328, 337, 338, 340, 341, 365, 366, 367, 369, 370, 375.
Amurat 44.
Ana 126, 153, 359, 366.
Anastasia 361.
Anastasia Doamna 34.
Andoca 337.
Andrei 92, 99, 139.
Andrei Batori 115, 116, 172.
Andrei Cupeț 354.
Andrei Hurul 96.
Andrei post. 137.
Andrei Șipoteanu 306, 310.
Andrei Șeptelici 72.
Andrei vorn. 263, 264.
Andrica 24.
Andrieșu 324.
Andronic 193, 355, 361.
Andronic Cantacuzino 171.
Andronie 139, 140.
Anghelina 72, 81.
Aninoasa 17.
Anița 354, 356.
Antioh 398.
Antioh Cantemir Vv. 248, 260, 261, 357, 367.
Antioh Jora 253.
Antonie Vv. 280, 344, 369, 383.
Antonie Vv. din Popești 279, 367.
Antonie Colcescul 376.
Antonie Grama 114, 115.
Antonie Ruset 304, 305, 344, 345.
Antonie Ruset Vv. 354, 355.
Antoniu 161.
Antonius 169.
Apafi Mihai 394.
Aparent 36, 364.
Apatea 161.
A plăti capul 130, 162, 166, 167, 188, 189, 228, 308, 364, 365, 366, 370, 376, 386.
A plăti cu capul 232, 391.
Apostol 206, 207, 275.
Apostol Catargiu 242, 245, 398.
Arad 118.
Arbore 63, 64, 66, 185.
Arbureşti 75, 77.
Arca 133, 134.
Ardeal 5, 55, 58, 59, 73, 74, 75, 104, 106, 108, 115, 116, 120, 121, 162, 171, 172, 174, 177, 178, 180, 211, 235, 262, 264, 269, 270, 271, 284, 288, 394, 399, 400.
Ardeleni 74.
Ardere de viu 21.
Arestare 283.
Arestat 153.
Argeș 5, 324, 325,
Arie 28, 32, 33, 34, 35, 135, 140, 302, 335, 346, 348, 358.
Aron Vodă 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 123, 170, 176, 218, 348, 353.
Ars de viu 21.
Arsenie Neboiatco 207, 208.
A scoate ochii 168.
Asasinat 404.
Asemănare fizică 225.
Aslan 180, 262.
A spânzura 383.
Asprime 312.
Așezământ 83.
Atanasie 75, 352.
A tăia nasul 224.
Atitudine individualistă 316.
Atitudine rațională 403.
Atos 360, 361.
Aţigan 131, 353.
Aţigancă 131.
Auroae 139.
Autoritate 155, 266, 372.

www.dacoromanica.ro

Autoritate bisericească 379.
Autoritate civilă 379.
Autoritate domnească 267.
Autoritate supremă 165.
Avel 330, 331.
Avere 18, 19, 20, 46, 49, 52, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 71, 79, 81, 87, 88, 90, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 120, 121, 158, 167, 173, 211, 218, 230, 231, 238, 242, 243, 249, 253, 258, 259, 261, 293, 309, 311, 323, 325, 363, 367, 374, 378, 388, 389, 391.
Avere confiscată 18, 77, 82, 110, 115, 169, 170, 179, 187, 230.
Avere imobilă 15.
Avere mobilă 15, 74, 205.
Avere răpită 216.
Avereşti 29, 338.
Aviron 349.
Avram 62.
Avram Banilovski 76.
Avram Frâncul 30.
Avram vist. 14.
Avram Zamă 337.
Avrămeşti 351.
Avut 217, 219.
Avut pârjolit 171.
Avuţie 47, 205, 217, 371, 372, 395, 397.
Axenie 62.

B.

Babini 362.
Babolno 10.
Bacău 33, 211, 233, 311, 347, 348.
Badea 52, 68, 127, 325.
Badea vorn. 120.
Badea comisul Comăneanu 271.
Badeuţi 137, 138, 347.
Badiu 150.
Bae de Aramă 343.
Bahlueţ 351, 352.
Bahlui 136, 188, 212, 307, 310, 350, 399, 400.
Baia 13, 28, 29, 30, 34, 110, 400.
Băiat 404.
Balaban 311.
Balaceanu 296.
Balasineşti 34.
Balc Băişescu 140.
Balea 153, 325.
Baleşti 110.
Balica 93, 182, 191, 192, 228.
Balica, mânăstire 212, 389.
Balinţi 67.
Baliţa 68.
Balmăş Hanăş 152.
Balotă 43.
Baloseşti 30.
Baluş Iopa 165.
Bamfi Deneş 394, 395.
Bani delapidaţi 231.
Banoveţi 47.
Barboi vornic 189, 190.
Barbu 17, 57, 104, 108, 109, 166, 167.
Barbu ban 17.
Barbu dela Frăteşti 262.
Barbu spăt. Brădescu 262.
Barbu dela Poiana 262.
Barbu vist. 103.
Barbuşa 107.
Barcani 178.
Barnovschi Vv. 83, 195, 197, 211, 214, 215, 219, 371, 373, 388.
Basarab Vv. 38, 54, 103, 143, 145, 152, 224.
Basarab cel Tânăr 16.
Basarab Laiota 20.
Basarabeşti 47, 48, 50, 51, 56, 57, 59, 102, 104.
Basta 118, 172.
Bastoşu 161.
Başău 72, 136, 167.
Başotă 373.
Başoteni 34.
Batiste 214.

www.dacoromanica.ro

Batiște Vaveli 212.
Batinești 256.
Batjocură 108, 244, 272.
Bator Istvan 108.
Bator Jigmond 170.
Batori 177.
Băcani 181.
Bădești 19.
Bădeni 165.
Bădică Radu Vv. 152, 168.
Bădică Vv. 51, 55.
Băgăul 339.
Băiceni 126.
Băilești 206, 207.
Băișești 136, 139, 140.
Bălasco Peancul 371.
Bălăceanu 295, 367, 368.
Băleanu 282, 284, 285, 287, 369.
Băleşti 386.
Băneşti 150, 338.
Bănila 362.
Bănceşti 324.
Bărbat 237, 306, 309.
Bărbătești 17.
Bărbești 17, 191, 209.
Bărboşi 252.
Bărcan 368.
Băseanu 100, 101.
Băşeni 356.
Bătaic 260, 278, 298, 367, 369.
Bătealâ 320.
Bătrân 175.
Bârcă 156.
Bârlad 38, 98, 136, 163, 213, 253, 285, 288, 339, 354.
Bârlădeanu 95, 96, 97.
Bârlan 60.
Bârlăzel 122, 354, 355.
Bârnova 195, 197, 198, 337.
Bârsa 161.
Bârsăneşti 347, 359.
Beciu 281, 295, 401.
Becner 150.
Becneş 153.
Becneş Hanăş 148.
Beglerbeg 169.
Begner 153.
Beldea 395.
Beldi Pal 394.
Beldioae 394.
Beldiman 188, 189, 190.
Beldiman Bărboiu 188.
Belgrad 269.
Benedek Tombatfalvi 118.
Benga 108, 109.
Benga, târg 269.
Berbeşti 358.
Berchişeşti 135, 136.
Berendeşti 349, 357, 358.
Berheci 67.
Besericani 324, 379.
Bigamie 165.
Bigotism 53.
Bilacăul 361.
Bilăeşti 139.
Bilăi 91.
Bilţu 54.
Birăeşti 68, 138.
Birtălan 161.
Bisericani 194, 195, 196, 197, 198, 361.
Bistriţa 29, 30, 33, 35, 47, 74, 106, 136. 137, 352, 355.
Blagoiavlenie 380, 381.
Blăstăm 28, 31, 33, 34, 35, 36, 73, 94, 97, 114, 115, 134, 135, 138, 139, 140, 141, 197, 239, 244, 260, 301, 302, 303, 304, 332, 335, 336, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 256, 357, 358, 359, 360, 380, 383, 385.
Blăstăm de afurisenie 73.
Blitceanăuţi 320.
Bobeni 362.
Boczkay 117.
Bodnariuc I. 124, 125.
Bogdan 11, 14, 19, 20, 52, 53, 59, 60, 87, 90, 92, 94, 125, 126, 128, 136, 137, 160, 165, 226, 259, 261.
Bogdan cel Incrucişat 45, 59, 225.
Bogdan hatm. 253, 258, 260.
Bogdan Lăpuşneanu 176.

www.dacoromanica.ro

Bogdăneşti 63, 327.
Bogoeavlenie 343.
Bohotin 33, 34.
Boier 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 24, 36, 37, 42, 43, 45, 46, 47, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 70, 76, 77, 78, 79, 82, 84, 86, 87, 88, 91, 93, 94, 99, 152, 154, 158, 163, 168, 209, 211, 219, 235, 239, 242, 246, 250, 252, 253, 256, 258, 260, 262, 265, 266, 270, 271, 272, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 289, 297, 298, 304, 372, 373, 374, 378, 380, 381, 382, 389, 396.
Boier credincios 198.
Boier conjurat 85.
Boier decapitat 72, 218, 304.
Boier emigrat 99.
Boier fugar 247, 261, 288.
Boier grec 179, 217, 293.
Boier hain 210.
Boier împricinat 285.
Boier necredincios 100.
Boier oltean 104.
Boier partizan 101, 117.
Boier pribeag 55, 103, 106, 107, 121, 148, 162, 178, 180, 258, 261, 262, 265, 279, 284, 286, 289, 307.
Boier protivnic 121, 265.
Boier revoluţionar 178.
Boier rezvrătit 119.
Boier trădător 67, 69-70, 187, 189, 191, 201, 202, 206, 239, 253.
Boier ucis 303, 305.
Boier ungur 118.
Boier viclean 65, 89, 118, 177, 193, 216, 298.
Boier vinovat 263, 304.
Boierime 26, 54, 83, 91, 235, 236, 240, 242, 262.
Boierime mold. 91.
Boian 371, 393.
Boiani 106.
Boianu Mare 61.
Boldescu 198.
Boldeşti 107.
Bolişteanu 289.
Bolog Matei 272.
Bolomireşti 32.
Bolosinăuţi 34.
Boloteiu 130.
Borăşti 323.
Boriscăuţi 359.
Borisov 37.
Boris 35.
Bornemisa 117.
Borşeani 338.
Bosie 214.
Bosie Lăpuşneanu 212.
Boteşti 100.
Botoşani 138, 347, 370.
Botoşiniţă 82.
Botna 30, 33.
Botne 29.
Boul 190, 187, 318.
Boul vist. 188, 203, 204, 317, 350, 359.
Brad mânăst. 399.
Braia 31.
Brainţii 30.
Bran 142, 156.
Branişte 34.
Braniştea Bohotinului 30.
Braşov 38, 103, 114, 120, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 271, 273.
Braşoveni 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 168, 173, 180, 224.
Bratu 32.
Brădăşăşti 324.
Brădescu 262.
Brăeşti 68, 191.
Brăila 103, 175, 268, 398.
Brăneşti 17, 29, 140.
Brăteşti 324.
Brătieşti 24.

www.dacoromanica.ro

Brătianu 32.
Brâncoveanu 180, 251, 295, 296, 381, 384, 385, 398, 399.
Brâncoveni 262.
Breaslă 307[308.
Briceni 92.
Bridceni 322.
Britčani 165.
Broscăuți 347.
Broșteni 350.
Brut 99.
Bube 353.
Bubuinji 140.
Bucate 133, 163, 259, 308, 326, 381.
Buciuleşti 218, 219.
Bucium 95, 306, 309, 375.
Bucureşti 27, 54, 104, 107, 110, 124, 126, 132, 171, 250, 266, 268, 277, 280, 281, 287, 291, 296, 298, 324, 394, 398-399, 399, 400.
Buda 242, 398.
Buda Creasteş 141.
Budeanii din Câlnişte 114.
Budinți 7, 33.
Bugeac 246, 247, 249, 392, 401.
Buhaiul 187.
Buhuş 243, 247.
Buhuş hatm. 246.
Buhuş vist. 213.
Buimăceni 126.
Bujoreşti 253.
Buna Vestire 139, 140.
Buoreni 323.
Buta 367, 368.
Butuci 285.
Buzat 348.
Buzăşti 352.
Buzău 107, 139, 140, 150, 328, 333.
Buzdugan 178. 179.
Buzeşti 34, 177.
Buxiani 368.

C.

Căcăceni 201, 350, 360.
Cadavru 74, 89, 90, 108, 122, 272.
Cahova 140.
Cahul 91.
Cain 330, 331, 333, 334.
Caină 353.
Căinaşi 137.
Câini turbați 266.
Caisin 229, 231.
Calei 41.
Calic 20, 21.
Calinouți 29.
Calotă 41, 107, 110, 111, 120, 148, 149, 150, 264, 265.
Calvar 108.
Călău 76, 85, 113, 190, 224.
Călcător de jurământ 303.
Călcător de jurământ şi lege 301, 303.
Călineşti 193, 201, 384.
Călugăr 343.
Călugăr din Dumbravă 29.
Călugăreni 174.
Căluță 150, 151.
Cameniţa 37, 219, 221, 250, 292, 310, 318, 319, 388.
Câmpulung 141.
Câmpul lui Dragoş 66.
Cantacuzineşti 246, 277, 284, 285, 287, 288.
Cantacuzino 276, 337.
Cantemireşti 394.
Cantemir 244, 246, 247, 248, 252, 253, 255, 256, 258, 294, 312, 313, 314, 393.
Căneşti 377.
Cândeşti 324.
Cap 18, 19, 23, 27, 52, 56, 60, 64, 66, 70, 71, 72, 74, 80, 81, 82, 87, 89, 90, 101, 104, 106, 108, 110, 111, 112, 113, 163, 165, 168, 169, 170, 186, 190, 206, 212, 218, 229, 230, 251, 252, 254, 255, 266, 274, 296, 301, 303, 305, 309, 325, 326, 334, 336, 343, 345, 348, 369, 370, 375, 376, 378, 380, 381, 387, 388, 395, 396, 400.
Căpăcioasa 352.

www.dacoromanica.ro

Căpetenie 257.
Căpoteşti 337.
Căpuţeni 105.
Caracter colectiv 10, 14, 172, 225, 233, 277.
Caracter transitoriu 363, 396.
Caraiman 346.
Carca 178.
Carpaţi 10.
Cartas 96.
Cărbuneşti 110.
Cârjeuca 315.
Cărjioani 315.
Cărţi viclene 225, 240.
Cârligătura 31, 136, 188, 191, 209, 350, 351, 355, 356, 358, 360, 361.
Cârnaţ 124, 125.
Cârstea 178, 179.
Cârstea vist. 215.
Casă 48, 101, 119, 170, 183, 189, 214, 222, 230, 234, 235, 236, 239, 240, 242, 243, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 264, 274, 280, 281, 285, 285, 287, 288, 290, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 316, 317, 331, 334, 343, 345, 373, 374, 391, 392, 395, 396, 397, 398, 399.
Casa domnească 218.
Casa lui Vasile Lupu 218.
Casa Movileştilor 210, 228.
Casne 205.
Catargiu 265.
Categorisire 23, 263, 264, 270.
Categorisirea celor vinovaţi 299.
Căuceleşti 187, 188, 350.
Cazană 290, 291, 292, 344.
Cazană grozavă 286.
Căzaci 92, 97, 137, 139, 169, 175, 176, 184, 186, 193, 194, 201, 273, 320, 321, 348, 392, 397, 401.
Căzăceştii de Pomârla 374.
Ceată 114, 124, 166, 260, 280, 290, 368, 369, 384.
Ceata celor vinovaţi 217.
Ceata de boieri 169.
Ceaureşti 222, 223.
Cehan 212.
Cehrin 392.
Cercetare 298.
Cernădia 110.
Cerneţi 381, 382.
Cernăuţi 31, 124, 128, 137, 184, 187, 315, 318, 319, 347, 351, 352, 359.
Cerşetor 21.
Cervuleşti 376.
Cetatea Albă 39, 40.
Cetatea Neamţului 44, 255.
Cetatea Nouă 67.
Ceucani 256.
Chelsie 341.
Chera 342.
Chesar 113.
Chesar ot Petrarii 342.
Cheşenăul Roş 30.
Cherbeleţ 49.
Chezaş 38.
Chiaeni 105.
Chigheci 346.
Chmielnicki 217.
Chin 74, 101, 102, 109, 134, 170, 353.
Chinuire 283, 309.
Chiprian 29.
Chiriac Sturza 307, 356.
Chiril 380.
Chiriţă 182, 195-196, 197, 198, 210, 340.
Chiriţă Dumitrachi 195, 196.
Chiriţă post. 194, 207.
Chrizea 284, 268, 382.
Chrizea vist. 280, 282.
Chrizea vorn. 264, 265.
Chişcă 31.
Chişinău 401.
Ciceu 75, 174, 239.
Cimetie 288.
Ciocadia 110.
Ciocăneşti 268.
Ciocnire 228, 269, 305, 368.
Ciocnire de colectivităţi 209, 289.

www.dacoromanica.ro

Ciolan D. 404.
Ciolan G. 404.
Ciorbă 126.
Ciudă 330.
Ciurileşti 32.
Civil, raport 38.
Clan 124, 296.
Clasă 26, 86, 369.
Clasă boierească 91, 93, 296.
Clasă socială 81.
Clatia 354.
Cleja 348.
Coadă vorn. 182.
Cobâlia 66.
Cobâliiu 361.
Cobolta 137.
Cocora 214, 281, 282, 398.
Cocorăşti 288.
Cocoş 129.
Codreni 401.
Codru 401.
Codul penal 2.
Cogâlnic 401.
Colectiv 3, 7, 20, 21, 41, 82, 83, 126, 132, 147, 151, 213, 215, 218, 222, 324, 374.
Colectivism 15, 21, 26, 37, 42, 45, 49, 51, 101, 108, 115, 118, 129, 132, 147, 150, 160, 166, 202, 237, 286, 296, 312, 332, 333, 336, 374, 389, 403.
Colectivitate 2. 4. 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 16, 18, 20, 22, 25, 26, 28, 36, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 55, 57, 59, 60, 61, 65, 71, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 85, 87, 88, 90, 94, 95, 96, 101, 104, 107, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 126, 128, 142, 148, 152, 153, 157, 160, 162, 166, 167, 168, 174, 175, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 189, 191, 196, 197, 198, 200, 204, 208, 212, 213, 214, 220, 221, 222, 226, 227, 228, 231, 234, 235, 239, 241, 245, 248, 249, 254, 255, 257, 258, 261, 263, 264, 265, 267, 269, 270, 275, 276, 278, 279, 285, 286, 292, 293, 294, 299, 303, 305, 309, 314, 317, 321, 322, 324, 330, 338, 341, 344, 348, 349, 357, 365, 366, 367, 368, 369, 372, 378, 381, 388, 389, 390, 402, 403.
Colectivitatea boierilor 77.
Colectivitatea boieri-ţărani 10.
Colectivitatea boierească 270, 272.
Colectivitatea braşovană 151.
Colectivitatea creştină 310.
Colectivitate domn-boieri 10, 13, 49, 178, 239, 283, 288, 300, 303.
Colectivitate domnească 81, 226, 241, 242, 252, 254, 372, 374.
Colectivitate dominantă 13, 124, 300, 309, 310, 319, 384.
Colectivitate exasperată 237.
Colectivitate familială 6, 13, 196, 241, 300, 385.
Colectivitate generală 5, 28, 77, 78, 93, 239, 257, 260, 265, 283, 300, 303, 304, 336.
Colectivitate grecească 211.
Colectivitate jicnită 8, 19, 21, 23, 57, 105, 149, 163, 176, 214, 247, 289, 298, 327, 331, 366, 385, 387.
Colectivitate impusă 336.
Colectivitate în clocot 272.
Colectivitate în fierbere 145, 213, 241, 293.
Colectivitate înflăcărată 56.
Colectivitate înfuriată 26, 64, 73, 74, 80, 120, 148, 154, 169, 175, 176, 212, 218, 236, 238, 252, 253, 254, 255, 263, 272, 283, 390, 402, 403.
Colectivitate intermediară 91.
Colectivitate leşească 215.
Colectivitate mâniată 164, 255, 286, 313, 315.

www.dacoromanica.ro

Colectivitatea moldovenească 95, 197, 211, 235, 240, 313.
Colectivitatea muntenească 113, 262, 270, 274, 295.
Colectivitate oarbă 213.
Colectivitate politică 205.
Colectivitate primitivă 47.
Colectivitate puternică 392.
Colectivitate rănită 70.
Colectivitate religioasă 56, 205, 263, 310, 343, 385.
Colectivitate rivală 210.
Colectivitate românească 147, 278.
Colectivitate străină 79, 83.
Colectivitate sensibilă 221.
Colectivitate supărată 323.
Colectivitate suzerană 387.
Colectivitate temperată 221.
Colectivitate trădată 85.
Colectivitate tulburată 151, 199, 322.
Colectivitate turcească 253, 265, 289, 388, 391.
Colectivitate vinovată 22.
Coman 148. 149.
Complot 242.
Comunitate 35, 163-164, 349.
Concepţie individualistă 157.
Condia 219.
Condrişor 337.
Confiscare 15. 16. 17, 18, 19, 20. 46, 49, 55, 57. 58. 59, 61, 62. 69. 79, 92, 147, 151, 153, 157, 179, 194, 196, 197, 199, 203, 242, 253, 254, 259, 272.
Confiscarea averilor 8, 13, 71, 72, 80, 81, 82. 85, 89, 91. 94, 95. 97. 102, 103, 109. 114, 117, 178, 181, 185, 192, 215, 220, 221, 223, 263, 264, 265, 279, 283, 284, 289, 291, 299, 305.
Confiscarea bucatelor 342.
Confiscare colectivă 69.
Confiscarea moşiilor 81, 204, 210, 283.
Confiscarea satului 198.
Confiscat 9, 11, 12, 14, 15, 56, 63, 67, 87. 108, 112, 130, 150, 151, 186, 218, 238.
Conflict 13, 72, 104, 213, 191, 196, 197, 115, 216, 276, 278, 288, 336.
Conflict de colectivităţi 97, 117, 197.
Confuzie 150, 204, 308.
Conjurat 5.
Conjuraţie 53, 61, 79, 86, 114.
Consideraţie individualistă 204.
Consiliu comunal 142. 149, 152, 153, 155, 156, 161, 386.
Conspiraţie 119.
Conspirator 298.
Constantin 25, 281, 355, 382.
Constantin Basarab Vv. 219.
Constantin Brâncoveanu 294, 385.
Constantin Cantacuzino post. 219, 271, 274, 279, 289.
Constantin Cantacuzino 333.
Constantin Cantemir 247, 250, 251, 254, 256, 257, 258, 261, 293, 297, 314, 340, 345, 361, 377, 389, 393, 398.
Constantin Căpitanu 52, 57, 284, 285, 288, 290, 291.
Constantin Comis biv vel 242.
Constantin Costandachi 355.
Constantin Cracalia 318.
Constantin Duca Vv. 248, 256, 257, 260, 261, 377.
Constantin Lambrino 253.
Constantin Movilă Vv. 181, 187, 195, 198, 315, 316, 317, 349, 359, 403.
Constantin post. 246, 273, 275, 281, 283, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335. 336.
Constantin Stărce 322.
Constantin stol. 287.
Constantin Stroe 321.
Constantin Şerban 224, 353.
Constantin Ştirbei 381, 384.
Constantin Turculeţ 401.

www.dacoromanica.ro

Constantin Vărzaru comis 334.
Constantin Vecelli 212.
Constantin Vv. 182, 184, 192, 193, 194, 197, 201, 209, 223, 229, 230, 259, 266, 268, 269, 297, 299, 300, 356, 359, 399, 400.
Constantinopole 5, 12, 99, 108, 170, 171, 190, 215, 248, 297, 345, 387, 398.
Constatare individualistă 147, 240.
Conştiinţă 290, 291, 375.
Conştiinţă colectivă 154, 370.
Contagiune 327.
Contăş stol. 307.
Contrareacţiune 117.
Copanca 135.
Copil 54, 62, 71, 74, 84, 85, 90, 93, 97, 98, 103, 106, 107, 116, 119, 169, 172, 173, 174, 175, 177, 192, 213, 237, 245, 249, 250, 259, 269, 270, 277, 290, 292, 293, 307, 308, 309, 314, 324, 346, 347, 349, 353, 365, 366, 389, 390, 396, 397, 401, 404.
Copil mort 317.
Corbul 361.
Corlat 135, 352, 361.
Corlăţele 317.
Corni 167.
Cornul lui Sas 182, 184, 191, 193, 196, 198, 203, 206, 263.
Cornul Luncii 14.
Coroteni 354.
Cosma 66, 72, 76.
Cosma Gheanghe 72.
Cosma Şerpe 63, 64, 135, 136.
Cosminul 30.
Costa 374.
Costachi 252.
Costandin Vv. 270.
Costandin sulg. 285.
Costantin stol. 280.
Costăchescu M. 14.
Costea 64.
Costea Băcioc 187.
Costea Băciocu 386, 387.
Costea Bocioc 207, 208.
Costea Buciuc 191.
Costea Gănescu 63.
Costea Grama 352.
Costea Jadovanu 351.
Costea Posadnicu 62.
Costea Marco 153.
Costea Oră̆ş 34.
Costeşti 87, 315, 233, 235.
Costeşti sat 232.
Costil 100, 101.
Costin 126, 130, 351.
Costin post. 387, 388.
Costina 136.
Costineşti 251, 261, 283.
Coşcievici Mihai 7, 8.
Coşeştii 14.
Coteana 41.
Cotnari 30, 84, 85, 90, 92, 136, 137, 185, 326, 359, 386.
Cotroceni 287.
Coţmanul Mare 34.
Covasna 30.
Covurlui 25, 136.
Cozia 30, 33, 135, 167, 376.
Cozieştii 138.
Cracalia 319.
Cracău 29, 187, 350, 359, 360.
Cracea 107.
Craiova 57, 110, 111, 113, 131, 133, 342, 369.
Craiovah 327.
Craioveşti 58.
Craiul Leşesc 88-89.
Craiul Poloniei 37.
Crăciun 315.
Crăčun 327.
Crăciunaş 354.
Crăciuneşti 355.
Crăgun Prodan 96.
Crăiniceşti 347.
Crâm 393.
Crasna 110, 133, 135.
Crasna mânăstire 352.
Crasna schit 352.

www.dacoromanica.ro

Crasneș 76.
Crasniș 72, 73.
Crâstea sulgerul 14.
Credință 6, 7, 9, 10, 11, 25, 43, 57, 61, 68, 76, 77, 91, 92, 93, 116, 120, 160, 169, 172, 187, 208, 234, 243, 244, 245, 266, 279, 301, 303, 328, 329, 331, 332, 335, 378, 379, 398.
Credința creștină 79.
Credință jicnită 84.
Credincios 63, 65, 66, 72, 78, 123, 128, 173, 192, 208, 220, 252, 300, 317.
Creștin 77.
Creștinești 158.
Creţu 92, 340.
Creţulescu 288.
Crimă 24, 81, 129, 146, 275, 276, 319, 342, 365, 367.
Crimă de drept comun 328.
Crima trădărei, 80.
Crimeia 393, 394.
Crimia 31.
Criminal 129, 323, 338, 342, 363, 367.
Cristea 348.
Cristea m. vorn. 315.
Cristian 66.
Cristina cluceroae 355.
Criză de slăbiciune 226.
Cruzime 44, 79, 167, 175, 237.
Csaky 117.
Cuciuc imbrihor 288, 289.
Cuciurul 35, 37.
Cuciurul Mare 137.
Cuciurul Mic 351.
Cucoană 92.
Cuconi 397.
Cucorăști 287.
C. Cucoranu 362.
Cucuteni 189.
Culiceni 193, 322.
Culiceni sat 321.
Cumnat 261, 295.
Cunila 29.
Cuniţchie 392, 401.
Cunţa 328.
Cupărești 235, 259, 287, 297.
Cuscru 281.
Curta 114.
Curte 94, 125, 170, 217, 218, 250, 296, 372, 397.
Curte cu juri 124.

D.

Dabija 390, 391.
Dabija Scarlat 242.
Dabija Vv. 229, 367, 397.
Dabijoae 287, 288.
Damascinu log. 265.
Dămian 167.
Dămolire 298.
Dâmbova 32.
Dâmboviţa 383.
Dan 3, 4, 27, 43, 129, 130, 136, 326.
Dan Bot ot Aniniș 326.
Dan Vameșul 32.
Dan Vv. 32.
Danciu 157.
Danciu log. 265.
Danciu post. Părăian 271.
Danciu Șifarul 103.
Danie 28, 35, 36, 43, 97, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 316, 346, 369, 370.
Dănău 341.
Dănău de Urecheşti 340.
Dare 122, 123, 283, 277, 309.
Dare excesivă 255.
Dărăban 266, 267.
Dărstor 268.
Dâră individualistă 189.
Datco 41, 42, 59.
Dathan 349.
Datorie 141, 146, 150, 151, 152, 154, 161, 260, 307, 308, 372.
Datornic 146.
Daune interese 363.
Davidăuţi 34.
Dealu 263.

www.dacoromanica.ro

Dealul, mânăstire 104, 168.
Dealu Mare, mânăstire 353.
Deatcu 141.
Decapitare 9, 19, 80, 81, 83, 101, 215, 221, 242.
Decapitat 18, 23, 56, 73, 76, 77, 82, 88, 89, 90, 111, 114, 117, 118, 166, 170, 205, 220, 226, 231, 263.
Decapitat pentru trădare 96.
Dediu 355.
Dediu spătar 252, 255.
Dediu spăt. Arbănaşul 254.
Defect fizic 225.
Delapidare 38, 300.
Delapidare de bani 230.
Demideţchi 401.
Dereptate 329.
Derevţel 315.
Derzna 193.
Desagregare 392.
Desagregarea colectivităţii 238.
Descompunere 189.
Desconsiderare 152.
Desfăşurarea procesului 298.
Desfrânare 79.
Despăgubire 133.
Despăgubire civilă 134.
Despot 71, 82, 83, 84, 86, 89, 90, 165.
Despot Vv. 71, 85.
Deşugubină 126, 128, 323, 325, 327, 364, 365, 366.
Dezvăluire 228.
Dicul 224.
Dicul spăt. Băicescul 271.
Diicu spăt. 215.
Diicu vel spăt. 301.
Didrih Buceaschi 35.
Dieniş 34.
Dieta 352.
Difuzarea individualismului 22.
Dimideni 347.
Dimitraşco Ciauşul 260.
Dimitraşco Grecu 331.
Dimitraşco Vv. Cantacuzino, 240.
Dimitrie 38, 84. 89, 113.
Dimitrie Goea 364, 366.
Dinga 166.
Dinga post. 137.
Diocliţian 357.
Dionisia 87.
Direcţie individualistă 200.
Direptate 332.
Dispositii individ. 317.
Dispreţ 160.
Dispreţul morţii 310.
Ditrich Buczaski 37.
Divan 99, 229, 231, 240, 253, 266, 267, 286, 297, 298, 312, 325, 373, 377, 381, 382, 385.
Divanu cel mare 369.
Divan de boieri 208, 382.
Divan domnesc 24, 187, 371.
Diviteni 256.
Djalalăul 230, 231, 232.
Dluzniovsky 363.
Dnistru 31, 35.
Doamnă 397, 398, 399.
Doamna lui Vasile Vv. 219.
Doamna lui Vasile Lupu 225.
Doamna Stana 65.
Dobromir 55, 110, 111, 112, 131, 352.
Dochiţa 320, 340, 352.
Domenţian 35.
Domn înfuriat 182, 220.
Domn trădător 240.
Domn viclean 178.
Domneşti 242, 243, 244, 392, 401.
Donie 238.
Dorobanţi 268, 271.
Dorohoi 67, 68, 138, 192, 194, 201, 203, 347, 348, 350, 359, 360, 370, 375.
Dosoftei 312, 313, 314, 378.
Draciniţe 315.
Draga 126.
Dragoslav 150.
Dragoslav Purcarul 54.
Dragoslave 144.
Dragoslăveni 144.
Dragomir post. 107.

www.dacoromanica.ro

Drăculești 56, 104.
Drag vel vornic 301.
Drăgan 137, 148, 320.
Drăgan Malai 320.
Drăgan post. 56.
Drăgan stol. 102.
Drăgănești 136, 295, 296, 347.
Drăghici 17, 120, 178, 333.
Drăghici Cantacuzino 281.
Drăghič Cătunariu 343.
Drăghici den Greci 266.
Drăghici spăt. 328.
Drăgoești 107.
Drăgoi 27, 28, 129.
Dragomir 124, 154, 155, 351.
Dragomirești 139.
Dragomirna 359.
Dragomirna mânăstire 347, 348.
Dragotă 14, 70, 178, 359.
Dragu 178.
Drăgușani 337.
Drăgușeni 315.
Dregătoriu domnesc 109.
Drept 142, 146, 147, 151, 155.
Drept intern. privat, 160.
Drept comun 81, 146.
Drept public internațional 141.
Dreptate 25, 27, 38, 54, 152, 153, 157, 160, 161, 204, 222, 223, 227, 301, 316, 329.
Dric 304, 365.
Drina 374.
Drosul Mehedințul 282.
Drosul serdar 290.
Drujești 347, 359.
Drumeț 306.
Drumul individualismului 185.
Drumul lui Sas 188, 191.
Drumul spre individualism 209.
Dubrovca 31.
Duca Vv. 236, 238, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 259, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 350, 354, 355, 356, 363, 378, 383, 392, 394, 398, 401.
Dudăi 123.
Dudescu vist. 265.
Dudești 368.
Dumbrava 34. 175.
Dumbravă vornic 108, 109.
Dumbrăveni 338, 352.
Dumeni 201.
Dumești 354, 361.
Dumitrașco 320, 340, 341, 375, 376.
Dumitrașco Corbeanu 288.
Dumitrașco Dragotă 203, 204.
Dumitrașco Grecul 330.
Dumitrașco Golăe 376.
Dumitrașco pah. dela Corbi 299, 300.
Dumitrașco Prăjescu 354.
Dumitrașco sin Pricopie ot Urechești 340.
Dumitrașco Ștefan 366.
Dumitrașco Ștefan log. 350.
Dumitrașco Ursachi 255.
Dumitrașco Vv. 243, 247, 377.
Dumitrașcu Cantacuzino 239, 245, 248, 249, 378, 400.
Dumitru 32, 38, 120, 130, 133, 134, 140, 180, 326, 350.
Dumitru Buhuș 376.
Dumitru Dudescul 264.
Dumitru sulg. Filișanu 262.
Dumitru vătăman 337.
Dumnezeu 28, 32, 33, 34, 35, 38, 47, 52, 65, 77, 78, 121, 139, 249, 257, 260, 302, 304, 311, 349, 357, 359, 360, 369, 377.
Dunărea 47, 50, 51, 52, 59, 74, 236, 266, 282, 287, 292, 295, 353.
Durac 226, 227, 235, 236, 237.
Durăsăuți 362.
Durere 47, 91, 205.
Durere colectivă 275.
Dușegubină 127, 129, 132, 143, 315, 337, 338.
Dușman 148.
Dușmănie 279.
Dușmănie înverșunată 124.

www.dacoromanica.ro

E.

Edicule 394.
Efrem 17.
Efrem, vlădica 17.
Egnatie 328.
Elan 355.
Elena 38.
Elena Doamna 282.
Eliminare 336.
Elina 333, 334, 336.
Elinca 162.
Emigrarea boierilor 94.
Emigrare de boieri 99.
Enache 256.
Enachi 208.
Enachi post. 207.
Energie 402.
Enervarea colectivităţii 189.
Epocă 56.
Epocă de transiţie 147, 223, 317, 385.
Epocă individualistă 23, 160, 346.
Epureni 236.
Eremia 93, 256.
Eremia Movilă Vv. 100, 101, 163, 315, 346, 347, 357, 358.
Eremia Vv. 139, 181, 351.
Eufrosina 107.
Europa 39.
Eustratie Dabija 234.
Evanghelie 301, 303.
Evloghie 352.
Evoluţia societăţii 362.
Evoluţia vinei 326.
Evoluţia vinei colective 221, 234.
Evoluţie 23, 49, 51, 118, 119, 197, 210, 226, 227, 242, 243, 260, 261, 276, 278, 288, 305, 316, 321, 348, 357, 402.
Evoluţie spre individualism 19, 132, 339.
Evrei 176.
Evstratie Dabija 226, 227, 228, 230, 231, 232, 253, 254, 403.
Evstratie log. 360.
Executat 238.
Execuţie 110.
Execuţie capitală 159, 165.
Existenţa colectivităţii 174.
Expatriere 77.
Explozia colectivităţii 296.
Explozia colectivităţii înfuriate 234.
Ezereni 136.

F.

Făcător de rele 364, 365.
Făgăraş 171.
Fălciu 97, 339, 340, 348, 354, 355, 401.
Falş în acte publice 379.
Familie 4, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 16, 19, 22, 24, 25, 27, 38, 44, 48, 49, 50, 58, 59, 64, 73, 75, 77, 79, 86, 89, 103, 104, 107, 124, 125, 126, 128, 149, 150, 174, 177, 190, 216, 217, 234, 251, 264, 270, 273, 274, 275, 276, 288, 293, 305, 316, 320, 325, 328, 330, 335, 336, 387, 390, 391, 392, 396, 397, 402, 403.
Familie domnească 6.
Familia Munceu 26.
Familia Ponici 26.
Fântâna lui Păcurar 203.
Fântâna Ţiganului 105.
Fântânele 311.
Făptaş 335, 337, 367, 370.
Fărăoani 347, 360.
Fărceani 348.
Farkaş Corniş 118.
Fată 159, 165, 279, 287, 290.
Favorit 216.
Fază 25, 27, 249, 336, 373.
Fază de transiţie 232.
Faza evoluţiei 227.
Fază mai evoluată 115.
Fază primitivă 114, 205.
Feată 47, 249, 249, 258, 340, 344, 367.

www.dacoromanica.ro

Fecioară 175, 257.
Fecior 96, 126, 148, 150, 190, 209, 210, 251, 252, 253, 254, 255, 260, 274, 280, 285, 288, 289, 290, 295, 304, 305, 307, 308, 320, 321, 323, 324, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 344, 345, 365, 367, 395.
Fecior de vârstă 205.
Fel de gândire 142.
Felea 63.
Femeea boierului 307.
Femeie 68, 79, 84, 85, 90, 103, 113, 119, 175, 176, 177, 217, 237, 250, 258, 306, 307, 308, 309, 310, 317, 318, 320, 327, 340, 341, 344, 364, 365, 366, 367, 386.
Fenomen colectiv 20.
Ferdinand 81.
Ferocitate 9.
Fetea 61.
Fetiță 113, 404.
Ficior 320, 322.
Ficlean 394.
Ficlenie 273.
Fieară 289, 297.
Fierbere 246, 288.
Fiică 84, 101, 254, 327.
Fiică de boier 166.
Ființa biologică 1, 40, 263.
Filiastru 288.
Filipești 271.
Filișianul 180.
Filoteia 359.
Fimee 165.
Firea Turcilor 390.
Fiu 57, 63, 66, 70, 74, 77, 80, 83, 100, 104, 109, 125, 127, 152, 153, 172, 173, 194, 213, 218, 224, 225, 226, 247, 255, 256, 259, 264, 271, 275, 276, 286, 295, 304, 316, 317, 318, 319, 324, 325, 345, 368, 377, 398.
Fiu ostatec 171.
Fliondor 249.
Fliondor armașul 248.
Florea Șutul 352.
Floreștii din Săbar 114.
Florica, domniță 173.
Fluid invizibil 75.
Focșani 190, 215, 238, 243, 246, 258, 291, 308, 377.
Fometeștii 110.
Fond colectiv 404.
Fond colectivist 286.
Formă individualistă 349.
Forța colectivă 220, 254, 294, 368.
Forță socială 226, 283.
Forța suprasensibilă 345, 362.
Fracțiune 58.
Francisc Farcaș 118.
Francisc Horvat 118.
Francisc Nagy 117.
Frate 12, 20, 59, 60, 69, 70, 79, 84, 89, 123, 125, 126, 152, 166, 169, 177, 199, 200, 219, 220, 221, 234, 255, 257, 260, 271, 280, 287, 289, 299, 306, 307, 316, 317, 320, 326, 333, 338, 337, 340, 384, 394.
Frații Cantacuzino 220, 222.
Frații Costinești 237.
Fratoșița 52.
Frământare 286, 288.
Frământarea colectivistă 246.
Frână 263.
Frățești 351.
Frățil 339.
Frențit 260.
Frică 280.
Frică de moarte 80.
Frim Clate de Siiași 219.
Frunteș C. 353.
Fugă 117, 273, 290, 292, 342.
Fugar 105, 255, 259, 282, 284.
Fugit 306.
Funcție 265.
Fundătură 126.
Fur 159, 375.
Furia colectivă 12, 88, 96.

www.dacoromanica.ro

Furia colectivităţii 76, 85, 204.
Furia ţărănimei 213.
Furie 23, 71, 79, 87, 89, 105, 109, 114, 119, 120, 205, 283, 291, 301, 393.
Furt 157, 159, 160, 167, 189, 368, 372, 373, 374, 375, 376, 381.
Furt de cai 130.
Furtişag 301, 303, 378, 383.

G.

Gabăr 327.
Gabriel Török 118.
Gaftoana cneaghina 207.
Gafton 351.
Gaftona 96, 208, 351.
Galata 81, 336, 370.
Gălăşeşti 325.
Gâlceavă 85.
Găneşti 75.
Gând rău 291.
Gândire 289.
Gândire individualistă 69, 129, 312.
Gărcini 352.
Gaspar Corniş 117.
Gaspar Graţiani 386, 399.
Gaspar Sibric 117, 118, 119.
Gaşpar Vv. 191, 195, 196, 197, 204, 207, 208, 319, 387.
Gătoe 378.
Gât de lup 314.
Gavril 95, 139.
Gavril Costachi 361, 353, 354.
Gavril hatm. 218.
Gavril Moghilă Vv. 350.
Gavril Moţocea 184.
Gavril Movilă 179.
Gavril Neniul 307.
Gavril Smucilă 243, 245.
Gavril Tăbârţă 354.
Gavrilaş 95. 128, 318, 319, 371, 372, 373, 374.
Gavrileşti 257.
Gavriliţă 251, 252, 294, 339.
Gavriliţă vorn. 241, 246, 247, 293, 294.
Gazdă de hoţi 342, 343.
Genune 135.
George ban 286.
George Băleanu 285, 286.
George Păngarnicianul 379.
George vorn. 282.
Georges de Revelles 90.
Georgie 282, 352.
Georgie hatm. 218.
Gerge ban 284.
Gerge Băleanu 368.
Gerge vorn. 280, 281.
Gerge vorn. Băleanu 280.
German 115, 337.
Gest dumnezeesc 250.
Ghedeon mitropolitul 361.
Ghelasie 201.
Gheorghe Albotel 138.
Gheorghe Bogdan 240.
Gheorghe Dorohoniceanu 138.
Gheorghe Duca Vv. 235, 240, 284, 290, 305, 311, 339, 347.
Gheorghe Ghica Vv. 221, 233, 234, 273, 390.
Gheorghe Niutodi 118.
Gheorghe Ştefan 215, 218, 220, 222, 232, 234, 377, 397.
Gheorghe Ştefan Vv. 221, 225, 228.
Gheorghe vist. dela Popeşti 266.
Gheorghie 93, 315, 338, 358.
Gheorghie Movilă 138.
Gheorghiţa 179.
Gheorghiţă 245, 376.
Gheorghiţă Iacob 355.
Gheorghiţă pah. 110.
Gheorghiţă post. 306.
Gherasim Călugărul 66.
Ghergan spăt. 262.
Gherghe 99, 145.
Gherghina 18. 19.
Gherghiţa 179.
Gherman 318, 320.
Gheucă 241, 242.

www.dacoromanica.ro

Ghianghea 373.
Ghica 361.
Ghica Vv. 222, 273, 391, 399, 400.
Ghidion 201.
Ghieţea 282.
Ghieţia clucer 280, 281.
Ghiezi 353.
Ghinea 381, 384.
Ghinea căpit. 29.
Ghiorghe Ghica Vv. 226, 227.
Ghiorghe Iogofăt 111.
Ghiorghe Ştefan 184, 216, 217, 389.
Ghiorghie 139, 185, 186, 187, 200, 206.
Ghiorghiţa 137.
Ghiorghiţă Ciudin 248.
Ghiorghiţă Mitre 252.
Ginea vel. vist. 301.
Ginere 103, 150, 258, 281, 282, 284, 285, 286, 295, 320, 340, 368.
Giogoleşti 215.
Giorma 301.
Giorma ban 266.
Giudecată 222, 223, 323.
Giudeţ 358.
Giuleşti 137.
Giupânească 214, 258, 259, 281, 294, 306, 307.
Giurământ 219, 221.
Giurcă 343.
Giurchi Corcoveanu 343.
Giurgea 326.
Giurgeni 122.
Giurget 243.
Giurgiov 287.
Giurgiu 42, 168.
Giurgiu Oniceanu 14.
Glăvăşanii 29.
Gliga Arbore 77.
Gliga fiul lui Arbore 76.
Gligore Ghica Vv. 330, 333.
Gligore Puiul 375.
Gligorie 367.
Gligorie pah. 226.
Gligorie Vv. 334.
Gloabă 26, 43, 302, 341, 371, 375.
Gloată 213, 387.
Gloata boierilor 190.
Glodeni 33, 135.
Godineşti 137.
Glodul 15.
Goe 205, 365.
Goia post. 204.
Golăiaş 323.
Golia 195, 197, 198.
Golit de colectiv 309.
Golovea 29.
Gonţea 66, 361.
Gorgan 180, 211, 215.
Gorj 107, 347.
Gosmani 356.
Gotca 110.
Grajdana 163.
Grama 184, 360, 373, 386.
Grămătici 131.
Grămeşti 66, 135.
Graur, popa 324.
Grec 128, 129, 137, 167, 176, 178, 179, 211, 212, 217, 235, 236, 237, 245, 261, 262, 270, 276, 277, 278, 287, 288, 348.
Greceni 67.
Grecia 171.
Grecii, sat 31, 180, 263, 265.
Grecu Manta 105.
Grigoraş 199, 200.
Grigoraş Arbore 195.
Grigore Ghica Vv. 282, 331, 332, 390.
Grigore Udre 138.
Grigore Vv. 246, 280, 281, 329, 397, 398.
Grigorie 333, 381.
Grigorie Ghica 273, 274, 275, 279, 328.
Gritti 74.
Groază 280, 306.
Gros 305, 307, 308, 309, 310.
Grozav 148, 149.
Grozava 362.

www.dacoromanica.ro

Grozăvii 79.
Gruiu 352.
Grup 8, 10, 11, 12, 22, 26, 27, 46, 50, 55, 56, 57, 58, 59, 64, 65, 78, 86, 87, 89, 91, 112, 118, 124, 126, 127, 132, 155, 168, 180, 213, 216, 220, 221, 225, 235, 236, 237, 239, 241, 243, 245, 257, 258, 260, 261, 263, 284, 289, 291, 293, 309, 316, 319, 321, 326, 387, 388, 394, 402.
Grup advers 285.
Grup adversar 102.
Grup boieresc 90, 107.
Grup de boieri 101, 264.
Grup domn-boieri 182, 252, 262, 392.
Grup domnesc 222.
Grup protivnic 90.
Grup vinovat 26.
Grupări 58.
Guillebert de Lannoy 39, 40, 41.
Ğudeţ 377.
Gura Teleajenului 114.
Gureni 351.

H.

Hăbăşescu 219, 220, 239, 243.
Hadâmbu 355.
Hagioae 229.
Hain 194, 209, 210, 228, 305, 392.
Hainie 63, 191, 209, 210, 223, 227, 240.
Hăjdieni 361.
Hamza 17.
Hamza paşa 44.
Hânceşti 221, 235, 236, 237.
Hâncu 235, 236, 238.
Hamza Turcul 17.
Hăneşti 136.
Hangu 209, 242, 258, 351, 358.
Haraciu 52, 224, 277, 301, 381, 384, 390.
Hărăştii 114.
Hârlău 30, 80, 138, 160, 162, 187, 191, 347, 354, 359, 361, 371, 373.
Hărşoviţa 354.
Haţag 284.
Haţagu 297, 299.
Haţegani 133.
Havriş 165.
Herlea 38.
Herţa 306, 309.
Hiară arsă 286.
Hiclean 206, 280.
Hiclenie 61, 62, 66, 67, 68, 69, 72, 193, 200, 301, 350.
Hilina 354.
Hilişeanii 338.
Hiltiu 366.
Hinţea 15.
Hire creştinească 214.
Hirişeşti 110.
Hitlenie 100, 192, 207, 359, 361.
Hliviştea 34.
Hoardă 393.
Holovăţ 138.
Homor 33, 135, 136, 140.
Horaiţ 82.
Horgeşti 353, 362.
Horinciu 62.
Horjca 364, 365, 366.
Horodişte 315.
Horodiştea sat 314.
Horodnic 34.
Horvat 150, 173.
Hoţ 39, 40, 60, 80, 139, 140, 159, 290, 325, 326, 342, 343, 377.
Hoţ de cai 131, 167.
Hoţie 370.
Hotin 11, 62, 81, 91, 96, 99, 127, 128, 138, 174, 176, 185, 186, 200, 215, 216, 238, 240, 314, 320, 347, 391, 397.
Hovrileta 63.
Hreaţca 29.
Hrimancăuţi 312, 322.
Hrinceşti 139.

www.dacoromanica.ro

Hrisoscu văt. 284.
Hristos 28, 32, 35, 332.
Hrizea 269, 270, 295.
Hrizea spăt. 268.
Hrizea vist. 285, 286, 292.
Hrizea Vv. 268.
Hrosena 362.
Hruzca 135.
Huba 35.
Hulă 90, 225.
Hulă colectivă 71.
Humor 35.
Huru 174.
Husain bei 248.
Huşi 25, 66, 68, 70, 80, 138, 352, 354, 364, 396.
Hust 118.

I.

Iacob 144.
Iacob Eraclide Despot 85.
Iad 244.
Ialomiţa 350.
Ialpuh 401.
Iauache Văcărescu 298.
Iancău 156.
Iancu Sasul 93, 94, 170.
Iancu Sasu Vv. 126.
Iancu Vv. 87, 137.
Iane Hadâmbul 306, 309.
Iască 296, 299.
Iaşi 86, 92, 95, 97, 100, 122, 126, 130, 165, 167, 182, 187, 188, 194, 204, 206, 207, 211, 213, 216, 217, 222, 229, 230, 235, 236, 237, 245, 248, 249, 250, 251, 253, 255, 258, 288, 290, 306, 307, 308, 310, 312, 315, 317, 320, 343, 351, 353, 356, 361, 371, 386, 388, 389, 392, 396, 398, 399, 400, 401.
Iaţcu 30.
Iaţicu 139.
Iavaşcu 105.
Iazlovicz 237.
I. Boţul 356.
Ichil 359.
Icobeg 181.
Ideal 1.
Ideal religios 6.
Idricin 354.
Ieniceri 169.
Ieremia 116.
Ieremia Movilă 314.
Ieremia Movilă Vv. 363.
Ieremia Vv. 182.
Ieronim Heres 212.
Iertare 336.
Ierusalem 355.
Ierusalim 360.
Ifrim Bărbosul 361.
Ignat 126, 352.
Ignatie Râmnicescu 300.
Ilca 24.
Ilea jicnicer 350.
Ilea Vameşul 184.
Ileana 355, 361, 376.
Ileana fata lui Ioan Movilă 228.
Iliaş 11, 78, 79, 80, 93, 178, 256.
Iliaş Alexandru 219, 338.
Iliaş Vv. 72, 77, 213, 214.
Ilie 10, 11, 12, 255, 341.
Ilie armaş 284.
Ilieaş 42.
Ilieaş Liciul 29.
Ilieaş Vv. 29, 122, 224.
Ilie biv spăt. 321.
Ilie Crimca 137.
Ilie Crimcovici 139.
Ilie Drăguţescu 245, 250.
Ilie Enache 256.
Ilie Frige-vacă 251, 257.
Ilie Ţifescu 256, 257.
Ilie Vv. 7, 9, 29, 33.
Iligaci 140.
Ilinca 355.
Ilişeşti 184.
Impilare 275.
Inău 271.
Incercare de trădare 226.
Inchisoare 18, 171, 158, 253, 281, 297, 305, 308, 375, 395.
Inclinare colectivistă 232.
Inconştient 150.

www.dacoromanica.ro

Incordare intermitentă 21.
Incredere 16, 274.
Individ 41, 196, 216, 239, 372.
Individual 20, 41.
Individualisarea părților 363.
Individualism 13, 19, 26, 42, 50, 51, 97, 115, 119, 148, 156, 166, 179, 191, 196, 202, 203, 210, 215, 216, 231, 232, 252, 261, 267, 286, 290, 296, 300, 317, 333, 335, 336, 340, 385, 402, 403.
Individualism pur 298.
Individualist 223.
Indrăzneală 98.
Indrumare spre individualism 101, 263.
Infamant 369, 370.
Infățișare individualistă 254, 375.
Infrânare 220, 234.
Infrânarea colectivității 97, 220, 269.
Infuriat 133, 194, 264, 267, 269, 389, 394.
Infurie 21.
Inovație 284.
Inrudire 13, 241.
Instituția ostaticilor 171, 172, 390.
Instituția vinei 196, 289.
Instituție 16, 21, 23, 24, 43, 44, 108, 115, 120, 121, 125, 134, 141, 145, 147, 151, 157, 178, 200, 237, 240, 241, 243, 249, 250, 252, 262, 268, 276, 278, 281, 283, 284, 285, 289, 290, 294, 295, 305, 309, 313, 315, 317, 320, 321, 324, 326, 330, 335, 344, 346, 357, 362, 379, 389, 393.
Insultă 217.
Intensitate 26, 40, 45, 53, 70, 204, 231, 239, 259, 402.
Intenție 88, 213, 227, 312.
Intenție criminală 83, 129.
Intenție rea 391.
Înțepat 21, 44, 190, 263.
Interes 197, 234, 263, 285, 296, 298.
Interesat 225.
Interes contrar 245.
Interes individual 98, 181, 182, 196, 366.
Interes particular 232, 258.
Interes pentru persoana omenească 318.
Interes personal 183, 189.
Interes străin de colectivitate 227.
Invinovățit 160.
Invoială 152.
Ioan 25, 39, 92, 127, 130, 324, 327, 356, 357, 361.
Ioana 361, 380.
Ioan Albert 12.
Ioan Antonie Vv. 334.
Ioan Bogdan 148.
Ioan Călinescu 120.
Ioaniș Craiul 161.
Ioan Crasneș 76.
Ioan Eraclide Despotul 70.
Ioan Ghiban 340.
Ioan Golia 94.
Ioanichie 362.
Ioan Isar 306, 310.
Ioan Matei Basarab Vv. 301.
Ioan Nagi Levai 118.
Ioan Neagul Vv. 334.
Ioan Neculce 218, 219, 220, 222, 223, 225, 235, 236, 237, 238, 240, 243, 244, 246, 247, 248, 250, 252, 254, 255, 257, 259, 261, 281, 294, 295, 304, 307, 313, 314, 344, 377, 392.
Ioan Nicaro 118.
Ioan Păladi 251.
Ioan Păstrăv 68, 69, 70.
Ioan Pechiul 376.
Ioan Petki 118.
Ioan post. 325.
Ioan, prezbiter 163, 164.
Ioan Radu Leon Vv. 274.
Ioan Sigismund 106.

www.dacoromanica.ro

Ioan Sturze 356.
Ioan Vasilievici 38, 39.
Ioan Vodă cel Cumplit 90, 91, 95, 109, 122, 168, 169, 170, 174.
Ioan Vv. 70, 126, 130, 175, 176.
Ioan Zlataust 356.
Iobag 112, 153.
Ioja 120.
Ion Balş 314.
Ion Fântâneanu 348.
Ion Ghibanul 339.
Ion Lusinski 165.
Ion Movilă 361.
Ion Racoviţă 340.
Ion Zelestei 173.
Ionachi comis 218.
Ionaş 67.
Ionaşco 94, 95, 99, 181, 229, 231, 320, 323, 351, 355, 370.
Ionaşco Boldescu 194, 195, 196, 197, 350.
Ionaşco din Todireşti 369.
Ionaşco Giumătate 14.
Ionaşco Puşculeţ 370, 371.
Ionaşco sin Stângaciul 167.
Ionaşco Stroici 359.
Ionaşco Tărâţă 354.
Ionaşco sin Ursu Poşorca 356.
Ionaşcu Batii 206, 207.
Ionaşcu Bole 206.
Ionaşcu Cehan 352.
Ionaşcu Ciobotarul 364, 365.
Ionaşcu Mălai 321, 322.
Ionaşcu Rostopanu 198.
Ionaşcu Sbierea 90.
Ionăşeni 193, 198, 199, 355.
Ionikie 201.
Ioniţă 355.
Ioniţă serd. 260.
Iordache Rusăt 253, 258, 260, 294.
Iordachie biv vel post. 287.
Iordachi 219, 220, 221, 259, 261, 281, 287, 293, 294, 295, 328, 333, 350, 352, 355, 356.
Iordachi Cantacuzino 218, 219, 222, 223, 335.
Iordachi post. 280.
Iordachi vist. 255.
Iordăchioae 294.
Iorgu Cărăcaş spăt. 307.
Iorest 337.
Iosif, *Mitropolitul* 35.
Iraţionalitate 293.
Irimia 361.
Irimia Golia 91.
Irimia Movilă 96, 97.
Irimia Movilă Vv. 195.
Irina 87, 88, 96, 136, 359, 361.
Isabella 169.
Isac 60, 96, 161.
Isaac 198, 199.
Isac Balica 191, 192, 195, 200, 201, 209, 210, 360.
Isac Mesehănescul 353.
Isac Stârcea 371, 372, 373, 374.
Isacico Demeşcanul 123.
Isachie 70.
Isaia 337.
Isaia vornicul 13, 18.
Isar Cămăraşul 323.
Ispas 202.
Istrate Floce 341.
Istrate post. 271.
Istratie Dabija 223, 235.
Istratie Dabija Vv. 223.
Istratie Mahă 354.
Istratie a Nastasiei 355.
Istratie post. 271, 273.
Istvanfie 89.
Isus 135, 139.
Isvor, sat 368.
Italia 39.
Italieni 39.
Itchil 33.
Iubăneşti 192, 201.
Iuda 28, 32, 34, 35, 135, 140, 302, 329, 333, 334, 335, 346, 349, 357, 360.
Iuda Iscarioteanu 33.
Iudei 28, 135, 346, 349.
Iuga 7, 36.

www.dacoromanica.ro

Iuga Coriatovici 6.
Iuga Vv. 31.
Iulian 357.
Iurașcu Vartic 81.
Iurcăuți 35, 37.
Ivan 34, 35.
Ivancicăuți 29, 347.
Ivanco 127, 128.
Ivancu Pisaru 61.
Ivănești 139, 226, 359.
Ivașco 63, 64, 286, 379, 380.
Ivașco Cepariul 269.
Ivașco cluc. Băleanu 290.
Ivașco log. 284.
Ivașcu 104, 108, 253.
Ivoești 136.
Ivonia 168.
Izbucnire 174, 200, 214.
Izbucnire colectivă 223.
Izvoranu 140.

J.

Jaf 261, 373, 382, 383, 385, 395.
Jaleș 54.
Jancu Vv. 88.
Jăfuire 41.
Jăfuit 110, 295.
Jăfuitor 112, 372.
Jâjia 194.
Jejia 29.
Jerusalim 380, 386.
Jicnire 41, 46, 98, 133, 165, 167, 174, 196, 197, 208, 264, 276, 285, 286, 294, 300, 304, 310, 315, 322, 337, 338, 344, 363, 364, 367, 378, 381, 394.
Jicnire domnească 91.
Jicnirea colectivă 205.
Jicnirea persoanei 123, 369.
Jicnit 40, 57, 72, 146, 149, 186, 213, 241, 257, 283, 321, 374.
Jidov 32, 219.
Jigmond 89.
Jijia 139, 184, 186, 191, 192, 193, 194, 219, 355.
Jiul de jos 52.
Jolcaușani 67.
Jora 99.
Judecată 24, 83, 113, 127, 145, 150, 157, 241, 256, 273, 274, 291, 297, 302, 315, 316, 324, 332, 362, 366, 367, 381.
Judecata de apoi 359.
Judecată individualistă 231.
Judecată obiectivă 260, 385.
Judecător 40, 42, 68, 200, 291, 301, 330, 331, 332, 382.
Judecător colectiv 276.
Judecător individualist 312.
Județ 38, 198, 341, 342, 357, 375.
Județ strașnic 35.
Jupânească 46, 47, 54, 180, 269, 272, 282, 292, 309, 310, 333, 334, 379, 380, 381, 383, 395, 396.
Juraţi mehedinţeni 404.
Jurământ 43, 47, 49, 50, 51, 61, 103, 106, 116, 120, 152, 159, 172, 245, 269, 270, 273, 278, 285, 369.
Jurământ, călcare 57.
Jurământ de credință 28, 57, 95, 98.
Jurător 185.
Jurie 80.
Jurj Munceu 25.
Justiție internațională 159.

K.

Kendi Ferencz 169.
Kiajna 89, 106, 108.
Kicer 130.
Kiupruliul 390.
Krasinski 89.

L.

Laicizare 362.
Laiot Basarab 16, 20, 58.
Larga 352.
Larissa 279.

www.dacoromanica.ro

Lascarachi 287.
Lasicki 168.
Laslău, deal 386.
Lateș 139.
Latco 31.
Lazăr 150.
Lăcomie de avuție 93.
Lăpușna 356.
Lăpușneanu 86, 87, 90, 95, 115, 136, 169.
Lăpușneanu V. 82.
Lăpușneni 93, 94, 221, 235, 240, 243.
Lăscărachie 289.
Lăziani 374.
Lefecii 94.
Legământ 134, 169.
Lege 27, 54, 84, 145, 146, 147, 151, 155, 166, 181, 198, 199, 205, 224, 273, 315.
Legea blăstămului 302, 304.
Legea creștinească 77.
Legea evoluției 403.
Lege sociologică 404.
Legitimă apărare 73.
Lentești 37.
Lențovici 35.
Lepcea 143.
Leon Stridie 224.
Leon Tomșa 180, 181, 262, 264.
Leon Vv. 211, 262, 263, 380, 381.
Leopole 160, 161.
Leși 182, 184, 185, 186, 193, 194, 201, 206, 239, 240, 244, 247, 318, 319, 388, 395, 397, 398, 400, 401.
Letoviștea Visternicului 127.
Leșcani 255.
Leucușăuți, 32.
Leucușești 354.
Lezare 132, 336.
Libertate 317-318, 325, 351, 371.
Licărire individuală 132.
Licărire rațională 23.
Liciu 323.
Limbi viclene 114.
Limitarea colectivă 221.
Lipcani 401.
Lipovăț 361.
Liteni 377.
Litna 348.
Litoviștea Visternicului 128.
Litvan 5.
Litvania 64, 76, 161, 162.
Livenți 127.
Lobodă 97.
Lobodă hat. 348.
Loghin 126.
Lotrenii 167.
Lotru 62, 68, 92, 224.
Lozna 193, 201.
Lozova 136.
Luca 325, 337.
Luca Arbore 64, 65, 66, 67, 138, 186, 226.
Lucăceni 62.
Luciul, baltă 348.
Lucru cel rău 314.
Lucru furat 159.
Lucruri neînsuflețite 205.
Ludovic 178.
Lumea răsvrătită 84.
Lumea suprasensibilă 28, 336.
Lupa 150, 165.
Lupa Ciohorcan 137.
Luptă dela domnie 152.
Luptă pentru existență 101.
Lupu 49, 82, 87, 123, 132, 209, 253, 323, 351, 373.
Lupu Bogdan 256.
Lupu Costachi 362.
Lupu Gavriliță 259.
Lupu Mehedințeanul 178, 347.
Lupu Prăjescu 201.
Lupul Stroescul 352.
Lupu Stroici 347, 359.
Lupul sulg. 240.
Lupu Vasile vorn. 212, 214, 388.
Lupu vorn. 361.
Lusinski 84.
Luteran 93.

www.dacoromanica.ro

M.

Macarie 68, 380.
Macri văt. 252.
Magdalina 96, 126, 194.
Mahă 327.
Mailat Vv. 171.
Malcociu 262.
Malin 364. 365.
Malitiuți 81.
Mamă 173, 175, 205, 214, 326.
Manea 54, 55, 131.
Mania Barbul 31.
Manie 261, 342.
Manifestare colectivă 233.
Maniul 166.
Manoil 11.
Manoil Başotă 34.
Manolachi 293, 294.
Manole 58.
Marcu 126.
Marcu sin D. Erali 352.
Marcoviceni 355.
Marena Cneaghina 29.
Mareşiu 281, 282.
Mareşiu ban 280, 368.
Marfă 144, 146, 147, 151, 340.
Marfă confiscată 150.
Marghita 326.
Maria 11, 195, 287, 352, 362, 379, 380, 381.
Maria, doamna 16.
Mariea cneaghina 196, 197, 198.
Mariea Kiriţoae 195.
Marica 82, 207.
Maricuţa 185.
Marina Filipescu 305.
Mariţa 110.
Martin 27, 157.
Martinu 161.
Martur 158, 199, 346, 351.
Maruşca 9, 367.
Mateeşti 110.
Matei 180, 281, 363, 328, 333.
Matei Aga 211, 262, 264, 280, 281, 282, 287.
Matei Basarab 211, 224. 262, 264, 266, 300, 303, 324, 379, 385, 399.
Matei Basarab Vv. 393, 396.
Matei Corvin 13.
Matei de Bolcăşeşti 354.
Matei Filipescu 287.
Matei al Margăi 106.
Matei Vv. 215, 219, 265, 352. 353, 383, 388, 389.
Matiiaş 370, 371.
Mavrodin 248, 249, 260.
Mavrodin vist. 261.
Maxim Udrea 61, 62, 63.
Maximilian 357.
Măcelărire 86.
Măeruş 161.
Măcel 109, 175, 277.
Măcel colectiv 270.
Măgdălina 140.
Măgura 140.
Măicani 352.
Mălăeşti 321, 322.
Mălineşti 354.
Mănăilă 153, 315.
Mănăilă căpit. 244.
Mănea 140.
Măneşti 179.
Mărcăuţi 314.
Mărdare 376.
Mărgineni mân. 274.
Mărica 70, 229, 231, 359, 361.
Măricuţa 184.
Mărinici 376.
Mărişeani 338.
Mărturie 157.
Mărturie falşă 381.
Mărturie mincinoasă 286.
Mărturisire falşă 379.
Măsură individualistă 366.
Măsură represivă 225.
Mătuşă 295.
Mândrul, deal 386.
Mânie 46, 47, 49, 56, 94, 104, 118, 164, 222, 234, 248, 249, 250, 276, 285, 289, 292, 296, 313, 322, 349, 357, 366, 374, 378, 395.

www.dacoromanica.ro

Mânia colectivă 69, 314, 385, 402.
Mânia divină 360.
Mânie dumnezeească 300.
Mânja 352.
Mecanic 126.
Medveja 96, 127.
Mehedinți 56, 178, 347, 385.
Mehmet 173.
Mehmet-beg 154.
Mehmet-bei 53, 54, 121.
Mehmet paşa 50.
Meleştean 98.
Meleştean Mihalcea 97.
Meleştean post. 348.
Metrofana 80.
Michaiis 281.
Michaiu 180.
Michulu spăt. 265.
Micul 27.
Mihai 76, 113, 116, 119, 157, 328, 333.
Mihai biv vel spătar 287.
Mihai Cantacuzino 170.
Mihai Cantacuzino spăt. 280.
Mihai cluc. 262.
Mihai diac 211.
Mihai Hagi 353.
Mihai spăt. 288.
Mihai spăt. Coţofanu 262.
Mihai Racoviţă 357.
Mihai Viteazul 41, 102, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 139, 140, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 303, 346, 350, 400.
Mihai Vodă, mâu. 180.
Mihai Vv. 96, 248.
Mihai Zemere 118.
Mihail 32, 33, 139.
Mihail, logofăt 12.
Mihail Sinodichi 300.
Mihailescu 82, 125, 203.
Mihailești 348.
Mihalce 58.
Mihalcea ban 172.
Mihalcea Durac 372, 373.
Mihalcea Hâncul 221, 237.
Mihalciul 184, 185.
Mihalcoviți 165.
Mihăești 136.
Mihăilă 150.
Mihăilă vorn. 110.
Mihăilești 51.
Mihălcăuți 92.
Mihălcoa 98.
Mihilie 355.
Mihnea 47, 48, 52, 131, 147, 148, 390.
Mihnea cel Rău 46, 48, 49, 120.
Mihnea dela Bădeni 107.
Mihnea Vv. 27, 54, 105, 110, 112, 129, 132, 141, 200, 270, 271, 272, 273, 389. 399.
Mihu 72, 75.
Mihu Averescu 164.
Mihuceani 376.
Milă 25, 61, 212.
Milco 17, 343.
Milcovanu 297.
Milcoveanu 299.
Mile 17, 18.
Milescu 288.
Milești 248.
Militari unguri 113. 116.
Miliţii ţărăneşti 65.
Miloş 147, 148.
Minori 23.
Mirăslău 171, 172.
Mircea 4, 5, 17, 20, 48, 49, 103, 106.
Mircea cel Bătrân 3.
Mircea Ciobanu 15, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 171.
Mircea cel Mare 9.
Mircea Vv. 49, 105, 126, 133.
Mirceşti 175, 340.
Miron 182, 239, 251, 253, 254, 257, 258, 259, 321, 322, 351.
Miron Barnovschi hatm. 350.
Miron Barnoschie Moghilă 208, 358, 403.
Miron Barnovschi Moghilă Vv. 207, 348.
Miron Barnovschi Movilă 387.

www.dacoromanica.ro

Miron Barnovschie Vv. 209, 351.
Miron Bârnovschie 360.
Miron Costin 182, 189, 203, 204, 205, 211, 213, 214, 238, 243, 244, 245, 255, 256, 338, 345, 377, 387, 388, 393.
Miron log. 252, 253, 255, 391.
Miron Moghilă 361.
Miron săn Stărce 322.
Miron Vv. 210.
Mironeşti 257.
Miroslava 229, 230.
Misail 337.
Mişcare 278.
Mişea 7, 8.
Mită 380, 382.
Mitre căpit. 248.
Mitrea 180.
Mitrea pit. 265.
Mitrea vist. 262.
Mitrofan 364.
Mituire 379.
Mlenăuţi 350, 360.
Moarte 24. 41, 42, 46, 56, 64-65, 74, 77, 78, 124, 128, 137, 159, 167, 168, 169, 171, 210, 219, 225, 240, 257, 278, 315, 318, 319, 329, 334, 335, 341, 366, 367, 375, 377, 394, 400.
Moarte de copil 364.
Moarte groaznică 292, 293.
Moarte de om 25, 26, 27, 125, 126, 130, 132, 163, 164, 165, 315, 317, 318, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 346, 364, 365, 367.
Moarte silnică 273.
Mogâlde 215, 216.
Mogoş 54, 352.
Mogoş de Păuleşti 353.
Mogoşeşti 340.
Moisă Moghilă 360.
Moisă Movilă 215.
Moisă Movilă Vv. 194.
Moisăi 339.
Moise Movilă 196, 197, 371.
Moise Sekely 117, 118, 119.
Moise Vv. 140, 388.
Moisei Movilă Vv. 214.
Moisei Vv. 389.
Moisi 271.
Moisi Movilă Vv. 351.
Moisi Vv. 57, 153, 154, 155.
Mojeşti 136.
Mojic 260.
Moldaviţa 28, 29, 136, 138.
Moldova 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 18, 19, 29, 30, 32, 34, 35, 37, 45, 53, 59, 60, 63, 66. 68, 73, 76, 77, 78, 79, 85, 90, 93, 96, 98, 99, 112, 116, 118, 135. 136, 137, 138, 140, 161, 169, 170, 171, 175, 176, 177, 184, 191, 192, 194, 196, 198, 199, 205, 211, 214, 218, 230, 232, 233, 234, 235, 238, 239, 240. 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 260, 261, 264. 265, 271, 273, 282, 284, 287, 290, 293, 294, 299, 304, 305. 310, 311, 312, 314, 315, 316. 319, 320, 321, 323, 338, 339, 343, 344, 347, 350, 351, 354, 356, 358, 359, 361, 363, 366, 371, 377, 378, 386, 390, 391. 392, 396, 397, 398, 399, 400, 401.
Moldova. episcopie 28.
Moldoveni 75, 83, 84, 108, 217, 239, 240, 268, 273, 367, 388, 392, 400, 401.
Moldoviţa 31, 33, 34, 135.
Molovata 346.
Moment de trezire 114.
Mort 48, 132, 315, 349.
Moscali 392.
Moscă 367.
Moscova 38, 396.
Moscu 224.
Moş 293.
Moşie 13, 27, 28, 41, 42, 48, 54, 63, 64, 90, 92, 98, 103, 105, 108, 111, 121, 122, 127, 132,

www.dacoromanica.ro

133, 141, 166, 167, 209, 210, 216, 220, 222, 223, 228, 229, 230, 232, 234, 247, 253, 254, 256, 259, 260, 262, 275, 289, 292, 296, 308, 328, 340, 375, 381.
Moşie confiscată 12, 88, 101, 117, 122, 188, 189, 190, 191, 194, 203, 207.
Moşie vinovată 228.
Moştenire 127, 231.
Moţoc 89, 306.
Movilău 392.
Movileni 355.
Movileşti 93, 99, 196, 228.
Muftiu 387.
Mukarecico 401.
Muiere 159, 276, 302, 304, 307, 324, 325, 364, 365, 401.
Muja 141.
Mulţime 73, 212.
Mulţime înfuriată 212.
Mulţime nemulţumită 212.
Mumă 172.
Muncă 47, 205, 218, 283, 349.
Muncă cumplită 19.
Muncă grea 72, 377.
Muncă groaznică 291, 292, 295.
Muncă silnică 22, 404.
Muncelu 314.
Munceu 125.
Munci cumplite 46, 47.
Muntean 287.
Munteni 20, 93, 286, 289, 388.
Muntenia 6, 15, 27, 43, 44, 46, 55, 108, 112, 115, 117, 118, 121, 141, 142, 143, 157, 162, 175, 177, 178, 179, 204, 211, 224, 242, 261, 264, 265, 273, 276, 279, 296, 305, 328, 347, 350, 351, 353, 363, 367, 388, 389, 397, 398, 399.
Muntenia Mare 58, 59.
Murăşco 87.
Murgeşti 184.
Murgu 91.
Mustrare 116.
Musulman 363.
Muşa 137.
Muşat 379.
Muşătcşti 6, 9, 351.
Muscel 107.
Muşcel 353.
Muşcenii 143.

N.

Nasta 61.
Nastasia 72, 198, 199, 200, 201, 337, 352, 361.
Nastasia Crucioaea 353.
Nastasia doamna 241.
Naşterea lui Hristos 37.
Năneşti 142.
Năpastă 85, 267, 304, 306.
Năpaste 344, 380, 381.
Neacşa 380.
N. Buhuş 354.
Neaga 324, 325.
Neagoe 52, 53, 87, 325.
Neagoe Basarab 51, 144, 147, 148, 149, 150.
Neagoe Camaraşul 88.
Neagoe vorn. 56.
Neagoiă 47.
Neagu 375.
Neam 15, 47, 48, 50, 53, 60, 68, 69, 71, 88, 99, 108, 109, 192, 209, 210, 222, 223, 257, 290, 293, 304, 313, 328, 333, 335, 336, 349, 383, 385, 394, 403.
Neamţ 29, 30, 31, 34, 35, 43, 63, 66, 115, 120, 125, 139, 167, 188, 194, 195, 201, 202, 250, 251, 258, 295, 296, 349, 350, 356, 358, 360, 381, 397, 398, 399, 400.
Neamţ, cetate 396, 400.
Neamuri 41, 126.
Neaniul 25.
Nebun 260.
Nechita 62.
Necoară Cotan 355.
Necola 140.

www.dacoromanica.ro

Necredincios 61, 62, 63, 67, 75, 122.
Neculai 201, 253, 369.
Neculai Antohie 242.
Neculai Bălcescu 273.
Neculai Cârnul 224.
Neculai Costin 86, 87, 99, 237, 238, 250, 262, 286, 289, 305, 306, 307, 343, 345, 378, 392, 400, 401.
Neculai Milescu 223, 224, 225, 226.
Neculai Miron 376.
Neculai Murguleţ 307.
Neculai Racoviţă 355, 376.
Nedeeni 356.
Nedrept 151.
Nedreptate 113, 161, 382, 383, 394.
Neexecutarea poruncii domneşti 220.
Negoe vorn. Săcuianu 284.
Negoeşti 351.
Negoiţă 271.
Negoiţă vist. 311.
Negomireşti 63.
Negrenii 110.
Negrilă păharnicul 13.
Negul 27.
Negul aga 264.
Negustor 37, 153, 216.
Negustor grec 217.
Nematur 213.
Nenavice 34.
Nenciuleşti 350.
Nenorocire 225.
Nenorocit 257.
Nepoată 241, 287.
Nepot 60, 62, 64, 68, 192, 218, 263, 295, 328, 333, 341.
Neraţional 164.
Nerăsbunat 394.
Nerescumpărat 393.
Neron 103.
Nesiguranţă 86, 95, 108, 119, 274, 378.
Nesporeşti 354.
Nesupunere 21, 220, 270.
Nevastă 283.
Nevinovat 73, 74, 79, 86, 87, 95, 134, 142, 147, 175, 183, 236, 238, 252, 254, 255, 313, 363, 390, 398.
Nevinovăţie 158, 275.
Nevoie de răsbunare 151.
Nica 354.
Nicheia 32, 35, 135, 139, 141, 302, 348, 349, 358.
Nichid 33.
Nicoară 126, 367.
Nicoară Hâra 73.
Nicoară Moţoc 370.
Nicola Catargiu 264.
Nicola vist. 264, 265.
Nicolai Costin 260, 261.
Nicolai Racoviţă 242.
Nicolai Vv. 114, 115.
Nicopole 5, 59.
Nicoriţă 181, 182.
Nicuia, sat 49.
Nicula 130, 138.
Niculachi 320.
Nifon 52, 53.
Nil 379.
Nimb religios 40, 213.
Nisiporeni 127, 318, 320, 321.
Nisipul 127.
Nistru 29, 30, 40. 82, 98, 135, 137, 193, 243, 319, 361, 389, 393.
Nobil 46.
Nobil ungur 118.
Nobilimea din Ardeal 117.
Nobilimea ardeleană 173.
Nod în papură 293.
Nohaii 393.
Norme individualiste 286.
Novač 327.
Novaci 110.
Novăceni 327.
Novedenia 358.
Novosiliţi 62.
Numărul vinovaţilor 237.
Nuoreţ 30.
Nusa 180.
Nusă arm. 263.

www.dacoromanica.ro

O.

Oană de Moiniaşti 218.
Oane 25.
Oancea 43, 153, 350, 353.
Oase 170, 184, 194.
Obadă 288, 289.
Obluciţa 247, 397.
Obroceni 369, 370.
Ocară 244, 349.
Ocârmuire 372.
Ochi scoşi 73.
Ocină 373, 374, 375, 376.
Ocnă 282, 290, 297, 299, 328.
Ocolul câmpului 25.
Ocraina 314.
Odochie Mogoe 341.
Odochiţa 341.
Odor 271.
Odraslă 385.
Odriiu 280, 281.
Oglinţii 125.
Oglinzii 202.
Ogradă 296.
Ohaba 31, 137.
Oituz 294.
Ojogeni 215, 396.
Oleana 136.
Olena 320.
Olişăşti 386.
Olovăţ 11.
Olt 17, 113, 180, 262, 350, 381.
Oltenia 58, 136.
Om mort 126, 315.
Om simbol de colectivitate 256.
Om ucis 321, 322, 325.
Omor 20. 25, 26, 65, 338, 366, 367, 368.
Omorîre 26, 125, 169, 257, 318, 319, 332.
Omorîrea străinilor 319.
Omorît 145.
Omorîtor 335.
Omucidere 24, 174, 187, 321, 341, 376.
Omul domn 73.
Onciu 359.
Onciul Juraşcovici 187, 359.
Oniceanii 13.
Onişcani 164.
Onţenii 138.
Onutul de sus 374.
Onuţ 351.
Opinia publică 129.
Opoziţie 116, 117, 148, 208, 221, 227, 228, 253, 263, 305.
Oprea 152, 325.
Oprişinţi 31, 33.
Orăş 123, 187.
Ordine publică 132.
Orgoeşti 63.
Orheean 214.
Orheeni 235, 240, 243.
Orhei 346, 376, 386.
Orheiani 94.
Oricani 367.
Orientare individualistă 200.
Os 193.
Osândă 245, 258, 259, 309, 345.
Oseminte 192.
Ostahie 370, 371.
Ostatec 43, 44, 172, 173, 396.
Ostupcani 137.
Otecenie 359.
Oteşti 110.
Otravă 292.
Oţeleşti 67.

P.

Pace veşnică 25.
Pacoste 130, 164.
Pagubă 143, 145, 146, 154, 156, 157, 158, 185, 261, 285, 300, 334, 351, 372, 374.
Paisie 180.
Papa Boicescu 305.
Papa Brâncovanu 266.
Papa log. 264, 265.
Palaghia 356.
Palmă dumnezeească 249.
Pană 271.
Pană spăt. 273.
Pană vist. 311.

www.dacoromanica.ro

Pancraţiu Senyey 117.
Paos 95, 96, 123.
Parasca 138.
Paraschiva 68.
Paraschiva Bolişteanu 288.
Parte 312.
Parte lezată 167, 200, 335.
Partenie 354.
Parthenie 352.
Partid 58, 276.
Partidă 58, 102.
Partizan 56, 76, 264.
Pascal 354.
Pascalina 359.
Paşina 136.
Paşte 21, 22, 80, 90.
Patraşcu log. 232, 233, 260.
Paul 38.
Paul de Alepp 216, 366.
Paul din Olişeşti 386.
Paul Niary 119.
Pavăl Ciocârlau 356.
Pavel 139, 323, 360, 379.
Pavel pârcălab 386.
Pavel Scripcă Brănişteanu 66.
Păcat 23, 152, 174, 249.
Păcurar 190, 361.
Păgubaş 158, 375.
Păgubit 370.
Părinte 316, 317, 347, 397.
Părlăşani 347.
Părtaş 150.
Părtaş la colectivitate 189.
Păstrăv 69.
Păstrăvan 129.
Păstrăveşti 88.
Păşcani 166, 192, 233, 234, 350.
Pătraşco 76, 77, 95, 96, 107, 172, 235, 317, 350, 361.
Pătraşco cămăraş 253, 254.
Pătraşco Ciogolea 361.
Pătraşco Croitorul 364, 365.
Pătraşco log. 232, 233, 260.
Pătraşco Urziceanu 291.
Pătraşcu cel Bun 104, 109.
Pătrişcoae 100, 101.
Pătru 27, 28, 129, 326.
Pătură 307.
Pătură socială 310.
Pâine 180.
Pânceşti 29.
Pângăraţi 139, 359.
Pârâ 100, 247.
Pârâşiu şi judecător 385.
Pârâşu 382.
Pârjol 296.
Pârliţi 360.
Pârtea 34.
Pârvu post. 288.
Pârvul 55, 333.
Pârvul Fărcăşan 284.
Pârvul vist. 271, 273.
Pârvul Vlădescu 270.
Pedeapsa cadavrului 149.
Pedeapsa spânzurării 385.
Pedeapsă 6, 10, 11, 13, 19, 21, 25, 26, 28, 32, 40, 41, 56, 57, 59, 61, 65, 72, 73, 76, 81, 82, 83, 86, 88, 90, 99, 112, 116, 118, 119, 124, 126, 127, 142, 158, 160, 166, 167, 172, 181, 208, 218, 225, 231, 237, 244, 245, 252, 267, 268, 275, 279, 286, 289, 290, 294, 299, 303, 304, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 327, 328, 336, 337, 344, 345, 355, 359, 365, 366, 368, 370, 372, 375, 379, 390, 392, 394.
Pedeapsă bănească 363.
Pedeapsă capitală 42, 72, 77, 89, 130, 166, 335.
Pedeapsă colectivă 12, 18, 25, 26, 66, 129, 132. 278, 362.
Pedeapsă cu moarte 165.
Pedeapsă disproporţionată 378.
Pedeapsă excesivă 149.
Pedeapsă individuală 335.
Pedeapsă individuală, severă 56.
Pedeapsă infamantă 134.
Pedeapsă, intensitate 22.
Pedeapsă morală 363.
Pedeapsă severă 377.

www.dacoromanica.ro

Pedepsire 9, 41, 69, 160, 284, 298.
Pedepsit 23, 152.
Peire 375, 376.
Peirea ţărei 390.
Pelin 184.
Pelipovschi 93.
Penalitate 153.
Pensie alimentară 37.
Pereschiv 376.
Perioadă de transiţie 230.
Periş 102.
Persoană 4, 26, 36, 40, 41, 43, 51, 57, 87, 98, 104, 112, 132, 134, 156, 159, 160, 164, 165, 167, 168, 204, 267, 275, 309, 331, 335, 364, 365, 367, 369, 370, 378.
Persoană lezată 160.
Personal 116.
Personalitate 85, 87, 113, 226, 255, 309, 317, 385.
Perzeu 172.
Petco 359.
Petir 136.
Petra de Tomineşti 324.
Petraşcu Vv. 173.
Petre 25.
Petre Tolovanu 341.
Petrea 34, 130, 164.
Petrea Carabăţ 63, 67, 68.
Petrea Mircea 366.
Petrea stolnicul 24.
Petrenii 31.
Petreşti 126.
Petrică comisul 13.
Petricani 136.
Petricăuţi 127.
Petriceico Vv. 239, 243, 244, 245, 377, 392, 397, 400, 401.
Petricovia 12.
Petriman 92, 123, 165.
Petriman C. 356.
Petru 11, 32, 37, 134, 139, 360.
Petru Albotă 137.
Petru Armanul 115.
Petru Aron 12, 20.
Petru Cazacu 99.
Petru Cercel 110.
Petru Devan 85, 86.
Petru Paisie 58, 59, 102.
Petru Rareş 14, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 78, 80, 83, 88, 93, 126, 135, 136, 161, 171, 174, 178, 182, 227, 239, 244, 361.
Petru Şchiopu 81, 91, 92, 93, 99, 106, 137, 140, 162, 176.
Petru Voevod 17, 25, 30, 43, 73, 82, 93, 96, 97, 98, 105, 110, 111, 112, 122, 130, 135, 136, 163, 167, 137, 138, 139, 156, 161, 170, 175, 206.
Petru Vv. Şchiopul 122, 123, 126, 127, 136, 139.
Piatra 73, 187, 188, 194, 350.
Pierderea libertăţii 112.
Pierdut în hitlenie 188.
Pierdut în viclenie 185, 186, 194.
Pietreni 73.
Pilat 135.
Pilipovschi 165, 324.
Pilipovschie 92.
Pismaş 287.
Pismă 47, 237, 238, 246, 254, 267, 280, 282, 287, 291, 393.
Piteşti 150, 284.
Pizdeni 366.
Plata capului 188.
Pleşca jicnicer 308.
Ploeşti 179.
Plopeni 138, 350, 360.
Poarta 108, 110, 168, 171, 211, 214, 236, 246, 247, 251, 253, 259, 261, 277, 304, 311, 344, 396.
Pobrata 30, 33, 315.
Pobrata mâu. 315.
Pociovalişlea 110, 326.
Pocruia 137.
Podolenii 30.
Poenari 18, 105.
Poezie populară 402.

www.dacoromanica.ro

Poiana 33, 34, 54, 55.
Poiana Zgurii 339.
Poienari 22, 153.
Poieni 132.
Pojorâta 341, 342.
Polon 5, 11, 39, 60, 64, 88, 90, 116, 119, 169, 172, 176, 238, 250, 269, 282, 310, 319, 388, 391, 392, 395, 397, 400.
Polonia 11, 12, 37, 60, 63, 76, 79, 88, 89, 118, 119, 137, 159, 165, 170, 198, 199, 238, 244, 245, 251, 313, 391.
Polovragii 110.
Pomârla 375.
Ponici, Petru 24.
Popa 370.
Popa Aftanasie 361.
Popă 379.
Popești 87, 382.
Popor 83, 277.
Popor întărtat 212.
Poporucivca 352.
Poporul român 2.
Popricani 218, 355, 356.
Popșa Mihai 29.
Porunci religioase 74.
Poziție 292.
Poziție centrală 370.
Poziție individualistă 151, 314.
Postelnicești 286.
Postolache 356.
Poșorcani 356.
Potența spirituală 313.
Pradă 114, 144, 222, 334, 335.
Prahova 107, 396.
Praga 115, 119.
Pravilă 205, 297, 298, 299, 334, 381, 395.
Prădăciuni 364, 365.
Prăjescu 202.
Prăpăd 220, 250.
Preacurata Maică 28, 32, 33, 34, 35, 139.
Preda vorn. Brâncoveanu 269, 272, 273.
Preda Brâncoveanu 180, 263, 271.
Preda căpit. dela Milcov 296.
Preda căpit. dela Proroci 296.
Preda de Proroci 297.
Preda Floricioiul 180, 263.
Preda log. 271.
Preda Paladie 242.
Preda Vv. 273.
Prelipce 352.
Preot 20, 21, 47, 48, 73, 265, 308, 310, 367.
Prepeleac 296.
Prepus 295.
Prestigiu 24, 40, 54, 113, 119, 164, 369, 378, 389.
Prestigiu de boier 167.
Prestigiu boieresc 166, 376.
Pretendent 244.
Prețuirea biologicului 80.
Pribeag 58, 59, 77, 79, 106, 109, 118, 119, 147, 148, 162, 180, 184, 186, 211, 242, 243, 250, 259, 288, 289, 296, 330.
Pribegie 17, 47, 94, 99, 107, 198, 233, 234, 286.
Pribegire 61, 93, 118, 121, 177, 233, 243, 245, 247, 255, 258, 309.
Pribegit 17, 226.
Prigoană 12.
Prigonitor 73.
Prigoria 351.
Prijolteani 29.
Primitiv 124.
Primitivitate 24, 47, 127, 153, 267, 285, 344, 376.
Primitivitatea societății 319.
Principiu 259, 283.
Principiu individ. 229.
Prinși de războiu 175.
Prismă 289.
Privilegiu 67, 70, 87, 188.
Prizonier 56, 400.
Proca 178.
Procedare 21, 22, 61, 113, 117, 164, 182, 222, 289, 322.

www.dacoromanica.ro

Procedeu 65, 78, 98, 156, 163, 164, 224, 225, 236, 241, 259, 267, 283, 331, 344, 367, 387.
Procedeu inchizitorial 373.
Procedură 75, 133, 142, 149, 208, 222, 234, 291, 303, 309, 311, 332, 365, 368, 385.
Procedură colectivă 143.
Proces 24, 37, 55, 56, 58, 95, 102, 120, 124, 131, 132, 134, 148, 163, 184, 199, 200, 228, 229, 231, 247, 249, 252, 254, 255, 263, 277, 313, 321, 323, 359, 363, 371, 372, 373, 375, 398.
Proces de biologizare 76.
Proces colectiv 106, 279.
Proces colectivist 291.
Proces de cercetare 272.
Proces de exterminare 91, 176,
Proces de individualizare 204, 227.
Proces de natură individuală 241.
Proces de prefacere 277.
Proces de răsbunare 104.
Proces de transiţie 96, 241, 275, 276, 395.
Proces de trădare 232, 299.
Proces de vendetă 124.
Proces de vină individuală 293.
Proces individualist 223, 234, 254, 291, 404.
Proces mixt 286.
Proces psihologic 289.
Proces spre individualisare 104, 117.
Procese colectiviste 223.
Procesul colectivităţii înfuriate 238.
Procesul vinei 319, 385, 286, 396, 404.
Procesul vinei colective 83, 102, 116, 327.
Prodan 377.
Prodan Drăguşescul 377.
Progres 156, 366.
Progres către individualism 241.
Progres spre individ. 298.
Propagandă luterană 84.
Proprietarul pământului 341.
Proprietate individuală 199.
Prorocean 298, 299.
Prostimea 183.
Provorotia 31, 33.
Pruna 339.
Prune 307.
Pruncucidere 318.
Prut 36, 39, 61, 66, 97, 98, 135, 188, 191, 194, 213, 250, 318, 348, 393, 401.
Punct de vedere individualist 150, 152, 199.
Punctul de vedere colectiv 152.
Punerea la stâlp 367.
Pustiire 284,
Puşcărie 297, 299, 383.
Puşti 308, 309, 310.
Putere de discernare 126.
Putere de perspicacitate 22.
Putere lumească 51.
Putila 362.
Putna 15, 30, 31, 36, 130, 136, 137, 138, 238, 243, 361, 377, 401.

R.

Racoţi 140, 215, 266, 269, 270, 396, 399.
Racoviţă 110.
Racoviţă Cehan 353.
Racoviţeştii 222, 223.
Rada 140.
Radoslav 27.
Radu 52, 57, 105, 106, 134, 151, 282, 325, 359, 382, 402.
Radu dela Afumaţi 51, 54, 55, 56, 57, 87, 121, 148, 152, 154, 173, 224.
Radu aga Bărsescu 271.
Radu Vv. Călugărul 26, 27, 41, 105, 129.
Radu cluc. 104.

www.dacoromanica.ro

Radu Creţescu 288.
Radu Creţulescu 368.
Radu log. Creţulescu 280.
Radu de Deasa 180.
Radu Dudescu 286.
Radu din Farcaş 301, 303.
Radu Fărcăşan 271.
Radu stol. Fărcăşan 269.
Radu cel Frumos 13, 15, 44.
Radu Haţagu 296.
Radu Leon 278, 279.
Radu Leon Vv. 276, 277, 330.
Radu log. 107, 263, 281, 301.
Radu cel Mare 17, 52, 53, 142.
Radu Mihnea 196, 205, 206, 228.
Radu Vv. Mihnea 101, 350, 359.
Radu Vv. Mihnevici 195, 197.
Radu Mihnea Vv. 187, 347.
Radu banu Năsturel 284.
Radu dela Olt 55.
Radu Pâine Vv. 157, 158.
Radu Popescu 53, 211, 217.
Radu fiul lui Socol 107.
Radu dela Spânişor 52.
Radu stolnic 107.
Radu Şerban 177.
Radu Ştirbei 280, 368.
Radu văt. 265.
Radu vistiar 16.
Radu Voevod 14, 16, 42, 46, 52, 54, 100, 134, 135, 140, 142, 143, 168, 188, 191, 192, 194, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 213, 228, 264, 265, 318, 328, 347, 350, 396.
Radul vorn. Cândescul 271.
Rarancea 124.
Rareş 76, 77, 85.
Raţionalism 300.
Raţionalizare 248.
Raţionalizare a colect. 299.
Raţionament 147, 253.
Ravagii 22, 64, 65, 73, 183, 218, 235, 262-263, 266, 309.
Ravagiile colectivităţii înfuriate 103.
Raza exploziei 255.
Razgon Iştvan 44.
Răcăciuni 401.
Răchitoasa 257.
Rădăuţi 24, 31, 66, 80, 135, 139, 352, 358, 359.
Rădăuţi, Episcopie 34.
Rădeanu 252.
Rădiu 126, 359.
Rădiul Borzii 126.
Ramadanovschi 392.
Rămeştii 110.
Rănire 41.
Răsboi 56, 154, 219, 220.
Răsboieni 44, 201, 202, 354.
Răsbunare 11, 12, 15, 39, 58, 64, 65, 90, 106, 124, 159, 177, 336, 363.
Răsbunare împotriva cadavrului 101.
Răscoală 56, 113, 118.
Răsculaţi 94.
Răscumpărare 69, 130, 183.
Răscumpărat 180.
Răspopi 362.
Răstrănepot 62.
Răsvrătit 267.
Răsvrătitori 277.
Răufăcător 148, 149, 158.
Răut 139, 140, 193, 315.
Răzămeşti 361.
Răzeşti 138.
Răzmeriţă 65, 145.
Răzvan 100, 101.
Râcica 137.
Râjnov 157.
Râmnic 146, 328, 333.
Rânzeşti 97, 98, 348.
Râs 349.
Râşca 87, 140, 354.
Râtul 352.
Reacţiune 40, 78, 79, 91, 93, 178, 179, 237, 248, 258, 260, 262, 279, 285, 381, 384.
Reacţiune colectivă 174, 284, 314.
Reacţiune domnească 99.

www.dacoromanica.ro

Reacţiune violentă 83.
Realitate socială 403.
Recea 110.
Relaţii 146.
Relaţii civile 141.
Relaţii internaţionale 141.
Relaţii private 158.
Religie 44, 51.
Religie mahomedană 79.
Religie ortodoxă 83.
Religie protestantă 83.
Reminiscenţă 373.
Repercursiune colectivă 225.
Resentiment 187, 214, 372.
Resistenţă 288.
Responsabil 402.
Reuseni 20.
Revolta colectivă 180.
Revolta colectivităţii 166.
Revolta boierilor 191.
Revoltă 192, 391.
Revoluţie 108.
Rimgaila 37.
Rit 268.
Rit socian 165.
Rit sociman 84.
Rival 76, 230.
Rob 131, 136, 400, 402.
Robi ţigani 25.
Robia necuratului 74.
Robie 249.
Robire 237.
Rodea 140.
Rogojăni 193.
Rogojelul 347.
Rohozna 318, 319.
Roman 7, 11, 13, 24, 30, 32, 33, 37, 64, 66, 67, 68, 72, 125, 136, 138, 140, 144, 157, 158, 159, 215, 252, 283, 345, 346, 349, 352, 357, 358-359, 377, 378.
Roman Burtul 158.
Roman Gârbovăţ 14.
Roman Pribeagul 14, 15.
Roman Vv. 6, 34, 35.
Român 113, 151, 169, 276, 280.
Românești 382.
Roşca aga 238.
Roşcani 338.
Roşeni 193.
Rosuşăni 62.
Rotunda 140.
Rubcea 34.
Rudă 12, 16, 19, 20, 43, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 58, 60, 68, 69, 70, 72, 76, 77, 79, 94, 98, 103, 105, 121, 123, 148, 181, 202, 205, 208, 210, 214, 215, 216, 228, 230, 232, 234, 242, 251, 256, 262, 272, 276, 284, 289, 292, 295, 300, 304, 305, 309, 312, 313, 314, 316, 317, 328, 336, 341, 342, 349, 351, 362, 383, 385, 402.
Rude colaterale 230, 231.
Rudele celor vicleni 216.
Rudele lui Balica 229.
Rudenie 9, 169, 281, 282.
Rudolf 112. 115, 172.
Rumâni 399.
Rusănești 350.
Rusăndeşti 355.
Rusăteşti 293.
Rusca 70.
Ruşăi-de-Vede 179, 298.
Ruşi 9, 39, 287, 392.
Ruşi ot Botoşani 348.
Ruşi, sat 399.
Ruşiul 224.
Ruxanda 354.
Ruxanda Doamna 92.

S.

Sabainov Uşurelul 122.
Sachi grofu 394.
Sacrilegiu 6, 186.
Safta 355.
Salcea 348.
Samson 320.
Sancţiune 55, 57. 65, 115, 124, 134, 244, 294, 362, 363, 369, 391.
Sancţiune contractuală 28, 362.

www.dacoromanica.ro

Sancţiune divină 115.
Sandu Buhuş 400.
Sandu Micu 376.
Sandu Stamatie 306, 309.
Sandu Sturze 356.
Sarascher 270.
Sarghiz 146, 147.
Sas post. 122.
Sat 13, 14, 16, 17, 19, 24, 37, 54, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 82, 87, 98, 100, 105, 108, 109, 111, 112, 123, 125, 128, 129, 185, 223, 227, 228, 232, 233, 234, 283, 292, 306, 315, 316, 317, 325, 338, 339, 340, 341, 342, 377, 382, 402.
Sat confiscat 273, 186, 193.
Satul Mare 137, 172.
Sava 351.
Sava Husarea 72.
Sava Lepădat 356.
Sava mitropolit 356.
Savil Zmucilă 306, 401.
Savin hat. 212.
Savin Prăjescu 373.
Savin uricar 361.
Săbăoanii 357.
Săbieni 48.
Săboani 358.
Săboiani, sat 349.
Săbor 97, 201.
Săcel 110.
Săcuianu 63, 67.
Săcuianu ciaşnic 62.
Săcul 351, 358.
Săcul mânăstire 357.
Sălişte 139, 338.
Sămăchise 215.
Sămniceanu 68.
Săpoteani 370.
Sărac 260, 290.
Sârbişori 137.
Săsciori 30.
Sătean 343.
Săveani 72.
Sân Bârlici 33.
Sânge 28, 35, 116, 135, 170, 179, 258, 259, 274, 277, 280, 283, 329, 330, 332, 334, 339, 346, 347, 349, 394.
Sânge nevinovat 329, 335.
Sângele mortului 327.
Sârb 34, 363.
Sârbeşti 110.
Sâretu 377.
Scarlatachie 287.
Scânteia 361.
Schilodire 224.
Schilodit 73.
Schingiuitor 122.
Scoarţa 352.
Scoaterea ochilor 79, 81.
Scorţeşti 29.
Scos din circulaţie 186.
Scrâlet 324.
Scroviştea 114.
Seciu 119.
Secul mân. 349.
Seimeni 290, 268, 295.
Sekely 118.
Semn oribil 225.
Seminţie 62, 95, 228, 321, 335.
Senekil stol. 321.
Sens individualist 276, 326.
Sensibil 305, 336, 344, 374, 387.
Sensibilitate 22, 23, 122, 372, 379.
Sensibilitatea colectivităţii 379.
Sensul individualismului 298.
Sentiment 23, 78, 104, 153. 344.
Sentiment de înrudire 309.
Sentinţă 372.
Serafim 328.
Serafim Buzăvscon 300.
Serafim ep. 333.
Servitor 259.
Servitorime 214.
Seteni 125, 342.
Seucouţi 29.
Sf. Ilie 136. 137, 359.
Sf. Ioan 139.
Sfat 98, 206, 210, 251.
Sfânta Evanghelie 381.
Sfânta Icoană 275, 329.

www.dacoromanica.ro

Sfânta Lavră 386.
Sfânta Vineri 32.
Sfântul Gheorghe 361.
Sfântul Ioan Novi 312.
Sfântul Neculai 33, 97, 287.
Sfântul Neculai din Poiană 29.
Sfântul Sava 320, 379, 386.
Sfera de explozie a colect. 26.
Sfera de influență a colect. 294.
Sfetagoră 300.
Sfeti Ghiorghe 312.
Sfidarea colect. 211.
Sfinți 28, 32, 33, 35.
Sibian 158.
Sibieni 147, 159.
Sibii 173, 284.
Sibiu 15, 16, 38, 48, 55, 141, 143, 144, 146, 147, 148, 152, 153, 158, 174, 295.
Sieauși pașa 268.
Sigismund 64, 189.
Siimeni 213, 215, 266, 269, 281, 306.
Silă 218, 256, 305, 327.
Silistra 221, 269, 273, 368, 390.
Siluire 344.
Sima 63, 64, 66.
Simbol 4, 5, 6, 20, 24, 27, 36, 47-48, 59, 85, 107, 114, 115, 208, 239, 275, 276, 295, 304, 309, 357, 378, 381.
Simbol al colectivității 91, 202, 303, 368, 403.
Simbol de colectivitate 28, 49, 73, 75, 78, 99, 122, 123, 213, 221, 244, 247, 249, 255, 256, 260, 262, 265, 267, 279, 284, 285, 290, 300, 310-311, 316, 327, 362, 372.
Simbol de colectivitate generală 276.
Simbol de societate 86.
Simbolul colectivității 147, 189, 222, 226, 257, 283, 288, 290, 369, 379, 384, 395.
Simbolul colect. ținute 98.
Simbolul colect. muntenești 272.
Simbolul societății 345.
Simila 181.
Simion 29, 75, 87, 93, 164, 386.
Simion Gheuca 361.
Simion Moghilă Vv. 359.
Simion Movilă 177.
Simion Movilă Vv. 195.
Simion Pilipovschie 92, 323.
Simion Stroici 99.
Simion Stroici vist. 350.
Simioniță Boza 341, 342.
Simpatie 26, 56, 102, 134, 255, 310, 345, 374.
Simț 160, 167, 237.
Simț de dreptate 151.
Simț individualist 133.
Simțiminte 83.
Simțire 272.
Simțire comună 65.
Simțul dreptății 342.
Sintilie 201, 202,
Sireat 192.
Siret 11, 14, 15, 24, 31, 34, 37, 190, 199, 375.
Sitna 138, 140.
Skinder-pașa 386.
Slatina 139, 384.
Slăbiciune 189, 196, 247, 258, 263, 278, 288, 303, 392.
Slăbiciune colectivă 18, 19.
Slăbiciunea colectivității 263.
Slăbire 57, 197, 204, 228.
Slăbirea colectivității 98.
Slătioarele 110.
Slăvilă 91.
Slugă 12, 15, 25, 27, 38, 70, 82, 95, 123, 128, 131, 141, 144, 145, 151, 152, 153, 156, 161, 162, 164, 179, 181, 183, 187, 203, 222, 230, 265, 280, 281, 283, 298, 306, 315, 318, 327, 377, 378.
Slugă domnească 72, 112, 122-123, 127, 163.
Slujbă 61, 63, 147, 192, 303, 346.
Slujbă credincioasă 105.

www.dacoromanica.ro

Slujbaș 84.
Slujitor 82, 86, 189, 219, 264, 268, 290.
Slujnică 258.
Sluțire 367.
Sluțit 101.
Smotac 129, 130.
Snagov 274, 297, 337.
Sneagov 291, 329, 333.
Soacră 288.
Sobieschi 312.
Sobor 202, 379, 380, 381.
Sobraneți 7, 33.
Societate 1, 9, 40, 41, 43, 51, 60, 70, 74, 77, 87, 88, 128, 130, 147, 153, 163, 165, 169, 244, 248, 249, 259, 260, 279, 284, 285, 290, 294, 307, 309, 317, 333, 335, 344, 347, 402.
Societate individualistă 1, 213, 308-309, 340, 342, 365, 367.
Societate înfuriată 336.
Societate moldovenească 208.
Societate omenească 98, 404.
Societate primitivă 151, 345.
Societate românească 23, 404.
Sociologie 142.
Socol 104, 105, 109.
Socru 281, 282, 295.
Sofia 38.
Sofialău 276.
Sol 162, 363.
Solca 138, 184, 185, 186, 187, 193, 199, 200. 201, 347, 350, 360.
Solca, mânăstire 361, 348.
Solidar 49, 91, 156.
Solidaritate 11, 60, 65, 118, 144.
Solomia 165.
Solomon 252.
Solonțul 34.
Sommer 89, 165.
Sorca 326.
Soră 82, 287, 337.
Sorbizamă 353.
Soroca 66, 139, 193, 251, 315, 360, 361.
Soroceanii 94.
Soroceni 243.
Soț 176, 397.
Soție 106, 107, 169, 172, 173, 174, 185, 205, 218, 242, 245, 256, 259, 279, 280, 284, 293, 295, 304, 309, 327, 389, 395, 396, 397, 398.
Spaimă 82, 218, 277, 396.
Spancioc 89.
Spânișor 52.
Spânzurat 81, 142, 148, 149. 159, 160, 190.
Spânzurătoare 297.
Spărgători de casă domnească 301.
Spiridon 201.
Spirit colectiv 170.
Spiritul individualist 238.
Spiritul societății românești 94.
Spiritul timpului 18, 58, 110, 111, 187, 218, 387.
Spiritul vremei 16, 38, 48, 73, 74, 103, 141, 164, 168.
Spurcat 282.
Stadiu 402.
Stadiu de evoluție 263.
Stadiu primitiv 154.
Stahie 361.
Staico 296, 297, 298, 299, 368.
Staico pah. 280, 287, 290.
Staico pah. Buzianu 284.
Stamatie 230.
Stamatie post. 229, 230, 231.
Stan 120, 132, 150, 151, 153, 166, 325, 342.
Stan Babici 33.
Stan Balici 7.
Stan fiul Drăguțescului 107.
Stan Grecul 352.
Stan Udriște 107.
Stana 130, 324, 325.
Stanca 383.
Stanca Murgucione 350.
Stanciu 82, 133, 134, 140, 141, 142, 158, 159, 178, 325.
Stanciu Bengăi 104, 109.

www.dacoromanica.ro

Stanciu al Bugăi 106.
Stanciu spăt. 104.
Stanco pah. 351.
Stare de transiție 105.
Starosilți 61, 62.
Stat 22, 24, 25, 39, 40, 42, 77, 167, 288, 319, 344, 376, 309, 336.
Stălinești 138.
Stăncăuți 123.
Stăncești, sat 272.
Stănești 126.
Stănilă 106.
Stănilești 185, 186, 187, 200, 347.
Stăpân 10, 28, 43, 57, 59, 131.
Stăpân de cetate 75.
Stăuceni 135, 138.
Stângacea 52.
Stângaciu 167.
Stârcea Ioan 61.
Stârpe 357, 358.
Stejar 27.
Stoboreanii 62, 67.
Stoian 184, 185.
Stoian comis 280.
Stoica 32, 172, 173, 325.
Stoica log. 282.
Stoica log. Hudescu 281.
Stoica Râioșanul 351.
Stoican 120.
Stoilești 352.
Storojineți 34.
Strahotin 31.
Strat 309.
Străceani 338.
Străin 225.
Strămoș 63.
Strănepot 62, 192.
Strâmba 27, 129.
Strânsoare 371, 373.
Strehaia 382.
Strigoi 74, 353.
Stroe 35, 58, 148, 149, 157, 331, 335, 336.
Stroe clucer Bârsescu 271.
Stroe Leurdeanu 333.
Stroe vorn. Leurdeanu 279, 280.
Stroe din Leurdeni 330.
Stroe vist. 301, 303.
Stroe vorn. 120, 282, 284, 286, 334.
Stroia pribeagul 105.
Stroia spăt. 102.
Stroici 89, 183.
Structură 6, 70, 78, 178, 182, 236, 257, 260, 262, 276, 278, 279, 284, 309.
Strunga 222, 234.
Stupneuca 362.
Sturza 188, 190, 234.
Sturzea log. 189.
Substrat colectiv 249.
Suceava 9, 24, 29, 30, 31, 45, 63, 66, 67, 68, 72, 73, 75, 83, 85, 87, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 161, 165, 184, 192, 195, 201, 217, 219, 244, 225, 312, 318, 340, 348, 350, 352, 355, 359, 361, 373.
Suceava cetate 400.
Sucevița 137, 138, 139, 185, 186.
Sucevița mân. 347.
Sudalmă 244.
Suduit 383.
Suferință 39, 56, 61, 90, 94, 134, 215, 257, 258, 285, 304, 343, 345.
Suflet 74, 83, 88, 91, 112. 113, 121, 123, 125, 166, 194, 196, 198, 213, 252, 301, 302, 303, 360, 388.
Suflet colectiv 50.
Suflet creștinesc 214.
Sugrumat 312.
Suhan 359.
Suhoverhul 34.
Suliman pașa 247.
Suprastructură 24, 25, 40.
Supus 154, 399.
Surghiunit 117.
Surgun 117, 258.
Suroră 214.
Svat 163, 229, 371, 372, 379.

www.dacoromanica.ro

Ş.

Şandru 67.
Şcheia 359.
Şendreştii 29.
Şendriceni 187, 359.
Şeptilici 204, 205.
Şerban 59, 273, 281, 288, 326, 333.
Şerban Cantacuzino 280, 289-290, 295, 296, 368.
Şerban log. 287.
Şerban post. 328.
Şerban spăt. 277, 282.
Şerban Vv. 246, 250, 291, 292, 293, 294, 300, 305, 383, 398.
Şerbăneşti 14, 193.
Şerbiceni 325.
Şereuţi 318, 319.
Şerpe 76.
Şiităneşti 287.
Şirăuţi 36.
Şişman 32.
Şomăneşti 347.
Şomuz 29.
Şovăire 264.
Ştefan 9, 10, 11, 20, 31, 36, 79, 85, 93, 323, 339, 348, 352.
Ştefan arhiepiscon 300, 328.
Ştefan Bodony 117, 118.
Ştefan Brăescu 306, 309.
Ştefan Corne 376.
Ştefan Csaki 119.
Ştefan Horvat 118.
Ştefan Kakos 118.
Ştefan Lăcustă 75.
Ştefan log. 287.
Ştefan cel Mare 12, 13, 15, 18, 20, 23, 24, 30, 38, 39, 44, 45, 46, 60, 136, 226, 235.
Ştefan Muşat 7.
Ştefan I Muşat 16.
Ştefan Pătru 354.
Ştefan Petrehazi 115.
Ştefan Petriceanu 322.
Ştefan Petriceicu 321.
Ştefan Petriceicu Vv. 238, 354, 391.
Ştefan de Pomârla 374, 375.
Ştefan Răzvan 170.
Ştefan Scarlat 242.
Ştefan serd. 215.
Ştefan cel Tânăr 159, 160.
Ştefan Tomşa 97, 187, 196, 200, 320, 347, 359, 360.
Ştefan Tomşa Vv. 186, 348.
Ştefan Tomşevici Vv. 188.
Ştefan Ukutievici 118.
Ştefan Vasile Vv. 226, 229, 230, 231, 232, 234.
Ştefan Vodă 13, 378.
Ştefan Voevod 14, 25, 29, 33, 34, 61, 62, 63, 67, 68, 70, 77, 78, 80, 95, 97, 98, 135, 138, 162, 165, 184, 185, 190, 192, 193, 201, 204, 206, 210, 216, 222, 223, 320, 321, 348.
Ştefan Vv. Gheorghe 219, 220, 223, 232, 233, 235, 355.
Ştefan V. Lăcustă 136.
Ştefan Vv. cel Tânăr 91, 164.
Ştefan Vv. Tomşa 62, 184, 185, 192, 195, 199, 209, 228, 318, 350, 359.
Ştefăneşti 63.
Ştefăniţă 60, 65, 66, 69, 70.
Ştefăniţă pah. 218.
Ştefăniţă cel Tânăr 226.
Ştefăniţă Vv. 61, 63, 66, 186, 218, 219, 220, 224, 225.
Ştefina 146.
Ştefu 70, 71.
Ştefu Giumătate 14.
Ştibor 5.
Ştilbicani 31.
Ştirbei 382, 384, 385.
Ştirbeieşti 382, 384, 385.
Ştreang 27, 40, 41, 376.
Ştul Iacob 38.
Şubrezenie 270, 278, 336.
Şugubină 316, 324, 367.
Şugubină de fată 164.

www.dacoromanica.ro

Şugubinari 315, 316.
Şumuzul Rece 13.
Şurineşti 355.

T.

Tabu 186.
Taincoş Crănul 41.
Tainucoş 42.
Talaba 126.
Talion 335.
Tanoviceanu I. 257.
Tarasova 203, 204, 359.
Tare de înger 314.
Taslău 33, 66, 137.
Taslăul Sărat 66.
Tată 205, 274, 283, 330, 333.
Tată trădător 101.
Tatăranii 354.
Tatomir 34.
Tatul 146, 147.
Tăbuci 61.
Tăiat 401.
Tăierea conducătorilor 180.
Tăistreni 347, 359.
Tălhar 41, 63, 92, 297, 311, 325, 326, 366.
Tălhărie 122, 366.
Tămaş 326.
Tămăduiani 192.
Tămârtaşăuţi 29, 45.
Tănasie de Soroca 242, 398.
Tănasie dv. 351.
Tăncoae 386.
Tărie 385.
Tărtăreul 327.
Tătar 28, 29, 63, 169, 188, 213, 236, 237, 239, 250, 270, 271, 290, 363, 391, 392, 393, 396, 399, 400, 401.
Tătarcă 29, 34, 401.
Tătărâme 273.
Tăutu 76, 87, 92.
Tăutu fiul lui Pătraşcu 77.
Tăutu log. 62.
Târgovişte 17, 20, 21, 41, 69, 116, 134, 140, 268, 271, 381, 382, 384, 399, 400.
Târgşor 150, 153.
Târgul Frumos 30, 222, 234, 238, 351, 352.
Târgul-Jiu 133.
Târnauca 33.
Teama de moarte 309.
Teama de tiran 225.
Teamă 221, 226, 246, 252, 255, 261, 262, 342, 398.
Tecuci 314, 375.
Teleajin 119, 266, 270, 273.
Teleorman 107, 383.
Temelia societăţii 225.
Temişoara 44.
Temniţă 154, 155, 157, 260, 297, 311, 312, 323, 343, 376, 390, 394.
Temperarea colectivităţii 148.
Templul 355.
Tendinţă 21, 98.
Tendinţă biologică 403.
Tendinţă individualistă 142, 227, 228, 232.
Tentativă de omor 368.
Tentativă de ucidere 369.
Teoctist mitropolit 24.
Teodor log. 107.
Teodosia 136.
Teodosie 103, 378.
Teodosie arhiep. 333.
Teodosie ban 102.
Teodosie Barbovskie 359.
Teodosie mitrop. 282, 332.
Teodosie Vlădică 297.
Teofan 380.
Teşeuţi 350.
Theodor log. 106.
Tighina 176, 392, 401.
Timoteu 217.
Tion 338.
Tiran 252.
Tiranie 292.
Tiron 328.
Tismana 127, 137, 140, 141, 264, 282, 299, 384.
Titian 70.
Titiana 353.

www.dacoromanica.ro

Titiana Oncioae 353.
Toader 25, 76, 100, 101, 140, 356.
Toader Bostan 328.
Toader Boul 319-320.
Toader Cănea 362.
Toader Coste 327.
Toader din Dubău 314.
Toader Filimon 341.
Toader logofătul 61, 62, 136.
Toader Murguleț 186, 187, 200.
Toader Pitar 122.
Toader Ploscă 162, 163.
Toader din Turbătești 353.
Toader Veveriță 99.
Toderașc 242.
Toderașco 370.
Toderașco Iordachi 355.
Todirașco Iordachi Cantacuzino 355.
Todirașco Sturze 356.
Todorești 29.
Todoran 126.
Tofana 356.
Tofania 353.
Tofileni 67.
Tolovani 342.
Toloveni 341.
Toma 34, 58, 59, 66, 130, 187, 188, 189, 192, 219, 325, 350.
Toma Cantacuzino 220, 222, 223, 326.
Toma vornicul 221.
Toma vorn. Cantacuzino 219.
Tomaș 174.
Tomești 137.
Tomnești sat 324.
Tomșa 84, 85, 86, 88, 89, 96, 162, 183, 189, 190, 191, 197, 201, 203.
Tomșa Vv. 182, 194, 202, 204, 210, 298.
Topești 31.
Topliță 34.
Topoliță 125.
Topoloveni 17, 18.
Tortură 367.
Tovarăș 156, 204, 269.
Tovarăș de luptă 183.
Tradiție 204.
Transfert 313.
Transformarea colectivit. 226.
Transilvania 10, 46, 108, 112, 119, 169, 171, 172, 177, 274, 363, 390.
Transilvăneni 119.
Transitoriu 252.
Transiție spre individ. 154.
Tras în țapă 22.
Trădare 9, 13, 17, 18, 19, 46, 49, 51, 57, 61, 67, 68, 81, 91, 94, 113, 114, 116, 186, 198, 202, 203, 208, 233, 258, 261, 262, 273, 276, 328, 384, 392, 397, 398.
Trădarea colectivității 77.
Trădător 8, 11, 14, 15, 17, 18, 23, 69, 70, 71, 75, 90, 93, 100, 108, 113, 117, 166, 202, 222, 230, 232, 257, 299, 392, 399.
Trăsătură individualistă 36.
Trânova 380.
Trecere 147.
Trezire 115, 254.
Tribunal ceresc 36.
Tribunal domnesc 36.
Trifăilă 59, 60.
Triisfetite 254.
Troiță 121.
Trotuș 87, 232, 253, 255, 366.
Trotușan 72, 75, 76.
Trufanda post. 330.
Trup 122, 190, 249, 266, 272, 274, 296, 302, 353, 355, 360.
Trup decapitat 205.
Trup înțepat 268.
Trup necinstit 205.
Tudor 375.
Tudor dela Bucov 107.
Tudor cămăraș 301, 303.
Tudora 164, 353, 355.
Tudosă 361.
Tudosia 72.
Tudosie Dubău 306.

www.dacoromanica.ro

Turbăteşti 353.
Turburat 267.
Turc 3, 5, 12, 44, 45, 50, 51, 53, 59, 74, 79, 91, 93, 104, 108, 113, 116, 123, 154, 162, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 176, 208, 215, 221, 238, 239, 248, 249, 253, 259, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 280, 281, 282, 285, 295, 297, 304, 305, 310, 311, 312, 344, 345, 352, 353, 363, 371, 381, 384, 386, 387, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 401.
Turceni din Jilţ 166.
Turcia 259.
Turcineşti 32.
Tuteşti 66.
Tutova 181, 206, 376.

Ţ.

Ţap ispăşitor 214, 389, 391.
Ţapă 111, 112, 147, 148, 168, 178, 179, 190, 237, 263, 267, 387.
Ţapul ispăşitor 215.
Ţara Ardealului 114.
Ţara Bârsei 145, 146.
Ţara Căzăcească 237, 314.
Ţara Leşească 72, 93, 186, 199, 201, 219, 223, 243, 246, 250, 258, 259, 306, 311, 312, 375, 377, 393, 400.
Ţara Litvanilor 14.
Ţara Moldovei 12, 14, 25, 35, 63, 87, 92, 95, 97, 100, 123, 127, 128, 130, 162, 164, 165, 167, 181, 185, 187, 191, 192, 201, 202, 203, 207, 228, 281, 318, 388.
Ţara Muntenească 175, 219, 236, 246, 253, 260, 261, 266, 281, 294.
Ţara Nemţească 224, 225, 280, 329.
Ţara Românească 14, 26, 44, 52, 54, 55, 102, 105, 110, 113, 126, 129, 132, 133, 134, 143, 144, 145, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 166, 169, 176, 190, 224, 246, 250, 251, 264, 269, 278, 282, 300, 301, 311, 328, 330, 333, 365, 390, 397, 398.
Ţara Turcească 292.
Ţara Ungro-Română 108.
Ţara Ungrovlahiei 131.
Ţara Ungurească 59, 102, 105, 108, 110, 170, 182, 242, 243, 246, 273, 284, 287, 288, 293, 294, 296, 341, 342, 381, 394, 397, 399.
Ţară 219.
Ţarigrad 187, 214, 235, 245, 253, 263, 282, 301, 345, 361, 380, 393, 394, 397, 398.
Ţarul Moscovei 39.
Ţăndăreni 350.
Ţăpenii 346.
Ţăpeşti 136.
Ţăran 10, 79, 83, 396.
Ţărănime 10, 46, 65, 91.
Ţărigrădean 287.
Ţeapă 43, 167.
Ţeaţina 7, 33.
Ţepeluş 16.
Ţepeluş V. 38.
Ţigan 29, 49, 52, 59, 68, 87, 122, 130, 131, 135, 136, 137, 168, 249, 280, 282, 283, 292, 347, 350, 353.
Ţigancă 95, 353, 367.
Ţigani de moştenire 108, 109.
Ţigăneşti 163.
Ţiori 337.
Ţirbis 38.
Ţuţora 79.

U.

Ucidere 53, 57, 58, 76, 143, 186, 289, 272, 391.
Ucidere de suflete 43.
Uciderea unui grup 87.

www.dacoromanica.ro

Ucigaş 160, 330, 331, 333, 334. 342.
Ucis 394.
Udrea cel Orb 185, 186, 187, 200, 347.
Udriiu 253.
Udrişte 16, 103.
Udrişte Năsturel 102.
Udrişte spătar 271.
Uivar 329.
Uliava 70.
Unchiu 215.
Ungaria 10, 13, 178, 216, 391.
Ungrad 172.
Ungrovlachia 51, 140.
Ungur 117, 170, 179, 268, 394, 399.
Ungurașii 137, 139.
Ungureani 338.
Urasachie vist. 306.
Ură 6, 20, 78, 186, 312, 392.
Ură, ravagiile ei 20.
Ureche 14, 64, 65, 70, 72, 77, 84, 86, 90, 91, 94, 95, 99, 123, 386.
Urecheşti 356.
Urgia divină 360.
Urgie 47, 114, 173, 219, 220, 249, 299.
Urgie domnească 300.
Urgisit 383.
Uricani 350, 360.
Urmaş 63, 254, 304.
Urmări colective 332.
Ursache 310, 311.
Ursachie ot Liteni 376.
Ursu 95, 366, 369, 386.
Ursul Conţescu 356.
Urzică 150.
Uspenia 360.
Usturimea omului 370.

V.

Vaculinţii 30.
Vadul dela Moldova 32.
Vadul Oltului 135.
Vaideei 110.
Valachia 15, 59, 177, 363, 399.
Valea Albă 201.
Valea Grecului 128.
Valea Neagră 29.
Valeva 34.
Valoare 279.
Valoare socială 365.
Valori spirituale 317.
Valul colectivităţii înfuriate 217.
Vancenești 29.
Varatic 127.
Vară primară 241.
Varlaam 337, 352.
Vartic 80, 81, 163.
Varticăuţi 127.
Vasâlca Nestoroae 354.
Vascan 64.
Vascan Orăş 99.
Vascouţi 7, 9, 33.
Vasilache aga 263.
Vasilaşco Cantacuzino 260.
Vasilaşco spătar Cantacuzino 255.
Vasilău 35, 37.
Vasile 38.
Vasile Anghelina 320.
Vasile Bălţatul 92.
Vasile Câmpineanu 271.
Vasile Corlat 354.
Vasile Gheuca 240.
Vasile hatm. 232, 233, 234.
Vasile Lupu 211, 217, 218, 220, 222, 226, 230, 233, 234, 323, 326, 373, 375, 389, 396.
Vasile Lupu Vv. 216, 320, 324, 361, 363, 366, 374, 393, 397, 399.
Vasile Mihăilescu 202.
Vasile Orăş 359.
Vasile Roşca 191, 209.
Vasile spătar 379, 380, 381.
Vasile Stroici 182, 200, 201.
Vasile Stroicelu 193.
Vasile Ureche 354.
Vasile Vv. 228, 232, 321, 322, 352.
Vasile vorn. 252.

www.dacoromanica.ro

Vasilica 340.
Vasilie Djalalău 229.
Vasilie Şeptelici 207.
Vasilie Vodă 378.
Vasiliscul 46.
Vaslui 59, 122, 223, 226, 323, 354, 355, 357, 360, 361.
Vatopet 156.
Văcărescu 298.
Văcăleşti 361.
Văcoteşti 352, 354, 361.
Văduvă 159, 302, 304, 309.
Văr 229, 231, 232, 246, 256, 341, 342.
Văscan 76.
Vâlcea 110.
Vâlcsan 52.
Vâlcul 124, 292.
Vâlcu vorn. 291.
Vâlsan 106.
Vânători 196, 197, 198, 210, 341, 350.
Vânătorii dela Piatra 195.
Vânători sat 194.
Vânzare 187.
Vânzare silită 256.
Vârlan log. 307.
Vâşnevăţ 29.
Vîlcan 140.
Vecin 111, 127, 307, 320, 341, 371, 373, 374.
Veisăşti 376.
Velia 92.
Velica 49.
Velicico 252, 257, 258, 259.
Velicico Costin 400.
Velicico hatman 251, 293, 294.
Vendeta 4, 258, 319.
Vendeta corsicană 124.
Vendetă sângeroasă 125.
Verbăuţi 37.
Verbouţi 35.
Vereş-Mart 161.
Veveriţă 89.
Viaţa internaţională 37.
Viclean 6. 9, 16, 17, 19, 51, 52, 54, 60, 71, 75, 77, 80, 84, 92, 95, 98, 101, 186, 208, 211, 229, 231, 262, 268, 271, 275, 387.
Viclenie 3, 5, 7, 9, 13, 14. 17, 18, 45, 49, 52, 59, 61, 62, 67, 71, 72, 75, 77, 80, 86, 87, 88, 91, 92, 97, 114, 119, 174, 177, 181, 184, 185, 186, 187, 193, 201, 206, 210, 211, 215, 222, 224, 230, 270, 276, 303, 328, 331, 348, 378, 386, 391.
Viclenie eventuală 250.
Vicleşug 14, 67, 73, 86, 89, 90, 122, 215, 392.
Victimă 58, 104, 124, 154, 238, 289, 404.
Viena 242, 295, 308, 363, 392, 398, 400.
Vieroşu 105.
Vigoare 254.
Vijelia colectivă 284.
Vilae 380.
Vilaia 110, 111.
Vilamovski 161.
Vilia 62.
Vina cadavrelor 268, 296.
Vina fratelui 203, 204.
Vina trădărei 206, 232.
Vină 1, 2, 3, 6, 7, 12, 13, 14, 20, 21, 24, 28, 31, 33, 46, 59, 63, 79, 81, 82, 83, 89, 93, 97, 98, 109. 114, 122, 127, 150, 151, 142, 144, 150, 152, 158, 172, 187, 200, 217, 221, 222, 238, 261, 267, 268, 270, 272, 273, 274, 275, 285, 287, 289. 290, 291, 293, 294, 297, 311, 316, 319, 328, 329, 330, 333, 334, 336, 344, 346, 369, 373, 377, 381, 384, 395, 396, 403.
Vină aparent individuală 267.
Vină colectivă 3, 4, 9, 10, 11, 13, 16, 20, 21, 23, 24, 25, 28, 32, 37, 38, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 74, 77, 78, 79, 82, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 99,

www.dacoromanica.ro

101, 102, 104, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 115, 116, 120, 121, 123, 124, 125, 129, 131, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 170, 171, 173, 174, 177, 178, 180, 184, 187, 190, 197, 198, 199, 200, 207, 208, 211, 212, 216, 217, 218, 222, 225, 231, 232, 233, 234, 237, 238, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 256, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 267, 272, 273, 275, 276, 277, 279, 282, 288, 289, 290, 294, 300, 304, 308, 309, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 326, 335, 337, 338, 342, 346, 348, 349, 353, 358, 362, 364, 386, 387, 388, 390, 391, 394, 395, 396, 398, 404.
Vină de moarte 299.
Vină individuală 23, 72, 83, 105, 118, 134, 147, 160, 199, 248, 252, 270, 316, 326, 343, 364, 373, 404.
Vinice 362.
Vinovat 7, 8, 9, 21, 28, 32, 40, 43, 46, 56, 78, 84, 85, 87, 90, 95, 97, 101, 102, 104, 106, 108, 112, 116, 120, 123, 124, 126, 128, 129, 130, 133, 134, 142, 143, 148, 149, 152, 153, 155, 156, 157, 160, 163, 165, 166, 168, 170, 171, 177, 190, 199, 200, 202, 205, 213, 214, 217, 220, 227, 228, 229, 231, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 245, 252, 254, 257, 258, 269, 276, 283, 290, 291, 294, 298, 304, 305, 309, 312, 313, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 327, 329, 331, 334, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 349, 358, 362, 368, 370, 371, 375, 376, 380, 385, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 402, 403.
Vinovat prin contagiune 386.
Vinovați colectivi 84, 275.
Vinovăție 65, 365.
Vintilă ban 299.
Vintilă căpitan 271.
Vintilă comis 102.
Vintilă Corbeanu 288.
Vintilă V. 176.
Violator 159.
Violență 10, 159.
Visnoveţchi 89.
Visterniceni 193.
Vitalitate 212.
Vitoltu 125.
Vlad 4, 5, 9, 52, 56, 76.
Vlad al Capei 107.
Vlad Călugărul 16, 19.
Vlad cel Tânăr 50, 51, 303.
Vlad Vv. cel Tânăr 52.
Vlad Dracul 44.
Vlad dvornic 19.
Vlad Ţepeș 15, 20, 22, 23, 26, 43, 44, 45, 46, 47, 54, 69, 95, 168, 268.
Vlad Vintilă 17, 51, 58, 156.
Vlad Vintilă Vv. 155.
Vlad Vv. 52, 144, 154.
Vlad Voevod Călugărul 17, 19, 31.
Vlad V. Ţepeș 21.
Vlad Vodă 22.
Vlad vornic 19.
Vladislav 48, 55, 56.
Vladislav Vv. 124.
Vlaicu 51, 58, 59, 120.
Vlaicu pârcălab 16.
Vlașca 114.
Vlat Vv. Inecatul 155.
Vlădeni 31, 138, 208.
Vlădeni la Turie 207.
Vlădești 63.
Vlăduţ 51, 55.
Vlășeni 136.
Vodă 178.

www.dacoromanica.ro

Voica 48.
Voico al Tatului 17, 18.
Voico post. 311.
Voina 325.
Voineşti 339.
Voinţă 21, 152.
Voinţă liberă 37.
Voiteşti 352.
Volhovăţ 37, 138.
Voriniceni 135.
Voroneţul 31.
Voroneţ 33, 67, 68.
Vovidenia 140, 209.
Vovineşti 339.
Vrăşmaş 147, 154, 155.
Vrăşmăşia prostimei 212.
Vrăşmăşie 95, 124, 289, 306.
Vremea vinei colective 171.
Vremi de disolvare 221.
Vremi nouă 370.
Vremi primitive 225.
Vucină 324, 325.
Vulpăreştii 346.

W.

Wagner Saros 169.

X.

Xenopol 3, 10, 11, 48, 57, 60, 69, 80, 89, 91, 152, 175, 390, 391.
Xeropotamu 338.

Z.

Zagava 354.
Zagaveiul 361.
Zagorna 29, 30, 35.
Zaharia 125, 166.
Zahorna 135.
Zamfira 62.
Zamostic 362.
Zarvă tirănească 86.
Zastavna 70, 71.
Zavedenii 139.
Zăhărăşti 362.
Zălog 44, 242, 316, 320, 328, 389, 397, 398.
Zârnă 30.
Zberea 307.
Zelina 96.
Zlobicean 320.
Zograful 360.
Zugraf 361.
Zuza 126.
Zvânjeii 110.

www.dacoromanica.ro

GREȘELI DE TIPAR

La pag. 15 numărătoarea pentru note, de sus în jos, în loc de 3, 4, 1 să se citească 1, 2, 3.
„ „ 21, rândul 11, de sus în jos, în loc de domni au putea să se citească domn; am putea.
„ „ 21, rândul 21 de sus în jos, în loc de: colectivitatea pentru care, să se citească colectivivitatea, care.
„ „ 43, rândul 13 de sus în jos în loc de dovedește să se citească dovedesc.
„ „ 44, nota 2, în loc de p. 102-103 să se citească p. 103.
„ „ 48, rândul 13 de jos în sus, în loc de material să se citească materiale.
„ „ 57, rândul 14 de jos în sus în loc de lovirea să se citească lovitura.
„ „ 62, rândul 7 de sus în jos în loc de Horincilui să se citească Horinciului.
„ „ 67, nota 4 în loc de vezi mai sus, să se citească vezi mai sus pag. 63.
„ „ 80, rândul 4 de jos în sus, în loc de decapitare, să fi fost să se citească decapitare; să fi fost.
„ „ 99, rândul 17 de sus în jos, în loc de în 1587... să se citească în 1587"...
„ „ 106, rândul 4 de sus în loc de Stănilă să se citească Stănilă.
„ „ 127, rândul 11 de jos în sus în loc de Nisiporeni să se citească Nisipul.
„ „ 132, rândul 7 de jos în sus în loc de Lupu de tatul să se citească Lupu dela tatul.
„ „ 161, rândul 18 de jos în sus în loc de el, a fost să se citească el a fost.

www.dacoromanica.ro

La pag. 183, nota 2 în loc de cum emin să se citească cum enim.

„ „ 197, rândul 16 în loc de pomenită să se citească pomenit.

„ „ 210, rândul 3 de sus în jos în loc de pe ai lor, după să se citească pe ai lor; după...

„ „ 214, nota 2 în loc de § 26 să se citească § 27.

„ „ 221, rândul 13 de jos în sus în loc de a-i cere să se citească a-şi cere.

„ „ 226, rândul 6 de sus în jos în loc de săci să se citească căci.

„ „ 241, rândul 14 de jos în sus în loc de cu domnul a unuia să se citească, cu domnul al unuia.

„ „ 244, rândul 1 de jos în loc de Ioan Neculcea să se citească Ioan Neculce.

„ „ 257, rândul 2 de sus în loc de Costin să se citească Velicico.

„ „ 276, rândul 16 de sus în jos în loc de au crescut să se citească a crescut.

„ „ 298, rândul 12, de sus în jos în loc de Stoica să se citească Staico.

„ „ 317, rândul 4 de sus în jos în loc de Cantemir Movilă să se citească Constantin Movilă.

„ „ 333, rândul 5 de sus în jos în loc de Ştefan să se citească Stroe.

„ „ 350, rândul 8 de jos în sus în loc de Munteniei să se citească Moldovei.

„ „ 367, rândul 5 de jos în sus în loc de Băleanul să se citească Bălăceanu.

„ „ 368, rândul 4 de sus în jos în loc de Baleanu să se citească Bălăceanu; aceeaşi corectură la rândul 17 de sus în jos.

„ „ 403, rândul ultim de jos în loc de formele, par'că să se citească formele vechi, par'că.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Pag.

Prefaţa V
Isvoarele folosite VII
Introducere. § 1. Societate şi vină 1

CAPITOLUL I. *Vina colectivă în secolul al XIV-lea.*
Secţia I. Dovezi directe de vină colectivă.

§ 2. Vina colectivă pentru viclenie 3

CAPITOLUL II. *Vina colectivă în secolul al XV-lea.*
Secţia I. Dovezi directe de vină colectivă.

§ 3. Vina colectivă pentru viclenie 7
§ 4. Vina colectivă a domnului în ochii celor nemulţumiţi de el 19
§ 5. Vină colectivă pentru abateri de puţină însemnătate, faţă de domnul, simbol de colectivitate . 20
§ 6. Vina colectivă pentru alte jicniri aduse colectivităţii: omor, furt, etc. 23
§ 7. Vina colectivă în serviciul sancţiunei contractuale 28
§ 8. Vina colectivă în domeniul vieţei internaţionale private 37

Secţia II. Dovezi indirecte de vină colectivă.

§ 9. Vină aparent individuală pentru furt cu pedeapsă prea severă lăsată însă la voia celui jicnit. Aceeaşi vină pentru omor: pedeapsa cu moarte transformată într'o amendă. Vină aparent individuală neprecizată: se pedepseşte cu tragerea în ţapă . 39
§ 10. Ostaticii şi alte măsuri preventive . . . 43
§ 11. Cruzimea vădită în timpul războiului . . 44

CAPITOLUL III. *Vina colectivă în secolul al XVI-lea.*
Secţia I. Dovezi indirecte de vină colectivă.

§ 12. Vină colectivă pentru sfidarea domnului, simbol de colectivitate ca şi pentru viclenie. Aceiaşi vină a domnului în ochii celor nemulţumiţi de el 45

www.dacoromanica.ro

Pag.

§ 13. Vină colectivă pentru abateri de puţină însemnătate faţă de domnul simbol de colectivitate . 122
§ 14. Vină colectivă pentru alte jicniri aduse colectivităţii: omor, furt, etc. 123
§ 15. Vina colectivă în serviciul sancţiunei contractuale 134
§ 16. Vină colectivă în domeniul vieţei internaţionale private 141

Secţia II. Dovezi indirecte de vină colectivă.

§ 17. Vină aparent individuală pentru omor, bigamie, furt, etc. 162
§ 18. Vină colectivă pentru trădare la vecini . . 168
§ 19. Ostatecii şi alte măsuri preventive . . . 171
§ 20. Cruzimea vădită în timpul războiului . . 174

CAPITOLUL IV. *Vina colectivă în secolul al XVII-lea.*

Secţia I. Dovezi directe.

§ 21. Vina colectivă pentru sfidarea domnului, simbol de colectivitate, pentru vicleníe. Aceiaşi vină a domnului în ochii celor nemulţumiţi de el . . 177
§ 22. Vina colectivă pentru abateri de puţină însemnătate faţă de domnul simbol de colectivitate . 300
§ 23. Vina colectivă pentru alte jicniri aduse colectivităţii: omor, etc. 314
§ 24. Vina colectivă în sprijinul sancţiunei contractuale şi ca armă împotriva marturilor minciunoşi . 346
§ 25. Vina colectivă în domeniul vieţei internaţionale 363

Secţia II. Dovezi indirecte.

§ 26. Vină aparent individuală pentru omor, furt, etc. 364
§ 27. Vina colectivă pentru vicleníe la popoarele vecine 386
§ 28. Ostateci şi alte măsuri preventive . . . 396
§ 29. Cruzimea vădită în timpul războiului . . 399

CAPITOLUL V. *Societatea în luptă.*

§ 30. Evoluţia societăţii dela vina colectivă la vina individuală 402
Registru 405
Greşeli de tipar 453

www.dacoromanica.ro

DE ACELAŞ AUTOR:

Introducere în filosofie de Friederich Paulsen, tradusă din limba germană împreună cu profesorul D. Puşchilă, Casa Şcoalelor, ed. I 1920 şi ed. II, 1924, Bucureşti.

Mystisches Denken bei den Rumänen, Die Träume, Cernăuţi, 1926.

Die Grundlagen der Gesellschaft, das Recht und die Religion in der Durkheimschule. Ihr besonderer Widerhall in der Jenenser Jerusalemschen Soziologie, Iaşi, Viaţa Românească, 1931.

Lumea de dincolo, o problemă de sociologie, Iaşi, Viaţa Românească, 1931.

www.dacoromanica.ro